

MUZEUL JUDEȚEAN „ȘTEFAN CEL MARE” VASLUI

ACTA MOLDAVIAE MERIDIONALIS

ANUARUL MUZEULUI JUDEȚEAN

„ȘTEFAN CEL MARE” VASLUI

XXXIX / VOL. II

2018

MUZEUL JUDEȚEAN „ȘTEFAN CEL MARE” VASLUI

**ACTA MOLDAVIAE
MERIDIONALIS**

XXXIX

2018

VOL. II

ACTA MOLDAVIAE MERIDIONALIS

Redactor coordonator:

Prof. dr. RAMONA MARIA MOCANU

Secretari de redacție:

Dr. LAURENȚIU CHIRIAC, CRISTINA CÎMPIANU

Colegiul de redacție:

**MARIAN ANTONIU, MONICA DRAGOMIRESCU,
ALBERT GABRIEL GRECU, dr. MIHAI CRISTIAN ȘELARU**

Tehnoredactor:

LIVIU PREUTU-GRIGORE

Orice corespondență se va adresa Muzeului „Ștefan cel Mare” Vaslui, Hagi Chiriac, nr. 2, Vaslui, telefon/fax: 0235-311626, e-mail: muzeu_vaslui@yahoo.ro; museumvs@gmail.com

Toute correspondance sera envoyée à l'adresse: Muzeul „Ștefan cel Mare” Vaslui, Hagi Chiriac, no. 2, Vaslui – Roumanie, tel/fax: 0235/311626, e-mail: muzeu_vaslui@yahoo.ro; museumvs@gmail.com

Richten Sie bitte jedwelche Korrespondenz an die Adresse: Muzeul „Ștefan cel Mare” Vaslui, Hagi Chiriac, nr. 2, Vaslui - Roumănen, tel./fax: 0235/311626, e-mail: muzeu_vaslui@yahoo.ro; museumvs@gmail.com

Please send any mail to the following adress: Muzeul „Ștefan cel Mare” Vaslui, Hagi Chiriac, nr. 2, Vaslui - Romania, tel./fax: 0235/311626, e-mail: muzeu_vaslui@yahoo.ro; museumvs@gmail.com

Muzeul Județean „Ștefan cel Mare” Vaslui nu își asumă răspunderea pentru conținutul articolelor publicate, aceasta aparținând în totalitate autorilor. În acest sens, rugăm colaboratorii noștri să trimită materialele redactate după normele științifice și numai în format electronic.

ISSN : 0257 - 7372

Editată de Muzeul Județean „Ștefan cel Mare” Vaslui

COPERTA I – Intrarea Armatei Române în Budapesta, 4 august 1919

ABREVIERI – ABBREVIATIONS – ABBREVIATIONS – ABKÜRZUNGEN

acad. – academician

A.C.N.S.A.S. - Arhivele Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității

a.m. - ante meridiem

A. M. A. E. - Arhiva Ministerului Afacerilor Externe

A. M. Ap. N. – Arhiva Ministerului Apărării Naționale

AMN – Arhivele Militare Naționale Pitești

ANIC/A.N.I.C. – Arhivele Naționale Istorice Centrale

A. M. R. – Arhivele Militare Române

arhim. – arhimandrit

art. – articol

B. A. R - Biblioteca Academiei Române

B.C. – Before Christ (înainte de Hristos)

c. – cadrul

cap. – capitol

C.C. al P.C.R - Comitetul Central al Partidului Comunist Român

C.C. al P.M.R - Comitetul Central al Partidului Muncitoresc Român

CFR – Căile Ferate Române

C₂H₅OH – alcool etilic

col./Col. – colonel

CMC/C.M.C. – carbiximetilceluloză

C.M.N. „Moldova” Iași – Complexul Muzeal Național Moldova Iași

coord. – coordonator

com. – comuna

d. – decedat

D. A. D. - Dezbaterile Adunării Deputaților

D.C.A. - Depozitul Central de Arhivă, Pitești

D.G.A.S.- Direcției Generale a Arhivelor Statului

D.J.A.N. Vaslui - Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Vaslui

Dp.c.a.- Depozitul central de arhivă

DPSG - Direcțiunea Poliției și Siguranței Generale

doc. – document

dos.- dosar

Dr.- doctor

E 82 BLOCH 210 – Escadrila 82 Bloch 210

E IAR 37 – Escadrila IAR 37

E 116 Leg. – Escadrile 116 Legătură

E 1 Rec. – Escadrila 1 Recunoaștere

etc. - et caetera (și celelalte)

f. – filă

f. a. – fără an

F.A.N. - Fondul Arhivistic Național

ff. – file

fig. - figură

Fl. 2 Av. Gardă – Flotila 2 Aviație Gardă

Fl. 1 Bomb. – Flotila 1 Bombardament

Fl. 2 Bomb. – Flotila 2 Bombardament

Gal – Gruparea aeriană de luptă

Gl. – general

Gl. lt. – general locotenent

Gl. mr. – general maior

Gp. 5 Bomb. He 111 – Grupul 5 Bombardament Heinkel 111

Gp. 4 Bomb. LOS - Grupul 4 Bombardament LOS.

Gp. Bomb. SAVOIA 79 – Grupul Bombardament SAVOIA 79

Gp. 1 Bomb. POTEZ 63 – Grupul 1 Bombardament POTEZ 63

Gp. 5 Vt. He. 112 – Grupul 5 Vânătoare Heinkel 112

Gp. 7 Vt. M. 109 – Grupul 7 Vânătoare Messerschmitt 109

Gral. bg. – general de brigadă

gral. Mr. – general maior

H₂O - oxid de hidrogen (apă)

H₂SO₄ – acid sulfuric

Hz – herț

IAR Brașov - Industria Aeronautică Română - *Brașov*

Icon. – iconom

Is. Hr. – Iisus Hristos

î.e.n – înaintea erei noastre

jud. - județ

K.G.B. - Komitet Gosudarstvennoi Bezopasnoti (Comitetul Securității Statului Sovietic)

lect. univ. dr. – lector universitar doctor

Lt. – locotenent

M.A.I. – Ministerul Afacerilor de Interne

M. C. G. – Marele Cartier General

md. – model

M.M.C. - Muzeul Militar Central

M.N.I.R. – Muzeul Național de Istorie a României

MNLR – Muzeul Național al Literaturii Române

M.O. – Monitorul Oficial

mr. Mr./ – maior

M.S.M. – Marele Stat Major

n. – născut

nm - nanometru
n.n. – nota noastră
nr. - număr
nr. inv. – număr inventar
mJ – milijouli
OHL - Oberste Heeresleitung (Comandamentul Suprem al Armatei)
p. – pagină
P.C. – Punct comandă
pH - caracterizează starea acidă sau bazică a unei soluții
pp. - pagini
Pr. - preot
Pr. dr. -preot doctor
Prof. - profesor
Prof. univ. dr. – Profesor universitar doctor
r – rezervă
rz.- rezervă
rez. – rezervă
R.S. România – Republica Socialistă România
R.S.S. Moldovenească – Republica Sovietică Socialistă Moldovenească
rtg. – retragere
(sic!) - așa
S. J. A. N. Vaslui – Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Vaslui
sol. – soluție
(ss) - semnătura sa
SSA - Subsecretariatul de Stat al Aerului
S.U.A. – Statele Unite ale Americii
subl. ns. - sublinierea noastră
ș.a. - și altele
T - temperatură
TB – Teren de bază
TD – Teren de dislocare
TFF - Telegrafie fără fir
TL – Teren de lucru
UNESCO - Organizația Națiunilor Unite pentru Educație, Știință și Cultură
univ. – universitar
U.R. – umiditate relativă
urm. – următorul
U.R.S.S. – Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste
vol. - volum

CUPRINS

Istorie modernă și contemporană

Cristina BOȚOGHINĂ - <i>Memoria Goleștilor păstrată în literatură</i>	1
Andrei CREȚU - <i>Dimensiunea creștină a vieții și activității Elenei Cuza</i>	13
Aurel Florin ȚUSCANU - <i>Clerul Moldovei și Unirea Principatelor</i>	23
Adrian Cosmin TEIUȘANU - <i>Istoria militară și geografia militară în programele Școlii Superioare de Război până în 1916</i>	33
Mircea TĂNASE - <i>Transmisiunile armatei române în Primul Război Mondial</i>	51
Oltea RĂȘCANU GRAMATICU - <i>România în Marele Război. Obiective și realizări</i>	63
Mihai Cristian ȘELARU - <i>Intrarea României în Primul Război Mondial în paginile revistei Albina</i>	91
Sorin CRISTESCU - <i>Memoriile lui Karl Helfferich despre România în anii Marelui Război</i>	101
Elena ZÎRNĂ - <i>Copiii orfani din centrul Buciumi, victime ale Marelui Război</i>	115
Alin SPÂNU - <i>Suspecta Elisabeta urmărită de doi agenți de siguranță (1917)</i>	125
Constantin CHIPER - <i>Armata română în campania militară din anul 1917. Contribuția armatei române la înfăptuirea și apărarea Marii Uniri</i>	129
Iulian Stelian BOȚOGHINĂ - <i>Ipostaze ale patriotismului în anii Războiului pentru Întregirea Neamului: P. P. Carp și fiii săi</i>	163

Anca Iuliana IORDACHI - Mărturii de război - Preot Vasile C. Ursăcescu	171
Oana AMBROSĂ - Episcopul Partenie Ciopron – un erou al Primului Război Mondial	175
Melania IONESCU, Nicolae IONESCU - Școala vasluiană în primul deceniu după Marea Unire	179
Daniela ALECSĂ - Gheoghe Petrașcu - o viață trăită în două războaie ...	197
Marius RĂDULESCU - Considerații privind armamentul utilizat de trupele romane în campania de eliberare a Ardealului – 1919	211
Florian BANU - „Acțiunea istoricii”. Securitatea și constituirea fondului arhivistic național	221
Viorel GHEORGHE - Programul de dotare al aviației militare române – 1943	231
Jănel TĂNASE - Destine aeronautice vasluiene. Zburători vasluieni ai României Mari	243

Restaurare – conservare

Mónica M. MARCOS - Funeral Structures in Teban Necropolis, (Egipto) (2nd C, B.C)	253
Alexandrina CUȚUI - Metodologia restaurării tabloului „Adorația Magilor”	269
Adrian PUIȘORU - Consolidare și restaurare imobil în vederea înființării Muzeului Municipal Iași	275
Ioan CRISTEA, Teodora-Camelia CRISTOFOR - Restaurarea aparatului piano melodico din patrimoniul Muzeului Științei și Tehnicii „Ștefan Procopiu” Iași	281

Georgeta TEODORIU - <i>Metodologia de restaurare a lucrării „Căsuță”, autor A. Băeșu, în tehnica picturii ulei pe suport textile</i>	289
Cristina-Camelia GHÎȚESCU - <i>Intervenții de conservare - restaurare aplicate unei evanghelii de secol XVIII</i>	299
Rodica Florentina OPRÎȚESCU - <i>Aspecte privind restaurarea și conservarea unui Evhologhion de sec. XIX</i>	311
Alina Maria GĂRĂU - <i>Aspecte privind restaurarea-conservarea unui epitrahil</i>	317
Leonard IONESCU - <i>Tratamente moderne utilizate în restaurarea unui revolver</i>	325
Consuela CIOBOTEANU - <i>Păstrarea și reintegrarea restaurărilor empirice în cazul documentelor manuscris</i>	337
Aurora Florentina ILIE - <i>Minime intervenții executate în restaurarea unui drapel și a unui stindard, model 1872</i>	347
Consuela Elena GRECU - <i>Aspecte privind starea de conservare a bunurilor culturale ceramice restaurate între anii 1970-1985 și până în prezent – restaurarea - intervenție empirică vs științifică?.....</i>	357
Rodica NIȚU - <i>Studiu privind starea de conservare a monumentului funerar C. D. Aricescu - cimitir Flămânda - Câmpulung-Muscel</i>	369
Rodica NIȚU, Sanda SAFTA - <i>Aspecte privind starea de conservare a crucii jurământului/crucea pârgarilor din Câmpulung Muscel</i>	379
Cristina Maria CÎMPIANU - <i>Restaurarea a două exemplare ale ziarului „Sfatul Țării” – 1918</i>	391
Elena BOTEZ - <i>Tipuri de degradări la textilele etnografice</i>	397
Radu ANICOLAESEI, Cornel HOBINCU - <i>Consolidarea și refacerea patinei statuii din ghips „Peneș Curcanul”, aparținând Muzeului Județean „Ștefan cel Mare” Vaslui</i>	405

S U M M A R Y

Modern and Contemporary History

Cristina BOȚOGHINĂ - <i>The memory of Golești reflected in literature</i>	1
Andrei CREȚU - <i>The Christian dimension of Elena Cuza's life and activity</i>	13
Aurel Florin ȚUSCANU - <i>The clergy of Moldova and the Union of the Principalities</i>	23
Adrian Cosmin TEIUȘANU - <i>Military history and military geography in the Superior War Schools curriculum until 1916</i>	33
Mircea TĂNASE - <i>Romanian Signal Corps during the First World War</i> ...	51
Oltea RĂȘCANU GRAMATICU - <i>Romania in the Great War. Objectives and achievements</i>	63
Mihai Cristian ȘELARU - <i>Romania's entry into the First World War in the pages of Albina magazine</i>	91
Sorin CRISTESCU - <i>Karl Helfferich's memories about Romania in the years of the Great World War</i>	101
Elena ZÎRNĂ - <i>The Orphans from the Buciumi center, victims of the Great War</i>	115
Alin SPÂNU - <i>Suspect Elisabeth pursued by two security agents (1917)</i> ...	125
Constantin CHIPER - <i>The Romanian Army in the military campaign of 1917. The contribution of the Romanian army to achieving and defending of the Great Union</i>	129
Iulian Stelian BOȚOGHINĂ - <i>Hypostasis of Patriotism in the Years of the War for the Union of the Nation: P. P. Carp and his sons</i>	163
Anca Iuliana IORDACHI - <i>War Testimonies - Priest Vasile C. Ursăcescu</i>	171

Oana AMBROSĂ - <i>Bishop Partenie Ciopron - a hero of the First World War</i>	175
Melania IONESCU, Nicolae IONESCU - <i>Vaslui school in the first decade after the Great Union</i>	179
Daniela ALECSĂ - <i>Gheorghe Petrașcu – a life time lived in two wars.....</i>	197
Marius RĂDULESCU - <i>Considerations on the armament used by the Romanian troops in the Transylvanian liberation campaign – 1919</i>	211
Florian BANU - <i>"The Action the Historians". The security and formation of the national archives fund</i>	221
Viorel GHEORGHE - <i>The Romanian military aviation endowment program – 1943</i>	231
Jănel TĂNASE - <i>Aeronautical destinies from Vaslui. Airmen of Greater Romania from Vaslui</i>	243

Restoration - Conservation

Mónica M. MARCOS - <i>Funeral Structures in Teban Necropolis, (Egypt) (2nd C, B.C.)</i>	253
Alexandrina CUȚUI – <i>Restoration Methodology of the painting "Adoration of the Magi"</i>	269
Adrian PUIȘORU - <i>The consolidation and restoration of the building for the establishment of the Iași Municipal Museum.....</i>	275
Ioan CRISTEA, Teodora-Camelia CRISTOFOR - <i>Restoration of the Piano Melodico apparatus from the "Ștefan Procopiu" Museum of Science and Technology Iași</i>	281
Georgeta TEODORIU - <i>Restoring methodology of the painting "Little house", author A. Băeșu, oil on canvas</i>	289

Cristina-Camelia GHÎȚESCU - <i>Conservation-restoration interventions applied to an 18th-century gospel</i>	299
Rodica Florentina OPRÎȚESCU - <i>Aspects regarding the restoration and conservation of 19th-century religious book</i>	311
Alina Maria GĂRĂU - <i>Aspects regarding the restoration-conservation of an epitachelion</i>	317
Leonard IONESCU - <i>Modern treatments used in the restoration of a revolver</i>	325
Consuela CIOBOTEANU - <i>Preservation and reintegration of empirical restorations for manuscript documents</i>	337
Aurora Florentina ILIE - <i>Minimal interventions executed in the restoration of a flag and a standard, model 1872</i>	347
Consuela Elena GRECU - <i>Aspects regarding the conservation status of the ceramic items restored between 1970-1985 until nowadays - restoration - empirical vs scientific intervention?.....</i>	357
Rodica NIȚU - <i>Study on the conservation status of the C. D. Aricescu funeral monument - Flămânda cemetery - Câmpulung-Muscel</i>	369
Rodica NIȚU, Sanda SAFTA - <i>Aspects regarding the state of conservation of the cross of the oath / the cross of the servants in Câmpulung Muscel ...</i>	379
Cristina Maria CÎMPIANU - <i>Restoration of two issues of the "Sfatul Țării" newspaper – 1918</i>	391
Elena BOTEZ - <i>Types of degradation in ethnographic textiles</i>	397
Radu ANICOLAESEI, Cornel HOBINCUI - <i>Consolidation and patina restoring of plaster statue "Peneș Curcanul", belonging to Vashui "Ștefan cel Mare" County Museum</i>	405

MEMORIA GOLEȘTILOR PĂSTRATĂ ÎN LITERATURĂ

Cristina BOȚOGHINĂ*

Cuvinte cheie: *Golescu, conac, literatură, scriitori, eroi.*

Keywords: *Golescu, manor, literature, writers, heroes.*

Abstract

A history of devoted people to their people, such as there was the family of Golești, a representative house by its age, attracted the imagination of the Romanian writers. Poets, prose writers, and memoirs writers expressed their interest in reflecting in the field of letters the world of the old and noble family of Golești in Wallachia and modern Romania. The manor full of memories, of a special charm due to the exceptional natural framework, has become a source of inspiration and interest for the beautiful creators who have capitalized on them in artistic creations. Many Romanian authors have drawn inspiration from the glorious acts of the members of the Golești family from the medieval period, as well as from the work carried out in the revolution of 1848.

O istorie a unor oameni devotați neamului lor cum au fost Goleștii, o casă reprezentativă prin vechimea ei, a atras imaginația scriitorilor români. Poeți, prozatori, memorialiști, și-au exprimat interesul pentru a reflecta în câmpul literelor, lumea veche și nobilei familii a Goleștilor din Țara Românească și a României moderne. Conacul încărcat de amintiri, de un farmec aparte datorită cadrului natural de excepție, a devenit sursă de inspirație și interes pentru creatorii de frumos care le-au valorificat în creații artistice. Zoe C. Golescu, mama fraților Ștefan, Nicolae, Radu, Alexandru - Albu și-a sprijinit fiii câștigând admirația celorlalți revoluționari. Dimitrie C. Brătianu în scrisoarea adresată lui Ștefan C. Golescu de la Londra (1/13 mai 1852) nota:

„[...] și încheiu cu zece milioane de Rumâni în sănătatea acelia ce mă iubește ca pe un fiu al ei, căci știa că sunt Rumân, în sănătatea rumâncii care cu a ei mână a înfipt în pieptu-mi cea dintâi cocardă a mântuirii și a cărei mână va primi o zi din ochi-mi cea dintâi lacrimă de bucurie a biruinței, cu toți copiii, viva! Să trăiască mama celor patru frați proscriși, frați de sânge, frați de cruce; sămânță, pui de Român, mândria ei și pavăza României! Să trăiască Zoe Goleasca!”¹.

În același stil de efuziune romantică Costache Aristia i-a dedicat poezia „Slăvirea Zincăi Golescu”²: „Trăiască fiică a României, / A libertății, tot românească / Maica ferice și a frăției, / Maica ta frate – Zinca Golescu”.

*Dr., Muzeul Viticulturii și Pomiculturii Golești, Argeș.

¹ George Fotino, *Din vremea Renașterii Naționale a Țării Românești. Boierii Golești*, Imprimeria Națională, București, 1939, vol. III, p. 329.

² *Ibidem*, vol. II, p. 405.

Poetul Ion Pillat (1891 - 1945) a făcut referiri la conacul de la Golești precum și la împrejurimile acestuia³. O asociere între conacul Brătienilor de la Florica și un colț de natură în care era situată străvechea locuința a familiei Golescu întâlnim în poezia cu titlul *Adio la Florica*. Această poezie face parte din ciclul *Pe Argeș în sus*, scrise între anii 1918 – 1923:

„Din Valea Popii, cucul mă strigă pe-a sa limbă.../ Și Argeșul șoptește: De ce mă părăsești ? / De ce îți schimbi căminul, nimic când nu se schimbă / Din deal de la Florica la parcul din Golești”⁴.

Locurile altădată înfloritoare, erau în paragină la început de secol al XX-lea. Această imagine a fost evocată de Ion Pillat în poezia „*Parcul Goleștilor*”. Cu toată mahnirea pe care o încearcă față de o asemenea priveliște descurajantă, poetul era plăcut impresionat de amintiri duioase trezite de cei patru frați Golescu. Cugetul și inima sa sunt sensibilizate de personalitățile acestor oameni remarcabili pentru înfăptuirea unor acte politice de stat puse în slujba neamului românesc.

„Am așteptat amurgul ca zările să fie / altare largi suflăte în aur
preacurat / Iar sălciile, care pe drum au tremurat / Înspre Golești să-
nșire albastra lor stafie / Am sta bătând la poartă prelung și s-a
deschis; / Și iată casa’ n iederu și parcul în paragini, / și iată-mă ca
unul ce-ar răsfoi imagini / Dintr’o călătorie pe jumătate vis / Aleele - e
toamnă – duc toate către moarte / Răzorele se’ nneacă în bozii și’ n
urzici.../ Și, inimă’ ncărcată de amintiri îmi zici : / Va trebui odată
Florica ta să poarte / În ea pustietatea de care mai bolești... / Dar m’
am oprit cu mâna sfios la pălărie, /Căci mi-ajungeau, lungite de-amurg
pe bălărie / Mari umbre înfrățite a fraților Golești”⁵.

La începutul secolului al XX-lea, conacul de la Golești nu mai cunoștea nici înflorirea și nici animația specifică unei locuințe unde pulsa un ritm alert al vieții celor care trăiau aici. Goleștii se stinseseră din viață în ultimele decenii ale secolului al XIX-lea. Mărturii interesante și prețioase în același timp, privind cunoașterea condițiilor în care se afla conacul Goleștilor, a împrejurimilor sale și a persoanelor care îl locuiau, la începutul deceniului al doilea al secolului al XX-lea, au fost oferite de Arabella Yarca.

Mihai Dim. Sturdza, cel care a semnat prefața cărții⁶, scria despre Arabella Yarca că a avut un destin de invidiat. „*Tinerețea ei de fată răsfățată a unor părinți bogați arăta o fință veselă, plăcută, amuzantă, dansatoare entuziastă și sportivă la modă (...). ea apare adesea în sofisticatele cronici mondene ale lui Claymoor. O găsim deseori în anturajul Familiei Regale*”⁷.

³ Ion Pillat a fost fiul deputatului liberal Ion N. Pillat și al Mariei născută Brătianu. Poet de mare sensibilitate, s-a remarcat prin evocarea plastică a peisajului. Pastelul a devenit, de multe ori, prilej de meditație asupra vieții. Din volumele publicate amintesc, *Visări păgâne, Eternități de-o clipă, Grădina între ziduri* etc.

⁴ Ion Pillat, *Poezii* (1918 - 1927), Editura Regală pentru Literatură și Artă, vol. II, București, 1944, p. 28.

⁵ *Ibidem*, p. 288.

⁶ Arabella Yarca, *De pe o zi pe alta, Carnet intim, 1913 - 1916*, Editura Compania, București, 2010, p. 6.

⁷ *Ibidem*, p. 12.

Arabella Yarca a ajuns la Golești după ce s-a căsătorit cu Carol (Citta) Davila, fiul dramaturgului Alexandru Davila. La începutul lunii septembrie 1918, tinerii căsătoriți erau prezenți la Golești, la casa de la vie, care se afla în mijlocul unor podgorii care se întind pe mai multe hectare, pe povârnișul unui deal de unde se vedea Valea Argeșului. Acolo locuiau verișoarele lui Alexandru Davila: Fanny Derussi și Leni Goleșcu, pe care le caracterizează astfel: „(...) două încântătoare creaturi, pline de gingășie și de bunătate. Buna dispoziție nu le părăsește niciodată”⁸. După ce a pătruns în interiorul casei, Arabella Yarca a remarcat varietatea și multitudinea pieselor de mobilier. Camerele erau mobilate fără pretenții, dar cu mult bun gust. Erau numeroase sofale acoperite cu covoare orientale, pe pereți erau tapiserii persane precum și „oglinzi vechi, bibelouri de toate felurile, din toate epocile și de peste tot”⁹. Vizitatoarea casei Goleștilor a rămas impresionată de universul floral care a fascinat-o prin colorit, varietate și numărul mare de exemplare:

„Oriunde te uiți, vase cu flori, flori simple, în culori vii – mândria țaranilor de pe la noi; flori de câmp cu toate culorile, gingașe și capricioase; dalii și trandafiri voluptuoși, cu parfum aristocratic, îngrijiți în grădini boierești. Fiecare balcon, fiecare terasă are pe margine jardiniere înguste, vopsite în verde, din care se înalță condurul-doamnei și mușcate aprinse”¹⁰.

Arabella Yarka a fost plăcut impresionată de frumusețea naturii:

„Îmi place mult mai mult să urc până pe culmea dealurilor (...) Aerul de pe platou este atât de ușor, atât de limpede! Și ce deschidere! De jur împrejur privirea se pierde în orizontul de peruzea. Spre miazăzi, Valea Argeșului descrie un uriaș semicerc pierdut în cețuri lucitoare, din care răsare, puțin spre apus, orașelul Pitești. Văzut de departe, prin vraja unor aburi sclipitori, acest banal târg de provincie pare unul dintre acele orașe de vis pe care le descriu cu nostalgie autorii fermecați de Orient. Spre miazănoapte, se zăresc văioage de un verde de smarald, păduri aproape negre și, departe de tot, profilându-se albastră pe cerul șters, perdeaua diafană a Carpaților. În dreapta și în stânga se unduiesc la nesfârșit dealuri acoperite de vii. Într-un capăt al platoului, un falnic stejar singuratic, cu ramurile larg desfăcute, domnește ca un rege peste minunăția ce-l înconjoară”¹¹.

Spre deosebire de casa de la vie, cum era numită, conacul Goleștilor îi inspiră teamă, „acesta zace trist la vale, romantismul și ospitalitatea lui (...) îmi inspiră mie care îl văd pentru prima oară, o groază de neînvins: părăginit, sumbru și jilav, înfundat într-un parc cu copaci «seculari» care îl sufocă și-i fură lumina, stârnește gânduri macabre”¹².

⁸ Ibidem, p. 25.

⁹ Ibidem, p. 26.

¹⁰ Ibidem.

¹¹ Ibidem, p. 28.

¹² Ibidem.

Carol (Citta) Davila în discuțiile purtate cu Arabella Yarka a lăudat acest domeniu. Conacul de la Golești a fost locul unde se adunau odinioară toate rudele lui sub tutela Feliciei Racoviță (1824 - 1906).

Ultima referire a autoarei despre Golești a fost făcută în 25 septembrie 1916, când se afla la București, la 40 de zile de la intrarea României în Primul Război Mondial alături de Antanta. Autoarea consemnează încetarea din viață a fiului lui Alexandru G. Golescu - Arăpilă: „Am aflat, totuși, o veste, pe cât de tristă, pe atât de adevărată: moartea lui Dimitrie Golescu, căzut eroic zilele trecute pe timpul unui atac declanșat de ai noștri. Fratele blândului Nicolae, om de înaltă cinste, modest și mare domn deopotrivă, se înrolase voluntar ca simplu soldat la infanterie”¹³. Doi dintre fiii lui Alexandru G. Golescu - Arăpilă au căzut la datorie, eroic în campania militară a armatei române, după cum menționează istoricul Anastasie Iordache: „Este vorba de inginerul de mine Nicolae Al. Golescu și Dumitru Al. Golescu (acesta fiind menționat de Arabella Yarka, n.n.): primul și-a pierdut viața la Poiana Spinului, în sus pe Valea Topologului, spre satul Sălătruc din județul Argeș, la 28 octombrie 1916, iar Dimitrie a murit la Cocargeaua, în Dobrogea, în același an”¹⁴.

Fiica cea mare a lui Ion C. Brătianu, Sabina Cantacuzino (1863 - 1944) a scris în memoriile sale despre familia Golescu (Zinca Golescu, frații Golescu) și conacul de la Golești. Memorialista ne-a oferit informații prețioase despre interiorul conacului, despre camerele locatavelor de la conac. Cu părere de rău, aceasta regretă că (în anul 1921, scria aceste rânduri: „Azi, la Golești, nu mai reamintește nimic viața de altădată. Casa e ruinată, grădina părăsită, casele cele mai mici dărâmate, brazii uscați. Și mormântul lui Papa Golescu, așezat în parcul lui mult iubit în timpuri bune, este în trecere deschisă, căci îngrădirea s-a năruit și nimeni nu-l păzește”¹⁵.

Profesorul Ion Zamfirescu (1907 - 2001) specialist în domeniul teatrului național și universal, a așternut pe hârtie rânduri demne de subliniat, atât pentru valoarea lor documentară, cât și pentru talentul literar al evocării. Într-un volum de amintiri referitoare la personalități de seamă ale culturii române din diferite domenii, autorul a realizat portretul lui George Fotino, intelectual polivalent, profesor de istoria dreptului românesc, la Facultatea de Drept din București. Unul din marile merite ale lui George Fotino pentru istoria românilor a fost contribuția sa recunoscută la valorificarea unor surse documentare importante aparținând familiei Golescu.

Cele patru volume ale lucrării *Din vremea Renașterii Naționale a Țării Românești. Boierii Golești*, apărute în anul 1939, erau, după cum remarcă Ion Zamfirescu, în felul următor prezentate: primul volum, la granița dintre istorie și literatură, studiu monografic și totodată mărturie afectivă, cuprinde o suită de *portrete sufletești*, Zoe C. Golescu și copiii ei, Ana (prin căsătorie devenită Racoviță), Nicolae, Ștefan, Radu și Alexandru - Albu. Pentru volumele care încheie ciclul lucrării amintite (II, III și IV), caracterul științific și documentar este predominant, iar scrisorile cuprinse în tomurile respective proiectează un univers familial interesant prin corespondența

¹³ *Ibidem*, p. 112.

¹⁴ Anastasie Iordache, *Goleștii. Locul și rolul lor în istoria României*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1979, p. 134.

¹⁵ Sabina Cantacuzino, *Din viața familiei Ion C. Brătianu*, vol. I, Editura Humanitas, București, 2013, p. 24.

purtată între membrii familiei Golescu, din țară sau de peste hotarele acesteia, în diferite împrejurări sau în anii exilului pașoptist.

„Considerațiile lui George Fotino asupra corespondenței Goleștilor subliniază, odată cu valoarea lor documentară, despre o viață de familie tumultuoasă, bogată în evenimente și stări afective ale unor oameni puternic atașați sufletește unii altora. Scrisorile sunt mărturii directe, neprefăcute ale unor oameni care se iubesc și se stimează deopotrivă toți. Simt nevoia intimă să știu unii de alții; să fie mereu aproape; să implice legământul de familie în toate actele lor. Încheindu-și comentariile sale referitoare la contribuția lui George Fotino la valorificarea documentară a bogatei și interesantei corespondențe a familiei Golescu, profesorul Ion Zamfirescu sintetizează demersul științific apreciind culoarea literară, ambianța sugestivă, disciplina umanistă în actul său scriitoricesc”¹⁶.

Realitățile istorice erau prezentate ca să răspundă comandamentelor ideologice.

Paul Constant a scris despre momentul sosirii lui Tudor Vladimirescu în fruntea pandurilor la Golești, instalarea acestuia în foișorul de pază, frământările personale ale conducătorului mișcării, complotul urzit împotriva lui și sechestrarea revoluționarului de la 1821¹⁷.

Cu mijloace artistice specifice prozei literare, autorul cărții a împletit nararea evenimentelor cu dialogurile purtate de principalii protagoniști. La 18 mai 1821, oastea pandurilor a ajuns la Golești „(...) pandurii au intrat în Golești ca să-și așeze tabăra pentru odihnă (...) Tudor își alesese ca loc de adăpost și odihnă foișorul din fața conacului Goleșcului”¹⁸.

Acuzat de insubordonare și oferind un exemplu negativ pentru ceilalți căpitani ai pandurilor, Urdăreanu a fost sacrificat: „i-au trecut lațul pe după gât, atârându-l de craca unei sălcii”¹⁹. Un alt căpitan, Enescu, a fost și el pedepsit „Pe păcătosul ăsta să-l legați de copac, alături de mort. Să-l bateți cu ciomagul până s-o satura să mai viclenească slujindu-i lui Iordache și grecilor...”²⁰. Locul din Golești care servea de cvartir lui Tudor Vladimirescu a devenit un element central, de referință, în acele momente de încordare extremă: „În fața foișorului, parcă vorbiți, s-au adunat căpitani Vasile Crăpatu, Ion Fruntelată, Barbu Urleanu, Ion Crețeanu și alții încă mulți, spre a se încredința mai bine de omor și a se sfătui ce trebuiau să facă. Nu mai aveau nici un

¹⁶ Ion Zamfirescu, *Întâlniri cu oameni, întâlniri cu viața*, Editura Eminescu, București, Piața Scânteii 1, 1990, p. 78-79.

¹⁷ Paul Constant pseudonimul lui Paul Constantinescu (1895 - 1981) a fost un scriitor român, fiul unor mici meșteșugari din Craiova. După terminarea Școlii comerciale superioare a lucrat ca funcționar bancar în Craiova și Caracal, după care a devenit învățător sătesc. A scris schițe, nuvele, romane istorice, cărți pentru copii. Preocupat și pasionat de evenimentele de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea a fost autorul romanelor istorice: *Iancu Jianu* (1940) (1957) *Tudor Vladimirescu* (1960). A scris și o culegere de nuvele istorice legate de revoluția din 1848. *Apud.* „Dicționar de literatură română contemporană” (1977), ediția a doua, revizuită și adăugită, de Marian Popa, Editura Albatros, pp. 159 - 160.

¹⁸ Paul Constant, *Tudor Vladimirescu*, Editura Tineretului, București, 1960, p. 249.

¹⁹ *Ibidem*, p. 252.

²⁰ *Ibidem*, p. 253.

*fel de teamă de Tudor și-și strigau mânia așa ca să fie auziți, înarmați și gata să răspundă cum trebuie oricărei încercări de a fi pedepsiți sau împrăștiați*²¹. Epuizarea fizică a lui Tudor se asocia cu trauma morală pe care o încerca întrucât conștientiza că uciderea lui Urdăreanu fusese o greșeală. „Tudor dormea dus, sfârșit de oboseala nopților de veghe, sfârșit de zbuciumul pe care-l încercase văzându-și greșeala. Și nu auzea nimic în furtuna oamenilor care izbea în zidurile foișorului, până sub ochițele odăii în care dormea”²². Sosirea altui căpitan al lui Tudor, Macedonschi, la Golești, precipită starea de spirit tensionată a celor care se ridicau împotriva lui Tudor, dornic să răzbune moartea lui Urdăreanu.

De la Pitești, Iordache Olimpiotul, împreună cu trei apropiați: Farmache, Ghencea și Mihail au ajuns la Golești. Iordache Olimpiotul „a tras în dreptul foișorului și a dat buzna pe poartă, cu îndrăzneala omului care stă să-și ingenucheze dușmanul. Căpitanii pandurilor îi ieșiseră în întâmpinare, în capul scării, cu strigăte de bucurie, însemnând încă o dată deplina lor părtașie la doborârea lui Tudor”²³. Iordache Olimpiotul a urcat repede scările foișorului, a deschis ușa camerei în care se afla Tudor care aștepta să-i asculte acuzațiile și reproșurile. Dialogul purtat între cei doi a căpătat accente grave, acuzaatoare din partea căpitanului, de apărare exprimate de Tudor Vladimirescu. I s-a reproșat lui Tudor că a fost tolerant cu boierii, iar acesta a recunoscut că a dovedit clemență, ceea ce a reprezentat o greșeală. O altă acuzație consta în călcarea jurământului față de Eterie, potrivit căruia Tudor trebuia să lupte alături de greci pentru eliberarea creștinilor asupriți de turci. Acuzația de necredință față de Eterie l-a determinat pe Tudor să riposteze cu demnitate: „Pe mine are cine să mă tragă la judecată...Și ăștia pot fi decât oastea mea și țara, nu dumneata sau stăpânul dumatile. Numai ei îmi pot fi pârâții și numai față de ei sunt îndatorat să-mi dau socoteală de ce am făcut, fie bine, fie rău”²⁴. Tabăra pandurilor de la Golești era deja în mâna inamicilor: „În timp ce Iordache se găsea încă în foișor, cei trei sute de arnăuți cu care venise tăbărâseră la tunuri, punând stăpânire pe ele. Îmbrâncind și lovind, au dat în lături străjile de panduri, așezând în loc altele dintre ei”²⁵. Plecarea lui Tudor Vladimirescu pe ultimul său drum, însemna de fapt, pentru oamenii care nu-l înțeleseseră în acele momente de grea cumpănă de la Golești, nu numai începutul unor remușcări, dar și al unor căințe. „– Dar pe noi cui ne lași, slugere Tudor?”²⁶ l-a întrebat un pandur. „Corbilor și câinilor să vă mănânce, că n-ați vrut să luați seama la câte v-am povățuit”²⁷, a venit răspunsul condamnatului la moarte.

Sfârșitul acestui moment cantonat în perimetrul casei și curții lui Constantin (Dinicu) Golescu se distinge și prin valoarea literară a unor imagini de o certă frumusețe plastică: „Pandurii l-au urmărit din ochi până ce l-au văzut trecând dincolo de dealurile

²¹ *Ibidem*, p. 254.

²² *Ibidem*.

²³ *Ibidem*, p. 257.

²⁴ *Ibidem*, p. 258.

²⁵ *Ibidem*, pp. 260 - 261.

²⁶ *Ibidem*, p. 262.

²⁷ *Ibidem*.

*Goleștilor și s-a șters dinaintea lor. Apoi, s-au tras pe lângă focurile taberei, peste care n-au mai aruncat vreascuri, lăsându-le să se îngroape cu încetul sub cenușă*²⁸.

Mai puțin cunoscută este piesa de teatru „Goleștii” a lui Constantin C. Popian²⁹.

În anul 1922, Constantin C. Popian a organizat un spectacol de binefacere, un festival și a prezentat piesa *Goleștii*. Fondurile obținute din spectacol erau destinate construirii Școlii Normale din Râmnicu Vâlcea.

Succesul obținut cu piesa *Goleștii* l-a încurajat pe Constantin Popian care i-a adresat o scrisoare, directorului general al teatrelor, Victor Eftimiu. Răspunsul la scrisoare nu s-a păstrat, deși piesa a fost tipărită, și s-a jucat cu mult succes în diferite părți ale țării, mai ales între militari.

„În dorința de a contribui și eu la îmbogățirea repertoriului teatrului românesc, am alcătuit lucrarea alăturată, căreia i-am dat denumirea Goleștii, după locul unde Domnul Tudor și-a încheiat eroica lui acțiune națională. Am pus-o la încercare cu diletanți și reușita a fost mai mult decât mulțumitoare; lucru care mi-a sugerat de-a tipări pentru folosul, mai ales al teatrului popular ostășesc”³⁰ – acestea au fost rândurile scrisorii.

Chipul autorului și totodată al interpretului personajului *Tudor Vladimirescu* l-am identificat în fotografia aflată în fototeca muzeului³¹. În centrul imaginii se află Constantin C. Popian înconjurat de patru bărbați.

Camil Petrescu în romanul *Un om între oameni*, a evocat figura revoluționarului Nicolae Bălcescu. După cum a mărturisit autorul în primăvara anului 1950 conducerea de la Editura Tineretului i-a solicitat să scrie o nuvelă, al cărei erou să fie Nicolae Bălcescu. Timp de un an a durat documentarea în arhive asupra epocii și a revoluției din anul 1848.

În data de 12 aprilie 1848, a doua zi de Paști, Nicolae Bălcescu care urma să citească textul proclamației către țară era așteptat de cei patru frați Goleșcu, vărul lor

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ Acesta s-a născut la 28 ianuarie/11 februarie în anul 1882, în comuna Cârtojeni, plasa Neajlov, județul Vlașca, în familia învățătorului Constantin Popian și al Alexandrinei, născută Stamatopol. Artist, maestru de teatru format la școala marelui actor Constantin Nottara, a avut privilegiul să fie prieten cu nume mari ale scenei și vieții culturale: Tony Bulandra, Ion Manolescu. S-a bucurat de prietenia unor scriitori precum Ion Luca Caragiale, Ioan Slavici, Alexandru Vlahuță, George Coșbuc, personalități pe care le-a evocat în amintirile sale. Ca și tatăl său, Constantin C. Popian a urmat Școala Normală din București. După absolvirea acestei școli, a fost admis, în anul 1901, la Conservatorul de artă Dramatică, secția „declamație-dramă”, unde i-a avut ca dascăli pe Constantin Nottara și Aristița Romanescu, Iancu Brezeanu, Petre Liciu etc. În paralel, timp de un an a frecventat cursurile Institutului de Belle - Arte de la București. În anul 1903 și-a întrerupt cursurile la Conservator, fiind încorporat ca militar terist, la regimentul 6 „Mihai Viteazul”, în București, unde superiorii săi aflând de înclinațiile sale artistice i-au propus să organizeze spectacole pentru militari. Constantin C. Popian a participat la Războiul din 1913, la Primul Război Mondial unde a fost luat prizonier de către militari ai Regimentului 189 bavarezi. În prizonierat a organizat și instruit artistic ofițeri români, dând spectacole pentru prizonierii români, ruși, francezi în trei din cele cinci lagăre de prizonieri, unde a fost internat, în prezența și cu ajutorul Comandaturii germane și a publicului german din zonă (Bresen, Krefeld). În anul 1920 a fost avansat la gradul de căpitan și decorat cu „Crucea României cu spadă”. Constantin C. Popian, *Amintiri din viața militară. Jurnale de Război și din Prizonierat*, Editura Militară, București, 2007, p. 8.

³⁰ Constantin C. Popian, *op.cit.*, p. 143.

³¹ Muzeul Golești, Depozit documente, nr. inv. 8362/81.

Alexandru G. Golescu - Arăpilă Golescu, Cezar Bolliac, Costache Rosetti, maiorul Voinescu, Dumitru și Ion Brătianu, căpitanul Teologu, Costache Kretzulescu și naratorul de mai târziu Ion Ghica. În așteptarea lui Bălcescu, unii s-au lungit pe sofalele îmbrăcate în brocard roșu cu aur, alții fac grupuri de câte doi – trei iar prin fața lor se plimbă slujitori în straie albe, și le înfățișează tăvi de argint cu ouă roșii, cozonac, friptură de miel, cafele și vin³².

La începutul lui iunie a sosit la Golești, venind dinspre Caracal, Alexandru G. Golescu - Arăpilă - „fire dinamitardă” și o informează pe Zoe C. Golescu că la Islaz a izbucnit revoluția. A sosit la Golești și sublocotenentul Dincă Bălășoiu, mehedințeanul, venind cu vești de la Ștefan C. Golescu de la Islaz³³.

Autorul a creionat portretul Zincai Golescu, care în anul 1848, avea vârstă de 60 de ani. Zinca Golescu „era o bătrână cu fața frumoasă sub coroana părului alb și mătăsos”, îmbrăcată în costum popular de Rucăr, cu ia lucrată în fir de argint, cu maramă de borangic pe cap, costum pe care doar la Golești îl purta.

„Încă de când se cam răcise căsnicia cu Dinicu Golescu, căci omului nu-i plăcea să stea deloc locului și se pare că era cam muieratic, ea se obicinuisese să trăiască retrasă, iar după moartea lui (1830) se gândise să repare din temelii conacul de la Golești, căci fuseseră ars de turci când urmăriseră pe panduri și pe eteriști în anul 1821”³⁴.

Unul dintre cele mai interesante edificii laice din București a fost reședința de vară a lui Constantin (Dinicu) Golescu de la Belvedere, denumire preluată după monumente arhitectonice și de artă din Viena: Obere Belvedere și Untere Belvedere. Dincolo de capul Podului de pământ (Calea Plevnei) boierul Constantin (Dinicu) Golescu printr-un schimb de proprietăți a intrat în stăpânirea unei întinse moșii, de 250 de pogoane. Conacul de la Belvedere a fost cunoscut ca fiind locul unde în anul 1821, Tudor Vladimirescu a închis pe boierii ostili. Era locul unde locuiau iarna cei patru frați Golescu împreună cu mama lor, Zinca Golescu.

Casa și grădina Goleștilor de la București, au fost descrise de Gh. D. Vasile. Castelul „se înălța în mijlocul crângului, pe ale cărui vaste pajiști, mărginite cu zăvoaiele Dâmboviței, urcau fără zgomot caretele și caleștile. În jurul conacului, grădina propriu-zisă era înconjurată de un gard viu de merișor cu ulmi tăiați ca pereții, așa cum văzuseră frații Golești la Schönbren. Era și o grădină mai mică, în mijlocul căreia se înălța pe o movilă și un fel de colonadă albă, o „Belvedere”. Într-adevăr era vestită în întreg Bucureștiul prin arborii și florile de soi străin aduse acolo. Passiflora, forsythia, magnolia, catalpa cu frunzele late ca lipanul și fructele ca niște bastoane lungi, roșcovii și soiuri mărunte, begonia aster, nemțișori și multe altele, îngrijite cu dragoste de Zinca Golescu”³⁵.

Marcată puternic de evenimente dramatice și de probleme de conștiință este, după Mihail Diaconescu, și biografia marelui - spătar Radu (Răducanu) Golescu, unul dintre eroii principali ai romanului *Culorile sânelui*.

³² Camil Petrescu, *Un om între oameni*, Editura Cartea Românească, 1988, p. 78.

³³ *Ibidem*, p. 81.

³⁴ *Ibidem*, p. 95.

³⁵ Gh. D. Vasile, *Fântâna Goleștilor*, Editura Albatros, București, 1971, p. 75.

Pornind de la cronică lui Radu Popescu și de la numeroase alte date privitoare la epocă, Mihail Diaconescu atribuie marelui spătar un rol de o deosebită însemnătate în desfășurarea evenimentelor care constituie subiectul romanului *Culorile sângelui* (evocare a vieții lui Pârnu Mutu, pictor de biserici și icoane, artist reprezentativ pentru epoca brâncovenească, evocare realizată pe fundalul epocii fanariote din Țara Românească).

Evoluția personajului principal, Pârnu Mutu, este strâns legată de acțiunea politică a boierilor și, în primul rând, a lui Radu Golescu, căruia Pârnu îi era om de încredere și colaborator. Marele spătar a intrat în acțiune de la începutul celui de al doilea capitol, în palatul domnesc, unde vodă (Nicolae Mavrocordat) hotărăște, în divan, fuga, în mare grabă, din fața unui presupus pericol austriac, aflat la marginea Bucureștiului, pus la cale de grupul de boieri ostili domnului, grup condus, din umbră, de însuși Radu Golescu. „Înalt, negricios și puternic, domnia-sa, marele spătar Radu Golescu, îi întrecea cu un cap pe toți și era singurul care nu se tulbura deloc”³⁶. Avea statură impunătoare, cu „trupul uriaș, împlinit cu un cap nespuns de frumos, cu plete negre și o privire ageră”³⁷. Cu stăpânirea de sine a unui om tare și abil, în așa chip încenează năvala în București a „cătanelor nemțești”, care înaintaseră, în realitate, numai până la Pitești, aduse de „câinele de Gheorghe Cantacuzino” – rivalul domnului, încât singura cale de salvare (a pielii lui, nu a țării) pentru temătorul domn fanariot, nemairămânând decât fuga în tabăra de la Călugăreni.

Marele spătar dorea un domn din stirpea voievozilor români, ales și înscăunat de boieri, singurii părinți ai acestei patrii, boierii fiind, după părerea sa, meniți să-i ocârmuiască pe cei mulți. Spiritul său justițiar este relevant: „Și pentru ca lucrurile să meargă așa cum se cuvine, nici voievodul să nu asuprească pe nimeni, și nici boierii să nu apese cugetul voievodului, e bine să fie pravilă. Că unde nu-s pravile, se spune din vechime, din voia domnilor multe strâmbătăți se fac”³⁸.

Slujirea țării presupunea, mari sacrificii și Radu M. Golescu nu își cruță nici familia, nici averea, nici viața:

„Începeau ani grei... Jertfise multe și mai avea încă de jertfit. La Golești, conacul era doar o ruină arsă. Casa din București rămăsese pustie, golită de lucrurile ei cele mai de preț. Jupâneasa Maria, soața sa, și cei doi copii ai lor, nevârstnicii, Ion și Ștefan, îl așteptau la Rucăr, gata să fugă în orice împrejurare neprielnică”³⁹.

În capitolul al VI-lea, marele spătar Radu M. Golescu se află la apogeul acțiunii sale. Ca rod al strădaniei sale, „de puterea lui Nicolae Vodă se alesese praful ...”. Oștile sale intraseră în București cu ajutor austriac. La curtea domnească, lucrurile se desfășuraseră așa cum poruncise marele spătar, iar „el s-a arătat în fruntea oștilor, călărind năpraznic pe ulițele orașului, drept către palat. Se spune că, pe vodă, pe care jupân Radu M. Golescu l-a găsit dormind, ca un fleț lângă țiitoarea lui, voiau să-l judece pe loc și să-l omoare”⁴⁰. În urma negocierilor la care austriecii, însă, nu se

³⁶ Mihail Diaconescu, *Culorile sângelui*, Editura Cartea Românească, București, 1973, p. 23.

³⁷ *Ibidem*, p. 33.

³⁸ *Ibidem*, p. 112.

³⁹ *Ibidem*, p. 116.

⁴⁰ *Ibidem*, pp. 95 - 96.

dovedesc receptivi, folosirea forței devine inevitabilă. Într-o scenă plină de dramatism, după plecarea precipitată a austrieșilor cu „*prinsul majestății - sale, al împăratului Carol*”, mânia marelui spătar, stăpânită, până atunci, erupe scurt, fulgerător, cu o forță de seism.

„*Jigodia de Pivoda se teme. Nu vrea vărsare de sânge (...). Și, deodată, ceilalți îl văzură întorcându-se cu fața împietrită, cu gura ușor strâmbată într-o parte. O va avea totuși! - șopti el rece, cu privirea întoarsă undeva în sine, cu mâna dreaptă cuprinsă de un tremur neașteptat. O va avea*”⁴¹.

O luptă sângeroasă are loc între oștile marelui spătar, conduse de căpitanul Barbu Cornea, „*brigandul acela*”, cum îi spun austrieșii, și armata imperială, însă fără succes.

Este un personaj realizat admirabil de autor, în manieră obiectiv realistă. Marele spătar manifestă neliniștile personajului modern, o sumedenie de griji, teama de eșec, teama de moarte⁴².

Procedeu utilizat de autor este investigarea psihicului, a zonelor conștiinței și ale subconștientului care se disting în comportamentul personajului implicat în acțiuni relevante, scriitorul rămânând un intermediar între cititor și gândurile personajului⁴³.

Radu Golescu a rămas un personaj – simbol pentru starea de spirit din epoca fanariotă. Însemnat om politic, a fost unul dintre patrioții datorită cărora țara noastră a rezistat în vremi de restriște⁴⁴.

Așa cum se conturează în romanul *Culorile sângelui*, marele spătar Radu M. Golescu prevestește, parcă, inteligența, forța de acțiune și patriotismul celor din această renumită familie a boierilor Golescu⁴⁵.

Romanul lui Emanoil Copăcianu intitulat *Cumpăna apelor sau Vodă Cuza trece Milcovul* se deschide cu un prim subcapitol intitulat *Seară de toamnă la Golești*, în care autorul a descris cum conacul era cuprins de agitație, în preajma culesului la vie. Era perioada când fiii Golescului erau acasă mai întotdeauna. Veniseră la Golești împreună cu prieteni de la Iași, București și din părțile Blajului, care „*trăiseră deopotrivă și speranțele și dezamăgirile revoluției*”⁴⁶. Autorul a făcut referiri și la Tudor Vladimirescu care a sosit în luna mai a anului 1821 la Golești.

După cum am putut constata poeți, prozatori, memorialiști și-au arătat interesul de a reflecta în câmpul literelor lumea vechii și nobilei familii Golescu din Țara Românească. Conacul încărcat de amintiri, de un farmec aparte datorită cadrului natural de excepție, a devenit sursă de inspirație și interes pentru creatorii de frumos care le-au valorificat amintirile în creații artistice. Mulți autori români s-au inspirat din faptele de

⁴¹ *Ibidem*, p. 106.

⁴² Ilie Barangă, *Marele Spătar Radu Golescu - erou literar în proza lui Mihail Diaconescu* în „Museum Studii și comunicări” VII, Editura Golești – Argeș, 2008, p. 79.

⁴³ *Ibidem*, p. 79.

⁴⁴ *Ibidem*.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 80.

⁴⁶ Emanuel Copăcianu, *Cumpăna apelor sau Vodă Cuza trece Milcovul*, Editura Scrisul Românesc, Craiova, 1983, p. 6.

vitejie ale Goleștilor din perioada medievală, precum și din activitatea desfășurată în revoluția de la 1848.

**Fig. 1. Conacul Goleștilor, 2/14 septembrie 1898.
Fotografie din colecția Muzeului Golești**

DIMENSIUNEA CREȘTINĂ A VIEȚII ȘI ACTIVITĂȚII ELENEI CUZA

Andrei CREȚU*

Cuvinte cheie: *corespondență, scrisoare, credință, modestie, răbdare, filantropie, altruism.*

Keywords: *correspondence, letter, faith, modesty, patience, compassion, altruism.*

Abstract

The religious feelings of Princess Elena Cuza had a rigorous source of moral and spiritual education in the parental home. Although she has left the parent home early, Princess Elena continued to nurture the love for those who gave her life and taught her respect for Christian principles. Getting to the highest social position, as First Lady, she has never changed her humble character. The benevolent acts she initiated and enthusiastically supported - be it addressed to the poor, the sick, the orphans, the pupils, the prisoners - highlight the sensitivity of her soul and the love for her fellow human beings. The devotion to her husband is remarkable. Even if after a few years she lost the privileged rank as First Lady, virtuous actions for helping those in need continued throughout her life. All of these aspects made Princess Elena appreciated and particularly respected by her contemporaries.

Dacă pentru unii dintre semenii noștri existența umană reprezintă o mare necunoscută, pentru creștini viața este o taină iar pentru istorici constituie destine care se descoperă și se redescoperă într-o complexitate variată, în funcție de perspectiva de analiză și resursele documentare avute la dispoziție.

O abordare din punct de vedere creștin a vieții pe care a trăit-o Elena Cuza presupune identificarea și analiza însușirilor spirituale și morale de care a dat dovadă, cunoașterea vieții sale personale și a faptelor dar și opiniile și aprecierile celor care au avut privilegiul să trăiască în preajma ei și să o cunoască. Viața consacrată iubirii dezinteresate față de cei din jur, respectul și dragostea față de părinți, sentimentele profunde și statornice față de soțul ei, credința, răbdarea, iertarea, modestia, năzuința de mai bine pentru cei aflați în nevoi și sprijinirea acestora prin sacrificarea binelui personal sunt doar câteva aspecte ale personalității Elenei Cuza. Deși făcea parte din înalta societate, oamenii de rând au respectat-o și iubit-o pentru că i-au perceput atitudinea de om, comportamentul simplu, lipsit de prefăcătorie. Rafinamentul ei nu avea nimic artificial. Atât contemporanii cât și posteritatea recunosc în principesa Elena Cuza un personaj aproape legendar care s-a impus nu într-un mod frapant, nu din dorința

* Pr., Parohia Sauca, comuna Laza, județul Vaslui.

de a epata ci prin demnitatea și sinceritatea stilului de viață. Dăinuirea ei în istorie este exprimată de o viață autentică, devenită simbol de compasiune și bunătate.

Născută în casa postelnicului Iordache și Ecaterina Rosetti, Elena și-a petrecut copilăria la moșia de la Solești și în casa bunicilor dinspre mamă, la conacul logofătului Dumitrache Sturdza de la Miclăușeni. Familia a constituit mediul în care a trăit primii ani ai existenței personale, s-a dezvoltat și s-a format pentru viață. Ea a reprezentat un prim instrument de reglare al interacțiunilor dintre copil și mediul social, a asigurat condițiile necesare trecerii prin stadiile de dezvoltare ale copilăriei și care a marcat structura personalității individuale. A fost o perioadă de acumulare și formare, de trăire intensă într-un univers ancestral care îi va defini ascensiunea trăirilor sufletești. Mama sa, Ecaterina Rosetti, o femeie conservatoare, cunoscută ca „o fire dreaptă, hotărâtă la fapte, chibzuită și foarte religioasă” i-a oferit o educație riguroasă. A învățat franceza și germana cu profesori și guvernante aduși din străinătate în casa unchiului Constantin Sturdza din Șcheia, pentru ca mai apoi să-și continue instrucția la Iași¹. În acest creuzet de relații, valori și sentimente, tânăra Elena a primit forța și imboldul principal al dezvoltării sale. Amplul proces de schimbare și modernizare pe care l-au cunoscut cei ce aparțineau claselor din înalta societate românească de la jumătatea secolului al XIX-lea nu vor atinge filonul sănătos de educație morală a tinerei Elena.

Corespondența purtată de Elena Cuza cu cei ce i-au dat viață exprimă într-un limbaj sintetic trăsăturile intelectuale și morale prin care s-a remarcat, reprezintă mărturia convingătoare a trăirilor intime dar și semnificația și valoarea unei conduite exemplare. Elena Cuza a nutrit față de părinții săi Ecaterina și Iordachi Rosetti o dragoste filială și un respect de excepție. Această atitudine afectivă, pusă în evidență de corespondența purtată între fiică și părinți, vădesc o legătură strânsă și sentimente de aleasă prețuire. Întâlnim în multe epistole formule de adresare de genul: „dragii și bunii mei părinți”², pentru a încheia cu „...dragii și bunii mei părinți, primiți respectuoasele mele salutări și stima mea cea mai deosebită cu care am cinstea să fiu fiica dumneavoastră cea mai devotată”³, sau, „respectuoase sărutări de mâini”⁴, pentru ca în altă scrisoare să găsim manifestată afecțiunea prin cuvintele: „sărutându-vă mâinile de un milion de ori, sunt fiica dumneavoastră devotată”⁵. Deși pentru cei de astăzi pare mai greu de exprimat un asemenea respect față de tată, pentru tânăra Elena Cuza, femeie căsătorită și cu rosturi sociale înalte, având soțul în funcția de președinte al tribunalului din ținutul Covurlui, nu-i era jenă să-i scrie părintelui său de la Solești cu naturalețe și simplitate: „iubite și cinstite tată”, pentru a încheia „cu fiască supunere îți sărut mâinile”⁶ sau „îți sărut mâinile cu respect și sunt a matală devotată fiică”⁷. Cu toate că nu avem scrisori adresate direct bunicilor, în cele adresate părinților găsim manifestate

¹ Maria Platon, *Doamna Elena Cuza - un destin dramatic și pilduitor*, în volumul *Doamna Elena Cuza, un destin pentru România*, coordonatori Aurica Ichim, Mircea Ciubotaru, Sorin Iftimi, Editura Palatul Culturii, Iași, 2011, p. 10.

² *Principesa Elena Cuza, Corespondență și acte, 1840 - 1909*, Ediție îngrijită, note și indici de Virginia Isac și Aurica Ichim, Editura Junimea, Iași, 2009, p. 33.

³ *Ibidem*, p. 34.

⁴ *Ibidem*, p. 37.

⁵ *Ibidem*, p. 41.

⁶ *Ibidem*, p. 22.

⁷ *Ibidem*, p. 48.

sentimentele și față de bunici: „respectuoase sărutări de mâini bunei noastre bunici, de asemenea bunicului...”. Și tot în aceleași scrisori, Elena își mărturisește dorul față de frați și soră⁸: „îmbrățișez din toată inimă pe frații și sora mea”⁹.

O bogată corespondență a fost purtată de Elena Cuza cu mama sa. Scrisorile, redactate în limba franceză, și care acoperă o perioadă lungă de timp – din 1840 până în 1869 – exprimă un atașament rar întâlnit, cultivând sentimentul iubirii până la venerație. Dacă în unele scrisori se adresează cu simplul „dragă mamă”¹⁰, găsim și formulări mai afectuoase precum „draga și buna mea mamă”¹¹, „preaiubita mea mamă”¹², „mult iubita mea mamă”¹³, „draga și duioasa mea mamă”¹⁴, „draga și mult iubita mea mamă”¹⁵, „scumpa și preaiubita mea mamă”¹⁶. Despărțirea de mamă o face să-și exprime regretul și să-și arate neconținut dorul: „trebuie să mă bizui mult pe inima mamei, pentru a lăsa să treacă atâtea zile fără a te încredința de afecțiune mea și a-ți spune, dragă mamă, că te iubesc mult, în bucuriile și tristețile mele gândul meu este tot timpul la mame”¹⁷, iar în alta îi scrie: „când ești atât de departe, cât de mult inima mea suferă”¹⁸. Aceeași efuziune o întâlnim și la finalul scrisorilor; în mod invariabil, în cele mai multe scrisori încheierea se face prin expresiile „îți sărut mâinile și rămân devotata mamei fiică”¹⁹, sau „buna și adorabila mea mamă, îți sărut de un milion de ori dragele tale mâini”²⁰ ... și sunt prea supusa mamei fiică”²¹; „scumpă și mult iubită mamă, îmbrățișându-te din toată inima, rămân pentru toată viața devotată și afectuoasă mamei fiică”²². Deși conținutul scrisorilor nu transmite informații de interes general întrucât sunt abordate aspecte de interes personal și familial, sunt documente de o valoare excepțională, izvoare de referință care lămuresc viața principesei reliefând faptele, gândurile și sentimentele celei ce le-a scris.

Prin respectul manifestat pentru părinți, Elena Cuza exprimă, de fapt, respect pentru viață, pentru cei care i-au dat viață și implicit pentru Dătătorul Suprem al vieții. În acest context ne putem întreba dacă Elena Cuza a fost sau nu marcată de o credință reală în existența lui Dumnezeu și dacă a cultivat sentimente de trăire duhovnicească. Educația severă primită în copilărie a presupus și adoptarea unui stil de viață auster evidențiat de respectarea fără abatere a preceptelor credinței strămoșești. Ecaterina Rosetti, mama Elenei era o fire profund credincioasă și, ca o transpunere concretă a sentimentelor pioase de care era animată, a ctitorit biserica din Solești. Pentru realizarea

⁸ Iordachi și Ecaterina Rosetti au avut cinci copii, Elena a fost prima născută în 1825, Constantin (1827 - 1885), Dimitrie (1830 - 1903), Zoe (1833 - 1858), Theodor (1837 - 1923).

⁹ *Ibidem*, p. 24, 30.

¹⁰ *Ibidem*, p. 13, 15, 17, 19, 21, 25, 158, 163, 174, 196, 200.

¹¹ *Ibidem*, p. 29, 31, 44, 46, 51, 55, 57, 61, 65, 98, 104, 117, 133, 155, 178, 187, 188, 203, 204.

¹² *Ibidem*, p. 35, 167, 176, 184, 192.

¹³ *Ibidem*, p. 53, 92, 106, 122.

¹⁴ *Ibidem*, p. 66.

¹⁵ *Ibidem*, p. 71, 74, 120, 129, 131, 135, 137, 138, 142.

¹⁶ *Ibidem*, p. 77, 147.

¹⁷ *Ibidem*, p. 163.

¹⁸ *Ibidem*, p. 174.

¹⁹ *Ibidem*, p. 25.

²⁰ *Ibidem*, p. 46, 48, 51.

²¹ *Ibidem*, p. 54, 71, 74, 77.

²² *Ibidem*, p. 84.

sfântului locaș a făcut eforturi materiale uriașe și a cheltuit fără reținere din avutul său, apelând și la sprijinul copiilor atunci când a fost în nevoi²³.

Un criteriu simplu pentru a justifica credința în Dumnezeu îl constituie mersul la biserică.

Participările la actele cultice nu presupun în mod automat și o trăire autentică a sentimentului religios. Este sigur că Prima Doamnă a țării avea și obligații în acest sens; existau slujbe la care familia domnitoare, conform tradiției și protocolului existent la acea vreme, trebuia să ia parte. Simpla prezență la ceremoniile religioase, fără o simțire veritabilă, nu putea fi catalogată drept devoțiune, putea fi ceva formal, lipsit de consistență.

Pentru Elena Cuza valoarea sensibilității religioase se conturează în mod evident în gândurile pe care le exprimă în epistole. Aceste surse transmit nemijlocit trăirea instantanee și prin urmare autentică. Numele lui Dumnezeu este invocat destul de rar în scrisori, nu apare ca un stereotip, nu este banalizat. Referirile la persoana divină sunt făcute cu certitudinea clară a omului care-și mărturisește evlavia față de Cel de Sus și speranța în ajutorul Celui Atotputernic. Trebuie avut în vedere și faptul că Elena Cuza era o persoană inteligentă, educată, credința pe care o cultiva nu avea de-a face cu superstiția sau fanatismul, nu emana bigotism sau habotnicie, ci exprima echilibru și bun simț, vorbim de un nivel superior de înțelegere a realității, de o credință elitistă.

Într-o scrisoare adresată mamei, relatând drumul făcut până la Viena, Elena afișa o atitudine încrezătoare afirmând că „*prin ajutorul lui Dumnezeu am făcut o călătorie plăcută*”²⁴. Același sentiment de încredere se conturează și atunci când, aflând vești despre cei din familie, îi răspunde mamei: „*dragă și mult iubită mamă, am fost foarte fericită să primesc vești de la mata și să văd că toți ai noștri, cu voia lui Dumnezeu, sunt sănătoși*”²⁵.

Aflată la Paris, în iunie 1861, Elena era chemată cu insistență de mama sa pentru a se întoarce în țară. Răspunsul trimis avea o undă de îndoială, amintind ca posibilă revenirea și revederea în septembrie sau „*când va vrea Dumnezeu*”²⁶, punându-și speranța în Cel de Sus care știe mai bine lucrurile din viitor. Anul nou 1862 o găsește pe Elena tot la Paris, de unde-i urează mamei un an fericit, cu nădejdea că Dumnezeu îi va oferi posibilitatea de a-i face astfel de urări încă mulți ani²⁷.

Tot ca o formă de exprimare a credinței în Dumnezeu Elena Cuza va săvârși fapte ale milei creștine botezând și cununând. Astfel, pe 15 februarie 1859 a botezat la Iași în biserica „Sf. Spiridon” pe Alexandru, fiul fratelui ei Constantin Rosetti care era căsătorit atunci cu Olga Stoianovici²⁸. Și tot în aceeași biserică din Iași, pe 24 aprilie 1860, a participat în calitate de naș la oficierea cununiei fratelui ei Dimitrie Rosetti cu Ana Catargi²⁹.

²³ Maria Popa, *Moșia Solești din județul Vaslui – proprietatea familiei Rosetti - Solescu*, în „Monumentul”, vol. VIII, Iași, 2007, p. 559.

²⁴ *Principesa Elena Cuza, Corespondență* ..., p. 117.

²⁵ *Ibidem*, p. 122.

²⁶ *Ibidem*, p. 193.

²⁷ *Ibidem*, p. 203.

²⁸ *Ibidem*, p. 49.

²⁹ *Ibidem*, p. 158.

În general, cei care trăiesc plenar viața spirituală sunt înveșmântați cu virtutea modestiei sau a smereniei. Este un mod de viață liniștit, o formă prin care se afișează o anumită sfială, o atenție sporită pentru a nu greși, de a nu deranja; în general vorbim de oameni cu foarte mult bun simț. Această însușire devine antidotul mândriei, aroganței, atitudinii sfidătoare și obraznice, este medicamentul trufiei, tratament pentru cei care prea plini de ei înșiși își arogă drepturi sau calități pe care nu le au sau nu le merită.

Pentru principesa Elena Cuza modestia a fost o caracteristică definitorie și a devenit un stil de viață pe care l-a cultivat din tinerețe și până la trecerea la cele veșnice. Momentul alegerii lui Alexandru Ioan Cuza în funcția cea mai înaltă o ia pe nepregătite și o neliniștește. Scrisoarea pe care o trimite cu acest prilej mamei sale surprinde cum nu se poate mai bine atitudinea ei față de ierarhia socială, modestia și convingerea că Dumnezeu, cel care le rânduieste pe toate îi va da putere să fie la înălțimea cerințelor impuse de societate: „*Draga mea mamă, Providența a vrut să ne răsplătească pentru modestia noastră și să ne ridice la un rang, pentru mine nemeritat. Fie ca Dumnezeu să mă protejeze totdeauna și să-mi dea tot ce trebuie pentru a merita tot timpul entuziasmul, bunăvoința și afecțiunea cu care am fost primită*”³⁰.

Cu aceeași cumpătate în exprimare, cu decență și rezervă față de propriile merite dar și credință în ajutorul lui Dumnezeu îi scria mamei la scurt timp după ascensiunea la cel mai înalt nivel de primă Doamnă: „*Îți mărturisesc că nu știu ce să fac mai întâi, eu care am trăit totdeauna departe de societate, nu cunosc nici eticheta, nici conveniențele, sper că vor fi generoși compatrioții mei și vor scuza naivitatea și simplitatea mea și mata, iubita mea mamă roagă pe Dumnezeu pentru mine să mă ocrotească și să-mi acorde bunăvoința compatrioților mei*”³¹.

Timpul petrecut la Paris, deși departe de familie, dar în același timp departe de viața frământată și grijiile impuse de protocolul de la curte o făceau să se simtă liniștită. La stăruințele mamei de a reveni acasă, Elena îi răspundea: „*...dragă mamă, eu trăiesc liniștită, ferită de acele mii de hărțuiri care acolo aruncau atâta dezgust asupra mărețiilor care mă înconjurau. Nu cumva din această măreție regreți pentru fiica ta? ...E atât de firesc pentru o mamă să aibă ambiții pentru fiica ei. Dar dacă vrei să-ți amintești caracterul și firea mea, vei recunoaște că această existență în care nu-ți aparții niciodată în întregime și care este folosită în lupte ascunse împotriva a tot ce mă înconjoară, nu are de ce să-mi provoace regrete. Dacă nu aș avea în țară un soț, o mamă, o familie pe care-i iubesc, niciodată nu aș reîncepe de bună voie o viață care îți ia totdeauna ce-i mai bun în sufletul nostru*”³². La observațiile mamei că îi scrie rar datorită poziției și obligațiilor sociale pe care le are, Elena Cuza răspundea: „*Îmi reproșezi pe nedrept că te-am uitat și de a te fi uitat mai ales din cauza unei măreții pe care în mod sincer o disprețuiesc și a unei poziții pe care, o știi, nu chiar o ocup*”³³. Toate aceste mărturii sincere pun în evidență starea sufletească și stilul de viață chibzuit, modest, lipsit de pretenții pe care îl ducea principesa României, Elena Cuza.

Un alt aspect marcant al structurii psihice și morale de care a dat dovadă principesa Elena Cuza a fost filantropia. Prima Doamnă a țării a arătat, cu prisosință, o

³⁰ *Ibidem*, p. 148.

³¹ *Ibidem*, p. 149.

³² *Ibidem*, p. 176.

³³ *Ibidem*, p. 206.

atitudine plină de generozitate față de cei aflați în nevoi și a manifestat sentimente de compasiune și înțelegere față de cei aflați pe patul suferinței³⁴. Acțiunile sale de binefacere nu aveau drept scop obținerea celebrității, prestigiului sau reputației. Nici nu avea nevoie de așa ceva. Ea și-a dorit tot timpul o viață retrasă și liniștită. De asemenea, faptele sale caritabile nu aveau motivații expiatoare, nu avea sufletul încărcat de slăbiciuni sau vicii. Scopul binefacerilor izvoră dintr-o inimă curată, din sentimentul nepătat al iubirii de semeni și al împlinirii unei datorii, liber asumată, față de societate și față de Dumnezeu.

Revenită în țară, după aproape doi ani petrecuți la Paris, principesa Elena se va implica în activitatea caritabilă cu pasiune și dăruire. În iulie 1862 face mai multe vizite unor stabilimente de binefacere precum spitale și maternități, așezământul copiilor de la Filantropia și spitalul israeliților. În apropiere de Cotroceni se afla azilul copiilor găsiți – orfelinatul – unde erau îngrijite 40 de fete, pentru care guvernul aloca modesta sumă de un galben pentru întreținerea doicilor. Impresionată de situația precară a orfanelor și de sacrificiile pe care le făcea familia doctorului Carol și Ana Davila pentru buna administrare a stabilimentului, prima doamnă a țării oferea din caseta personală suma de 1000 de galbeni. Având în vedere faptul că mulți alți copii aveau nevoie de sprijin, principesa Elena propunea prim-ministrului Nicolae Krețulescu construirea unui nou orfelinat unde să poată fi primiți atât băieți cât și fete. Pe acești copii dorea Elena Cuza să-i aibă în apropiere, numindu-i „*protejații mei*” și propunându-și să-i viziteze adesea, pentru o supraveghere personală specială³⁵.

Inițiativa doamnei a primit susținerea prim - ministrului cât și a domnitorului Cuza, care la 18 iulie a semnat decretul de înființare a Azilului „*Elena Doamna*”³⁶. În calitate de „*patroană*”, Elena Cuza, dorind realizarea grabnică a orfelinatului a numit un comitet de supraveghere format din 12 doamne, aflate sub președinția sa, a hotărât publicarea donațiilor și trecerea acestora la Administrația Serviciului Sanitar, precum și publicarea anuală în *Monitorul Oficial* al unui raport referitor la situația orfelinatului³⁷.

Sentimentele patriotice și de încurajare a faptelor filantropice pe care le exprima într-o scrisoare adresată Elenei Bărcănescu arată implicarea afectivă și profundă a Elenei Cuza în acțiunile de binefacere. Conștientă de marele rol pe care-l au femeile în viața unei nații, principesa formula un adevărat program în care să fie implicate și femeile române: „*La toate națiile, oamenii sunt acei ce femeile au voit să fie. Ele sunt mame și soții. Națiile cu mari virtuți pe care le admiră istoria sunt fapta femeilor ce se află la înălțimea marii lor misiuni pe pământ. Nația română, ea însăși este supusă acestei voințe divine. Ea va fi în viitor ceea ce femeile române vor voi să fie, să nu ne*

³⁴ Aurica Ichim, *Activități caritabile și culturale ale Doamnei Elena Cuza*, în volumul *Doamna Elena Cuza, un destin pentru România*, coordonatori Aurica Ichim, Mircea Ciubotaru, Sorin Iftimi, Editura Palatul Culturii, Iași, 2011, pp. 14 - 15.

³⁵ *Principesa Elena Cuza, Corespondență ...*, pp. 207 - 208.

³⁶ Mihail Ipate, *Doamna Elena Cuza și Cotrocenii*, în vol. *Doamna Elena Cuza, un destin pentru România*, p. 41.

³⁷ *Ibidem*, p. 42, vezi și *Monitorul. Jurnalul Oficial al Principatelor Unite*, 1862, nr. 158, 19 iulie, p. 639. *Note și documente relative la Asilul Elena Doamna de copile orphane*, București, Imprimeria Ioan Weiss, 1870, pp. 7 - 9; Emilia Grecu, *Azilul Elena Doamna și ajutorul domnesc dat orfanilor*, Editura Casa Școalelor, 1944, pp. 171 - 172; *Istoria Cotrocenilor în documente (sec. XVII - XX)*, vol. coordonat de Carmen Păsculescu Florian și Marian Constantin, Editura Sigma, 2001, p. 158 - 159.

îndoim. Ele sunt chemate, ca mame, înainte de alții, de a lucra pentru creșterea unei generații în viitorul apropiat. Numai când toate femeile române vor fi convinse de acest viitor, din această zi, viitorul României este cheazășuit. Eu una am încredere că mamele române au și convingerea marilor foloase din o asemenea lucrare a lor, au și tot ce trebuia pentru a realiza o asemenea credință. Unele din nenumăratele datorii ce constituie frumoasa misie a femeilor, sunt acelea filantropice și pioase despre care femeile române au dat întotdeauna dovezile cele mai vii. Azilul Elena, fundat prin ajutorul românilor binevoitori, azil al copilăriei nefericite, este înainte de toate recomandat ca el să devină fapta lor. Cunosc gingășia inimii domniilor voastre prea mult, și-mi fac plăcerea a-mi pune asupra-i prea multă speranță ca să vă recomand cu încredere acest azil al nefericitelor mlădițe venite la soarele vieții, sfiicioase, tremurânde, părăsite și surzând mamelor române și lui Dumnezeu, singurul lor protector”³⁸.

Una din inițiativele Principesei pentru colectarea fondurilor necesare orfelinatului a fost și aceea de a se organiza o „loterie” cu „mici obiecte plăcute”, donate de doamnele cu dare de mână. Aceste obiecte fie erau trimise orfelinatului fie erau vândute, obținându-se banii necesari întreținerii³⁹. Referitor la această activitate a Doamnei Elena Cuza ziaristul francez Ulysse de Marsillac, venit în țară în 1852 și stabilit la București, scria că Azilul face cinste și onoare României și că „în 1862 Providența a adus-o aici pe Elena Cuza, întruchiparea bunătății, generozitatea simplă și blândă, care făcea binele fără ostentație și care nu profita de înalta sa poziție, decât pentru a-i ajuta pe cei în suferință”⁴⁰.

În august 1862 principesa vizita din nou spitalele din București, maternitatea, Ospiciul infirmilor și al smintiților de la Mărcuța, spitalul militar, spitalul israelit. Deși era nevoie de îmbunătățiri, aprecia curățenia, zelul și instrucția de care dădea dovadă personalul. De asemenea, își exprima considerația față de Administrația Sanitară care depunea eforturi pentru dezvoltarea și buna cărmuire a acestor așezăminte. În scrisoarea adresată prim-ministrului Nicolae Kretulescu, Elena Cuza afirma, cu tărie, că „nimic nu poate onora o țară decât totalitatea așezămintelor caritabile, care ar răspunde la toate necesitățile. Azilul deschis în viitor copiilor găsiți nu este decât cel dintâi pas pe această cale. Mă voi simți foarte fericită în ziua când voi izbuti să deschid și bătrâneții un azil, al cărui loc s-a și găsit într-o poziție frumoasă și sub mărețele umbri de la Pantelimon”⁴¹.

Activitatea Doamnei nu s-a rezumat doar la capitala țării. Pe 20 august 1862 o aflăm la Iași unde vizitează așezămintele de binefacere, spitalele, închisoarea, împărțind ajutoare și sfaturi. Totodată, vizitează Muzeul de Istorie Naturală, Școala de Arte Frumoase și Institutul de Fete unde hotărăște înființarea unei capele⁴².

³⁸ *Principesa Elena Cuza, Corespondență ...*, p. 219.

³⁹ *Ibidem*, p. 220.

⁴⁰ Ulysse de Marsillac, *Bucureștiul în veacul al XIX-lea*, ediție îngrijită de Adrian Silvan Ionescu, Editura Meridiane, București, 1999, p. 254.

⁴¹ *Principesa Elena Cuza, Corespondență...*, p. 212; vezi și *Monitorul. Jurnal Oficial al Principatelor Unite*, nr. 182, 18 august 1862, pp. 765 - 766; Lucia Borș, *Doamna Elena Cuza*, București, Editura Națională, p. 136.

⁴² *Ibidem*, p. 213.

Nenumăratele acte de binefacere realizate de Elena Cuza în țară au avut ecouri și în presa străină. În *Monitorul Oficial* din 7 septembrie 1862 a fost publicată o știre preluată din jurnalul *L'Union* din Paris după o corespondență din București: „*Este încă o serie de lucrări care se săvârșesc în afară de orice luptă politică, acestea sunt operele pioase și de binefacere a cărei direcțiune a luat-o Măria Sa Doamna Elena și care prosperează în mâinile sale grație binevoitoarei sale solitudini și grație asemenea sprijinului unanim ce aceste opere găsesc în țară*”⁴³.

Pentru sprijinirea activității de la Azilul „Elena Doamna” Vasile Alecsandri oferea Principesei culegerea de poezii populare *Doine, Balade, Lăcrimioare*. Mulțumindu-i pentru gestul făcut, Principesa îi scria: „*vă mulțumesc că ați dat ca desăvârșită proprietate lucrările voastre poetice la Azilul Elena ce am fondat pentru pruncii găsiți. Această lucrare este o comoară adevărată pentru bieții mei micuți adăpostiți și o primesc cu recunoștință. Voi ca edițiile care se vor face și se vor vinde în folosul Azilului Elena să fie demne de scrierile și simțămintele voastre*”⁴⁴.

La Galați exista un orfelinat înființat de o veche prietenă a Principesei, doamna Ghica. Aici se aflau întreținute 20 de fete, iar mijloacele de susținere erau precare. Sprijinul material oferit de Principesă precum și indemnurile adresate prefectului pentru sprijinirea așezământului au fost de un real folos⁴⁵. Actele de binefacere ale Elenei Cuza au fost făcute și către Spitalul „Caritatea” din Galați. În anul 1862 Doamna a luat inițiativa construirii unui pavilion cu 92 paturi pentru Maternitate și o secție de copii. În acest context, ea a donat suma de 1.000 lei pentru zidirea noului așezământ medical. Donațiile pentru urbea Galațiului au continuat și mai târziu, în anul 1893, când Principesa nu mai avea puterea și influența de altă dată, însă reușea să arate că fapta cea bună izvorăște dintr-un suflet plin de dăruire. Deși se afla și ea într-o situație financiară delicată, oferea totuși suma de 12.000 lei⁴⁶.

În octombrie 1863 Elena Cuza se afla la palatul Bibescu din Craiova. Faptele bune, nu conținesc. Făceau parte dintr-un program cadru care aveau ca temei principiul enunțat de apostolul Iacov în epistola sa: „*credința fără fapte este moartă*”⁴⁷. La palatul Bibescu din Craiova Principesa Elena a primit 107 petiții pentru ajutor bănesc de la femei sărace. Nici una nu a fost trecută cu vederea, pentru toate a dispus să fie sprijinite⁴⁸.

În luna iunie 1864 țara a trecut printr-o grea încercare datorită condițiilor meteo nefavorabile. Ploile abundente au făcut ravagii atât în capitală cât și în țară. Nenumărații sinistrați aveau nevoie de sprijin. S-au făcut liste de subscripție, domnitorul și principesa ajutând din fondurile personale, fiecare cu câte 16.000 lei⁴⁹.

Aceste câteva aspecte reliefează faptul că Principesa Elena Cuza a fost o persoană dedicată activității filantropice. Sprijinirea celor din jur a fost misiunea vieții

⁴³ *Ibidem*, p. 214.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 215.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 223.

⁴⁶ Cristian Dragoș Căldăraru, *Doamna Elena Cuza și orașul Galați*, în vol. *Doamna Elena Cuza, un destin pentru România*, pp.48 - 49.

⁴⁷ Iacov (2:26).

⁴⁸ Cristian Dragoș Căldăraru, *op. cit.*, p. 228; vezi și Paul Rezeanu, *Craiova. Amintirile orașului*, Craiova, Editura Alma, 2006, p. 78.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 237.

sale. Prin întreaga sa activitate a dat mărturie de credință în valorile morale și spirituale împlinind porunca iubirii de semeni și de Dumnezeu. Poporul a iubit-o și și-a arătat recunoștința și admirația atât în timpul vieții cât și după trecerea la cele veșnice.

Contemporan cu principesa, medicul Scarlat Lalu din Piatra Neamț, consemna: „*Principesa Elena Cuza a fost o martiră – prin urmare o sfântă a neamului nostru. Numai ceea ce știu eu că a dăruit prin intermediul meu populațiunii nevoiașе din orașul și din întreg județul nostru – dat fiind modestele sale venituri – întrece tot ceea ce ne-am putea închipui. Nu rămânea sfintei Principese – cât a stat la Piatra – pentru nevoile ei strict personale: pensiunea, chiria, o rochie pe an, nici a zecea parte din ceea ce dăruia. Trăia extrem de modest pentru a da la alții cât putea mai mult, împărțind în același timp la toți și ceva din inima ei ... nemaipomenit de compătimitoare și de bună*”⁵⁰.

Anul 1909 a fost marcat de nenumărate manifestări închinare semicentenarului unirii. Asemenea acțiuni s-au desfășurat pe întreg cuprinsul țării. La Iași, timp de trei zile, pe 23, 24 și 25 ianuarie au avut loc serbări în școli și la universitate, tedeumuri și slujbe de pomenire la catedrala mitropolitană și în diferite biserici, expoziții cu documente, medalii, cărți și obiecte care au aparținut domnitorului unirii, Alexandru Ioan Cuza⁵¹. Cuvântările ținute cu acest prilej au scos în evidență starea de spirit și sentimentele pe care le nutreau românii față de cei care au depus eforturi pentru împlinirea idealurilor de unitate națională. Din partea secției Iași a Ligii culturale s-a organizat la Teatrul Național o amplă manifestare cu discursuri înflăcărare și diverse bucăți corale. Într-un asemenea context, nu putea fi trecută cu vederea cea care a stat alături de marele domnitor, Principesa Elena. După acțiunea de la teatru, reprezentanții Ligii culturale, dr. Manicatide, Alexandru Xenopol și Nicolae Iorga au redactat și trimis două telegrame, una Regelui și una doamnei Elena Cuza. Cuvintele adresate mării doamne reflectă cu prisosință imaginea pe care o avea principesa în inimile românilor din acea vreme: „*Celei mai sfinte prin jertfă și iertare dintre femeile României îi trimitem expresiunea celei mai adânci venerații în ziua în care un neam întreg serbează 50 de ani de la întemeierea României, în numele și prin munca răposatului întru pomenire Alexandru Ion I-lu, cel dintâi Domn al României Unite*”⁵².

⁵⁰ S. D. Lalu, *Diverse*, fascicolul II, Tipografia Cultura, București, 1943, p. 631.

⁵¹ „Albina”, Revista Enciclopedică Populară, anul XII, nr. 21/22 februarie 1909, pp. 556 - 557.

⁵² *Ibidem*, p. 562.

Elena Cuza – 1862
Fotografie, atelier necunoscut, BAR,
Cabinetul de Stampe, Desene, Hărți și
Fotografii

Elena Cuza – 1909
Fotografie, Atelier I. Nicolescu, BAR,
Cabinetul de Stampe, Desene, Hărți și
Fotografii

CLERUL MOLDOVEI ȘI UNIREA PRINCIPATELOR

Aurel Florin ȚUSCANU*

Cuvinte cheie: *Unirea Principatelor Române, Mitropolia Moldovei, Episcopia Romanului, Episcopia Hușilor, preoți, scrisori pastorale.*

Keywords: *unification of the Romanian Principalities, Moldavian Metropolitan, Episcopacy of Roman, Episcopacy of Huși, priests, pastoral letters.*

Abstract

The 160th year anniversary of the unification of the Romanian principalities gave us the opportunity to evoke the clergy's contribution in attaining this glorious ideal of the Romanian people. If we were to talk about the founders of the unification of the Romanian principalities, we would have to examine the first half of the 19th century. We will discover legend - like figures, people who were driven by pure feelings of unity, justice, faith, freedom and love towards their nation, language and culture. The chronicle that preceded the grand act that took place on the 5th of January 1859 in Iassy and on the 24th of January in Bucharest, also mentions the names of hierarchs, monks and priests that fought bravely for the union. With very few exceptions, the clergy has always been close to the people, empathizing with their needs, feeling happy for them in joyful times and even being there for them in their moments of disappointment. But more than that, the clergy helped the people in achieving their ideals. While the 19th century brought times of national revival, the Orthodox clergy, along with other enlightened men, had a substantial contribution to the formation of the modern state.

Cu fiecare an ce trece, cu fiecare treaptă spre viitor, aniversările și comemorările istorice, cu lumina și învățămintele lor, se înscriu adânc în viața gândirea și conștiința poporului nostru. Anul 2018 a fost dedicat Centenarului Marii Uniri a românilor de pretutindeni, iar acum în anul 2019, serbăm 160 de ani de la realizarea „micii uniri”, unirea românilor din cele două Principate, Moldova și Țara Românească, în ianuarie 1859.

Aceste aniversări sunt zile ale recunoștinței, momente de aducere aminte, tainice legături cu izvoarele neamului nostru, cu strămoșii, pentru ca văzând lumina pe care ei au lăsat-o în istorie, să ne luminăm și noi spre bună rodire.

Dacă vrem să vorbim astăzi despre făuritorii unirii Principatelor, trebuie să ne coborâm ochii sufletului cu pietate până la jumătatea secolului al XIX-lea și vom descoperi chipuri ca de legendă, ale acelora care înflăcărați de sentimente curate de

* Pr. dr., Arhiepiscopia Romanului și Bacăului.

unitate și dreptate, de credință și libertate, cu conștiință de neam, de limbă și de cultură, cei care au rostuit aici o viață unitară.

Ca din fridele unei biserici, apar astăzi chipurile făuritorilor unirii, fie ei oameni politici, oameni ai Bisericii, sau simpli doritori de unitate, chipuri care ne privesc și se dezvăluie nouă prin faptele lor, prin slujba lor în realizarea acestui ideal, Unirea.

Pe acest tablou imaginar auzim parcă nemuritoarea horă a Unirii, în care bardul din Mircești proslăvind unirea, ne cheamă să ne prindem în hora frăției. Frumusețile sufletești ale poporului, creațiile sale, bucuriile și durerile lui au fost de o ființă cu cele ale Bisericii. Aici își are izvorul și unitatea de limbă românească păstrată cu credincioșie de toată seminția românească, prin cărțile de cult care circulau în toate provinciile românești (prin slujbele oficiate în limba română).

Cu această strălucită zestre a intrat Biserica Ortodoxă Română, cu slujitorii și credincioșii săi în „*pridvorul Unirii Principatelor*”¹. Cronica anilor ce a precedat mărețul act de la 5 ianuarie 1859 în Iașul marilor împliniri și la 24 ianuarie în Dealul Mitropoliei din București, menționează nume de ierarhi, călugări și preoți, patrioți și luptători pentru unire. Clerul dintotdeauna a fost, cu rare excepții, alături de popor, i-a simțit nevoile, bucuriile și necazurile, l-a sprijinit să-și îplinească dorințele și aspirațiile.

În acea perioadă de redeșteptare națională din secolul al XIX-lea, clerul ortodox și-a adus o substanțială contribuție alături de oamenii luminați ai vremii, la constituirea statului național modern. Conștiința unității naționale a prins rădăcini adânci nu numai în sufletul poporului dreptcredincios, ci și în rândurile păstorilor duhovnicești.

Contribuția clerului moldovean la înfăptuirea Unirii Principatelor, ce face subiectul acestei comunicări, se poate circumscrie în trei faze: I) anul 1856; II) iulie 1856 - iulie 1857; III) iulie 1857 - ianuarie 1859.

Contribuții ale clerului pentru unire, în anul 1856

În atmosfera statornicită în ambele Principate prin Tratatul încheiat la Paris în martie 1856, arhimandritul Neofit Scriban, profesor și rector la Seminarul de la Socola - Iași, a publicat o broșură intitulată: „*Unirea și neunirea Principatelor Române*”², în care arăta foloasele bisericești, politice, administrative și economice pe care le-ar aduce Unirea; broșură care s-a răspândit repede în toată Moldova, contribuind la întărirea sentimentului patriotic și a simțămintelor unioniste. Iată un pasaj evocator în acest sens: „*Țările Române, trăind multă vreme despărțite au avut mult de suferit. Totdeauna au fost jucăria furtunilor. Corabia nației nu avea o cârmă, o busolă, care să-i dea o direcție știută și hotărâtă... Prin unire lucrurile mici cresc, iar prin neunire se dărapănă...națiile*

¹ Teoctist, Arhiepiscop al Iașilor și Mitropolit al Moldovei și Sucevei, *În pridvorul mării noastre Uniri naționale*, în revista „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, anul LV, nr. 1 - 2, 1979, p. 5 - 11; N. Grigoraș, 24 ianuarie 1859, *Unirea Moldovei și Țării Românești și formarea statului național România*, în „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, nr. 1 - 2, 1959, p. 6 - 32; Pr. Scarlat Porcescu, *Preoți ortodocși din Moldova luptători pentru unirea Țărilor Române*, în „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, nr. 1 - 2, 1959, p. 37 - 48; Pr. Mircea Păcurariu, *Aritudinea slujitorilor Bisericii Ortodoxe Române față de actul Unirii Principatelor*, în revista „Biserica Ortodoxă Română”, nr. 1 - 2, 1967, pp. 73 - 94.

² Pr. Scarlat Porcescu, *op.cit.*, pp. 13 - 14.

care s-au unit au crescut și s-au fericit! (...) Iată-ne de față de a ne alege, sau ceea ce au dorit cei mai mari domnitori și eroi ai românilor, Ștefan cel Mare și Mihai Viteazul, sau aceea ce neputând izbui, ne-au lăsat de a fi jucăria întâmplărilor și a soartelor decretate de providență pentru toate acele popoare și pentru toți acei oameni, care abătuți de la principiul demnității și armoniei ce întărește și mântuiește, se insuflează și se biruiesc de duhul dezbinării și al vrajbei și de demonul întunericii. Patriotule Român! Fiule al creștinătății!

Tu până astăzi ai fost uitat de cealaltă parte a lumii, de către celelalte națiuni: Providența s-a milostivit și astăzi îți trimite. O întrebare de viață și de moarte. Europa te întreabă, și ca pe Român și ca pe creștin; voiești tu moarte sau viață? Răspunde! Răspunde ca Român, ca să cunoască lumea că în vinele tale curge același sânge strălucit care a fost fala lumii întregi; răspunde ca și creștina să cunoască lumea că tu ești creștin”³.

Un alt distins și erudit cleric moldovean, arhimandritul Melchisedec Ștefănescu, profesor și rector la Seminarul din Huși, a rostit cu ocazia hramului catedralei episcopale din Huși (Sfinții Apostoli Petru și Pavel), la 29 iunie 1856, o cuvântare înflăcărată, prin care scotea în relief ideea că Biserica dorește și se roagă „pentru unirea tuturor”⁴. Era o ofrandă din adâncul sufletului său pentru înfăptuirea marelui ideal și nu fără semnificație, această predică a fost tipărită și numită de el „Jertfă pentru Unirea Principatelor”⁵.

În concepția predicatorului, actul revoluționar și hotărâtor al unirii moldovenilor cu muntenii urma să apară ca un rezultat firesc al dezvoltării treptate a conștiinței unității de origine, de limbă și de credință a românilor. Perspectivele unirii, înfățișate strălucit, deschideau pentru toți orizonturi noi, luminoase și prospere: „*Cel ce fuge de unire îndeosebi merge contra ideii generale a omenirii, în contra progresului, în contra învățăturii lui Hristos, voiește a se ține departe de sfera ființelor morale. Deci dacă pentru Românii din principate a sosit o epocă, care îi cheamă la Unire, este o dovadă că și ei sunt pe calea progresului universal al omenirii; că ei sunt chemați a se sui pe scara acestui progres veșnic, care este acea tainică scară, pe care a văzut Iacob, că unea cerul cu pământul...*

Dezbinarea, slăbindu-ne, ne-a făcut batjocură și răs celor de prin prejur, am ajuns ca și când numele nostru s-ar fi șters din cartea neamurilor, acoperiți atâta timp de un întuneric nestrăbătut, rămânând ca niște unelte înjosite pentru străini, care au știut să ne întrebuițeze în folosul lor și spre răsplătire să ne pună în obezi, și mai tare să îndese asupra noastră întunericul veacului...

De aceea, iată o nouă epocă sosi pentru unirea românilor; ea nu este decât o nouă repetare a glasului lui Dumnezeu... La acest glas dumnezeesc națiunile civilizate, care ne uitaseră cu totul, deodată și-au adus aminte de noi, ne iubesc, voiesc norocirea noastră, strigă tocmai de la marginile Europei: Voim izbăvirea Românilor, voim unirea lor! ...

³ Ibidem, p. 14.

⁴ Prof. Nicolae Grosu, *Clerici moldoveni care au luptat pentru unire. Episcopul Melchisedec al Romanului*, în revista „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, anul XLV, 1969, nr. 1 - 2, pp. 6 - 7.

⁵ Pr. Scarlat Porcescu, *op.cit.*, p. 14.

Strămoșii noștri și-au vărsat sângele de multe ori, și-au pus sufletele, pentru ca să ne păstreze nouă Patria aceasta. Oare ce ar zice ei când ar vedea că strănepoții lor sunt așa de mici la suflet încât nu voiesc a jertfi pentru viitorul ferice al nației nici măcar o deșartă ambiție, un netrebnic egoism, un orb interes, mai ales când chiar aceasta numai în părere este jertfă? Ce ar zice Ștefan cel Mare și Mihai Viteazul și alții, care cu sute de ani au cunoscut că mântuirea Patriei noastre este în unire, și o au căutat cu jertfe mari; ce ar zice când ne-ar vedea pe noi că, având ocazie de unire, fugim de ea, ne temem de ea, când ea chiar ni se propune? Eroii cei mari ai nației noastre au dorit să vadă zilele pe care noi le-am ajuns și nu s-au învrednicit de dănsule. Noi, care am ajuns asemenea zile, să ne folosim de ele!

Să ne jertfim niște pagube pârute pentru niște folosuri reale și glorioase pentru viitorul nostru. Să ne lăsăm un nume de laudă pentru urmași, care să se poată mândri că au avut niște predecesori vrednici...’’⁶.

Atât broșura lui Neofit Scriban, cât și predica lui Melchisedec, publicată între timp, exprimau ideile și sentimentele unioniștilor, susținute de majoritatea clericilor din Moldova.

În ziua de 11 iunie 1856 s-a constituit la Iași un Comitet al Unirii, care avea să exprime dorința și aspirațiile moldovenilor⁷. Actul de constituire a fost trimis tuturor districtelor Moldovei, unde a fost primit cu mult entuziasm, găsind un larg ecou. Astfel, în capitala fiecărui district s-au constituit comitete unioniste, care au trimis adeziuni Comitetului din capitală⁸.

Între cei care au semnat adeziunile, mărturisind că sunt partizani ai unirii, au fost mari proprietari, boiernași de diferite trepte, intelectuali, meșteșugari, comercianți și țărani, precum și mulți slujitori ai altarelor.

Actul de adeziune înaintat de româșcani a fost semnat de lt. de episcop Nectarie Hermeziu, arhimandritul Vartolomeu, protopopul Dimitrie Matcaș, iconomul Ștefan Tobolcă, iconomul Ioan, iconomul Eftimie⁹.

Mitropolitul Moldovei Sofronie Miclescu avea în această etapă unele rezerve în legătură cu unirea Principatelor, deoarece el credea că după înfăptuirea unirii, Mitropolia Moldovei, al cărei Întâistătător era, va fi umbrită de Mitropolia Ungro - Vlahiei. După ce a primit asigurări din partea unor reprezentanți ai puterilor europene, care doreau și sprijineau unirea, că importanța Mitropoliei Moldovei nu va fi cu nimic știrbită, mitropolitul Sofronie a aderat cu toată hotărârea la programul și acțiunile unioniștilor (evenimentele ce vor urma pun în lumină stăruința și patriotismul acestuia)¹⁰.

⁶ *Ibidem*, p. 14.

⁷ Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. 3, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1994. p. 353.

⁸ Ioachim Vasluiuanul, Arhiereu Vicar, *Contribuții ale clerului și credincioșilor eparhiei Romanului și Hușilor la Unirea Principatelor Române*, în „Cronica Episcopiei Romanului și Hușilor”, vol. I., 1989, pp. 13 - 17.

⁹ *Ibidem*, pp. 13 - 14.

¹⁰ Pr. Scarlat Porcescu, *op.cit.*, p. 15.

Contribuții ale clerului pentru unire în perioada iulie 1856 - iulie 1857

În ziua de 3 iunie 1856, domnitorul Grigore Alexandru Ghica (unionist convins), s-a retras din scaunul domnesc. În locul acestuia a fost numit caimacan al Moldovei vornicul Teodor Balș, care fiind separatist, a îndepărtat din administrație pe toți cei care activau pentru unire. După moartea acestuia survenită la 1 martie 1857, a fost ales caimacan un alt antiunionist, Nicolae Vogoride, care spre a asigura victoria separatiștilor, a luat fel de fel de măsuri drastice împotriva unirii¹¹.

La 21 aprilie 1857, câțiva uniuniști din Roman, printre care însuși arhiepiscopul Nectarie, însoțit de câțiva clerici, au fost primiți de comisarul sultanului, Savfet Effendi, care în drumul său spre Iași a făcut un popas la Roman, prilej cu care a luat cunoștință de doleanțele uniuniștilor din localitate¹².

După această dată, atitudinea lt. de episcop Nectarie s-a schimba radical, care sub influența fratelui său Grigore Hermeziu, președinte al tribunalului Roman, a luat o serie de măsuri dure împotriva clericilor uniuniști:

În aprilie 1857 el va solicita ministrului de Interne C. Catargiu, înlăturarea din funcție a directorului Cancelariei episcopale, pe motiv ca era unionist¹³;

La 23 aprilie 1857, în ziua de Sf. Gheorghe, a destituit din funcție pe protopopul de Tecuci, iconomul Gheorghe Dimitriu (tatăl scriitorului Calistrat Hogaș), pe motiv că vorbea „fără respect și cu mare slobozenie, urmare care trage după sine împerechieri”¹⁴;

La 26 iunie 1857, într-o adresă semnată de mai mulți preoți uniuniști româșcani, adresată Comitetului Central al unirii din Iași, se menționează faptul că lt. de episcop Nectarie a interzis preoților „intrarea în casa Comitetului Unirii” din Roman, amenințându-i cu înlăturarea din funcții pe toți cei care ar subscrie protestului împotriva procedeelelor adoptate de autoritățile bisericești (antiunioniste)¹⁵;

La 29 iunie și 4 iulie 1857, alte două adrese ale aceluiași Comitet româșcan al unirii, arătau faptul că lt. de episcop Nectarie, a adresat „cele mai neiertate cuvinte”, iconomului Iorgu Stamatini, catehet în Roman, „oprindu-l să iscălească în protestația colectivă”, iar pe alți preoți i-a chemat pe rând la sine și i-a speriat, muștrându-i pentru că au iscălit „protestația colectivă”¹⁶;

La 7 iulie 1857, prin ordinul nr.423 a destituit din funcția de protopop al districtului Roman, pe iconomul Dimitrie Matcaș, pentru că a îndemnat pe preoți să nu voteze candidatul cleric propus de antiuniuniști¹⁷;

¹¹ Ghenadie Petrescu; D.A. Sturdza și D. C. Sturdza, *Acte și documente relative la istoria renașterii României*, București, 1889, vol. III, p. 552; Apud Pr. Scarlat Porcescu, *Episcopia Romanului*, Editura Episcopiei Romanului și Hușilor, Roman, 1984, pp. 291 - 292.

¹² Idem, vol. IV, București, 1889, p. 379.

¹³ *Ibidem*, p.268; deși nu apare numele directorului cancelariei eparhiale în acest document, credem că este vorba de Vasile Steplesanu, numit în funcție cu câteva luni înainte.

¹⁴ *Ibidem*, p. 397.

¹⁵ *Ibidem*, p. 978.

¹⁶ *Ibidem*, p. 1007.

¹⁷ Idem, vol. V, București, 1890, p. 163.

La 8 iulie 1857, prin ordinul nr.431, a demis pe iconomul Vasile Brăiescu din funcția de membru al Consistoriului Spiritual Eparhial¹⁸;

În aceeași zi, 8 iulie 1857, preoții unioniști româșcani au înaintat un raport către Mitropolia Moldovei, precum și o scrisoare adresată, documente din care rezultă că cei doi frați, Nectarie și Grigore Hermeziu de la Roman, au constrâns prin diferite metode preoțimea româșcană unionistă, ca să voteze candidatul cleric impus de antiunioniști¹⁹. Fiind expresia unor presiuni și a unor procedee oneroase, alegerile de deputați pentru Divanul ad-hoc al Moldovei, din 7 iulie 1857, la protestele moldovenilor care doreau cu orice preț Unirea Principatelor, au fost anulate, organizându-se noi alegeri²⁰.

Pentru alegerile din 7 iulie 1857 lista preoților cu drept de vot cuprindea un număr de 27 de clerici româșcani, cu vârste între 24 și 77 de ani, iar cu vechimea între un an și 43 de ani de slujire la altar. Cităm în continuare numele acestora în ordinea rangurilor bisericești această listă²¹:

Diaconii: Ioan Răileanu și Gheorghe Sofrăcescu; **Iconomii:** Neculai Pascu, Andrei Nistor, Vasile Popovici, Ioan Mavrodin, Ștefan Cucu, Vasile Brăiescu, Gheorghe Teodor, Dimitrie Matcaș, Teodor Gheorghiu, Gheorghe Stamatini (catehet), Constantin Banimăruș, Gheorghe Dragan, Andrei Berescu, Ștefan Tobolcă, Scarlat Onu, Ioan Sofronescu, Costachi Berescu; **Sachelarii:** Neculai Dornescu, Vasile Nicolau, Costachi Sârbuleț, Ioniță Tobolcă, Constantin Teodor, Costachi Iliescu.

Cel mai înaintat în vârstă dintre aceștia era Icon. Constantin Banimăruș, iar cel mai tânăr era diaconul Gh. Sofrăcescu de la episcopie.

Acțiunile de intimidare din preajma alegerilor au fost comentate în tot districtul Romanului. După mai multe demiteri, s-a trecut la pedepse disciplinare, cum a fost cazul preotului Costache Sârbuleț care a fost purtat pe uliță cu soldați și obligat să slujească în satul Uncești, unde nu era preot; sau cazul ieromonahului Andrei Nistor a fost silit să voteze pentru iconomul Teodor Gheorghiu, candidatul impus de antiunioniști²².

Contribuția clerului la triumful unioniștilor (iulie 1857 - ianuarie 1859)

La alegerile din 7 iulie 1857 au votat doar 4 preoți din Roman, alți 17 clerici întocmind un memoriu, în care arătau că au fost împiedicați să voteze, argumentând că alegerile s-au desfășurat ilegal, fapt constatat ulterior de cei în drept, pentru care s-a decis anularea acestora. Activitatea electorală a început din nou, de această dată într-un cadru legal și a dus în cele din urmă la anihilarea acțiunilor separatiștilor²³.

Ziua de 29 august 1857, ziua noilor alegeri, a însemnat pentru toți unioniștii o zi a biruinței, o zi de triumf. La aceste noi alegeri, la Roman a fost ales deputat în

¹⁸ *Ibidem*, p. 181.

¹⁹ *Ibidem*, p.195, 191 - 192.

²⁰ D.A Sturdza; C. Colescu Vartic, *Acte și documente relative la istoria renașterii României*, București, 1896, vol. VI, partea I, p. 4.

²¹ Pr. Dan Emilian Nicolau, *Un slujitor al altarului care a activat pentru Unire: preotul Dimitrie Matcaș*, în revista „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, anul LIV, 1978, nr. 1 - 2, Anexa 11, pp. 18 - 19.

²² Ioachim Vasluiianul, Arhiereu Vicar, *op. cit.*, pp. 13 - 15.

²³ *Ibidem*, p. 14.

Divanul ad-hoc al Moldovei, iconomul Dimitrie Matcaș, cu 24 de voturi din 30 exprimate²⁴.

În lucrările Divanului la Iași, pe 7 octombrie 1857, punându-se la vot problema unirii Principatelor române, 81 de membri au votat pentru, iar 2 membri împotriva (loțiitor de episcop Nectarie și marele latifundiar Alecu Balș), atitudinea acestora fiind criticată cu asprime de Mihail Kogălniceanu²⁵.

Înțelegând ulterior binefacerile unirii Principatelor, loțiitorul de episcop al Romanului, Nectarie Hermeziu și-a schimbat din nou atitudinea. Într-o vibrantă „*depeșă telegrafică*” din 24 ianuarie 1863, semnată de dânsul, alături de alți fruntași romășcani, se adresează domnitorului Al. I. Cuza astfel: „*Cu cât 24 ianuarie serbându-se se repetă, România saltă de bucurie văzând realizându-se principiul pentru care Providența a voit să-l prezidați și v-au chemat să-l consolidați. Cetățenii din Roman, parte din România, plini de bucurie și respect vin a va zice: Să trăiți măria Ta zile multe și fericite pe tronul României una și nedespărțită!*”²⁶.

Convenția de la Paris a luat act de doleanțele românilor exprimate în Divanurile ad-hoc de la Iași și București, iar în luna august 1858, a încuviințat unirea celor două Principate române, stabilind și câteva condiții: să aibă doi domni, două capitale, autorități centrale la Focșani ș.a., lucrurile însă, după cum se știe au evoluat altfel²⁷.

Între timp mitropolitul Moldovei Sofronie Miclescu a întocmit o ectenie (rugăciune specială), care s-a tipărit și a fost trimisă tuturor preoților la parohii, să fie rostită la slujbe, în ziua când se deschideau lucrările Divanului ad-hoc²⁸. În acea zi de 7 octombrie 1857, deputații adunați la Iași, au mers mai întâi la biserica Sf. Nicolae Domnesc, unde mitropolitul Sofronie a oficiat slujba de Te Deum, iar arhimandritul Neofit Scriban a rostit un înflăcărat discurs, reoferindu-se la misiunea și înalta răspundere pe care o are Divanul în fața istoriei²⁹.

Apoi, deputații au mers în sala de ședințe a palatului domnesc, unde mitropolitul Sofronie, în calitate de președinte, a rostit un cuvânt de deschidere, arătând între altele: „*Românii de astăzi sunt toți tot una, ei au o origină comună, un sânge, o Patrie, o istorie, o credință, un Dumnezeu. Să ne silim dară să fim așa, ca să fim vii și ca să vieze întru noi iubita noastră Patrie*”³⁰.

În ședința din 14 octombrie 1857, Mihail Kogălniceanu a citit propunerea semnată între alții de lt. de episcop Ghenadie de la Huși, arhimandriții Neofit și Melchisedec și iconomul Dimitrie Matcaș de la Roman, în legătură cu viitoarea organizare a țării, precum și problema unirii principatelor într-un singur stat, sub numele România³¹.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ D.A Sturdza; C. Colescu Vartic, *op.cit.*, p. 80.

²⁶ „Monitorul Oficial al Principatelor Unite Române”, nr. 20 din 28 ianuarie 1863 și nr. 21 din 29 ianuarie 1863.

²⁷ D.A Sturdza; C. Colescu Vartic, *op. cit.*, p. 80.

²⁸ Pr. Scarlat Porcescu, *op.cit.* p. 22.

²⁹ *Ibidem*, pp. 21 - 22.

³⁰ *Ibidem*, p. 22.

³¹ *Ibidem*.

Subscriind procesul verbal, mitropolitul Sofronie a adăugat cuvintele: „*Unde-i turma, acolo-i și păstorul!*”³². În timp ce vota, preotul Dimitrie Matcaș, a declarat că alegătorii săi și tot clerul romașcan, l-au rugat cu lacrimi în ochi, ca să voteze pentru unirea Principatelor Române³³.

În ședințele care au urmat, s-au adoptat măsuri privind libertatea cultelor, înființarea unei autorități sinodale, recunoașterea autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române, reorganizarea învățământului teologic, buna desfășurare a vieții monahale, ș.a.³⁴.

Propunerile Divanului ad-hoc au fost discutate la Conferința de la Paris, în vara anului 1858, concluziile fiind cuprinse în așa numita *Convenție de la Paris*, în care se prevedea că țările române se vor numi: „*Principatele Unite ale Moldovei și Valahiei*”, având doi domni, două capitale, două guverne³⁵.

Legea electorală anexată Convenției, în vederea alegerilor pentru Adunarea electivă, care avea să aleagă domnii, dădea puterea în mâinile marilor boieri, negustorilor și industriașilor. În Moldova, alegerile pentru Adunarea electivă au avut loc în zilele de 26, 28, 29 și 30 decembrie. Pretutindeni în biserici s-au oficiat slujbe de Te-deum la îndrumarea mitropolitului Sofronie și s-au rostit cuvântări ocazionale. S-au păstrat cuvântările arhim. Neofit Scriban de la Iași și cea a arhim. Melchisedec Ștefănescu de la Huși, ambele axate pe ideea majoră de Unire a Principatelor³⁶.

Convocată pentru ziua de 5 ianuarie 1859, sub președinția mitropolitului Moldovei Sofronie Miclescu, Adunarea electivă de la Iași, a procedat la alegerea noului domn al țării. Mai întâi s-a oficiat îndătinata slujbă de Te-Deum, la biserica „Sf. Nicolae” Domnesc, unde arhim. Neofit Scriban a rostit din nou un înflăcărat cuvânt ocazional, din care spicuim: „*Stindardul sub care stați este stindardul națiunii române; pe acest stindard este scris cu litere mari; credința română Unirea... Credința nației române nu a fost, nu este și nu va fi decât a mântuirii sale, singurul port în care poate scăpa corabia sa de furtuna valurilor ce o împresoară*”³⁷.

Mitropolitul Sofronie, cu vădită emoție a asemănat această zi cu o sărbătoare pascală a românilor: „*Aceasta este ziua pe care a făcut-o Domnul să ne bucurăm și să ne veselim întru dânsa ... și precum am zis anul trecut unde este turma va fi și păstorul, iarăși mai repet același cuvânt și împreună cu toată Adunarea, votez și subscriu pentru Domnul colonel Alexandru Ioan Cuza, pentru Domnul stăpânitor al Moldovei*”³⁸.

Alegerea lui Al. Ioan Cuza în ambele Principate, a fost o soluție inteligentă și curajoasă a românilor, care a surprins diplomația europeană. Putem considera acest moment *actul de naștere* al României moderne.

În încheiere aș dori să amintesc cuvintele emoționante rostite la 8 februarie 1859, cu ocazia întâmpinării lui Cuza la București, de către Mitropolitul Ungro - Vlahiei

³² D.A. Sturdza; C. Colescu Vartic, *op.cit.*, p. 80.

³³ Ioachim Vasluiianul, Arhiepiscop Vicar, *op.cit.*, pp. 13 - 15.

³⁴ Pr. Scarlat Porcescu, *op.cit.*, p. 22.

³⁵ *Ibidem*.

³⁶ *Ibidem*, p. 23.

³⁷ *Ibidem*.

³⁸ Teoctist, Arhiepiscop al Iașilor și Mitropolit al Moldovei și Sucevei, *op.cit.*, p. 9.

Nifon, care în calitate de președinte al Adunării Elective din Muntenia, cu lacrimi în ochi, a rostit următoarele:

„Sunt secole de când acest popor, care te înconjoară și te îmbrățișează cu lacrimi de bucurie nu încetează strigând către Cel atotputernic și chemând luarea lui aminte la suferințele și durerile sale... Acest popor Maria Ta, la adâncul suspinelor sale, așteptând după credința și speranța sa, nu se îndoiește că Măria Ta este cel trimis de providență, ca să-i pui sfârșit suferințelor și durerilor lui...”

Întinde-ți dreapta Ta și îl condu pe câmpiile cele pline de flori neveștejite, că numai acolo poate el să-și redobândească cununa gloriei și a virtuții cu care se încunără odată nemuritorii noștri strămoși, ca să lași mai multe pagini de fapte strălucite în istoria dulciei noastre patrii”³⁹.

În loc de concluzii:

Aniversarea a 160 de ani de la Unirea Principatelor Române, ne-a oferit prilejul să facem această evocare legată de contribuția clerului la înfăptuirea acestui măreț ideal al românilor. Am amintit numele câtorva clerici care s-au remarcat în acele momente de mare încărcătură pentru neam, dovedind spirit patriotic și curaj, inspirație și intuiție în momente tulburi, iar chipurile lor, peste care s-a așternut uitarea, ne apar astăzi în fața ochilor minții, asemeni chipurilor sfinte zugrăvite în icoane. Lupta lor a fost pentru neam și pentru Cruce, pentru același stindard și aceeași credință.

Idealul Unirii Principatelor a deschis orizontul celorlalte împliniri istorice. Ecoul pe care l-a avut „Mica unire” în celelalte provincii românești, avea să încălzească inimile tuturor românilor pentru înfăptuirea „Marii Uniri” de la 1 decembrie 1918⁴⁰.

În semn de omagiu și de prețuire, ne plecăm fruntea cu evlavie creștină și le cinstim memoria, aducându-i acum „în lumina făclieiilor de pomenire, înaintea unora care nu au auzit de dânșii, sau a altora care i-au uitat”⁴¹.

³⁹ Pr. Grigore N. Popescu, *Din trecutul Seminarului Nifon Mitropolitul din București*, București, 1943, p. 50.

⁴⁰ Teoctist, Arhiepiscop al Iașilor și Mitropolit al Moldovei și Sucevei, *op.cit.*, p. 10.

⁴¹ Nicolae Iorga, *Oameni care au fost*, Chișinău, 1990, p. 86.

ISTORIA MILITARĂ ȘI GEOGRAFIA MILITARĂ ÎN PROGRAMELE ȘCOLII SUPERIOARE DE RĂZBOI PÂNĂ ÎN 1916

Adrian Cosmin TEIUȘANU*

Cuvinte cheie: Școala Superioară de Război, istorie militară, geografie militară, cultură militară, program de studiu, ofițer al statului major, comandant.

Keywords: Superior War School, Military History, Military Geography, Military Culture, study program, major state officer, commander.

Abstract

In the curriculum of the Superior War Schools, the military history and military geography have always been permanent mandatory courses necessary for training the new commanders. Until 1916 they helped to prepare the officers in good conditions and teaching them general knowledge and special personality characteristics ever needed in war.

Există numeroase definiții și concepte ce tratează istoria ca știință, ca filosofie de viață sau ca fundament al cunoașterii umane. De asemenea, geografia este o știință în completarea istoriei oferind o imagine asupra elementelor privind locația evenimentelor (relief, hidrografie, climă, așezări umane, caracteristici economice etc.)

La întrepătrunderea mai multor științe, cu rădăcini relativ comune, se află și două discipline din cadrul științelor militare, cu rol extrem de important în formarea și educarea comandanților și ofițerilor de stat major de la toate nivelurile ierarhiei militare: istoria militară și geografia militară.

Interdisciplinaritatea reiese din chiar denumirea lor, acestea situându-se la granița dintre istorie și geografie în general și domeniul mai restrâns al științelor militare. În același timp este necesară o mențiune: istoria militară, geografia militară și arta militară sunt părți componente ale științelor militare care oferă atât individual cât și combinat elemente esențiale de cunoaștere a fenomenului social denumit război.

Numai prin studierea lor pot fi extrase legile și principiile ducerii luptei armate și pot fi sintetizate formele de organizare, pregătirea și întrebuințarea forțelor militare respectiv metodele și procedeele de acțiune militară eficiente.

Istoria militară, ca principal izvor de informații și învățăminte militare, are o importanță deosebită pentru științele militare, având ca obiect de studiu cunoașterea și analizarea conflictelor militare (războaie, campanii, operații și bătălii), evoluția organizării și structurii armatelor, a armamentului și tehnicii de luptă, a actelor de comandă și a calității comandanților, a pregătirii și ducerii acțiunilor militare. În același timp oferă posibilitatea analizei cauzelor și caracteristicilor războiului, a echilibrului

* Șef Secției serviciu operativ, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”; doctorand în domeniul Științe Militare, Școala Doctorală - Universitatea Națională de Apărare „Carol I”.

dintre factorul material și cel moral al desfășurării acțiunilor militare și chiar permite prognozarea unor tendințe și fundamentarea unor norme, reguli și principii pentru obținerea victoriei militare. Istoria militară cuprinde astfel o sumă de alte istorii: a războiului (războaielor), a artei militare, a forțelor armate, a armamentului și tehnicii militare, a gândirii militare, a uniformelor, însemnelor și distincțiilor etc.

Dintre aceste componente se distinge istoria artei militare cu obiect de studiu mai specializat: apariția, evoluția și desfășurarea războaielor, legitatea, formele, metodele și procedeele luptei armate în diferitele epoci și analiza istorică a componentelor artei militare: strategia, arta operativă și tactică. Printr-o analiză sintetică se pot obține modele și scheme pentru cercetarea războaielor, campaniilor, operațiilor militare și bătăliilor care să facă trecerea de la teorie la practică, de la studiul istoric la lecții învățate.

Geografia militară completează imaginea analizei istorice prin studierea spațiului desfășurării acțiunilor militare, a caracteristicilor geografice ale acestuia, coroborate cu importanța lor din punct de vedere militar. Ramură specializată a științelor militare analizează influența factorilor geografici (așezare, frontiere, vecini, climă, forme de relief, hidrografie, resurse, populație, așezări, obiective economice, comunicații etc.) asupra ducerii războiului.

Am făcut această scurtă prezentare a celor două discipline de studiu pentru a înțelege care este importanța lor în cadrul învățământului militar superior. Sintetizez astfel tema cercetării și analizei mele din acest articol, respectiv locul și rolul istoriei militare și al geografiei militare în programele de învățământ ale Școlii Superioare de Război din București într-o anumită etapă a existenței școlii.

Referitor la pregătirea de nivel superior a cadrelor militare, în speță a ofițerilor de stat major, am identificat prima dovadă a necesității studierii istoriei militare și geografiei militare pentru formarea unui ofițer, în actul fondator al instituției de învățământ superior și de cultură militară incontestabilă, de talie europeană - Școala Superioară de Război din București, a șasea de acest gen, din punct de vedere al momentului înființării, după cele din Belgia, Austria, Italia, Franța și Germania. Înaltul Decret al regelui Carol I nr. 2073 din 08 august 1889¹, prin care lua ființă această instituție consenuează, printre altele: scopul ei, elementele organizatorice și de funcționare ale acesteia, inclusiv programa de studii cu materiile necesare pregătirii ofițerilor.

La articolul 8 al decretului se observă ponderea cea mai mare pentru cursurile de istorie militară și de geografie militară:

„Art. 8. Toate cursurile vor fi obligatorii și sînt următoarele:

Anul I

<i>Istoria militară</i>	<i>30 lecțiuni</i>
<i>Tactica infanteriei</i>	<i>24 lecțiuni</i>
<i>Tactica cavaleriei</i>	<i>12 lecțiuni</i>
<i>Mobilizare</i>	<i>14 lecțiuni</i>

¹ *Istoricul Școlii Superioare de Război 1889 - 1939*, Editura Școlii Superioare de Război, București, 1939, p. 36.

<i>Geografie militară generală</i>	20 lecțiuni
<i>Artileria și tactica sa</i>	25 lecțiuni
<i>Fortificație</i>	20 lecțiuni
<i>Topografie</i>	15 lecțiuni
<i>Limba franceză</i>	20 lecțiuni
<i>Limba germană</i>	20 lecțiuni

Anul II

<i>Istoria militară</i>	30 lecțiuni
<i>Tacticile și Stat-major în general</i>	15 lecțiuni
<i>Geografia militară a României</i>	10 lecțiuni
<i>Telegrafia militară</i>	10 lecțiuni
<i>Căi ferate</i>	10 lecțiuni
<i>Serviciul de Stat-major</i>	25 lecțiuni
<i>Fortificație</i>	15 lecțiuni
<i>Administrație</i>	20 lecțiuni
<i>Drept internațional</i>	15 lecțiuni
<i>Limba franceză</i>	20 lecțiuni
<i>Limba germană</i>	20 lecțiuni

Programele analitice se vor face de profesorii respectivi și se vor aproba prealabil de Comitetul de Stat-major.”

De asemenea, articolul 1 din primul regulament de funcționare a școlii preciza: „Școala Superioară de Resbel are de scop pregătirea ofițerilor pentru serviciul de Stat-major și răspândirea în armată a înaltelor cunoștințe militare”². Acest scop, deși foarte ambițios, inițial n-a fost bine receptat în cadrul elitei armatei, necunoscându-se rolul important al ofițerului de stat major, și tocmai de aceea începuturile au fost extrem de dificile, dar a rămas de atunci neschimbat: pregătirea cadrelor militare și iluminarea cu înalte cunoștințe atât a armatei la toate nivelurile și implicit a soldatului, deci a „omului din popor”.

Pornind de la individualitatea marcată prin nume, însoțită de trecutul comportamental și faptic, până la identitatea de grup, sau cu atât mai mult la o identitate națională, se trece prin etapele cristalizării intereselor comune ale comunităților umane, ce locuiesc într-o regiune dată, ce vorbesc aceeași limbă, au aceleași credințe, obiceiuri și tradiții și au împărtășit binele și răul vreme suficientă pentru a avea caracteristici similare.

În această logică profesorul de geografie al Școlii Superioare de Război din București Ion Conea în perioada premergătoare celui de-al Doilea Război Mondial includea și spațiul românesc: „Dar dacă nu există hotare naturale precise, evidente, insurmontabile, aceasta nu înseamnă că nu există spații geografice cu o personalitate care impune oricui poate ceti obiectiv în hartă și istorie: și exact așa este aceea a spațiului geografic românesc. Sunt în adevăr, pe fața planetei, unele fapte geografice - să le spunem așa - care par create anume pentru a fi „domicilii de umanitate”,

²*Ibidem*, p. 41.

domicilii pentru câte un fragment anumit de umanitate, domiciliu special pentru câte un popor sau o națiune.

(...) peste mai toate individualitățile geografice cu contur precis și cu structură interioară de întreg se suprapun, acoperindu-le, de obicei popoare sau națiuni cu individualitate la fel de tranșantă. Iar uneori hotarele personalității etnice sunt aproape exact aceleași cu ale personalității geografice acoperite”³.

Încercând sintetizarea și definirea celor două discipline rezum conceptele explicate cu multă claritate de maiorul Alexandru Averescu⁴ și extrag câteva din precizările și recomandările metodice ale acestuia în calitate de director de studii al școlii amintite în 1894 - 1895, pentru cursul de istorie militară:

„Cursul de istorie militară, constituie mijlocul cel mai eficient de a familiariza pe elevi cu deslegarea practică a diferitelor chestiuni, privitoare la întrebuințarea și conducerea forțelor militare în diferitele teatre de operațiuni.

Pentru a da însă rezultate reale, este indispensabil ca studiul său să fie condus cu metodă, avându-se necontenit în vedere foloasele ce trebuie să tragă elevul din fiecare parte a sa. (...)

Pe de altă parte deducțiunile din războaiele trecute, sunt de o utilitate practică cu atât mai neîndoieală cu cât sunt trase din campaniile mai recente.

Pentru aceste considerațiuni studiul istoriei s-a împărțit în două părți:

- *una narativă predată în anul I sub denumirea de istorie militară (40 de lecțiuni)*
- *alta critică predată în anul al II-lea și care se raportează la ultimile 3 mari campanii (Studiul critic al campaniilor moderne – 30 de lecțiuni).*

În predarea primei părți, adică a cursului de istorie militară, se va ține seama că istorisirea se va face în scopul ca elevul să-și poată da seama de legătura ce există între cauze și efecte, în deplină cunoștință de cauze fără a lăsa lacune în adunarea elementelor care au concurat la determinarea unui anumit efect, dar și fără a împovăra studiul printr-o profuziune de detalii netrebuitore, scopului ce se urmăresc.

Se va avea în vedere, de asemenea, că spre a se judeca o situațiune este necesar să se cunoască toți factorii care au putut-o influența direct sau indirect, de aceea va fi necesar pentru fiecare epocă, a se începe cu organizațiunea politică, socială a statelor și cu principiile ce serveau de basă în organizarea armatelor din epoca considerată”⁵.

Se continuă cu principii metodice și cu detalierea temelor. La fel și pentru cel de geografie militară, extrag doar câteva principii, ca exemplu:

³ Ion Conea, *Geografie și istorie românească*, Societatea națională de editură și arte grafice „Dacia Traiană”, București, 1944, pp. 11 - 12.

⁴ Alexandru Averescu (n. 9 martie 1859, Ismail - m. 2 octombrie 1938, București) mareșal din 14 iunie 1930, erou al primului război mondial, a ocupat diferite funcții de comandă dintre care sunt de interes: director de studii (1893 - 1894) și comandant (director de studii) al Ș.S.R. (1894 - 1895). Ilustrul comandant s-a remarcat, totodată, ca un gânditor de largă deschidere doctrinară, scrierile sale abordând cu preponderență latura operațională a gândirii militare, arta militară și părțile constitutive, în special tactica fiind inițiatorul jocurilor de război, precum și problemele de geografie militară.

⁵ Mr. Alexandru Averescu, *Planul general al învățământului din Școala Superioară de Război din București pentru anul 1894 - 1895*, pp. 10 - 16 din Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond Casa Regală, dosar 119.

„Studiul geografiei militare (20 de lecții anul I, 15 lecții anul al II-lea) trebuie să se fondeze în această școală pe cunoștințele dobândite în școalele inferioare.

Numărul restrâns de lecțiuni nu permite a se face un examen detaliat al diferitelor regiuni ce se vor studia.(...)

În primul an se studiază Geografia militară a diferitelor țări din Europa. Evident că acest studiu nu poate fi decât sumar, o expunere succintă a sistemului de apărare al diferitelor țări, bazat pe elementele de geografie completat prin lucrări de întărire și de indicarea regiunilor care au mai multă probabilitate a deveni teatrul unor viitoare operațiuni.

Exemplele istorice vor fi de un puternic ajutor în determinarea acestor regiuni, precum și baselor și limitelor probabile de operațiuni, obiective, etc.

(...) Dacă formele terenului sunt de o mare importanță în apărarea unei țări, nu se va scăpa din vedere că există și alți factori foarte importanți (ca etnografia, organizațiunea politico-socială, starea economică, etc.) care înrăunesc direct asupra modului cum pot fi utilizate aceste forme și asupra proporțiunilor ce poate lua apărarea mai cu seamă cea activă”⁶.

Ca o parțială concluzie, învățământul superior militar se adresa ofițerilor cu pregătirea de bază deja formată, cu experiență în conducerea și instruirea trupelor și era centrat pe șlefuirea „omului”, care va deveni după absolvire și eventual brevetare în lucrul de stat major, fie un element valoros în angrenajul unui comandament, sau chiar comandant al unei unități sau mari unități. Rezultatul acestui tip de învățământ s-a concretizat în cele două direcții de acțiune, surprinse ca obiective în cadrul mai larg al scopului înființării școlii, amintit mai sus. Proba de necontestat a acestui rezultat rămâne participarea glorioasă a Armatei Române la cele două conflagrații mondiale și afirmarea unei doctrine naționale proprii.

În cadrul acestei culturi, două elemente de bază sunt cele două științe și persistă întrebarea: de ce erau necesare? Și de ce sunt necesare oricând?

Un argument îl oferă cel mai mare istoric român, un profesor dedicat și de mare valoare, ce a picurat cunoaștere și a consolidat caractere autentice în Școala Superioară de Război din București din 1907 până în 1940, Nicolae Iorga⁷.

În deschiderea cursului „*Chestiunea Rinului*”⁸, susținut ca și multe altele asemenea, în fața elevilor și chiar a altor profesori și personalități, el spunea:

„Necesitatea studiilor de istoria universală pentru militari: Istoria nu dă rețete pentru viața practică. Ea prefăce sufletul celor ce se pătrund de învățămintele ei. Ea dă simțul realității lucrurilor și ajută cu judecăți drepte. Ea privește azi pe oricine, căci oricine participă la viața publică și o determină. Ea privește pe militari ca aceia cari

⁶ Ibidem, pp. 27 - 30.

⁷ Considerat unul dintre părinții geopoliticii Nicolae Iorga a fost profesor de istorie universală și națională la Școala Superioară de Război din București, din 1907 urmând la catedră lui B.P. Hașdeu, iar după odiosul atentat din 1940 fiind urmat de Gheorghe Brătianu.

⁸ Nicolae Iorga, *Chestiunea Rinului (istorie a Europei apusene în legătură cu această chestie)* - *Lecții ținute la Școala Superioară de Război*, Vălenii de Munte, Editura Societății Neamul Românesc, pp. 2 - 4. Acest curs alături de *Chestiunea Dunării*, *Chestiunea Mării Mediterane*, *Chestiunea Oceanelor* prezentau concepția geopolitică a savantului, o adevărată analiză sintetică despre istoria și geografia spațiului românesc.

au un mai mare sacrificiu de făcut. Ei trebuie să-și dea seama de elementul moral determinant al războaielor moderne. (...)

Natura elementului moral de care o oștire are nevoie astăzi nu e atâta entuziasmul, credința, disciplina, sentimentul de onoare, ci conștiința. Ea se hrănește însă în rândul întâiu din învățăturile istorie universale”.

Cercetarea istoriei presupune adunarea materialului informativ, analiza acestuia și apoi interpretarea sa. „După, opera de muncă, observa Nicolae Iorga, vine opera de inteligență”⁹. Ultima etapă a cercetării cuprinde operații complexe și critice de extragere a concluziilor, respectiv diseminarea lor, adică adevărata „operă de artă și de talen”¹⁰.

Alt argument care să demonstreze utilitatea cursurilor de istorie militară și geografie militară a fost faptul că în Școala Superioară de Război s-au ținut prelegeri și s-a făcut pregătire de istorie universală și națională și de geografie generală, ba mai mult, anumite ramuri ale lor erau distinct predate ca specialități spre exemplu: geografie economică, economie de război, istorie a serviciilor de subzistență etc.

Spațiul și timpul nu sunt decât două dimensiuni care, separat, definesc entități științifice cuantificabile, fiecare reoferindu-se la mărimi fizice distincte, iar împreună cumulează valoare culturală, devenind pilonii fondatori ai unei întregi teorii a relativității și chiar mai mult: repere existențialiste. Devenirea unui popor nu poate fi conceptualizată decât prin explicații temporale și atunci vorbim despre istorie și spațiale când o localizăm geografic. Din pricina asta putem admite existența istoriei geografice, respectiv a geografiei istorice:

*„În numeroase cazuri, numai după ce harta unui fenomen istoric a fost desenată, se ivesc în mintea cercetătorului întrebări privind, de pildă, originea sau natura fenomenului respectiv. Uneori concluziile provizorii, la care se ajunge astfel, pot fi controlate prin cartografierea altor fenomene istorice, înrudite sau opuse celui studiat: verificăm, cu alte cuvinte, o hartă prin altă hartă. Pe de altă parte, datorită coincidențelor de teritoriu, seriile de hărți ne ajută să descoperim raporturi între fenomene adesea foarte diferite, care aparțin nu numai istoriei, ci și altor științe sociale. Harta devine astfel un instrument comun pentru mai multe domenii de cercetare învecinate, formînd o trăsătură de unire între aceste domenii, ai căror reprezentanți pot face, cu ajutorul său, schimburi utile de cunoștințe și idei”*¹¹.

De multe ori profesorii de strategie sau de tactică generală predau și istorie militară sau geografie militară, iar experiența proprie din războaiele în care participaseră era transferată la orele respective.

Metodica parcurgerii acestor discipline era de asemenea extrem de utilă, având de multe ori caracter practic-aplicativ, de analiză și nu o însiruire de evenimente istorice

⁹ Nicolae Iorga, *Cum se scrie istoria?* în *Generalități cu privire la studiile istorice*, ed. a III-a, București, 1944, p. 55.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ Ion Donat (n.1909 - d.1988) a fost un istoric medievist român, specialist în geografie istorică și toponimie. Autodidact, și-a început cariera ca cercetător la Arhivele Statului din Craiova, pentru ca, mai târziu să lucreze la Fundația Culturală a Olteniei și Institutul Național de Statistică. Ca istoric, a fost cercetător principal la Institutul de Istorie „Nicolae Iorga” din București (1951 - 1967) apoi cercetător principal la Institutul de Lingvistică din București (1967 - 1969). Aici din articolul *Geografia și cunoașterea istorică* publicat în *Studii – „Revista de Istorie”*, 1967 - Tomul 20, nr. 6, p. 1148.

și descrieri geografice, tocmai pentru a dezvolta spiritul de orientare în câmpul de luptă și de a forma deprinderi de bun comandant.

În cadrul călătoriilor de studii¹² din finalul anilor de învățământ, respectiv de tactică, de stat major sau a celor de geografie (istorie), adevărate lecții de sinteză și de recapitulare a cunoștințelor dobândite, nu lipseau trimerile istorice sau descrierile la fața locului a evenimentelor, a terenului și acțiunilor, analizei strategice și tactice cu plusuri și minusuri desprinse, pentru a fixa spațial și temporal cunoștințele acumulate.

Generalul Constantin Brătianu¹³, o altă personalitate de referință pentru învățământul superior militar surprinde această simbioză a cunoștințelor:

„În această privință mai cu seamă nu trebuie să perdem din vedere că fântâna cea mai temeinică o găsim în istoria trecutului militar al națiunii. În cestuni de economie politică sau socială; în practica ce voim a o face de diferitele ramuri ale științei, cu un cuvânt, în aplicațiunea tuturor cunoștințelor cari tind a pregăti prosperitatea și fericirea unei națiuni este permis și chiar impus ca națiunile, ca și indivizii, să caute a împrumuta unele de la altele inovațiunile îndeplinite, fiindcă progresul este o operă gigantică, nu de talia unei singure națiuni, ori cât de mare, ori cât de avută și de inteligentă ar fi ea, ci opera progresului aparține tuturor și toți aparțin ei.

În cestuni însă de educațiune civică, de organizare publică, și mai cu seamă de apărare națională, națiunea care va nesocoti învățămintele militare istorice, tradițiunile antice și se va călăuzi numai de ideile și principiile ce se pun în practică la cutare națiune sau au fost prescrise de cutare erou mare al lumii, ori s'au enunțat de cutare scriitoriu genial în cutare țară și la cutare epocă, aceea națiune se trudește inutil, ea nu va produce nimic folositoriu nimic stabil.

(...) Marii Căpitani ai țerei, eroii națiunii din timpurile de glorie ale neamului românesc nu ne-au lăsat nimic scris asupra întreprinderilor sale resboinice, pe cari le-au condus cu atâta vitejie. Toate acele marșuri executate cu atâta artă; toate acele retrageri puse la cale cu atâta măiestrie încât aduceau pe inamic în o confușiune mai mult decât însuși lupta; toate acele îndrăznețe întreprinderi de-a curmezișul Dunării și al Carpaților, conduse cu atâta vitejie; toate acele câmpuri de luptă, alese cu atâta pătrundere; toate acele victorii raportate cu o bravură atât de admirabilă să fie oare numai operele întâmplării sau ale norocului?

Ele se presintă înaintea ochilor noștri ca nisce fapte mărețe ale unui devotament și ale unei vitejii, născute din amorul de patrie și de independență națională și este numai de a profana aceste generoase simțăminte căutând alte cauze pentru triumful lor decât curagiul și abnegațiunea ce le-au inspirat! Cu toate acestea rămâne afară de ori-ce bănuială că în acele memorabile zile Românii cunosceau într'un grad foarte înalt nu numai secretele, ce le prezintă terenul țerei - în vederea întreprinderilor

¹² Una din călătoriile de studii condusă de generalul Iacob Lahovari șeful Marelui Stat major, s-a desfășurat în anul 1894 la Plevna, unde pe locul celebrilor bătălii ale armatei române. Acolo s-a făcut poate cea mai adevărată lecție de istorie, geografie și artă militară. Călătoriile de studii se executau pe tot teritoriul țării și indiferent unde te-ai fi deplasat, se găseau la tot pasul, locuri ale unor lupte mai vechi sau mai recente, prilej de evocare istorică, analiză a terenului cu extragere de concluzii tactic - strategice.

¹³ Gl. Constantin I. Brătianu, (n. 17 septembrie 1844 – d. 6 ianuarie 1910, București) a fost general, geodez și cartograf român, membru corespondent al Academiei Române.

lor resboinice - ci tot de o-dată și arta de a se servi de avantajele sale și că ei au făcut totul pentru a ajunge la acest rezultat”¹⁴.

În memoria absolvenților¹⁵ au rămas vii atât valoarea cunoștințelor transmise cât mai ales calitatea profesorilor, nu numai ca dascăli la o anume specialitate sau materie, ci mai ales ca formatori culturali, cursurile fiind adevărate dezbateri de idei cu finalitate practică.

Generalul Radu R. Rosetti¹⁶ rememorând anii de studii din Școala Superioară de Război remarca:

„Profesorii se puteau clasa în buni (...), și unul care depășea pe toți ceilalți prin chipul cum își făcea cursul și influența pe care a avut-o asupra noastră, sau cel puțin asupra mea, locotenentul colonel Dumitru Antonescu, care ne-a făcut cursul de istorie militară în anul al doilea.(...) Cu dânsul am studiat numai două campanii: acea franco-germană din 1870 - 1871 și acea româno-ruso-turcă din 1877 - 1878, dar am învățat din chipul cum le-am făcut cu dânsul mai multă strategie, tactică, organizare și serviciul al subzistențelor ca din toate celelalte cursuri la un loc.(...)”

Antonescu căuta mai ales două lucruri să scoată sau mai bine zis să ne facă să scoatem la lumină, învățămintele privitoare la organizare, tactică, strategie, etc., și să se asigure de personalitatea elevului cu care discuta.(...)”

Încetarea lui din viață, puțin timp în urmă (30 iunie 1907), a lipsit desigur armata de șeful ei cel mai capabil, și sunt convins că istoria războiului nostru de întregire ar fi fost scrisă altminterea, cel puțin unele din capitolele sale, dacă Antonescu mai trăia”¹⁷.

Voi completa și adăuga la istoria militară și geografia militară, disciplină complementară și absolut necesară, una fără cealaltă fiind lipsite de substanță, iar pregătirea ofițerului de stat major și a comandanților nu se poate desăvârși fără acestea.

În concluzie, studiile (cunoștințele) de istorie militară și geografie militară sunt componentă esențială în formarea intelectuală și pregătirea multidisciplinară a ofițerilor care să fie buni manageri și psihologi, formatori și instructori în spiritul apărării valorilor naționale. Prin intermediul lor ofițerul poate căpăta o viziune strategică și tactică complexă asupra situației din câmpul de luptă modern și va deveni în final ofițer de stat major eficient sau comandant de elită, cu personalitate puternică, capabil să ia decizii rapide, ferme și de calitate pentru obținerea victoriei militare.

¹⁴ Gl. Constantin I. Brătianu în articolul *Însemnătatea istoriei naționale pentru instrucțiunea militară* în revista „România Militară”, anul V, volumul X. nr. 1, Iulie 1902, pp. 3 - 27.

¹⁵ Gl. mr. Mircea Agapie, col. Aurel Pentelescu, mr. Emil Ion, *De la Școala Superioară de Război la Academia de Înalte Studii Militare – Cartea amintirilor absolvenților (texte selectate)*, Editura A.I.S.M., București, 1994.

¹⁶ Gl. Radu R. Rosetti (n. 20 martie 1877, Căiuți, Bacău - d. 2 iunie 1949, Închisoarea Văcărești) a fost un istoric și general român. Considerat drept cel mai important cercetător al istoriei militare a poporului român, om de o aleasă cultură, președinte al Consiliului de Conducere al Muzeului Militar Național (1924 - 1931) Din 1927, a fost ales membru corespondent, iar din 1935 membru titular al Academiei Române. Între anii 1931 - 1940 a condus Biblioteca Academiei Române. În 1949 a fost arestat din ordinul unui Tribunal al poporului, care l-a condamnat la doi ani de închisoare, sfârșindu-și zilele în închisoarea Văcărești, la vârsta de 72 de ani, la 2 iunie 1949.

¹⁷ Gl. Radu R. Rosetti, *Mărturisiri* din Colecția Convorbiri Literare, Editura Bucovina, București, 1933, p. 176.

Pentru a avea o imagine cât mai exactă despre importanța atribuită istoriei militare și geografiei militare în învățământul superior militar românesc anexez la final un extras din „Planul de învățământ al Școlii Superioare de Război din București pentru 1904 - 1905”.

Anexa nr. 1

PLANUL DE ÎNVĂȚĂMÂNT LA ȘCOALA SUPERIOARĂ DE RĂZBOIU PENTRU ANUL ȘCOLAR 1904 - 1905¹⁸

CAPITOLUL I SCOPUL ÎNVĂȚĂMÂNTULUI¹⁹

Scopul învățământului în Școala Superioară de Război este:

1. *A pregăti pe ofițerii destinați pentru serviciul de stat - major.*
2. *A răspândi în armată înalte cunoștințe militare.*

Acest scop este îndeplinit atunci când absolvenții școlii au putut dobândi:

- a) *Cunoașterea principiilor și mijloacelor științei militare în general și a serviciului de stat-major în special.*
- b) *Putința de a le aplica cu îndemânare la cazuri concrete;*
- c) *Metoda și sistema pentru continuarea studiului, după terminarea școlii.*

În fine Școala de Război trebuie să stabilească unitatea de doctrină în armată, să dezvolte treptat și să mențină spiritul militar precum și aptitudinile fizice, precum și îndemânările profesionale necesare ofițerului în război.

CAPITOLUL II ÎMPĂRȚIREA CURSURILOR PE ANI DE STUDIU²⁰

ANUL I

ANUL II

a) CURSURI MILITARE

<i>Conducerea războiului și istorie militară</i>	<i>Istoria militară (1866, 1870, 1877)</i>
<i>Infanteriei</i>	<i>Tactica aplicată (arme combinate)</i>
<i>Tactica Cavaleriei</i>	<i>Stat major</i>
<i>Artileriei</i>	<i>Geografia României și a țărilor vecine</i>
<i>Artileria</i>	<i>Fortificația permanentă</i>
<i>Geografia Europei</i>	<i>Schițe și crochiuri</i>
<i>Fortificația pasageră</i>	<i>Organizare și mobilizare</i>
<i>Topografia</i>	<i>Dreptul internațional</i>

¹⁸ A.N.I.C., Fond Miscellanea, Dosar 165 - Ș.S.R., ff. 1 - 9, 17 - 22, 42 - 44.

¹⁹ *Ibidem*, f. 1.

²⁰ *Ibidem*, ff. 2 - 3.

Comunicații
Legislație și administrație
Higiena și serviciul sanitar

Războiul maritim

Limba rusă, bulgară și germană

ANUL I

ANUL II

b) CURSURI OBLIGATORII DE CULTURĂ GENERALĂ

Literatura română, stil și compoziții
Istoria generală
Filosofie

Economie politică

c) EXERCIIȚII ȘI ABILITĂȚI

Călărie
Scrima și tragerea
Bicicleta și automobilismul
Manipulare telegrafică
Scrișul la mașină

CAPITOLUL III

DIRECTIVE GENERALE²¹

Domnii profesori vor adopta metoda aplicativă pentru predarea cursurilor; adică vor combina:

1. PRELEGERI TEORETICE precise și substanțiale, cât se poate de puține, reoferindu-se la **stabilirea principiilor și cunoașterea mijloacelor materiale** în mod comparativ cu armatele mari și armatele vecine.

2. Numeroase APLICAȚIUNI PRACTICE a principiilor și mijloacelor la cazuri concrete. Astfel ofițerii-elevi vor ajunge să dobândească cunoștința aprofundată a principiilor, să descopere prin propria reflecțiune raporturile fundamentale să descopere prin propria reflecțiune raporturile fundamentale dintre ele și cunoștințele logice și să se obicinuiască, **SPRIJINIȚI DE PROFESOR**, cu aplicarea celor învățate la circumstanțele vieții reale, întrebându-se în urmă cu folos cunoștințele lor cu îndemănare și încredere, pentru îndeplinirea misiunilor ce li se vor încredința. În acest mod, educațiunea intelectuală va da caracterului soliditatea, călirea, atât de prețioasă în războiu.

Aceste aplicațiuni, în ordinea lor cronologică și didactică vor fi:

a) aplicațiuni verbale (orale) prin cari conferința va deveni conversațiune între profesor și elev, în timpul căreia, după ce profesorul va expune o teorie, sau va da un principiu, va cere ofițerilor-elevi să le aplice imediat la un caz concret discutând deciziunile luate și justificând măsurile adoptate. Profesorul va ajuta continuu pe ofițerul - elev și îl va îndruma pe calea soluțiunii cele mai admisibile, până când cel din

²¹ Ibidem, ff. 3 - 8.

urmă va fi în stare să rezolve singur o chestiune. Acestea sunt așa numitele **discuțiuni, aplicațiuni pe hartă și în teren, joc de războiu**, și cari se pregătesc.

b) aplicațiuni scrise executate sub privegherea profesorului, în sălile de studiu, la cari se va cere **într-un timp hotărât** să se dea o soluțiune justificată unui problem concret, deprinsându-se astfel ofițerul - elev a lua hotărâri **fără concursul profesorului**.

Aceste aplicațiuni vor servi împreună cu cele dintâi pentru aprecierea ofițerilor - elevi fie **după fiecare conferință (1)**, fie **după părți de curs (2)**, fie **la sfârșitul anului de studiu**, înlăturând interogațiunile și examenenle orale teoretice, cari fac apel numai la memorie iar nu la judecată, inteligență și aptitudinea practică a ofițerilor - elevi.

c) conferințe ținute de elevi asupra unor subiecte alese de profesor și corectate de acesta.

d) vizitele stabilimentelor militare: câmpurilor de instrucție, trageri și experiențe; a fortificațiunilor noastre, participarea la exercițiile trupelor tehnice și a manevrelor tactice.

Toate acestea vor înlesni priceperea părților teoretice ale cursurilor și vor familiariza pe ofițerii-elevi cu mijloacele materiale ale armatei noastre. În fine vizita frontierelor și zonelor noastre probabile de concentrare și pe cât posibil a câmpurilor de bătae vor completa teoriile geografice și istorico-militare.

e) călătoriile de instrucție - cari nu sunt decât aplicațiunile de mai sus, pentru o durată mai îndelungată cu un problem mai complicat, la cari contribuie cunoștința mai multor cursuri - vor constitui coronarea a întregului învățământ și vor înlesni aprecierea definitivă a aptitudinilor fizice, morale și intelectuale ale ofițerilor - elevi.

f) lucrările scrise la domiciliu - aceste lucrări se vor da numai în ultimul an de studiu. Ele vor constitui tezele de absolvire a școlii.

Această măsură e necesară în interesul colaborării profesorilor cu ofițerii - elevi la lucrările de aplicațiune. O lucrare mare substrage activitatea intelectuală a ofițerilor - elevi sub controlul continuu al profesorilor și, astfel, erorile și defectele de reflexiune vor fi îndreptate cu mai multă greutate cu cât vor fi mai numeroase.

Scopul urmărit de profesori, în prelegerile și aplicațiunile de mai sus va fi de a face pe ofițerul - elev să fie în măsură de a obține **o părere personală chibzuită și completă** asupra deosebitelor chestiuni militare tratate și puțința de a o aplica cu folos în cariera militară.

În interesul unei culturi solide, profesorul va trebui să îndrume părerile personale către adevărul științific; acesta se va obține printr-o critică obiectivă a profesorului fără a impune fâțiș și în mod vădit părerile sale, ci prin sfaturile acestuia și convingerea ofițerului-elev, evitându-se cu totul jignirea amorului propriu, sau atingerea sentimentului de încredere în sine, cari din contra, va trebui dezvoltat, cât se poate mai mult.

În interesul unității de doctrină va fi necesar:

1) un acord desăvârșit între profesori asupra principiilor fundamentale ale științei militare obținute prin **conferințe profesoriale** sub direcțiunea Domnului Șef al Statului Major General, în cari se vor tranșa ocazionalele deosebiri ivite cu aceeași ocazie între profesori.

2) aplicarea spiritului regulamentelor și instrucțiunilor tactice în vigoare la toate lucrările de aplicațiune.

Trecând la detalii, în primul rând vom observa ca este foarte folositor, ca lucrările de aplicațiune și vizitele să urmeze imediat după predarea teoriei sau principiului atunci când ele sunt proaspete în concepțiunea ofițerilor - elevi, când această succesiune imediată nu va fi posibilă atunci se va începe mai întâi prin a reîmprospăta în mintea ofițerilor - elevi principiile teoretice. Acest metod va cristaliza principiile pentru totdeauna în mintea ofițerilor - elevi.

Însă, metoda cere din partea profesorului o pregătire sistematică, de la începutul anului școlar, a tuturor temelor gradate și progresive ce trebuie să lucreze cu ofițerii - elevi, pentru a asigura continuitatea didactică. În temele, în cari vor interteni forțat elementele aparținând altor cursuri va fi bine să ia parte toți profesorii respectivi și specialiștii în materie, ori de câte ori va fi cu putință.

Principiul didactic cere să se treacă de la simplu la compus. Pe această considerațiune, profesorul va trebui să rezolve singur mai multe teme înaintea ofițerilor - elevi, pentru a da acestora metoda și sistem se lucru.

Aplicațiunile în teren au superioritate asupra celor pe hartă din cauză că se apropie mai mult de condițiile reale, de aceea se va da preferință celor dintâi ori de câte ori timpul va fi favorabil și orice temă făcută pe hartă se va repeta în urmă și pe teren.

Călătoriile de instrucție relative la tactică și stat-major trebuie să pună la contribuție toate celelalte cursuri auxiliare și să fie pregătite tot după normele de mai sus adică:

- executarea temelor pe hartă precedată de aplicațiuni elementare;
- recunoașterea elementară a terenului și corectarea hărților ca la aplicațiunile topografice militare.
- executarea temelor pe teren.

Topografia va trebui al ajute de asemenea toate aplicațiunile, vizitele și participarea la manevre și exerciții de câte ori se va prezenta ocaziunea de a ridica crochiuri sau situațiuni tactice.

În fine orice aplicațiune, situațiunea va trebui să fie aproape de realitate, chiar în părțile ei formale utilizându-se numai expresiuni, terminologii, denumiri, formulare și proceduri regulamentare; unitățile de trupe amice vor fi constituite după corpuri de trupă după ordinea noastră de bătae, iar cele inamice cât mai aproape de organizarea lor reală.

CAPITOLUL IV

DIRECTIVE SPECIALE ALE DIFERITELOR CURSURI²²

Fiecare curs în parte, nu poate aplica Directivele generale decât numai în spiritul lor; aplicațiunea metodei variază în detalii cu scopul individual și natura chestiunilor tratate.

²² Ibidem, f. 9.

Dat fiind, însă, țința comună tuturor cursurilor și importanța lor relativă față de scopul comun, se dă oarecari directive pentru fiecare curs. (...)

ISTORIA MILITARĂ ȘI CONDUCEREA RĂZBOIULUI²³

Conferințele de istorie oferă cel mai eficace mijloc de a învăța războiul în timp de pace și a dezvolta gustul pentru studiul campaniilor însemnate

***Scopul cursului** ar trebui să fie: deducerea principiilor invariabile ale buneia conducerii a războiului în raport cu formele variabile ale tacticei și studiul factorilor ce nu pot fi calculați, nici speculați de științele pozitive, caracterul, forța morală, etc, apoi a deprinde pe elevi cu analiza evenimentelor militare și deducerea învățămintelor practice.*

Conferințele fără să se coboare la o narațiune succesivă a evenimentelor, vor aprecia cauzele individuale și combinate ale evenimentelor apoi se vor deduce principiile conducerii și se vor explica ideile diferitelor epoci. Metodul aplicativ găsește o mare întrebuințare în studiul Istoriei, profesorul putând prin aplicațiuni orale și scrise să pună în acțiune puterea de reflecțiune a elevilor prin rezolvarea situațiunilor istorice după principiile deduse din critica faptelor.

Critica nu trebuie să se reducă la o denegațiune a faptelor, din contră va trebui să se explice factorii cari într-o epocă oarecare au silit pe marii căpitani să se abată, în aparență de la principiile imuabile ale conducerii

*Nu trebuie pierdut din vedere că față de programele școlare anterioare istoria mai are **o misiune de completare a culturii militare a ofițerilor** și că în fine vor trebui date normele și metodele pentru studierea istoriei în viitor, ce vor întreprinde ofițerii în cariera lor.*

În acest scop se va face o critică rezumativă a faptelor marilor căpitani și se vor însărcina elevii cu studii de analiză proprie asupra subiectelor istorice ce se vor alege de către profesor. Narațiunea faptelor pentru motive de unitate de izvoare va fi dată de profesor atunci când același subiect este dat la mai mulți ofițeri - elevi.

Istoria va pune la contribuție celelalte cursuri auxiliare: Istoria și Geografia generală, Geografia militară. În fine, o unitate de vederi trebuie să existe între principiile conducerii războiului și ale Tacticei generale. Pentru aceste motive, o înțelegere între profesorii respectivi va satisface acele condițiuni.

Pentru a nu se încărca și obosi memoria cât și pentru a nu se preocupa atenția elevilor în timpul conferințelor, se vor distribui la timp acestora schițe și narațiuni rezumative, de cari se vor servi la discuțiunea și analiza faptelor. Pe aceste schițe elevii vor nota în rezumat considerațiunile profesorului.

Cursul va trata:

ANUL I

1. Critica rezumativă a procedurilor și principiilor din epocile caracterizate de marii căpitani și cari au precedat epoca napoleoniană.

²³ Ibidem, ff. 17 - 20.

Pentru fiecare epocă va fi prezentată în prealabil situația politică, socială și militară care a influențat procedurile tactice și strategice.

2. Studiul principiilor conducerii războiului în perioada napoleoniană. *Se vor alege 4 - 5 campanii, care să poată da exemplele necesare studiului principiilor în mai multe situațiuni de războiu deosebite.*

3. Sinteza principiilor conducerii războiului.

ANUL II

Studiul critic al conducerii în războaiele:

- *din 1868 (în Bohemia și Italia);*
- *din 1870 - 71 (prima parte a campaniei);*
- *din 1877 - 78 Europa, cu detalii asupra operațiunilor Armatei Române.*

Către sfârșit, atunci când tactica generală a dat principii suficiente elevilor, se va analiza acțiunea tactică a unui corp de armată din prima parte a campaniei din 1870-71. Mijloacele de predare: prelegeri, trecând la analiza imediată a faptelor foarte succint rezumate, aplicațiuni orale cât de multe și câteva lucrări scrise în clasă.

Studiile analitice proprii, la domiciliu, vor fi încredințate elevilor numai în anul al II-lea, în timpul semestrului de iarnă. Este mai bine a se da subiecte deosebite. Vizita câmpului de bătăe de la Plevna va intra de asemenea între mijloacele cursului.

GEOGRAFIA MILITARĂ²⁴

Scopul cursului este de a deprinde pe absolvenții Școalei cu aprecierea influenței caracterului geografic al unui teatru de operațiune asupra conducerii războiului.

Cursul cuprinde:

ANUL I

1. Determinarea valorii militare absolute și relative a elementelor geografice.

Principiile și considerațiunile ce se pot deduce din acest studiu pentru aprecieri grafico-militare.

2. Aplicarea principiilor de mai sus la câteva principale teatre de operații probabile din Europa.

ANUL II

3. Aplicarea detaliată a principiilor de mai sus în studiul geografic militar al țării noastre în raport cu țările vecine.

4. Norme și directive relative la recunoașterea unui teatru de operațiune în vederea războiului. *Elementele geografice fizice, politice, economice și statistice trebuiesc considerate ca anterior cunoscute; cel mult, ele vor putea fi împrăștiate*

²⁴ *Ibidem*, ff. 20 - 22.

printr-un manual cuprinzând date rezumative asupra Geografiei generale a Europei și României. În acest mod rămâne profesorului de a dezvolta prin prelegari, întretăiate de aplicațiuni orale și lucrări scrise în clasă, numai considerațiunile militare.

La finele anului al II-lea elevii ambilor ani vor executa o **călătorie de recunoaștere** a unei zone din teritoriul țării noastre²⁵ și având în vedere o anumită ipoteză de războiu. **Scopul călătoriei** este nu numai de a face cunoștință cu anumite părți ale țării ci și de a deprinde pe elevi cu recunoașterile geografico - militare.

La această călătorie vor participa și profesorii de Istorie, Fortificațiune și Topografie pentru părțile aplicative ce privesc cursurile lor. Aplicațiunile se vor face în primele zile separat pe cursuri; iar la sfârșitul călătoriei vor contribui toți profesorii pentru aceeași temă. Dacă regiunea se pretează pentru călătoria de Tactică și Stat - major, atunci călătoria de Geografie va preceda pe cea dintâi.

În anul II se vor putea da cu succes elevilor studii geografico - militare, la domiciliu, asupra țării noastre, procurând elevilor toate datele statistico - geografice necesare. Subiectele²⁶ vor putea varia pentru fiecare elev.

Cursul de Geografie va pune la contribuțiune cunoștințele dobândite de elevi la cursul de Istorie (anul I), Conducerea războiului, Fortificație, Topografie (schițe și crochiuri). (...)

CAPITOLUL V **ÎMPĂRȚIREA TIMPULUI²⁷**

*Împărțirea timpului se vede în tabloul alăturat.
Se va observa că ședințele sunt de 1, 2 și 3 ore.*

Ședințe de 1 oră: pentru prelegeri.

Ședințe de 2 ore:

- pentru aplicațiuni pe hartă și în teren (excluzându-se timpul pentru ducere și întoarcere);
- pentru discuțiuni;
- pentru desen topografic;
- pentru compoziții și stil;
- pentru lucrări de birou.

Ședințe de 3 ore:

- pentru vizite în capitală;
- pentru lucrări scrise.

²⁵ Zone frontiere, zone probabile de concentrare sau regiuni întărite.

²⁶ Monografii asupra zonelor frontiere, adunarea de date pentru monografii, schițe geografice.

²⁷ *Ibidem*, ff. 42 - 43.

CAPITOLUL VI

INTEROGAȚII, LUCRĂRI SCRISE, VIZITE, CHESTIONARE, UVRAJE DE CONSULTAT²⁸

- **Interogațiile:** vor consta numai în aplicațiuni asupra principiilor stabilite pe timpul prelegerilor. Cu ocaziunea interogațiilor, se va putea reveni asupra părților ce-ar fi rămas obscure din prelegeri: în nici un caz, nu se va face prin interogații repetarea teoriei abstracte și a descripțiunilor din prelegeri.

- **Lucrările scrise:** subiectele lucrărilor scrise vor fi înaintate Direcțiunii cu o săptămână înainte de data fixată pentru începerea lor.

Domnii Profesori vor putea da lucrări scrise și în comun. Lucrările scrise vor fi notate nu numai în ceea ce privește fondul, dar și asupra redactării lor (stilul, precizia, claritatea, conciziunea etc).

Aprecierile Domnilor Profesori, asupra lucrărilor în scris, vor fi făcute nu numai în corpul lucrărilor: se va da pentru fiecare lucrare și o apreciere generală, ce va servi la stabilirea aptitudinii ofițerilor-elevi pentru lucrările scrise.

Domnii Profesori vor înapoia lucrările scrise Direcțiunii, cu o săptămână înainte de data fixată pentru discuțiune asupra lor.

- **Călătoriile:** cel mai târziu până la 1 Maiu, Domnii Profesori vor înainta Direcțiunii propunerile Domniilor lor asupra călătoriilor.

- **Chestionarele pentru examenele de promovare și absolvire,** cuprinzând numai chestiuni de aplicațiune, vor fi înaintate Direcțiunii imediat după terminarea fiecărui curs.

- **Domnii Profesori vor recomanda ofițerilor-elevi uvrajele** ce-ar putea consulta cu folos, atât pentru lucririle în scris, cât și pentru studiul diferitelor chestiuni teoretice.

ȘEFUL MARELUI STAT MAJOR
(ss) **General TĂTĂRESCU**

DIRECTOR DE STUDII
Maior Alexandru LUPESCU

BIBLIOGRAFIE

- *** *Arhivele Militare Române*, fond nr. 6451 - Școala Superioară de Război, Dosar 66.
- *** *Arhivele Naționale Istorice Centrale*, fond Miscellanea, dosar 119.
- *** *Istoricul Școlii Superioare de Război 1889 - 1939*, Editura Școlii Superioare de Război, București, 1939.
- Agapie, Mircea, general - maior, Pentelescu, Aurel, colonel, Ion, Emil, maior, *De la Școala Superioară de Război la Academia de Înalte Studii Militare*

²⁸ *Ibidem*, ff. 43 - 44.

– *Cartea amintirilor absolvenților (texte selectate)*, Editura A.I.S.M., București, 1994.

- Averescu, Alexandru, maior, *Planul general al învățământului din Școala Superioară de Război din București pentru anul 1894 - 1895*.
- Brătianu, Constantin I., articolul *Importanța istoriei militare pentru instrucțiunea militară*, în revista „România Militară”, anul V, volumul X. nr. 1, Iulie 1902.
- Donat, Ion, *Geografia și cunoașterea istorică*, publicat în *Studii* – „Revista de Istorie”, 1967 - Tomul 20, nr. 6.
- Iorga, Nicolae, *Chestiunea Rinului (istorie a Europei apusene în legătură cu această chestie) - Lecții ținute la Școala Superioară de Război*, Vălenii de Munte, Editura Societății Neamul Românesc.
- Idem., *Cum se scrie istoria?* în *Generalități cu privire la studiile istorice*, ed. a III-a, București, 1944.
- Rosetti, Radu R., general, *Mărturisiri*, Colecția Convorbiri Literare, Editura Bucovina, București, 1933.

TRANSMISIUNILE ARMATEI ROMÂNE ÎN PRIMUL RĂZBOI MONDIAL

Mircea TĂNASE*

Cuvinte cheie: *legături, telecomunicații, transmisiuni, telegrafie, mijloace optice.*

Keywords: *links, Signal Corps, telecommunications, telegraphy, optical means.*

Abstract

In the year of celebrating the centenary of Great Romania, also there are celebrated 145 years since the establishment of the first signal structure in the Romanian Army. Army signallers are representing unseen heroes, while at peace and during the war, and without their contribution, no military action can be developed. The technical possibilities of the signalling means a century ago, were more modest than nowadays, but they contributed decisively to winning the battlefield.

After the conclusion of the First World War, the Signal Corps were always in the spotlight of military specialists, and were the beneficiaries of an advanced technological progress, in an impressive manner.

Alegerea acestei teme o dedic împlinirii, în anul Centenarului României Mari, a 145 de ani de la înființarea primei structuri de transmisiuni din armata română. În acest sens, am dorit să aduc un omagiu acestor eroi nevăzuți care sunt transmisioniștii militari și fără de care nici o acțiune militară nu mai poate fi concepută și derulată. De asemenea, am vrut să aduc în atenția celor interesați câteva aspecte referitoare la posibilitățile tehnice ale mijloacelor de transmisiuni de acum o sută de ani, infinit mai modeste decât cele de astăzi, beneficiare ale unui avans tehnologic fantastic, de neimaginat în epoca transmisiunilor cu agenți pe jos, porumbei călători, câini ștafetă, telegrafie în cod Morse, telefonie manuală, telegrafia fără fir/TFF (Wireless???!), cum erau denumite la început comunicațiile prin unde electromagnetice, care foloseau stații radio cu scântei, ulterior cu tuburi electronice.

Primele mijloace moderne de telecomunicații au fost instalate și utilizate pe teritoriul de astăzi al României în Transilvania anilor 1853 - 1854, prin realizarea unor circuite telegrafice pe linii aeriene între Cluj-Budapesta-Viena și Brașov-Sibiu-Timișoara. În același an 1854 a fost realizată prima linie telegrafică între București și Brașov, cu posibilitatea stabilirii unei legături „internaționale” directe cu Viena. În anul 1855 s-a finalizat construcția liniei telegrafice București – Giurgiu (de către francezi), continuată subfluvial la Rusciuc (Ruse) și pe rutele Suceava – Iași, Ploiești – Focșani. În 1857 s-au realizat legăturile telegrafice între București și Iași, acestea având o reală contribuție la înfăptuirea Unirii Principatelor. La 1 ianuarie 1865 a intrat în vigoare

* Col (r) dr., Fundația „Mareșal Alexandru Averescu” Buzău.

„Legea telegrafo - poștală”, prima lege care a reglementat acest domeniu al comunicațiilor.

Iată ce scria în 1935 G. G. Longinescu despre începuturile telecomunicațiilor în țara noastră:

„Până la Morse nu era telegraful electric. De atunci încoace, de nouăzeci de ani, telegrafele electrice sunt de toate felurile, unele care scriu cu linii și puncte, altele care tipăresc telegrama, altele care reproduc întocmai scrisul, unele care trimet până la șapte sute de cuvinte pe ceas, altele care pot trimite mai multe telegrame pe aceiași sârmă și în același timp, încolo și încoace și de la o mie și până la zece mii și chiar douăzeci de mii de cuvinte pe ceas.

[...] În timpul Războiului Crimeei 1853 - 1854, Austria a cerut permisiune guvernului român să înființeze o linie telegrafică dela Predeal la București și câteva birouri telegrafice pentru corespondența privată. Guvernul Domnitorului Barbu Știrbei a pus condiția ca linia și birourile să fie sub autoritatea Statului român, Serviciul să se execute de funcționari Austriaci timp de un an, când va funcționa și o școală pentru Români în scop ca aceștia să înlocuiască pe Austriaci.

La 1854, o companie de geniu din armata franceză a înființat o linie telegrafică dela București la Giurgiu, legând-o cu Ruscicul (Ruse, n.n.) printr-un cablu așezat în Dunăre. Biroul telegrafic din București era dirijat de căpitanul acelei companii, Lamy. Tendința austriacă se găsește față în față cu sfatul căpitanului francez. Austriecii propuneau o școală de trei ani, dar se primi sfatul căpitanului francez că, o școală de telegraf se poate face în timp numai de șase luni.

În toamna anului 1854, biroul telegrafic a fost ocupat de Austriaci care înființară birourile Ploiești și Giurgiu.

Bazele institutului telegrafic român se pun prin așanumita «programă a Prințului Știrbei»: [...] Cursul de învățătură se va face într-un termen de șase luni, în care perioadă cel mai mare număr de școlari să se poată forma, așa încât după un examen ce vor da în fața unei comisii orânduite de guvern, să intre îndată ca angajați telegrafici în serviciu de activitate. Fiecare elev va avea de la guvern, în termenul cursului de învățătură, un ajutor de lei două sute pe lună și locuință. Numărul acestor elevi va fi deocamdată de doisprezece. Unul dintre cei de acum oficanți se va ocupa cu a lor învățătură. Primirea școlarilor se va face prin concurs la care se va cere de la concurenți, dovada, prin oșebit examen, de cunoștințe cuprinzătoare cel puțin cu cele ce se urmează în șase clase gimnaziale și mai ales de cunoștința limbei franceze și a limbei germane; însă deși în aceasta din urmă elevul nu va avea deprindere de vorbire, va trebui cel puțin să știe a citi și a scrie literile germane. Chezășuirea moralității va fi pe lângă aceasta cea dintâi condiție de primire”¹.

Ca întotdeauna de-a lungul istoriei, noile descoperiri tehnologice au fost adoptate în cel mai scurt timp și de către organismul militar, dacă nu cumva la baza descoperirii lor nu au stat chiar nevoile armatei.

Prin *Decretul 1303/1873*, la 14 iulie 1873 a fost înființată prima subunitate de transmisiuni din armata română, în cadrul companiei de minari din Batalionul de geniu.

¹ G. G. Longinescu, *La moartea lui Edison, Telegraful Morse în România*, în revista „Natura”, nr. 2/15 februarie 1934, p. 21.

Această secție de telegrafie avea un șef de secție, 15 manipulatori, șefi de ateliere și 30 de lucrători telegrafiști. Căpitanul Grigore Giosanu, comandantul companiei de minari, poate fi considerat primul ofițer telegrafist din armata română. De altfel, el este și întemeietorul școlii de telegrafie militară.

În 1874 au intrat în dotarea secției de telegrafie primele trăsurile de specialitate, dotate cu aparate telegrafice *Morse*, sârmă și cabluri pentru realizarea circuitelor telegrafice de campanie.

În același an s-au mai înființat alte 4 secții de telegrafie, destinate celor patru divizii de infanterie concentrate în toamna anului 1876 pentru un eventual război în Balcani.

La declararea mobilizării armatei, la 6 aprilie 1877, secțiile de telegrafie au fost completate cu efective și material. Pentru nevoile de comunicații militare au fost folosite și legăturile teritoriale ale Direcției Telegrafice și Poștelor, dar și cele ale companiilor de căi ferate, care au fost puse temporar la dispoziția armatei².

După trecerea Dunării de către trupele române, dificultățile în realizarea legăturilor au sporit, datorită faptului că stațiile telegrafice militare s-au dovedit insuficiente, iar Direcția Telegrafelor și Poștelor nu avea stații telegrafice mobile. Pentru transportul corespondenței a fost destinat un escadron de cavalerie.

În ședința Consiliului de Miniștri din 17 octombrie 1877, ministrul de război Ion C. Brătianu a cerut alocarea unui credit extraordinar, în valoare de 5500 lei pentru cumpărarea de la Viena a unui cablu subfluvial de 1200 m care să-l înlocuiască pe cel instalat pe podul militar de la Turnu Măgurele. Măsura a fost oarecum tardivă, cablul sosind în țară după ce luptele s-au mutat de la Plevna la Vidin. Cablul a fost instalat de către personalul marinei și cel al Direcției Telegrafelor și Poștelor, cu ajutorul șalupei *Săgeata* și a altor două vase fluviale abia la 24 decembrie 1877, dar a avut un rol important pentru realizarea legăturilor telegrafice peste Dunăre, în sprijinul acțiunilor militare care au continuat la sud de fluviu.

Trebuie remarcat și efortul deosebit depus pentru asigurarea nevoilor de legătură ale armatei ruse, conform Convenției româno-ruse din aprilie 1877. Pe lângă imensul volum de trafic executat, acesta prezenta în plus dificultatea utilizării alfabetului chirilic. Ca urmare, traficul telegrafic în folosul trupelor române a fost mult limitat³.

La 19 octombrie 1877, din cele 4 secții de telegrafie a fost constituită prima companie de transmisiuni independentă din armata română (Compania 6 telegrafie), cu un efectiv total de 211 militari (4 ofițeri, 1 subofițer, 24 manipulatori, 16 sergenți și factori pentru serviciu la stațiile telegrafice, 14 militari în grupa de comandă, 120 de constructori de linii și 32 conductori). Compania era dotată cu 8 trăsurile de stațiune, 4 trăsurile cu pari și una pentru forjă.

La 5 decembrie 1877 Compania 6 telegrafie a fost trecută în subordinea directă a Marelui Cartier General român⁴ și a fost întrebuințată în continuare pentru realizarea

² Ion Cerăceanu, Gheorghe Dincă, *Din istoria telecomunicațiilor – repere cronologice principale*, partea a II-a, Editura Militară, București, 2013, p. 141.

³ *Ibidem*.

⁴ *Ibidem*.

legăturilor telegrafice necesare armatei române până la finalul campaniei de la sud de Dunăre, iar după încetarea ostilităților, pentru strângerea liniilor telegrafice.

În perioada de după Războiul de Independență și până la declanșarea Primului Război Mondial transmisiunile militare au fost marcate de multiple căutări, conceptuale și acționare, în vederea statuirii principiilor și procedeele de organizare și de asigurare a legăturilor pe timp de pace și în campanie. În această perioadă specialitatea militară telegrafiști capătă statut de sine stătător ca armă distinctă – arma transmisiuni – în cadrul căreia sunt incluse și specialitățile telefonie, telegrafie fără fir/TFF – radiotelegrafie, curieri etc.

Din punct de vedere conceptual, odată cu apariția primelor regulamente și manuale de specialitate, transmisiunile evoluează spre forme și procedee moderne și diversificate de realizare a legăturilor. Se impune, ca obligativitate, dublarea legăturilor prin mijloace tehnice cu cele prin mijloace mobile (curieri pe jos, călare, pe motociclete și automobile, mai târziu avionul).

În 1884 a fost introdus în dotarea armatei române telefonul, fiecare companie de telegrafie și căi ferate primind în dotare câte 10 aparate telefonice *Siemens*.

În 1887 s-a înființat Școala săpătorilor și telegrafiștilor cavaleriei, în cadrul Regimentului 1 Geniu, sub conducerea căpitanului C. N. Hirjeu.

În 1888 s-au introdus porumbeii călători și telegrafia optică cu aparate *Mangin*, de proveniență franceză.

În 1903 Serviciul Maritim Român a adus în România primele mijloace (stații) T.F.F. (telegrafie fără fir/prin unde electromagnetice), care au fost instalate inițial pe navele civile, ulterior pe cele ale Marinei Militare. În 1908 au intrat în dotare armatei primele trei stații TFF tip *Telefunken* cu scântei. În 1911 - 1912 s-au cumpărat 22 de stații TFF tip *Marconi*, cu puteri cuprinse între 0,5-1,5 KW și cu bătaie între 20 și 400 km. Puteau fi transportate ca raniță, pe samar sau pe trăsură⁵.

La 1 noiembrie 1909 s-a înființat Compania de specialități, în componență cu o secție TFF, o secție proiectoare, o secție automobile și motociclete, o stațiune centrală columbofilă, o secție de fotografie militară.

La 26 aprilie 1913 s-a înființat Batalionul de specialități, cu o companie specialități, o companie aerostație, școala și parcul de aviație și o companie depozit.

În vara anului 1914 a fost pusă în funcțiune prima stație fixă de telegrafie fără fir, în Parcul Carol, mutată ulterior în Parcul Herăstrău.

La intrarea României în Primul Război Mondial trupele de transmisiuni erau formate din 5 companii de telegrafie și un batalion de specialități (la dispoziția Ministerului de Război). Dotarea lor era însă sub necesarul asigurării unor legături stabile și de calitate.

În 1916 cele trei posturi radiotelegrafice realizate în anii 1914 - 1915 au trecut sub autoritatea Ministerului de Război (Postul fix nr. 1 la Filaret, Postul fix nr. 2 la Băneasa și Postul fix nr. 3 la Herăstrău). Postul experimental din parcul Carol, realizat de Emil Giurgea, a fost instalat pe vagoane și a primit denumirea de Postul TFF nr. 1,

⁵ *Ibidem*, pp. 151 - 154.

fiind pus la dispoziția Marelui Cartier General, instalat inițial la Periș, ulterior la Bârlad și la Iași⁶.

Primele stații goniometrice, aduse de Misiunea militară franceză, au fost instalate la București, Ghimpați și Slobozia și au fost folosite pentru determinarea locului de dispunere a posturilor de emisie inamice, dar și a azimutului de deplasare a temutelor dirijabile *Zeppelin*.

La rândul său, rețeaua telegrafică și telefonică teritorială a reprezentat un real sprijin pentru acțiunile militare, întregul personal de specialitate al Direcției Poștelor, Telegrafelor și Telefonoanelor fiind mobilizat și subordonat Ministerului de Război.

Până la declanșarea ostilităților, legăturile între Marele Cartier General și marile unități dispuse pentru acoperirea frontierelor (comandamente de divizii și de brigăzi) se asigurau preponderent prin rețeaua de telecomunicații teritorială, iar la nivelul tactic, al unităților, legăturile s-au asigurat preponderent prin telegrafie optică și agenți de transmisiuni. După declararea stării de război, subunitățile de transmisiuni și-au îndeplinit rolul pentru care au fost create: instalarea și deservirea oficiilor telegrafice poștale de la punctele de comandă al marilor unități, restabilirea liniilor existente și construirea altora noi. Secțiile TFF au fost întrebuințate pentru legătura Marelui Cartier General cu comandamentele de armată sau cu grupările operative. Realizarea legăturilor se făcea, de regulă, după principiul „de sus în jos”, fără a exclude în totalitate principiul „de jos în sus”, utilizat până în preajma începerii războiului.

Pentru că aviația și automobilele au cunoscut în ultimul timp o dezvoltare spectaculoasă pentru vremea respectivă, acestea au fost folosite și ca mijloace pentru transmiterea unor ordine și dispozițiuni. De asemenea, pe lângă misiunile de observare-cercetare, o parte din avioane au fost dotate cu stații radio de proveniență franceză, cu care au transmis bateriilor de artilerie informații despre inamic și pentru reglarea tirului.

Pentru coordonarea în timp a acțiunilor militare s-a dispus transmiterea orei exacte prin telefon. Pentru păstrarea secretului comunicărilor, s-au luat măsuri pentru cifrarea acestora și codificarea hărților. Nu trebuie uitat că inamicul a capturat o servietă cu documente transportată de doi ofițeri români într-un automobil. Documentele aparțineau comandamentului armatei comandate de generalul Prezan în operația de apărare a Bucureștiului și există suspiciunea că această absurdă, dar gravă scurgere de informații, ar fi contribuit decisiv la pierderea Capitalei de către trupele române în toamna anului 1916.

Nu trebuie să uităm însă că tot pe acest front secret și serviciile române de informații au raportat câteva succese remarcabile, atât în zona culegerii de informații, dar și în cea a contracarării acțiunilor serviciilor secrete inamice.

Astfel, printre marile succese ale serviciilor informative, în special al serviciului de siguranță, sunt cele care au vizat interceptarea documentelor secrete ale serviciilor de spionaj străine. În 12 octombrie 1914, servieta cu documente secrete a contelui Ottokar Czernin, ministrul de externe austriac, a dispărut din trenul cu care călătorea spre Viena și i-a fost apoi restituită. *Disparația* servietei a însemnat fotocopierea cifrului diplomatic al Ministerului Afacerilor Externe al Austro - Ungariei, ceea ce a însemnat descifrarea întregii corespondențe a lui Czernin cu Viena, deconspirarea întregii

⁶ *Ibidem*, pp. 156 - 157.

agenturi a serviciului de spionaj coordonat din capitala austriacă și dejucarea unor acțiuni politico-diplomatice ale statului austro-ungar împotriva României. Asemănător s-a acționat și în cazul ministrului de externe german, baronul Hilmar von dem Busche, căruia i-a *dispărut* din automobil, la 16 august 1916, când se pregătea să părăsească Bucureștiul, un dosar cu valoroase informații, printre care și lista (peste 200 de pagini!) cu agentura serviciului de spionaj german în România. Era vorba de persoane cu funcții mari în stat și în armată, inclusiv șefi ai unor partide politice importante. Iancu Panaitescu, directorul general al Siguranței, a prezentat imediat lista regelui Ferdinand și primului ministru Ionel I. C. Brătianu, însă aceștia au considerat că înlocuirea imediată a generalilor respectivi din conducerea armatei, tocmai când luptele începuseră deja, ar fi „demoralizat trupa”, astfel că s-a hotărât doar urmărirea informativă a acestora. Printre cei care se aflau pe această listă figurau și numele generalului Vasile Zottu, șeful Marelui Stat Major al armatei române și cel al maiorului Ionescu. Ambii s-au sinucis⁷.

Colonelul Victor Verzea figura și el pe aceeași listă. Acesta, un apropiat al lui Alexandru Marghiloman, pe care îl ajutase în disputa sa din 1907 cu ministrul de război, generalul Alexandru Averescu, fusese scos din armată pentru divulgarea de secrete militare, dar a fost instalat ca director general al Poștelor în 1913, când Partidul Conservator a venit la putere. A rămas în această funcție până în 1916.

În ianuarie 1915, în cadrul Poștei Centrale din București, instalată în Palatul Poștei din Calea Victoriei (astăzi Muzeul Național de Istorie a României), a fost înființat „Serviciul supravegherii știrilor”, care avea printre atribuții și interceptarea corespondenței poștale, inclusiv telegramele cifrate ale atașaiților militari inamici. Astfel, acest Serviciu acoperea întreaga corespondență poștală, telegrafică și telefonică din România.

În calitate sa de director general al Poștelor, colonelul Victor Verzea, aflat în slujba serviciilor de spionaj austro - ungar și german, a transmis acestora informații cu caracter militar de la nivelul Marelui Cartier General, Ministerului de Externe și serviciilor de informații române, la care avea acces prin natura atribuțiilor sale, dar și pe cele cifrate pe care aceste instituții le transmiteau. Mai mult, a transmis germanilor chiar și sistemele de cifrare folosite. De asemenea, a exceptat de la cenzură, deși acest lucru era strict obligat s-o facă, corespondența deschisă internă și externă, precum și coletele pentru străinătate, dând astfel posibilitatea agenților străini să-și transmită nestingheriți mesaje.

Profitând de poziția sa centrală, a dat dispoziții tuturor oficiilor telegrafico-poștale ale comandamentelor militare din teritoriu să-i comunice operativ toate dislocările și deplasările, oferind astfel informații prețioase germanilor. În același timp, a cenzurat corespondența și a interceptat convorbirile telefonice a celor mai importante personalități politice și militare. Astfel, comandamentul german a fost informat cu privire la cele mai importante acțiuni preconizate și planificate de Marele Cartier General român.

⁷ Cristian Troncotă, *Istoria serviciilor secrete românești. De la Cuza la Ceaulescu*, Editura Ion Cristoiu S.A., București, 1999, p. 53.

La sfârșitul lui noiembrie 1916, o dată cu retragerea trupelor și autorităților române în Moldova, a primit ordin să distrugă instalațiile telefonice și telegrafice și să evacueze personalul în Moldova, împreună cu cele opt milioane de lei aflate în seifurile Poștei. Contrar acestui ordin, el a predat ocupanților instalațiile telegrafice - poștale și o parte din bani, ceilalți oprindu-i pentru sine. Drept răsplată, autoritățile de ocupație germană l-au numit primar al Bucureștiului.

Autoritățile române din Moldova l-au condamnat în contumacie la pedeapsa cu moartea, dar a reușit să scape, întrucât în 1920, prin două decrete regale, toate actele de trădare și spionaj, săvârșite în timpul războiului, au fost amnistiate⁸.

Porumbelii călători, deși un mijloc de legătură destul de utilizat în timp de pace, n-au putut fi folosiți cu eficiență pe timpul acțiunilor militare, dat fiind că acestora le trebuia o perioadă destul de lungă de acomodare și recunoaștere a unui loc, ceea ce, în condițiile schimbării frecvente a locurilor de dispunere a comandamentelor în dinamica luptelor, era greu de realizat.

Referitor la utilizarea mijloacelor tehnice, deși telefonul oferea o serie de avantaje evidente, comandanții preferau în continuare telegraful, datorită, mai ales, faptului că informațiile și ordinele rămăneau scrise, constituindu-se astfel în documente de luptă. Totuși, telefonul, deși prezenta și dezavantajul posibilității interceptării facile de către inamic, a câștigat din ce în ce mai mult teren în special în vara anului 1917, când caracterul dinamic și manevrier al acțiunilor de luptă a impus realizarea unor legături imediate, în timp real, la eșaloanele tactic și operativ. Au fost folosite, de asemenea, cu mult succes, agenții de legătură, mijloacele poștale și cele de semnalizare. În schimb, mijloacele TFF au fost folosite cu oarecare rezervă, datorită neîncrederii comandanților în acest nou mijloc tehnic, neîncredere alimentată și de posibilitatea, reală, de interceptare de către inamic a transmisiunilor prin unde radio. În schimb, stațiile TFF au fost folosite pentru interceptarea transmișorilor inamicului, dar și a comunicatelor agențiilor de presă. Iată, așadar, și începuturile cercetării radio.

În ceea ce privește dotarea trupelor române cu mijloace de transmisiuni, aceasta a fost necorespunzătoare în prima parte a conflagrației, cu rezultate în consecință, dar a fost sensibil îmbunătățită începând cu anul 1917, în special prin ajutorul oferit de aliatul francez. Cu toate acestea, dotarea tehnică a trupelor române de transmisiuni era, de departe, mult în urma unora dintre beligeranți. Dacă ne gândim doar la faptul că armata română dispunea de doar 14 posturi TFF de campanie, instalate pe trăsură cu tracțiune hipo, în timp ce armatele franceză și germană aveau în dotare câteva sute de asemenea stații, cu „unde întreținute” (tuburi electronice), instalate pe mijloace auto, avem deja imaginea acestui decalaj real⁹.

Deși s-au situat cu mult sub nivelul de înzestrare al celorlalți beligeranți, printr-un efort deosebit și cu mult spirit de sacrificiu, militarii transmisioniști români și-au îndeplinit cu succes misiunile încredințate.

Încheierea ostilităților, cu rezultate atât de benefice pentru statul român, a oferit prilejul unor analize și evaluări lucide a locului și rolului trupelor de transmisiuni în

⁸ Victor Roncea, Istoria criptologiei românești. Când au început interceptările corespondenței poștale în România. Trădările secăturilor de la putere, pe roncea.ro/.../istoria-criptologiei-romanesti-cand-au-inceput-interceptarile-coresponden...

⁹ Ion Cerăceanu, Gheorghe Dincă, *op. cit.*, p. 161.

economia acțiunilor militare și a dat startul unor noi abordări în ceea ce privește viitorul acestei arme.

Revista *România Militară*, editată de către Statul Major General încă din 1864, și-a reluat apariția începând cu anul 1921, după o întrerupere de 5 ani pe timpul acestei prime conflagrații mondiale și a publicat, în numărul 5 - 6 din mai - iunie 1922, un studiu bine documentat, intitulat „Mijloace pentru realizarea legăturii”, semnat de locotenent-colonelul Gr. Georgescu. Articolul face parte dintr-o suită de studii pe care revista le-a publicat pentru promovarea „lecțiilor învățate” în Primul Război Mondial.

Apreciind că *legătura* constă în informație și transmisiune, autorul precizează că *legătura nu poate fi deplină și sigură decât dacă organele de informație și mijloacele de transmisiune funcționează bine*¹⁰. De asemenea, apreciază că *orice comandant de unitate trebuie să cunoască foarte bine mijloacele de legătură de care dispune pentru a le putea întrebuința corespunzător proprietăților lor*¹¹.

După ce, în prima parte a articolului face o analiză detaliată a mijloacelor de informație de care dispun trupele, sub imperativul că *un comandant de unitate care vrea să știe să se conducă pe câmpul de luptă trebuie să fie bine informat*¹², locotenent - colonelul Georgescu analizează, în partea a II-a a articolului său *mijloacele de transmisiune*.

Iată, așadar, care erau, la sfârșitul Primului Război Mondial, mijloacele de transmisiuni militare: 1 - Agenții de transmisiune (pe jos, alergători, călări, bicicliști, motocicliști, automobiliști, aviatori, curieri – cu căile ferate); 2-Semnalizarea acustică și optică; 3 - Telegrafia optică; 4 - Radiotelegrafia (telegraful fără fir, telegraful prin pământ); 5 - Telefonul cu fir; 6 - Telegraful cu fir; 7 - Avionul și balonul; 8 - Porumbeii călători; 9 - Căinii ștafetă; 10 - Aruncătoarele de știri.

Iată și câteva considerații despre fiecare dintre aceste mijloace de transmisiuni:

Agenții de transmisiune sunt cel mai vechi și cel mai sigur mijloc de transmitere a ordinelor sau știrilor. [...] Sub orice formă ar fi agenții, ei sunt celdintâi mijloc de transmisiune la care se recurge la începutul acțiunii înainte de instalarea altor mijloace mecanice perfecționate, dar care cer timp pentru stabilirea lor; după cum sunt mijlocul ultim la care se recurge atunci când nici unul dintre mijloacele tehnice de transmisiune nu mai funcționează. În defînitiv, agenții de transmisiune nu trebuie să lipsească de la o unitate, oricât de mare sau oricât de mică.

[...] ***Telegrafia optică***, care întrebuințează aparate optic, permite comunicări sigure între două puncte care se văd între ele. Spotul de rază trebuie îndreptat exact în direcția aparatului corespunzător. [...] Cu toate neajunsurile, telegrafia optică constituie un mijloc foarte bun de legătură în cazuri speciale: în munți, pentru legătura unităților de cavalerie și pentru a dubla legăturile telefonice cari sunt expuse distrugerii de artileria inamică.

[...] ***Radiotelegrafia*** întrebuințează aparate ce folosesc undele electrice, propagate fie prin aer, fie prin pământ, putând a comunica la orice distanță, în orice direcție, independent chiar de starea electrică a atmosferei. [...] T.F.F permite

¹⁰ Lt. colonel Gr. Georgescu, *Mijloace pentru realizarea legăturii*, în „România Militară”, nr. 5 - 6/1922, p. 294.

¹¹ *Ibidem*.

¹² *Ibidem*.

organizarea unui sistem complet care să deservească de la unitățile mici, terestre, navale, sau aeriene, până la marile comandamente.[...] Telefonul fără fir a făcut, în ultimul timp, progrese foarte mari, atât în ceea ce privește distanța cât și claritatea vorbirii. Telefonul fără fir se bucură atât de avantajele radiotelegrafice de a nu avea nevoie de fir, cât și de acela al telefoniei cu fir de a permite comunicarea directă între două persoane. Toate comunicările radio au marele neajuns că pot fi prinse de inamic. Întrebuițarea textelor cifrate, pentru toate comunicările este absolut necesară. Cum textele cifrate, cu toate precauțiunile, pot fi descifrate de inamic, radiotelegrafia rămâne un mijloc de transmisiune indiscret.

[...] **Telefonul cu fir** este mijlocul de transmisiune principal, încât, de obicei legătura între unități este concepută în primul rând ca legătură telefonică. În adevăr, în afară de avion nu există legătură care să nu poată fi realizată cu ajutorul telefonului de la unitățile cel mai înaintate până la înaltul comandament.[...] Calitatea principală a telefonului este aceea că permite înțelegerea directă între 2 comandanți, dar în această proprietate stă și neajunsul său. În adevăr, întrebuițarea excesivă a telefonului poate duce la obișnuința de a se da ordine verbale, și apoi încă, la abuzul de ordine și interveniri neconținute din partea șefilor. În fine, ordinele comunicate la telefon nu păstrează întotdeauna calmul pe care l-ar avea ordinele scrise, sau transmise telegrafic. De aceea, întrebuițarea telefonului trebuie limitată. [...] Întrebuițarea telefonului pentru comunicări între comandamentele superioare diviziei trebuie cât mai mult limitată, întrebuițându-se în special telegraful cu fir cu aparate rapide. [...] În războiul de stabilizare, pe frontul occidental, s-a ajuns la o îngrămădire de mijloace considerabilă și deci la o dezvoltare corespunzătoare de mijloace de transmisiune. Aceasta a făcut ca ansamblul rețelei telefonice al unei mari unități să fie împărțit în diferite rețele speciale: de comandament, de tir al aviației etc. Această clasare este posibilă când numărul circuitelor și centralelor de care se dispune este destul de mare. Dar, cu mijloace mai restrânse și într-un război de mișcare când deabia se poate organiza un ax de legătură, realizarea unei astfel de clasări nu este posibilă. Și ar fi periculos să se lase a crede că cutare unitate sau serviciu trebuie neapărat să aibă circuitele și centralele sale proprii.

[...] **Telegrafia cu fir** are aceleași proprietăți tehnice ca și telefonul cu deosebire esențială că întrebuițează pentru comunicări aparate care trebuiesc mânuite de specialiști. Nu există, deci, posibilitatea comunicării personale între 2 comandanți.

Telegrafia cu fir întrebuițează aparate deosebite. Cele mai simple și mai ușor de întrebuițat, cari cer condițiuni tehnice de funcționare mai ușor de realizat, sunt aparatele Morse. La acestea comunicarea se face cu ajutorul semnelor telegrafice ce constituiesc alfabetul Morse.

Sunt apoi aparate de telegrafie care dau comunicările scrise cu literile obișnuite ale alfabetului. Acestea au și o iuțeală mai mare de transmitere. În fine, sunt aparate rapide, cari permit transmiterea scrisă cu o capacitate foarte mare. [...] În general, telegraful, chiar cel mai simplu, nu poate da un sistem de transmisiune așa de mlădios ca cel telefonic. Comunicările nu se pot face cu instantaneitatea telefonului. În general, telegraful este mijlocul cel mai propriu pentru stabilirea legăturilor între unități, între care raporturile între șefi sunt mai puțin personale.

[...] **Avionul și balonul.** Datorită înălțimei la care se ridică, avionul și balonul pot fi văzute atât de trupe ca și de comandament, iar observatorul aerian poate urmări mișcarea trupelor și vedea semnalele pe care ele le-ar face, comunicându-le apoi comandamentelor respective. Astfel au luat ființă misiunile de transmisiune ale avionului și balonului.

Balonul se află în avantajul că poate fi în legătură telefonică cu comandamentul, dar are neajunsul că trebuie să se țină departe de linia I. Avionul vede mai bine, iar comunicarea cu pământul se face prin T.F.F, semnalizare sau mesagii lestate.

Avionul mai poate contribui la transmiterea ordinelor servind ca mijloc de transport agenților de transmisiune.

Porumbeii sunt întrebuințați, în deosebi, pentru legăturile ce nu pot fi stabilite prin celelalte mijloace arătate, cum ar fi: legătura cu comandamentul, a recunoașterilor de cavalerie, avioanelor de recunoaștere, carelor de asalt, unitățile din linia I, agenților trimiși în spatele frontului inamic etc.

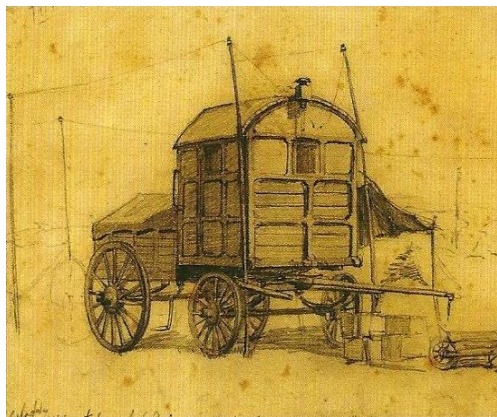
Întrebuințarea porumbeilor se bazează pe facultatea ce o are porumbelul de a se reîntoarce la cotețul în care a trăit oarecare timp. Această facultate se pierde dacă porumbelul este ținut prea mult departe de cotețul său. Porumbelul poate străbate, fără pericol, zonele bombardate și stratele de gaze. Distanța ce poate străbate porumbelul poate fi de sute de km.

[...] **Câinii ștafetă.** Întrebuințarea lor se bazează pe atașamentul câinelui de îngrijitorul lui. Comunicarea cu câini se poate face în bune condițiuni între 2 puncte fixe, sau între un punct mobil și unul fix. Distanța până la care câinele este utilizabil este până la 2 km.

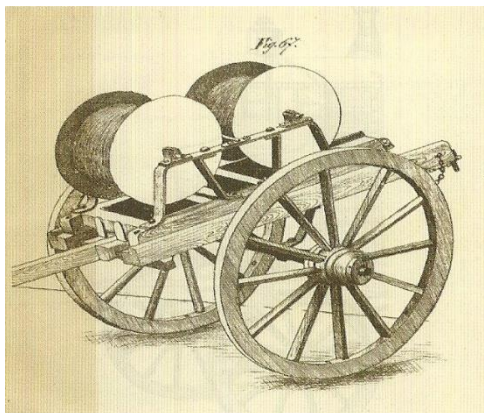
[...] **Aruncătoare de știri.** În cazul războiului de tranșee, în zonele puternic bătute de artilerie, când nici o legătură telefonică nu scapă distrugerii, când circulația agenților nu mai este posibilă, se poate întrebuința pentru trimiterea știrilor, aruncătoarele de știri¹³.

¹³ Ibidem, pp. 305 - 317.

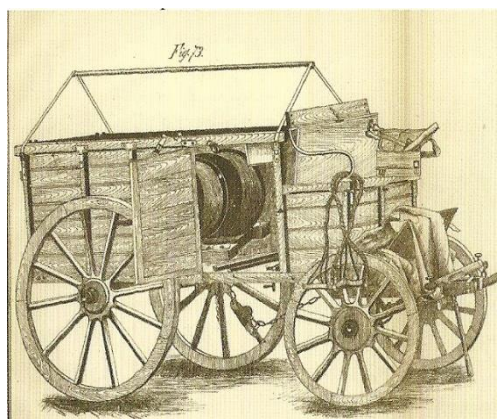
Anexe:

Telegraf de campanie, 1877 (desen în creion de Sava Henția)

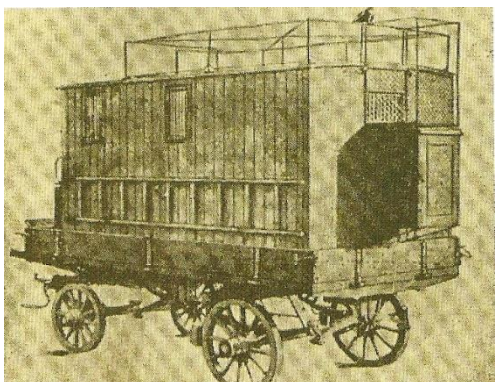
Trăsură cu două roți pentru bobine de cablu, 1884

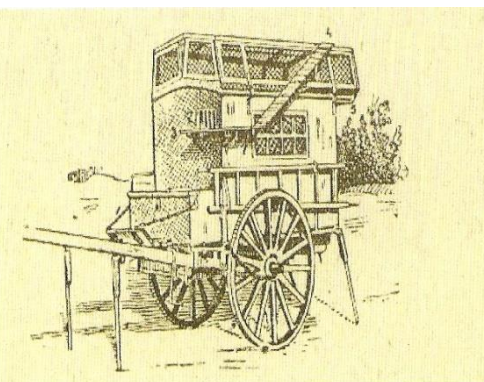
**Trăsură cu patru roți pentru bobine de
cablu, 1884**

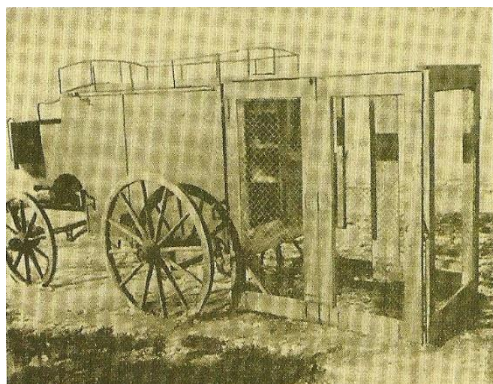
Trăsură de stațiune, 1884

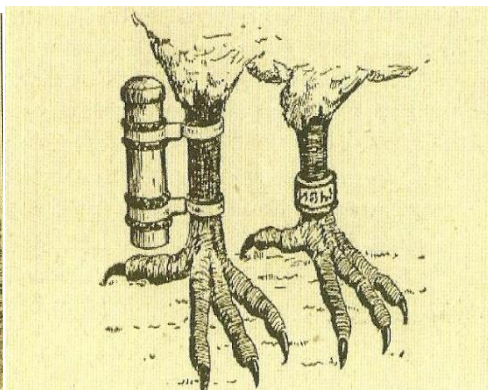
Stațiune mobilă pentru porumbeii călători, 1903

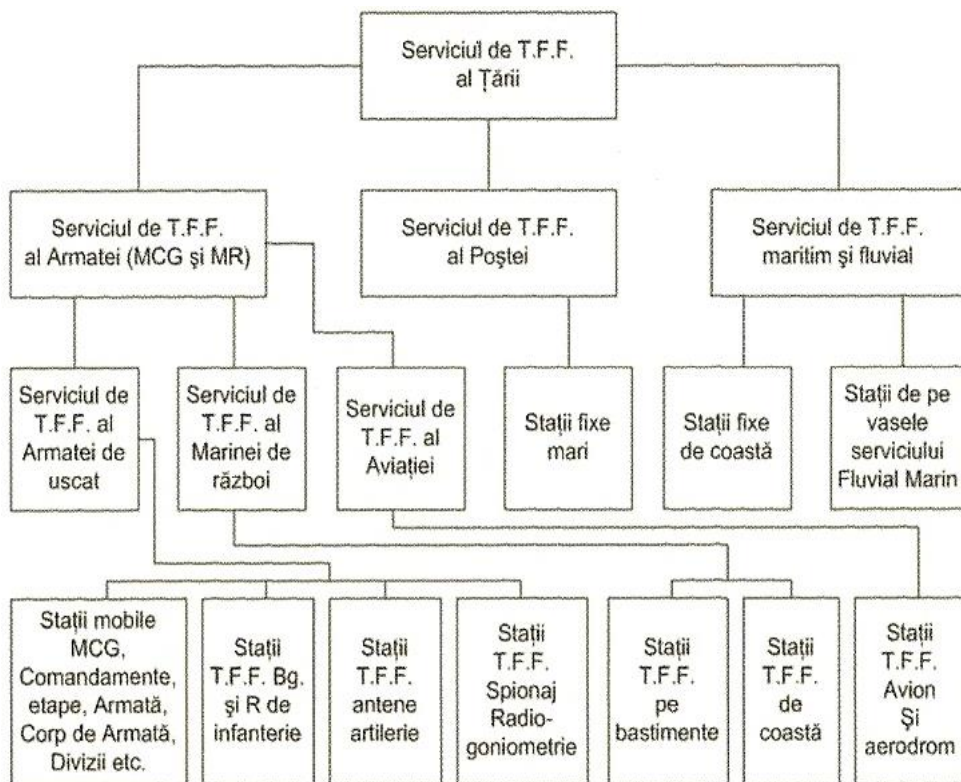
**Stațiune hipomobilă pe două roți
pentru porumbeii călători, 1903**

Trăsură volieră, 1903

Fixarea tubului port-depeșă la porumbeii călători, 1903

Schema de organizare a telegrafiei fără fir (TFF) - 1917

ROMÂNIA ÎN MARELE RĂZBOI. OBIECTIVE ȘI REALIZĂRI

Oltea RĂȘCANU GRAMATICU*

Cuvinte cheie: *Primul Război Mondial, blocuri militare, Consiliul de Coroană, contraofensivă, armistițiu, tratat de pace, conferință de pace, Liga Națiunilor.*

Keywords: *the First World War, military blocks, Crown Council, counter-offensive, armistice, peace treaty, peace conference, League of Nations.*

Abstract

The First World War (1914 - 1918) was set off by the contradictions between the two military blocks: The Triple Alliance and the Triple Entente, for the redistribution of the areas of influence and the colonies. After a two year period of neutrality, Romania entered the war alongside the Entente, in order to accomplish the national objective: the union with the territories under foreign domination. The Crown Council of August 14th/27th 1916 presided over by King Ferdinand and the 1st sanctioned the Treaty of Alliance and the military convention with the Entente.

On the 25th/28th of August 1916 the Romanian army marched through the Carpathian mountain passes to liberate Transylvania. Despite the heroism and the bravery of the Romanian soldiers in the battles of Valea Jiului, Valea Oltului, Neajlov, Turtucaia- Dobrudja, the superiority of the enemy and the neglecting of the military stipulations on behalf of the Entente led to the occupation of two thirds of the country and the capital Bucharest (November 23rd/December 6th 1916). The government, the parliament, the royal family, the army, a percent of the population would withdraw to the only independent territory, Moldavia. Iași became the capital of the Romanian resistance (1916 - 1918).

The reorganization of the Romanian army with help from the French military mission led by General Henri Berthelot led to the great victories in the summer of 1917 at Mărăști-Mărășești-Oituz against the German-Austro-Hungarian armies under the command of General Mackensen.

Romania couldn't benefit from these victories. The Bolshevik coup (October 25th/November 7th 1917) allowed the signing of the armistice and the separate peace at Bresk-Litovsk between Russia and the Triple Alliance (March 1918). Romania was forced to sign an armistice at Focșani (November 26th/December 9th 1917) and the military peace at Bucharest (April 25th/May 7th 1918) with Germany and its allies.

The changes on the front following the victory of the Entente at Marna (August 1918) led to the capitulation of Bulgaria, Turkey and Austria, culminating in the signing of the armistice with Germany (November 11th 1918).

In this context, the Romanian people achieved its national unity following the historical decisions of the acts signed at Chișinău (March 27th/April 9th 1918),

* Prof., Președintele Societății de Științe Istorice, Filiala Bârlad.

Cernăuți (November 15th/November 28th 1918) and Alba Iulia (November 18th/December 1st 1918), sanctioned by the Peace Conference in Paris (1919 - 1920) through the peace treaties. The Greater Romania would become an active agent in the inter-war period for the keeping of the peace and the status-quo within the League of Nations and the regional alliances.

Sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea a fost dominat de puternicele contradicții dintre marile puteri, de constituirea alianțelor militare (Tripla Alianță, 1882, Antanta, 1907) și de politica acestora. O parte integrantă a prelungitei crize antebelice a fost și conflictul balcanic, concretizat în cele două războaie distincte din anii 1912 - 1913 și în complicațiile politice pe care le-a provocat, culminând cu declanșarea Primului Război Mondial. România participă la cel de al doilea război balcanic, determinat de ostilitățile dintre foștii aliați, Bulgaria pe de o parte, Grecia, Serbia și Muntenegru pe de altă parte. La 1 iulie 1913 armata română trece Dunărea, dar nu se produc ciocniri militare cu trupele bulgare. Pacea încheiată la București, la 28 iulie /10 august 1913¹, prevedea: o parte a Macedoniei trecea de la Bulgaria la Serbia, Turcia lua Adrianopolul. Bulgaria cedează României un teritoriu în Dobrogea, cu orașele Silistra, Turtucaia, Bazargic, Caverna și Balcic, pe care se va constitui Durostor și Caliacra².

Declanșarea Primului Război Mondial³ a ridicat importante probleme politice și diplomatice pentru România, membră a unei înțelegeri secrete defensive, inițial, Tripla Alianță (Germania, Austro - Ungaria, Italia) din 1883. Pretențiile Germaniei de reîmpărțire a sferelor de influență și coloniilor a imprimat, în ultimii ani, un puternic caracter ofensiv Alianței, secondată de Austro - Ungaria care depunea toate eforturile pentru menținerea șubredului imperiu multinațional. România nu putea ignora puternica mișcare națională a românilor din teritoriile anexate de coroana austro-ungară. Țelul comun devenise eliberarea acestor teritorii românești și integrarea în fruntariile Regatului Român. Trebuia, însă, găsit momentul prielnic al intervenției României în marele război. Consiliul de Coroană din 3/16 august 1914, întrunit la Sinaia, sub conducerea regelui Carol I, s-a pronunțat pentru adoptarea politicii de neutralitate,

¹ *Tratatul de pace de la București în Cartea Verde. Documente diplomatice*, București, 1913, pp. 261 - 264.

² *România în relațiile internaționale 1699 - 1939*, Iași, 1980, pp. 375 - 399; Eliza Campus, *Din politica externă a României 1913 - 1947*, București 1980, pp. 96 - 128.

³ Declanșarea războiului în august 1914 a dus la deschiderea a trei importante teatre de operațiuni: **Frontul de Vest** (de la frontiera elvețiană până la Marea Nordului, 700 km) unde se înfruntau trupe germane, belgiene, franceze și engleze; **Frontul de Est** (de la Marea Baltică până la Munții Carpați, circa 1000 km) trupe ruso - austro - germane; **Frontul balcanic** pe Dunăre și Sava unde combătea mica armată sârbă și cea austro-ungară. Mijloacele moderne de transport feroviar, rutier și maritim au fost utilizate la maximum, mai ales de către Germania și Franța, pentru deplasarea și concentrarea rapidă a trupelor, precum și pentru realizarea loviturilor prin surprindere (Mircea N. Popa, *Primul Război Mondial*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1979, p. 181 și urm.)

România nefiind pregătită militar. Se lua în considerație și neutralitatea adoptată de Italia la începutul războiului⁴, unul dintre membrii de bază a Triplei Alianțe din 1882⁵.

La 27 septembrie/10 octombrie 1914, Carol I a murit, urmașul la tron, regele Ferdinand I, se manifesta pentru o apropiere de puterile Antantei, în vederea realizării dezideratului național, Marea Unire. Constantin Argetoianu, în *Memoriile* sale, consideră că acest eveniment l-a favorizat și pe primul ministru Ion I. C. Brătianu care „a devenit stăpân absolut pe situație și singur răspunzător al soartei țării noastre. Această enormă sporire de răspundere i-a sporit și autoritatea în partidul său ca și în opinia publică”⁶. Despre perioada plină de contradicții a neutralității, amintește același om politic, cu mult sarcasm: „Neutralitatea ! Oribilă epocă a istoriei noastre, în care ne-am dat arama pe față. În loc să muncim zi și noapte și să ne făurim instrumentul întregirii neamului, ne-am certat doi ani de zile, în demni moștenitori ai Bizanțului și ai Fanarului! Am făcut politici și afaceri, în loc să facem treabă ! Până și oamenii cei mai curajoși în intențiile lor, ca Nicu Filipescu, s-au pus în fruntea Acțiunii Naționale, ca să agite strada, când o adevărată acțiune națională ar fi cerut numai încordarea spiritelor pentru înzestrarea armatei. Dar cine s-a ocupat de armată ? Cine, din cei care urlau «vrem intrarea imediată în acțiune» s-a preocupat dacă avem cu ce să facem război ? Această epocă a Neutralității, cu nebuniile și cu rășinile ei (mă gândesc la contractul britanic – stocarea grâului și la toate furniturile statului și la permisele de export) ar fi meritat să fie descrisă generației noastre și pentru edificarea celor viitoare”⁷.

La sfârșitul campaniei din 1914 și în iarna lui 1915, „războiul manevrier” fusese înlocuit prin „războiul de poziție”⁸. Intrarea Japoniei (23 august 1914) și Italiei (1915) în război de partea Antantei, a fost primită cu indiferență de opinia publică germană. Preocuparea Statului Major General german era nimicirea Franței printr-o lovitură decisivă în zona Verdun, care să-i macine forțele și să o oblige să capituleze⁹. Luptele deosebit de grele, care s-au prelungit pe parcursul anului 1916, s-au încheiat cu victoria

⁴ La 3/16 august 1914, regele Italiei comunicase lui Wilhelm al II-lea că țara sa rămâne neutră, neputându-se aplica clauza *casus foederis* cuprinsă în Tratatul Alianței (*ibidem*, p. 201).

⁵ Ion Mamina, *Consiliul de Coroană*, București, 1937, p. 27 și urm.; Constantin Nuțu, *România în anii neutralității 1914 - 1916*, București, 1972, pp. 121 - 122; Șerban Rădulescu - Zoner, *România și Tripla Alianță la începutul secolului al XX-lea, 1900 - 1914*, Editura Litera, București, 1977, pp. 178 - 180; Ema Nastovici, *România și Puterile Centrale în anii 1914 - 1916*, București, 1979.

⁶ Constantin Argetoianu, *Pentru cei de mâine. Amintiri din vremea celor de ieri*, Humanitas București, 1991, p. 117.

⁷ *Ibidem*, p. 113.

⁸ Victoria în război nu mai putea fi obținută decât în urma ruperii frontului inamic, constituit dintr-un vast sistem de tranșee, cazemate, adăposturi subterane apărute împotriva atacurilor prin surprindere de rețele de sârmă ghimpată, saci de pământ, parapete întărite, câmpuri de mine ș. a. Războiul de uzură pune la grea încercare forțele morale și fizice ale luptătorilor. Armamentul se adaptează noilor condiții, mitralierele și grenadele fiind la mare preț (Mircea N. Popa, *op. cit.*, p. 200 și urm.).

⁹ *Ibidem*, p. 219 și urm.

aliatilor Antantei¹⁰. Ofensiva generalului rus Aleksei Brusilov¹¹, bătălia de pe Somme¹² nu au modificat ansamblul situației, caracterizată prin superioritatea militară a Puterilor Centrale. Pentru a schimba echilibrul creat, diplomația ambelor tabere beligerante, depunea eforturi mari pentru a obține colaborarea unor țări neutre, precum România¹³. Se desfășura „o luptă fără demnitate și scrupule”¹⁴. „Curentul antantofil începuse să se traducă prin puternice manifestări ale opiniei publice, la care luau parte toate straturile societății”¹⁵.

După multe tergiversări, la 4/17 august 1916, au fost semnate Tratatul de Alianță (6 articole) și Convenția militară (17 articole)¹⁶ cu puterile Antantei, care asigura

¹⁰ Georges Clemenceau, *Măreția și amărăciunea unei victorii. Memorii*, Editura Cartea Românească, pp. 14 - 15.

¹¹ La 4 iunie 1916, generalul Aleksei Brusilov, comandant al Frontului de Sud rus, declanșează prin surprindere o ofensivă în direcția sud - vest, unde armata rusă a reușit să rupă frontul austro - ungar la Luck (8 iunie), „*cel mai mare succes militar pe care beligeranții l-au înregistrat în anii 1914 - 1916*” (Erich Ludendorff, *Amintiri din război*, vol. I, Editura răspândirii culturii, București, 1919, p. 224).

¹² Încercări zadarnice de rupere a frontului german în bătălia de pe Somme s-au derulat la 20 iulie, 3 septembrie, 25 septembrie 1916. Britanicii au pierdut 419.654 de oameni (morți și răniți), francezii 19.4451, iar germanii 650.000 (Lloyd George, *Mémoire de guerre*, vol. II, Paris, Fayard, 1935, p. 20).

¹³ Vezi pentru detalii: *Cartea Roșie austro - ungară. Documentele diplomatice privitoare la relațiile dintre Austro - Ungaria și România în perioada de la 22 iulie 1914 până la 27 august 1916*, București, 1917, Doc. nr. 66 (p.50); Constantin Kirițescu, Ion I. C. Brătianu, în *pregătirea războiului de întregire*, București, 1936; Idem, *Preludiile diplomatice ale războiului de întregire, I. Tratatul cu Antanta, II. Tratatul cu Puterile Centrale*, București, 1940; Vasile Vesa, *Din corespondența între președintele Franței Raymond Poincaré și țarul Nicolae al II-lea, privind România în perioada Primului Război Mondial*, în „Studia Universitas Babeș - Bolyai”, Series Historia, fasciculus I, 1970, pp. 188 - 190; Idem, *România și Franța la începutul secolului al XX-lea. 1900 - 1916. Pagini de istorie diplomatică*, Cluj-Napoca, 1975, pp. 75 - 196; G. Protopopescu, *Tratatul dintre guvernul român și puterile Antantei în perioada 1914 - 1916, I - II*, în „Acta Musei Napocensis”, vol. XIII/1976, pp. 537 - 555, și vol. XIV/1977, pp. 525 - 546; *România în anii Primului Război Mondial*, vol. I - II, Editura Militară, București, 1987; *Istoria militară a poporului român*, vol. V, *Evoluția organismului militar românesc de la cucerirea independenței de stat până la înfăptuirea Marii Uniri din 1918. România în anii Primului Război Mondial*, coord. acad. Ștefan Pascu, general locotenent dr. Ilie Ceaușescu, prof. univ. dr. Ștefan Ștefănescu, Editura Militară, București, 1988; Constantin I. Stan, *Aliați și adversari. Relațiile româno - ruse 1916 - 1920*, Editura Paideea, București, 2006; idem, *Regele Ferdinand I „Întregitorul” (1914 - 1927)*, Ediția a II-a revăzută și adăugită, Editura Paideea, București; Ioan Scurtu, *Regele Ferdinand*, Editura Enciclopedică, București, 2016.

¹⁴ R.W. Seaton - Watson, *Histoire des Roumains de l'époque romaine à l'achèvement de l'unité*, Paris, 1937, p. 534.

¹⁵ Constantin Kirițescu, *Istoria războiului pentru întregirea României, 1916 - 1919*, vol. I, România Nouă, București, 1922, pp. 80 - 81 (trei ediții în anii 1922 - 1924, 1925 - 1927, 1989).

¹⁶ Conform Convenției militare România se obliga, [...] să atace Austro - Ungaria cel mai târziu la 15/28 august 1916; în timpul concentrării și mobilizării armatei române, „armata rusă se angaja să acționeze deosebit de energic pe tot frontul austriac, în scopul de a asigura operațiunile române [...]”; începând de la 12/25 august flota rusă va trebui să facă siguranța portului Constanța, [...] să împiedice orice [...] incursiune pe Dunăre [...]”; „Rusia se angajează, în momentul mobilizării armatei române, să trimită în Dobrogea două divizii de infanterie și o divizie de cavalerie, pentru a coopera cu armata română contra armatei bulgare. Aliații se angajează să preceadă cu cel puțin opt zile, prin o ofensivă fermă a armatelor de la Salonic, intrarea în război a României... Această ofensivă va începe la 7/20 august 1916”; aliații se angajează să procure României munițiuni și materiale de război și să facă să ajungă în România continuu un minimum de 300 tone pe zi, „calculat pe o lună de transport”; „cooperarea armatelor aliate nu implică subordonarea uneia din părțile contractante celeilalte”; „scopul principal al acțiunii române, atât cât situația militară de la Sud de Dunăre o va permite, va fi Transilvania...” (România în războiul mondial.

colaborarea militară a României, garantarea integrității teritoriale, sprijinirea aspirațiilor de unitate a poporului român¹⁷. România se obliga să-și mobilizeze toate forțele și cel mai târziu la 15/28 august 1916 să intre în război. Aliații se angajau să trimită României materiale de război, echipament, medicamente, specialiști pentru fabricarea în țară a muniției și să execute acțiuni ofensive puternice în Bucovina și în zona Salonic, pentru a ușura concentrarea trupelor române¹⁸.

Consiliul de Coroană de la Cotroceni din 14/27 august 1916¹⁹, în prezența regelui Ferdinand I²⁰ și a prințului moștenitor Carol, după o furtunoasă dezbatere, a adoptat Convenția cu Antanta și noile obligații ce decurgeau din ea²¹. A urmat, imediat, Declarația de război a guvernului român față de Austro-Ungaria. La 17/30 august Germania declară război României²², urmată la 19 august/1 septembrie 1916 de Bulgaria și Turcia.

1916 - 1919, p. vol. I, cap. I - VIII, publicat de Ministerul Apărării Naționale, Marele Stat Major, Serviciul „Istorie”, Imprimeria Națională, București, 1934, pp. 11 - 14; (în continuare A.M.Ap.N., fond M.S.M.).

¹⁷ Cele patru mari puteri – Franța, Marea Britanie, Rusia și Italia - garantau integritatea teritorială a României „în toată întinderea frontierelor sale actuale” (art. I) și îi recunoșteau dreptul de a-și reuni străvechile sale provincii subjugate de Imperiul Austro - Ungar, fixându-se, totodată, și traseul viitoarei sale frontiere de Nord și Vest (art. II și IV) (Nicolae Dașcovici, *Interesele și drepturile României în texte de drept internațional public*, București, 1936, p. 9-16; *România în războiul mondial. 1916 - 1919*, vol. I, pp. 9 - 11; 1918 la români. *Desăvârșirea unității naționale - statale a poporului român*, vol. I, *Documente externe 1916 - 1918*, București, 1983, doc. nr. 236 (Convenția Politică) și doc. nr. 237 (Convenția Militară); Mircea N. Popa, *op. cit.*, p. 243; Dumitru Preda, *România și Antanta. Avatarurile unei mici puteri într-un război de coaliție 1916 - 1917*, Colecția Istorie și Diplomatie, Institutul European, 1998, pp. 67 - 88; vezi și Ion Agrigoroaiei, coord., *România în relațiile internaționale, 1916 - 1918*, Casa Editorială Demiurg Plus, Iași, 2008.

¹⁸ Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond Casa Regală, dosar nr. 20, 1916, ff. 3 - 6 (în continuare A. N. I. C.); *România în războiul mondial. 1916 - 1919*, vol. I, pp. 9 - 10.

¹⁹ Ion Mamina, *op. cit.*, p. 53 și urm.

²⁰ Regele Ferdinand a declarat ferm: „Am convocat aici pe mai marii țării nu ca să le cer un sfat, ci ca să le cer sprijinul. Văd situația în așa fel încât nu mai putem rămâne în neutralitate. De aici înainte, victoria Puterilor Centrale este exclusă” (Ioan Scurtu, *Regele Ferdinand ...*, p. 30).

²¹ Pledoaria primului - ministru Ion I. C. Brătianu în favoarea intrării în război alături de Antanta constituie expresia unei voințe politice lucide și responsabile în apărarea intereselor supreme ale națiunii și statului român: „Cred în victoria Antantei și mă conformez ei [...]. Fără îndoială că vom ieși învingători, dar [...] vreau să se știe bine de toți că, chiar învinși, tot cred că țara mea trebuie în această clipă a evoluției ei istorice să facă acest gest [...]. Într-o vâltoare ca aceea a actualului război, în care harta lumii se prefăce, o țară cu aspirații naționale, nu poate să rămână neutră până la capăt, fără să-și compromită definitiv tot viitorul. Pe de altă parte, având drept ideal unitatea națională, suntem datori să urmărim realizarea lui [...]. Iată de ce nu putem să mergem decât alături de Aliați și în contra Puterilor Centrale [...]. De aceea, chiar de ar fi să fim bătuți, prin faptul că patru din cele mai puteri ale lumii au recunoscut temeinicia revendicărilor noastre naționale și au consfințit printr-un act solemn hotarele etnice ale românilor de peste Carpați, cauza românismului va face un pas înainte mai mare și mai însemnat decât oricând (Discursurile lui Ion I. C. Brătianu, publicate de George Fotino, vol. IV, București, 1940, pp. 398 - 400; vezi și Ioan Scurtu, *Ion I. C. Brătianu*, București, 1991; Anastasie Iordache, *Ion I. C. Brătianu*, București, 1994, cap. VI *Pregătirea politico - diplomatică și militară a intrării în război*).

²² Publicațiile germane catalogau faptul că Declarația de război fusese adresată de guvernul român doar Austro-Ungariei drept o „perfidă manevră”, „o șiretenie plină de lașitate”, și că Germania nu va întârzia să fie solidară cu monarhia aliată. Publicația „Leipziger Volkszeitung” preciza că aderarea României la Antanta era un succes incontestabil al coaliției inamice și că perspectiva Puterilor Centrale devenea „destul de sumbră” (A.N.I.C., fond Microfilme Belgia, rola 46, c. 620).

În *Proclamația către Țară* a regelui Ferdinand și a membrilor guvernului se sublinia scopul intrării României în război: „De noi atârnă astăzi să scăpăm de sub stăpânirea străină pe frații noștri de peste munți și din plaiurile Bucovinei, unde Ștefan cel Mare doarme somnul lui de veci. În noi, în vitejia noastră, stă puțința de a le reda dreptul ca într-o Românie liberă să propășească în pace și potrivit datinilor și aspirațiilor gînteii noastre”²³.

La 15/28 august 1916, România intră în război, scopul general al războiului fiind „realizarea idealului național, adică întregirea neamului”²⁴, eliberarea teritoriilor aflate sub dominația austro - ungară.

Declarația de război a României a avut un puternic ecou în toate țările beligerante, ca și în cele neutre, mediatizat de opinia publică internațională²⁵. La 24 august/6 septembrie, generalul M. V. Alekseev, șeful Statului Major al Comandamentului Suprem rus, își va exprima „cea mai vie bucurie” pentru cooperarea armatelor rusă și română, încheind cu urarea ca aceasta „să continue să repurteze victorii și să se acopere de glorie răsunătoare”²⁶. După premierul francez Aristide Briand²⁷, țarul Rusiei Nicolae al II-lea²⁸, a urmat să trimită mesaje și regele Vittorio Emanuele al III-lea: „Hotărârea României de a intra în război împotriva vrăjmașului comun spre a realiza aspirațiile sale naționale și a apăra cauza dreptății și a civilizației

²³ „Viitorul” IX, nr.3059, din 16/29 august 1916; vezi și *Cuvântări de Ferdinand, regele României (1889 - 1922)*, București, 1923, Ioan Scurtu, *Regele Ferdinand I*, p. 30.

²⁴ Trupele române erau grupate astfel: Marele Cartier General, 4 comandamente de armată, 6 comandamente de corp de armată, 23 divizii de infanterie, 2 divizii de cavalerie, o brigadă de grăniceri, 5 brigăzi de călărași, 2 brigăzi de artilerie grea, un regiment și un divizion de artilerie de munte, subunități de artilerie antiaeriană, un regiment de cai ferate, un regiment de pontonieri, un batalion de specialități, trupe de geniu, 4 escadrile de aviație, marina cu flota de pe Dunăre. Divizia de infanterie avea în componența sa 18 - 20 batalioane de infanterie, 15 baterii de artilerie, un batalion de pionieri și un escadron de cavalerie, iar divizia de cavalerie 24 escadroane de cavalerie, un divizion de artilerie (V. Atanasiu, *Unele considerații asupra angajării României în primul război mondial, - Ipoteza „Z”* -, în „Studii”, Revistă de istorie, tomul 24, nr. 6, 1971, pp. 12 - 14).

²⁵ Telegramele agențiilor de presă și rapoartele diplomaților din țările aliate și neutre au înregistrat puternicul ecou și impactul produs în raporturile internaționale și în balanța de forțe de pe continentul european de intrarea în acțiune a României: Agenția „Westnik”, „Havas Paris”, oficiul Statului Major General țarist „Russki Invalid”, redacția influentului jurnal „Le Figaro” etc. (A. N. I. C, fond Microfilme Franța, rola 88, c. 137, 157 - 159; *ibidem* c. 637 - 638). În numele Marelui Cartier General și al armatei franceze, generalul Joseph Joffre adresa la 16/29 august 1916 „urările cele mai călduroase și expresia sentimentelor noastre de cordială confraternitate de arme. Nu mă îndoiesc că în această luptă pentru eliberarea fraților săi de neam armata română va reînnoi faptele sale de arme care, deja în trecut, i-au făcut gloria” (A. M. Ap. N., fond Marele Stat Major, Secția 2 Informații, dosar nr. 472/1916 - 1917, f. 65); Generalul William Robertson, șeful Statului Major General britanic, transmitea conducătorilor „bravei armate române [...] urările cele mai cordiale, de bun venit în frăția de arme, care acum luptă victorios pentru cauza libertății și a dreptății” (*ibidem*, f. 45).

²⁶ *Ibidem*, f. 59.

²⁷ „Eu - se arată în telegrama din 15/28 august 1916 a premierului Aristide Briand - sunt fericit de a fi interpretul său și al guvernului Republicii pentru a vă adresa cele mai călduroase felicitări. În momentul în care nobila Dvs. Patrie înfăptuiește un mare act eliberator, nu mă îndoiesc că eforturile noastre comune pentru triumful dreptului și al civilizației vor asigura Alianțelor victoria, ce va permite României realizarea aspirațiilor sale naționale” (Vasile Vesa, *România și Franța...*, p. 195).

²⁸ *1918 la români...*, vol. I, doc. nr. 231.

a fost primită cu entuziasm de națiunea și armata italiană”²⁹. Și fostul Lord al Amiralității britanice, Winston Churchill, avea să sublinieze, câțiva ani mai târziu, că inițiativa României de a intra în război a fost „una dintre cele mai teribile lovituri pe care Germania și șovăitoarea sa asociată (Austro - Ungaria – n. n.) le suportaseră până atunci”³⁰.

Armata română mobilizată dispunea de un efectiv de 813.601 oameni, din care 562.947 erau combatanți³¹, organizat în 336 batalioane de infanterie, 104 escadroane de cavalerie, 377 de baterii de artilerie³², 4 escadrile de aviație³³. Conform planului de operațiuni pe frontul din Carpați urmau să acționeze ofensiv Armatele 1 (general Ion Clucer), 2 (general Alexandru Averescu) și 4 (general Constantin Prezan). Armata 3 (general Mihai Aslan) opera pe frontul de sud de la Calafat la Marea Neagră. Rezerva generală, formată din două divizii, era concentrată în jurul Bucureștiului³⁴. Lungimea frontului românesc însuma 1200 km, fiind cel mai lung din Europa. Armata I urma să treacă prin trecătorile din Carpați și să formeze un punct de sprijin în regiunile Hațegului și Sibiului; Armatele II și IV trebuiau să înainteze pe direcțiile nord și vest pentru a elibera Transilvania³⁵. În Înalțul ordin de zi nr.1/1916, către armată se spunea: „Să

²⁹ A. N. I. C., fond Microfilme, rola PII.1.519, c. 481; Arhiva Ministerului Afacerilor Externe (A. M. A. E), fond 71 1914/E 2, partea a II-a, vol. 21, p. 138.

³⁰ Winston S. Churchill, *La crise mondiale*, tome III 1916 - 1918, Paris, 1930, p. 230.

³¹ G. A. Dabija, *Armata română în războiul mondial, 1916 - 1918*, vol. 1, Tipografia „Lupta”, București, 1936, pp. 57 - 59; Ion Cupșa, *Armata română în campaniile din anii 1916 - 1917*, Editura Militară, 1967, p. 23, 27; vezi și Alexandru Ioanițiu, *Războiul României 1916 - 1918*, vol. II, Tipografia Geniului, București, 1929; Glenn E. Torrey, *România în Primul Război Mondial*, Meteor Publishing, București, 2014.

³² Din cele 377 de baterii de artilerie 55 erau baterii de tunuri pentru însoțirea infanteriei, 224 baterii de câmp, 16 baterii de tunuri de munte, 32 baterii de artilerie grea, 50 baterii cu misiune specială pe Dunăre (*România în războiul mondial*, vol. I, p. 20, 37, 41, 58).

³³ Pentru a satisface nevoile operative de război, între anii 1916 - 1917, România a achiziționat din Franța și Marea Britanie alte 322 de avioane de vânătoare Nieuport tipurile 11, 12, 17, 19, 21, 23 și 28, de recunoaștere și bombardament ușor Farman tip 40 și 46; Sopwith Strutter, Caudron G.4 – bimotoare de recunoaștere, îndepărtată și bombardament; Breguet - Michelin de bombardament. Amploarea frontului românesc, de peste 1000 km, a determinat Marele Cartier General să ceară Franței trimiterea unei misiuni militare, care a sosit în România în octombrie 1916. În marea Campanie militară de la Mărăști – Mărășești - Oituz, din vara anului 1917, aviația militară română, organizată pe 3 grupuri aeronautice, dispunând de 150 de avioane, grupate în 14 escadrile, și-a adus o contribuție importantă în zădărnicierea planului Germaniei de a ocupa Moldova și a scoate România din război. Luptând în diverse misiuni, aviația română, până în 1919, a obținut 83 de victorii aeriene, care se însumează celor 50 de avioane inamice doborâte de către artileria antiaeriană. Per total, bilanțul misiunilor aviatorilor români, în timpul Primului Război Mondial, consemnează: 8160 ore de zbor, 560 lupte aeriene, 6981 fotografii aeriene, 80 misiuni de legătură și 20 misiuni aeriene de lansări de manifeste; lansate 61871 kg de bombe asupra obiectivelor inamice, doborâte 73 de avioane; au murit 28 piloți și observatori aerieni (Arhivele Militare Române, fond 3707, dosar 391, p. 4; Valeriu Avram, *Misiunea aeronautică franceză în România 1916 - 1918*, Editura Militară, București, 1998, p. 30-31; Marin Silea, *Aeronautica militară română în perioada anilor 1930 - 1940*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2007, pp. 37 - 61).

³⁴ Armata I ocupa un dispozitiv între Calafat și izvoarele Argeșului; Armata a II-a era dispusă între izvoarele Argeșului și regiunea Vrancea; armata a IV-a se afla în Carpații Orientali și făcea joncțiunea cu armatele ruse în regiunea Dornei. Armata a III-a acționa de la Calafat la Marea Neagră (C. Kirițescu, *op. cit.*, p. 119 - 120). Pentru operațiunile din Transilvania erau desemnați 420.324 de oameni, adică 75% din totalul forțelor combatante, restul de 142.523 de oameni urmau să acționeze pe frontul de sud (V. Atanasiu, *op. cit.*, p. 1215).

³⁵ C. Kirițescu, *op. cit.*, p. 120.

*purtați steagurile voastre peste hotarele unde frații voștri vă așteaptă cu nerăbdare și cu inima plină de nădejde. Umbrele marilor Voievozi, Mihai Viteazul și Ștefan cel Mare, ale căror rămășițe zac în pământul ce veți dezrobi, vă îndeamnă la biruință[...]*³⁶.

Deși lipsită de experiența celor doi ani de război, cu armament învechit, armata română s-a remarcat în trecerea Munților Carpați³⁷ și eliberarea orașelor Brașov (16/29 august), Făgăraș, Sibiu, Orșova. Declanșarea ofensivei germano - bulgaro - turce pe frontul din Dobrogea a contribuit la înfrângerea de la Turtucaia (19 august/1 septembrie - 24 august/6 septembrie 1916) în sudul Dunării. În septembrie ofensiva din Transilvania a fost oprită pentru a executa pe frontul de sud „*manevra de la Flămânda*”³⁸, împotriva inamicului germano – bulgaro - turc, condus de mareșalul August von Mackensen³⁹.

Regele Ferdinand cerea insistent țarului Nicolae al II-lea, la 24 august/6 septembrie 1916, intensificarea cooperării militare: „*M-am angajat cu toate forțele mele contra inamicului Antantei, bazat pe promisiunea că voi fi susținut pe toate fronturile. Sunt atacat în Dobrogea de forțe foarte importante, cu artilerie superioară artileriei mele și sunt informat că aceste forțe sunt pe punctul de a fi considerabil mărite, în care scop bulgarii sunt dispuși a sacrifica unități de pe frontul de Sud. Cer Majestății Voastre de a mă susține pe frontul transilvănean și de a pronunța ofensiva pe celelalte fronturi, așa cum a fost în convenție, pentru a înlătura presiunea ce suport*”⁴⁰. Câteva zile mai târziu, regele revenea către țar pentru trimiterea imediat de forțe pe frontul român de Sud pentru a stopa ofensiva bulgaro - germană⁴¹. Situația devenise îngrijorătoare pe frontul sud - dunărean după înfrângerea de la Turtucaia și pătrunderea forțelor inamice pe teritoriul românesc.

„*Evenimentele* - declara Carlo Fasciotti, ministrul Italiei la București, omologului său francez - *demonstrează [...] neputința noastră de a ne îndeplini angajamentele*”, continuând: „*Deplâng că, de exemplu, am antrenat România în război pentru a o sacrifica, din vina de a nu ne ține promisiunile și agravându-se (astfel) considerabil situația*”⁴². Reprezentanții Antantei la București erau de acord să se intervină energic la Petrograd, ca și pentru „*o mai mare activitate*” a Armatei generalului Maurice Sarrail⁴³. Într-o scrisoare din 12 octombrie 1916, adresată țarului, Nicolae al II-lea, președintele Franței, Raymond Poincaré, după ce își exprima scepticismul față de posibilitățile Antantei în Orient de a „*acorda sprijinul cel mai eficace României*”,

³⁶ *România în războiul mondial 1916 - 1919*, vol. I, p. 15.

³⁷ Mircea N. Popa, *op. cit.*, p. 250.

³⁸ Respingerea forțelor inamice pe o adâncime de 3 - 10 km a creat o anumită stare de optimism în tabăra aliaților occidentali, în special a Înalțului Comandament francez. Se întrevădea chiar reluarea planului, inițial, de ofensivă în Transilvania. Documentele Marelui Cartier General Francez afișa o notă mai realistă privind cooperarea Armatei Sarrail cu ruso - românii. Generalul Joffre aprecia, în consecință, că „numai în valea Dunării pot fi întreprinse operații decisive contra Bulgariei” (A. N. I. C., fond Microfilme Franța, rola 177, c. 156 - 158).

³⁹ V. Atanasiu, *op. cit.*, p. 1224 - 1225.

⁴⁰ *România în războiul mondial 1916 - 1919*, vol. I, pp. 653 - 654.

⁴¹ *Ibidem*, p. 656.

⁴² A.N.I.C., fond Microfilme Franța, rola 88, c. 67.

⁴³ *Idem.*, fond Microfilme Anglia, rola 383, c. 611.

solicita Rusiei să pună în lucru „toate mijloacele militare care pot împiedeca zdrobirea României”⁴⁴.

Întârzierea în trimiterea de forțe ruse suficiente în Dobrogea și calitatea lor inferioară, lipsa de inițiativă a comandamentului acestora, ca și acțiunea ineficientă a Armatei de la Salonic⁴⁵, declanșată abia cu două săptămâni de la începerea campaniei militare române, au permis inamicului din sudul Dunării să atace nestingherit.

Situația devenise alarmantă. Șeful Misiunii militare franceze, generalul Henri Mathias Berthelot, sosit la Petrograd pentru a purta convorbiri cu partea rusă aliată, aprecia că „rușii deveneau marii arbitri ai destinului României, pentru că ei singuri puteau să-i furnizeze sprijinul de mari unități, atât pe frontul din Carpați, cât și din Dobrogea”⁴⁶.

Telegrama înmănată premierului rus, de Ministrul român la Petrograd, Constantin Diamandy, sublinia starea de spirit alarmantă a cabinetului de la București: „Președintele Consiliului (de Miniștri, n.n.) al României consideră situația ca fiind foarte serioasă. Orice întârziere în expedierea întăriturilor, riscă să aibă consecințe fatale [...]. Marele Cartier General român estimează că numai trimiterea a trei corpuri de armată poate remedia situația [...], dacă aceste întărituri nu vor sosi decât cu întârziere [...], dacă se va lăsa Germaniei timpul de a acumula noi forțe pe Carpați și Dunăre, rezistența României va fi sfârșită [...]. Ora e decisivă. Nu este numai soarta țării mele în joc, este cauza comună a Aliatilor!”⁴⁷.

În Memoriile generalului Aleksei A. Brusilov, a generalului M. V. Alekseev, șeful Marelui Stat Major rus, se precizează că nici nu se acordase destulă importanță frontului român din Dobrogea, în pofida unor opinii exprimate de unii comandanți ai armatelor ruse⁴⁸.

„De două luni și mai bine se joacă în România unul dintre actele cele mai dramatice ale războiului actual” - se sublinia în Nota Biroului 2 al Statului Major General francez din 20 octombrie/2 noiembrie 1916⁴⁹.

În fața puternicii contraofensive germano - austro - ungare, armata română a fost nevoită să se retragă, dar opunând o puternică rezistență în luptele eroice din

⁴⁴ V. Vesa, *Din corespondența între președintele Franței, Raymond Poincaré și țarul Nicolae al II-lea...*, pp. 113 - 114.

⁴⁵ Général Sarraill, *Mon commandement en Orient (1916 - 1918)*, Paris, pp. 155 - 181. „Românii - aprecia generalul Sarraill - posibil antrenați în război după indicații eronate, trebuiau, în fine să nu vadă cu ochi buni, prin forța lucrurilor, operațiile embrionare ale Armatei din Orient anemiata și în care numai sârbii și francezii vroiau și mergeau de la început să lupte” (ibidem, pp. 174 - 175).

⁴⁶ *România în Războiul Mondial 1916 - 1919*, vol. III, partea I, Documente - Anexe, p. 51. Pentru a contrabalansa rolul Misiunii franceze în România, guvernanții ruși au trimis o Misiune militară în frunte cu generalul M. V. Beleaev, fost șef al Statului Major imperial, care va sosi la București, la 16/29 octombrie 1916.

⁴⁷ A. N. I. C., fond Casa Regală, dosar nr.29/1916, f. 57.

⁴⁸ „Ar fi trebuit să trimitem aici - spunea generalul Aleksei A. Brusilov, comandantul frontului de Sud - Vest rus - nu un corp de armată compus din două divizii de mână a doua, ci o întreagă armată formată din trupe bune. Într-adevăr, în acest caz, intrarea României în acțiune [...] ar fi luat o cu totul altă turnură” (*Mémoires du général Brussilov. Guerre 1914 - 1918*, Paris, 1928, p. 223). La începutul lunii septembrie 1916 pe frontul dobrogean activa doar Divizia 115, abia în luna octombrie au mai sosit alte două mari unități ruse (D. Preda, *op cit.*, pp. 130 - 131).

⁴⁹ *Ibidem*, p. 150.

trecătorile Carpaților, pe Jiu, Olt, Dobrogea, Neajlov. Dispunând de o netă superioritate (7/1), austro - germanii ocupă Craiova, forțează Oltul (11/24 noiembrie) și înaintează spre București. În noiembrie, Mackensen cu armatele sale trece Dunărea pe la Zimnicea, după ce rupsese frontul româno - rus din Dobrogea (6/19 octombrie - 8/21 octombrie) și ocupase Constanța (9/22 octombrie)⁵⁰, îndreptându-se apoi spre București⁵¹.

Conferința interaliată de la Chantilly (2/15 - 3/16 noiembrie 1916) hotărâse ca puterile Antantei să declanșeze ofensiva generală, sprijinind în mod real refacerea armatei române și a dispozitivului de luptă, fapt confirmat și de Conferința de la Londra (29 decembrie 1916)⁵². Încă din 7/20 noiembrie 1916, Constantin Diamandy telegrafia din Petrograd premierului român și generalului Coandă: „*După cât pot judeca d-aici, rușii n-au ajuns încă să-și dea seama de însemnătatea frontului român și de întorsătura pe care dezlegarea situației la noi poate da întregului război [...]. Cred că generalul Alekseev ar trebui convins de faptul că de soarta luptelor noastre atârână, dacă nu finele războiului, dar desigur decizia în privința Orientului european, care interesează pe ruși în primul rând*”⁵³.

La 14/27 noiembrie, președintele francez, Raymond Poincaré, adresa un nou indemn țarului Nicolae al II-lea de a trimite urgent noi întărituri⁵⁴. Prinsă din două direcții de contraofensiva germano - austro - ungară din Transilvania (general Erich von Falkenhayn) și cea din Dobrogea și nordul Dunării de trupele germano - bulgaro - turce (general August von Mackensen), armata română a trebuit să se replieze pentru apărarea Capitalei (12/25 noiembrie - 21 noiembrie/3 decembrie, bătălia de pe Argeș și Neajlov)⁵⁵. Bătălia este pierdută și la 23 noiembrie/6 decembrie 1916 Bucureștiul este ocupat⁵⁶.

Campania militară din toamna anului 1916 s-a soldat cu mari pierderi umane și materiale⁵⁷ pentru armata română, rămasă singură în fața unui inamic puternic și numeros, însumând 30 de divizii, bine dotat cu tehnică de luptă și experiență de război,

⁵⁰ „Trebuie să recunoaștem că pentru germani este un noroc straniu să măture Dobrogea cu patru divizii și jumătate, din care trei turcești, și să ajungă fără luptă de-a lungul Dunării” (Raport din 10/23 decembrie 1916 al generalului Berthelot, A. N. I. C., fond Microfilme Franța, rola 176, c. 293).

⁵¹ Ion Cupșa, *op. cit.*, p. 147.

⁵² „Procedul cel mai rapid și mai practic pentru aceasta – se arăta într-o informare a Marelui Cartier General român din 17/30 decembrie 1916 – a fost acela de a da materiale și muniții corespunzătoare, cu totul noi, din modelul în curs de fabricare în țările aliate și care să fie imediat disponibil, mai bine decât a completa materialul nostru descompletat și în parte uzat, pentru care ar trebui construite fabrici și mașini noi” (A. M. Ap.N., fond Marele Cartier General, dosar nr.289/1916, f. 65). Nici acum promisiunile de a trimite 300 tone/zi de armament din partea Aliatilor nu se va respecta. Încercările României de a obține o suplimentare a livrărilor se va lovi de opoziția constantă a Rusiei (General Rudeanu, *Albert Thomas*, București, 1934, p. 112 și urm.).

⁵³ A. N. I. C., fond Casa Regală, dosar 29/1916, f. 30.

⁵⁴ „Știu că Majestatea Voastră este mai profund pătrunsă decât oricine de convingerea că un dezastru român ar fi o gravă înfrângere comună pentru Aliați și Ea, în înalta Sa înțelepciune este mai în măsură ca nimeni altul să ordone prompt, măsurile necesare” (Cf. V. Vesa, *România și Franța...*, pp. 114 - 115).

⁵⁵ Oltea Rășcanu Gramaticu, *Bărladul și gloria militară*, Editura Pim, Iași, 2013, pp. 46 - 64.

⁵⁶ Ion Cupșa, *op. cit.*, p. 147.

⁵⁷ În timpul celor trei luni și jumătate de război, armata română pierduse 250.000 de oameni, 29.000 de puști, 55 % din mitraliere și 24 % din tunuri (*ibidem*, p. 179, nota 1). După alte surse, armata română a pierdut 163.515 de morți, răniți și dispăruți, precum și 146.000 de prizonieri, ajungând în Moldova cu 39% din efectivul combatant inițial (G.A. Dabija, *op. cit.*, pp. 643 - 644).

la care s-a mai adăugat nerespectarea angajamentelor de către aliații francezi, englezi și ruși de a acționa pe Frontul de la Salonic⁵⁸ și pe cel din Galiția. Ofensiva de pe Somme și contraofensiva de la Verdun nu au putut salva România, deoarece „*rușii uzați de ofensiva lor prematură, nu au intervenit așa cum au promis pe frontul român și Armata de Orient a fost neputincioasă*”⁵⁹.

Bucureștiul și 2/3 din țară au fost ocupate de trupele germano - austro - ungare, la sfârșitul lunii noiembrie și începutul lunii decembrie 1916, frontul stabilindu-se pe aliniamentul format de Carpații Răsăriteni - Putna - Siretul inferior - Dunărea inferioară. Regele, guvernul, o parte a armatei și a populației s-au refugiat în Moldova, Iași devenind capitala României mutilate, pentru doi ani⁶⁰.

Un fin analist al raporturilor de coalție, colonelul francez Oemichen, sublinia peste câțiva ani eșecul campaniei românești din 1916: „*Dacă Înaltul Comandament rus ar fi aplicat pe frontul ruso - român, hotărât și fără gânduri ascunse, pactul de asistență mutuală, semnat deja în două rânduri, dacă ar fi aruncat forțele sale în bătălie cu voința fermă de a ajunge la timp, într-un cuvânt, dacă ar fi acționat după cum făgăduise [...], armata română ar fi fost salvată și planul făcut de Aliați, privitor la Bulgaria, ar fi putut fi executat cum era prevăzut*”⁶¹.

Încetineala cu care au fost dislocate trupele rusești în Moldova a permis victoria rapidă a inamicului. Generalul german Erich Ludendorff a fost nevoit să constate că: „*Noi am bătut armata română, dar n-am putut s-o nimici*”⁶².

Personalități politice și militare aliate au criticat poziția pe care au adoptat-o puterile antantiste față de România (André Tardieu⁶³, premierul Aristide Briand⁶⁴,

⁵⁸ Referindu-se la rezultatele Campaniei de la Salonic a generalului Sarraill, Winston Churchill comenta sarcastic că: „*rezultatele obținute nu au avut nici o influență sensibilă asupra deznodământului luptei în care se hotăra soarta României*” (Winston S. Churchill, *op. cit.*, p. 233).

⁵⁹ B. H. Liddell Hart, *La guerre mondiale*, Paris, 1930, p. 258.

⁶⁰ Ion Agrigoroaiei, *Iași în anii 1916 - 1918*, Editura Anteros, Iași, 1998; idem, *Opinia publică și starea de spirit în vremea Războiului de Întregire și a Marii Uniri. Iași, 1916 - 1918*, Editura Fundație Axis, Iași, 2004, ediția a II-a, 2016; idem, *România în relațiile internaționale, 1916 - 1918*, Casa Editorială Demiurg Plus, Iași, 2008; idem (coord.), *Orașul Iași „Capitala rezistenței până la capăt” (1916 - 1917)*, Editura Junimea, Iași, 2016; idem, *Mărăști, Mărășești, Oituz. 100 de ani. Reflecții în presa vremii*, Editura Alfa, Iași, 2017, pp. 15 - 47; *Iași - memoria unei capitale*, (coord. Gh. Iacob), Editura Universității „Al. I. Cuza”, Iași, 2008; Ioan Scurtu, *Viața cotidiană la Iași în anii 1916 - 1917*, Editura Banca Națională a României, București, 2011; Sorin Iftimi, Aurica Ichim, *Iași. Capitală a României 1916 - 1918*, Editura DAR Development Publishing, București, 2017.

⁶¹ Col. Oemichen, *Essai sur la doctrine de guerre des coalitions. La direction de la guerre (novembre 1914 - mars 1917)*, 2e édition, Nancy, Paris, Strasbourg, 1927, p. 27. Același analist sublinia: „*Trebuia ca armata română să primească imediat o asistență fără rezerve și să poată conta absolut pe experiența Aliaților, care să acopere lipsa de experiență și lacunele din organizarea și pregătirea ei de război*” (A. M. A. E., fond 71/ 1916. E2, partea a II-a, vol. 29, f. 374).

⁶² *Memoriile generalului Ludendorff. Despre războiul mondial și prăbușirea Germaniei*, București 1920, p. 328; E. Ludendorff, *Souvenirs de Guerre*, vol. I, Paris, 1934, p. 331.

⁶³ La câteva luni după evenimente, André Tardieu, cunoscut om politic francez, comenta că angajamentele față de București fuseseră luate de Aliați „*fără a grupa pe teritoriul român și pe frontul din Macedonia mijloacele materiale și umane care ar fi permis probabil, să zdrobim planurile inamicului*” (Paul Allard, *Les dessous de la guerre. Révélés par les Comités secrets*, Paris, 1932, p. 47).

⁶⁴ Aristide Briand va reproșa „*vizibila insuficiență a acordurilor strategice care au precedat loialul concurs al României la cauza dreptății*” (*ibidem*, p. 70).

colonelul Luciano Ferigo⁶⁵, mareșalul Sir William Robertson⁶⁶), dar mai cu seamă oameni politici români⁶⁷.

Interesele Antantei de a fi oprită ofensiva Puterilor Centrale și de a fi menținut statul român independent, chiar cu un teritoriu sensibil diminuat, fuseseră, astfel, salvate, în primul rând prin sacrificiile deosebite ale armatei române și poporului român. Acest fapt nu putea ascunde eșecul unei politici, pentru care - așa cum aprecia istoricul francez M. Larcher - „*Aliații erau în colectiv responsabili*”⁶⁸.

În condițiile înfrângerilor militare din toamna anului 1916, I. G. Duca avea să sublinieze fără echivoc că situația gravă se datora atitudinii Aliaților: „*Eram prin forța împrejurărilor, sau mai bine zis prin vina Aliaților, puși într-o situație ce nu se putea nici apăra, nici salva*”⁶⁹. Aceeași opinie o formula și maiorul Civrieux că: „*Niciodată națiunile occidentale nu trebuie să uite mărețul lor gest (al românilor - n.n.). Ei au înfruntat tunurile printre tertipurile diplomaților și ezitățile comandamentelor*”⁷⁰.

Referindu-se la relațiile româno - ruse, generalul Berthelot dezvăluia adevărata stare de neîncredere reciprocă: „*Este cert că rușii au lăsat să fie zdrobită România prin inerție, prin rea voință sau dorința de a se elibera pentru viitor de convențiile politice, drept urmare de rolul de salvatori pe care îl joacă în prezent*”⁷¹.

Oferta de pace a Germaniei, venită după încheierea primei campanii militare în România, a fost refuzată categoric de puterile Antantei⁷². Noul guvern (11/24 decembrie 1916), în care alături de liberali intrau și câțiva reprezentanți ai Partidului Conservator - Democrat⁷³, avea misiunea dificilă de a gestiona noua situație, refacerea armatei române cu sprijinul Aliaților, pregătirea planului de operațiuni militare pentru vara anului următor. Discursul rostit de N. Iorga, la deschiderea sesiunii parlamentare din 14/27 decembrie 1916, denotă spiritul de rezistență și solidaritate națională: „*Oriunde am fi, oricum am fi, suntem hotărâți să mergem până la capăt, în credința că nu se poate, cu nici un chip, ca, și înaintea celei mai sălbatice forțe organizate, să piară*

⁶⁵ Atașatul militar al Italiei va releva, într-un raport din 3/16 septembrie 1917, „*certul caracter de ipocrizie*” al Convenției Militare (A.N.I.C., fond Microfilme Italia, rola 107, c. 27).

⁶⁶ Acesta sublinia situația nefavorabilă a României din cauza nerespectării clauzelor Convenției militare din 4/17 august 1916; „*Din nefericire trebuie spus că România fu tratată rău, dacă nu în mod trădător, în ceea ce privește trimerile de muniții din Europa occidentală, care se deturnau pe drumurile ferate rusești, unde erau întârziate prin ordine civile sau militare venind de la Petrograd*” (Maréchal Sir William Robertson, *Conduite générale de la guerre*, p. 452).

⁶⁷ I. G. Duca, marele om politic, consilierul principal al primului-ministru român comenta cu amărăciune: „*Prin intrarea (ei) în acțiune România a oferit Aliaților un minunat prilej de scurtare a războiului, sau chiar de victorie decisivă. Ei nu au știut să se folosească de această conjunctură, au pierdut prilejul cu o nepermisă ușurință și au îngăduit, astfel, Germaniei să-l transforme de noi și neprevăzute succese pentru ea [...]. Dacă am fi știut că Aliații nu pot sau nu sunt dispuși să respecte stipulațiile convenției de comun acord, am fi intrat în război, dar am fi urmat cu totul altă tactică*” (I. G. Duca, *Amintiri politice*, vol. II, München, 1981, p. 13, 19).

⁶⁸ M. Larcher, *La Grande Guerre dans les Balkans. Direction de la Guerre*, Paris, 1929, p. 194.

⁶⁹ I. G. Duca, *op. cit.*, p. 38.

⁷⁰ Comandantul Civrieux, *Intervenția României și campania din Muntenia*, Iași (1918), p. 5.

⁷¹ A.N.I.C., fond Microfilme Franța, rola 177, c. 398 - 399.

⁷² La 5 ianuarie 1917, reprezentanții puterilor Antantei își exprimau dorința de a continua războiul până la obținerea drepturilor și libertăților naționalităților asuprite.

⁷³ Take Ionescu (vice prim - ministru), C. I. Istrati, Dumitru Greceanu și Mihail Gr. Cantacuzino (Ion Mamina, Ioan Scurtu, *Guverne și guvernanți 1916 - 1938*, București, 1996, pp. 12 - 13).

*drepturile unui popor de a trăi pe pământurile în care nu este fir de țărână care să nu fie acoperit de cel mai nobil sânge*⁷⁴.

Bârladul a devenit, în perioada noiembrie 1916 - martie 1917, o adevărată „capitală” militară⁷⁵, prin concentrarea de forțe interne și aliate. La Bârlad au funcționat: Marele Cartier General al Armatei Române⁷⁶ și al armatei ruse⁷⁷, Cartierul Regal (la Zorleni în proximitatea Bârladului)⁷⁸, Misiunea Militară Franceză⁷⁹, rusă⁸⁰, engleză⁸¹, italiană⁸², Comandamentul Armatei I române⁸³, cartierul general al Armatei a IV-a

⁷⁴ N. Iorga, *Pentru întregirea neamului. Cuvântări de război 1915 - 1917*, p. 230 și urm.

⁷⁵ Marcel Proca, *Bârladul în contextul primului război mondial* (II), în „Elanul”, nr.180, I, ianuarie 2017, p. 5 - 11, II, februarie 2017, pp. 8 - 13.

⁷⁶ Marele Cartier General a fost instalat, din seara zilei de 24 noiembrie/7 decembrie 1916, în clădirea Școlii Normale „Principele Ferdinand” din Bârlad (Marcel Proca, *Prezența Marelui Cartier General al Armatei Române la Bârlad în timpul primului război mondial. Bârladul „capitală militară” a României neocupate*, în „Academia Bârlădeană”, anul XXIV, nr.1 (66), trimestrul I, 2017, pp. 11 - 13; idem, *Bârladul în Marele Război*, p. 126).

⁷⁷ Regele Ferdinand deținea comanda supremă pe frontul româno - rus, fiind ajutat de un stat major rus (general Vladimir V. Zaharov) și unul român (general Constantin Prezan). Generalul Vladimir V. Zaharov, șeful Statului Major rus era formal subordonat regelui Ferdinand (Petre Otu, *150 de ani de la nașterea mareșalului Constantin Prezan*, în revista „Document”, anul XIV, nr.1 (51), 2011, p. 14).

⁷⁸ Cartierul Regal a staționat în localul Orfelinatuului agricol "Ferdinand" din Zorleni (5 km de Bârlad) între 23 noiembrie/8 decembrie 1916 - 25 martie/7 aprilie 1917 (Maria, Regina României, *Jurnal de război 1916 - 1917*, Ediție îngrijită și prefăcută de Lucian Boia, Humanitas, București, 2014, pp. 250 - 255; Eugeniu A. Buhman, *Patru decenii în serviciul Casei Regale a României. 1898 - 1940*, Ediție de Cristian Scarlat, Editura Sigma, București, 2006, p.189; Marcel Proca, *Bârladul în Marele Război*, Editura Sfera, Bârlad, 2017, pp. 126, 154 - 169).

⁷⁹ Misiunea franceză, condusă de generalul Henri Mathias Berthelot, a funcționat la Bârlad în perioada 25 noiembrie/8 decembrie 1916 - 26 februarie/11 martie 1917 (C. Kirițescu, *op. cit.*, vol. II, pp. 20 - 21; Valeriu Florin Dobrinescu, *Misiunea Berthelot în documente militare inedite*, în „Muzeul Național”, X, 1998, pp. 121 - 124; Vasile Popa, *Misiuni militare străine la Marele Cartier General român*, în revista „Document”, anul VII, nr. 4, 2004; Gheorghe I. Florescu, *Generalul Henri M. Berthelot între Franța și România. 1916-1918*, în „Zargidava”. Revistă de istorie, nr.6/2007, pp. 72 - 97; Constantin I. Stan, *Generalul Henri Mathias Berthelot și românii*, Editura Paideea, București, 2008; General Henri Berthelot, *Memorii și corespondență 1916 - 1919*, Ediție de Glenn E. Torrey, Traducerea de Mona Iosif, Editura Militară, București, 2012, pp. 115 - 116; Ion Giurcă, *Generalul Berthelot - 150 de ani de la naștere*, în „Gândirea Militară Românească”, nr. 6/2011, pp. 150 - 157; „Historia special”, an VI, nr. 20, septembrie 2017).

⁸⁰ Generalul Mihail Aleksandrovici Beliaeff (Beleaev) a fost numit reprezentant al Înalțului Comandament Rus (Stavka) pe lângă Marele Cartier General român, din 28 septembrie 1916 (Marcel Proca, *op. cit.*, pp. 120 - 121).

⁸¹ Arhivele Militare Române., fond Marele Cartier General, dosar nr.761/1917 - 1918, f. 114 (în continuare A. M. R., fond M. C. G.).

⁸² *Ibidem*.

⁸³ Comandată de generalul de brigadă Dumitru Stratilescu în perioada 13/26 noiembrie 1916 - 19 decembrie/1 ianuarie 1917 (Marcel Proca, *op. cit.*, p. 121).

ruse⁸⁴; spitale de campanie⁸⁵, școli militare de specialitate⁸⁶, diverse servicii și organisme, unități aflate în refacere, un lagăr de prizonieri⁸⁷, un aerodrom militar⁸⁸, depozitele de subzistență a Armatei I române⁸⁹ și alte structuri militare (Regimentul de căi ferate⁹⁰, Batalionul 3 Pionieri/Corpul 3 Armată, Corpul Automobiliștilor Voluntari⁹¹, Regimentul cu Tracțiune Automobilă - un parc auto și o secție de reparații⁹², Școlile de tragere ale artileriei⁹³ etc.

Relațiile Rusiei cu România erau deosebit de încordate în cursul lunii decembrie 1916 odată cu refuzul regelui Ferdinand de a ordona evacuarea armatei și refacerea ei dincolo de Prut⁹⁴. Cu ocazia vizitei premierului Brătianu la Petrograd, la începutul anului 1917, autoritățile rusești au expus detaliat planul de rezistență între Prut și Nistru⁹⁵. Eforturile deosebite ale lui Brătianu și sprijinul misiunilor aliate din capitala Rusiei a contribuit la renunțarea aplicării acestui plan. Poziția a fost adoptată și de Înalțul Comandament român care considera inoportună și dezavantajoasă o asemenea măsură, cu consecințe multiple pe plan politic, militar și moral. Din informările unor membri ai Misiunii militare franceze reiese faptul că „majoritatea armatei (române,

⁸⁴ Conduasă de generalul Alexandr Franțevici Ragoza (*ibidem*).

⁸⁵ Unități sanitare care au funcționat la Bârlad și în împrejurii: Spitalul de evacuare nr.2, Spitalul de evacuare chirurgical nr.9, Spitalul nr. 112, Spitalul nr. 471, Secția protezelor dentare Bârlad, Centrul spitalicesc din barăcile Bârlad (Spitalul de contagioși nr. 1, o secție de chirurgie și triajul local al Directoratului), Spitalul de campanie francez, Spitalul de convalescenți - Zorleni, Spitalul nr.6 al doamnei Cantacuzino - Tutova (Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Vaslui, Serviciul sanitar al orașului Bârlad; (în continuare S. J. A. N. Vaslui).

⁸⁶ Școala de Cavalerie Bârlad (A.M.R., fond M.C.G., dosar 759/1917, ff. 291 - 292). La Bârlad a funcționat și o Școală de aviație și una de observatori aerieni condusă de maiorul de la Perell mutat apoi la Botoșani și pusă sub comanda căpitanului aviator Constantin Beroniade (*apud Escadrila Niuport 3. Jurnal de front 1916 - 1917*, Ediție îngrijită de Valeriu Avram, Editura Militară, București, 1986, p. 60; vezi și Marcel Proca, *Bârladul - capitală militară ...*, pp. 204 - 205).

⁸⁷ Lagărul de la Bârlad a funcționat, din 1916, în „depozitele Regimentului 2 Roșiori” (Dr. Bogdan Negoii, *România și lagărele de prizonieri în Primul Război Mondial*, Editura Tiparg Craiova, Craiova, 2011, pp. 76 - 77).

⁸⁸ În vara anului 1917, în timpul marilor bătălii, regele Ferdinand decora ofițeri de aviație francezi și români din cadrul unităților aparținând Corpului II aeronautic, mutate temporar, de la Tecuci, datorită puternicii ofensive germane (*Escadrila Niuport 3. Jurnal de front...*, p. 105).

⁸⁹ A. M. R. , fond M. C. G., dosar 233/1916, ff. 18, 32.

⁹⁰ În anul 1917 Regimentul de căi ferate se afla la Bârlad, iar subunitățile sale au fost regrupate și au primit misiuni în diferite zone (Mihail - Costache Humă, *Mărirea și decăderea armeei căi ferate*, în Revista „Document”, Buletinul Arhivelor Militare Române, 2010, p. 36).

⁹¹ A. M. R., fond M. C. G., dosar 233/1916, f. 27.

⁹² În 1916, funcționa la Bârlad, Parcul I Reparații al Regimentului de Tracțiune Automobilă (S.J.A.N. Vaslui, Fond Primăria Orașului Bârlad, dosar 2/1917, f. 32; vezi și Marcel Proca, *Bârladul - capitală militară (noiembrie 1916 - martie 1917)*, în *Război pentru Țară*, Oltea Rășcanu Gramaticu , coord., Editura Pim, 2018, pp. 204 - 206 și urm.).

⁹³ Deși Școala specială de artilerie nu a mai funcționat la Bârlad în timpul războiului, pregătirea artileriștilor a continuat, aici, prin cursurile „Școlii de tragere ale artileriei”, începând cu 15 martie 1917. Activitatea era reglementată prin Înalțul Decret nr.2793 prin care se aproba Regulamentul Școalelor de tragere a artileriei („Monitorul oastei”, nr. 177, din 1917; Oltea Rășcanu Gramaticu, *Bârladul în războiul de întregire a neamului. 1916 - 1919*, în „Acta Musei Tutovensius”, tom IX - X, 2014, p. 272).

⁹⁴ A. M. Ap .N., fond M. C. G., dosar nr.286/1916 - 1917, ff. 94, 108, 109; *ibidem*, dosar nr.822/1917 - 1918, ff. 25 - 28, 112, 113.

⁹⁵ Maurice Paléologue, *La Russie des tsars pendant la Grand Guerre*, vol. III, Paris, pp. 168, 190 - 191.

n.n.) nu avea să admită, cu nici un preț, posibilitatea unei repleții în Rusia; ofițeri și soldați români sunt unanimi în a declara că, dacă o asemenea eventualitate trebuie să se realizeze, vor prefera să dezerteze, să treacă liniile și să fie prinși de inamic mai degrabă decât de ruși”⁹⁶.

Ministrul de Război, generalul Louis Hubert Lyautey, comunica colonelului Rudeanu, reprezentantul României pe lângă Marele Cartier General francez și aliat, într-o notă oficială din 8 martie 1917 că: „Guvernul francez [...] e ferm hotărât să nu negligeze nimic pentru a da vrednicei armate române mijloacele cu care să-și reia cel mai repede posibil ofensiva”⁹⁷.

Evenimentele revoluționare din Rusia, soldate cu înlăturarea țarismului (3/16 martie), vor complica situația militară și politică internațională. Guvernul român a recunoscut imediat guvernul provizoriu al Rusiei în speranța unei colaborări militare mai solide. „Ultimele evenimente din Rusia ne-au confirmat în credința noastră – declara primul ministru român corespondentului agenției de presă ruse Vestnik – căci am constatat, în atitudinea noului guvern rus, voința de a lupta cu ultima energie cu care este capabil un popor mare. Iată pentru ce am ținut să fiu cel dintâi dintre Aliați care să stabilească legături de prietenie cu noul regim rus”⁹⁸.

Declarația din 14/27 martie 1917, a cabinetului provizoriu condus de Gheorghe Evghenievici Lvov, prin care Aliații erau încredințați că noile autorități ruse vor respecta obligațiile față de partenerii lor, în principal prin continuarea războiului împotriva Puterilor Centrale, au produs unele speranțe⁹⁹. Cu ocazia celei de-a doua vizite a premierului român în Rusia, începută la 17/30 aprilie 1917¹⁰⁰, se sublinia: „Situația armatelor (române n. n.) este cu totul satisfăcătoare. Soldații noștri sunt animați de un excelent spirit de disciplină și așteaptă cu nerăbdare momentul de a intra în acțiune”¹⁰¹. În același context, ministrul de externe rus, prințul Pavel Miliukov, și-a exprimat convingerea că „ceasul dorit nu poate întârzia, căci nutrim deopotrivă cu dumneavoastră dorința de a înfăptui scoaterea de sub jugul cotropitorului vrăjmaș a provinciilor subjugate de el”¹⁰². Ion I. C. Brătianu a insistat pe lângă autoritățile ruse

⁹⁶ A.N.I.C., fond Microfilme Franța, rola 176, c. 300 - 311.

⁹⁷ Biblioteca Academiei Române, fond Arhiva General Rudeanu, Mss 1, vol. I, p. 262 (în continuare B.A.R.).

⁹⁸ „Mișcarea”, 25 martie 1917.

⁹⁹ D. Preda, *op. cit.*, p. 193.

¹⁰⁰ La convorbirile privind planul de cooperare interaliată pe frontul de Răsărit, au participat și generalul Constantin Prezan, șeful Marelui Cartier General român, generalii H. Berthelot și Șcerbacev, generalul Alekseev, șeful Statului Major rus (C. Kirîțescu, *op. cit.*, pp. 398 - 399; I. G. Duca, *op. cit.*, pp. 184 - 185).

¹⁰¹ Biblioteca Națională a României, fond Saint - Georges, pachet XX, dosar nr. 9. Ion I. C. Brătianu adăugase că „noi suferim încă de pe urm unei serioase crize a transporturilor, care complică aprovizionarea noastră cu alimente și muniții, dar eu am venit în Rusia pentru a studia cu marele nostru aliat mijloacele de a remedia această stare de lucruri și am găsit la noul guvern rus o voință atât de fermă de organizare – ar trebui mai degrabă să spunem de reorganizare – în toate domeniile, încât am convingerea absolută că vom obține de la el, în privința chestiunii vitale pentru viitorul României, un ajutor puternic și în sfârșit eficace” (*ibidem*).

¹⁰² *Ibidem*.

pentru constituirea unor detașamente de voluntari din rândul prizonierilor de origine română, aflați în diferite lagăre de pe teritoriul Rusiei¹⁰³.

La 3 iunie primul detașament de voluntari pleca din Kiev, fiind primit la Iași, pe 7- 8 iunie 1917, cu mare entuziasm de către autorități și public¹⁰⁴.

Reorganizarea forțelor Armatei 1, cu sprijinul Misiunii Militare franceze, condusă de generalul Henri Mathias Berthelot și a celorlalte misiuni aliate¹⁰⁵, s-a terminat în luna iunie 1917, fiind introduse în sectorul Nămolosa, între armatele 4 și 6 ruse¹⁰⁶.

Aliații româno - ruși aveau pe Frontul din Moldova circa 50 divizii de infanterie și 10 divizii de cavalerie, dintre care 15 divizii de infanterie și 3 divizii de cavalerie erau române, față de 30 divizii de infanterie și 9 divizii de cavalerie germane și austro - ungare¹⁰⁷. Declanșarea ofensivei româno - ruse de la Mărăști¹⁰⁸, au determinat comandamentul inamic să renunțe la ofensiva de la Nămolosa și să pregătească în grabă ofensiva în direcția Focșani, Mărășești, Adjud, cât și de-a lungul văilor Oituz și Troțuș, culminând cu Bătălia de la Mărășești (24 iulie - 21 august 1917)¹⁰⁹.

Adresându-se ostașilor, înaintea mării bătălii de la Mărășești, generalul Eremia Grigorescu spunea, plin de patos patriotic: „*De când am fost numit comandantul vostru am avut siguranța că urmașii lui Ștefan cel Mare și nepoții lui Peneș Curcanul nu pot*

¹⁰³ În acel moment existau circa 120.000 de prizonieri de origine română în lagărele rusești. Dacă la începutul anului 1917, Statul Major Imperial acceptase recrutarea doar a 5000 de oameni, după revoluția din februarie 1917, numărul va spori la 30.000 de voluntari. Între 6 iunie și 14 noiembrie 1917, spre frontul din Moldova vor pleca 11 batalioane de voluntari (374 ofițeri, 8261 soldați). 1460 de soldați și 22 de ofițeri români au rămas să facă paza depozitelor armatei române. (A. M. Ap .N., fond M. C. G., dosar nr.233/1916 - 1918, f. 80).

¹⁰⁴ Pe 7 iunie 1917 batalioanele de voluntari transilvăneni și bucovineni au fost întâmpinați la sosirea trenului, la Iași, în acordurile muzicii militare de oficialități (ministrul Vintilă Brătianu, generalul Constantin Prezan, Șeful Marelui Stat Major, generali, ofițeri) și de un numeros public. Octavian Goga reprezenta partea transilvană. Pe 8 iunie au avut loc festivitățile în cadrul cărora voluntarii au depus jurământul față de rege și au participat la manifestația din Piața Unirii. Dintre cei care au luat cuvântul s-au numărat primul ministru Ion I. C. Brătianu, Octavian Goga, Ion Nistor, N. Iorga, Mitropolitul Pimen (Eufrosina Popescu, *Constituirea primului batalion al voluntarilor transilvăneni și bucovineni. Sosirea la Iași - iunie 1917*, în vol. *60 de ani de la făurirea statului național unitar*, București, 1978, p. 11 și urm.; „Acțiunea română”, 9 iunie 1917; „România”, 9 iunie 1917; I. G. Duca, *op. cit.*, p. 206; C. Kirilescu, *op. cit.*, pp. 91 - 92).

¹⁰⁵ Se impun amintite vizitele unor înalte oficialități aliate, interesate în reorganizarea armatei române, în perioada mai - iunie 1917, la Iași: ministrul francez al Armamentului, Albert Thomas, ministrul belgian de Război, Vandervelde, generalul american, Hugh L. Scott („Mișcarea”, 19 mai 1917; „Opinia”, 19 mai 1917; „Aspecte ale luptei pentru unitate națională. Iași: 1600 - 1859 - 1918, Iași, 1983, pp. 252 - 254).

¹⁰⁶ Forțele româno - ruse din Moldova ocupau următorul dispozitiv înaintea declanșării marilor bătălii din vara anului 1917: Armata 9 rusă, Armata 2 română, Armata 4 rusă, Armata 1 română și Armata 6 rusă (Ion Cupșa, *op. cit.*, p. 204).

¹⁰⁷ *Ibidem*, p. 210.

¹⁰⁸ Armata a 2-a română, comandată de generalul Alexandru Averescu, sparge frontul german la Mărăști și eliberează în Vrancea un teritoriu de circa 500 km² (*ibidem*, p. 227; vezi Alexandru Averescu, *Notițe zilnice din război: 1916 - 1918*, vol. II, București, Editura Militară, 1992; Ion Agrigoroaiei, *Mărăști, Mărășești, Oituz - 100 de ani. Reflecții în presa vremii*, Iași, Editura Alfa, 2017, pp. 50 - 52).

¹⁰⁹ Deși dispunea de doar 5 divizii, față de 12 inamice, ajutate parțial de artileria rusă, trupele române, comandate de generalul Constantin Cristescu și apoi de generalul Eremia Grigorescu, opresc ofensiva germană (Ion Agrigoroaiei, *op. cit.*, pp. 52 - 62).

fi decât învingători”¹¹⁰. Ofensiva feldmareșalului August von Mackensen a fost oprită și apoi zdrobită de români, după o înaintare de circa opt kilometri și pierderea a circa 65.000 de oameni¹¹¹.

„A fost un război în care vitalitatea și vitejia poporului român au strălucit cu puterea elementară a unor însușiri care alcătuiesc pârgăia de viață, de rezistență și de biruință a neamului nostru [...]. Mărășeștii, prin proporțiile pe care le-a avut lupta și prin forțele ce s-au aruncat împotriva noastră, au intrat în rândul bătăliilor mari din istoria universală [...]. Mărășeștii vor fi ceea ce sunt astăzi în sufletul oricărui bun român: simbolul gloriei cu care armata a acoperit prestigiul României și a sfințit războiul unității naționale”¹¹².

Luptele pe frontul românesc au continuat la începutul lunii septembrie cu bătălia de la Cireșoaia, în cadrul căreia s-au epuizat ultimele eforturi ofensive ale germanilor, conducătorii militari ai acestora fiind nevoiți să recunoască că „armata română se consolidase cu concursul Franței într-un asemenea grad, că ni se păru cu neputință să obținem un succes strategic...”¹¹³. Sub conducerea unor generali remarcabili ca Alexandru Averescu¹¹⁴, Eremia Grigorescu¹¹⁵, Constantin Prezan¹¹⁶, armata română a demonstrat întreaga sa capacitate de luptă pentru apărarea neatârării țării¹¹⁷.

¹¹⁰ N. Ionescu, *Generalul Eremia Grigorescu*, București, 1967, pp. 40 - 50. În Ordinul de zi, dat cu ocazia numirii sale în funcția de comandant al Armatei 1 române la Mărășești, generalul Eremia Grigorescu sublinia trăsăturile excepționale ale ostașilor români, animați de spiritul jertfei și iubirii de țară: „Am deplina convingere că, de la general la soldat, toți ostașii Armatei 1 române vor ști să disprețuiască moartea, apărând cu piepturile lor pământul care ne-a mai rămas nepângărit de dușmani” (ibidem; Album, *Un erou al neamului – generalul Eremia Grigorescu*, București, 1919, p. 11; *De la Marele Război la Marea Unire*, album, Editura Istoria Artei, 2017).

¹¹¹ Ion Cupșa, *op. cit.*, p. 252.

¹¹² „Mișcarea”, 23 iulie 1918.

¹¹³ E. Ludendorff, *Souvenirs de guerre*, tome I - II, Paris, Payot, 1921, vol. II., p. 42.

¹¹⁴ Mareșal Alexandru Averescu, *Notițe zilnice de război (1916 - 1918)*, Editura „Cultura Națională”, București; Petre Otu, *Mareșalul Alexandru Averescu, militarul, omul politic, legenda*, București, Editura Militară, 2016.

¹¹⁵ „Generalul Eremia Grigorescu era o figură mare și interesantă a războiului nostru. Era întruparea tipului clasic al soldatului de rasă, mândru ca un mușchetar, viteaz ca un cavalier medieval. Pe lângă acestea, o solidă educație militară și tehnică, un ochi sigur și o energie de fier. Optimismul său robust își găsea expresiunea în formule romantice, ce deveneau populare, impresiona corpul ofițeresc și masele soldățești și le ridica moralul. Deviza lui « **Pe aici nu se trece** » devenise celebră. Cu faima ei trecuse generalul de pe frontul Oituzului pe acela al Mărășeștilor. Domina cele mai grele situații printr-o netulburată încredere în sine și în puterea împrejurărilor” (C. Kirițescu, *op.cit.*, ediția 2, II, p. 543).

¹¹⁶ Petre Otu, *Mareșalul Constantin Prezan. Vocația datoriei*, Editura Militară, București, 2008; Alin Spănu, *Portretul generalului Constantin Prezan în jurnalul unui „Camarad de generație” – generalul Ion Rașcu*, în revista „Document”, anul XIV, nr.4 (54), 2011, p. 10; Dan Botez, *Constantin Prezan. Mareșalul datoriei*, Scrisul Românesc, Craiova, 2014.

¹¹⁷ Oltea Rășcanu Gramaticu, *Bărlădeni și gloria ...*, pp. 320 - 352; idem, *Bărlădeni în Războiul de Întregire a Neamului (1916 - 1918)*, în „Acta Musei Tutovensius”, IX - X, 2014, pp. 271 - 280; idem, în „Acta Moldaviae Meridionalis”, XXXVII, 2016, pp. 326 - 342; idem, *Istoria Bărlădului*, vol. II, ed. a III-a revăzută și adăugită, Iași, Editura Pim, 2015, pp. 182 - 220.; idem, *Bărlădeni și tutoveni în Războiul de Întregire a Neamului (1916 - 1919)*, în *Război pentru Țară*, Oltea Rășcanu Gramaticu (coord.), pp. 151 - 186.

Presa ieșeană sublinia eroismul de care au dat dovadă ostașii români pentru apărarea gliei străbune și realizarea marelui vis național, Unirea cea Mare¹¹⁸.

Referindu-se la rolul jucat de armata română pe Frontul de Est, generalul Pétain va sublinia, mai târziu, că „*fără România s-ar fi prăbușit lamentabil încă din iunie 1917. S-ar fi putut produce atunci un reflex al trupelor germane spre frontul francez [...]. Ce de calamități s-ar fi putut întâmpla într-un asemenea caz*”¹¹⁹.

Victoriile românești din vara anului 1917 au barat ofensiva Puterilor Centrale spre Rusia. Așa cum aprecia Seton - Watson - *românii au împiedecat pe Mackensen să ocupe Odessa și pe Leopold de Bavaria, Moscova*¹²⁰.

În 1917, anul unor bătălii sângeroase, nedecise, inutile, al unor momente critice pentru toți beligeranții, a „climatului de incertitudine”, a depresiunii morale, al celor două revoluții ruse, al creșterii impetuoase a valului revoluționar, a făcut ca ideea păcii să agite din ce în ce mai mult atât guvernării, cât și opinia publică.

După lovitura de stat din 25 octombrie / 7 noiembrie 1917, guvernul sovietic a semnat armistițiu cu Puterile Centrale, la 22 noiembrie / 5 decembrie 1917, ceea ce va determina imposibilitatea armatei române de a acționa singură pe frontul răsăritean și începerea tratativelor de la Focșani în vederea armistițiului¹²¹. Armistițiu semnat la 26 noiembrie/9 decembrie 1917, între România și Puterile Centrale, permitea suspendarea ostilităților pe acest front, ele nu puteau fi reluate decât prin denunțarea acestuia cu 72 de ore înainte¹²². Noua situație a contribuit la schimbarea orientării politicii externe românești, cercurile conducătoare românești fiind nevoite să poarte tratative și să încheie pacea cu Puterile Centrale.

În perioada ianuarie-octombrie 1918, Puterile Centrale au avut o superioritate numerică notabilă și posibilități noi economice după semnarea Păcii de la Brest-Litovsk cu Rusia Sovietică (3 martie 1918) și ocuparea Ucrainei până la Odessa, urmată de Pacea de la Buftea – București cu România (27 aprilie/7 mai 1918). Condițiile erau deosebit de grele și vizau însuși integritatea teritorială a României. Germania se va opune trecerii Dobrogei, în întregime, la Bulgaria, care va primi Cadrilaterul și o fâșie din sudul județului Constanța; restul Dobrogei va trece în condominiu la cele patru state ale alianței, lăsându-se României o cale de acces la Constanța. Linia Carpaților

¹¹⁸ „Bătându-ne pentru dezrobirea moșiei strămoșești ne batem pentru triumful libertății și al dreptății în omenirea întreagă. Biruința este sigură. Nimic și nimeni nu o poate împiedeca. Aliații și noi vom învinge [...]. În locul României de ieri vom dobândi România de mâine, așa cum au mângâiat-o în visurile lor părinții noștri, așa cum o vom lăsa moștenire urmașilor noștri. Eroismul uimitor al ostașilor, admirat de toată lumea, a fost susținut de bărbăția noastră, a acelora de acasă. În mijlocul celor mai groaznice încercări, ați rămas statornici în credința și hotărârea voastră de a jertfi totul pentru cinste, pentru drept și biruință [...]. Prin suferințele noastre vom câștiga dreptul la viața românilor de pretutindeni, singura viață care are preț pentru noi toți. Sus inimile și strânși uniți împrejurul steagului acoperit de glorie prin vitejia ostașilor, să nu iasă din piepturile noastre decât un singur strigăt: Înainte pentru România Mare” („Mișcarea”, 15 august 1917).

¹¹⁹ Victor Pétain, *Drama României (1916 - 1918)*, Editura Militară, București, 2016, p. 14.

¹²⁰ R. W. Seton - Watson, *op. cit.*, p. 561.

¹²¹ Consiliul de Miniștri, prezidat de regele Ferdinand, la 4 decembrie 1917, cu participarea factorilor politici și militari, după aprinse discuții, a hotărât începerea tratativelor de armistițiu (C. Kirîțescu, *op. cit.*, p. 325; I. G. Duca, *op. cit.*, vol. III, p. 13 și urm.).

¹²² „Mișcarea”, 28 noiembrie 1917.

(5600 km²) revenea Austro - Ungariei. Se mai adăugau măsurile spoliatorii economice (petrol, cereale, animale etc.) și politice¹²³.

Unirea Basarabiei cu România, parte integrantă a unui proces istoric necesar, s-a desfășurat în câteva momente și etape care s-au succedat rapid în ultimele luni ale anului 1917 și primele luni ale anului 1918: de la autonomie (proclamarea Republicii Democrate Moldovenești, la 2/15 decembrie 1917 de către Sfatul Țării¹²⁴), la independență (24 ianuarie 1918), și de aici la hotărârea de Unire (27 martie/9 aprilie 1918).

Situația devenise deosebit de gravă la începutul anului 1918 din cauza intensei propagandei bolșevice, însoțită de acțiuni anarhiste, devastări și omoruri, atacuri împotriva autorităților noii republici. Consiliul de Miniștri întrunit la Iași, la 4/17 ianuarie 1918, a hotărât să acorde sprijin militar pentru restabilirea ordinii în Basarabia și la 10/23 ianuarie 1918, generalul Constantin Prezan, șeful Marelui Cartier General român, a ordonat ca două divizii de infanterie și două de cavalerie să treacă Prutul sub comanda generalului Ernest Broșteanu¹²⁵. Dacă la Chișinău¹²⁶ și în alte localități din nordul Basarabiei înaintarea trupelor române s-a făcut fără nici o dificultate, majoritatea populației fiind românească, în regiunea Bender, ținutul Bugeacului și sudul Basarabiei existau grupuri de ostași ruși, după destrămarea Armatei a 6-a, care s-au dedat la jafuri și distrugeri. Divizia a 13-a Infanterie română a reușit după o săptămână să curețe regiunea și să restabilească ordinea de la Cahul la Bolgrad. Consiliul Directorilor și Sfatul Țării au trimis o telegramă de mulțumire pentru sprijinul acordat de România: „*Guvernul Republicii Moldovenești, luând act de simțăminte prietenești cu care România a venit în ajutorul său pentru restabilirea ordinii, trimite guvernului român mulțumirile sale frățești*”¹²⁷.

La 13/26 ianuarie 1918, a fost transmisă la radio hotărârea Consiliului Comisarilor Poporului din Petrograd prin care se întrerupeau „toate relațiile diplomatice

¹²³ Ion Cupșa, *op. cit.*, p. 198; Gh. Cojocaru, *Sfatul Țării*, Chișinău, 1998., pp. 84 - 86.

¹²⁴ Sfatul Țării, întrunit la 21 noiembrie/4 decembrie 1917, era compus din 150 de deputați, din care: 105 români, 15 ucraineni, 14 evrei, 7 ruși, 2 germani, 2 bulgari, 2 găgăuzi, 1 polonez, 1 armean, 1 grec. Președintele ales era Ion Inuleț (Ion Nistor, *Istoria Basarabiei*, Chișinău, 1991, pp. 279 - 280; Ștefan Ciobanu, *Unirea Basarabiei. Studii și documente cu privire la mișcarea națională din Basarabia în anii 1917 - 1918*, Chișinău, 1993, pp. 181 - 183; Gh. Cojocaru, *op. cit.*, p. 36 și urm.).

¹²⁵ Gh. I. Brătianu, *La Bassarabie. Droits nationaux et historiques*, Bucarest, 1943, p. 137; Petre Cazacu, *Moldova dintre Prut și Nistru 1812 - 1918*, Chișinău, 1992, p. 338; *Cartea neamului. Marea Unire de la 1918. Documente istorice* (volum alcătuit de Vasile Arimia, Ion Ardeleanu, Constantin Botoran), București, 1993, pp. 78 - 79; Jipa Rotaru, *Armata română în sprijinul Unirii Basarabiei cu Patria-Mamă*, în Gh. Buzatu, Horia Dumitrescu, *Marea Unire a tuturor românilor din 1918*, Editura Pallas, Focșani, 2008, pp. 50 - 53.

¹²⁶ Pavel Cernovodeanu, *Basarabia. Drama unei provincii istorice românești în context politic internațional (1806 - 1920)*, București, 1993, p. 151.

¹²⁷ *Guvernul Republicii Moldovenești către guvernul nostru*, în „Mișcarea”, 18 ianuarie 1918. Telegrama era semnată de Președintele Pantelimon Erhan și de Directorul general al Afacerilor Străine, Ion Pelivan.

cu România”, se reținea tezaurul¹²⁸ și generalul Șcerbacev era declarat „dușman al poporului”; hotărârea a fost primită de guvernul român la 15/28 ianuarie 1918¹²⁹.

Ruperea relațiilor cu Rusia și proclamarea independenței Basarabiei¹³⁰, a fost salutăată cu interes de oficialitățile și opinia publică din România¹³¹.

Declarația din 27 martie/9 aprilie 1918 a Sfatului Țării întrunit în ședință solemnă, prevedea unirea teritoriilor dintre „Prut, Nistru, Marea Neagră și vechile granițe cu Austria” cu România¹³².

„În numele poporului Basarabiei, Sfatul Țării declară: Republica Democratică Moldovenească (Basarabia), în hotarele ei dintre Prut, Nistru, Marea Neagră și vechile granițe cu Austria, ruptă de Rusia acum mai bine de o sută de ani din trupul vechii Moldove, în puterea dreptului istoric și al dreptului de neam, pe baza principiului că noroadale singure să-și hotărască soarta lor, de azi înainte și pentru totdeauna se unește cu mama sa, România”.

Unirea reprezenta „un triumf inevitabil al principiului naționalităților, a cărui forță morală și politică nu au putut-o înfrânge episoadele militare și propagandele dușmănoase din răsăritul cotropit sau amăgit și drept o manifestare biruitoare a puterii noastre de viață, obârșie a încrederii noastre în sine și în viitor [...]. De aceea în mijlocul grelelor noastre încercări, unirea Basarabiei cu patria mamă este o rază de lumină care mângâie sufletele noastre și trezește nemuritoare speranțe”¹³³. La 9/22

¹²⁸ Mihai Gr. Romașcanu, *Tezaurul român de la Moscova*, București, 1993; *Tezaurul României la Moscova*, documente selectate, adnotate și comentate de Viorica Moisuc, Ion Calafeteanu, Constantin Botoran, studiu introductiv de Viorica Moisuc, București, 1993; Ion Ciupercă, *România în fața recunoașterii unității naționale. Repere*, Iași, 1996, pp. 35 - 37.

¹²⁹ *Unirea Basarabiei și a Bucovinei cu România 1917 - 1918. Documente*, antologie de Ion Calafeteanu și Viorica - Pompilia Moisuc, Chișinău, 1995, pp. 130 - 131.

¹³⁰ *Unirea Basarabiei și a Bucovinei cu România*..., pp. 149 - 150.

¹³¹ În telegrama trimisă în numele Parlamentului român se sublinia cu multă satisfacție: „În vremurile grele prin care trecem cu toții, este o mare mângâiere pentru poporul român că a putut să răspundă la chemarea Sfatului Țării și să pună oștirile sale în slujba tinerei Republici Moldovenești, pentru apărarea rânduiei înăuntru ei și a vieții sale de republică nouă și neatârnată. Nădăjduim ca aceste legături de frățescă prietenie între două țări de aceeași viață vor ajuta să întărească din ce mai mult legăturile sufletești, care n-au încetat niciodată” (Ion Agrigoroaiei, *Unirea Basarabiei cu România în presa vremii*, Iași, 1999, p. 53).

¹³² Declarația a fost adoptată cu 86 de voturi pentru, 3 contra și 36 de abțineri (vezi Mihai Bruhis, *Rusia, România și Basarabia. 1917, 1918, 1924, 1940*, Chișinău, 1992; Iurie Colesnic, *Sfatul Țării, Enciclopedia*, Chișinău, 1998; Onisifor Ghibu, *Pe baricadele vieții*, Chișinău, 1992; Ion Inuleț, *O revoluție trăită*, Chișinău, 1994; Al. Bobeică, *Sfatul Țării, standard al renașterii naționale*, Chișinău, 1993; Ion Agrigoroaiei, *Basarabia de la unire la integrare*, Chișinău, 2007; idem, *Iași și Unirea Basarabiei cu România, 27 martie/9 aprilie 1918*, Editura Junimea, Iași, 2018).

¹³³ Participant la eveniment, în fruntea unei delegații, primul ministru român, Alexandru Marghiloman avea să noteze cu satisfacție: „9 aprilie [...]. La ora 3 ½ ne ducem la Sfatul Țării [...]. Când intrăm, sala întreagă aclamă: câțiva îndărătnici stau nemișcați pe locurile lor, dar fără să protesteze sau să manifeste. Pronunț un discurs vibrant, puternic aplaudat și dau citire condițiilor formulate; pentru a respecta suveranitatea lor declar că părăsesc palatul, dar îi rog să pășească la acte” (Al. Marghiloman, *Notițe politice*, vol. III, București, 1995, p. 125). După votarea Declarației de Unire, Al. Marghiloman a revenit în sală și a declarat că „în numele poporului român și al Regelui său, Majestatea Sa Ferdinand I, iau act de hotărârea Sfatului și pot proclama Basarabia unită, de data aceasta pentru totdeauna cu România una și indivizibilă” (ibidem).

aprilie 1918, printr-un Decret regal¹³⁴, se promulga unirea Basarabiei cu România, moment necesar în procesul de unificare a Actului democratic, istoric, obiectiv de la 27 martie 1918.

Pacea rușinoasă de la București (25 aprilie/7 mai 1918), semnată de România cu Puterile Centrale, nu a fost ratificată de regele Ferdinand I. Opinia publică românească, deși umilită de condițiile dezastruoase impuse de Germania și aliații săi, spera într-o modificare a frontului în favoarea puterilor antantiste. Miracolul s-a produs în vara anului 1918, după victoria zdrobitoare de la Marna a Antantei (25 iulie/7 august)¹³⁵. După înfrângerea suferită în bătălia de la Marna de armatele Puterilor Centrale, feldmareșalul August von Mackensen se arătase gata să discute cu România modificarea Tratatului de Pace de la București, privind restituirea Dobrogei și a teritoriului carpatic, autonomia românilor din Austro - Ungaria¹³⁶. Pe de altă parte, guvernul francez considera necesară reintrarea României în război, pentru a obține renunțarea la Tratatul de pace de la București¹³⁷. La 28 octombrie/10 noiembrie 1918, România a reintrat în război de partea Antantei¹³⁸. La sfârșitul lunii octombrie, Turcia și Austro - Ungaria, la începutul lunii noiembrie, au semnat armistițiul cu Antanta. Înfrângerea militară pe Frontul de Vest devenise inevitabilă. La 11 noiembrie 1918 s-a semnat la Compiègne armistițiul cu Germania. Războiul mondial se sfârșise după patru ani de lupte epuizante, pe toate fronturile, cu imense pagube materiale și umane¹³⁹. Bilanțul celor 52 de luni ale Primului Război Mondial sunt zguduitoare: 28 de state participante; mobilizarea a circa 75 de milioane de oameni; 10 milioane de morți, trei milioane soldați dispăruți; 13 milioane civili morți; 20 de milioane răniți; 9 milioane orfani de război; 5 milioane văduve de război; 331,6 miliarde de dolari - cheltuieli

¹³⁴ Decretul nr. 842 din 9/22 aprilie, publicat în „Monitorul Oficial” nr.8 din 10/23 aprilie 1918, era semnat de Regele Ferdinand I, de președintele Consiliului de Miniștri, Al. Marghiloman, de ministrul Justiției, D. Dobrescu (*Unirea Basarabiei și Bucovinei cu România...*, p. 218; Șt. Ciobanu, *Unirea Basarabiei ...*, pp. 276 - 277; *Decretul regal pentru promulgarea unirii Basarabiei cu România*, în „Limba română”, Chișinău, nr. 1 - 2, 1998, p. 8).

¹³⁵ Ieșirea Rusiei din război și eșecul războiului submarin a determinat pe germani să revină cu o nouă ofensivă pe frontul de vest, în primăvara anului 1918. Începea „Bătălia Kaizerului” care, potrivit planurilor germane, trebuia să fie ultima pe acel front unde germanii aveau superioritatea numerică, vârful de atac după bombardarea și cucerirea Parisului, fiind bătălia de la Marna (25 iulie / 7 august). Puterile Centrale concentrase 197 divizii de infanterie față de 167 divizii anglo - franceze. Ofensiva mareșalului Ferdinand Foch, comandantul suprem al armatelor franco-engleze, de la 18 iulie, marchează o cotitură în război, continuată cu noi atacuri după 8 august, care au provocat ruperea în trei rânduri a frontului german și retragerea trupelor germane pe „Linia Siegfried”. Ieșirea Bulgariei din război și semnarea armistițiului cu Puterile Centrale, la 29 septembrie 1918, a constituit o grea lovitură dată Germaniei pe frontul balcanic. La 19 octombrie, francezii au atins Dunărea, înaintând spre Belgrad (M. Popa, *op. cit.*, p. 466).

¹³⁶ În octombrie 1918, germanii erau gata să dea satisfacție cererilor formulate de guvernul român, să ratifice singuri acest tratat, chiar dacă se împotriva Austro - Ungaria (Eliza Campus, *La Roumanie rentre en guerre - novembre 1918*, în „Revue roumaine d'histoire”, tome X, nr. 6, 1971, pp. 1065 - 1067).

¹³⁷ *Ibidem*, p. 1063.

¹³⁸ *Proclamația către ostași* a fost dată de Regele Ferdinand, în aceeași zi (*Marea Unire de la 1 Decembrie 1918...*, pp. 31 - 32).

¹³⁹ Mircea N. Popa, *op. cit.*, p. 467 și urm.

militare directe ale beligeranților; 36,9 miliarde de dolari – pagube pricinuite de război; 225 miliarde de dolari – datoria statelor beligerante¹⁴⁰.

În acest context internațional, mișcarea de eliberare a românilor din teritoriile ocupate de Imperiul Austro - Ungar a intrat într-o nouă etapă care se va finaliza cu Marea Unire. În septembrie 1918, la Paris s-a constituit Consiliul Național al Unității Române, recunoscut de guvernul francez ca exponent al poporului român. *Declarația de la Oradea*, privind dreptul de autodeterminare a românilor, adoptată la 29 septembrie/12 octombrie de Comitetul Executiv al Partidului Național Român¹⁴¹, va fi prezentată de Al. Vaida Voevod, în Parlamentul de la Budapesta, în ședința din 5/18 octombrie 1918¹⁴². Evenimentul venea la două zile după lansarea manifestului *Către popoarele mele credincioase* de împăratul Carol prin care se proclama federalizarea Imperiului Austro - Ungar¹⁴³. Noua încercare a imperialilor a eșuat, cursul istoriei nu mai putea fi ocolit. Popoarele asuprite de dominația austro-ungară doreau să se constituie în state independente sau să-și întrească unitatea națională. În această direcție se integrează și *Declarația* emigranților din Austro - Ungaria, întruniți în Adunarea de la Iași, din 6/19 octombrie. Declarația, semnată de către Al. Lapedatu (președinte) și Oct. C. Tăslăuanu (secretar), a fost înmănată cercurilor politice de la Iași și reprezentanților puterilor aliate aflate aici¹⁴⁴.

La 18/31 octombrie 1918 s-a constituit Consiliul Național Român Central, for unic al românilor transilvăneni, cu sediul la Arad¹⁴⁵. Întrucât discuțiile purtate la Arad de către Consiliul Național Român Central cu o delegație maghiară, între 13 - 15 noiembrie, nu au avut rezultatul dorit, s-a hotărât convocarea Adunării Naționale de la Alba Iulia pentru ziua de 18 noiembrie / 1 decembrie 1918.

La 15/28 noiembrie 1918, Congresul General al Bucovinei, întrunit la Cernăuți, decide unirea Bucovinei cu România: „*Drept aceea noi, Congresul General al Bucovinei, întrupând suprema putere a țării și fiind investiți singuri cu putere legiuitoare, în numele suveranității naționale, hotărâm: Unirea necondiționată și pe veci a Bucovinei, în vechile ei hotare până la Ceremuș, Colacin și Nistru, cu Regatul României*”¹⁴⁶.

¹⁴⁰ Vezi W. S. Churchill, *La crise mondiale*, vol. III, pp. 602 - 605; J. E. Valluy, *La première guerre mondiale*, tome II, 1916 - 1918, Paris, Larousse, 1968, p. 316; Mircea N. Popa, *op. cit.*, p. 467 și urm.

¹⁴¹ Au participat Vasile Goldiș, Ștefan Cicio - Pop, Ioan Suciu, Aurel Vlad, Al. Vaida - Voevod, Aurel Lazăr, Teodor Mihali și alții (vezi Ștefan Pascu, *Marea Adunare Națională de la Alba Iulia*, Cluj, 1968, p. 403).

¹⁴² *1918 la români...*, pp. 1164 - 1165; Liviu Maior, *Alexandru Vaida Voevod între Belvedere și Versailles*, București, 1993, pp. 78 - 79); Al. Vaida - Voevod, *Memorii*, vol. I (ediție Al. Șerban), Cluj - Napoca, 1999, p. 131; Ion Agrigoroaiei, *Opinie politică și stare de spirit în vremea Războiului de Întregire și a Marii Uniri. Iași, 1916 - 1918*, Iași, 2004, pp. 212 - 241.

¹⁴³ Imperiul Austro - Ungar urma să se transforme într-o federație de state „*independente*”. Dar nici într-o astfel de formulă, nu se recunoșteau drepturile românilor.

¹⁴⁴ *Marea Unire de la 1 Decembrie 1918 (Acte și Documente)*, București, 1943, pp. 22 - 23.

¹⁴⁵ Consiliul Național Român Central era compus din șase reprezentanți ai Partidului Național Român și șase ai socialiștilor români, sub președinția lui Ștefan Cicio - Pop.

¹⁴⁶ Congresul reprezentanților populației bucovinene (74 delegați români, 7 germani, 13 ruteni, 6 polonezi) hotărăște unirea Bucovinei cu România (*1918 la români...*, p. 1240). Declarația de Unire era salutăată cu entuziasm într-o ediție specială a ziarului „Glasul Bucovinei”: „Visul nostru de aur s-a împlinit. Părinții noștri, care au murit de dorul acestui vis, de azi înainte vor găsi odihna cuvenită în pământul liber și

Evenimentele vor culmina cu Adunarea Națională de la Alba Iulia din 1 decembrie 1918¹⁴⁷, unde s-a hotărât actul istoric al unirii Transilvaniei, Banatului și Crișanei cu România.

Proiectul de Rezoluție, prezentat în numele Marelui Sfat al Națiunii Românilor de Vasile Goldiș, la art.1 prevedea: „*Adunarea Națională a tuturor românilor din Transilvania, Banat și Țara Ungurească, adunați prin reprezentanții lor îndreptățiți la Alba Iulia în ziua de 18 noiembrie/1 Decembrie 1918, decretează unirea tuturor românilor și a tuturor teritoriilor locuite de dânsii cu România. Adunarea Națională proclamă îndeosebi dreptul inalienabil al națiunii române la întreg Banatul, cuprins între râurile Mureș, Tisa și Dunăre*”¹⁴⁸.

Prin Decretul nr. 3631 din 11/24 decembrie 1918, regele Ferdinand ratifica unirea Transilvaniei cu România¹⁴⁹, iar prin Decretul - lege din 18 decembrie 1918, Unirea Bucovinei cu România¹⁵⁰. La 29 decembrie 1919, Parlamentul României¹⁵¹ a ratificat aceste proiecte de legi care deveneau astfel legi¹⁵².

dezrobit” (1918 la români..., pp. 176 - 177; Ion Nistor, *Unirea Bucovinei, 28 noiembrie 1918. Studii și documente*, București, 1928, passim; idem, *Istoria Bucovinei*, București, 1991, pp. 379 - 380).

¹⁴⁷ Cei 1228 de delegați /deputați, dintre care 680 erau aleși, reprezentau toate ținuturile transilvane, bănățene, maramureșene, ungurene. La Alba Iulia, pe „Câmpul lui Horea”, s-au strâns peste 100.000 de români care așteptau în ordine hotărârile istorice ale Adunării Naționale (*Adunarea Națională de la Alba Iulia*, în „Evenimentul”, 21 noiembrie 1918; „Neamul Românesc”, 25 noiembrie 1918; *Marea Unire de la 1 Decembrie 1918...*, pp. 31 - 32; *Desăvârșirea unificării statului național român. Unirea Transilvaniei cu vechea Românie*, București, 1968, p. 368; Șt. Pascu, *Marea Adunare Națională de la Alba Iulia*, Cluj, 1968, p. 403 și urm.; idem, *Făurirea statului național unitar*, vol. II, București, 1983, pp. 178 - 184; Gheorghe Șora, *Vasile Goldiș - militant pentru desăvârșirea idealului național. 1 Decembrie 1918*, Timișoara, 1980, pp. 210, 211; Liviu Maior, *Alexandru Vaida Voevod între Belvedere și Versailles*, București, 1993, pp. 78 - 79; Gh. Platon, *De la constituirea națiunii la Marea Unire. Studii de istorie modernă*, vol. I, Iași, 1995, p. 275).

¹⁴⁸ În fața Adunării Naționale au luat cuvântul Miron Cristea, Iuliu Hosu, Aurel Vlad, Aurel Lazăr, Silviu Dragomir (1918 la români..., pp. 1246 - 1247; *Marea Unire de la 1 Decembrie 1918...*, p. 106; Anton Moraru, Ion Negrei, *Anul 1918. Ora astrală a neamului românesc*, Chișinău, 1998, p. 126 și urm.). Referindu-se la entuziasmul ce domnea pe „Câmpul lui Horea” de la Alba Iulia, Lucian Blaga sublinia: „La Alba Iulia nu mi-am putut face loc în sala adunării [...]. Aveam în schimb avantajul de a putea colinda din loc în loc, toată ziua, pe câmpul unde se aduna poporul. Era o roire de necrezut. Pe câmp se înălțau ici-colo tribunele de unde oratorii vorbeau nației. Pe vremea aceea nu erau microfoane, încât oratorii, cu glas prea mic pentru atâta lume, treceau, pentru multiplicarea ecoului, de la o tribună la alta. În ziua aceea am cunoscut ce înseamnă entuziasmul național, sincer, spontan, irezistibil, organic, masiv. Era ceva ce te făcea să uiți totul, chiar și stângăcia și totala lipsă de rutină a oratorilor de la tribună” (Lucian Blaga, *Hronicul și cântecul vârstelor*, ediție George Ivașcu, București, 1965, p. 232).

¹⁴⁹ „Ținuturile cuprinse în hotărârea Adunării Naționale de la Alba Iulia de la 18 noiembrie/1 decembrie 1918 sunt și rămân de-a pururea unite cu Regatul României” („Monitorul Oficial”, nr. 212, 13 decembrie 1918).

¹⁵⁰ „Monitorul Oficial”, nr. 217, 19 decembrie 1918.

¹⁵¹ Dezbaterile Adunării Deputaților (în continuare D. A. D.), ședința din 29 decembrie 1919, în „Monitorul Oficial”, nr. 27, 20 ianuarie, 1920, p. 300 și urm.

¹⁵² Cele trei legi au fost publicate în „Monitorul Oficial”, nr. 206 din 1 ianuarie 1920; vezi și *Colecțiuni de legi, decrete - legi, regulamente, deciziuni ministeriale (14 aprilie 1919 - 31 martie 1920)*, vol. III, București, 1920, pp. 584 - 587.

Hotărârile de Unire – acte cu caracter plebiscitar, emanare de la națiunea română prin reprezentanții săi aleși „*nu au fost decizii de cabinet și nici hotărâri impuse din afară*”¹⁵³.

Concomitent cu acțiunile de la Alba Iulia, s-a constatat că linia de demarcație româno-ungară, fixată de marile puteri prin Convenția de la Belgrad, din 13 noiembrie 1918, nu a fost respectată, ceea ce a creat o situație tensionată în Transilvania¹⁵⁴. Singura soluție era înaintarea armatei române până la aliniamentul fixat: Valea Mureșului de la punctul de vărsare a acestuia în Tisa până la Deva, linia continuând până la Cluj. Trupele române au intrat în Sighișoara (2/15 decembrie 1918), Alba Iulia, Aiud, Teiuș (6/19 decembrie), Turda și Apahida (9/22 decembrie), Cluj (11/24 decembrie). După instaurarea regimului sovietelor la Budapesta, în frunte cu Bella Kun (21 martie 1919), armata română a primit acceptul de a înainta pentru ocuparea localităților Arad, Oradea, Carei. De la starea de război existentă între România și Ungaria s-a trecut la războiul româno - ungar. Se înfruntau 6 divizii de infanterie și 3 brigăzi de cavalerie, în total 64.000 de soldați români și 7 divizii de infanterie și o brigadă marină, reunind 60.000 de militari unguri¹⁵⁵.

La 15 aprilie 1919 forțele ungare au atacat, dar în urma unei încheștări puternice, trupele române au stăvilit ofensiva inamică și au trecut la contraofensivă, reușind în două săptămâni să atingă cursul Tisei, după care s-a oprit. Situația politico-militară în zonă a continuat să fie încordată, guvernul bolșevic Bella Kun declanșând mai întâi ofensiva împotriva Cehoslovaciei (16 mai - 2 iunie 1919), și apoi au trecut la forțarea Tisei (20 iulie 1919). În aceste condiții dificile, guvernul român primea o telegramă prin care se anunța că statele vecine Ungariei vor trebui să-și rezolve singure problemele „*fără a lua însă atitudini ostile Antantei, care va fi mulțumită adesea să constate situații de fapt și să ia act de ele*”¹⁵⁶.

Armata română a reușit să treacă la contraofensivă între 20 iulie și 3 august 1919, forțând trecerea Tisei și înaintând spre Budapesta, unde au intrat pe 3 august 1919. De la jumătatea lunii noiembrie 1919 și până la sfârșitul lunii martie 1920, marile unități militare române au revenit pe teritoriul românesc, la est de granița româno - ungară stabilită de Puterile Aliate la Paris și consfințită ulterior la 4 iunie 1920 prin Tratatul de la Trianon.

România întregită, având o suprafață de 295.049 km² și o populație de 15.500.000 locuitori, a fost recunoscută pe plan internațional prin tratatele de pace încheiate la Paris în anii 1919 - 1920.

Conferința de Pace de la Paris (18 ianuarie 1919 - 21 iunie 1920), deși era reprezentată de delegațiile a 27 de state (10.000 de delegați, experți, etc.), hotărârile

¹⁵³ Viorica Moisuc, *România și Conferința de Pace de la Paris (1918 - 1920). Triumful principiului naționalității*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1983, pp. 256 - 258.

¹⁵⁴ Gh. I. Brătianu, *Originile și formarea unității românești*, ediție, studiu introductiv și note de Ion Toderașcu, Iași, 1998, p. 271 și urm.

¹⁵⁵ C. Kirițescu, *op. cit.*, p. 433; Dumitru Preda, Vasile Alexandrescu, Costică Prodan, *În apărarea României Mari. Campania armatei române din 1918 - 1919*, București, 1994, pp. 132 - 134.

¹⁵⁶ A. M. A. E., fond 7/1914, partea a II-a, vol. 58, f. 127.

esențiale au fost adoptate în Consiliul celor patru (Wilson, Clémenceau, Lloyd George, Orlando) și Consiliul celor cinci (se adăugau reprezentanții Japoniei). În aceste condiții s-au semnat tratatele de pace de la Versailles cu Germania (28 iulie 1919¹⁵⁷); Saint Germaine cu Austria (10 septembrie 1919)¹⁵⁸, Neuilly cu Bulgaria (27 noiembrie 1919), Trianon cu Ungaria (4 iunie 1920), Sèvres cu Turcia (10 august 1920)¹⁵⁹.

Participarea României la Conferința de Pace de la Paris (1919-1920) a constituit încă o etapă din acțiunea de recunoașterea internațională, ca stat independent și suveran, în noile granițe înfăptuite în cursul anului 1918¹⁶⁰. România era conștientă că își îndeplinesc obligațiile asumate în anii războiului și că făcuse enorme sacrificii umane și materiale. România a pierdut circa 10% din populație, care număra 7,5 milioane locuitori; datoria publică ridicându-se la 72.643.191.077 lei aur. Efectivul mobilizat s-a ridicat la 833.601 oameni (din care 19.843 ofițeri și elevi, 813.357 trupă), adică 366 batalioane, 104 escadroane și 379 baterii de artilerie, ceea ce reprezenta cu 221.899 oameni mai mult decât prevedea planul de campanie. Participarea armatei române (1916-1919) a costat statul 23.727.133.229 lei și 2.115.387, 70 coroane¹⁶¹.

La Paris, delegația română nu a avut o poziție confortabilă, trebuind să suporte nedreptăți și jigniri, Conferința fiind cu adevărat „calvarul păcii”. Marile Puteri nu au consultat statele mici, precum România¹⁶², Iugoslavia, Cehoslovacia și Polonia la întocmirea tratatului cu Austria. Numai îndemnarea extraordinară a diplomaților români, îndeosebi a lui Ion I. C. Brătianu, a adus în cele din urmă, satisfacerea celor mai multe dintre doleanțele naționale¹⁶³. În *Memoriul* prezentat de șeful delegației române, în cadrul ședinței din 2 februarie 1919 a Conferinței de Pace, se aprecia că guvernul român, în fixarea revendicărilor sale teritoriale, sacrifică „chiar aspirațiuni profunde și legitime” pentru a se ajunge la „stabilirea unei păci durabile în lume”¹⁶⁴.

¹⁵⁷ *Tratatul de pace între puterile aliate și asociate și Germania. Protocol. Semnate la Versailles la 28 iunie 1919*, București, 1919.

¹⁵⁸ Em. Bold, *De la Versailles la Lausanne. 1919 - 1932. Activitatea diplomației românești în problema reparațiilor de război*, Editura Junimea, Iași, 1975, p. 8.

¹⁵⁹ A. M. A. E., fond 71, Conferința Păcii 1919, dosar 58, f. 264; dosar 222, ff. 152 - 153; dosar 224, f. 216 - 217; A. M. R., fond 3831, dosar f. n., 1919, f. 16.

¹⁶⁰ Gh. M. Dobrovici, *Istoricul dezvoltării economice și financiare a României. Împrumuturile contractate. 1823 - 1933*, București, 1933, p. 477; Viorica Moisuc, *op. cit.*, p. 123; A. M. R., fond 5416, dosar 2, 1920 - 1921, poziția 3550, f. 1.

¹⁶¹ Em. Bold, *Aspecte privind poziția marilor puteri față de România la Conferința Păcii (1919 - 1920)*, în *Analele științifice ale Universității „Al. I. Cuza” din Iași* (serie nouă), Istorie, Tomul XVI, Anul 1970, fasc. 2, p. 221 și urm.

¹⁶² România cu statutul de „stat cu interese limitate”, avea doar doi reprezentanți în ședințele plenare, reprezentanții în șapte comisii și subcomisii din cele 17 comitete și comisii ale Conferinței (Vezi C. Botoranu, I. Calafeteanu, E. Campus, V. Moisuc, *România și Conferința de Pace de la Paris (1919 - 1920)*..., p. 317; Liviu Maior, *Alexandru Vaida Voevod între Belvedere și Versailles*, ..., p. 79 și urm.; Cătălin Turluc, *România la Conferința de Pace de la Paris (1919 - 1920). Rolul și contribuția lui Alexandru Vaida Voevod*, în *Oltea Rășcanu Gramaticu*, (coord.), *Eroism și jertfă pentru țară*, pp. 169 - 188).

¹⁶³ Gh. I. Brătianu, *Acțiunea politică și militară în 1919 în lumina corespondenței diplomatice a lui Ion I. C. Brătianu*, București, 1939, p. 48; V. Fl. Dobrinescu, *România și sistemul tratatelor de pace de la Paris (1919 - 1923)*, Institutul European, Iași, 1993, p. 114.

¹⁶⁴ Gh. I. Brătianu, *op. cit.*, p. 48.

La Conferința de la Paris, marile puteri învingătoare au condiționat recunoașterea Hotărârilor de Unire, din cursul anului 1918, de satisfacerea unor probleme economice, îndeosebi a petrolului și recunoașterea clauzei minorităților în Tratatul cu Austria. Delegația română s-a opus energic introducerii în tratat a prevederilor referitoare la minorități¹⁶⁵, care încălcau suveranitatea de stat, ceea ce va determina pe Ion I. C. Brătianu, prim - ministrul României și șeful delegației, să refuze semnarea tratatului cu Austria și să părăsească lucrările Conferinței. Noul guvern, în frunte cu Alexandru Vaida Voevod, sub presiunile constante ale Marilor Puteri, va semna la 10 decembrie 1919 Tratatul cu Austria și Bulgaria. La 4 iunie 1920 se semna și Tratatul de la Trianon cu Ungaria. Ultimul episod s-a consumat la 28 octombrie 1920, la Paris, când reprezentanții Angliei, Franței, Italiei și Japoniei, pe de o parte și a României pe de altă parte, au semnat tratatul prin care se recunoștea legitimitatea Actului din 27 martie/9 aprilie 1918, privind Unirea Basarabiei cu România¹⁶⁶.

Tratatele de pace de la Paris consemnau desăvârșirea unității naționale a României, precum articolul 292 din Tratatul de la Versailles, articolele 59, 61, 89 din Tratatul de la Saint Germaine, articolele 27, 45, 47, 74 din Tratatul de la Trianon, articolele 29, 59 din Tratatul de la Neuilly-sur-Seine și Protocolul de la Paris, din 28 octombrie 1920, încheiat între Marile Puteri Aliate și România. Frontierele țării au fost fixate după criteriile etnografic și istoric, aceste principii imprimând caracterul de intangibilitate frontierelor statului român.

Pe baza Decretului nr. 897 din 1 aprilie 1921 s-a trecut la demobilizarea generală a armatei române. La 15 decembrie 1921, în conformitate cu Ordinul Marelui Stat Major, Secția I-a, nr.10.500 din 12 decembrie 1921 s-a realizat dislocarea marilor unități și a tuturor marilor unități și a tuturor unităților de infanterie din componerea celor 7 corpuri de armată și a Comandamentului Militar al Basarabiei¹⁶⁷.

Unirea din 1918 și recunoașterea prin tratatele de pace de la Paris (1919 - 1920) a constituit un moment deosebit de important în consolidarea independenței României. Întregite și în afirmarea sa constantă în perioada interbelică în cadrul relațiilor internaționale.

Tratatele de pace „trebuiau să gestioneze moștenirea războiului, într-un moment când Europa era dominată de sărăcie, confuzie, dezordine. Deviza lui Wilson („peace without victory”) era inaplicabilă într-o lume ce se destructura iute, făcând loc haosului și dictaturii. Speranțe himerice se alimentau din acea stare de lucruri, împreună cu soluțiile cele mai radicale”¹⁶⁸. Anglo - saxonii considerau că tratatul de la

¹⁶⁵ Em. Bold, *De la Versailles la Lausanne (1919 - 1932)*..., p. 8.

¹⁶⁶ Gh. Buzatu, V. F. Dobrinescu, Horia Dumitrescu, coord., *România și Conferința de Pace de la Paris (1919 - 1920)*, Focșani, Editura Vrantop, 1999, p. 76 și urm.; I. Bitoleanu, *Actul ratificării Tratatelor de Pace în Corpurile Legiuitoare ale României - 1920*, în „Revista de istorie”, I, 1986, pp. 44 - 62.

¹⁶⁷ „Monitorul oastei”, nr. 102, din 4 mai 1932, pp. 2982 - 2988. Cele 7 corpuri de armată aveau în componere câte 3 divizii de infanterie (în total 21), având 3 regimente de infanterie sau vânători, un regiment de artilerie, un regiment de obuziere și subunități de alte arme (*Veteranii pe drumul onoarei și jertfei, 1941 - 1945. Spre cetățile de pe Nistru*, București, Editura Vasile Cârlova, 1996, p. 12).

¹⁶⁸ Al. Zub, *Sistemul de la Versailles. Considerații istoriografice*, în Oltea Rășcanu Gramaticu, coord., *op. cit.*, pp. 141 - 154.

Versailles era prea dur, pe când francezii îl socoteau prea blând, iar învinșii inacceptabil¹⁶⁹. Austria nu putea supraviețui prin resurse proprii, Germania era plină de contradicții, umilită, Ungaria se refugiase în mitologia națională și în visuri nostalgice. Pe ansamblu, sistemul „Versailles” a stârnit critici chiar din timpul redactării tratatelor de pace, nemulțumirea S.U.A., Italiei și altor state, ostilitatea țărilor învinse, recurgerea la compromis în numeroase probleme controversate. România, alături de Cehoslovacia, Polonia, Iugoslavia erau singurele beneficiare ale dezintegrării imperiilor.

În același timp nu poate fi ignorată importanța Conferinței Păcii de la Paris (1919 - 1920), ca moment de cotitură în relațiile internaționale și în încercarea de a impune o nouă ordine mondială. Principalele elemente ale acesteia s-au concretizat în triumful principiului naționalităților prin consacrarea statului națiune drept unitate de bază a sistemului internațional și constituirea Societății Națiunilor. Fără a absolutiza și idealiza rolul tratatelor încheiate la Paris, la sfârșitul Primului Război Mondial, putem afirma că ele au creat posibilitatea afirmării naționale în zona central și est europeană și că în acest fel au contribuit la progresul general în această parte a Europei¹⁷⁰.

Sistemul de la Versailles nu a fost doar un „armistițiu” prelungit între cele două războaie mondiale, cum a fost etichetat adesea în istoriografia mondială, el trebuie reconsiderat și din perspectiva introducerii unor principii general valabile și astăzi în relațiile internaționale.

¹⁶⁹ Vezi H. A. L. Fisher, *A history of Europe*, II, Cambridge, 1976, p. 1267.

¹⁷⁰ Vezi Cătălin Turliuc, *op. cit.*, pp. 186 - 188.

INTRAREA ROMÂNIEI ÎN PRIMUL RĂZBOI MONDIAL ÎN PAGINILE REVISTEI ALBINA

Mihai Cristian ȘELARU*

Cuvinte cheie: *Revista Albina, Primul Război Mondial, România, soldați, Patrie.*

Keywords: *Albina Magazine, First World War, Romania, soldiers, Motherland.*

Abstract

This paper attempts to present the image of Romania when it entered the First World War, as well as the sequences that will best illustrate this moment through the magazine "Albina". Like an arch over time, the mark of the First World War together with the magazine "Albina", they try to draw as well as possible the Romanians' struggle for national unity, a struggle that came to an end through the act of union that took place at 1st of December 1918. The magazine's most important task was to bring to the people from villages all the important events that took place in the country, but also in the world, a fair picture of the First World War.

Lucrarea de față încearcă să prezinte imaginea cu care România a intrat în Primul Război Mondial, dar și secvențele care vor contura cât mai bine acest moment, prin intermediul revistei „Albina”. Asemenea unui arc peste timp, amprenta Primului Război Mondial și revista „Albina” încearcă să creioneze cât mai frumos și mai clar lupta românilor pentru unitate națională, care s-a desăvârșit prin actul unirii de la 1 Decembrie 1918.

Spiru Haret a înțeles mai bine ca oricine că școala este piatra de temelie pentru tineri. Problema culturală a maselor a fost o preocupare a marelui cuget Spiru Haret.

În acest sens, a înființat revista „Albina” pentru ceea ce se putea numi cultura generală a poporului. Ca ministru a propus într-un cerc numeros de profesori tipărirea unei publicații săptămânale, care să fie și la îndemâna populației de la sate. La 15 august 1897, în jurul spiritului marelui Spiru Haret, s-a constituit un comitet de redacție care în aceeași zi a hotărât numele revistei „Albina”, după „Albina Românească” a lui Gheorghe Asachi¹.

Primul număr al revistei s-a evidențiat ca o încercare de a sprijini cultivarea poporului român, a celui din Regat, și a celor care sunt în afara Regatului. Cu subtitlul: „Revista enciclopedică populară Albina” a apărut săptămânal, în primii 20 de ani cu 32 de pagini. Revista „înființată cu scopul bine definit de a fi luminătoare a poporului de

*Dr., muzeograf, Muzeul Județean „Ștefan cel Mare” Vaslui.

¹ Elvira Botez, *Albina lui Haret*, f. ed., f. a., p. 209.

*la sate, Albina a pătruns până în fundul celor mai izolate văi ale munților*², *pentru ca să poată gândi și culege fiecare ce este de trebuință; să poată ști tot ceea ce se petrece în depărtările țărilor și semințiilor pământului*³.

Cu scurte perioade de rătăcire, revista „Albina” și-a păstrat caracterul inițial preconizat de întemeietorul ei Spiru Haret, acela de a fi o revistă enciclopedică populară⁴. Aceiași profundă literă prin care dorea să aducă publicului imaginea solemnă a războiului o găsim și în paginile revistei din anul 1916 - momentul intrării României în Primul Război Mondial. Esențial pentru revistă era de a aduce oamenilor de la sate cele mai importante evenimente care au avut loc în țară, dar și în lume, o imagine a Primul Război Mondial fără părtinire.

Izbucnirea Primului Război Mondial a surprins pe toată lumea, iar forma sub care s-a desfășurat a amestecat *„chiar mințile cele mai fanteziste a tulburat inimile cele mai tari”*⁵ și a pus *„pe gânduri chiar pe umanitariștii cari credeau și mai cred încă în desființarea războiului”*⁶.

A cerceta cauzele Primului Război Mondial, numai în conflictele ivite în preajma anilor 1914 - 1918 ar însemna a privi această problemă numai în ansamblul ei. Primul Război Mondial, mai mult decât toate celelalte războaie de până la acest eveniment - a fost determinat de o serie de pretexte, dar și de multe cauze îndepărtate. O cauză îndepărtată este cea a înarmărilor exagerate a puterilor europene. Unele statistici arătau că armatele europene ajunseseră aproximativ la 5 milioane efectivul de pace, și 21 milioane efectivul de război. Aceste efective considerabile, apăsau simțitor pe bugetele țărilor. Înainte de a începe „*Marele Război*” flota europeană atinsese 2.500 vase de război cu 17.000 guri de foc și 500.000 mii combatanți. La aceasta se adăuga cheltuielile enorme provocate de ultimele intervenții tehnice. O a doua cauză este aceea a revendicărilor teritoriale - așa numitele reabilitări morale, o a treia cauză este și cea a combaterii politice din alianțe și contra - alianțe, pentru a ajunge la o patra cauză și anume aceea a tendințelor de individualizare și independență a naționalităților, urmate de tendința Rusiei către Marea Mediterană, în conflictul cu interesele economice austro-ungare, și a intereselor economice ale Angliei în conflict cu cele ale Germaniei, dar și cu interesele economice ale puterilor europene în colonii, pentru a culmina cu lupta pentru existență⁷.

Războiul mondial este după cum spune G. Ferrero și o criză istorică *„produsul imperfecțiunii intelectuale și morale, a civilizației noastre”*⁸.

Asasinarea Arhiducelui Frantz Ferdinand la 15/28 iunie 1914 a dat ocazia diplomației austriece să acuze guvernul sârb că patronează propaganda asupra Monarhiei Austro - Ungare. În urma unei instrucțiuni întreprinse de autoritățile austriece, după atentat, guvernul austro - ungar s-a crezut îndreptățit să trimită celui sârb în ziua de 23 iulie 1914, o notă ce ieșea cu totul din obișnuința diplomatică prin care

² *Ibidem*, p. 210.

³ *Cuvânt de început*, în „Albina”, Nr. 36, 1/1933, p. 1.

⁴ Pană Vladimir, *Din istoria revistei Albina*, în „Albina”, Nr. 100(10), 1997, pp. 4 - 5.

⁵ C. Găvănescu, I. Manolescu, *1914 - 1915 Războiul cel Mare*, Atelierele grafice universale, 1915, p. 1.

⁶ *Ibidem*.

⁷ *Ibidem*, pp. 9 - 20.

⁸ Ion Jitianu, *Verdunul în văpae*, Tipografia Revistei Infanteriei, București, 1936, p. 9.

Guvernul austro - ungar se vedea obligat să ceară guvernului sârb să declare oficial condamnarea propagandei îndreptată contra monarhiei austro - ungare și anume „*totalul tendințelor care aspiră în ultim loc să disciplinească de momarchie teritoriile care fac parte dintr'nsa. Spre a da un caracter solemn acestui angajament, guvernul sârb va face să apară, în prima pagină a Monitorului Oficial următoarea declarație: « Guvernul regal al Serbiei condamnă propaganda îndreptată în contra Austro - Ungariei, și anume, ansamblul tendințelor care fac parte dintr' înșă; el deplora sincer consecințele funeste ale acestor acțiuni criminale »*”⁹.

În răspunsul Serbiei la nota Austro - Ungariei se aduce la cunoștință faptul că: „*Guvernul regal al Serbiei nu poate fi făcut răspunzător pentru manifestațiunile cu un caracter privat, cum sunt articolele de ziare și activitatea tactică a societăților cu manifestări care se produc aproape în toate țările[...]. El se aștepta să fie invitat la colaborare, într-o cercetare, la tot ce se referă la această crimă, și ca să dovedească prin acte de întreaga sa corectitudine, și de a lucra contra oricărei persoane, împotriva căreia i s-ar fi făcut comunicări... Guvernul regal al Serbiei condamnă orice propagandă care a fi îndreptată împotriva Austro - Ungariei, dar și faptul că Guvernul regal regretă, că oricare ofițeri și funcționari sârbi ar fi participat după comunicarea guvernului imperial și regal la propaganda sus menționată*”¹⁰.

Remițând această notă, Ministrul Austro - Ungariei a mai adăugat că: „*În cazul când nota nu va fi integral acceptată până în 48 de ore, are ordinul să părăsească Belgradul cu întreg personalul legației*”¹¹.

În aceste condiții, de la asasinarea Arhiducelui Frantz Ferdinand, până la remiterea notei Austro - Ungare către Serbia au trecut 26 de zile. De la remiterea notei până la declararea de război a Austro-Ungariei contra Serbiei, au trecut 5 zile, dar de la această primă declarare, s-au produs un total de 29 de zile, și încă 14 declarații de război, iar în octombrie s-a declarat război cu Turcia.

Statele neutre în această situație au fost Olanda, Danemarca, Elveția, Suedia, Norvegia, Italia, România, Grecia, Bulgaria, Spania și Portugalia¹².

În ziua de 27 august 1916, Edgar Mavrocordat, ministrul român la Viena a transmis Ministerului Austro - Ungar de Externe o declarație de război, în care se spunea:

„*Alianța încheiată între Germania, Austro - Ungaria și Italia nu avea, după însăși declarațiile guvernelor, decât un caracter cu desăvârșire conservator și defensiv. Scopul său principal era de a garanta țările aliate împotriva oricărui atac din afară și a consolida starea de lucruri creată prin tratatele anterioare. România se alipise la acea alianță numai din dorința de a-și pune politica în acord cu aceste năzuințe pașnice.*

Consacrată cu totul operei de reconstituire lăuntrică și credincioasă nestrămutatei sale hotărâri de a fi, în regiunea Dunării de jos, un element de ordine și de echilibru, România nu a încetat de a contribui la păstrarea păcii în Balcani. Cele din urmă războaie balcanice distrugând status-quo, i-au impus o nouă linie de conduită. Intervenția ei a grăbit pacea și a restabilit echilibru; pentru ea însăși România s-a

⁹ C. Găvănescu, I. Manolescu, *op.cit.*, p. 450.

¹⁰ *Ibidem*, pp. 452 - 453.

¹¹ *Ibidem*, p. 4.

¹² *Ibidem*, p. 22.

mulțumit cu o modificare de frontieră care-i dă mai multă siguranță în contra unei agresiuni și care repară, în același timp, nedreptatea săvârșită în paguba ei la Congresul de la Berlin. Dar în urmărirea acestui scop, România a avut decepția de a constata că nu găsisse pe lângă cabinetul din Viena atitudinea la care era în drept să se aștepte.

Când a izbucnit războiul actual, România, astfel cum făcuse și Italia, a refuzat să se asocieze la declarația de război a Austro - Ungariei, de care nu fusese prevenită de către cabinetul din Viena. În primăvara anului 1915 Italia declară război Austro - Ungariei: Tripla Alianță nu mai exista. Motivele care determinaseră alipirea României la acest sistem politic dispăreau în același timp. În locul unei grupări de state care să caute, prin eforturi comune, a lucra împreună, pentru asigurarea păcii și păstrarea situației de fapt și de drept creată prin tratate, România se găsea în fața unor puteri care luptau între ele tocmai în scopul de a ajunge să transforme, cu totul, vechile alcătuiri care serviseră de bază tratatului lor de alianță.

Aceste schimbări adânci erau pentru România o dovadă vădită că scopul ce ea urmărise, alipindu-se la Tripla Alianță, nu mai putea fi atins și că trebuie să-și îndrepteze vederile și eforturile sale spre alte căi, cu atât mai mult cu cât opera pornită de Austro - Ungaria lua un caracter amenințător pentru interesele esențiale ale României, ca și pentru aspirațiile sale naționale cele mai legitime.

În fața unei modificări atât de radicale a situației create între monarhia austro-ungară și România, aceasta din urmă și-a reluat libertatea de acțiune.

Neutralitatea ce guvernul român și-a impus, în urma unei declarații de război făcută în afară de voința sa și contrarie intereselor sale, fusese adoptată în prima linie pe baza asigurărilor date, la început, de guvernul imperial și regal că monarhia declarând război Serbiei nu fusese inspirată de un spirit de cucerire și că nu urmărea în nici un fel achizițiuni teritoriale. Aceste asigurări nu s-au îndeplinit.

Astăzi ne găsim în față unor situații de fapt din care pot ieși mari transformări teritoriale și schimbări politice de natură a constitui o gravă amenințare pentru siguranța și viitorul României. Opera de pace pe care România, credincioasă spiritului Triplei Alianțe, încercase să o îndeplinească, a fost astfel izbită de sterilitate chiar de către aceia cari erau chemați s-o sprijinească și s-o apere.

Aderând în 1883 la grupul Puterilor Centrale, România, departe de a uita legăturile de sânge ce avea populația regatului cu românii supuși monarhiei austro-ungare, văzuse în raporturile de prietenie și de alianță, ce se stabiliseră între cele trei mari puteri, o cheazășie prețioasă pentru liniștea sa internă, ca și pentru îmbunătățirea soartei românilor din Austro - Ungaria. Într-adevăr, Germania și Italia, care-și reconstituiseră statele lor pe baza principiului naționalităților, nu puteau să nu recunoască legitimitatea temeliei pe care era așezată însăși propria lor existență. Cât despre Austro - Ungaria, ea găsea în raporturile amicale ce se stabileau între dânsa și regatul României, asigurări pentru liniștea sa atât înlăuntru cât și la fruntariile noastre comune, căci ea nu ignora până la ce grad nemulțumirea populației sale românești, se răsfrângea, la noi, amenințând să tulbure, în fiecare minut, bunele relații dintre cele două state.

Speranța ce ne puseserăm din acest punct de vedere pe adeziunea noastră la Tripla Alianță a fost înșelată. În cursul unei perioade de mai bine de 30 de ani, românii

din monarhie nu numai că nu au văzut niciodată introducându-se vreo reformă de natură a le da cel puțin o aparență de satisfacție, dar din contra, au fost tratați ca o rasă inferioară și condamnați să sufere apăsarea unui element strein, care nu constituie decât o minoritate în mijlocul naționalităților deosebite din care se compune Statul austro-ungar. Toate nedreptățile, pe care frații noștri erau, astfel, siliți să le îndure, au întreținut între țara noastră și monarhie o stare neîntreruptă de ură pe care guvernele regatului nu izbuteau s-o potolească decât cu prețul unor mari greutăți și a nenumăratelor jertfe.

Când a izbucnit războiul actual se putea spera că guvernul Austro - Ungariei, cel puțin în ultimul moment, va sfârși prin a se convinge de necesitatea grabnică de a se face să înceteze această nedreptate care pune în pericol nu numai relațiile noastre de prietenie, dar chiar raporturile normale ce trebuie să dăinuiească între statele vecine.

Doi ani de război, în cursul cărora România a păstrat neutralitatea, au dovedit că Austro - Ungaria, ostilă oricărei reforme interne ce ar putea face mai bună viața popoarelor sale, s-a arătat tot pe atât de gata de a jertfi pe cât de neputincioasă de a le apăra împotriva atacurilor din afară.

Războiul, la care ia parte mai toată Europa, pune în discuție cele mai grave probleme privitoare la dezvoltarea națională și chiar la existența statelor. România, împinsă de dorința de a contribui să grăbească sfârșitul conflictului și sub imperiul necesității de a-și salva interesele de rasă, se vede nevoită a intra în luptă alături de aceia care pot să-i asigure înfăptuirea unității sale naționale.

Pentru aceste motive, ea se consideră chiar din acest moment, în stare de război cu Austro - Ungaria¹³.

În Revista „Albina” în numărul 47 - 48 din 21 - 28 august 1916 se ridică și problema intrării României în război: „Ceasul României a Sunat. Visul de veacuri al neamului nostru s-a apropiat de îndeplinirea lui: pentru întregirea acestui vrednic popor pornit-au oștile Regelui Ferdinand I și au înfipt steagurile lor în ținuturile de sub stăpânirea streină, în orașe și sate ale Ardealului”¹⁴.

Revista prezintă situația Primului Război Mondial, în care: „greutățile sunt cu mult mai mari, căci pe lângă dușmanul sub a cărui stăpânire zac frații pe cari avem să-i desrobim, avem să ne luptăm și cu alte națiuni care se reped asupra noastră cu furie și cu sălbăticie”¹⁵. În același sens, paginile revistei aduc imaginea în care: „suntem aliați cu națiuni mari și generoase, cari luptă pentru izbânda dreptății. Cu ei vom învinge, ori cât de greu va fi această victorie”¹⁶.

Se aduce în fața ideea că oștirea și poporul român s-au arătat de la început vrednice de marile realizări. De aceea, cu emoție și cu încredere neschimbată presa vremii relatează: „încrederea în puterea oștirii noastre este de netăgăduit și în așteptarea când comuna izbânzii va răsplăti jertfele în care am intrat”¹⁷.

¹³ Ion Agrigoroaiei, *România în relațiile internaționale 1916 - 1918*, Casa Editorială Demiurg, Iași, 2008, pp. 132 - 134.

¹⁴ *Războiul nostru* în „Albina”, Anul XIX, No, 47 - 48 din 21 - 28 august 1916, p. 1691.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ *Ibidem*, p. 1692.

Prin Decretul Nr. 2784 din 14 august 1916, privitor la Mobilizarea armatei, Regele Ferdinand a decretat: Articolul I: *Întreaga armată se va mobiliza*; Articolul II: *„Prima zi de mobilizare va începe la ora 12 în noaptea de 14 la 15 august 1916”*; Articolul III: *„Ordinea de bătaie va fi cea hotărâtă prin planul de bătaie”*¹⁸.

Războiul care a încins tot mai strâns hotarele noastre a „*druncinat adânc vechiul așezământ al Europei, iar pentru viitor numai pe temeiul național se poate asigura viața pașnică a popoarelor*”¹⁹. Regele Ferdinand vedea intrarea României în război ca: *„ziua așteptată de veacuri de conștiința națională, ziua Unirii poporului nostru”*²⁰.

Tot regele Ferdinand preciza: *„în virtuțile și vitejia noastră stă puțința de a reda dreptul ca într-o Românie întregită de la Tisa la Mare, să propășească în pace potrivit datinilor și aspirațiunilor gintei noastre. În aceste condiții datoria noastră ce ni se impune, hotărâți să înfruntăm cu bărbăție toate jertfele legate de un crâncen război, pornim la luptă cu avântul puternic al unui popor care are credința neclintită în memoria lui”*²¹.

În Ordinul de zi către armată, Regele Ferdinand I îndeamnă ostașii să poarte steagurile peste *„hotare unde frații noștri vă așteaptă cu nerăbdare și cu inima plină de nădejde. Veți lupta alături de marile națiuni cu care ne-am unit. O luptă aprigă vă așteaptă. Cu bărbăție să îi îndurăm însă greutățile și cu ajutorul lui Dumnezeu izbânda va fi a noastră”*²².

În numărul 1 - 2 din 2 - 9 octombrie 1916 a revistei „*Albina*” se anunța prin comunicatele Marelui Cartier General că în noaptea de 14 - 15 august 1916, după declararea de război contra Austro - Ungariei *„trupele noastre au atacat frontiera acestui stat. În același timp, trupele rusești aliate cu noi au început să treacă în Dobrogea, unde au fost primite cu însuflețire de popor”*²³. Cu aceeași bucurie se vorbește și de vitejia soldaților care au învins în prima noapte de război *„piedicile din calea lor și au pătruns peste munți în Ardeal, în scumpul Ardeal, prin numeroase puncte”*²⁴. Se vorbește și despre trupele române de peste munți, care au luptat cu armatele „*străine*” și care au continuat să înainteze *„ocupând treptat, treptat o însemnată întindere de pământ, cuprinsă între vechile hotare ale țării dinspre Carpați”*²⁵, pentru ca la data de 14 septembrie trupele noastre să treacă dincolo *„de Orșova, Pietroșani, pela sud de Sibiu, dincolo de râul Olt, de Cohalma, Odorheiu, Toplița și tăind munții Călimanului și până aproape de Vatra Dornei”*²⁶. Revista ne aduce aminte că *„în mersul său biruitor peste munți, armata noastră a făcut prizonieri mai multe mii de unguri, și le-a luat multe depozite de hrană și vite, munițiuni, tunuri,*

¹⁸ *Ibidem*, p. 1694.

¹⁹ *Proclamația de război a M. S. Regelui*, în „*Albina*”, Anul XIX, No, 47 - 48 din 21 - 28 august 1916, p. 1696.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ *Ibidem*.

²² *Ibidem*, p. 1698.

²³ Grigore Teodosiu, *Prima lună de război*, în „*Albina*”, anul XX, Nr. 1 - 2 din 2 - 9 octombrie 1916, p. 7.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ *Ibidem*.

arme”²⁷. Tot în paginile revistei regăsim informația referitoare la atitudinea dușmanului, care „venind cu forțe mari, noi a trebuit să ne retragem, mai întâiu, la sud de orașul Pietroșani, pe valea Jiului, unde ne-am întărit și de unde am respins mai multe atacuri ale vrășmașului”²⁸.

Comunicatele din 13 - 14 septembrie arată că în valea Jiului „luptele continuă și trupele noastre au înaintat, atacând și respingând pe vrășmaș”²⁹, pentru ca în comunicatul din 20 septembrie să se arate că armatele române „au luat 300 de prizonieri și cinci mitraliere și că ele contraatacă pe vrășmaș în zona muntoasă de pe malul drept al Oltului”³⁰.

Odată cu intrarea noastră în război, bulgarii „care se arătau ca prieteni ai țării noastre primitoare, s-au arătat și astădată ca un popor nerecunoscător și rău la suflet[...] acești răi vecini ai noștri au atacat cu forțe superioare așa zisul cap de pod de la Turtucaia și au dat zece asalturi, dar toate le-au fost respinse - mișelescul atac bulgar a isbutit și Turtucaia a căzut în mâinile lor”³¹.

În comunicatul din 14 septembrie, găsim cuvintele: „în Dobrogea liniște”, ceea ce dădea impresia că dușmanul a fost redus la tăcere. Cu toate acestea, după alte trei vești, se arăta: „în Dobrogea foc de artilerie ori hărțuiri de patrulare ori lupte de artilerie pe tot frontul”³². Comunicatul din 19 septembrie precizează situația trupelor „care au trecut Dunărea între Rusciuc și Turtucaia. În Dobrogea am atacat și am respins centrul și aripa dreaptă inamică”³³.

În timpul războiului, vasele austro - ungare de pe Dunăre și artileria inamică de pe acest fluviu au bombardat orașele Severin, Giurgiu, Zimnicea, Bechet. Inamicul a primit răspunsul imediat al armatei române, lovind localitățile Vidin, Rahova. De asemenea, aeroplanе franceze au bombardat orașul Sofia³⁴.

În Înaltul Ordin de Zi din 7 octombrie se arată că „după șapte săptămâni de războiu, cât timp a ținut piept vrășmașului cu bărbăție, se închină lupta aprigă la granițele țării contra armatelor inamice, cari vor să ne cotopească. În aceste momente simt ca o datorie să vă reamintesc că pământul sfânt al țării noastre a fost apărat totdeauna cu cinste și vitejie[...]. Aștept de la toate gradele ca și acum să își facă cu sfințenie datoria, apărând până la ultima suflare, patria amenințată[...]. Munții noștri, care de mii de ani au fost leagănul și pavăza neamului, să fie zidul nebiruit unde valurile de oțel ale vrășmașului să se sfarme înaintea vitejiei apărătorilor; cinstea oștirii și salvarea patriei o cer”³⁵.

În comunicatul către români dat în numele societății pentru educație cetățenească, reprezentat prin Konon, Mitropolitul Primat al României, Pimen, Mitropolitul Moldovei și Sucevei, G. Bagdat, primul președinte al Înaltei Curți de Casație și Justiție, Petre Poni, președintele Academiei Române, D. Creangă, profesor

²⁷ Ibidem.

²⁸ Ibidem.

²⁹ Ibidem, p. 8.

³⁰ Ibidem.

³¹ Ibidem, pp. 8 - 10.

³² Ibidem, p. 10.

³³ Ibidem, p. 12.

³⁴ Ibidem.

³⁵ Înalt ordin de zi al Regelui, în „Albina”, Anul XX, Nr. 3 din 16 octombrie 1916, p. 7.

universitar se considera că Înalțul Ordin de Zi al Regelui este un îndemn la reculegere sufletească pentru întregul poporul român. În aceste momente „*viața nu ne mai aparține nouă ci patriei amenințate pentru apărarea căreia cu toții trebuie să ne ridicăm. Niciodată nu s-a simțit nevoie de un patriotism mai cald, de un sacrificiu nețărnut, de o manifestare mai puternică a tuturor virtuților cetățenești dătătoare de energie și de înălțare sufletească, precum și de solidaritatea sufletească a întregului popor românesc*”³⁶.

În lupta lor, armatele române au fost susținute de Franța, Anglia, Italia, Rusia care au promis ajutor militar și diplomatic pentru anexarea regiunilor locuite de români din Imperiul Austro - Ungar³⁷.

Marele Război este văzut de Nicolae Iorga ca unul dintre cele mai mari războaie din istoria oștirilor - „*20 de milioane [de vieți] omenesci pornite pe măcel și dare de foc -, prin perfecțiunea mijloacelor de distrugere, prin învățătura tacticilor și strategilor, prin imensele pagube pe care le-a adus culturii umane*”³⁸.

Astfel spus „*participarea României la Primul Război Mondial a avut un amplu impact asupra tuturor forțelor beligerante. Atât Puterile Centrale, cât și Aliații au imobilizat pe Frontul Românesc importante resurse militare, în detrimentul operațiunilor desfășurate în alte părți. Mai mult, promisiunile cu privire la anexarea unor teritorii, pe care Puterile Antantei le-au făcut cu reticență noului aliat pentru a-l câștiga de partea lor, au reprezentat ulterior o piedică în negocierea unui acord de pace. În ceea ce-i privește pe români, aceștia au avut de îndurat o înfrângere zdrobitoare în anul 1916, o probă a focului trecută cu greu pe câmpul de luptă în anul 1917*”³⁹.

Intenția României de a intra în război n-a fost un secret pentru Puterile Centrale, care luaseră măsuri de precauție, mai puțin acțiuni provocatoare la adresa României. De asemenea, criza românească a accelerat centralizarea conducerii militare în cadrul Puterilor Centrale, iar prin victoria asupra armatelor române, armatele Puterilor Centrale au avut acces la alimente pentru populații, dar și petrol pentru armata și marina germană, care au permis să continue războiul în anul 1918. Trebuie precizat că acțiunile din anul 1916 s-au soldat cu 250.000 de victime, ce a condus o treime din țară la un regim dur de ocupație, iar în ceea ce privește moralul soldaților trebuie amintit că era unul foarte scăzut. Cu toate acestea, armata rusă și prioritățile pe care Puterile Centrale le aveau în alte locuri le-a oferit românilor 6 luni de răgaz, timp în care s-au regrupat și reorganizat. Dobândirea unor arme și nu numai, a condus armata română în 1917 la o luptă care a putut fi purtată de la egal la egal cu adversarul, față de dezechilibrul din anul 1916. Singurul succes militar semnificativ al aliaților din anul 1917, bătăliile de la Mărăști, Mărășești, Oituz au dus la credibilitatea României față de Antanta. Pacea și demobilizarea impusă prin Tratatul de la Bufta și București au slăbit forțele și moralul armatei române, dar cu toate acestea, efortul depus de generalul M. Berthelot, în toamna anului 1918 a reușit să mobilizeze armatele române, acestea declarând război Germaniei.

³⁶ *Apel către români*, în „Albina”, Anul XX, Nr. 4 din 23 octombrie 1916, pp. 84 - 85.

³⁷ Glenn E.Torrey, *România în Primul Război Mondial*, Editura Meteor Publishing, 2014, p. 15.

³⁸ N. Iorga, *Războiul nostru în note zilnice 1914 - 1916*, Ramuri, Craiova, f. a., p. 7.

³⁹ Glenn E.Torrey, *op.cit.* pp. 352 - 253.

Se poate înțelege faptul că România s-a născut în urma Primului Război Mondial, a atitudinii pe care marii oameni ai perioadei au avut-o.

În încheiere, trebuie menționat faptul că, imaginea războiului poate fi întregită cel mai bine prin devotamentul pe care l-a avut soldatul român față de țară, devotament evidențiat cel mai bine printr-o serie de scrisori adresate familiilor rămase acasă:

*„Eu v-am asigurat de acasă dela plecarea mea, că voiu lupta cu cinste și dragoste pentru scumpa și iubita noastră patrie și am luptat cu cea mai mare dragoste, dar într-o bună zi, aproape de seară, două gloanțe au venit și mi-au lovit picioarele. Să nu regretați de a mea rănire, că și eu am trimis doi dușmani de veci pe lumea ailaltă. Ei mi-au dat la picioare, eu le-am dat la mir[...]. Iar dacă eu voi muri să nu plângi a mea moarte; să fii cu mult mai veselă că soțul tău a murit pe câmpul de onoare apărându-și patria.”*⁴⁰ - Cenușe Ion (batalion 10, vânători, compania 7).

*„Aflați despre mine că sunt sănătos, ceeace vă doresc și vouă. Eu mă aflu la spitalul militar din Galați; am fost bolnav, rănit puțin dar acum sunt bine. Să nu plângeți, nici să nu vă faceți inimă rea, căci mare e Dumnezeu și în curând ne vom vedea, căci trebuie să reapar în sânul vostru plin de glorie și vitejie”*⁴¹ - Ionel Șoltuz (Regimentul 38, infanterie).

Câteva date despre revista „Albina”

Apare la București, săptămânal, bilunar sau lunar, în perioadele: 5 octombrie 1897 - 15 august 1916; 22 ianuarie 1922 - decembrie 1928; 15 septembrie 1933 - decembrie 1937; continuă până în 1949; seria a 2-a apare din 1950.

Comitetul de redacție: Ioan Kalinderu, P. Gârboviceanu, C. Rădulescu - Motru, G. Coșbuc, P. V. Năsturel, Gh. Adamescu, I. Otescu, P. Dulfu, V. S. Moga, N. Nicolaescu, Gr. Teodossiu, Const. C. Pop - Tașcă, V. Stoicănescu.

De la 7 ianuarie 1907 la 26 septembrie 1910, pe copertă apare subtitlul „Revistă populară”. Din 1933: „Foaie săptămânală pentru popor”.

Frecvența: până 1925 apare săptămânal; între 1925 - 1927 apare bilunar; din ianuarie 1927 apare lunar; din 1933 apare săptămânal.

Din 1933 își schimbă formatul: 48 x 32 cm.

De la 19/26 decembrie 1910 până la 23 septembrie 1912 apare la tipografia „Socce”; din 7 octombrie 1912 - 25 septembrie 1916 la tipografia „Gutenberg”, Joseph Göbl S-sori. Nu este indicată tipografia de la 1 martie până la 17 mai 1909, apoi la numerele din 20/27 decembrie 1909, 3/10 ianuarie 1910, 24 ianuarie - 14 februarie, 28 februarie - 14 martie 1910, 3 - 24 aprilie, 19 iunie - 31 iulie 1911, 18 noiembrie 1912 - 6 ianuarie 1913, 27 ianuarie - 14/21 aprilie, 3 noiembrie 1913, 30 martie - 6/13 aprilie 1914, 3/24 august, 14 septembrie, 19 octombrie 1914, 30 august - 20 septembrie 1915 și la 29 noiembrie 1915.

Din august/septembrie 1922 apare la Casa Culturii Poporului; Imprimeria Fundației Culturale „Principele Carol”, de la 1/15 februarie 1923; Fundația Culturală „Principele Carol”. „Casa Culturii Poporului”: 15/30 aprilie 1925 - noiembrie 1927;

⁴⁰ *Scrisori de la eroi*, în „Albina”, Nr. 4 din 23 octombrie 1916, p. 91.

⁴¹ *Ibidem*.

Fundația Culturală „Regele Mihai I” din martie 1928; Imprimeria Fundațiilor Culturale Regale: 2 februarie - 31 august 1934, „M. O. Imprimeria Națională”: de la 7 septembrie 1934.

MEMORIILE LUI KARL HELFFERICH DESPRE ROMÂNIA ÎN ANII MARELUI RĂZBOI

Sorin CRISTESCU*

Cuvinte cheie: *declarație de război, tratat de pace, diplomație, negocieri, Oberste Heeresleitung.*

Keywords: *war declaration, peace treaty, diplomacy, negotiations, Oberste Heeresleitung.*

Abstract

Memoirs of one of the protagonists of the Great War, Karl Helfferich, who described the moment of Romania's entry in the war on side of the Entente, and also the negotiations of the peace treaty of Bucharest 7th May 1918 throw a light on the antagonism inside the alliance of Central Powers, on the hegemony of the leaders of the German Army upon the political leadership and explain the discredit suffered by the German diplomacy in this context.

Dintre lucrările de memorialistică germană privind Primul Război Mondial, lucrarea de sinteză a lui Karl Helfferich¹ *Der Weltkrieg* - Marele Război (trei volume) scrisă la scurt timp după evenimente, în 1919, oferă o serie de aspecte scrise „la cald”, pe care nu le vom reîntâlni în lucrările scrise la două trei decenii de la evenimente. Autorul consacră un spațiu amplu momentului intrării în război a României de partea puterilor Antantei, 27 august (stil nou) 1916, și prezintă importanța remarcabilă pe care a avut-o acest eveniment în destinele Germaniei și în evoluția operațiunilor războiului:

„Între timp lucrurile s-au tensionat și mai mult. Din a doua jumătate a lui august 1916 veștile primite de la București păreau neclare și contradictorii; dar judecând în contextul situației generale mi-am dat seama din ceea ce știam că România este gata să pornească la luptă împotriva noastră. În aprecierea mea care se accentuase de mai multă vreme când am văzut ce repede au fost transportate cerealele pe care le cumpărase Germania, nu m-am lăsat păcălit nici de asigurările mincinoase ale premierului Brătianu și nici de cele ale regelui său. Când în seara zilei de 27 august, era duminică, cam pe la orele 11, cancelarul² mi-a spus la telefon, în franceză, pentru că lucrurile care nu

*Dr., cercetător, Institutul de Studii Politice de Apărare și Istorie Militară din București.

¹ Karl Helfferich (1872 - 1924) om politic german, secretar de Stat la Finanțe (21 ianuarie 1915 - 22 mai 1916), secretar de Stat la Interne (22 mai 1916 - 23 octombrie 1917) în aceeași ultimă perioadă, (de fapt până la 9 noiembrie 1917) a îndeplinit și funcția de vice - cancelar în vremea cancelarilor Theobald von Bethmann - Hollweg, Georg Michaelis și Georg von Hertling. A participat la elaborarea tratatelor de Pace de la Brest - Litovsk și București. A murit într-un accident de cale ferată. Memorialist.

² Theobald von Bethmann Hollweg (1856 - 1921) om politic german, cancelar al Imperiului (14 iulie 1909 - 13 iulie 1917) a jucat un rol major în declanșarea Primului Război Mondial făcând jocul generalilor germani care au cerut declanșarea războiului în iulie 1914 argumentând „mai bine acum decât mai târziu”.

trebuiau auzite de oricine de discutăm în franceză: „*L'Italie nous a déclaré la guerre*”³, am răspuns: „*Et la Roumanie suivra sur-le-champ*.” [Italia ne-a declarat război... Și România va urma imediat.]

La Ministerul de Externe încă mai aveau îndoieli. Seara, după ora 11, cancelarul mi-a comunicat că declarația de război a României a fost înmănată celor de la Viena. Având în vedere situația gravă de pe toate fronturile, cancelarul a primit vestea ca o pe o grea lovitură. Sigur că nu ne rămânea altă opțiune decât ca la declarați a de război a României către Austro - Ungaria să răspundem declarând și noi imediat război României. Încă din cursul nopții s-a telegrafiat [acest lucru] către toate guvernele federale. Eu am propus să se ia imediat legătura cu liderii de partide pentru a anunța [vestea] în *Reichstag*⁴. Față de liderii de partide existau temeri dacă vor ajunge la consens și nu cumva declarația de noastră de război către România să fie respinsă.

Telegrama primită de la Marele Cartier General privind posibilitățile de ripostă a atacului românesc despre care se vorbea se săptămâni și luni de zile, nu suna deloc încurajator. Se dispunea doar de puține trupe de infanterie, iar de artilerie aproape deloc! Nici cei de la Pleß⁵ noch și nici cei de la Teschen⁶ nu păreau să creadă că românii vor lovi până la urmă. Bulgarii erau înțeleștați încă de la 20 august într-o ofensivă împotriva armatei Antantei de la Salonic⁷. În ce măsură și în cât timp vor putea fi trimise trupe de ale lor la luptă împotriva României nu se știa cu certitudine. Din fericire ofensiva pornită de ruși în iunie⁸ pe frontul din Galiția și Volhinia își irosise forța ofensivă din cauza pierderilor grele suferite. Dacă atacul României s-ar fi produs cu câteva săptămâni mai devreme, în momentul în care frontul austro - ungar era grav zdruncinat, categoric nimic nu ar mai fi putut opri catastrofa.

Declarația de război a României și situația gravă creată prin acest demers l-au determinat pe împărat să-l cheme la Pless pe feldmareșalul Hindenburg⁹. Generalul

³ Italia declarase război Austro - Ungariei la 23 mai 1915, dar Germaniei i-a declarat război la 27 August 1916.

⁴ Denumirea parlamentului german.

⁵ Sediul Înaltului Comandament al armatelor germane.

⁶ Sediul Înaltului Comandament al armatelor austro - ungare.

⁷ La începutul lui octombrie 1915, înainte de intrarea efectivă a Bulgariei în război de partea Puterilor Centrale și în condițiile eșecului încercării anglo - franceze de a porni o operațiune de la Galipoli asupra Constantinopolului, trupe ale Antantei au debarcat la Salonic fără consimțământul regelui Greciei, doar cu acordul premierului Venizelos. Ele au format așa-numita armată a condusă de generalul Maurice Sarraill, lipsită însă de forță ofensivă. În convenția militară încheiată de România cu Antanta la 4/17 august se prevăzuse o ofensivă a armatei lui Sarraill asupra bulgarilor, dar la 20 august bulgarii au fost cei care au atacat trupele antantei care au făcut față cu greu atacului bulgar.

⁸ Este vorba de așa-numita ofensivă a generalului A.A. Brusilov (4 iunie - 20 septembrie 1916) de care rușii și Antanta își legau speranța că va străpunge peste Carpați. Cu toate că rușii au provocat pierderi grele inamicului, scoțând din luptă 1,5 milioane soldați austro-ungari și 350.000 de soldați germani, dintre care 400.000 prizonieri capturați, faptul că și ei au pierdut 500.000 de oameni nu le-a mai permis să-și atingă obiectivul. Din aceste memorii germane se vede clar că liderii Rusiei au acceptat revendicările teritoriale ale României, înscrise în convenția politică de la 4/17 august 1916, doar în condițiile în care ofensiva lui Brusilov se considera deja *eșuată*.

⁹ Paul von Hindenburg (1847 - 1934), celebru feldmareșal german, chemat la conducerea armatelor germane de pe frontul est după străpungerea lui de către ruși în august 1914. Victoriile reputate atunci la Tannenberg și Lacurile Mazuriene în care rolul decizional revenise de fapt mai tânărului său adjunct, generalul Ludendorff (1865 - 1937), au salvat situația și au creat mitul genialității celor doi generali care va

Falkenhayn¹⁰ a protestat împotriva acestui demers făcut fără consultarea sa, la care Împăratul i-a pus în vedere să-și dea demisia. Când cancelarul a sosit la Marele Cartier General în după amiaza zilei de 29 august numirea lui Hindenburg ca șef al Marelui Stat Major al armatelor și a lui Ludendorff ca adjunct era deja un fapt împlinit¹¹.

Și eu am plecat la Pleß împreună cu secretarul de Stat von Jagow¹², la 30 august 1916. Deși nu se cunoștea care va fi atitudinea Bulgariei¹³ față de noua situație – Bulgaria va declara război României abia la 1 septembrie – am găsit acolo o stare de spirit încrezătoare. Patru divizii germane porniseră deja de pe frontul de vest spre Transilvania, întăriri suplimentare se aflau în pregătire¹⁴. S-a hotărât că mai întâi trebuie să se lase românilor mână liberă, apoi însă vor fi loviți cu forțe reunite. Calmul de nezdruccinat al lui Hindenburg și înțelegerea precisă și rapidă a lui Ludendorff au pecetluit această discuție. Am părăsit Pleß cu un sentiment de liniște și de ușurare.

Românii au pătruns adânc în Transilvania, fără să întâlnească aproape deloc rezistență. În vest, englezii și francezii și-au reluat atacurile pe Somme cu o înverșunare care a depășit tot ceea ce văzuse până atunci pentru a ne împiedica să luăm de acolo trupe pe care să le trimitem în România. Dar cu toate că până la mijlocul lui septembrie pătrunseseră până dincolo de șoseaua Bapaume – Péronne, Hindenburg și Ludendorff, care între timp se duseseră la fața locului ca să se convingă cum stau lucrurile, nu s-au lăsat abătuți din planurile lor pentru campania din România. În vreme ce românii pătrundeau în Ungaria¹⁵, prima lovitură li s-a aplicat acolo unde se așteptau ei mai puțin: între Dunăre și Marea Neagră, în Dobrogea și au fost aruncați dincolo de valul lui

dura pe tot timpul războiului și pe durata vieții lor. În 1925, fără să fi avut partid politic, Hindenburg a fost ales președinte al Germaniei, iar în 1932 a fost reales, învingându-l în alegeri pe Adolf Hitler. La 30 ianuarie 1933, președintele Hindenburg a semnat însă decretul de numire a lui Hitler în funcția de cancelar (prim - ministru) ceea ce a marcat sfârșitul regimului Republicii de la Weimar.

¹⁰ Erich von Falkenhayn (1861 - 1922) general german, a fost șeful Marelui Stat Major al armatelor germane la 14 septembrie 1914 până la 29 august 1916. Numit la comanda Armatei a 9-a germane la 6 septembrie 1916, a jucat un rol major în victoriile obținute de trupele Puterilor Centrale asupra României până în ianuarie 1917. De la 5 iunie 1917 a fost numit la conducerea trupelor germano - otomane din Palestina și apoi, de la 4 martie 1918, la conducerea Armatei a 10 germane din Rusia.

¹¹ Un gest consecințe dramatice, acceptat cu lacrimi de către împăratul Wilhelm al II-lea care a înțeles că din acel moment conducere destinelor Germaniei va trece definitiv în mâna celor doi generali, dar era singura soluție posibilă deoarece doar ei aveau autoritatea necesară să ia din trupele care luptau la Verdun și la Somme și în Rusia, și a le trimite împotriva României. Deciziile luate de cei doi generali, războiul submarin nelimitat la 31 ianuarie 1917, apoi transportarea lui Lenin din Elveția în Rusia (martie - aprilie 1917), respingerea celor „14 puncte” formulate de președintele Wilson la 8 ianuarie 1918 ca bază pentru încheierea păcii și ofensivele de pe frontul de vest (21 martie - 17 iulie 1918) au dus la dezastrul Puterilor Centrale și al Germaniei în toamna lui 1918. După armistițiul de la 11 noiembrie 1918 Ludendorff a promovat legenda trădării armatei de germane de către liderii politici socialiști „legenda loviturii de pumnal în spate”, ulterior prin intermediul lui Adolf Hitler, iar Hindenburg, ajuns președinte al Germaniei în 1925, reales în noiembrie 1932, dar care a sfârșit prin a-l numi cancelar pe Hitler la 30 ianuarie 1933.

¹² Gottlieb von Jagow (1863 - 1935), om politic german, ministru de Externe (11 ianuarie 1913 - 22 noiembrie 1916).

¹³ Bulgaria încheiasă un tratat de alianță cu Puterile Centrale la Pless la 6 septembrie 1915.

¹⁴ În total 43 de divizii ale Puterilor Centrale vor fi luate de pe frontul de vest și de est pentru a fi trimise împotriva României, în vreme ce alte 13 divizii au venit de pe frontul de sud. Afirmatia îi aparține generalului Constantin Prezan, formulată în ziarul *Neamul Românesc* din 10 [23] Iunie 1918. De o victorie germană la Verdun sau pe Somme nu a mai putut fi vorba.

¹⁵ De fapt în Transilvania.

Traian¹⁶. Spre sfârșitul lui septembrie concentrarea noastră în Ungaria [Transilvania] se încheiase. La 29 septembrie, românii au fost bătuți la Sibiu, la 8 octombrie a fost recucerit Brașovul și în următoarele săptămâni românii au fost împinși pe frontiera Carpaților. Operațiunile din Dobrogea la care în afară de trupe bulgare și germane au participat și trupe turcești, și-au aflat încoronarea în cucerirea portului Constanța, la 23 octombrie, și trecerea Dunării la Cernavoda, la 25 octombrie. Încă din acel moment campania din România era pierdută, iar Aliatilor le-a fost luat din mână atuul care credeau ei că va aduce deznodământul războiului.

În prima jumătate a lui noiembrie, trupele germane și austro-ungare au cucerit trecătorile Carpaților și au pătruns în Valahia. La 25 noiembrie, trupele germane și bulgare au realizat trecerea Dunării dinspre sud¹⁷. Într-o bătălie de trei zile pe râul Argeș¹⁸, ambele armate au atacat armata română dinspre nord, vest și sud și i-au provocat o înfrângere categorică. Ca fruct al victoriei capitala țării a căzut la 6 decembrie 1916 în mâinile trupelor Puterilor Centrale. A fost nevoie de mai puțin de trei luni pentru a învinge România și a restabili situația¹⁹. La fel și atacurile înverșunate executate de armata Antantei de la Salonic în prima jumătate a lui noiembrie 1916 nu au reușit să schimbe destinul României, la fel de puțin ca și atacurile Aliatilor care au continuat în vest, pe râul Somme.

Războiul ajunsese într-un moment dramatic care ar fi trebuit să-i silească și pe prieteni și pe dușmani să se gândească înainte de a porni noi lupte dacă nu cumva există o posibilitate ca popoarele greu încercate să fie smulse din marea de sânge și lacrimi și îndreptate spre pacea mult dorită.²⁰

Autorul continuă arătând că după ceea ce se considera victoria de la București, de la 6 decembrie 1916, câteva zile mai târziu, Germania a făcut o propunere de pace puterilor Antantei care însă a fost respinsă din cauza poftelor imperialiste ale Antantei; în realitate era vorba de faptul că oferta de pace germană nu conținea nimic concret.

Relatarea lui Helfferich ne oferă câteva date esențiale care arată cât de importantă a fost intrarea României în război de partea puterilor Antantei. În primul rând impactul declarației de război a declanșat o criză la nivelul conducerii care nu a putut fi rezolvată rapid decât prin aducerea în fruntea armatei a celor doi generali care se bucurau de încrederea opiniei publice germane: feldmareșalul Hindenburg și generalul Ludendorff, împotriva sentimentelor împăratului Wilhelm al II-lea și cu toate

¹⁶ În realitate prima lovitură a fost cea dată de trupele bulgaro - germane la Turtucaia (19 august/1 septembrie - 23 august/6 septembrie 1916) provocând pierderi grele armatei române, a urmat apoi ofensiva în Dobrogea, când portul Constanța a căzut la 10/23 octombrie 1916 și apoi a urmat străpungerea frontului din valea Jiului la 1/14 noiembrie, căderea Craiovei la 8/21 noiembrie și a Bucureștilor la 23 noiembrie/6 decembrie 1916.

¹⁷ La Șistov - Zimnicea.

¹⁸ Bătălia de pe Argeș a avut loc între 18 noiembrie/1 decembrie - 23 noiembrie/3 decembrie 1916 și se conturase la început ca un succes al armatelor române.

¹⁹ În realitate Bucureștiul a căzut în a suta zi de campanie, iar la începutul lui ianuarie 1917 au căzut și Focșanii în mâna trupelor Puterilor Centrale, dar acesta nu a însemnat o victorie decât pentru presa germană pentru că frontul s-a stabilizat cu ajutorul trupelor ruse pe linia Nămolosa - Galați, iar luptele au avut să se reia în vara lui 1917.

²⁰ Karl Helfferich, *Der Grosse Krieg*, Ullstein, Berlin, 1919, vol. 2, pp. 104 - 109.

consecințele colosale care vor decurge de aici pentru Europa în următorii 15 ani și care au modificat radical situația politică.

Apoi am văzut consecința militară: luarea de trupe germane din înclășările cele mai sângeroase, încă nedecise, Verdun și Somme, pentru fi trimise în România, germanii renunțând la încercarea de a mai obține victoria în vreuna din cele două celebre confruntări și trecând la defensivă în ambele zone.

Cu toate acestea nu putem decât să regretăm că obiectivul memorialist Helfferich nu ne spune din păcate mai nimic despre impactul pe care trebuie să-l fi avut asupra opiniei publice germane confruntările din vara anului 1917 de la Mărăști, Mărășești și Oituz, alăturându-se poziției false a istoriografiei și memorialisticii germane care a încercat multă vreme să ne convingă de faptul că războiul din România s-ar fi încheiat odată cu cucerirea Bucureștilor.

Helfferich este însă interesant pentru faptul că el completează o lacună din amintirile altui memorialist mai puțin cunoscut, Richard von Kühlmann²¹. Acesta pleacă la Berlin pe durata vacanței de paște începând cu ziua de 30 martie dar șederea sa se va prelungi până la 28 aprilie 1918 când se vor relua negocierile păcii de la București²².

Pentru a înțelege însă ce s-a petrecut la Berlin în perioada 28 martie - 28 aprilie 1918, răstimpul în care liderii diplomatici german și austro-ungar au avut un fel de vacanță de Paște prelungită putem recurge la memoriile lui Karl Helfferich. Acolo există un capitol întreg consacrat păcii de la București pe care îl reproducem integral aici²³:

Karl Helfferich (1872 - 1924)

²¹ Richard von Kühlmann (1873 - 1948), om politic german, secretar de Stat la Externe (6 august 1917 - 9 iulie 1918) a semnat pacea de la București de la 7 mai 1918 în calitate de șef al diplomației germane. Toate datele din acest studiu sunt date pe stilul nou. Amintirile sale intitulate *Erinnerungen*, au fost publicate postum, la Heidelberg, în 1948.

²² Kühlmann, *op. cit.*, pp. 487 - 491.

²³ *Der Friede von Bukarest*, în *Der Grosse Krieg*, vol. 3, pp. 298 - 316.

„DI von Kühlmann și contele Czernin nu au mai participat la negocierile finale ale tratatului de pace de la Brest-Litovsk. Încă de la finele lui februarie s-au dus la București pentru a participa la negocierile de pace cu guvernul român.

Armata română încheiase simultan cu cea rusă un armistițiu cu Înaltul Comandament al celor patru puteri aliate (Puterile Centrale) la începutul lui decembrie 1917. Dar curând s-a ajuns la ciocniri și ostilitate între trupele române de parte cărora se afla și comandantul rus al frontului românesc, generalul Șcerbaciov, și unitățile rusești bolșevizate care voiau să se întoarcă în patrie. Din acest motiv guvernul bolșevic a trimis guvernului român acea notă concepută în termeni duri și chiar l-a arestat pentru scurtă vreme pe ministrul plenipotențiar român de la Petersburg [corect: Petrograd] și la ultimatumul care la sfârșitul lui ianuarie a dus la ruperea relațiilor diplomatice dintre Rusia Sovietică și România. Generalul Șcerbaciov a fost declarat „dușman al poporului” și pus în afara legii²⁴.

Atitudinea guvernului român și a armatei române față de Germania și aliații ei era greu de prevăzut la vremea aceea. Un timp s-a crezut că armata română îngrămădită în Moldova între armatele celor patru aliați și Rusia ar fi dispusă să reia lupta. În acest sens lucra mai ales Regina României sprijinită de generalul Șcerbaciov și de misiunile militare ale puterilor Antantei. Împotriva acestei politici s-a conturat un curent puternic chiar în România. O grupare de politicieni români de vază, din care făcea parte bătrânul P.P. Carp și cel care fusese multă vreme ministrul plenipotențiar al României la Berlin, Al. Beldiman²⁵, a condamnat mereu demersul intrării României în război împotriva Germaniei și acum făceau opoziție împotriva Casei Regale românești a cărei politică trădătoare adusesse atâta nenorocire asupra țării. Această grupare a intrat în legătură cu guvernul german ca să se asigure dacă Germania ar fi dispusă - în cazul în care un nou guvern român ar proclama decăderea Regelui și a dinastiei sale din toate prerogativele - să acorde României o pace suportabilă.

Planurile orientate în această direcție au fost totuși anihilate prin demersurile politicii austro-ungare. Din câte știu eu, împăratul Carol I²⁶ fără să întrebe la Berlin sau măcar să dea știre acolo, l-a trimis pe fostul atașat militar de la București, colonelul Randa în misiune secretă la regele României și l-a asigurat de disponibilitatea sa de a susține o pace onorabilă²⁷.

În discursul său din 11 decembrie 1918, contele Czernin a încercat să justifice acest demers greu de imaginat de altfel:

Posibilitatea de a ajunge la tratative de pace cu România a fost luată în calcul atunci când au început negocierile cu delegația rusească de pace de la Brest - Litovsk. Ca să împiedicăm alăturarea României la aceste tratative, partea germană a transmis

²⁴ Vezi textul notei guvernului sovietic de la 13/26 ianuarie 1918 în care se anunță ruperea relațiilor diplomatice cu România și al cărei ultim punct se referă la scoaterea în afara legii a generalului Șcerbaciov în *Relațiile româno sovietice. Documente*, vol. I 1917 - 1934, Editura Enciclopedică, București, 1999, doc. 9, pp. 15 - 17.

²⁵ Alexandru Beldiman (1855 - 1924) ministrul plenipotențiar al României la Berlin (14 martie 1896 - 28 august 1916).

²⁶ Carol I de Habsburg (1887 - 1922) a fost urmașul la tron al împăratului Franz Joseph (21 noiembrie 1916 - 11 noiembrie 1918).

²⁷ Mai precis de dorința sa ca Ferdinand să rămână pe tronul României dacă acceptă ca țara sa să încheie pace separată cu Puterile Centrale.

guvernului român că nu vrea să trateze nimic cu regele de acum al României și nici cu guvernul său. Acest demers nu urmărea însă decât scopul de a ajunge la tratative separate cu România, pentru că Germania se temea că o includere a României în negocierile de la Brest - Litovsk ar putea periclita șansele păcii. Pe urmă se părea că intenția României de a continua războiul va prevala. Din acest motiv la fine lunii ianuarie Austro - Ungaria a luat inițiativa [păstrării regelui Ferdinand și a dinastiei sale] pentru a permite să se înceapă negocieri de pace cu România.

Această prezentare n-are nicio legătură cu realitatea fie și numai dacă ne gândim la ruperea relațiilor diplomatice și amenințările cu războiul care făceau ca relațiile dintre Rusia Sovietică și România oficială să fie tot mai tensionate, așa că o colaborare a celor două țări la negocierile de la Brest Litovsk, pe care ar fi vrut chipurile să o împiedice guvernul german, nu avea niciun temei real. Chestiunea dinastiei românești și a guvernului român a fost pus de guvernul german numai din punct de vedere obiectiv adică ar fi fost posibilă o înțelegere sinceră și o pace durabilă cu România în care domnea o dinastie compromisă plus guvernul trădător, absolut ostil Germaniei, patronat de Brătianu și Take Ionescu. Politica austro - ungară nu avea nevoie cu atât mai puțin să blocheze intențiile celei germane, cu atât mai mult cu cât contele Czernin știa că *Oberste Heeresleitung* - OHL stăruia pentru încheierea rapidă a păcii cu România în condițiile plănuitei ofensive pe frontul de vest. Adevăratele motive ale „inițiativei” austro-ungare în favoarea regelui Ferdinand s-ar putea afla în anumite considerații de natură dinastică; se vorbea pe atunci de temerea că detronarea regelui României va avea drept consecință o și mai mare contestare a principiului monarhic și nu va rămâne fără urmări asupra situației dinastiilor Puterilor Centrale. Apoi se poate să fi jucat un rol și vechea invidie a Austro - Ungariei asupra poziției germanilor în România, care s-ar fi consolidat printr-un nou guvern, categoric filogerman, și prin instaurarea unei noi dinastii devotată Germaniei.

Oricum ar fi stat lucrurile - după ce împăratul Austriei și politica austro - ungară s-au declarat pentru menținerea dinastiei românești și partea germană a renunțat la condiția abdicării regelui - spre marea dezamăgire și supărarea politicianilor români filogermani care se angajaseră plenar împotriva dinastiei din țara lor. Un teren prielnic unor ample negocieri s-a creat abia după demisia cabinetului Brătianu la 10 februarie și înlocuirea lui cu un nou guvern prezidat de generalul Averescu și mai ales după ce mai târziu locul lui Averescu a fost luat de guvernul conservator favorabil Puterilor Centrale condus de Marghiloman, negocierile au avansat rapid.

Negocierile au fost însă de la bun început extrem de dificile deoarece interesele germane, austro - ungare și turcești se întretaiau în fel și chip și existau multiple antagonisme.

Germania nu avea interese teritoriale, în schimb pentru noi era important ca pentru eventualitatea unei prelungiri a războiului cu puterile occidentale și America ca și pentru eventualitatea unui „război economic după război” să ne asigurăm pe cât posibil importul de cereale și furaje plus petrol din România. În plus trebuia să ținem cont de legăturile noastre comerciale cu Levantul care treceau prin România, atât de cele feroviare cât și de cele pe Dunăre. Problema căii ferate de la Cernavodă la Constanța și a conductei petroliere paralele cu această cale ferată, la fel ca și problema portului Constanța erau extrem de importante în privința aceasta extrem de importante

atât pentru Germania cât și pentru Austro - Ungaria. Căci dacă Dobrogea ar fi revenit bulgarilor așa cum doreau aceștia, atunci ei ar fi controlat toate căile ferate ale Puterilor Centrale spre Marea Neagră, iar România ar fi fost lipsită de propria ei legătură feroviară cu această mare. Din acest motiv trebuiau încheiate convenții speciale pentru asigurarea intereselor legate de căile de comunicație ale Puterilor Centrale și României.

Austro - Ungaria era la fel ca și noi interesată de căile de comunicație românești și de asigurarea importurilor de cereale din România. În problema petrolului poziția dublei monarhii se deosebea de a noastră în măsura în care Austro - Ungaria dispunea de propriile ei mari rezerve de petrol în Galiția, care intrau în concurență cu cele din România, iar capitalul austro - ungar nu fusese până acum interesat de industria petroliferă românească în care fuseseră investite mari capitaluri germane. Numai că guvernul austro - ungar căuta să se folosească de aceste tratative de pace ca să-și asigure și el o influență preferențială în extracție și valorificarea petrolului românesc. Dorințele și interesele austro - ungare intrau în divergență cu cele germane în anumite puncte deloc lipsite de importanță. În plus politicienii austro-ungari, cărora Germania nu le putea niciodată predica suficient de mult moderația, s-au prezentat cu o serie de considerabile pretenții teritoriale. Guvernul și parlamentul ungar, plus opinia publică ungară, pretindeau, chipurile din considerente strategice, rectificări majore de frontieră prin care un număr de orașe precum Turnu - Severin, Sinaia și Ocna, plus prețioasele zone petrolifere din Moldova urmau să revină Ungariei. Contele Czernin s-a opus ce-i drept acestor pretenții excesive, dar în urma puternicelor presiuni maghiare s-a văzut silit să prezinte și să susțină aceste pretenții. Abia după ce conducerea guvernului a fost preluată de Marghiloman, care anterior dăduse contelui Czernin promisiuni ferme privind politica sa față de monarhia dunăreană, Czernin a renunțat la o mare parte din pretențiile de natură teritorială în schimbul celorlalte concesi care erau la fel de ample. De dragul acestor concesi, contele Czernin a asigurat guvernul român de susținerea diplomatică a pretențiilor sale asupra Basarabiei.

Pretențiile Bulgariei vizau anexarea întregii Dobroge. Înainte de intrarea Bulgariei în război împotriva României, Puterile Centrale îi promisese retrocedarea părții de sud a Dobrogei ce-i fusese luată de România în urma celui de-al doilea război balcanic, plus o rectificare de frontieră. Germania și Austro - Ungaria erau acum dispuse să sprijine alipirea întregii Dobroge la Bulgaria. Guvernul german puneă totuși condiția unui acord reciproc avantajos privind calea ferată Cernavoda-Constanța și portul Constanța, precum și respectarea și asigurarea intereselor economice germane din Bulgaria pe seama teritoriilor ce urmau să-i revină de la Serbia.

Din cauza pretențiilor Bulgariei asupra Dobrogei au apărut dificultăți cu Turcia. În cursul campaniei [din 1916] aceasta mobilizase un număr considerabil de trupe care participaseră la cucerirea Dobrogei. Bazat pe acest aspect, guvernul turc a cerut ca în cazul în care Dobrogea va fi cedată Bulgariei, aceasta din urmă să-i retrocedeze nu numai teritoriile pe care în anul 1915 turcii trebuiseră să le cedeze Bulgariei ca preț pentru intrarea celei din urmă în război, ci și o parte din districtele pe care le pierduse în favoarea Bulgariei în cursul războaielor balcanice. În ceea ce o privește, Bulgaria se opunea din răspuțeri acestor pretenții turcești.

În aceste condiții situația prezenta un potențial exploziv imens încât în perspectiva continuării războiului cu coaliția dușmanilor noștri, care și după ieșirea

Rusiei și a României reprezenta o forță copleșitoare, eu am considerat că rezolvarea rapidă și favorabilă a chestiunii românești era o necesitate imperioasă. La aceste considerații se adăuga faptul că *Oberste Heeresleitung* avea neapărată nevoie de trupele ei din România pentru plănuita ofensivă pe frontul de vest și insista și ea pentru încheierea cât mai rapidă a păcii cu România; în fine, avantajele vizate de Germania și Austro - Ungaria în problema aprovizionării populației după încheierea păcii cu Ucraina doar atunci puteau fi folosite la maximum, când prin încheierea păcii cu România aveau să devină libere drumurile care treceau prin Moldova spre cele mai importante regiuni agrare ucrainene.

În plus, consideram că se impune să organizăm pacea de așa natură încât pentru viitor să fie posibilă din nou o bună relație între România și Germania. Din momentul în care pacea ar fi fost încheiată, în lipsa unor granițe comune cu România, nu mai aveam nicio posibilitate să mai acționăm cu mijloace militare asupra ei și din acest motiv țineam mai mult decât Austro - Ungaria să ne asigurăm interesele primordiale economice și politice în această țară, dar prin stabilirea unor relații de așa natură încât și România să aibă de câștigat.

Îmi dădeam seama însă că aceste puncte de vedere intrau în contradicție cu o bună parte din pretențiile puse pentru încheierea păcii cu România. Mai cu seamă precizările care urmau să intre în tratat referitoare la chestiunea petrolului și ce a căilor ferate elaborate parțial de către Ministerul de Externe și parțial de către OHL depășeau cu mult obiectivele propuse. Proiectul elaborat de departamentul comercial al Ministerului de Externe cerea nici mai mult nici mai puțin decât ca toată exploatarea și valorificarea petrolului să treacă în stăpânirea *Reich*-ului german. În plus, România trebuia să concesioneze toate căile ei ferate unei societăți controlate de Germania. Modul în care OHL aborda chestiunea delicată a căii ferate Cernavodă - Constanța și a portului Constanța dorind să reglementeze clar cui va aparține și calea ferată și portul plus o fâșie de teren de o parte și de alta a liniei ferate, urma să ne aducă într-un aprig conflict cu Bulgaria și chiar dacă pentru un moment am impus această pretenție, rezultatul a fost o tensionare a relațiilor noastre cu acest stat balcanic.

După ce mi-am făcut o idee despre dorințele fiecărui departament al nostru privind pacea cu România, l-am determinat pe cancelar²⁸ să-i convoace la o discuție împreună pe șefii acestor departamente în care să stabilim linia ce trebuia urmată în vederea încheierii păcii cu România. În cadrul acestei discuții am declarat că având în vedere misiunea ce mi se încredințase, aceea de a elabora o sinteză unitară a lucrărilor pregătitoare, partea economică nu se poate realiza dacă dl cancelar nu ne oferă o directivă clară. În ceea ce privește ținând cont de motivele mai sus explicate, eu m-am pronunțat pentru o înțelegere fără probleme [cu România] evitând orice durități inutile.

Cancelarul s-a alăturat punctului meu de vedere. În consecință s-a renunțat la intenția de a-i lua României resursele subsolului și căile ferate, iar calea ferată Cernavodă - Constanța și portul Constanța să nu fie asigurată prin anexiune teritorială. S-a convenit ca interesele noastre vitale legate de petrol să fie asigurate printr-un monopol comercial asupra petrolului la care guvernul român să ne acorde o influență și

²⁸ Georg von Hertling (1843 - 1919), om politic german, cancelar al *Reich*-ului (1 noiembrie 1917 - 30 septembrie 1918).

o participare majoritară; în privința căilor ferate să fie încheiate doar acorduri legate de tarife etc. În fine, portul Constanța să fie declarat port liber, iar administrarea portului și administrarea căii ferate Cernavoda - Constanța să fie încredințată unei societăți care să susțină interesele Puterilor Centrale.

Numai că reprezentanții desemnați pentru negocierile cu România au plecat la București înainte ca noile linii directoare să fi fost pe deplin precizate. Acest lucru era valabil mai cu seamă în ceea ce privea reglementarea spinoasei chestiuni a petrolului. Deoarece și reprezentanții germani din industria românească a petrolului au plecat la București, s-a convenit ca elaborarea și fixarea definitivă a propunerilor noastre privind petrolul să fie făcută prin menținerea legăturii permanente cu cei care reprezentau interesele germane și cu specialiști din acest domeniu. Din păcate această legătură nu a funcționat sau în orice caz nu a funcționat în măsura în care o cereau obiectivele noastre. Propria mea influență asupra celor ce se petreceau la București a fost redusă, așa cum fusese și la Brest - Litovsk. În cursul tratativelor de la București m-am văzut silit să-i declar răspicat cancelarului că activitatea mea în cadrul misiunii ce îmi fusese încredințată a fost în mare parte lipsită de efect din cauza rapoartelor insuficiente primite referitoare la evoluția tratativelor și a faptului că cei de la Berlin nu iau în seamă cele ce am convenit și în aceste condiții trebuie să refuz să-mi asum vreo răspundere pentru rezultatul acestor negocieri.

Tratativele de la București au fost prejudiciate prin aceeași greșeală care s-a făcut și la începutul negocierilor cu Rusia: și aici s-a neglijat ca înainte de începerea negocierilor cu România să se ajungă la o unitate de vederi cu toți aliații noștri. Rezultatul a fost că tratativele de București au fost periclitate din cauza conflictelor de interese dintre aliații noștri. Mai ales divergențele bulgaro-turce s-au acutizat într-un mod de-a dreptul periculos pentru însăși existența Cvadruplei Alianțe. Situația a fost și mai mult tensionată prin faptul că nici aici nu a existat o unitate de vederi între conducerea noastră politică și OHL. Aceasta din urmă a promovat o amplă susținere a cererilor turcești privind cedarea teritoriilor de frontieră bulgare pentru că Bulgaria urma să primească Dobrogea, în vreme ce Ministerul de Externe era convins că presiunea exercitată de OHL asupra Bulgariei va provoca înlăturarea cabinetului Radoslavov și înlocuirea lui cu un guvern ostil Germaniei, iar consecința va fi pericolul imediat ca Bulgaria să iasă din Cvadrupla Alianță. Acest pericol a fost și mai mult accentuat prin faptul că OHL a vrut să lege de cedarea Dobrogei către Bulgaria și alte condiții care au provocat o opoziție vehementă în Bulgaria. Pe de altă parte însă Bulgaria voia să se folosească de situație ca să se elibereze fie complet, fie în cea mai mare parte de obligația de a ne restitui împrumuturile considerabile primite de la noi. În această privință au apărut divergențe de păreri între Ministerul de Externe, Ministerul de Finanțe și OHL.

Situația se complicase și se tensionase așa de mult în Răsărit încât dl von Kühlmann s-a întors la Berlin²⁹ pentru a încerca să obțină o clarificare și a anunțat sosirea ministrului bulgar de Finanțe, Toncev³⁰, care fusese mandatat de către guvernul

²⁹ La 30 martie, aparent pentru sărbătorile de Paști.

³⁰ Dimităr Stoianov Toncev (1859 - 1937) om politic bulgar, ministru de Justiție, Finanțe și Externe în șase guvernări din perioada 1886 - 1918.

său ca la Berlin să intre în negocieri directe cu Guvernul *Reich*-ului pentru a ajunge la o înțelegere.

Spre surprinderea mea, cancelarul *Reich*-ului mi-a încredințat mie, în scris, la 30 martie, sâmbăta dinaintea Paștelui, la cererea secretarului de Stat von Kühlmann, conducerea negocierilor cu împuțernicitul bulgar, a cărui sosire era așteptată pentru ziua următoare. M-am dus la cancelar și i-am declarat mai întâi că nu pot să-mi asum această misiune deoarece nu sunt decât parțial inițiat în problemele litigioase pe care le avem cu Bulgaria. Cancelarul a insistat și mi-a spus că nu am voie să-l refuz deoarece persoanele cu funcții cheie din guvernul bulgar care îmi erau cunoscute din tratativele anterioare au o încredere deosebită în persoana mea și o mediere realizată prin intermediul meu nu va rămâne fără urmări asupra guvernului turc, care de asemenea are încredere în mine. În cele din urmă m-am arătat gata să preiau această misiune, dar cu condiția răspicat exprimată ca să mi se arate exact situația litigiilor noastre și înainte de începerea negocierilor cu dl Toncev să fie elaborată o directivă politică clară și o atitudine unitară a tuturor departamentelor noastre implicate în diferendele cu Bulgaria, inclusiv a OHL.

Examinarea situației mi-a arătat cât de mult se accentuaseră divergențele dintre cancelarul *Reich*-ului și Ministerul de Externe pe de o parte și OHL pe de altă parte. Din nefericire, în duminica Paștelui cancelarului i-a fost foarte rău și din acest motiv a stat câteva zile în afara oricăror discuții; secretarul de Stat de la Externe plecase la o consfătuire cu împăratul în sudul Germaniei. Când spre finele săptămânii de după Paște a fost din nou posibilă o consfătuire cu cancelarul, am resimțit nevoia imperioasă ca înainte de inițierea oricăror tratative cu dl Toncev, care între timp sosise la Berlin, să stabilizez linia politică ce trebuia urmată printr-o discuție cu Hindenburg și Ludendorff, eventual să-l iau imediat și pe dl Toncev la Marele Cartier General. Din experiența mea, într-o asemenea situație, o discuție directă era singura cale spre a ajunge la un acord comun; cu telegrame scrise pe un ton mai mult sau mai puțin iritat nu am fi făcut altceva decât să continuăm să negociem în contradictoriu. Au fost de acord cu mine; dar nici cancelarul, care oricum voia să se ducă la Spa în cursul săptămânii viitoare, și nici dl von Kühlmann nu au arătat vreo disponibilitate ca să poarte discuțiile necesare cu OHL. Dl von Kühlmann a spus resemnat că dacă ar face o propunere, faptul în sine ar fi un motiv suficient pentru ca partea cealaltă să o respingă. În aceste condiții cancelarul a insistat ca eu să mă duc la Hindenburg și Ludendorff ca să încerc să ajungem la o unitate de vederi.

Această cerere mi-a arătat cât se poate de limpede situația imposibilă în care ajunsese conducerea noastră politică: în epoca cea mai grea din istoria noastră aveam un cancelar care nici măcar din punct de vedere fizic nu mai făcea față în niciun fel funcției sale, iar din punct de vedere psihic nu mai avea forța necesară pentru a accepta provocările ridicate de problemele dificile și pentru a se confrunța cu ele. Aveam un secretar de Stat la Externe care abandonase resemnat lupta menită să impună OHL politica pe care el o considera potrivită. Abordarea tactic abilă a partidelor reprezentate în *Reichstag*, în care contele Hertling continua să fie un maestru, și mereu repetatele declarații de adeziune ale lui Kühlmann pentru ideile proclamate de majoritatea din *Reichstag* au ascuns opiniei publice germane această situație imposibilă; eu însumi auzeam uneori cum în cercurile reprezentanților noștri se lăuda faptul că, din fericire,

sub contele Hertling neîntreruptele și supărătoarele fricțiuni dintre dl von Bethmann-Hollweg și liderii OHL încetaseră în cele din urmă și acum domnește o admirabilă armonie între cei trei factori politici majori: guvernul *Reich*-ului, *Reichstag*-ul și OHL! Această *armonie* nu exista decât la suprafață și chiar și așa prețul plătit era mult prea mare.

Părerea mea este că am ajuns cu Înaltul Comandament, cu Hindenburg și Ludendorff, la o unitate de vederi avantajoasă atât pentru Bulgaria cât și pentru Turcia. Numai că lipsa de unitate din politica noastră trezise speranțe atât turcilor cât și bulgarilor, speranțe pur și simplu ireconciliabile, iar în săptămânile acelea de tratative oscilante ambele țări ajunseseră să se cramponeze atât de mult de pretențiile lor încât orice încercare de conciliere se lovea de un refuz categoric al oricărui compromis. Ce-i drept, ministrul nostru plenipotențiar la Sofia³¹ a putut să raporteze că expunerea dlui Toncev asupra negocierilor purtate de el la Berlin a dus la o anumită detensionare a situației din Bulgaria; dar din cauza iritării opiniei publice bulgare, dl Radoslavov și guvernul său au refuzat în cele din urmă orice compromis în litigiul teritorial cu Turcia care ar fi fost de presupus prin încercarea noastră de mediere, în vreme ce de partea cealaltă rezistența turcească față de orice limitare a pretențiilor teritoriale s-a accentuat considerabil.

Prin continuarea tratativelor de la București³² secretarul nostru de Stat de la Externe nu a reușit să aplaneze aceste tensiuni. În felul acesta a trebuit să se ajungă la semnarea păcii de la București, la 7 mai 1918, fără ca diferendul dintre Bulgaria și Turcia să fi fost rezolvat. În consecință, dorința bulgarilor de a primi toată Dobrogea la tratatul de pace nu s-a putut realiza. Tratatul a dat Bulgarilor partea din sudul Dobrogei pierdută în favoarea României în urma celui de-al doilea război balcanic, plus o serioasă compensație teritorială înspre nord, așadar ceea ce Bulgaria era îndreptățită să pretindă în baza protocolului de la 6 septembrie 1915. Partea de nord a Dobrogei, cu linia Constanța - Cernavodă a fost trecută sub administrarea comună a celor patru puteri aliate, existând înțelegerea cu bulgarii ca imediat după aplanarea opoziției turcești și această parte să revină Bulgariei cu păstrarea anumitor asigurări ce fuseseră convenite pentru linia Constanța-Cernavodă.

Obiectiv vorbind, Bulgaria se putea mulțumi cu această soluție. Dar în cursul evoluției nefericite a tratativelor, pretenția cedării imediate a întregii Dobrogei pătrunsesse atât de adânc în spiritul bulgarilor ca o chestiune de onoare națională încât acum opinia publică bulgară a văzut în această soluție temporară doar un jalnic eșec. Deoarece în săptămânile care au urmat semnării tratatului de la București nu s-a obținut consimțământul Turciei pentru cedarea către Bulgaria a nordului Dobrogei și, în plus, nemulțumirile din Bulgaria au continuat să crească în condițiile unei grave penurii de alimente, guvernul Radoslavov s-a văzut silit să demisioneze. La mijlocul lui iunie 1918

³¹ Alfred, conte von Oberndorff (1870 - 1963), diplomat german, ministru plenipotențiar la Oslo (1912 - 1916) și la Sofia (14 martie 1916 - octombrie 1918). În calitate de împuternicit al guvernului *Reich*-ului pentru politica externă a fost unul dintre semnatarii armistițiului de la Compiègne de la 11 noiembrie 1918.

³² De fapt reluarea tratativelor de pace de la București a avut loc la 28 aprilie 1918, cf. mai sus.

Radoslavov a fost înlocuit cu liderul opoziției, Malinov³³, un lider politic cel puțin îndoielnic în ceea ce privea sentimentele sale pentru Germania.

În felul acesta negocierile de la București au avut drept consecință o zdruncinare dramatică a alianței și prieteniei noastre cu Bulgaria³⁴ care avea să fie fatală în deznodământul războiului.”

Delegația bulgară care a semnat armistițiul de la Salonic la 29 septembrie 1918: general maior Ivan Lukov, Andrei Liapcev și Simeon Radev, fostul ministru plenipotențiar de la București (septembrie 1913 - august 1916).

Ultimul alineat din memoriile lui Karl Helfferich vrea să spună că în ziua în care s-a anunțat capitularea Bulgariei, la 29 septembrie 1918, dar și străpungerea liniei fortificate *Siegfried* de către britanici, generalul Ludendorff a considerat că războiul este pierdut și a cerut conducerii politice de la Berlin să aducă la putere, ca expresie a voinței *Reichstag*-ului, un guvern ce includea și lideri socialiști (parlamentizarea guvernului) care să înceapă de urgență tratative de pace, ceea ce s-a și întâmplat prin venirea la puterea guvernului condus de prințul Max von Baden (1867 - 1929) la 3 octombrie. Acest guvern a cerut pace puterilor Antantei și a impus abdicarea împăratului Wilhelm al II-lea la 9 noiembrie pentru a se putea ajunge la semnarea armistițiului de la

³³ Aleksadăr Pavlov Malinov (1867 - 1938), om politic bulgar, cunoscut ca simpatizant al Rusiei, prim-ministru (29 ianuarie 1908 – 29 martie 1911 și 21 iunie - 28 noiembrie 1918, când a fost adus la putere pentru a negocia armistițiul cu Aliații care a fost semnat la Salonic la 29 septembrie).

³⁴ Vasil Radoslavov a arătat în finalul memoriilor sale (pp. 312 - 313) că la 25 septembrie 1918, la Berlin, ministrul plenipotențiar bulgar, Kolușev, alături de reprezentanții Germaniei, Austro-Ungariei și Turciei, au semnat un protocol prin care nordul Dobrogei trecea fără nicio altă rezervă la Bulgaria. Numai că în ziua de 29 septembrie, când Kolușev venise la Sofia ca să anunțe ministrului de Externe această reușită, reprezentanții Bulgariei semnavă la Salonic, în fața reprezentanților Antantei, armistițiul care însemna de fapt capitularea armatei bulgare.

Compiègne la 11 noiembrie, în condițiile impuse Germaniei de către Antanta. În realitate războiul se conturase ca pierdut în ziua de 8 august 1918, „ziua cea mai neagră a armatei germane” așa cum o numește generalul Ludendorff în memoriile sale, apărute tot în 1919, sau mai precis de când se văzuse că Statele Unite pot să aducă sute mii de soldați pe frontul din Europa fără ca submarinele germane să poată scufunda vreuna din navele americane de transport de trupe. S-a confirmat atunci și de atunci încolo ceea ce amiralul Nelson scrisese într-un memoriu al său scris la 6 octombrie 1805, cu puțin timp înainte de celebra sa victorie de la Trafalgar: *Numbers can only annihilate*. (Doar numărul poate anihila).

COPIII ORFANI DIN CENTRUL BUCIUMI, VICTIME ALE MARELUI RĂZBOI

Elena ZÎRNĂ*

Cuvinte cheie: *Primul Război Mondial, copii orfani, Divizia 2 Infanterie, festivități, Iași.*

Keywords: *World War I, orphan children, The 2nd Infantry Division, festivities, Iași.*

Abstract

The theme of the war orphan children is a subject which has attracted the attention of scientists and public opinion. That is why I considered eligible the review of a particular case, called the way in which the Romanian state, represented by The Ministry of War, found it proper to enact and start the work of war orphan's charge.

We will treat the activity which was unfolded by the 2nd Infantry Division (settled in Iași, in Buciumi township), in 1917, especially the organisation of some houses/festivities in order to accumulate funds absolutely necessary for the protection of orphan children, victims of The Great War.

Marea Unire a tuturor românilor s-a realizat cu imense sacrificii materiale, dar mai ales umane, care au lăsat în urma lor mari și ireversibile traume morale, mentale, psihice și nu în ultimul rând, sociale. Dovadă că, atât generația ce se năștea odată cu ultimele zvâcniri belicoase, cât și tinerii supraviețuitori ai războiului au fost chemați nu peste mult timp la o nouă înclăștare mondială, pe parcursul căreia au fost sacrificate alte zeci de milioane de victime.

Acest subiect a fost amplu prezentat, atât la nivel mondial, cât și național, însă odată cu trecerea timpului, noi subiecte atrag atenția cercetătorilor și opiniei publice, fie că sunt inedite, fie că altele sunt reevaluate. În egală măsură, tema *orfanilor de război* constituie unul dintre acestea, așa că am considerat potrivită trecerea în revistă a unui caz particular, anume felul în care statul român, reprezentat în articolul de față prin Ministerul de Război a găsit de cuviință să legifereze și să instituționalizeze activitatea de ocrotirea orfanilor de război și printr-un exemplu, anume al Diviziei 2 Infanterie, retrasă la Iași în 1916/1917, felul cum s-a aplicat litera legii.

De aceea, am considerat binevenită o prezentare a universului postbelic a copilăriei, a celor cărora războiul le-a frânt destinul, clasându-i ca *orfani de război*.

În acest sens, una dintre primele griji ale statului român după Primul Război Mondial a fost aceea de a-i ajuta pe acești copii prin înființarea de „cămine pentru orfani” aproape în fiecare reședință de județ.

* Expert arhivist, Depozitul Central de Arhivă, Pitești.

Prin urmare, pentru a înlesni ocrotirea orfanilor de război, la data de 22 aprilie 1918, au fost aprobate de către Consiliul de Miniștri și apoi publicate în Monitorul Oficial nr.19, dispozițiile generale, referitoare la această mare problemă cu care s-a confruntat România după război¹.

Astfel, aici se stipula că primarii comunelor urbane și rurale, sub direcția și controlul prefectilor de județe, aveau datoria de a cerceta și a identifica toți orfanii de război, iar după ce aveau o evidență cât mai exactă a acestora, trebuiau să întocmească actele necesare privind starea civilă, situația militară a părinților, starea materială, ce legături de familie mai aveau, dacă aveau, situația școlară, cât și meseria sau profesia acestora. Toate aceste informații urmau să fie comunicate de către primar instituțiilor competente.

Orfelinatele, căminele sau alte stabilimente similare existente, subordonate fie direct statului, fie altor instituții publice sau societăți de binefacere erau obligate a asigura întreținerea orfanilor de război, potrivit contractelor și înțelegerilor încheiate².

Peste numai câteva săptămâni, prin Înaltul Decret nr. 1037 din 8 mai 1918³ avea să fie recunoscută calitatea de „persoană morală” a „Societății pentru ocrotirea orfanilor din război”, cu sediul în Iași, societate ce a avut drept scop ocrotirea fizică, dar și morală a orfanilor de război. Sediul a fost la Iași pentru că, după cum bine știm, cea mai mare parte a țării se afla sub ocupație.

A fost promulgat statutul de funcționare al „Societății pentru ocrotirea orfanilor din război”, structurat pe șase capitole⁴.

În capitolul V al statutului sunt consemnate precizări despre fondurile acestei societăți. Ele erau compuse din: subvențiile acordate de instituții, societăți și alte fundații particulare existente la vremea respectivă, donații și cotizații ale membrilor, beneficiile rezultate în urma desfășurării unor serbări, baluri de caritate, reprezentații, dar și din sumele alocate de către stat, județe și comune, care și-au dat tot concursul pentru acoperirea cheltuielilor bugetare ale societății⁵.

Alături de „Societatea pentru ocrotirea orfanilor din război”, Ministerul de Război al armatei române a fost instituția care a contribuit la îngrijirea și ocrotirea copiilor celor căzuți la datorie în cumplitele bătălii. În acest sens, a pus în practică inițiativa, organizând, la fiecare regiment „cămine pentru orfanii de război”. S-au dat instrucțiuni precise corpurilor de armată pentru a-i primi, cu sprijinul societății înființate, pe toți cei care, în urma războiului, rămăseseră orfani. Acestora li s-a asigurat, în primul rând, cazarea în unitățile militare, apoi hrana, îmbrăcăminte și nu în ultimul rând, dreptul de a merge la școală. Însă, fondurile alocate de Ministerul de Război au fost insuficiente. Din această cauză, la îngrijirea lor au contribuit atât donațiile de la diverse persoane sau asociații particulare, cât și banii strânși în urma organizării unor serbări sau spectacole, în localitățile în care-și aveau garnizoanele unitățile militare⁶.

¹ Depozitul Central de Arhivă, Pitești (în continuare D.C.A.), Monitorul Oficial nr. 19 din 22 aprilie 1918, p. 237.

² *Ibidem*.

³ Idem, Monitorul Oficial nr. 31 din 8 mai 1918, pp. 400 - 401.

⁴ Idem, Monitorul Oficial nr.19 din 22 aprilie 1918, pp. 238 - 239.

⁵ *Ibidem*, p. 242.

⁶ *Ibidem*.

Pentru acești copii năpăstuiți de soartă s-au amenajat camere speciale de cazare în localurile unde erau cantonate unitățile militare, cei mai mari mâncau la popotă împreună cu militarii, iar celor mai mici li se aducea mâncarea în camerele unde erau cazați. Au fost îngrijiți la fel ca militarii, li s-au confecționat haine în atelierile de croitorie din unitățile militare respective, au fost îmbăiați și deparazitați⁷.

Organele militare aveau să se îngrijească și de educația acestor copii, fără, însă, a se încerca militarizarea lor. În acest sens, li s-au procurat rechizite pentru școală și au fost înscriși la cursurile școlilor din localitățile unde acestea existau. Erau instruiți în a urma diferite școli și meserii pentru a le folosi în viață și în a-și iubi și cinsti patria, atât de mult încercată în acele vremuri.

Așa avea să se întâmple și în cadrul unităților militare care au compus **Divizia 2 Infanterie** din Corpul I Armată, în 1917, anume **regimentele: 3 Infanterie „Olt”, 19 Infanterie „Romanâți”, 26 Infanterie „Rovine”, 2 Infanterie „Vâlcea”, regimentele 42, 43, 59 și 66 infanterie, 5 vânători, 9, 4 și 21 artilerie, regimentele 1, 2 Călărași, 26 obuziere, precum și Compania 1 sanitară, Batalionul 1 pionieri și Divizionul 1 tren.**

Înainte de a continua expunerea faptelor, mi se pare potrivit să punctez câteva aspecte privind retragerea armatei române și refugiul autorităților statului în Moldova, la sfârșitul anului 1916.

În urma eșecului campaniei din 1916, două treimi din teritoriul țării au intrat sub ocupație. Redus considerabil la teritoriul Moldovei (nici acela în întregime), statul român a continuat să existe, în ciuda faptului că se confrunta cu probleme grave, găsindu-și însă resursele morale și materiale necesare unei rezistențe. În Moldova s-au refugiat conducerea statului, autoritățile centrale, armata, numeroase persoane particulare, în total 1,5 milioane de oameni. După ce capitala a fost ocupată și inamicul a înaintat, armata rusă avea să intre masiv în Moldova. Orașul Iași a fost supus unei puternice presiuni, fiind nevoit să rezolve problema legată de găzduire pentru care nu fusese pregătit.

În scurt timp, populația orașului a crescut de la aproximativ 75.000 de locuitori la peste 300.000 de locuitori, fără a socoti efectivele militare românești și rusești, staționate aici sau în imediata apropiere⁸.

Lipsa alimentelor, a combustibililor și medicamentelor se făcea simțită tot mai mult. A fost raționalizat consumul principalelor alimente, dar rezultatele nu au fost întotdeauna cele așteptate și din cauza unor afaceriști și speculanți. Aglomerația, iarna foarte grea, greutatea de tot felul au dus la izbucnirea, mai cu seamă, a tifosului exantematic. Din cauza gerului, a bolilor și a foametei mureau zilnic sute de oameni⁹.

Violența luptelor purtate de armata română, în condiții puțin favorabile, având în vedere că era iarnă, a avut ca efect creșterea numărului de morți, răniți și dispăruți. Conform unei statistici întocmită la Marele Stat Major, după încheierea conflagrației, în luna octombrie, armata română ar fi înregistrat 669 ofițeri și 4.544 soldați morți, 440

⁷ *Ibidem*.

⁸ Academician Gheorghe Platon (coordonator), *Istoria românilor. De la Independență la Marea Unire (1878 - 1918)*, vol. VII, tom. II, Editura Enciclopedică, București, 2003, pp. 466 - 467.

⁹ *Ibidem*, p 467.

ofițeri și 21.241 soldați răniți, 348 ofițeri și 18.385 de soldați dispăruți¹⁰. Ponderea și numărul acestor victime rămân însă dificil de stabilit cu exactitate, documentele întocmite purtând amprenta stării excepționale, care făcea imposibilă sistematizarea riguroasă a acestor date în statistici demne de încredere.

Orașul Iași avea să devină nu numai capitală a României, ci și centrul refacerii rezistenței naționale¹¹.

Așa se face că, în ziua de 8 noiembrie 1916, conform ordinul nr. 702 al Centrului de instrucție al Armatei I, regimentele 3 Infanterie „Olt”, 2 Infanterie „Vâlcea”, 19 Infanterie, 26 Infanterie „Rovine”, 42, 43, 57, 58 Infanterie, 3 Călărași și Regimentul 5 Vânători din compunerea Diviziei 2 Infanterie, au pornit din Slatina spre Ploiești, noua reședință a Centrului de instrucție. Tot personalul, atât ofițerii, cât și trupa unităților, precum și militarii răniți care „au picioarele sănătoase” au plecat în marș, pe jos, urmând ca cei care nu puteau merge, împreună cu echipamentul, hrana și furajele pentru animale, să fie aduse fie cu căruțele, fie cu trenul¹².

Așadar, marșul unităților militare din componența Diviziei 2 Infanterie a demarat în 8 noiembrie 1916 din Slatina și avea să ajungă în Ploiești, în ziua de 16 noiembrie. Nu intrăm în detalii cu privire la greutățile întâmpinate din diverse cauze: timpul nefavorabil, drumuri blocate de către coloane militare în retragere și populația civilă refugiată, hrana insuficientă. Amintim doar câteva aspecte mai importante. În ziua de 12 noiembrie 1916 trupele au fost cantonate astfel: Regimentele 2 Călărași și 14 Artilerie la Serdanul, Regimentul 3 Infanterie Olt la Cornetu, Regimentul 43 infanterie și „coloanele volante” la Titu¹³. Itinerariul parcurs din 8 până-n 12 noiembrie a fost următorul: Slatina-Pitești-Găiești-București-Urziceni¹⁴. În aceeași zi s-a primit ordinul conform căruia militarii acestor unități trebuiau să se deplaseze spre Ploiești, în loc de Urziceni¹⁵. Așa se face că, în ziua de 13 noiembrie 1916 s-a continuat marșul spre Ploiești, cantonându-se peste noapte la Băleni. În 16 noiembrie s-a ajuns în Ploiești, unde toate trupele au fost cantonate conform indicațiilor primite de la ofițerii superiori¹⁶.

Unitățile militare mai sus menționate au continuat deplasarea din Ploiești spre Galați, unde au ajuns în 3 decembrie, apoi spre Gădinți - Roman, unde au ajuns în 15 decembrie.

Conform ordinului nr. 7348 din 23 decembrie 1916 al Diviziei 2 Infanterie din Corpul 1 Armată, unitățile militare pomenite mai sus aveau să ajungă din regiunea Gădinți-Roman în Iași, în ziua de 26 decembrie. Itinerariul urmat a fost următorul: șoseaua Gădinți – Sagna – Bâra – Bojila - Cercu/Iași¹⁷.

Deși drumul parcurs a fost foarte greu din cauze multiple (timpul nefavorabil, starea sanitară precară, hrana insuficientă), marșul s-a încheiat în bune condiții, atingându-se destinația finală, anume județul Iași.

¹⁰ D.C.A., fond *Marele Stat Major - Secția studii istorice*, dosar. 61, f. 41.

¹¹ Academician Gheorghe Platon (coordonator), *op.cit.*, p. 467.

¹² D.C.A., fond *Regimentul 3 Infanterie „Olt”*, dosar. 97, f. 20.

¹³ *Ibidem*, f. 23.

¹⁴ *Ibidem*, ff. 21 - 24.

¹⁵ *Ibidem*, f. 25.

¹⁶ *Ibidem*, ff. 26 - 28.

¹⁷ *Ibidem*, f. 19.

Odată ajunse în Iași, unitățile militare din componerea Diviziei 2 Infanterie au început cantonarea, stabilindu-se pentru fiecare anumite garnizoane din județ.

Comandamentul **Diviziei 2 Infanterie** s-a stabilit în garnizoana Buciumi/comuna Buciumi din județul Iași. Ne vom opri atenția doar asupra următoarelor unități militare care au intrat în componerea acestei divizii: **Regimentul 3 Infanterie „Olt”** a fost cantonat în localitatea Cercul și în câteva case din comuna Ciurea. Densitatea maximă a fost de 10 militari într-o singură cameră. Au existat și camere neutilizate, care au fost ulterior ocupate pentru a evita aglomerația, dându-se ordine în consecință¹⁸. Militarii **Regimentului 26 Infanterie „Rovine”** au fost cantonați în comuna Tomești, atât partea sedentară, cât și cea activă. Densitatea a fost și aici foarte mare, respectiv de la 8 - 20 de persoane într-o casă cu mai multe camere, împreună cu proprietarii. Această „aglomerație” a fost pusă pe seama faptului că lipseau sobele și agentul termic din anumite camere, acestea neputând fi utilizate¹⁹. Ofițerii, trupa și caii **Regimentului 21 Artilerie** au fost cartiruiți în localitatea Socola/Bârnova și în câteva case din comuna Socob, pe șoseaua Buciumi/Iași. Și aici cuvântul „aglomerație” este potrivit, camerele de cazare fiind insuficiente²⁰. Militarii din **Regimentul 5 Vânători** au fost cazați în satul Păun, în 17 case, densitatea într-o cameră fiind și aici mare. Cadrele unității au construit un „bordei” pentru 150 de persoane, „solid și igienic”. Un al doilea urma să se construiască²¹. Personalul militar al **Batalionului 1 pionieri** a fost cantonat în 40 de case din comuna Galata. Și aici era în construcție o clădire nouă pentru cazarea în condiții cât mai bune a militarilor²². **Compania 1 sanitară** a fost cantonată în satul Valea Adâncă, în două case din localitate. Întrucât spațiul a fost insuficient, 40 de militari au lucrat la construirea unei locuințe, la intrarea dinspre S-E a satului. În ianuarie 1917 stadiul lucrărilor era în faza incipientă²³.

Acestea au fost câteva precizări în ceea ce privește marșul și cantonarea, în 1917 la Iași, a unităților militare din Divizia 2 Infanterie, a căror activitate de întraajutorare a copiilor orfani o vom analiza în cele ce urmează.

Revenind la subiectul nostru, anume orfanii de război, continuăm prin a spune că toate aceste unități militare au întocmit câte un raport cu privire la activitățile desfășurate în cursul anului 1917 pentru strângerea de fonduri, cu scopul de a-i adăposti și îngriji pe acești copii vitregiți de soartă. Aceste rapoarte au fost trimise Diviziei 2 Infanterie și apoi înaintate eșalonului superior - Corpului 1 Armată și cuprindeau: suma brută care s-a încasat în urma desfășurării serbărilor/spectacolelor, cheltuielile făcute, suma netă care a rămas, dacă au existat donații în bani, îmbrăcăminte sau obiecte, câți copii orfani se aflau în îngrijirea fiecărei unități în parte, cum erau întreținuți, dacă urmau vreo școală, precum și măsurile luate pentru îngrijirea lor pe viitor²⁴. Toate aceste informații erau necesare pentru a se cunoaște cât mai exact situația orfanilor de război,

¹⁸ Idem, fond *Divizia 2 Infanterie*, dosar 163, f. 10.

¹⁹ *Ibidem*, f. 26.

²⁰ *Ibidem*, f. 2.

²¹ *Ibidem*, ff. 5 - 9.

²² *Ibidem*, f. 3.

²³ *Ibidem*, ff. 21 - 24.

²⁴ Idem, fond *Divizia 2 Infanterie*, dosar 184, f. 156.

pe de o parte, iar pe de altă parte, pentru a se putea interveni la eşaloanele superioare, cu scopul de a obține finanțare cât mai mare pentru acești copii năpăstuiți de soartă.

În noiembrie 1917 conducerea Diviziei 2 Infanterie, cantonată în Iași a raportat că s-au luat toate măsurile pentru ca orfanii rămași de pe urma celor morți pentru patrie să fie luați sub ocrotirea unităților militare din această divizie. Pe ordinea de zi a diviziei au fost puși 272 de copii, dintre care 141 băieți și 131 fete, fiind împărțiți în cazărmile regimentelor de mai sus²⁵. În afara acestora, alți 116 copii orfani de război, cazați la rude în comuna Buciumi din Iași, urmau a fi puși în subzistența celei mai apropiate unități militare²⁶.

Fiecare unitate militară a confecționat hăinuțe, încălțăminte și le-a asigurat hrana necesară. Cei care îndeplineau condițiile de a merge la școală au fost trimiși pentru a urma cursurile școlii primare. Însă, pe lângă toate acestea, au mai fost necesare altele: stofa pentru confecționat haine, mai ales pentru fete, care nu era suficientă, încălțăminte era precară, hrana insuficientă, nu existau bani pentru rechizitele școlare.

Tocmai de aceea, la sfârșitul anului 1917, respectiv în lunile septembrie și octombrie comandantul Diviziei 2 Infanterie, colonelul Grecescu Alexandru, a hotărât să organizeze spectacole/serbări, în vederea strângerii de fonduri absolut necesare pentru ocrotirea copiilor orfani de război. Aceste spectacole s-au desfășurat cu ajutorul artiștilor Teatrului Național, în școlile și casele de cultură din garnizoana Iași, acolo unde au fost cantonate unitățile militare²⁷.

Toate regimentele mai sus menționate au întocmit rapoarte în care au precizat dacă au organizat sau nu astfel de spectacole. Rapoartele trebuiau să conțină următoarele informații: suma brută care s-a încasat în urma desfășurării spectacolelor/serbărilor, cheltuielile făcute, suma netă care a rămas, dacă au existat donații în bani, îmbrăcăminte sau obiecte, câți copii orfani s-au aflau în îngrijirea fiecărei unități în parte, cum au fost întreținuți, dacă au urmat vreo școală, precum și măsurile luate pentru îngrijirea lor pe viitor.

Însă puține au fost unitățile militare care au reușit să organizeze astfel de spectacole pentru strângerea fondurilor necesare realizării acestor acțiuni caritabile.

Un astfel de exemplu este al **Regimentul 26 Infanterie „Rovine”** din Divizia 2 Infanterie, ai cărei militari au fost cartiruiți în comuna Tomești din județul Iași²⁸. Numărul copiilor orfani care s-au aflat în grija acestui regiment a fost 29, dintre care 16 băieți și 13 fete. Pe lângă aceștia, conducerea unității mai avea adăpostiți încă 17 băieți și 14 fete, copii ai militarilor mobilizați în această unitate, cu vârste cuprinse între 2-16 ani. În total au fost îngrijiți de Regimentul 26 Rovine 60 de copii. Acestora li s-au asigurat locuința, hrana și îmbrăcăminte, la fel ca și militarilor din unitate²⁹. Până în luna octombrie a anului 1917 o parte dintre ei au locuit în casele părinților decedați, din cauza lipsei spațiului de cazare din unitate, fiind direct supravegheați de un sergent și doi soldați. Începând cu luna noiembrie, din cauza frigului, acești copii au fost cazați într-o cameră dintr-o casă din comuna Tomești, pusă la dispoziție special pentru ei de

²⁵ *Ibidem*, f. 3.

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ *Ibidem*, ff. 2 - 190.

²⁸ *Ibidem*, f. 110.

²⁹ *Ibidem*.

către militarii Regimentului 26 Rovine. Aici au fost supravegheați de soția caporalului Ilie Cărăbineanu din acest regiment, și ea mamă a trei copii. Într-o altă cameră s-a amenajat o infirmerie pentru copii, ambele fiind puse gratuit la dispoziția regimentului de către locuitorii comunei Tomești, cu condiția de a se efectua reparațiile necesare³⁰.

Tuturor celor 60 de copii cazați în cazarma Regimentului 26 Rovine li s-au confecționat îmbrăcăminte și încălțăminte din materiile prime ale unității. Însă mai era nevoie de subvenții pentru a li se asigura hrana necesară și rechizitele pentru studiu, căci, nu-i așa, trebuiau pregătiți pentru a deveni cineva în viață. Tocmai de aceea, conducerea Regimentului 26 „Rovine” a organizat „o serbare câmpenească” pentru întrajutorarea celor 60 de copii orfani, în urma căreia s-a încasat suma de 3.056,20 lei. Au fost făcute și donații din partea persoanelor particulare în valoare de 385 lei. Ofițerii și subofițerii din această unitate au contribuit și ei cu suma de 492,50 lei. Astfel, în urma organizării acestei serbări și a donațiilor primite avea să se strângă suma de 3.841,70 lei³¹.

În data de 24 septembrie 1917, militarii din **Regimentul 3 Infanterie „Olt”** împreună cu efectivele **Regimentului 2 „Romanai”, nr. 19** au organizat un „festival artistic” în localul Școlii Primare din satul Bârnova, comuna Buciumi, având același scop caritabil, anume de a-i ajuta pe copiii rămași orfani în urma celor căzuți pentru patrie în cumplitele bătălii. Au fost ajutați orfanii din satele Cercu, Todirelu, Bârnova și Pietrăria³².

Militarii Regimentului 3 Infanterie „Olt” au avut grijă de 11 băieți și 19 fete, cărora le-au procurat haine și încălțăminte din efectele militare reformate. Însă doar trei dintre aceștia (copiii Mariei Rotaru, care nu a putut avea grijă de ei) au fost puși în subzistența regimentului, adică au fost cazați și hrăniți chiar în cazarma unității, restul locuiau la rude³³.

Regimentului 2 „Romanai” nr.19 a avut în îngrijire 24 de băieți și 12 fete din satele mai sus menționate.

Niciunul dintre acești copii nu au urmat cursurile vreunei școli, deși a funcționat una în satul Bârnova, situată la un km distanță de satele Cercu și Todirelu. Nici în cazarmile celor două regimente nu s-a putut amenaja o cameră pentru desfășurarea cursurilor și nu a fost disponibil nici un ofițer sau un alt grad militar inferior care să poată să le predea acestora³⁴.

Deși s-a pus accent pe pregătirea și educarea acestor copii rămași orfani, în ciuda tuturor eforturilor depuse de autorități, mulți dintre cei cu vârste școlare nu au putut urma cursurile niciunei școli.

Pentru spectacolul organizat de cele două regimente s-au vândut „200 bilete de intrare cu prețul benevol”. Din vânzarea acestora s-a obținut suma de 1454 lei. Înainte de intrarea la spectacol s-au vândut gogoși și covrigi și s-a obținut suma de 144 lei și 25 bani. S-a consumat ulei pentru prăjirea gogoșilor și „a rămas un beneficiu net de lei 1583 bani 25%”. Acești bani au fost predați șefului compartimentului financiar al

³⁰ *Ibidem*.

³¹ *Ibidem*.

³² *Ibidem*, f. 134.

³³ *Ibidem*, f. 155.

³⁴ *Ibidem*, f. 134.

Diviziei 2 Infanterie, până când avea să se hotărască modalitatea de distribuire a lor³⁵. Au fost întrebuințați exclusiv pentru confecționarea hainelor și încălțăminte și pentru asigurarea hranei orfanilor de război. Mulți dintre aceștia, chiar dacă au locuit la rude, nu totdeauna au fost și hrăniți de acestea, deoarece familiile erau foarte sărace. În satele menționate s-au cultivat foarte puține cereale, animalele au fost rechiziționate, iar despre alte alimente nici nu putea fi vorba. Din aceste motive, copiii orfani au fost hrăniți la fel ca și militarii din unitate, au primit aceeași cantitate de mâncare, ba chiar pentru cei mici hrana era suplimentată.

O activitate de dimensiuni și mai mari, spunem noi, s-a desfășurat în 22 octombrie 1917, în comuna Buciumi, județul Iași, unde a fost stabilit **comandamentul Diviziei 2 Infanterie**³⁶. Factorii decizionali au organizat un spectacol, care s-a desfășurat în localul Școlii Primare din comuna Buciumi, unde a fost prezent și comandantul diviziei, colonelul Alexandru Grecescu, și soția acestuia. S-au făcut înscrieri pe „liste de subscripție”, care nu erau altceva decât niște tabele în care au fost consemnate unitățile militare cantonate în zonă, ai căror militari doreau să participe la serbare. S-au vândut bilete în valoare de 4991 lei. S-a organizat și o tombolă unde s-a câștigat suma de 150 lei. Înainte de începerea spectacolului s-au vândut „bere și prăjituri”, obținându-se suma de 886,10 lei. Toate aceste venituri aveau să însumeze 5997,20 lei³⁷.

Tot pentru acest spectacol, conducerea Diviziei 2 Infanterie a pregătit la popota unității „mititei și fleici” care au fost vândute cu 203,85 lei. S-a mai vândut bere și după spectacol, în valoare de 42,5 lei, cererea pentru această licoare fiind mare, deoarece nu era ușor de găsit. Totalul veniturilor încasate a fost de 6243,55 lei³⁸.

Cum era și normal, pe lângă veniturile obținute s-au făcut și cheltuieli pentru buna desfășurare a spectacolului. În acest sens, s-au cumpărat 40 kg carne în valoare de 120 lei, s-a cumpărat bere, s-a plătit orchestra care a întreținut atmosfera, achitându-se suma de 657 lei. S-a organizat o masă specială pentru artiștii invitați ai Teatrului Național, care s-a pregătit tot la popota diviziei, cheltuindu-se 293,65 lei. S-au vândut și „bomboane” în valoare de 10,35 lei. În total, s-a cheltuit suma de 1081 lei³⁹.

Făcând rapid o recapitulare a veniturilor (6243,55 lei) și cheltuielilor (1081 lei) cu ocazia organizării serbării desfășurată în localul Școlii Primare din comuna Buciumi, în urma unui simplu calcul matematic, rezultă un beneficiu de 5162,55 lei⁴⁰. Acesta a fost folosit exclusiv pentru ajutorul acordat copiilor rămași orfani în urma celor căzuți la datorie pe câmpul de luptă.

Însă nu toate unitățile militare din garnizoana Iași, devenită centrul refacerii rezistenței naționale, au reușit să organizeze astfel de spectacole sau serbări locale.

Este cazul **Companiei I Sanitară**. La 23 octombrie 1917, locotenentul Lăzărescu, comandantul companiei, a raportat că nu a organizat nici o serbare cu scopul strângerii fondurilor pentru copiii orfani, deși a avut în îngrijire doi orfani: Gherghina

³⁵ *Ibidem*.

³⁶ *Ibidem*, f. 3v.

³⁷ *Ibidem*, f. 2.

³⁸ *Ibidem*, f. 2v.

³⁹ *Ibidem*.

⁴⁰ *Ibidem*.

Ion din comuna Stângăceana, jud. Mehedinți, în vârstă de 11 ani, pe care l-au găsit în gara Craiova în timpul evacuării și Mihăilescu Teodor, de 17 ani, tot din Craiova, al cărui tată era prizonier de război. Ambii copii au fost hrăniți din rația zilnică a companiei și au locuit în camera secretarilor unității. Au fost îmbrăcați cu haine de la militari, curate, ajustate pentru măsura lor, în atelierul companiei⁴¹. Tot în acest raport comandantul a consemnat și faptul că nu mai avea fonduri disponibile pentru întreținerea copiilor și nici pentru a le cumpăra rechizitele școlare, fiind absolut necesară subvenționarea cu bani alocați de către Ministerul de Război⁴².

În aceeași situație s-a aflat și **Regimentul 21 Artilerie**, cantonat în comuna Buciumi, județul Iași. La 25 octombrie 1917, conducerea regimentului a raportat că nu a organizat nici o serbare sau spectacol din care să încaseze bani pentru copiii orfani pe care-i avea în îngrijire și nici donații din partea persoanelor particulare nu au fost făcute.

Acest regiment a îngrijit trei copii orfani (doi băieți și o fată, de 12, 6 și 8 ani) și doi copii refugiați, veniți în unitate încă din aprilie 1917 (doi băieți de 14 și 12 ani). Aceștia au fost cazați în cazarma unității și au servit masa la popotă, la fel ca militarii. În unitate nu a fost disponibilă nici o cameră pentru organizarea unor cursuri gimnaziale. Tocmai de aceea, copiii cu vârste școlare au mers la școala din comuna Buciumi și la gimnaziul din Iași⁴³.

Putem spune că acești copii au fost norocoși, deoarece au avut câte un tutore sau o rudă care s-a ocupat de educația lor și le-a oferit alinare sufletească de care au avut mare nevoie. Asta, pe de-o parte, iar pe de alta, personalul responsabil din regiment s-a îngrijit de cazarea și hrănirea lor, ceea ce era mare lucru⁴⁴.

Nici în cazarma **Regimentului 5 Vânători**, care a fost cantonat, în 1917, în satul Păuni, comuna Buciumi, județul Iași, nu s-a organizat vreo serbare în folosul copiilor care și-au pierdut părinții în război și nici nu s-au făcut donații din partea persoanelor particulare⁴⁵.

În satul Păuni au fost 27 de copii ai căror părinți au pierit în cumplitele bătălii, dintre care 12 băieți și 15 fete, cu vârste cuprinse între 3 - 15 ani. Cei mai mulți au locuit cu frații sau bunicii lor, doar trei dintre ei au fost puși în subzistența zilnică a unității⁴⁶. Militarii Regimentului 5 Vânători au confecționat, în atelierul propriu de croitorie, haine pentru băieți, urmând a achiziționa materie primă și pentru confecționarea hainelor fetelor. Cei care au locuit împreună cu familiile s-au bucurat de îngrijirea materială și de alinarea sufletească, atât de necesare pentru vârsta lor fragedă.

Spre deosebire de ceilalți copii din Regimentul 21 Artilerie, cei 27 de orfani din satul Păuni nu au putut să urmeze cursurile școlare, educația lor fiind pusă sub semnul întrebării. Acest lucru s-a întâmplat din diverse cauze: lipsa de personal al unității, insuficiența îmbrăcămintei, a subvenției pentru achiziționarea rechizitelor școlare, precum și lipsa unei săli de clasă în care să se organizeze cursuri. Din pricina acestor neajunsuri, la 25 octombrie 1917, comandantul Regimentului 5 Vânători a întocmit un

⁴¹ *Ibidem*, f. 109.

⁴² *Ibidem*.

⁴³ *Ibidem*, f. 115.

⁴⁴ *Ibidem*.

⁴⁵ *Ibidem*, f. 116.

⁴⁶ *Ibidem*.

raport, pe care l-a înaintat eșalonului superior. În acest raport a consemnat toate lipsurile înregistrate în unitate și a cerut sprijin pentru îngrijirea și ocrotirea copiilor orfani din satul Păuni. A fost alocată o sumă de bani, atât pentru confecționarea hainelor și procurarea hranei, cât și pentru rechizitele școlare absolut necesare, pentru ca acești copii să poată fi trimiși să studieze la școala din comuna Buciumi⁴⁷. În felul acesta au fost pregătiți pentru a face față provocărilor vieții.

După cum ușor putem observa, autoritățile militare au depus toate eforturile pentru a veni în sprijinul acestor copii cărora războiul le-a frânt destinul.

Acestea fiind spuse, putem concluziona prin aceea că numărul copiilor orfani instituționalizați de statul român în spațiul cazon al cazărmilor a fost destul de mic, comparativ cu pierderile umane înregistrate după prima conflagrație mondială.

Aceste „orfelinate” au avut ca scop adăpostirea și îngrijirea unui număr de copii rămași în voia sorții, pe de-o parte, iar pe de altă parte, s-a încercat să li se dea o bună educație, care să le folosească mai târziu în viață.

⁴⁷ *Ibidem.*

SUSPECTA ELISABETA URMĂRITĂ DE DOI AGENȚI DE SIGURANȚĂ (1917)

Alin SPÂNU*

Cuvinte cheie: *România, Iași, Bârlad, femei, spionaj.*

Keywords: *Romania, Iași, Bârlad, women, espionage.*

Abstract

In April 1917 a young lady that was walking a lot and talking to everyone, especially to officers, was seen at Iași railway station. She became suspicious and began to be watched by two security agents who, at first, wrote contradictory reports. Elisabeth is being followed until Bârlad, where the circle of relations is identified. The pursuit did not end with her arrest, for lack of conclusive evidence, but she remained suspicious in the eyes of the intelligence services.

La începutul anului 1917 situația militară a României nu era deloc încurajatoare, iar speranțele tuturor erau îndreptate către Misiunea Militară franceză (care conținea un număr de ofițeri și subofițeri pentru a consilia armata română în organizare și instruire cu noile arme) și Rusia, care trimisese patru armate, dar trebuia să asigure și tranzitul armamentului dinspre vestul Europei către noul aliat. În Moldova, unde se refugiaseră familia regală, guvernul, parlamentul și alte instituții, au început să colcăie și spionii, propagandiștii, pescuitorii în ape tulburi, care trebuiau identificați și neutralizați. Spionajul Puterilor Centrale a utilizat împotriva României oameni din diverse medii, aventurieri, materialişti sau dezertori români, pentru a obține date de interes și contacte în anumite medii. Unii o făceau pentru bani, alții din patriotism, unii mai profesioniști, alții cu diletantism, ceea ce atrăgea atenția asupra lor. Nu este mai puțin adevărat că, uneori, gura mare, mai ales la femei, le introducea în notele celor care lucrau pentru structurile contrainformative române, franceze sau ruse, iar urmarea era o verificare, eventual un interogatoriu, iar cele mai ghinioniste făceau cunoștință cu arestul.

Direcțiunea Poliției și Siguranței Generale (DPSG), structura informativă/contrainformativă cea mai importantă din România, a cercetat, analizat și propus măsuri în raport cu dovezile existente asupra fiecărui caz de activitate subversivă în parte. Au existat, însă, și alte cazuri, atipice, în care colaborarea cu structurile omoloage ruse sau franceze s-a dovedit reciproc avantajoasă, fie prin informări reciproce, fie prin punerea la dispoziție a resurselor pentru anihilarea unor elemente/rețele suspecte. Suspecții puteau proveni din orice categorie socială și oricine putea denunța pe oricine, sub orice motiv și cu orice acuzație.

O tânără care se plimbă prea mult prin gara Iași, vorbește cu toată lumea, gesticulează și, mai ales, arată bine, intră în atenția unor „antene” ale DPSG, care o

* Dr., Facultatea de Istorie, Universitatea din București.

semnalează șefilor. Nota ajunge la directorul DPSG, Ion Panaitescu, care, la 26 aprilie 1917, adnotează: „Comandamentul gării Iași comunică telefonic că s-a observat în gară o individă suspectă care călătorește des pe calea ferată, spre Bârlad mai ales. Această femeie va pleca și astăzi seară acolo”¹. Prin urmare, dispune ca la ora 22 să se trimită la gară un agent care să o ia în primire, să observe cu cine vine în contact și să o predea spre identificare Brigăzii de Siguranță din Bârlad.

Dar unul nu e suficient, așa că sunt trimiși doi, un subcomisar și un agent, care își împart zonele de rond și unghiurile de observare. Interesante sunt notele pe care cei doi le elaborează a doua zi. Agentul V. Popovici scrie că la 26 aprilie 1917 a primit ordinul de filaj și s-a dus la gară cu încă doi agenți și un subcomisar, pentru a o identifica. Au stabilit să rămână doar doi (el și subcomisarul Georgescu) și să se revadă la ora 21, dar trenurile au întârziat cam 12 ore, așa că domnișoara în cauză a rămas în așteptare. Agentul afirmă că a observat-o până la ora 1,30 noaptea „de la care oră am rămas singur, căci dl subcomisar a plecat pentru a se odihni, unde nu știu”² (sic!). Urmărita a dormit pe un geamantan învelită de pelerina unui locotenent - colonel din Regimentul 40 Infanterie și străjuită de un locotenent din cavalerie. Pe la ora 3,30 toți trei s-au plictisit să aștepte trenul și au plecat în oraș pentru a căuta un loc mai comod de odihnă. „Din cauză că m-a pătruns răceala și oboseala am căpătat o așa durere de cap și o febră, încât mi-a fost imposibil s-o mai urmăresc. Am încercat să găsesc pe dl subcomisar pentru a i-o da în primire, însă nu l-am găsit”³, încheie Popovici raportul. Dar subcomisarul N. Georgescu are varianta lui, care nu concordă cu a agentului. Astfel, „eu am executat urmărirea în mod absolut conștiincios, depunând raport de urmărire, iar dl agent Popovici a depus o notă care ar avea aparența că este împotriva mea. Nu prea înțeleg rostul frazelor: «până la ora 1,30 noaptea, de la care oră am rămas singur, căci dl subcomisar a plecat pentru a se odihni, unde nu știu», «am încercat să găsesc pe dl subcomisar pentru a i-o da în primire, însă nu l-am găsit». Cred, însă, că dl Popovici nu numai că nu m-a căutat, dar că chiar a evitat să mă întâlnească, căci pe la ora 2 noaptea nici nu l-am mai văzut pe peron”⁴. Exemplifică și cu un alt caz derulat în comun, cel al domnișoarei Lupescu din Iași (strada Sf. Teodor nr. 23), pe care același agent l-ar fi tratat cu superficialitate, iar rezultatul pozitiv a fost doar acțiunea sa. „Sunt sigur - scrie Georgescu - că dl Popovici și chiar dl Vișoiu care a întovărășit la urmărire, nici nu cunosc pe ambele surori Lupescu, căci în nota sa dl Popovici n-ar fi spus că m-a întâlnit pe strada Lăpușneanu cu surorile Lupescu, cât timp eu eram cu soția locotenentului Ionescu”⁵ (sic!).

În fine, după duelul rapoartelor se trece la fapte și cea în cauză este identificată a fi Elisabeta locotenent Căpleanu, care în seara zilei de 27 aprilie 1917 vine în gară însoțită de ordonanța soțului și de doamna căpitan Deliceanu. Pe peron s-a întâlnit cu locotenentul Turtureanu de la Coloana 8 Subzistență, cu reședința la Poiana (județul Tecuci) și locotenent - colonel Georgescu din Regimentul 40 Infanterie, care activa în

¹ Arhivele Naționale Istorice Centrale (în continuare: ANIC), fond Direcțiunea Poliției și Siguranței Generale (în continuare: DPSG), dosar 79/1917, f. 1.

² *Ibidem*, f. 4.

³ *Ibidem*.

⁴ *Ibidem*, f. 10.

⁵ *Ibidem*.

comandamentul Diviziei 9 Infanterie. Până la ora 2 noaptea s-a stat, căci trenurile întârziu din cauza deraierii a două vagoane ruse către Nicolina, așa că pasagerii se plimbau pe la biroul de mișcare sau se tolăneau pe bănci, lăzi sau geamantane. În fine, lumea merge pe jos până dincolo de pod, unde se formase garnitura, iar subcomisarul Georgescu se așează într-un compartiment vecin cu Elisabeta. Locomotiva pufăie, trage semnalul și pleacă alene din Iași la 6,20 dimineața. Fiind aglomerație și înghesuală, unii călători din compartimente mai ieșeau pe culoar să se aerisească. Așa a reușit omul legii să prindă câteva crâmpoie din discuțiile suspectei. În apropiere de gara Vaslui, locotenent - colonelul Georgescu le-a arătat companionilor câteva case pe un deal, în dreapta căii ferate:

- Acolo locuiesc eu, am niște poziții admirabile, a spus ofițerul.
- În așa frumoase poziții înțeleg eu viața în doi, îi răspunde cu tâlc Elisabeta.
- În privința asta n-am nimic de zis. Totuși, la cantina rusească avem niște sestrice... [surori de caritate ruse], continuă Georgescu.
- Cât de păcătoși sunt românii, dar tot îmi plac mai mult ofițerii ruși, vine replica urmăritei.

Căpitanul Pârvulescu din Regimentul 21 Artilerie a auzit dialogul și a simțit nevoia să intervină și s-o critice pe doamna Căpleanu pentru afirmațiile denigratoare la adresa ofițerilor români. Însoțitorii ei s-au simțit dator să-i sară în ajutor și să-l combată vehement pe căpitan pentru îndrăzneală și impertinență.

La ora 11,30 trenul ajunge în Bârlad, iar suspecta se îndreaptă către strada Mihai Viteazu nr. 27. Subcomisarul se duce glonț la Brigada de Siguranță, arată ordinul de misiune și predă cazul comisarului Apostolescu, care a însărcinat un agent s-o monitorizeze în oraș. În continuare, obține date despre tânăra femeie: căpitanul Căpleanu este șeful Atelierului de Confecții din Bârlad și are un fiu, sublocotenentul Căpleanu, aflat la un spital din Bacău; numele de fată al Elisabetei ar fi Barnowska (poloneză din Rusia) și era doar logodită cu sublocotenentul.

La 29 aprilie 1917, ora 6,30, în gara Bârlad, are loc aceeași scenă ca la Iași, dar în sens invers: Georgescu o urmărește pe Elisabeta, care revine în capitala României. De data asta, este mai norocos și prinde un loc în compartiment cu ea, așa că discuțiile se înfiripă repede. Află că mama sa locuiește în Iași, strada Uzinei, are un frate, o moșie de 2 - 300 pogoane în comuna Miroși, județul Teleorman și case în București, strada Clopotarii Noi; în discuții „se arată filofranceză, vrea să arate că urăște și pe ruși și nemți; îi plac aventurile de dragoste”⁶. Nu se sfia să se laude cu protecția subșefului de Stat Major al Armatei 2 române și alte cunoștințe în rândul ofițerilor superiori cu funcții înalte (colonel Boboc, colonel Greceanu, general Moșoiu, comandor Paul Rădulescu - „cu care a stat mult de vorbă în gara Bârlad”⁷ ș.a.), dar și inferiori. De asemenea, a fost pe front, „cunoaște perfect calibrele tunurilor și are idei perfecte despre organizarea armatei noastre”⁸ și a voiajat prin mai toate orașele (Galați, Bârlad, Botoșani, Dorohoi, Roman, Măreștești, Bacău, Iași etc.). A lucrat o perioadă în spitalul Notre Dame de Sion,

⁶ *Ibidem*, f. 7.

⁷ *Ibidem*, f. 8.

⁸ *Ibidem*.

unde a cunoscut și a păstrat relații cu ofițeri francezi. „E foarte inteligentă, îi place anturajul ofițerilor superiori și știindu-se frumoasă îi place să fie curtată. Bănuiesc că: este stăpână pe limba germană și poate că înțelege și rusește; dânsa, însă, ascunde asta”⁹, este concluzia celui care a exploatat-o în orb.

Ajunși la destinație, omul DPSG o conduce până acasă, în strada Uzinei. Nici n-a ajuns bine, că s-a și înființat un automobil care s-o transporte dar, în ciuda eforturilor depuse, Elisabeta n-a vrut să spună ce ofițer superior a trimis acest mijloc de transport și nici destinația călătoriei. I-a scăpat că duminică va pleca cu automobilul la Bacău, pentru a-și vizita „soțul” aflat în convalescență. „Bănuiala mea - încheie Georgescu - este că poate fi periculoasă și că trebuie ținută în strictă supraveghere”¹⁰. Într-adevăr, Elisabeta s-a dus la Bacău la sublocotenentul Căpleanu, rănit la picior și aflat în refacere la Centrul de Instrucție, căutând să găsească o casă cu chirie în care să se mute amândoi.

Cazul este analizat la nivelul conducerii DPSG, care o semnalează pe Elisabeta la Biroul Informații din Marele Cartier General „spre cele de cuviință”¹¹. Se mai cer detalii, se mai discută și cu ofițerii din mediul ei, însă în iunie 1917 se decide: „I se va forma dosar special și va rămâne în supraveghere”¹². Deci, o tânără frumoasă și vorbăreată, plină de relații în mediul militar și plimbăreată nevoie mare, ajunge o suspectă în ochii DPSG. Nu se dovedește că ar acționa subversiv, dar nici nu poate fi lăsată de capul ei, așa că rămâne în atenție. Spre norocul ei, până la finalul războiului nu ajunge să fie arestată sau măcar anchetată. Nici măcar nu și-a dat seama de pericolul pe lângă care a trecut...

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ *Ibidem*, f. 15.

¹² *Ibidem*.

ARMATA ROMÂNĂ ÎN CAMPANIA MILITARĂ DIN ANUL 1917. CONTRIBUȚIA ARMATEI ROMÂNE LA ÎNFĂPTUIREA ȘI APĂRAREA MARII UNIRI

Constantin CHIPER*

Cuvinte cheie: *Armata română, campanii militare, Marea Unire.*

Keywords: *Romanian Army, military campaigns, Great Union.*

Abstract

This work is devoted to the Romanian Army heroism in the military campaigns of the summer of 1917 and to the military campaign of 1919 in Hungary and to the contribution of the Romanian Army to the establishment and defence of the Great Union in 1918.

I. MĂSURILE ADOPTATE DE MARELE CARTIER GENERAL AL ARMATEI ROMÂNE PENTRU REORGANIZAREA ARMATEI ÎN ANUL 1917

La începutul anului 1917, efectivele armatei române, care au scăpat din dezastrul Campaniei Militare a anului 1916, se aflau în Moldova. Puterea ei de luptă era aproape anihilată. Trei luni de lupte neconținute, o lună și jumătate de neîntrerupte retrageri, în contact de luptă permanent cu puternicul inamic, reduseseră falnica armată cu care România intrase, la 15/28 august 1916, în vâltoarea războiului, la niște rămășițe care se târau irosite pe drumurile Moldovei, în zilele triste și friguroase ale tragicului sfârșit de an¹.

Dar partida nu era pierdută. Încrezător în dreptatea sfintei cauze pentru care intrase în lupta cea mare, încrezător în sprijinul marilor aliați alături de care lupta și pentru care se sacrificase într-un ceas greu, poporul român trebuia să ducă lupta mai departe, până la îndeplinirea țelurilor pentru care sângera. Brațul care ținuse sabia slăbise și arma scăpase la pământ, știrbită. Era necesară o încordare voinicească pentru ca sabia să se ridice din nou, fulgerând deasupra capului încrezutului dușman².

Pentru îndeplinirea acestui obiectiv era nevoie de o lungă perioadă de muncă. Casa Regală, parlamentul și guvernul și-au dat seama că poporul român merită să renască, să elimine slăbiciunile și să iasă la liman, reînviind o armată mai puternică, capabilă să asigure doleanțele sale pentru întregire statală și eliberare națională.

La data de 1 ianuarie 1917, frontul ruso - român, încheat într-o linie unică, încingea pe la apus și pe la miază-zi petecul de pământ care mai constituia Țara Românească Independentă. În Moldova, știrbită și ea în partea de sud-vest, își

* Vicepreședinte, Asociația Cultul Eroilor „Regina Maria”.

¹ Constantin Kirițescu, *Istoria Războiului pentru întregirea României*, vol. II., Ploiești, 2014, Editura Karta - Graphic, Ploiești, p. 361.

² *Ibidem*.

concentrase puterea statului român. Iașul, vechea capitală a Moldovei, sacrificată prin unirea de la 1859, devenise inima rezistenței române. Toate preocupările guvernului și ale națiunii române erau îndreptate spre reorganizarea armatei, pentru apărare și, în final, pentru biruință³.

Statul român era redus, la data de 1 ianuarie 1917, la o treime din teritoriul național. Un milion și jumătate de suflete, militari și civili refugiați, se așezau alături de populația normală în cele șase județe ale Moldovei de Nord, dimprejurul Iașului. Tinerii recruți din contingentul 1917 au sosit în acest teritoriu redus⁴.

În lunile noiembrie și decembrie 1916, peste această populație s-au adăugat aproape un milion de ostași ruși, care trebuiau bine hrăniți. Între guvernele Rusiei și României s-a realizat o înțelegere pentru a asigura Armatei Ruse produsele alimentare necesare, plata urmând a se face ulterior. Aceasta însă nu s-a mai efectuat niciodată⁵.

Ca și cum iarna grozavă, foametea și lipsa de combustibil, de îmbrăcăminte și de mijloace de transport n-ar fi fost suficiente pentru țara nenorocită și pentru armata prăpădită, un nou flagel, mai teribil și distrugător ca toate celelalte, s-a abătut asupra populației Moldovei, epidemia tifosului exantematic. Celelalte lipsuri de tot soiul i-au înlesnit terenul pentru răspândire. Împreună cu tifosul exantematic, transmis de păduchi, s-a răspândit și febra recurentă care, chiar dacă nu ucidea ca tifosul exantematic, slăbea și distrugea tot ce dădea putere corpului omenesc⁶.

În luna februarie 1917, pentru cele 5.000 de paturi ale spitalelor din Iași erau 11.000 de bolnavi. Mulți bolnavi mureau pe străzi și pe drumuri, în ciuda faptului că tot personalul medical fusese mobilizat. Au sărit în ajutor și misiunile militare franceze și engleze. Epidemia a costat atâtea vieți câte s-ar fi pierdut în zece mari bătălii. Mulți medici de mare valoare profesională au decedat în lupta cu aceste boli. Alături de ei au pierit peste 1.000 de sanitari, umili și necunoscuți eroi ai datoriei⁷.

Resturile armatei române din Muntenia, Oltenia și Dobrogea, retrase în Moldova, au fost împărțite în două. O parte, formată din aproximativ șase divizii, constituia Armata a 2-a Română, care a rămas pe frontul de luptă, în regiunea Vrancei, intercalată între unitățile rusești, ce ocupau restul frontului român. Cealaltă parte, formată din restul diviziilor cele mai dezorganizate, a fost scoasă din luptă și transportată în nordul Moldovei, în zonele de refacere, constituind Armata 1-a Română.

Principiile după care s-a condus Marele Cartier General au fost următoarele:

- micșorarea efectivelor armatei române la numericul pe care îl îngăduiau resursele țării, pentru o campanie de lungă durată; numărul diviziilor de infanterie s-a redus la 15 și al cavaleriei la două, adică la atâtea câte existau înainte de război, desființându-se unitățile care se constituiseră în pripă la mobilizare, cu încadrare luată de la alte divizii, cu servicii și armament redus;
- diviziile au fost grupate în Corpuri de Armată, care erau considerate ca unități de comandament, putând fi formate dintr-un număr mai mare sau mai

³ *Ibidem*, p. 362.

⁴ *Ibidem*, p. 363.

⁵ *Ibidem*, p. 365.

⁶ *Ibidem*, pp. 370 - 371.

⁷ *Ibidem*, pp. 373 - 374.

mic de divizii, după necesitățile operative; pentru durata refacerii s-au constituit 5 Corpuri de Armată;

- Corpurile de Armată au fost grupate în Armate: în Armata I-a au fost grupate Corpurile III și V, iar în Armata a II-a, Corpurile I, II și IV.

Numărul regimentelor de infanterie s-a fixat la 80, a câte 3 batalioane. Diviziile erau alcătuite din 4 regimente de infanterie, grupate în două brigăzi de infanterie. Pe lângă fiecare divizie s-a mai atașat și câte un batalion de pionieri.

Artileria de câmp a fost constituită din 15 regimente a câte 9 baterii fiecare (câte unul la fiecare divizie), precum și 15 regimente de obuziere a două baterii, de 105 mm și 120 mm (câte un regiment la fiecare divizie). Artileria a fost atașată armatelor. Artileria antiaeriană și două divizioane de munte au completat artileria. Franța a furnizat României un număr de 297 de guri de foc, 292 de tunuri lungi și scurte de 120 mm, 20 de obuziere grele și 130 de mortiere de tranșee, de 58 mm.

Cavaleria a format două divizii a câte 6 regimente fiecare. Un regiment era format din 6 escadroane. Fiecare armată avea câte o brigadă de călărași, din care un divizion pe jos, iar fiecare divizie avea câte un divizion de cavalerie, din care un pluton pe jos. La trupele de cavalerie erau alipite câte un divizion de artilerie călăreață, detașamente de cicliști și motocicliști. Un regiment de escortă regală completa cavaleria.

Aeronautica, aproape inexistentă în anul 1916, a căpătat o dezvoltare potrivită cu marea ei importanță. S-au organizat 12 escadrile de avioane, din care 6 escadrile de tip Farman, cu 6 - 8 avioane de escadrilă, 3 escadrile Nieuport, a 7 avioane fiecare, o escadrilă Caudron a 4 avioane și o escadrilă Breguet - Morange, de bombardament. Piloții și observatorii erau francezi și români, pregătiți în școlile de piloți și comandament, sub conducerea misiunii militare franceze. Totalul forțelor combatante ale armatei Române se ridica la un număr de aproape 400.000 de oameni⁸.

În urma reorganizării armatei, România avea: - Armata I-a și Armata a II-a - organizate pe corpuri de armată și divizii.

Armata I-a era organizată în felul următor:

- Corpul al III-lea de Armată, care și-a terminat cel mai repede reorganizarea și a fost gata de luptă la începutul lunii iunie 1917, compus din Diviziile a 5-a Infanterie Buzău, a 13-a Infanterie Ploiești și a 14-a Infanterie Iași, era dispus în orașul Botoșani și în împrejurimile lui;

- Corpul al V-lea de Armată, compus din Diviziile a 9-a Infanterie Constantă, a 10-a Infanterie Tulcea și a 15-a Infanterie (fostă Constantă), și-a terminat reorganizarea la sfârșitul lunii iunie în județul Vaslui;

Armata a II-a s-a reorganizat pe front și era compusă din:

- Corpul al II-lea Armată, cu cartierul la Coțofănești, Județul Vrancea format din Divizia a 3-a Infanterie Târgoviște, Divizia a 4-a Infanterie București și Divizia a 12-a Infanterie București;

- Corpul al IV-lea, cu cartierul la Onești, județul Bacău, format din Divizia a 6-a Infanterie Focșani, Divizia a 7-a Infanterie Roman și Divizia a 8-a Infanterie Botoșani.

⁸ *Ibidem*, pp. 379 - 381.

Împrejurările speciale în care Armata a II-a și-a făcut reorganizarea impuneau retragerea periodică a unităților pentru refacere, instruire și odihnă, timp de 15 sau 30 de zile.

La sfârșitul lunii iunie 1917, la Armata a II-a Română s-a atașat Corpul 1 Armată, cu diviziile 1-a Infanterie Mehedinți, a 2-a Infanterie Craiova și a 11-a Infanterie Slatina care, s-au refăcut în jud. Iași.

Regimentul de Infanterie dispunea, în anul 1917, de 24 mitraliere (fată de 6 în 1916) și 96 de puști mitraliere. Aproape toți soldații erau și grenadieri, aruncând grenada la cel puțin 25 de metri. Ofițerii și soldații aveau căști din metal, model francez, apărătoare împotriva gloanțelor, precum și măști de apărare împotriva gazelor asfixiante.

Reorganizarea armatei române a fost însoțită și de o schimbare importantă în compunerea comandamentului de conducere. Regele Ferdinand I al României era conducătorul de căpetenie al frontului român al armatelor aliate, cuprinzând sub această titulatură totalitatea forțelor luptătoare ruse și române, din Bucovina până la Marea Neagră. Comandantul de căpetenie avea două ajutoare: un general rus și un general român. Până în luna aprilie 1917 în acest comandament a lucrat din partea Armatei Ruse, generalul rus Zaharov, înlocuit apoi de loialul general Dimitri Șcerbacev. Ajutorul român de căpetenie a fost generalul Constantin Prezan, șeful Marelui Cartier General al armatei române⁹.

În procesul de reorganizare și instruire a armatei României un rol deosebit de important l-au avut Regele Ferdinand I, Regina Maria și Ion I. C. Brătianu, președintele guvernului Național al României (constituit la 24 decembrie 1916, alături de liberali venind și Take Ionescu împreună cu trei prieteni conservatori). Aceștia au efectuat vizite în unitățile militare, îmbărbătându-i și însuflându-i pe ostași.

Foarte importantă pentru creșterea moralului Casei Regale, membrilor guvernului și parlamentului României din Iași a fost cuvântarea marelui istoric și patriot Nicolae Iorga, ținută în ziua de 15 decembrie 1916, în localul Teatrului Național „Vasile Alecsandri” din Iași.

De o mare importanță au fost măsurile adoptate de Regele Ferdinand I, de parlament și de guvern, cu privire la adoptarea Legii împrumutării cu pământ a ostașilor participanți la război și a urmașilor lor, precum și a Legii pentru acordarea votului universal.

În luna ianuarie 1917, adresându-se armatei cu prilejul trecerii în revistă a trupelor, al decorării drapelelor de luptă ale unităților militare participante la luptele din Campania Militară a anului 1916, al decorării unor ofițeri și ostași care s-au distins în lupte, Regele Ferdinand I, cu cuvântul său grav și cald, turna balsam în suflete și deschidea perspective mărețe: „... *Vouă, fiilor de țărani, care ați apărut cu brațul vostru pământul unde v-ați născut, unde ați crescut, vă spun eu, Regele vostru, că pe lângă răsplata cea mare a izbânzii, care vă asigură fiecăruia recunoștința neamului nostru întreg, ați câștigat totodată dreptul de a stăpâni într-o măsură mai largă pământul pe*

⁹ *Ibidem*, pp. 382 - 384.

care v-ați luptat. Vi se va da pământ. Eu, regele vostru, voi fi întâiul a da pildă. Vi se va da și o largă participare la trebile Statului..."¹⁰.

În susținerea eforturilor Marelui Stat Major pentru reorganizarea și instruirea Armatei Române, un aport deosebit l-a adus Misiunea Militară Franceză, condusă de generalul Mathias Henri Berthelot, care era formată din 277 ofițeri, 37 piloți și observatori, 88 medici și veterinari, 4 ofițeri de marină și 8 ofițeri de intendență, precum și un număr de 1150 de grade inferioare și soldați, printre care numeroși specialiști.

Ofițerii francezi, aleși dintre cei mai de seamă ai armatei franceze, au fost repartizați pe lângă Marele Cartier General, corpuri de armată, divizii, regimente de infanterie și de artilerie de câmp, ca sfetnici și instructori. „*Taica Bertălău*” a devenit personajul legendar al reînvierii armatei române. România l-a proclamat cetățean de onoare al ei și armata i-a dăruit o sabie de onoare. Parlamentul i-a votat un lot de împământenire și o casă pe teritoriul român dezrobit (Zona Hațeg, județul Hunedoara). Prin membrii misiunii militare, Franța și-a adus o mare contribuție la renașterea armatei române și la creșterea încrederii românilor în victorie¹¹.

În iarna și vara anului 1917, reprezentanți ai Puterilor Centrale, fostul ambasador al Austro - Ungariei în România, contele Czernin, prințul francez Sixt de Bourbon (cumnatul împăratului Carol al Austro - Ungariei) făceau presiuni la Paris, pentru a determina guvernul Franței să încheie pacea între Puterile Centrale și Antantă, pe seama țărilor mici: România, Belgia, Polonia, Serbia și Cehia, urmărind salvarea imperiului bolnav al austro - ungareii.

Austriecii au făcut presiuni și asupra militarilor din armata rusă (Armata a 9-a Rusă a avut comandamentul la Roman și Armata a 4-a Rusă a avut comandamentul până la sfârșitul lunii iulie 1917 la Bârlad și apoi la Bacău). Generalii ruși n-au acceptat propunerile făcute de austrieci.

Intrigile nu au reușit datorită poziției loiale a guvernului Franței față de România. Franța a recunoscut importanța intrării României în război, ca aliat. Mai mult de atât, intrarea Statelor Unite în război de partea Antantei, în anul 1917, și vizita la Iași, în iunie 1917, a unei delegații americane, condusă de generalul Hugh Scott, au asigurat guvernul României de tot sprijinul guvernului american care, a furnizat muniții de război armatei române. Deosebit de încurajatoare au fost și vizitele ministrului munițiilor din guvernul Franței, Albert Thomas, și a solului Belgiei, Vandervelde, care au asigurat guvernul României de sprijinul guvernelor Franței și Belgiei, în lupta pentru libertate¹².

Cei trei milioane și jumătate de români aflați sub monarhia austro - ungară au dat pentru front peste 400.000 de soldați, din care au căzut în lupte peste 120.000, pentru a lupta sub steagul opresorului propriului lor neam. În Rusia erau prizonieri aproape 120.000 de ostași din Ardeal și Bucovina. La sfârșitul lunii decembrie 1916 la Dranița, lângă Kiev, exista un mare lagăr în care au fost încarcerați 250 de ofițeri și 1200 de gradați prizonieri români. Ei au constituit nucleul pentru organizarea corpului voluntarilor români din Rusia. Colonelul român Pietraru a fost numit comandantul

¹⁰ *Ibidem*, p. 388.

¹¹ *Ibidem*, pp. 389 - 391.

¹² *Ibidem*, pp. 405 - 408.

lagărului. Cu sprijinul său a fost editată Gazeta „România Mare”, pentru desfășurarea propagandei.

Guvernul rus a aprobat recrutarea a 30.000 de prizonieri români. Până la 14 noiembrie au fost recrutați și trimiși în Moldova 374 ofițeri și 8261 ostași, în afară de cei aproximativ 2000 de ofițerii și ostași rămași să păzească depozitele militare românești. Alți vreo 2000 au rămas în Rusia. Datorită evenimentelor din perioada respectivă, aceștia s-au strecurat cu mare greutate în România.

Voluntarii români din lagărele rusești de prizonieri au fost primiți în Piața Unirii din Iași, în ziua de 8 iunie 1917, și, în amintirea Unirii din 24 ianuarie 1859, s-a încins o mare horă, la care au participat miniștri, senatori, deputați, soldați și țărani. Au ținut alocuțiuni Ion I. C. Brătianu, Nicolae Iorga, Octavian Goga, și Ion Nistor. La sfârșitul lunii iunie 1917, refacerea militară și sufletească a României era încheiată¹³.

CAMPANIA MILITARĂ DIN ANUL 1917

Frontul Armatei a II-a

După sfârșitul primei bătălii de la Oituz (de la Cașin), în luna decembrie 1916, generalul Alexandru Averescu comandantul Armatei a II-a Române, a reușit să aducă trupele Armatei a II-a pe un front liniar, intercalându-le printre unitățile armatelor ruse a IX-a, a VI-a și a IV-a. Frontul începea de la Vatra Dornei și trecea pe teritoriul român cam la 15 km depărtare de frontieră, lăsând colțul de vest al județului Suceava în mâna inamicului. De aici înspre sud, frontul urma aproximativ linia frontierei, trecând în zona Bicazului, cu unul până la doi km, pe teritoriul Transilvaniei. La sud de Ghimeș trecea din nou pe teritoriul României, până la Sulta. Urmând mai departe în zona Oituzului, frontul lua direcția spre sud-est, străbătând Ținutul Vrancei, pe la nord, trecea din Valea Șușitei în Valea Putnei, iar de la Movileni urma când malul stâng, când malul drept al Siretului, până la vărsarea lui în Dunăre.

În munții Moldovei, până la Cașin, frontul era apărat de Armata a IX-a Rusă. De la Cașin până la Irești, în Valea Putnei, frontul era vegheat de Armata a II-a Română. De la Irești înainte, de-a lungul Putnei, Siretului și Dunării, se găseau Armatele a IV-a și a VI-a Ruse¹⁴.

Trădătorii

Înfrângerile din Campania Militară a anului 1916 și situația tragică în care se găseau poporul și armata română, i-au făcut pe cei cu convingeri slabe să-și piardă capul. Neîncrederea în reușită și credința că România se găsea pe un drum greșit și primejdios pentru viitorul țării și-a făcut loc în sufletul unuia dintre militarii reputați. Colonelul Alexandru Sturdza era fiul lui Dimitrie Sturdza, om politic, care fusese de mai multe ori prim-ministru al guvernului și unul dintre colaboratorii devotați ai Regelui Carol I. În același timp, Alexandru D. Sturdza era ginerele lui Petre P. Carp. Crescut într-un mediu familial cu adânci sentimente germanofile, educat în armata germană în care făcuse un lung stagiul militar, colonelul Alexandru D. Sturdza nu a agreat intrarea României în

¹³ *Ibidem*, pp. 409 - 413.

¹⁴ *Ibidem*, p. 425.

război cu Germania față de care avea afinități sufletești. Înainte de război, colonelul Alexandru D. Sturdza îndeplinise cu competență funcția de director de studii al Școlii Militare Ofițerii Activi Infanterie din București.

În timpul Campaniei Militare din 1916, colonelul Alexandru D. Sturdza a comandat Brigada a 7-a Mixtă, care a operat în munții Vrancei. Spre a-i deruta pe șefii săi, colonelul Alexandru D. Sturdza l-a acuzat pe locotenentul Ciulei că s-a retras de pe poziția de luptă cu plutonul său fără ordin, fapt pentru care acesta a fost condamnat la moarte și executat.

Colonelul Alexandru D. Sturza a fost numit la comanda Diviziei a 8-a Infanterie Botoșani. În seara zilei de 6 februarie 1917, în sectorul diviziei pe care o comandase, sub pretextul că dorește să-și ia rămas bun de la foștii camarazi, la piciorul dealului Voloșcani colonelul Alexandru D. Sturdza, însoțit de locotenentul Wachman, fiul fostului director al Conservatorului de Muzică din București, a trecut la inamic, peste liniile tranșeelor și rețelelor de sârmă ghimpată.

Colonelul trădător Alexandru D. Sturza l-a atras în cursă și pe comandantul Regimentului al VII-lea „Racova” nr. 25 Infanterie Vaslui, locotenent - colonelul Constantin Creiniceanu. Acesta era fiul generalului Grigore Creiniceanu, fost ministru de război și comandant al Armatei a 2-a Române, om de mare probitate morală, un patriot în afară de orice îndoială, cumnatul generalului Constantin Prezan.

Judecați de către Curtea Marțială, cei trei trădători au fost condamnați la moarte. Locotenent - colonelul Constantin Creiniceanu a fost executat, prin împușcare, de către o grupă de ostași din regimentul pe care l-a comandat, în vinerea păștilor anului 1917.

Devenit funcționar la o bancă germană, Alexandru D. Sturdza a solicitat Consiliului Național Român Central din Transilvania să fie înscris în gărzile militare de luptă ardelenice, pentru a se reabilita. I s-a răspuns că pe pământul țării și sub steagul românesc nu este loc pentru trădători¹⁵.

Colonelul Alexandru D. Sturdza și locotenentul Wachman n-au putut fi executați, dar au fost înmormântați de vii sub disprețul poporului român.

Ofensiva zădărnicită de la Nămolosa

La sfârșitul lunii iunie 1917, frontul ruso - român, întins de la Dorna până la Marea Neagră, cuprindea trei armate ruse și două armate române, cu un total de 47 divizii de infanterie, 10 divizii de cavalerie și câteva divizii de artilerie. Din acest total, 15 divizii de infanterie, precum și două divizii de cavalerie erau române, fiind subordonate Armatei a I-a și Armatei a II-a Române.

Armata I-a, comandată de generalul de divizie Constantin Cristescu, ocupa pe malul stâng (de răsărit) al Siretului, frontul de la Movilenii de Jos până la Cota 20, un km sud-est de Crângeni, pe o lungime de circa 40 km.

Armata a II-a, comandată de generalul Alexandru Averescu, ocupa frontul în Ținutul Vrancei, de la Arșița Mocanului (cota 580), până la Răcoasa, pe o lungime de aproximativ 35 km.

Cele două armate românești erau intercalate între cele trei armate rusești: Armata a IX-a (care se întindea de la Vatra Dornei până la Cașin/Oituz), Armata

¹⁵ *Ibidem*, pp. 428 - 430.

a IV-a rusă (care era dispusă între cele două armate române) și Armata a VI-a (care era dispusă de-a lungul Siretului de Jos și al Dunării, de la Crângeni până la Marea Neagră).

Pe aceeași întindere, frontul inamic avea patru armate.

Armata comandată de gen. Rohr, formată în cea mai mare parte din trupe austro-ungare, se întindea de la Dorna până la Slănic Moldova, pe o lungime de 150 km.

Armata comandată de gen. Gerock, austro-germană, ocupa linia frontului de la Slănic la Irești, pe o lungime de 50 km.

Aceste două armate făceau parte din gruparea pe care o comanda arhiducele Iosif al Austriei.

La dreapta Armatei Gerock era grupul de armate aflat sub comanda feldmareșalului von Mackensen. Din vest spre est se afla Armata a IX-a (fostă Falkenhain), comandată acum de generalul von Eben: în sectorul Putnei, Grupul Râmnic comandat de generalul von Bahr, Armata de Dunăre comandată de generalul Kosch, în regiunea Siretului de Jos, până la vărsarea lui în Dunăre și Armata Nerezoff, bulgaro-turcă, dispusă în Dobrogea¹⁶.

De comun acord, Marele Cartier General Român și Comandamentul Rus au hotărât, la data de 30 mai 1917, să dea lovitura principală în sectorul Armatei 1-a Române, în ziua de 22 iulie 1917, în zona Fundeni - Nămolosa. Armata a 2-a Română, comandată de generalul Alexandru Averescu, a primit misiunea să atace viguros inamicul și să împingă frontul spre sud, până în Valea Putnei.

Începerea luptelor ofensive ale Armatei 1-a Române a fost precedată de o intensă pregătire de artilerie, în zona Fundeni-Nămolosa. Când toți ostașii așteptau ordinul de trecere la ofensivă, generalul rus Șcerbacev, comandantul Armatei Ruse în România, a adresat Ordinul guvernului provizoriu rus către Armatele a IV-a, a VI-a și a IX-a ruse să oprească ofensiva pe front, până la noi ordine.

Comandantul suprem român a fost nevoit să dea armatei române Ordinul nr. 34: „Cu tot succesul obținut de Armata a 2-a la Mărăști, continuarea operațiilor militare pe frontul nostru nu mai este posibilă din cauza situațiunii generale pe frontul oriental”. Ofensiva lui Kerenski în Galiția, după câteva succese, fusese oprită. Întregul front al armatei ruse din Galiția și Bucovina era amenințat cu prăbușirea¹⁷.

BĂTĂLIA DE LA MĂRĂȘTI

Străvechiul ținut al Vrancei, închis ca o cetate între munți și dealuri, loc și simbol al libertății și independenței românești, a fost sortit de nedeslușitele legi ale firii să fie locul unde românul, odihnit, să-și adune din nou puterile și să se arunce cu hotărâre și mânie în suflet asupra dușmanului care-i necinstise țara.

Linia pe care se oprișe Armata a 2-a Română și pe care se menținea de șase luni, avea direcția generală NV-SE, urmând înălțimile platoului cuprins între râurile Zăbrăuț și Sușița, paralel cu cursurile lor. La aripa dreaptă a armatei române, linia frontului se continua spre NV, pe aceeași direcție, înspre Măgura Cașinului, depărtându-se de Valea Sușiței. La cele două extremități ale frontului Armatei a 2-a, Măgura Cașinului (cota

¹⁶ Ibidem, pp. 433 - 434.

¹⁷ Ibidem, p. 448.

1167) și dealul Momâia (cota 632), în fața Răcoasei, cu cote înalte, râpoase, dominând terenul din jurul lor până la mari depărtări, erau puncte de sprijin și de observație ale inamicului.

Cele mai importante dintre pozițiile dușmane intermediare erau dealul Încărcătoarea (cota 711) și platoul Mărăștilor, cu o serie de înălțimi în descreștere (cotele 670, 630, 575, 536, 533, 500, 411). Aproape de extremitatea de S-E a platoului, la cota 500, era satul Mărăști, care a dat numele bătăliei.

Tot frontul inamic, între Măgura Cașinului și Momâia, era împărțit în trei sectoare: sectorul Cașin, cu o întindere de 7 km, sectorul Fundul Lărguței, cu o lungime de 7 km și sectorul Șușiței, care ținea de la cota 603 până la Șușița, pe 16 km lungime¹⁸.

Planul bătăliei și repartizarea forțelor române

La data de 4 iulie 1917 ultimele pregătiri ale Armatei a 2-a erau încheiate. Toate unitățile erau la posturile de luptă.

Corpul 4 Armată, aflat sub comanda generalului Gheorghe Văleanu, era compus din Divizia a 8-a Infanterie Botoșani, comandată de generalul Ion Pătrașcu, și Divizia a 6-a Infanterie Focșani, comandată de generalul Nicolae Arghirescu.

Corpul 1 Armată, comandat de generalul Arthur Văitoianu, era compus din Divizia a 3-a Infanterie Târgoviște, comandată de generalul Alexandru Mărgineanu, și Divizia 1-a Infanterie Drobeta – Turnu - Severin, comandată de generalul Dumitru Stratulescu¹⁹.

BĂTĂLIA DE LA MĂRĂȘTI

Bătălia de la Mărăști s-a desfășurat în perioada 11/24 iulie - 19 iulie/1 august 1917, în depresiunea Vrancei și Zăbrăuțului, o zonă cu numeroase înălțimi de peste 1000 m, cu păduri și localități, compartimentată în adâncime de văile râurilor Șușița, Putna și Nereju.

În dimineața zilei de 9/22 iulie 1917 a început pregătirea de artilerie, pozițiile de apărare ale inamicului fiind supuse unui puternic bombardament cu proiectile trase din 228 de tunuri de diferite calibre. Pregătirea de artilerie a durat două zile, tunurile de 75 mm și obuzierele de 105 mm, 120 mm și 150 mm producând mari distrugerii în dispozitivul de luptă inamic. Grupele de cercetare care s-au apropiat de linia de apărare a inamicului au găsit breșe create în rețelele de sârmă ghimpată, pe care le-au lărgit, creând astfel condiții pentru atacul infanteriștilor români.

Atacul general a început în dimineața zilei de 11/24 iulie 1917, când infanteriștii marilor unități din eșalonul întâi al Armatei a 2-a au exploatat avantajele create de loviturile date de artilerie. Imediat după miezul nopții și până la ora 4:00, când a început atacul, infanteriștii s-au apropiat până la distanța de 150 - 200 m de linia din față a pozițiilor de apărare ale Grupului General Gerock. Apoi au pătruns prin breslele de sârmă ghimpată în pozițiile inamicului și au început lupta corp la corp, lupta la baionetă

¹⁸ *Ibidem*, pp. 449 - 453.

¹⁹ Arhivele Militare Naționale Pitești, (în continuare AMN) Fond Armata a II-a, dosar 294, ff. 744 - 745.

specifică infanteriei, executată cu măiestrie și curaj de către bravii dorobanți și vânători de câmp români.

Ostașii din Diviziile 3, 6, 8 și 1 Infanterie au reușit să cucerească pozițiile de luptă de pe Dealul Mănăstioara și înălțimea Momâia, cu cota 625. Apărarea inamică a fost ruptă într-un sector de 10 km. Ostașii români au reușit să ia prizonieri peste 1500 de militari și au capturat o mare cantitate de muniții, inclusiv proiectile încărcate cu gaze asfixiante. Divizia a 6-a Infanterie a suferit pierderi grele: 6 ofițeri și 647 de gradați și soldați, care au fost omorâți sau răniți. Până în seara zilei de 12/25 iulie, infanteriștii români au ocupat Dealul Mioarei, Poiana Încărcătoare, Dealul Fântâna Puturoasă, Câmpurile, Dealul Mare și Vizantea. Corpul de Armată rus a ocupat aliniamentul de luptă Găurile și Vidra.

Întrucât trupele austriece au obligat trupele ruse să se retragă din Galiția și Bucovina, Marele Cartier General al Armatei Române a oprit ofensiva Armatei a 2-a Române la Mărăști și, împreună cu trei corpuri de armată din Armata a IV-a rusă, a constituit o grupare de manevră, în măsură să acționeze spre nord, în Bucovina. Pozițiile de luptă ale trupelor ruse au fost preluate de către Armata 1-a Română, cu Diviziile de Infanterie 5 Buzău, 9 Constanța, 10 Tulcea, 13 Ploiești și 14 Iași²⁰.

Apreciind importanța operativă a ieșirii forțelor principale pe aliniamentul stabilit în concepția operației, comandamentul Armatei a 2-a a insistat să se continue ofensiva și în zilele următoare. Ca urmare, în ziua de 13/26 iulie s-a reluat ofensiva pe tot frontul Armatei a 2-a.

Până la 19 iulie/1 august 1917, trupele Armatei a 2-a române au cucerit Dealul Arșița, Piscul Cocoșilă, Răchitașul Mare, Soveja, Dealul Teiuș, aliniamentul Măgura Cașinului, Muntele Secuiul, Sboina Neagră, Tina Neagră, Tina Golașă, Tulnici, Bârsești, Valea Sărei și satul Mărăști, care era foarte bine fortificat și transformat într-o redută inexpugnabilă.

Satul Mărăști era înconjurat cu două rețele de sârmă ghimpată și cu două rânduri de tranșee adânci, consolidate cu grinzi din lemn, din oțel sau din beton armat. Casele din marginea satului erau puse în stare de apărare. Numeroase șanțuri de comunicație străbăteau satul în toate direcțiile, legând lucrările de apărare răspândite prin toate colțurile.

Mărăștiul a fost atacat frontal și prin învăluire, pe la nord, de către Regimentul 22 Dorobanți „Dâmbovița” Târgoviște. După două ore de crâncene lupte, satul Mărăști a fost cucerit, la ora 6:30, de către ostașii dâmbovițeni. În timpul luptelor si-au pierdut viața căpitanul Ioan Coravu și ostașii din subordinea sa, care au mârșuit, împreună, puștile și mitralierele.

La sud de satul Mărăști, dealul Mănăstioara a fost organizat într-un centru de rezistență mult mai puternic decât satul Mărăști. Prin atacuri frontale și concentrice, ostașii din Regimentele 30 Infanterie Muscel și 28 Infanterie Pitești au cucerit acest obiectiv, cu mari pierderi de ambele părți.

Armata a 2-a Română a luat prizonieri, de la Grupul General Gerock, 23 de ofițeri și 2746 soldați și a capturat un bogat material de război: 40 de tunuri, 30 de mortiere de tranșee, 22 de mitraliere și muniția necesară acestora. Și ostașii ruși au luat

²⁰ Idem., Fond M.C.G., Secția Operații, dosar 11/1917, f. 36.

434 de prizonieri. Acest strălucit rezultat a dejucat planurile inamicului, însă nu s-a putut realiza joncțiunea cu trupele române, care trebuiau să treacă la ofensivă în raionul Nămolosa, și nici nu au fost nimicite complet forțele principale ale grupului german²¹.

Bătălia de la Mărăști a reprezentat un episod strălucit al războiului, o probă de capacitate a șefilor în conducerea trupelor, o dovadă de bravură și energie a soldaților români, un exemplu elocvent pentru puțința lor de adaptare și perfecționare, o dovadă a vitalității și energiei nestinse a poporului român.

Totalul pierderilor Armatei a 2-a la Mărăști a fost:

Nr. crt.	Divizia	Militari	Luptători			
			Morți	Râniți	Dispăruți	Total
1	I-a	Ofițeri	6	20	-	26
		Soldați	183	644	54	781
2	a III-a	Ofițeri	20	37	-	57
		Soldați	500	1139	131	1770
3	a IV-a	Ofițeri	6	11	-	17
		Soldați	647	806	15	1468
4	a VIII-a	Ofițeri	5	5	-	10
		Soldați	94	300	134	528

Totalul pierderilor armatei române a fost de 110 ofițeri și 4547 soldați morți, răniți și prizonieri²².

Aprecieri deosebite cu privire la eroismul ostașilor români în bătălia de la Mărăști au avut și istoricii din generația mai tânără. Printre ei, istoricul Florin Constantiniu s-a aplecat cu atenție asupra acestei bătălii: „...*Desfășurată de Armata a 2-a, condusă de generalul Alexandru Averescu, în cooperare cu Armata a IV-a rusă, a luat prin surprindere pe adversar, convins că nici soldații români, nici cei ruși nu mai erau capabili de un efort ofensiv. Deși a trebuit să fie întreruptă din cauza ordinului guvernului lui Kerenski de a suspenda acțiunile ofensive ale armatei ruse pe toate fronturile și a situației create în Bucovina, unde trupele austro-ungare au ocupat Cernăuții, bătălia de la Mărăști, fără să fi avut o mare însemnătate strategică (au fost cucerii 500 km² cu 30 de sate), a însemnat totuși o cotitură, întrucât, cum se arată în istoria oficială a războiului, pentru întâia oară, după 11 luni de zile de la intrarea României în război, ostașii români au văzut că inamicul atacat fuge din fața lor, că el le cedează terenul, că-i iau prizonieri, că-i capturează material (arme, mitraliere, tunuri și alte materiale)*”²³.

În perioada interbelică, localitatea Mărăști a fost reconstruită de către guvernul României, întrucât a fost distrusă de armata română. Generalii Averescu, Mărgineanu, Văleanu, Văitoianu și Stratilescu s-au implicat în această activitate deosebit de importantă de ordin civic.

²¹ Idem., Fond Armata a II-a, dosar 367, ff. 60 - 65.

²² Constantin Kirițescu, *op.cit.*, p. 489.

²³ Florin Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român*, Editura Univers Enciclopedic, București, 2002, p. 266.

BĂTĂLIA DE LA MĂRĂȘEȘTI

Germanii plănuiesc cucerirea Moldovei

Cele două armate românești nu erau stăpâne pe mișcările lor. Ele erau prinse în marele front rus, întins de la Marea Baltică până la Marea Neagră, ca două simple verigi ale unui lung lanț.

Zguduitura puternică a frontului rus produsă de înfrângerea din Galiția și Bucovina a oprit mersul victorios al ofensivei Armatei a 2-a la Mărăști și a înăbușit în fașă ofensiva Armatei 1-a la Nămolosa.

Înfrângerea rușilor în Galiția, la 19 iulie, a afectat ofensiva Armatei 2-a Române și a avantajat ofensiva austro-germană care, la 3 august 1917, a ocupat Bucovina, arhiducele Iosef al Austro-Ungariei intrând triumfal în Cernăuți. Linia dușmană cea mai înaintată atingea frontiera rusă și română. Generalul german Erich Ludendorff urmărea ocuparea Moldovei și a Basarabiei și ajungerea la Odessa.

Pentru a preveni ofensiva austro-germană în nordul Moldovei, Comandamentul româno-rus a hotărât să ia de la Armata a IX-a Rusă Corpul 40 Armată, care forma aripa stângă a frontului de la Oituz, înlocuit de Armata a 2-a Română și de la Armata a IV-a Rusă, Corpurile 7 și 30, care formau aripa stângă și centrul de la Clipicești, pe Putna, până la Movileni, pe Siret. Dispozitivul de luptă al acestor corpuri a fost ocupat de Armata 1-a Română, care se găsea pe malul de răsărit al Siretului.

Locul Armatei 1-a Române a fost ocupat de Armata a VI-a Rusă, care și-a prelungit dispozitivul de luptă pe Siretul de Jos și pe Dunăre. Din Armata a IV-a Rusă a rămas pe front numai Corpul al 8-lea, cu trei divizii, intercalat între cele două armate române, de la Clipicești, până la Valea Sării. Din Armata 1-a Română a rămas să țină frontul de luptă, pe malul stâng al Siretului, de la Liești, până la Biliești, numai Divizia a 2-a Cavalerie Iași.

Diviziile a 5-a Infanterie Buzău, a 9-a Infanterie Constanța, a 10-a Tulcea, a 13-a Infanterie Ploiești și a 14-a Infanterie Iași au trecut Siretul, pe patru poduri, între Movileni și Cozmești, pentru a schimba diviziile rusești ale Armatei a IV-a, de la stânga la dreapta.

Diviziile rusești scoase de pe front de la Armata a IX-a și Armata a IV-a, completate cu Divizia 1-a de cavalerie Craiova și o divizie de cavalerie rusă, au constituit armata de manevră care s-a adunat la Roman, pentru operațiunile militare din nordul Moldovei²⁴.

Dubla ofensivă austro - germană

În timp ce Comandamentul ruso - român lua măsurile necesare pentru a face față pericolului ce amenința dinspre nord, comandamentul german pregătea marea sa ofensivă.

Marele Cartier al Armatei Germane a dat ordin mareșalului Anton Ludwig August von Mackensen și generalului Franz Rohr von Denta să execute o dublă ofensivă convergentă.

²⁴ Constantin Kirițescu, *op.cit.*, pp. 493 - 495.

Mareșalul Mackensen trebuia să atace la vest de Siret, cu Armata a IX-a Germană, și să împingă apărarea ruso - românilor de la sud la nord, urmând malul drept al Siretului, pe direcția Adj. Această ofensivă a intrat în istorie sub numele de Bătălia de la Mărășești.

Generalul Rohr, comandantul Armatei 1-a austro - ungare din Munții Moldovei, urma să atace cu aripa dreaptă, împreună cu generalul Friderich von Geroch, în regiunea Oituzului, pentru a împinge apoi linia ofensivă a frontului austro - german în Valea Troțușului, pe direcția vest-est, spre Adj., unde trebuia să facă joncțiunea cu mareșalul Mackensen²⁵.

Pregătirea bătăliei de la Mărășești

La data de 22 iulie/4 august 1917, mareșalul Mackensen, comandantul Grupului de Armate German, a dat ordinul de începere a operațiunilor militare pentru străpungere pe Putna și Șușița, urmând să arunce înapoi și în lateral inamicul aflat între Siret și munți²⁶.

Grupul de armate Mackensen era constituit, de la vest la est, din trei armate: Armata a IX-a, Grupul Râmnic, și Grupul Dunării.

Atacul trebuia să înceapă cu Armata a IX-a, comandată de generalul von Eben, fost comandant pe frontul din Galiția (fostul comandant Falkenhayn fusese trimis în Asia Mică să organizeze grupul de armate turco-germane Yilderim).

Frontul Armatei a IX-a Germane începea de la Suraia pe Siret, la 10 km mai jos de la vărsarea Putnei în Siret. El urma Siretul până la Biliștești, în fața Movilenilor de Jos, apoi se depărta de Siret, luând direcția nord-est, străbătea lunca Siretului, întâlnea, la Paraipani (Balta Raței), valea Putnei, urma apoi malul ei sudic, tăia șoseaua Focșani - Mărășești, la km 10, la nord de Făurei, apoi calea ferată la sud de gara Putna Seacă, prelungindu-se până la Irești.

În punctul în care valea Putnei face un unghi, îndreptându-se spre sud-vest ca să pătrundă în Vrancea, Armata a IX-a se lega de Armata Geroch. Frontul german se frângea spre sud-vest, spre a desemna linia curbă pe care fusese împins prin victoria de la Mărășești a Armatei a 2-a Române. Pe această întindere, de aproximativ 60 km, frontul german era împărțit în două sectoare.

Sectorul Corpului 1 Armată se întindea de la Suraia până la o linie care ar fi tăiat văile Putnei și Șușiței, cu direcția sud-nord, între localitățile Ivăncești și Satul Nou. Generalul german von Morgen, comandantul Corpului de Rezervă, dispunea în acest sector de Diviziile 89 Prusiană, 12 Bavareză și 216 Saxonă, care alcătuiau corpul propriu-zis, și de Diviziile a 76-a și a 115-a de Rezervă.

Sectorul Corpului XVIII Armată se întindea de la linia Ivăncești – Satul Nou, până la Irești. La sud, Măgura Odobeștilor domina cu cupola ei crenelată întreaga regiune. Comanda acestui corp de armată a fost dată generalului bavarez von Wenninger, adus în ajunul începerii bătăliei, de pe frontul francez. Ca rezervă a Armatei a IX-a erau Divizia a 212-a Germană, la Focșani, Divizia a 13-a Austriacă, concentrată la sud de Plăginești, și de Corpul Alpin Bavarez, adus de pe frontul francez.

²⁵ *Ibidem*, p. 496.

²⁶ *Ibidem*, p. 498.

Armata comandată de generalul von Eben, destinată a forța trecerea spre Adjud, era alcătuită din 12 divizii luptătoare care erau înzestrate cu armament foarte puternic: 1135 mitraliere și o artilerie formată din 865 guri de foc de diferite calibre.

Armata a IX-a se prelungea în direcția est, cu celelalte unități ale grupului de armate Mackensen: grupul Râmnic - von Bahr, Armata de Dunăre - Kosch (constituită din unități militare germane, austro - ungare, bulgare și turcești, care ocupau malul de sud al Siretului până la vărsarea acestuia în Dunăre, între Galați și Brăila) și, spre est, armata bulgară din Dobrogea - general Nerezoff²⁷.

Armata 1-a Română se găsea pe stânga Siretului. De la Liești (flancul drept al Armatei a VI-a Ruse) până la Biliiești se înșirau, pe malul Siretului, trupele Diviziei a 2-a Cavalerie Iași, descălecate, în dreapta cărora, la Movileni, luase poziție de luptă o brigadă din Divizia a 5-a Infanterie Buzău, aceasta înlocuind trupele Diviziei a 80-a Infanterie ruse, care au fost trimise spre nord. Toate celelalte trupe se găseau în satele din spatele frontului (Irești, Barcea, Umbrărești și Matca) și în pădurea Dor asca, așteptând să fie deplasate pe malul drept al Siretului, pentru a înlocui diviziile ruse deplasate spre orașul Roman. Mișcarea trupelor române urma să înceapă în noaptea de 24 iulie/6 august 1917.

BĂTĂLIA DE LA MĂRĂȘEȘTI

Au început-o germanii, împotriva rușilor, și au sfârșit-o, pe același front, împotriva românilor, în perioada 24 iulie/6 august - 6/19 august 1917.

În seara zilei de 23 iulie/5 august 1917, mareșalul Mackensen părăsea Bucureștiul, ca să ia, personal, conducerea bătăliei care urma „*să-i dea Moldova și Basarabia*”. Pe peronul Gării de Nord din București, Mackensen s-a adresat celor care l-au condus la tren, cu optimiste cuvinte: „*La revedere, peste două săptămâni, la Iași*”²⁸.

În seara zilei de 23 iulie/5 august 1917, armata germană a început o puternică pregătire de artilerie, care s-a intensificat în dimineața zilei de 24 iulie/6 august 1917, până la ora 7:30, când cinci divizii și aproape toată artileria Armatei a 9-a Germane și-au concentrat atacul și focul asupra Diviziei a 34-a Infanterie Rusă și a flancului stâng al Diviziei a 13-a Infanterie Ruse.

Și aici, ca și la Mărăști, artileria germană a folosit intens substanțe de luptă toxice, producând pierderi în rândurile luptătorilor și omorând numeroși cai. Din această cauză, artileria rusă nu a mai putut să se miște odată cu replierea unităților de infanterie din adâncime.

Până în seara zilei de 24 iulie 1917, Corpul 1 Armată de Rezervă german străpunsese apărarea Diviziei a 34-a Infanterie rusă, pe o adâncime de 10 km, obligând-o să se retragă până pe linia Străjescu - Bizighești - Turcești.

În această situație, Comandamentul Armatei 1-a Române a intervenit cu Divizia a 9-a Infanterie Constanța, comandată de generalul Scărișoreanu, pe stânga Siretului, între Băltărețu și Movilenii de Sus, interzicând trecerea inamicului la est de râu, iar

²⁷ *Ibidem*, pp. 500 - 501.

²⁸ *Ibidem*, pp. 502 - 503.

Divizia a 5-a Infanterie Buzău, comandată de generalul Aristide Razu, a ocupat poziție de apărare în spatele Diviziei a 34-a Infanterie rusă, pe aliniamentul Moara Albă - Moara Roșie - marginea de sud a satului Doaga, având în eșalonul întâi Regimentele 32 Infanterie „Mircea” Ploiești, 7 Infanterie Prahova, 8 Infanterie Buzău și 3 Vânători (Infanterie) Ploiești. În noaptea de 24 - 25 iulie/6 - 7 august, trupele germane au ajuns în contact cu trupele Diviziei a 5-a Infanterie.

În dimineața de 25 iulie/7 august 1917, în urma unei puternice pregătiri inamice de artilerie pe frontul Diviziei a 5-a Infanterie Buzău și a unităților ruse vecine de la vest, patru divizii de infanterie germane au trecut la atac. Trupele române și ruse au declanșat un violent baraj de artilerie și un foc eficace cu armele automate, reușind, către amiază, să oprească ofensiva trupelor germane și să respingă inamicul pătruns în flancul drept.

La scurt timp inamicul a reluat ofensiva, înaintând cu o divizie de infanterie spre satul Doaga, unde se apăra cu îndârjire Regimentul 3 Vânători (Infanterie) Ploiești. Prin lupte violente și prin contraatacul energic al vânătorilor de câmp, inamicul a fost respins. Vânătorii ploieșteni au avut pierderi dureroase printre ofițeri și soldați. Căpitanul Florea Dimitriu a murit în urma rănilor unei lovituri de obuz, apoi foștii subordonați l-au urcat pe o targă și, în timp ce îi transportau trupul neînsuflețit, un alt obuz l-a rupt în bucăți. Soldați săi l-au înmormântat chiar pe câmpul de bătaie, în zgomotul infernal al bombardamentului a 300 - 400 de tunuri, care dădeau salutul de onoare²⁹.

În această zi fatidică, 25 iulie 1917, o altă mare unitate germană a atacat prin surprindere pozițiile de luptă ale Regimentului 32 Infanterie „Mircea” Ploiești, aflat în rezervă. Infanteriștii ploieșteni au fost nevoiți să dea atacul la baionetă, în cămăși și fără căști, producând derută în rândurile inamicului, care a fost nevoit să se retragă. Acest atac s-a înscris în legendă. În Jurnalul de Operații al Regimentului 32 Infanterie „Mircea” s-a consemnat: „...maiorul Atanase Ionescu, comandantul Batalionului 3 Infanterie, după ce ia toate măsurile și dă ordinele necesare pentru contraatac, iese din adăpostul lui împreună cu adjutantul sublocotenent Ion B. Popescu, strigă din toate puterile „Înainte!” și pleacă în fruntea batalionului direct la lupta la baionetă. Soldații și ofițerii, îmbărbătați de exemplul comandantului lor, se reped cu tot avântul spre inamicul care, deși superior mult la număr, bate în plină retragere din fața fantomelor albe care înaintau cu hotărâre spre ei, crezând că sunt africani, după cum au declarat ulterior prizonierii nemți”³⁰.

Introducând în luptă noi forțe, infanteria generalului von Morgen a reluat atacul la ora 17:00 și a străpuns dispozitivul Regimentului 32 Infanterie „Mircea”, care a pierdut mulți ostași, în frunte cu comandantul regimentului, locotenentul-colonel ieșean Vasile Stamate, care a încercat să formeze, la Punctul de Comandă, un punct de rezistență, cu un grup de mitraliere, însă a fost lovit mortal de un glonț în abdomen. Regimentul 32 Infanterie „Mircea” a pierdut Batalioanele 2 și 3 Infanterie. O mână de

²⁹ Ibidem, p. 511.

³⁰ AMN, Fond 1053, Jurnalul de Operații al Regimentului 32 Infanterie „Mircea”, dosar 6, ff. 14 - 15.

ofițeri, între care și căpitanul francez Soubilleau, a adunat resturile acestor batalioane și le-a dus în pădurea Prisaca, pe malul Siretului, constituindu-le ca rezervă³¹.

Ziua de 25 iulie/7 august a fost foarte sângeroasă. Pierderile au fost mari și de o parte și de cealaltă. Divizia a 5-a Infanterie Buzău au pierdut 44 de ofițeri și 1170 de soldați (morți, răniți și dispăruți). Până seara, trupele Diviziei a 5-a Infanterie au fost nevoite să părăsească localitatea Doaga, deplasându-se 2 km spre nord, împreună cu trupele Corpului 7 Armată Rus.

La data de 25 iulie/7 august 1917 rezistența românilor s-a întărit. Comandantul Armatei Germane a constatat că în locul rușilor au apărut pe front românii, care s-au comportat remarcabil, fiind adversari serioși. Prin puternice și dârze contraatacuri, executate cu un strălucit avânt, românii au reparat eșecul din ajun al ostașilor din armata rusă.

Lupte dure au dat ostașii Diviziei a 5-a Infanterie Buzău (Regimentele 7 Infanterie Prahova, 32 Infanterie Ploiești, 3 Vânători Ploiești, 8 Infanterie Buzău, 9 Infanterie Râmnicu Sărat și 19 Artilerie Ploiești) și în zilele de 28, 29 și 30 iulie 1917, suferind mari pierderi în oameni și mijloace de luptă.

În zilele următoare, prahovenii și buzoienii din Divizia a 5-a Infanterie, împreună cu constănțenii din Divizia a 9-a Infanterie, tulcenii din Divizia a 10-a Infanterie și ieșenii din Divizia a 14-a Infanterie și din Divizia a 2-a Cavalerie, au reușit să reziste atacurilor foarte dure și repetate ale trupelor germane.

Un eveniment surpriză pentru ostașii români s-a petrecut în ziua de 31 iulie/13 august 1917, când fostul comandant al Armatei 1-a Române, generalul Constantin Cristescu, a fost schimbat de la comanda acesteia, primind o altă însărcinare, în cadrul Marelui Cartier General al Armatei Române, ca urmare a conflictului care a existat între el și comandantul Armatei a IV-a Ruse, generalul Zaharov, precum și datorită unor ezitări în luarea hotărârilor pentru conducerea trupelor pe frontul de la Mărășești.

La comanda Armatei 1-a Române a fost numit, de către Marele Cartier General al Armatei Române, generalul Eremia Grigorescu, cel care comandase Divizia a 15-a Infanterie în luptele de la Oituz, în toamna anului 1916 și iarna anului 1917, conducând-o la victorie cu deviza „Pe aici nu se trece!”.

În dimineața zilei de 31 iulie/13 august 1917, la câteva ore de la numirea în funcția de comandant al Armatei 1-a Române, generalul Ragoza, comandantul trupelor ruso-române pe frontul de la Mărășești, alarmat de înfrângerea suferită de Corpul al VIII-lea din Armata a IV-a Rusă, în luptele de la Panciu și în localitățile din jur, a hotărât să retragă trupele ruse și române cu 6 km în spatele Mărășeștiului, astfel încât noul front ruso-român să se stabilească pe linia Irești - Diocheți - Modruzeni - Pădureni - Ionășești.

Generalul Eremia Grigorescu a primit cu indignare ordinul comandantului rus, care presupunea să retragă armata română în timpul zilei și să părăsească localitatea Mărășești care, după șase zile de luptă eroică, devenise un simbol al vitejiei românești și a apărării pline de jertfe a pământului patriei.

Integru comandant român a explicat cu argumente ferme greșeala ce ar urma să o facă, cedând teritorii fără luptă, și a solicitat aprobarea să rămână pe poziție.

³¹ Idem, Fond 1053, *Istoricul Regimentului 32 Infanterie „Mircea”*, dosar nr. 3, ff. 217 - 218.

Generalul Constantin Prezan, șeful Marelui Cartier General și generalul Șcerbacev (Șcerbaciiov), comandantul Comandamentului Militar Rus din România, i-au dat dreptate generalului Eremia Grigorescu. Cei doi generali au hotărât să-i ia comanda generalului Zaharov și să i-o încredințeze curajosului general Eremia Grigorescu.

Generalul Eremia Grigorescu a introdus pe linia frontului de la Mărășești Divizia a 13-a Infanterie Ploiești, Divizia a 9-a Infanterie Constanța, Divizia a 10-a Infanterie Tulcea, și Divizia a 14-a Infanterie Iași, alături de efectivele reduse ale celor trei divizii de infanterie din Corpul al VIII-lea Rusesc³².

La dreapta Armatei a IX-a Germane, în sectorul Morgen, s-a reluat atacul împotriva Diviziei a 5-a Infanterie Buzău, care se afla în pădurea Prisaca, numită și capul de pod de la Băltărețul, pe care-l apărau unitățile buzoiene și prahovene, ajutate de Regimentul 54/55 Roman/Neamț (dublurile Regimentelor 14 Infanterie Roman, respectiv 15 Infanterie „Războieni” Piatra Neamț).

În noaptea de 31 iulie/1 august 1917 și în dimineața zilei de 1 august, trupele germane au bombardat pozițiile de apărare ale românilor. Până seara, trupele germane au ocupat pădurea Prisaca, distrugând Divizia a 5-a Infanterie Buzău, căreia i-au luat 3000 de prizonieri, 16 tunuri și 40 de mitraliere. Podul de la Băltărețu a fost apărat de luptătorii Diviziei a 14-a Infanterie Iași care, a doua zi, la ordin, l-au aruncat în aer. Divizia a 14-a Infanterie Iași a fost trimisă spre Panciu, în ajutorul trupelor ruse care intraseră în panică și fugeau din fața inamicului³³.

În perioada 2/15 - 6/19 august 1917, Corpul de Armată comandat de generalul von Morgen, care avea în față numai forțe române, s-a odihnit, în timp ce Corpul de Armată comandat de generalul von Wenninger a atacat cu putere, la Muncelu, Corpul VIII Armată rus, după o intensă pregătire de artilerie și folosirea de gaze asfixiante. Cele două mari unități ruse au fost alungate, ostașii ruși fugind din fața inamicului, fiind opriți cu greu de cavaleriștii cazaci din Regimentul 4 Zamurskaia. Atunci a intrat în acțiune și grupul german vecin Gallwitz, care a atacat trupele rusești din Divizia 103 Infanterie, le-a respins și a ocupat localitățile Șerbești și Voloșcani, în marginea Ireștilor.

Armata a 2-a Română, comandată de generalul Alexandru Averescu, a fost nevoită să părăsească Valea Putnei, stabilindu-se pe linia mai scurtă a pârâului Vizantea, unde a preluat o parte din sarcinile Corpului al VIII-lea Rus. Grupul general Alexiu, constituit cu forțe de la Divizia a 3-a Infanterie Dâmbovița (Regimentul 2 Vânători - Infanterie București, Regimentul 4 Vânători - Infanterie București, Regimentul 30 Infanterie Muscel) și 3 baterii de artilerie, i-a respins pe nemți de pe platou, reocupând Muncelul și Străoanii. Au intervenit cu mult curaj și ostașii din Divizia a 10-a Infanterie Tulcea, comandată de generalul Henry Cihoski cu: Regimentul 10 Vânători (Infanterie) Tulcea, Regimentul 33 Infanterie Tulcea și Regimentul 38 Infanterie Brăila, frontul românesc menținându-se și rezistând atacurilor inamicului³⁴.

A intrat în legendă comportamentul eroic al căpitanului Vasile Șerbănescu, comandant companie mitraliere în Regimentul 38 Infanterie Brăila care a căzut în

³² Constantin Kirițescu, *op.cit.*, pp. 543 - 544.

³³ *Ibidem*, pp. 549 – 553.

³⁴ *Ibidem*, pp. 554 - 560.

luptele crâncene cu ostașii germani, împreună cu toții subordonații săi. Tot din acest regiment, locotenentul Victor Trebincă a fost rupt în două de un obuz.

Armata germană a fost supusă în acele zile unui sacrificiu de sânge fără precedent în luptele desfășurate pe frontul românesc. Spitalele din Buzău, Râmnicu Sărat și Focșani au devenit neîncăpătoare pentru numărul extrem de mare de ostași germani răniți.

În gara București trenurile sanitare se furișau noaptea, cărând către spitale militare nesfârșite convoaie de răniți germani, austrieci, unguri, bulgari și turci.

Nemulțumit de rezultatele obținute, Mackensen, „spărgătorul de fronturi”, s-a hotărât să execute o acțiune decisivă, în ziua de 6/19 august, care să se desfășoare pe două direcții, una violentă la Mărășești - pădurea Răzoare și alta pe frontul Troțușului, urmând să se facă joncțiunea celor două forțe la Adjud. Acțiunea combinată a armatelor lui Mackensen și Rohr trebuia, în concepția comandamentului inamic, să aducă victoria decisivă, de atâta vreme așteptată³⁵.

Ziua de 6/19 august 1917, considerată hotărâtoare pentru reușita ofensivei germane, s-a transformat din nou într-un mare eșec pentru atacatorii germani, conduși de mareșalul Mackensen.

Mackensen alesese, pentru a aplica lovitura decisivă, porțiunea de front român cuprinsă între Panciu și Mărășești. El a concentrat o puternică grupare de forțe de infanterie și artilerie. Cinci divizii de infanterie au constituit grupul de atac, sub comanda generalului von Morgen. Cele cinci divizii inamice, îndreptate împotriva a trei divizii române, alcătuiau o superioritate zdrobitoare pentru inamic.

Satul obscur Mărășești devenise simbolul mândriei și dorului de neatârnamare al unei țări întregi, iar numele lui, purtat de ecoul tunurilor, obuzierelor și mortierelor, străbătea acum lumea ca imnul eroic al vitejiei armatei românești.

La ora 6:00, un ordin scurt a zburat prin firele telefonice, ca fâlăit al unei păsări prevestitoare de moarte. De la Muncelu până la Siret, o mie de guri de foc de artilerie bubuiră, aruncând peste liniile românești o trombă de fier și flăcări asupra Diviziei a 13-a Infanterie Ploiești și a celor vecine (Diviziile a 9-a Constanța, a 10-a Tulcea și a 14-a Iași), precum și asupra rezervelor românești, dispuse în spatele frontului la Modruzeni și Rateșul lui Haret.

Între orele 8⁰⁰ și 9⁰⁰, bombardamentul inamic a ajuns la maximum de intensitate. Era un adevărat tir de distrugere. Comandamentul român a înțeles că inamicul pregătește ceva deosebit.

Bateriile române au început și ele tirul, mai ales că în anumite puncte ale frontului se vedeau șiruri de trăgători inamici strecurându-se prin vii și ogoarele de porumb. La ora 9⁰⁰ obuzele și șrapnelele au început să cadă și la aripa stângă a Diviziei a 9-a Constanța, peste satul Mărășești și fabrica de zahăr.

Sub focul nimicitor al artileriei inamice, tranșeele primei linii de apărare ale românilor au fost răsturnate, rețelele de sârmă ghimpată au fost sfărâmate, apărătorii omorâți sau îngropați. Valuri de infanteriști inamici au pornit la atac spre punctele unde s-au produs spărturi în liniile de apărare. În spatele liniilor ofensive inamice, ofițerii

³⁵ General - locotenent Ion Șuța, *Infanteria Română*, Editura Militară, București, 1982, p. 113.

germani, cu revolverul în mână, împingeau infanteriștii înainte, sub focul nimicitor al artileriei române.

Prima lovitură foarte dură au primit-o aripa dreaptă a Diviziei a 9-a Infanterie Constanța și întregul front al Diviziei a 13-a Infanterie Ploiești. Bătălia s-a întins apoi spre tot frontul Diviziei a 9-a Infanterie Constanța și a Diviziei a 14-a Infanterie Iași, de la Mărășești spre Cozmești, și spre dreapta, peste frontul Diviziei a 10-a Infanterie Tulcea.

Inamicul a încercat să pătrundă prin golul rămas între flancul stâng al Diviziei a 9-a Constanța și flancul drept al Diviziei a 14-a Infanterie Iași, însă a fost respins cu mari pierderi de o parte și de alta. Artileria Diviziei a 14-a Infanterie a ajutat la restabilirea legăturii între cele două divizii.

Atacul dintre Răzoare și Mărășești

Frontul Diviziei a 13-a Infanterie Ploiești era mărginit la stânga de șoseaua națională Focșani –Adjud, unde se lega de Divizia a 9-a Infanterie Constanța, și la dreapta de colțul nord-vestic al păduricii „La Răzoare”, unde se lega cu Divizia a 10-a Infanterie Tulcea.

Lucrările de întărire ale poziției de apărare nu s-au putut termina până la atacul început de inamic. În schimb, artileria sectorului era foarte puternică. Pe lângă cele 13 baterii de artilerie ale diviziei prahovene, pe poziție mai rămăseseră 12 baterii de artilerie ale diviziei ruse, care fusese înlocuită de români. Frontul diviziei prahovene a fost atacat de Divizia a 13-a bavareză, de Divizia a 115-a germană și jumătatea dreaptă a Diviziei a 13-a austriacă.

În fâșia de apărare a Diviziei a 13-a Infanterie Ploiești, trupele germane au pătruns la joncțiunea dintre Regimentele 47/72 Infanterie Ploiești/Mizil și Regimentele 51/52 Infanterie Galați/Bârlad, nimicind aproape în întregime două batalioane din Regimentul 51/52 Infanterie. Între Regimentul 47/72 Infanterie Ploiești/Mizil și Regimentul 51/52 Galați/Bârlad, pe o distanță de 150 de m nu se realizase gard de sârmă ghimpată, dând posibilitatea inamicului să pătrundă în dispozitivul de apărare al Diviziei a 13-a Infanterie Ploiești. În aceste lupte, comandantul Regimentului 47/72 Infanterie Ploiești/Mizil, locotenentul-colonel Radu Rosetti (viitorul mare istoric militar), a fost grav rănit³⁶.

Comandantul Diviziei a 13-a Infanterie Ploiești, generalul Ioan Popescu, prin contraatacuri date prin surprindere și manevre iscusite, a făcut eforturi pentru restabilirea frontului pe o poziție în adâncime. Contraatacul dat de Batalionul 1 din Regimentul 51/52 Infanterie Galați/Bârlad a fost respins. Întregul batalion a fost nimicit, împreună cu comandantul lui.

Ostașii Companiei de Mitraliere a Batalionului 1 au fost omorâți de un distrugător foc al artileriei și mitralierelor inamice. Comandantul companiei, căpitanul Grigore Ignat, a dat ordin ofițerilor și gradaților valizi să treacă la mitraliere și să nu se retragă din față inamicului. A doua zi au fost găsiți morți pe poziția de luptă, cu mitralierele în brațe, în tranșeea din fața Cotei 100, situată la nord-vest de Mărășești. Din această companie, brancardierii germani au recuperat pe sublocotenentul Teodor

³⁶ *Ibidem*, p. 113.

Grigoriu, comandant de pluton, originar din Craiova, și pe sergentul Ignat Iliescu, comandant de grupă, originar din Comuna Grumezoaia, jud. Fălciu. Grav răniți, ei au fost transportați la Spitalul Militar German din Focșani. Acesta a fost un exemplu de eroism colectiv și de dragoste pentru glia străbună. De remarcat că sublocotenentul Teodor Grigoriu a fost trimis cu un grup de ofițeri germani răniți, la un spital militar din Germania și apoi în lagărul de prizonieri de la Straslund. După război, sublocotenentul Teodor Grigoriu s-a înapoiat în țară, stabilindu-se cu serviciul la Craiova. El a fost recompensat de guvernul român prin avansări succesive în gradele de locotenent, căpitan, maior, locotenent-colonel, colonel și general de brigadă. Sergentul Ignat Iliescu a fost internat în Spitalul Militar din Focșani. După refacere a fost avansat la gradul de sublocotenent, ulterior locotenent și căpitan, fiind trecut la pensie cu gradul de căpitan.

Căpitanul Grigore Ignat s-a născut în orașul Bârlad. Tatăl lui, Enache Ignat, a participat la Războiul de Independență 1877-1878, cu gradul de sergent, și i-a insuflat fiului dragostea de patrie din copilărie.

În Ordinul de Zi pe Armată, nr. 14, din 16/29 august 1919, se arăta: „*Căpitanul Grigore Ignat a luptat ca un brav și tot așa a murit. Și-a plătit prea scump viața, înconjurat de dragostea și devotamentul subalternilor săi care, făcând cu piepturile lor zid de apărare în juru-i, i-au dat posibilitatea să-și mânuiască mitraliera lui dragă până la cel din urmă cartuș. Acest sfârșit ostășesc îi va cinsti pururi memoria și-l aduc la cunoștința ostașilor țării drept pildă de înălțător avânt patriotic și sublim sacrificiu al vieții*”³⁷. Eroul Grigore Ignat a fost decorat cu Ordinul „Mihai Viteazul” clasa a III-a. Bustul căpitanului Grigore Ignat deschide Aleea Eroilor din Parcul Mausoleului Mărășești (partea dreaptă). Numele său a fost dat unei străzi și scoli gimnaziale din orașul natal Bârlad.

Situația pe frontul de luptă de la Mărășești s-a schimbat radical când comandantul Diviziei a 13-a Infanterie, generalul Ion Popescu, a introdus în luptă rezervele de la Rateșul lui Haret și Modruzeni. Contraatacul victorios, sub ploaia de șrapnelele inamice, a fost început de Batalionul 1 din Regimentul 50/64 Infanterie Focșani/Tecuci (dubluri ale Regimentelor 10 Infanterie Focșani și 24 Infanterie Tecuci), comandat de căpitanul în rezervă, inginer Miculescu, Batalionul 2 din Regimentul 48/49 Infanterie Buzău/Râmnicu Sărat (dubluri ale Regimentelor 8 Infanterie Buzău și 9 Infanterie Râmnicu - Sărat), comandat de maiorul Tomescu, și Batalionul 3 din Regimentul 47/72 Infanterie Ploiești/Mizil (dubluri ale Regimentului 7 Infanterie Prahova și 32 Infanterie „Mircea” Ploiești), comandat de căpitanul în rezervă Drăgănescu, care a intervenit voluntar în luptă.

Artileria română și rusă a executat un puternic baraj cu obuze și șrapnele, acoperind gaura dintre Diviziile a 13-a și a 10-a și producând o puternică panică în rândurile inamicului, care s-a retras, în dezordine, prin pădurea „La Răzoare”.

Lovit puternic și prin surprindere, inamicul a fost pus pe fugă și a părăsit platoul dintre Panciu și viile Elenei Negroponte, fiica moșierului român, de origine greacă, Ulise Negroponte, care deținea mari suprafețe de pământ pe Valea Trotușului și în Vrancea.

³⁷ *Ibidem*, p. 114.

Ultimul și cel mai violent atac al inamicului s-a destrămat în fața infanteriștilor români din Diviziile a 13-a Infanterie Ploiești, a 9-a Infanterie Constanța și a 10-a Infanterie Tulcea, care au făcut un zid de netrecut în fața localității care, de acum înainte, a devenit cunoscută și peste hotarele țării. Pierderile inamicului au fost imense, fapt pentru care ofensiva acestuia a fost definitiv oprită. Ostașii români au deșchis planul lui Mackensen de a învâli pe la Nord spre Est localitatea Mărășești și a pătrunde spre Siret, în scopul lichidării rezistenței românești³⁸.

Comandantul Diviziei a 13-a Infanterie Ploiești, generalul Ion Popescu, nu a mai avut la dispoziție suficiente rezerve pentru a dezvolta ofensiva Armatei Române. Numai batalioanele comandate de căpitanul Drăgănescu și maiorul Tomescu au continuat urmărirea inamicului care se retrăgea.

În mijlocul soldaților săi, maiorul Mareș, care a preluat comanda Regimentului 47/72 Infanterie Ploiești/Mizil, după scoaterea din luptă a locotenentului-colonel Radu Rosetti, a căzut și el rănit, pentru a șaptea oară în decursul războiului. Linia 1-a a poziției dușmane a fost cucerită și germanii s-au retras precipitat spre Valea Șușitei, lăsând în mâna ostașilor români, prizonieri, mitraliere, muniții și echipament. Vestea înfrângerii trupelor germane a creat mari emoții în garnizoana militară Focșani, determinându-i pe unii comandanți să-și facă bagajele, pentru evacuare. Patru sute de soldați și 10 ofițeri inamici au căzut prizonieri și în sectorul Diviziei a 10-a Infanterie Tulcea.

Bătălia de la Mărășești a fost cea mai importantă acțiune militară desfășurată de Armata Română în Campania Militară din vara anului 1917. Ea a constituit a doua înfrângere suferită de Armata a 9-a Germană pe frontul din România. Înaltul Comandament al Puterilor Centrale nu a reușit să-și atingă obiectivele strategice propuse, ceea ce a echivalat cu un mare eșec al întregii operații ofensive germane. Trupele române și-au îndeplinit misiunea încredințată, zăgăzuind încercarea forțelor inamice de a pătrunde la est de râul Siret și spre Podișul Central Moldovenesc, în vederea întoarcerii dispozitivului defensiv al armatelor române și ruse.

Dintre numeroasele mărturii contemporane, reținem câteva aprecieri străine la adresa celor care, prin voința și energiile lor devotate au pus Siretul ca o barieră de netrecut în fața mașinii de război a Puterilor Centrale și a aliaților acesteia.

Astfel, într-o telegramă semnată de premierul rus, Aleksandr F. Kerenski, se sublinia: „*Guvernul provizoriu se înclină în fața vitejilor care au acoperit de glorie trupele române sub direcția Comandamentului lor Suprem și îl roagă pe acesta să primească ca semn al fraternității noastre de arme Ordinul Sfântul Gheorghe, crucea bravilor*”³⁹.

La rândul său, premierul britanic David Lloyd George în telegrama trimisă lui Ion I.C. Brătianu, șeful guvernului român, își exprima profunda admirație pentru curajul eroic și avântul dovedite de trupele române: „*Reconstituirea armatei române și rezistența ei încăpățânată - rezistență atât de prețioasă pentru cauza comună - pe care această armată o opune dușmanului în acest moment, în condiții de o greutate*

³⁸ *Ibidem*.

³⁹ Augustin Deac, *Revista de Istorie*, tom 30, nr. 7 din iulie 1977.

excepțională, prezintă un exemplu măreț de tăria pe care libertatea o inspiră unui popor liber”⁴⁰.

În timp ce generalul Ferdinand Foch se alătura președintelui Consiliului de Miniștri Alexandre Ribot, în evidențierea contribuției românești la cauza Antantei, generalul Mathias Henri Berthelot, șeful Misiunii militare franceze în România, declara în acele zile pline de eufuziune: „Soldații români luptă admirabil. Credeți-mă. Sunt la înălțimea celor mai viteji apărători. Ei sunt cei mai buni viteji ai lumii”⁴¹.

Împăratul japonez Yoshihito a trimis bravului comandant al Armatei 1-a Române, generalul Eremia Grigorescu, o sabie purtând inscripționate cuvintele: „Voi sunteți aceia care scrieți istoria țării”⁴².

Într-un articol publicat la data de 12 octombrie 1917 de ziarul britanic „Daily Chronicle” intitulat sugestiv „România Eroică”, cunoscutul scriitor francez Robert de Flers afirma categoric: „Armata reconstituită a României a salvat frontul militar de Est”, sintetizând, astfel, importanța considerabilă a bătăliei câștigate de forțele românești.

Însărcinatul cu afaceri al Elveției în România, Gustave Boissier, raporta în septembrie 1917: „La Mărășești, la nord de Focșani, pe râul Siret luptele au fost foarte violente...Datorită eroismului trupelor române, mai mult sau mai puțin secundate de câteva divizii rusești, ruperea frontului nu s-a produs. Este incontestabil că trupele germane au fost împiedecate să avanseze și apoi au trebuit să se retragă. Este incontestabil că trupele germane au suferit un serios eșec, în ciuda pierderilor foarte mari, proiectul de invadare completă a Moldovei, pentru-că au întâmpinat din partea armatei române, o rezistență la care nu se așteptau. Comportamentul acesteia este mai presus de orice elogiu”⁴³.

Obligând Comandamentul Suprem al Puterilor Centrale, în urma insucceselor de pe frontul român, să renunțe la ofensiva spre sudul Ucrainei și slăbind forța lor combativă angajată pe frontul de Est, România a adus o esențială contribuție la obținerea victoriei finale. Pe bună dreptate se aprecia la vremea respectivă, că înfrângerile suferite de Puterile Centrale pe frontul român în vara anului 1917 au constituit „lovitura cea mai importantă pe care germanii au primit-o în Estul Europei”⁴⁴.

Comandantul Armatei a IX-a germane, generalul von Eben, și-a exprimat renunțarea: „Pentru-că o punere în ordine a unităților și un repaus al trupeii se arătară absolut necesare și pentru-că, în urma luptelor grele, efectivul infanteriei scăzuse, o continuare a ofensivei nu mai păru de conciliat și, în consecință, se ordonă ca deocamdată să se păstreze și să se fortifice pozițiunile cucerite”.

Generalul german Morgen, comandantul Corpului I Armată de Rezervă al Armatei Germane, a scris în memoriile sale de război: „Luptele din august au dovedit că românii deveniseră un adversar respectabil. După ce făcuseră o pregătire de șase luni înapoia frontului, sub conducere franceză, ei se băteau mai bine, erau conduși cu

⁴⁰ Constantin Botoran, *Ecoul internațional al izbânzilor din vara anului 1917, pe frontul de Est*, p. 231.

⁴¹ Ziarul „Mișcarea” din Iași, nr. 190 din 24 august 1917, p. 1.

⁴² Ziarul „România”, din 6 septembrie 1917, p. 1.

⁴³ ***1918 la români. Desăvârșirea unității național - statale a poporului român, vol. 2, *Documente externe 1879 - 1918*, București, 1983, p. 853.

⁴⁴ Ziarul „România”, organ de presă al Armatei Române, nr. 199 din 26 august 1917, p. 1.

mai multă dibăcie și în special artileria și infanteria cooperau mai concordant decât la începutul campaniei.”

Mareșalul Hindenburg, șeful Marelui Cartier General al Armatei Germane, scria în documentele de analiză a Primului Război Mondial: „*O încercare făcută de noi, mai târziu, de a sfărâma Armata Română din Moldova, printr-un atac la Focșani, n-a reușit*”⁴⁵.

Bătălia de la Mărășești a durat 26 de zile, dintre care 15 au fost de luptă și 13 de acalmie relativă. Armata 1-a Română a pierdut 27.410 oameni (16 % din efectivul trupelor române la începutul luptelor, dintre care 5.125 morți, 9.818 dispăruți și 12.467 de răniți). Armata a IV-a rusă a pierdut 25.650 oameni, din care 7.083 de morți, 10.400 răniți și 8.167 dispăruți. Armata a IX-a germană a suferit pierderi de circa 60.000 - 65.000 de oameni, morți, răniți și dispăruți.

„*Bătălia de la Mărășești - arată istoricul Florin Constantiniu - a fost episodul cel mai glorios al Războiului de Întregire și ea se așează alături de cele mai mari izbânde din istoria militară a românilor. Meritul acestei victorii revine generalilor Constantin Cristescu, schimbat în urma neînțelegerilor cu comandanții ruși, Eremia Grigorescu și alți generali. Rezistența eroică a trupelor și rapida înlocuire a unităților ruse, intrate în panică sau fără voința de luptă, ca urmare a propagandei bolșevice, au făcut ca planul inamicului să se năruie.*”⁴⁶

BĂTĂLIA DE LA OITUZ

Bătălia de la Oituz s-a desfășurat în perioada 26 iulie/8 august - 9/22 august 1917. Ea a fost o izbândă a puterii de rezistență și a spiritului de sacrificiu a soldaților români. Desfășurată în strânsă legătură cu bătălia de la Mărășești, ea a reușit să zădărnicească marele plan strategic al dușmanului, a salvat Moldova de catastrofa invaziei și a ocupației inamice și a adus o nouă consacrare gloriei Oituzului, câștigată cu mult sânge în toamna anului 1916 (prima bătălie de la 11 - 27 octombrie și a doua bătălie de la 10 - 15 noiembrie) și în vara anului 1917⁴⁷.

De două zile bubuia tunul în Lunca Siretului. Sub protecție lui, valul unităților de asalt, pe care mareșalul Mackensen le împingea fără cruțare înainte, lărga creasta sângerată din Valea Siretului înspre frumoasele coline ale Puncului.

În ziua de 26 iulie/8 august 1917, focul s-a aprins și la stânga, în munți. Văile Slănicului, Oituzului și Cașinului, au început să răsună de bubuiturile tunurilor, iar povârnișurile munților s-au umplut de trupe austro-germane, care doreau să coboare spre Troțuș. Generalul von Rohr a introdus în luptă aripa dreaptă a grupului său de armate, care să se întâlnească cu Mackensen, la Adjud, în spatele armatelor româno-ruse din văile Șușiței și Putnei. Bătălia de la Oituz s-a desfășurat simultan cu cea de la Mărășești

Corpul al XI-lea rus, care constituia aripa dreaptă a armatei a IX-a ruse, a fost înlocuit cu unități militare române din Armata a 2-a Română. Divizia a 7-a Infanterie

⁴⁵ Constantin Kirițescu, *op.cit.*, pp. 586 - 591.

⁴⁶ Florin Constantiniu, *op.cit.*, p. 267.

⁴⁷ Constantin Kirițescu, *op.cit.*, p. 630.

Roman, adusă de la Siret, comandată de generalul Gheorghe Rujinski, a fost introdusă pe front, de la Dofteana la Măgura Cașinului. Divizia a 6-a Infanterie Focșani, comandată de generalul Nicolae Arghirescu, scoasă de pe frontul Vrancei, după un marș foarte obositor, din cauza căldurii și a pantelor care trebuiau mereu urcate și coborâte, a ocupat poziții de luptă între Valea Oituzului și Măgura Cașinului.

Diviziile a 6-a și a 7-a, împreună cu Divizia a 8-a Botoșani, comandată de generalul Iacob Zadic, constituiau Corpul al 4-lea Român, comandat de generalul Nicolae Văleanu, subordonate Armatei a 2-a Române, comandată de generalul Alexandru Averescu⁴⁸.

Ofensiva austro-germană

În dimineața zilei de 26 iulie/8 august, ora 6:00, ofensiva Grupului Gerock din Armata 1-a austro-germană a început un bombardament violent asupra sectorului din dreapta, ocupat de ostașii ruși. La ora 7:00, tunurile de toate calibrele bubuiau pe toată întinderea frontului Corpului al 4-lea român. Focul artileriei grele s-a concentrat în special asupra punctelor Pravila, Ungureanu și în zona șoselei Oituzului. Pierderile ostașilor români au fost foarte mari, datorită faptului că ostașii din armata rusă au executat superficial apărarea, cu un singur șanț de apărare, cu adăposturi slab consolidate, cu garduri de sârmă ghimpată insuficient consolidate, pe care ostașii români n-au avut timp să le îmbunătățească.

Până la 28 iulie/10 august 1917, inamicul a pricinuit mari pierderi în vieți omenești Regimentelor 11 Infanterie „Siret” Galați, 7 Vânători (Infanterie) Galați, 16 Infanterie Suceava/Fălticeni, 27 Infanterie Bacău și 4 Vânători (Infanterie) Iași.

Timp de aproape două săptămâni, ofensiva ostașilor austro-germani s-a desfășurat în fâșia Corpului al 4-lea român, în lungul văii Oituzului. Frontul românesc a fost rupt în sectorul apărât de ostașii suceveni. Cota Ungureanu a fost atacată de inamic din toate părțile, pe fondul unui bombardament care a îngropat sub dărâmăturile tranșeelor pe ostașii a două companii din Regimentul 16 Infanterie. Ofițerii supraviețuitori, locotenentul Alexandru Chissilievski și sublocotenentii Constantin Alexandru și Constantin Timu, și-au zburat creierii, pentru a evita prizonieratul german. Efectivele rămase din regiment au fost forțate să părăsească vârful, cu mari pierderi. Ei s-au retras 800 de metri în spate, pe vârful Iordogatu, cota 752, pierzând legătura cu ostașii din Divizia a 6-a Infanterie Focșani.

La sudul văii Oituzului, inamicul a bombardat pozițiile de luptă ale Brigăzii a 12-a Infanterie Galați, din Divizia a 6-a Infanterie Focșani, cu bombe asfixiante și lacrimogene, rupând linia frontului între Regimentele 11 Infanterie și 7 Vânători (Infanterie) din Galați. Cu toată opoziția celor două regimente, inamicul a pătruns pe Valea Leșunțului.

În sectorul din stânga al Brigăzii a 11-a Infanterie Focșani, din Divizia a 6-a Infanterie Focșani, inamicul a dat numeroase atacuri pe dealul Lacului, reușind uneori să câștige teren, pe care apoi ostașii din Regimentul 10 Infanterie „Putna” Focșani l-au

⁴⁸ *Ibidem*, pp. 503 - 508.

recuperat. Bombardamentele, atacurile și contraatacurile s-au desfășurat și asupra pozițiilor apărute de Divizia a 8-a Infanterie Botoșani, în fața Măgurii Cașinului.

Rezultatul zilei 26 iulie/8 august a fost menținerea frontului românesc, la cele două flancuri, însă nu au putut evita împingerea frontului la centru, în lungul văii Oituzului, sub puternica presiune a inamicului, cu artileria și mitralierele.

În seara zilei de 28 iulie/10 august, situația trupelor române era critică. Se așteptau forțe proaspete pentru a stăvili ofensiva inamicului care, pătrunsese pe Valea Oituzului și Slănicului⁴⁹.

Sosesc ajutoarele

Inamicul urmărea un țel strategic, prin desfășurarea cu înverșunare a celor două bătălii de la Siret și de la Oituz. La Oituz, inamicul austro-german avea forțe superioare celor românești.

În această situație, Marele Cartier General al Armatei Române a ordonat trimiterea la Onești a Brigăzii a 2-a Călărași, rezerva Armatei a 2-a Române, Divizia 1 de Cavalerie Craiova, care fusese așezată la începutul campaniei militare pe stânga Siretului, în vederea ofensivei de la Nămolosa și care, în urma opririi ofensivei, a fost îndrumată spre nordul Moldovei, pentru a lua parte la constituirea armatei de manevră, destinată a ataca pe austro-germanii care înaintau în Bucovina. În noua situație, Divizia 1-a Cavalerie a fost întoarsă din drum și îndreptată spre Oituz, ajungând în zonă la data de 29 iulie/11 august 1917. S-au mai trimis, din rezerva generală, Brigada de Grăniceri, Batalionul Vânătorilor de Munte și câteva unități rusești, care n-au mai sosit niciodată.

Marele Cartier a hotărât retragerea frontului de pe Valea Putnei pe o linie mai în spate, de-a lungul pârâului Vizantea, care putea fi apărută de trupe mai puține. De aici au fost scoase efectivele Regimentului 1 Vânători (Infanterie) Craiova, Regimentului 46 Infanterie București (dublura Regimentului 6 Infanterie „Mihai Viteazul” din București) și alte unități și subunități militare, care au fost trimise la Oituz.

În ziua 29 iulie/11 august 1917, inamicul a avut un mare succes, decimând un mare număr de ostași români. Cartierul Corpului al 4-lea românesc a părăsit localitatea Onești și Cartierul Diviziei a 7-a Infanterie a părăsit localitatea Târgu Ocna⁵⁰.

Atacul Cireșoaie

În dimineața zilei de 30 iulie/12 august 1917, inamicul a slăbit ofensiva, ca urmare a echilibrării forțelor. Puterile dușmanului au început să slăbească, iar ale românilor să crească. Generalul Alexandru Averescu a hotărât să atace pozițiile inamicului de pe Dealul Cireșoaia, cu două batalioane de ostași ruși, cu Regimentul 27 Infanterie Bacău și cu Batalionul de Vânători de Munte. Rușii au rămas pe loc, sub pretext că nu pot urca pantele care erau apărute de inamic, însă ostașii români au angajat lupta cu inamicul, care a fugit în debandadă, fiind surprins de dârzenia și hotărârea cu care atacau vânătorii și infanteriștii români, sprijiniți de puternice lovituri de artilerie. Românii au capturat ostași inamici și mitraliere.

⁴⁹ *Ibidem*, pp. 599 - 603.

⁵⁰ *Ibidem*, pp. 604 - 606.

În sectorul central, Coșna, între văile Slănicului și Oituzului, au luptat cu inamicul resturile brigăzii a 14-a Infanterie Roman, din Divizia a 7-a Infanterie Roman, împreună cu Divizia 1-a Cavalerie Craiova, întărită cu două batalioane din Brigada de Grăniceri și două batalioane din Regimentul 22 Infanterie Târgoviște. Cu jertfe mari de ambele părți, vitejii grăniceri români ajung primii pe cota 789, de pe vârful Coșna, la ora 1^{00 45}.

De la ora 15⁰⁰ inamicul a atacat cu mare furie liniile de apărare ale românilor, omorând și rănind 12⁰⁰ de grăniceri, cavaleriști și infanteriști. Camarazii lor au luptat cu multă dârzenie și n-au cedat pozițiile de apărare. Sergentul Constantin Mușat, din Brigada de Grăniceri, fusese rănit grav în noiembrie 1916, la Oituz. Medicul militar al brigăzii l-a trimis la Spitalul Militar din Iași, unde i-a fost amputat brațul stâng. După vindecarea rănilor, sergentul Constantin Mușat a solicitat să fie retrimis pe front. În iulie 1917 bravul sergent a primit aprobarea să lupte cu un singur braț, în calitate de voluntar grenadier, în Brigada de Grăniceri. El a luptat cu dârzenie și eroism, pierzându-și viața în ziua de 12 august 1917, la Coșna⁵¹. Actul de înălțătoare bravură al sergentului Constantin Mușat n-a fost singular. Sergentul Ioan Grigorescu, din Regimentul 2 Vânători (Infanterie) București, și-a pierdut ochiul stâng și a participat, invalid, la luptele de la Oituz.

Soldatul Ioan Cristea, din Regimentul 9 Vânători (Infanterie) Constanța, a participat la război cu brațul drept amputat. Soldatul Dumitru Danciu, din Regimentul 18 Infanterie Gorj, a participat la război cu brațul drept amputat. Acești eroi au îndeplinit misiuni de recunoaștere a pozițiilor de luptă inamice și de aruncători de grenade⁵².

Contraofensiva română

În ziua de 1/13 august 1917, în intervalul orar 5⁰⁰ - 8⁰⁰, artileria română a lovit puternic inamicul. După ora 7⁰⁰, infanteria română a pornit contraatacul. La aripa dreaptă, în sectorul Cireșoia, trupele Brigăzii a 13-a Infanterie Focșani, împreună cu vânătorii din Batalionul de Vânători de Munte au reluat înaintarea. Vânătorii de munte au izbit trupele austro - germane, demoralizate de înfrângerea din ajun, le-au urmărit prin pădurea deasă de la vest de vârful Cireșoia, le-au împins spre marginea prăpastiei care coboară spre valea Slănicului și le-au distrus, luând un mare număr de prizonieri de război și mitraliere. Cu aceasta, masivul Măgurei a intrat în mâinile românilor, împreună cu toată creasta cotei 772.

În sectorul central Coșna, între văile Slănicului și Oituzului, au luptat resturile Brigăzii a 14-a Infanterie Bacău din Divizia a 7-a Infanterie, împreună cu Divizia 1-a Cavalerie, întărită cu două batalioane din Brigada de Grăniceri și două batalioane din Regimentul 22 Infanterie Târgoviște. Ele au atacat, în coloane convergente, dealul Coșna și cotele 789 și 702.

Spre seară, toate înălțimile dominante dintre Târgu Ocna și Grozești au intrat în aria de luptă a românilor. În seara zilei de 1/13 august, comandantul austro-german a concluzionat că ofensiva lor a fost paralizată. Bătălia de la Oituz a fost oprită, după șase zile de lupte sângeroase. Bilanțul a fost slab. Armata lui Rohr nu era pe drumul orașului

⁵¹ *Ibidem.*, pp. 609 - 614.

⁵² General - locotenent Ion Șuța, *op. cit.*, p. 120.

Adj. Generalul von Eben era neputincios în fața Mărășeștiului. Generalul Benigni s-a oprit, sfârșit de puteri, în fața localității Târgu Ocna.

Rezistența vitejească a românilor a împiedecat înaintarea inamicului, a făcut zid înaintea Troțușului și, după câteva zile foarte grele, a învins primejdia și a oprit pe loc inamicul.

O întrerupere a pauzei de lupte a avut loc la data de 3/16 august, când inamicul, după un puternic bombardament de artilerie, a dat un violent atac pe dealul Sticlăriei, la punctul de legătură dintre Regimentul 12 Infanterie „Cantemir” Bârlad și un batalion din Regimentul 31 Infanterie Calafat. Batalionul din Calafat a fost respins de pe poziție și frontul a fost străpuns în acest punct, cu implicații asupra flancurilor românilor. Inamicul a pus stăpânire pe cota 633, de pe dealul Sticlăriei. A doua zi, românii au recucerit pozițiile, luând și 61 de prizonieri⁵³.

Marele atac de la 19 august

În ziua 6/19 august 1917, în timp ce generalul von Morgen dădea atacul decisiv în pădurea „La Răzoare” și la Mărășești, pe frontul Oituzului inamicul a reînceput furibundul bombardament cu artileria, care fusese întrerupt cinci zile.

La flancul drept al Diviziei a 7-a Infanterie Roman se aflau trupe ruse, care au fost puternic atacate de inamic, la ora 11²⁵, în valea Păcuriței. Atacul s-a extins și asupra flancului drept românesc. Puternic presat, Regimentul 27 Infanterie Bacău s-a retras. Regimentul 15 Infanterie Piatra Neamț s-a menținut pe poziție, cu mari eforturi. Chemați în ajutor, deși abia fuseseră trecuți la odihnă, vânătorii de munte au făcut minuni. Cu prețul pierderii unui mare număr de luptători, inamicul a fost ținut în tranșee sau forțat să se retragă. Artileria română s-a întrecut cu artileria inamică, susținând atacurile vânătorilor de munte și ale infanteriștilor. Până seara, platoul Cireșoia a fost împărțit între trupele române și cele inamice.

La centru, în sectorul Coșna, Divizia 1-a Cavalerie a fost atacată, la prânz, fără pregătire de artilerie. Regimentul 1 Roșiori Craiova, acționând pe jos, a fost distrus. Ostașii valizi sau răniți au căzut prizonieri de război. Artileria română a ripostat în Poiana lui Boboc, distrugând un regiment de cavalerie din Divizia a 7-a Cavalerie austriacă. Lovitura plănuită de inamic pe frontul de la Oituz a eșuat, la fel ca și lovitura de pe frontul de la Mărășești⁵⁴.

Bătălia de la Coșna

La data de 7/20 august 1917, acțiunea de luptă începută în ajun a continuat, pe toată linia frontului. La cele două flancuri, în sectoarele Diviziilor a 7-a și a 6-a, toată ziua s-au desfășurat lupte de artilerie și infanterie, fără ca pozițiile de luptă ale celor doi adversari să sufere modificări importante. Românii și-au păstrat linia de apărare pe dealul Sticlăriei.

Pentru recucerirea Coșnei, comandamentul român a adus, alături de Divizia 1-a Cavalerie, Regimentul 17 Infanterie Mehedinți și două batalioane ale Regimentului

⁵³ Constantin Kirițescu, *op.cit.*, pp. 615 - 618.

⁵⁴ *Ibidem*, pp. 623 - 624.

1 Grăniceri, cu o puternică artilerie, formată din 34 guri de foc de artilerie de diferite calibre, sub comanda generalului Obogeanu, comandantul Brigăzii 1-a Cavalerie.

În dimineața zilei de 7/20 august 1917, detașamentul de atac se afla la Pârgărești. De aici a început atacul pe trei coloane. Coloana 1-a a atacat Coșna, prin învâluire. Coloana din centru a atacat Poiana lui Boboc, spre sudul cotei 789. Coloana din stânga s-a deplasat pe drumul Tăieturii, pentru a ataca cota 703. Artileria a început bombardamentul la ora 5:30, iar coloanele de infanterie au început înaintarea la ora 7:00.

Până seara, beligeranții au făcut eforturi pentru a-și apropia victoria. Românii au pierdut 9 ofițeri și 508 soldați, morți și răniți. Inamicul a dat și noaptea atacuri asupra pozițiilor românești, însă nu a reușit să-și realizeze scopurile propuse.

Detașamentul comandat de generalul Mihail Obogeanu a primit în cursul nopții întăriri: un batalion din Regimentul 1 Vânători (Infanterie) Craiova și Batalionul de Vânători de Munte Târgu Neamț. La prânz, vânătorii de munte au intrat în luptă în sprijinul Regimentului 17 Infanterie Mehedinți. Ostașii mehedințeni au reușit să reocupe cota 730. Batalionul de Vânători de Munte a restabilit legătura cu Divizia a 7-a Infanterie Roman, întărindu-se poziția de apărare a ostașilor români, cu prețul pierderii a 9 ofițeri și 400 de soldați, morți, răniți și dispăruți.

Inamicul a atacat furibund pozițiile Diviziei a 7-a Infanterie și Diviziei 1-a Cavalerie, în ziua de 9/22 august 1917, însă fără rezultate pozitive.

Ultima încercare a inamicului de a-i îngenunchea pe români a fost sortită eșecului. Furioși, austro - ungarii și germanii au bombardat orașul Târgu Ocna.

Luptele de la Coșna, ca un ultim ecou al marii bătălii de la Oituz, s-au încheiat la lumina sinistră a incendierii orașului pustiit. Cu această acțiune s-a stins definitiv și nădejdea străpungerii frontului românesc din munții Oituzului și a cuceririi văii Troțușului.

Planul strategic al lui Ludendorff s-a prăbușit în cel mai cumplit eșec. Cleștele celor două armate austro-germane, care trebuiau să opereze de-a lungul Troțușului și de-a lungul Siretului se sfărâmasese.

Pierderile totale ale românilor în Bătălia de la Oituz s-au cifrat la 12.350 de militari, între care 1.800 de morți, 4.850 de răniți și 1.570 de dispăruți⁵⁵.

II. PARTICIPAREA PRAHOVENILOR LA ÎNFĂPTUIREA MARI UNIRI

Pentru a participa la Războiul de Întregire Statală și Eliberare Națională, numeroși prahoveni au fost concentrați și mobilizați în unitățile militare care au participat la bătăliile de la Mărăști, Mărășești și Oituz, eroii căzuți în lupte fiind cinstiți prin înscrierea numelor lor pe monumentele eroilor ridicate în orașele și comunele prahovene de unde proveneau aceștia.

Toate unitățile militare din județul Prahova au participat la luptele din vara anului 1917, la Mărășești, având următoarea subordonare:

- Divizia a 5-a Infanterie Buzău, comandată de generalul Petre Frunză, formată din Brigada a 9-a Infanterie Ploiești, comandată de colonelul Lascăr Caracaș (având în componență Regimentele 7 Infanterie Prahova

⁵⁵ *Ibidem*, pp. 625 - 630.

și 32 Infanterie „Mircea” Ploiești), Brigada a 10-a Infanterie Buzău (având în componență Regimentele 8 Infanterie Buzău și 9 Infanterie Râmnicu Sărat), Brigada a 5-a Artilerie Ploiești (cu Regimentele 7 Artilerie Buzău și Regimentul 19 Obuziere Ploiești), Regimentul 3 Vânători (Infanterie), două escadroane de cavalerie din Regimentul 6 Călărași Ploiești și Batalionul 5 Pionieri din Ploiești;

- Divizia a 13-a Infanterie Ploiești, comandată de generalul Ioan I. Popescu, formată din Brigada a 26-a Infanterie (cu Regimentele 48 Infanterie Buzău și Regimentul 49 Infanterie Râmnicu Sărat), Brigada a 25-a Infanterie Ploiești (cu Regimentele 47 Infanterie Ploiești și 72 Infanterie Mizil), Brigada a 13-a Artilerie Ploiești (cu Regimentul 23 Artilerie Buzău, înființat la data de 1 aprilie 1914 la Ploiești și mutat în toamna anului 1916 la Buzău, și Regimentul 28/3 Obuziere Buzău), două escadroane de cavalerie din Regimentul 6 Călărași Ploiești și Batalionul 13 Pionieri Ploiești.

Luptele de la Mărășești s-au desfășurat în două etape: în perioada 24 iulie/6 august - 6/19 august 1917, în sectorul din estul liniei ferate Focșani - Siret și în perioada 6/19 august - 2/15 septembrie 1917, în sectorul de la sud de localitatea Mărășești - la vest, spre Panciu - pădurea Răzoare - Cota 100 (în partea de NV a pădurii Răzoare).

Încă din primele ore ale dimineții de 24 iulie/6 august 1917, generalul Constantin Cristescu, comandantul Armatei 1 Române, și generalul Eremia Grigorescu, comandantul Corpului 6 Armată Român, au ordonat introducerea în operațiunea militară de la Mărășești a Diviziei a 5-a Infanterie Buzău (formată din prahoveni și buzoieni), în ajutorul Diviziei a 34-a Infanterie Ruse, care trebuia să acționeze pe aliniamentul Moara Albă - Moara Roșie - Străjescu - Siret.

Abia sosite în zonă, Regimentele 3 Vânători (Infanterie) Ploiești și 7 Infanterie Prahova au intrat imediat în luptă și au oprit înaintarea trupelor germane, în sectorul Moara Albă - Moara Roșie. În timpul nopții, curajoșii ostași din Regimentul 32 Infanterie „Mircea” Ploiești au efectuat mai multe contraatacuri, în raionul Moara Albă - Străjescu, ajutați de infanteriștii din Regimentul 7 Infanterie Prahova, Regimentul 3 Vânători (Infanterie) Ploiești, artileriștii Regimentului 19 Artilerie Ploiești și de cavaleriștii Regimentului 6 Călărași Ploiești.

În ziua de 25 iulie/7 august 1917, sub puternicul bombardament de artilerie, a atacului cu gaze toxice, sub razele dogoritoare ale soarelui, prahovenii au pornit la contraatac, în cămăși, fără vestoane și căști, cu baionetele atașate la puștile din dotare.

Jurnalul de Operații al Regimentului 32 Infanterie „Mircea” din această zi a consemnat: „...maiorul Atanase Ionescu, comandantul Batalionului 3, după ce ia toate măsurile și dă ordinele necesare pentru contraatac, iese din adăpostul lui împreună cu adjutantul sublocotenent Popescu B. Ion, strigă din toate puterile „Înainte!” și pleacă, în fruntea batalionului, direct la luptă la baionetă. Ofițerii și soldații îmbărbătați de exemplul comandantului lor se reped cu tot avântul spre inamicul care, deși superior mult la număr, bate în plină retragere din fața fantomelor albe care înaintau cu

*hotărâre spre ei, crezând că sunt africani, după cum au declarat ulterior prizonierii nemți*⁵⁶.

Cooperând bine cu ostașii Diviziei a 9-a Infanterie Constanța, Diviziei a 10-a Infanterie Tulcea și Diviziei a 14- Infanterie Iași, prahovenii și buzoienii din Divizia a 5-a Infanterie Buzău s-au remarcat, și în zilele următoare, în luptele de apărare de la Mărășești.

În luptele desfășurate în ziua de 25 iulie/7 august, ora 17:00, bravul comandant al Regimentului 32 Infanterie „Mircea”, colonelul ieșean Vasile Stamate, a căzut la datorie, în zona Punctului de Comandă, unde formase un punct de rezistență. La comandă a urmat căpitanul Ștefan Curculescu și, din ziua de 27 iulie, maiorul Constantin Malamuceanu, fost comandant al Batalionului 1 din Regimentul 7 Infanterie Prahova, sub comanda căruia s-au desfășurat lupte grele în zilele de 28-29 iulie / 10-11 august 1917.

În ziua de 31 iulie/12 august 1917, comandantul Regimentului 32 Infanterie „Mircea”, maiorul Constantin Malamuceanu, a căzut prizonier la nemți. Maiorul Constantin Malamuceanu s-a înapoiat din prizonierat în anul 1919, fiind apreciat ca nevinovat și repus în drepturi.

Până la data de 6/19 august, Divizia a 5-a Infanterie Buzău, a făcut sacrificiul suprem în lupte, fiind retrasă, pentru refacere, la 2 km în spatele frontului. Efectivele diviziei s-au diminuat la un sfert din ofițeri, subofițeri, gradați și soldați.

La data de 6/19 august 1917 s-a desfășurat la Mărășești, în pădurea „La Răzoare” și la Cota 100, una dintre cele mai crâncene lupte de pe frontul de la Mărășești. Feldmareșalul Mackensen, comandantul Armatei a 9-a Germane, supranumit „spărgătorul de fronturi”, exasperat de rezistența Armatei a 1-a Române și a Armatei a 4-a Ruse, își propunea scoaterea lor din luptă și realizarea joncțiunii cu Armata 1-a austro-ungară, în zona Adjud. În aceste lupte s-au remarcat, în mod deosebit, prin vitejie și înalt spirit de sacrificiu, ostașii Diviziilor a 13-a Infanterie Prahova, a 9-a Infanterie Constanța, a 10-a Infanterie Tulcea (din anul 1923 la Brăila) și a 14-a Infanterie Iași.

Trupele germane au pătruns în fâșia Diviziei a 13-a Infanterie Ploiești, prin joncțiunea dintre Regimentele 47/72 Infanterie Ploiești/Mizil și 51/52 Infanterie Galați /Bârlad, nimicind aproape în întregime două batalioane din Regimentul 51/52 Infanterie Galați/Bârlad. Practic, între cele două regimente, pe o porțiune de 150 m nu exista gard de sârmă ghimpată. Prin această porțiune au pătruns ostașii de elită din armata germană. Puternicul bombardament al armatei germane a incendiat pădurea „La Răzoare”, producând panică în rândul ostașilor români.

Comandantul Regimentului 47/72 Infanterie Ploiești/Mizil, locotenent - colonelul Radu Rosetti (viitorul mare istoric), a fost grav rănit și internat în spital. Comanda resturilor Regimentului 47/72 Infanterie a luat-o maiorul Petre Mareș. Contraatacul Batalionului 1/51 Infanterie Galați a fost respins, acesta fiind nimicit, în frunte cu comandantul lui. Ostașii Companiei de Mitraliere din Batalionului 1, în frunte cu căpitanul Grigore Ignat, născut în Bârlad, au fost găsiți a doua zi, morți pe poziția de

⁵⁶ A. M.N., fond 1053, Jurnalul de operații al Regimentului „Mircea” nr. 32, dosar 6, ff. 149 – 151; două batalioane din Regimentul 51/52 Infanterie Galați/Bârlad. Practic, între cele două regimente, pe o porțiune de 150 m nu exista gard de sârmă ghimpată. Prin această porțiune au pătruns ostașii de elită.

luptă. Au scăpat cu viață, cu răni foarte grave, sublocotenentul Teodor Grigoriu, născut în Craiova, și sergentul Ignat Iliescu, din Comuna Grumăzești/jud. Fălciu, care a fost avansat ulterior la gradul de sublocotenent, servind sub arme până la pensionare cu gradul de maior.

Contraatacul dat de Batalionul 1 din Regimentul 50/64 Infanterie Focșani/Tecuci, comandat de căpitanul inginer, în rezervă, Miclescu, Batalionul 2 din Regimentul 48/49 Infanterie Buzău/Râmnicu Sărat, comandat de maiorul Tomescu, și Batalionul 3 din Regimentul 47/72 Infanterie Prahova, comandat de căpitanul inginer, în rezervă, Drăgănescu care, a acționat din proprie inițiativă, a fost încununat de succes, restabilind apărarea pe platoul Viile Negroponte - Panciu - Pădurea Răzoare.

În Ordinul de Zi, numărul 90, din 8/21 august 1917, comandantul Armatei 1-a, generalul Eremia Grigorescu, adresându-se ostașilor, arăta: „...*La Panciu, Mărășești și Cosmești s-a dezlănțuit cea mai măreață și groaznică bătălie ce a purtat vreodată Țara Românească. În luptele crâncene și vijelioase, inamicul întreit în număr, în poșta lui nesățioasă de a cuceri și restul din bogatul trup al scumpei noastre României, nepustiindu-se furios, s-a izbit 12 zile și 12 nopți de vitejia noastră, ca de o stâncă neclintită. La Șușița și Siret ați năruit sforțările groaznice ale sălbaticului dușman, dovedind lumii odată mai mult că „Nici pe aici nu se trece!”*. Aici a cunoscut feldmareșalul Mackensen ce este înfrângerea. „*Mărășeștii fu mormântul iluziilor germane*”⁵⁷.

Ultima zi a bătăliei, dusă la data de 22 august/4 septembrie, în sectorul Dealul Secuiului, de lângă Muncel, a înregistrat căderea la datorie a primei femei ofițer din Armata României, sublocotenentul de infanterie Ecaterina Teodoroiu.

Drapelele de luptă ale unităților militare prahovene - Regimentul 3 Vânători (Infanterie) Ploiești, Regimentul 32 Infanterie „Mircea” Ploiești, Regimentul 47 Infanterie Ploiești și Regimentul 7 Infanterie Prahova - au fost decorate cu Ordinul „Mihai Viteazul”, clasa a III-a, pentru vitejia cu care au luptat efectivele acestora împotriva militarilor germani, în perioada 24 iulie - 22 august 1917, la Mărășești.

De asemenea, au fost decorați cu Ordinul Militar „Mihai Viteazul”, clasa a III-a, și următorii ofițeri care au luptat în cadrul unor unități militare prahovene: sublocotenent Mihai R. Arion (Regimentul 6 Călărași Ploiești), căpitan Ștefan Curculescu (Regimentul 32 Infanterie „Mircea” Ploiești), locotenent (rz.) Gavril Danielescu (Regimentul 7 Infanterie Prahova), maior Alexandru Ignătescu (Regimentul 3 Vânători Infanterie) Ploiești, maior Petre Mareș (Regimentul 47 Infanterie Ploiești / 72 Infanterie Mizil), sublocotenent (rz.) Gheorghe Manoilescu (Regimentul 32 „Mircea” Ploiești), maior Constantin Malamuceanu (Regimentul 32 Infanterie „Mircea” Ploiești), maior Emil Pălângeanu (Regimentul 3 Vânători Infanterie) Ploiești, sublocotenent (rz.) Ioan Popa (Regimentul 47 Infanterie Ploiești/72 Infanterie Mizil), general de brigadă Ioan I. Popescu, comandantul Diviziei a 13-a Infanterie Ploiești, locotenent-colonelul Radu Rosetti, comandantul Regimentului 47 Infanterie Ploiești / 72 Infanterie Mizil, căpitan Ion Sipiceanu (Regimentul 3 Vânători Infanterie) Ploiești.

⁵⁷ Idem, fond Armata 1, dosar 163, f. 235.

III. PARTICIPAREA UNITĂȚILOR MILITARE PRAHOVENE LA APĂRAREA MARII UNIRI

Marile unități și unitățile militare prahovene au luptat în teritoriul dintre Prut și Nistru pentru apărarea unirii Basarabiei cu România, care s-a înfăptuit la 27 martie/9 aprilie 1918, Basarabia fiind prima provincie românească care s-a unit cu patria mamă. Militarii prahoveni au intervenit, la cererea Sfatului Țării și a guvernului Basarabiei, pentru a asigura liniștea populației, ordinea publică locală, paza depozitelor militare românești și alungarea trupelor rebele rusești și ucrainene peste Nistru, trupe care mențineau anarhia și teroarea, dezlănțuite de comitele revoluționare și de soldații bolșevici dezertori.

În aceste împrejurări, Divizia a 13-a Infanterie Ploiești a primit de la Marele Cartier General, la 24 ianuarie 1918, însărcinarea pentru a trece Prutul și a asigura ordinea în sudul Basarabiei.

Cu trupe din Divizia a 13-a Infanterie s-au format două detașamente: Detașamentul „Prut” (constituit dintr-un batalion din Regimentul 48 Infanterie Buzău, cu artilerie din Regimentul 23 Artilerie Buzău, înființat la Ploiești în 1914 și transferat la Buzău și escadroane de cavalerie din Regimentul 6 Călărași Ploiești) și Detașamentul „Bolgrad” (constituit din Regimentul 47 Infanterie Ploiești, cu artilerie din Regimentul 23 Artilerie Buzău și escadroane de călărași din Regimentul 6 Călărași Ploiești).

Detașamentul „Prut” a trecut Prutul, în ziua de 24 ianuarie, pe la Vadul lui Isac, coborând pe malul de răsărit al râului și a ocupat satele și orașelul Reni. Detașamentul „Bolgrad” a trecut Prutul pe la Oancea și a intrat în orașul Kahul, la 24 ianuarie, îndreptându-se apoi spre Bol grad. Ambele detașamente au capturat armamentul și munițiile găsite la bolșevici, iar ostașii bolșevici ruși au fost puși pe fugă.

La Vâlcănești au fost capturate două baterii obuziere de 120 mm și o coloană de 23 de chesoane cu muniții, care încerca să fugă spre Bolgrad. Orașul Bolgrad a fost ocupat în ziua de 25 ianuarie 1918.

Timp de o săptămână prahovenii s-au ocupat cu pacificarea regiunii. Ocupându-se militărește satele și capturându-se armele și munițiile, ascunse prin sate în mari cantități, regiunea s-a liniștit, fără a fi nevoie de măsuri mai aspre⁵⁸.

Deși distanța dintre Bolgrad și Cetatea Albă este de 140 km, Divizia a 13-a Infanterie - care primise în subordine Brigada 4 Roșiori Tecuci, Regimentul 7 Vânători (Infanterie) Galați și o flotă de marină militară - a ocupat orașul Cetatea Albă, în ziua de 8 martie 1918. În ziua de 14 martie, comandantul diviziei a trecut în revistă trupele în centrul orașului⁵⁹.

La data de 26 februarie / 9 martie 1918, Divizia a 5-a Infanterie Buzău – care avea în subordine Regimentele de Infanterie 7 Prahova, 32 „Mircea” Ploiești, 8 Buzău, 9 Râmnicu Sărat, Regimentul 19 Artilerie Ploiești și escadroane de călărași din Regimentul 6 Călărași Ploiești - a trecut Prutul, pentru a alunga denikiniștii și bolșevicii din teritoriul dintre Prut și Nistru.

⁵⁸ Constantin Kirițescu, *op.cit.*, pp. 94 - 95.

⁵⁹ *Ibidem*, pp. 197 - 108.

Ostașii diviziei au executat misiuni în zona cuprinsă între Tiraspol și Marea Neagră (Tighina, Olănești, Vâlcănești, Ismail, Reni, Chilia), având contacte și cu Armata Aliată comandată de generalul francez Anselme (trei divizii de infanterie franceze, două divizii de infanterie grecești și Divizia a 16-a Infanterie Colonială)⁶⁰.

Tot în anul 1918, Regimentul 7 Infanterie Prahova și Regimentul 3 Vânători (Infanterie) Ploiești au îndeplinit misiuni de luptă și în Transilvania.

Regimentul 3 Vânători (Infanterie) Ploiești a participat, în perioada 22 ianuarie - 1 iunie 1918, la asigurarea ordinii interioare și la dezarmarea bolșevicilor în Basarabia, precum și la alungarea peste Nistru a trupelor rusești și ucrainiene (Tighina, Tiraspol, Kalpani, Chițcani, Krokmaș, Tudorova, Palanca).

La data de 1 noiembrie 1918 Regimentul 3 Vânători a fost luat în subordinea Diviziei a 2-a Vânători (Infanterie) și a participat la asigurarea ordinii în Transilvania și la luptele desfășurate în Campania Militară din Ungaria, în anul 1919. După această campanie, unitatea a fost retrasă la Huedin și Cluj, iar din 1923 la Bolgrad, fiind desființată în anul 1940⁶¹.

⁶⁰ *Ibidem*, pp. 449 - 450.

⁶¹ *Ibidem*, pp. 488 - 489.

IPOSTAZE ALE PATRIOTISMULUI ÎN ANII RĂZBOIULUI PENTRU ÎNTREGIREA NEAMULUI: P. P. CARP ȘI FII SĂI

Iulian Stelian BOȚOGHINĂ*

Cuvinte cheie: *P. P. Carp, Marele Război, germanofili, Petre P. Carp fiul, Grigore P. Carp, Nicolae P. Carp, patriotism.*

Keywords: *P. P. Carp, The Great War, Germanophiles, Petre P. Carp son, Grigore P. Carp, Nicolae P. Carp, patriotism.*

Abstract

Among many other fundamental consequences for the Romanian nation, the War for National Reconciliation was the event that would catalyze the elite of the Old Kingdom. In this context, P. P. Carp came to be presented unilaterally as the example of the Germanophile's excellence. But Petre P. Carp and his two fighters on the Front of National Integration are among the Moldavian boyars who have understood patriotism far beyond the common place clever by many of the contemporaries.

Printre numeroase alte consecințe fundamentale în devenirea neamului românesc, Războiul pentru Întregirea Națională a fost evenimentul care avea să catalizeze elita Vechiului Regat¹. Până la declanșarea Marelui Război, văzând țara captivă între Puterile Centrale și Rusia, o parte însemnată a elitei politice a optat fără echivoc pentru civilizația europeană, considerând cele două imperii germane ca unica stavilă în calea expansionismului slav. Așa s-a ajuns la polarizarea elitei naționale, când odată cu încheierea alianțelor europene și împărțirea marilor puteri în două tabere, nu puțini lideri români să fie identificați ca „germanofili”².

În acest context, opresiunea Budapestei asupra românilor din Imperiul austro-ungar constituia un subiect sensibil în relațiile cu Puterile Centrale, însă nu într-atât încât România să abandoneze alianța care garanta siguranța națională în raport cu hulpava Rusie. Fapt justificat în fața opiniei publice românești, unde curentul ardelenesc mobiliza energiile militante ale naționalismului românesc, cum că politica de maghiarizare era susținută de guvernanții de la Budapesta, ceea ce a făcut ca starea conflictuală să fie îndreptată împotriva Ungariei³.

Lecția de forță predată micuțului principat dunărean de către marile puteri europene după încheierea războiului ruso - turc în 1878, a conștientizat elita politică

* Dr., Arhivele Militare Pitești.

¹ Petre Otu, *Romania în Primul Război Mondial, Neutralitatea (1914 - 1916)*, Editura Litera, București, 2017, pp. 98 - 106.

² Lucian Boia, „Germanofili”. *Elita intelectuală românească în anii Primului Război Mondial*, Editura Humanitas, București, 2009, p. 35.

³ Acad. Gheorghe Platon (coordonator), *Istoria românilor. De la Independență la Marea Unire (1878 - 1918)*, vol. II, tom II, Editura Enciclopedică, București, 2003, pp. 293 - 355.

română asupra pericolului rusesc, astfel că politica de alianță cu cele două imperii germane a fost urmată de toate guvernele, indiferent de coloratura ideologică. fiecare invocând țelul național.

În contextul clamării interesului național de către elita politică a regatului român, conservatorii s-au poziționat consecvent pe culoarul progerman, majoritatea liderilor optând pentru Puterile Centrale⁴. Însă, din acest moment tabăra conservatorilor s-au împărțit între radicalii lui Petre P. Carp, care au fost consecvenți crezului că România trebuia să intre în război de partea Centralilor, respectiv curentul susținut de Titu Maiorescu și Alexandru Marghiloman. Partida celor doi lideri conservatori promova o neutralitate favorabilă Germaniei și Austro - Ungariei, fără a exclude posibilitatea să evolueze spre intervenție, neutralitate condiționată de retrocedarea Bucovinei și drepturi pentru românii din Transilvaniei⁵.

Rusofobia nutrită de P. P. Carp, ca vector al politicii externe, este mai bine cunoscută pentru frecvența cu care a fost adusă în atenția opiniei publice. Însă trebuie subliniat că tocmai aversiunea față de imperiul slav a impus opțiunea progermană, care să contrabalanseze pericolul expansiunii rusești, fie că vorbim de francofilie, dar mai cu seamă când îl identificăm pe Carp ca unul dintre consecvenții germanofili⁶.

Din nevoia de popularizare și în goana după senzațional, narațiunea și argumentul au fost substituite, în mod eronat, de o crasă vulgarizarea a faptelor și evenimentelor istorice. Astfel se explică de ce P.P. Carp a ajuns să fie prezentat unilateral ca exemplul prin excelență al germanofilului. Așa s-a ajuns ca toate împlinirile marelui om politic să fie rezumate la vorbele rostite, cu patos ce-i drept, în Consiliul de Coroană din 4/17 august 1916, cuvinte golite de sens prin scoaterea din context⁷.

La 4/17 august 1916, la Consiliul de Coroană unde s-a ratificat decizia luată de guvern și de rege, P. P. Carp a rostit cuvinte zguduitoare prin adevărul pe care îl exprima: ieșind victorioasă din război, Rusia nu avea să mai întâmpine vreo rezistență în drumul spre stăpânirea Strâmtorilor, armata țaristă traversând Români și Bulgaria, răpind țării noastre Gurile Dunării și o parte din sudul Moldovei, stăpânind astfel această parte de lume, Transilvania nu compensa câtuși de puțin o asemenea pierdere, un adevărat dezastru.

Patetic și de neoprit, pentru a amplifica retorica discursului și a zugrăvi cât mai expresiv tabloul nenorocirii datorate combaterii împotriva Puterilor Centrale, P. P. Carp a rostit celebra frază prin care oferea țării tot ce avea mai scump: „*Voi trimite în război pe cei trei fii ai mei dacă veți hotărî războiul, se înțelege, în armata inamică României*”⁸. Odată aruncate aceste vorbe grele, a încheiat adresându-se premierului

⁴ *Cu cine trebuie să mergem. Părerile domnilor Take Ionescu, P. P. Carp, Virgil Arion, C. Stere, General Mustață, Inginer Matak, M. Rachtivan, D. Nenițescu, M. Sadoveanu, Zamfir, C. Arbure și Radu Rosetti*, Editura Societății „Tiparul”, București, 1915, pp. 21 - 35.

⁵ Lucian Boia, *op. cit.*, pp. 36 - 42.

⁶ C. Gane, *P. P. Carp și locul său în istoria politică a țării*, vol. II, Editura Ziarului „UNIVERSUL”, București, 1936, pp. 537 - 542.

⁷ *Ibidem*, pp. 540 - 542.

⁸ *Ibidem*.

„domniei tale, domnule Brătianu, vă doresc să fiți învinși, pentru că victoria voastră ar fi și ruina și pieirea țării”⁹.

Cuvinte rostite în momente de maximă tensiune pentru țară și gravă încordare personală, însă zăbovind asupra destinului celor trei fii în anii de trudă întru săvârșirea proiectului național, putem reflecta asupra valorilor la care s-au raportat bărbații familiei Carp, ca ipostază a sentimentului patriotic trăit și dovedit în anii de grea cumpănă pentru nația română.

Prin urmare, urmând ordinea vârstei, de la cel mai mare la cel mai mic dintre fii săi, primul asupra căruia ne vom opri atenția este Petre P. Carp.

Petre P. Carp, născut în Iași la casa din strada Păcurari, în ziua de 1 mai 1886 „ora unsprezece jumătate post-meridian”, după cum stă consemnat în „extractul din registrul actelor de naștere”¹⁰.

Spre deosebire de ceilalți frați ai săi, Petre P. Carp a fost ofițer activ, debutând în cariera militară la 6 februarie 1908 când, cu gradul de sublocotenent, a fost repartizat Regimentului 2 roșiori. Între timp, a fost atașat la Școala de Cavalerie, în Germania, pentru aprofundarea cunoștințelor militare, de unde s-a întors în ziua de 28 mai 1911¹¹.

După trei ani, o lună și 24 de zile, cât a fost înscris în evidențele militare ale Regimentului 2 roșiori, mai exact pe 1 aprilie 1911, a fost mutat în Regimentul 4 roșiori „Regina Maria”, unitate militară de elită, unde își satisfăcuseră stagiile militare numeroși ofițeri din spițe boierești.

Pe când era încadrat la această unitate, a participat la campania din Bulgaria, contând până la 1 octombrie 1913, când a revenit la Regimentul 2 roșiori¹².

Mobilizat în Marele Război la Regimentul 2 roșiori, căpitanul Petre P. Carp a participat la ofensiva din Transilvania și apoi la retragerea spre Oituz¹³.

În timpul retragerii, militarii Brigăzii 6 cavalerie au fost atacați constant cu focuri de arme. Urmăriți de trupele vrăjmașe, pe 28 septembrie 1916, cavaleriștii Regimentului 2 roșiori au trebuit să se strecoare printre exploziile obuzelor, fără a avea vreo pierdere. Către orele 2³⁰ a.m., militarii Regimentului 2 roșiori au ajuns la punctul numit Magyorost, poziție constituită dintr-un sistem de dealuri și văi, care convergeau spre Oituz. La acea vreme, pentru militarii români, punctul principal de rezistență l-a format culmea Magyarost* Cota 865 - șoseaua Berecszk** - Poiana Sărată - Martanos, astfel lăsându-se liberă retragerea trupelor române spre Oituz.

Însă, ofițerii regimentului aveau să constate și inconvenientele acestei poziții, de pe care se hotărâse să se opună rezistență pentru a împiedica inamicul să pătrundă în defileul Oituzului și să debușeze în Moldova. Astfel, s-a constatat că această poziție putea fi întoarsă prin Pasul Oituzului și pe Valea Igar Berecszk, fapt care putea fi împiedicat numai de comasarea unui număr mare de trupe. Atât dealurile, cât și văile

⁹ Lucian Boia, *op. cit.*, pp. 41 - 43.

¹⁰ **Depozitul central de arhivă** (se va cita **Dp.c.a.**), fond *Ministerul de Război, Direcția Justiției (acte dotale)*, pachet 30, dosar 17, f. 3.

¹¹ *Ibidem*.

¹² *Ibidem*.

¹³ **Dp.c.a.**, fond *Colecția „Registre Istorice și Jurnale de Operații I”*, dosar 4.123, f. 1 -12 v.

* comuna Măgheruș, județul Covasna.

** comuna Brețcu, județul Covasna.

erau acoperite cu păduri, timpul scurt datorat de rapida retragere a fost cauza pentru care nu se defrișase pădurea pentru a se săpa tranșee, decât pe o adâncime de 200 - 400 metri. Șanțurile de trăgători lucrate de trupele Brigăzii 15 mixtă erau rudimentare.

Pe aceste poziții generalul Greceanu a organizat rezistența armatei române. Poziția înaintată de la Cota 682 a fost ocupată de Regimentul 2 roșiori, Compania de cicliști, o secție de mitraliere și o secție de artilerie, toate sub comanda colonelului Rusescu.

Principala poziție de rezistență avea asigurat flancul drept de către Regimentul 2 roșiori, o compania de infanterie și patru mitraliere, în rezerva sectorului fiind dispus Regimentul 3 roșiori. Acest dispozitiv era comandat de către locotenent-colonelul Popp Emanoil.

Flancul stâng era apărat de către Regimentul 7 roșiori, având în dispozitiv o compania de infanterie cu patru mitraliere. Rezerva sectorului era asigurată de Regimentul 8 roșiori, tot flancul stâng fiind comandat de către maiorul Toderiță.

Rezerva întregului dispozitiv era compusă din două companii ale Regimentului 53 infanterie, constituite într-un batalion comandat de către maiorul Constantinof. Artileria, având zece piese, a fost poziționată la cotele 932 și 855, iar Regimentul 6 roșiori primise misiunea de a supraveghea Valea Slănicului¹⁴.

Militarii români au fost forțați să organizeze pozițiile de apărare într-un timp foarte scurt, căci după numai o oră, mai exact la orele 3³⁰ a.m., artileriștii dispuși pe flancul stâng, la Cota 682, având poziția cea mai înaintată, au deschis focul asupra coloanelor inamice care înaintau spre Berecszk. O oră mai târziu, la 4³⁰ a.m., toată artileria a deschis focul asupra coloanelor inamice care se îndreptau spre Valea Igar Beresczk și pe drumul de care de la Kenderesp.

Patrurile de infanterie au raportat că numeroase trupe inamice se îndreptau pe la Kenderesp spre Cota 1011, așa că s-a dat ordin ca cele două companii din rezerva dispozitivului de apărare să se deplaseze pentru a întări extrema stângă a flancului stâng.

La ora 6³⁰ a.m. un mic detașament inamic a întreprins o recunoaștere ofensivă la punctul înaintat al dispozitivului defensiv. A fost respins până la Berecszk.

După numai o oră, inamicul a dat un alt atac asupra punctului înaintat de apărare, de data asta cu efective mai numeroase. Reușind să se strecoare neobservat prin pădure, a atacat detașamentul nostru din toate părțile, profitând de lipsa de experiență a militarilor români care nu și-au asigurat spatele, cât și de condițiile create de terenul împădurit, luminozitatea fiind foarte redusă. Astfel, militarii români au fost nevoiți să se salveze părăsind aliniamentul de apărare, abandonând un tun. Retragera a fost posibilă numai datorită militarilor trimiși în ajutor, un batalion din Regimentul 65 infanterie¹⁵.

În timpul luptei, Regimentul 2 roșiori a pierdut trei ofițeri, care au fost răniți și mai mulți soldați.

În urma acestor atacuri, punctul înaintat al defensivei române a trebuit să fie abandonat și părăsit, toate trupele repliindu-se pe poziția principală, ceea ce a făcut ca

¹⁴ *Ibidem*, f. 19.

¹⁵ *Ibidem*, f. 12 v.

sectorul stâng să fie întărit, format din Regimentul 8 roșiori, o companie de infanterie și compania de bicicliști. În acest dispozitiv, Regimentul 2 roșiori a fost lăsat în rezervă generală spre a se reface, alături de alte trei companii ale regimentului 65 infanterie. În aceeași zi, către ora 8 p.m., inamicul a declanșat ostilitățile pe toată linia frontului, forțe vrăjmașe în număr foarte mare căutau să întoarcă întreaga aripa stângă. Pentru a rezista asaltului inamic, imediat au fost trimise trei companii de infanterie ca să întărească flancul stâng. După numai o oră, ofensiva inamică a crescut în intensitate, artileria deschizând focul asupra inamicilor care ajunseseră la liziera pădurii, în fața tranșelor noastre, cât și asupra unui canton ce se găsea la 1, 5 km depărtare de poziția noastră, pe care dușmanul reușise să-l ocupe. „O lună splendidă lumina terenul ca ziua”, fapt ce a permis militarilor români să tragă asupra inamicului, împiedicându-l să se apropie de tranșele noastre.

A doua zi, 29 septembrie 1919, artileria inamică a deschis focul la ora 7³⁰ a.m.. Pentru întărirea frontului, din rezervă a fost trimis un batalion din Regimentul 65 infanterie, comandat de locotenent-colonelul Mihăilescu.

După două ore de bombardament, către ora 9 a.m., inamicul în număr mare a atacat aripa stângă, reușind chiar să facă o spărtură între infanterie și Brigada 6 roșiori.

Odată cu atacul asupra flancului stâng, s-a declanșat o puternică ofensivă pe toată linia frontului, de o intensitate nu prea mare, însă într-atât cât să blocheze manevra trupelor din rezervă. Către orele 11 a.m. inamicul a fost respins, lăsând pe teren foarte mulți morți, alți militari fiind capturați. Din interogatoriile prizonierilor s-a aflat că forța inamicului era de o brigadă, majoritatea fiind formată din trupele de honvezi, între care foarte mulți români din Timișoara și împrejurimi. De altfel, inamicul a profitat de faptul că limba română nu le era străină, militarii noștri reușind să-și explice de ce în timpul atacurilor se auzeau foarte multe comenzi date în limba română, producând astfel multă confuzie.

În timpul acestui atac din 29 septembrie 1916, căpitanul Petre P. Carp, comandantul Escadronului 2, a căzut la datorie, după ce fusese rănit de un glonț¹⁶.

Fratele său, **Grigore Carp** s-a născut la 28 iunie 1888, la Sinaia, perioadă în care domiciliul părinților, Petre și Sevastia Carp, era la București, pe Calea Dorobanților, la nr. 136¹⁷.

După ce a fost recrutat și la 1 noiembrie 1909 înscris în evidențele militare ale Regimentului 6 infanterie „Mihai Viteazul”, după numai opt zile a fost amânat pentru satisfacerea stagiului militar, prin ordinul ministrului de război nr. 18.522 din 1909¹⁸, pentru Grigore Carp odiseea militară a început la 1 noiembrie 1910, dată la care a fost înrolat ca soldat bacalaureat la Regimentul 4 roșiori „Regina Maria”.

A fost avansat succesiv la gradele de brigadier (1 aprilie 1911), apoi sergent (1 iulie 1911), după care la 1 noiembrie 1911 a plecat în concediu.

Anul următor a fost concentrat pentru două luni (1 august 1912 - 1 octombrie 1912)¹⁹, timp în care a fost încadrat la grupa I, în cadrul căreia a participat la șase ședințe de război. Ocazie cu care comandantul său avea să constate și să consemneze că Grigore

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ **Dp.c.a.**, fond *Direcția personal, Memorii Bătrâni, litera „C”*, căpitan, dosar 187, f. 1.

¹⁸ *Ibidem*, f. 2.

¹⁹ *Ibidem*.

Carp cunoștea foarte puțin regulamentele și că a aplicat satisfăcător la jocul de război²⁰. Opinie care nu au fost o piedică în calea promovării sale, astfel că la 12 decembrie 1912 a fost avansat la gradul de sublocotenent de rezervă prin Înaltul Decret 5.077 din 1912²¹.

De asemenea, în anul următor a fost concentrat la aceeași unitate militară. Prima dată a fost concentrat timp de o lună, începând cu 1 mai până la 30 mai. A doua oară, avea să fie concentrat începând cu 24 iunie, dată la care s-a decretat mobilizarea armatei române pentru Campania din Bulgaria.

Așa că 24 iunie 1913 poate fi considerată ziua în care sublocotenentul Grigore Carp a fost mobilizat pentru război. Pentru un război de scurtă durată, purtat deopotrivă împotriva unei armate a Bulgariei, obosită, demoralizată, înfrântă pe toate fronturile, dar și împotriva unui inamic invizibil, incomparabil mai periculos, care a făcut mult mai multe victime decât gloanțele inamicului: morbul holerei. La această campanie militară, sublocotenentul de rezervă Grigore Carp a participat până în ultima zi, la 22 august 1913 fiind demobilizat odată cu întreaga armată română.

După încetarea ostilităților, colonelul Ioan Bassarabescu, comandantul Regimentului 4 roșiori „Regina Maria”, avea să scrie despre subordonatul său că era un ofițer de rezervă „*excelent sub orice raport. A luat parte la campania în Bulgaria în cadrele Escadronului III. Perfect sănătos, rezistent, și-a îndeplinit serviciul ca un ofițer activ, putând fi întrebuințat în avantposturi și în recunoașteri, unde s-a condus prea bine*”²².

La rândul lor, comandantul de brigadă, cât și comandantul de divizie au subscris într-un tot la aprecierile colonelului Bassarabescu, notând că „*ofițerul se distinge printr-o desăvârșită râvnă ce depune spre a-și îndeplini toate datoriile ostășești*”²³.

În scriptele militare rămâne consemnat că în anul 1914, Grigore P. Carp „a luat parte la șase ședințe de război”, însă s-a revenit cu notă că „Divizia 9 cu adresa nr. 11.047 din 14.11.1914 comunică că nu a fost concentrat”²⁴.

În schimb, la începutul anului 1915, sublocotenentul de rezervă a fost concentrat pentru două săptămâni, între 15 ianuarie și 1 februarie, pe când în Europa deja se dovedise neîntemeiată speranța că războiul, care făcea prăpăd pe toate fronturile, avea să dureze cât o manevră mai mare, toată lumea începuse să conștientizeze drama care se provocase.

În timpul concentrării de la acel început de an 1915, comandant al Regimentului 4 roșiori era colonelul Portocală, care avea să scrie despre Grigore P. Carp următoarele: „*cunosc de mult pe acest ofițer, de la regiment și din Școala de cavalerie*”. Fapt ce i-a permis să-l noteze ca fiind „*un eminent ofițer de rezervă*” care „*poate să înlocuiască prea bine un bun ofițer activ. Este foarte sănătos. Încalecă prea bine pentru un ofițer de rezervă. Cu mult simțământ de datorie patriotică*”, concluzionând că „*cu prisosință*

²⁰ *Ibidem*, f. 3.

²¹ *Ibidem*.

²² *Ibidem*, f. 4 – 4 v.

²³ *Ibidem*.

²⁴ *Ibidem*, f. 2; 8 – 8 v.

va merita a înainta când va avea vechimea”²⁵. Ceea ce s-a petrecut la 1 noiembrie 1916, când a fost avansat la gradul de locotenent în rezervă²⁶.

Grad obținut pentru că sosise timpul avansării, având vechimea impusă de regulamentele militare din acea vreme. Căci pe front nu a fost, după cum avea să scrie colonelul Stoilov, câțiva ani mai târziu, în octombrie 1924, cât și în octombrie 1927, cum că „*acest ofițer de rezervă nu caută deloc a-și justifica gradul ce are. Nu a făcut nicio concentrare de la 1915 și nici Campania cea Mare 1916 - 1919, stând la moșie în concediul agricol*”²⁷.

După această concentrare, la 1 februarie 1915 a fost înscris pentru mobilizare în evidențele Diviziei 9 infanterie.

La 16 octombrie 1932 a depus jurământul de credință pentru Majestatea Sa Regele Carol al II-lea.

În primele luni ale celui de-al Doilea Război Mondial a fost mobilizat pentru lucru, pentru ca la 10 martie 1942 să se consemneze că a „*obținut certificat tip Germania 13.X.41 – 31.III.42*”²⁸.

Absolvent al Liceului Regal Francez di Berlin și al Facultății de drept din Paris, **Nicolae Carp** s-a născut în București, la 28 octombrie 1891²⁹.

Asemenea fratelui său, a participat la campania militară din Bulgaria, de la 23 iunie până la 20 august, Nicolae înrolându-se ca voluntar. Pentru devotamentul și faptele sale, la 7 noiembrie 1913 a fost decorat cu medalia „Avântul Țării”³⁰.

În 1915 a fost încadrat la Regimentul 10 obuziere, unitate militară cu care a plecat în Războiul pentru Întregirea Neamului, având gradul de sublocotenent de rezervă³¹.

În prima parte a campaniei a fost încadrat la trupele de acoperire, care constituiau Grupul 1 din Regimentul 10 obuziere, având funcția de ofițer de legătură și orientator. Așa a ajuns în Transilvania, unde printr-o recunoaștere impusă la extrem, a adus știri importante de la Predeal, înlesnind orientarea pe front a trupelor de acoperire.

În timpul luptelor de retragere din Muntenia, la Ghimpați a luat o mitralieră de la infanteria noastră și a tras neîntrerupt până ce camarazii săi din Bateria a II-a au putut să-și salveze materialul și să se retragă de pe poziție.

La 7 mai 1917 a fost mutat în Regimentul 4 artilerie de câmp ca ofițer de legătură al statului major al unității. Funcție pe care a avut-o și în timpul luptelor de pe Valea Slănicului, când între 26 iulie și 14 august 1917 s-a respins ofensiva inamicului. Sub focul de baraj al inamicului a asigurat „*cu atâta stăruință și hotărâre*” legătura cu trupele de rezervă, încât ajutoarele au putut sosi la timp.

Având aceeași funcție, Nicolae P. Carp a participat și la luptele de pe Valea Bogată (Cireșoaia) din zilele de 27 - 30 august 1917.

²⁵ *Ibidem*, f. 9.

²⁶ *Ibidem*, f. 2.

²⁷ *Ibidem*, f. 16.

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ **Dp.c.a.**, fond *Direcția personal*, *Memorii Bătrâni*, litera „C”, locotenenți, dosar 569, f. 1 – 1 v.

³⁰ *Ibidem*, f. 1 v.

³¹ *Ibidem*, f. 4.

După luptele din vara anului 1917 a fost detașat de la Bateria a V-a a Regimentului 4 artilerie de câmp la Școala de tragere a Armatei a II-a, unde a fost reținut între cadrele militare pentru a fi instructorul gradelor inferioare.

Pentru întreaga activitate desfășurată, comandanții săi aveau să considere și să consemneze în foaia matricolă că *„ofițerul s-a achitat în mod strălucit de toate însărcinările avute, dovedind pe lângă aptitudinile sale fizice puse la încercare, aptitudini militare desăvârșite”*.

Astfel că, despre sublocotenentul de rezervă Nicolae Carp s-a consemnat că a fost un „ofițer capabil, instruit, perfect la curent cu elementele armei sale și cu regulamentele. Remarcabil prin energia sa și un spirit de inițiativă luminat, cu o educație militară aleasă și un caracter afabil, care și-a atras dragostea camarazilor săi”.

Aptitudini și fapte pentru care la 1 aprilie 1918 a fost înaintat la gradul de locotenent de rezervă și decorat cu ordinea militară „Coroana României” clasa a V-a, „Steaua României” clasa a V-a și Medalia „Sfântul Stanislav” clasa a III-a, acordată de armata rusă³².

În încheiere nu ne mai rămâne decât să subliniem că Petre P. Carp și cei doi fii ai săi combatanți pe Frontul Întregirii Naționale se regăsesc printre virilele vlăstare ale boierimii moldave care au înțeles patriotismul mult dincolo de locul comun clamat de mulți dintre contemporani. Prin activitate și neostoită muncă depuse ca om politic, fie de la tribuna Parlamentului României, sau ca ministru, fie la „Junimea”, mândrul boier moldav a înțeles patriotismul ca „rusofobie” și „ordine socială”, singura cale de urmat întru neatarnarea patriei, scop și mijloc pentru realizarea proiectului național de modernizare a societății românești. Gânduri și fapte insuflăte fiilor săi, chiar dacă proiectele politice al bătrânului conservator aveau să rămână doar istorie, căci evenimentele aveau să-i contrazică ireversibil lucrarea și convingerile germanofile, în fapt ipostaza a patriotismului lui Petre P. Carp.

³² *Ibidem*, f. 4 – 4 v.

MĂRTURII DE RĂZBOI - PREOT VASILE C. URSĂCESCU

Anca Iuliana IORDACHI***Cuvinte cheie:** *preot, Primul Război Mondial, Regina Maria, armată.***Keywords:** *priest, First World War, Queen Mary, army.***Abstract**

Vasile C. Ursăcescu was a high priest, born on the 4th of April 1884 in Fălciu county (today Vaslui county). He served in several churches throughout his life - Nalbant and Ostrov (Tulcea county), Galata church (Iași county), Zizinca, Dolhești and Oltenești (Fălciu county). He collected numerous antiques. In 1908 he founded the Museum of History and Zoology in Nalbant.

S-a născut la 12 aprilie 1884, în Curteni, com. Crețești, jud. Fălciu (astăzi jud. Vaslui) într-o familie cu tradiție preoțească, în care tata, bunicul și străbunicul în linie paternă și străbunicul în linie maternă au purtat veșmântul preoțesc. A dus mai departe tradiția și s-a înscris la Seminarul „*Veniamin Costache*” din Iași, în anul 1904. Este hirotonit preot la 27 octombrie 1905, în satul Nalbant, jud. Tulcea.

Pasionat de istorie și de antichități, înființează în 1904, în casa proprie, Muzeul de antichități din Curteni, considerat mai târziu de specialiști ca fiind primul muzeu sătesc de acest gen din România, iar în 1908, în casa parohială, înființează Muzeul de Istorie și Zoologie. Publică numeroase lucrări, printre care: *Monografia parohiei Nalbant din județul Tulcea* (Librăria și tipografia „Dobrogea” Sava Donceff Tulcea, 1908) și *Monografia comunei Nalbant, județul Tulcea* (Tipografia Națională Tulcea, 1910), *Istoria fostului schit Deleni din județul Fălciu* (Tipografia Națională Ioan S. Ionescu, Iași, 1911), *Monografia schitului Brădicești din județul Fălciu* (Tipografia Națională Ioan S. Ionescu și M. M. Bogdan, Iași, 1914), *Istoria satului Dolhești din județul Fălciu* („Albina”, București, 1914; „Gânduri bune”, Huși, 1915), *Însemnări de pe cărți vechi* („Miron Costin”, Bârlad, 1915)¹.

În perioada 1916 - 1918 a participat în Primul Război Mondial, având gradul de locotenent confesor și apoi de căpitan confesor la spitalele de evacuare din cadrul serviciului sanitar, ulterior fiind veteran de război cu gradul de maior.

Ordinul de mobilizare de pe 14 august 1916 îl găsește pe preotul Vasile Ursăcescu în parohia din satul Petriș, după cum mărturisește într-o scrisoare adresată Episcopiei Hușilor și datată 1 noiembrie 1918. Pe tot parcursul scrisorii, formulată ca un raport de activitate al perioadei 15 august 1916 - 1 iulie 1918, cât a lipsit din Eparhie, preotul prezintă modul în care a înțeles să își facă datoria față de soldați și mai ales față de țară.

* Muzeograf, Muzeul Județean „Ștefan cel Mare” Vaslui.

¹ George A. Ursăcescu, *Preotul Vasile C. Ursăcescu (1884 - 1949), întemeietorul primului muzeu sătesc de antichități din România. Succintă expunere biografică*, în „Acta Musei Tutovensensis”, Vol. III, Bârlad, 2008, pp. 157 - 158.

A fost repartizat la semi-spitalul de evacuare nr. 4 din Armata de Nord la Iași. La acea dată „*Armata de Nord, care a atacat în Carpații Orientali pe un front de 260 de kilometri între Vatra Dornei și Oituz, era comandată de generalul Constantin Prezan*”². Printre soldații de acolo și-a îndeplinit rolul de preot, după cum spune în scrisoare „*pe unii încurajându-i, pe alții mângâindu-i și căutând să le întăresc și să le rădic moralu prin convorbirile avute cu ei*”³.

Pe 25 august 1916 a plecat din Iași cu armata prin Roman, Bacău, Piatra Neamț. „*În dimineața zilei de 25 August în fața medicilor și a vre-o 150 de soldați sanitari adunați în curtea spitalului militar din Iași am oficiat sfințirea apei după care am vorbit potrivit momentului unde, pe lângă ideile de ordin național am insistat asupra rolului frumos în războiu a personalului sanitar la care mi-a răspuns Medicul Maior Dr C. Bacaloglu profesor universitar, medicul șef al spitalului cari mi-a adus elogii pentru felul cum am vorbit și din acel moment am putut vedea că am început a mă bucura de altă considerație în fața acestui medic cari ca și alții dădea prea puțină atenție preutului*”⁴. Constantin Bacaloglu (1871 - 1942) - a fost șeful Clinicii I Medicale în perioada 1912 - 1930. În războiul din 1914 a condus un spital de evacuare pe frontul din Transilvania, apoi a condus Spitalul de campanie din Roman, Spitalul de contagioși Bacău, transformat apoi în lazaret, Spitalul de exantematici de la Galata, Spitalul Sf. Spiridon, Școala „Vasile Lupu” (Iași), transformată în lazaret. A fost decorat cu „Steaua României” în grad de ofițer cu spadă și Crucea „Meritul Sanitar” clasa I.

Au ajuns pe 4 septembrie 1916 la vechea graniță și s-au stabilit în orașul Tulgheș descris astfel: „*așezat într-o poziție pitorească pe malul Bistricioarei și între 2 șiruri de munți acoperiți cu brazi, populația era compusă din unguri și români*”⁵. Dar aici constată că populația maghiară fugise, rămânând numai românii. Sosirea armatelor române în Transilvania a creat panică în rândul populației ungurești, trezindu-le „*amintiri legate de intervenția lor în 1848 - 1849 și temerea că românii se vor răzbuna pentru deceniile de dominație maghiară*”⁶. În timpul șederii în acest oraș a oficiat slujbe, botezuri, la care participau sătenii, ofițerii și soldații. De fiecare dată le vorbea celor prezenți despre însemnătatea datinilor pentru unitatea neamului românesc, despre nevoia de unire. Patriotismul lui reiese, de altfel, în întreaga scrisoare. Numele date celor 3 copii botezați la Tulgheș au fost numele a trei mari figuri istorice: Ștefan, Mihai și Oltea, iar în predica ținută la botez a făcut o comparație între viața nouă în care intrau cei trei copii și viața nouă în care vor intra românii din Transilvania în urma acelor lupte.

Pe 16 septembrie 1916 armata a plecat spre Ditro, un „*oraș urât, pe o coastă și în mare disproporție cu frumosul oraș Tulgheș, locuit complet numai de unguri*”⁷, după descrierea făcută de preot. Rolul său aici nu a mai fost doar de preot, ajutând și la pansarea răniților. Începuseră luptele de rezistență ale ungarilor ajutați de austrieci și germani, iar numărul răniților era în creștere.

² Glenn E. Torrey, *România în Primul Război Mondial*, Editura Meteor Publishing, București, 2014, p. 61.

³ Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Vaslui, (în continuare S. J. A. N. Vaslui), Fond Episcopia Hușilor, Dosar 10/1918, f. 59.

⁴ *Ibidem*, f. 59.

⁵ *Ibidem*.

⁶ Glenn E. Torrey, *op.cit.*, p. 73.

⁷ S. J. A. N. Vaslui, Fond Episcopia Hușilor ..., f. 59.

Aici a găsit multe biserici goale, preoții fugind din cauza luptelor, și a cerut comandanților armatei ca lăcașurile de cult să fie păzite de santinele, pentru evitarea furturilor din biserici(existând vase de argint și veșminte scumpe).

Pe 23 septembrie 1916 a sosit ordinul de evacuare și armata s-a reîntors la Tulgheș, iar pe 30 septembrie același an s-au aflat la Piatra Neamț, unde și-a făcut doar rolul de preot fiind un număr mare de surori de caritate.

De la 30 octombrie 1916 și până la 7 ianuarie 1917 a stat la Roman , plecând cu întreg personalul medical la Bacău, la marele spital de la cazarma Regimentului 4 obuziere. Aici s-a confruntat cu efectele produse de holeră. Numărul soldaților care ajungeau la spital era de 2 - 3 mii zilnic. Se înființează astfel lazaretul de holerici - în afara orașului, condus de dr. Bacaloglu, care îi cere preotului să fie „îngrijitor sufletesc” și al acestor bolnavi. Dar holeră îl lovește și pe preotul Ursăcescu, fiind îngrijit chiar de dr. Bacaloglu. Scapă cu viață, dar încă suferind, își face datoria de preot la căpătâiul bolnavilor și este „martor la scene duioase din partea celor care mă chemau lângă patul lor și cu care ocazie îmi exprimau ultimele dorinți pentru familiile lor departe, prea departe de ei”⁸.

De la începutul lui februarie 1917 o altă boală lovește soldații: tifosul exantematic. Îi cad victime farmacistul lazaretului, medici și un mare număr de sanitari. Numărul morților ajunge la 40 pe zi.

Pe 22 martie 1917 Regina Maria vine și vizitează spitalul de la obuziere. „Cred că sunt puține regine care au văzut asemenea priveriști și care au călcat în locuri pline de atâta înfricoșătoare și neînchipuită mizerie. Nu mă las ușor înspăimântată de nimic, dar a fost un răstimp de fantastică nenorocire, când toți vedeau în mine ultima lor nădejde și când încrederea lor, îmi întărea puterile”⁹.

Pentru întreaga sa muncă dusă în sprijinul bolnavilor medicul șef îl propune pentru a fi decorat cu Coroana României cu spade în gradul de cavaler, iar prefectul județului Bacău îl propune pentru a fi decorat cu Meritul sanitar cls. a II-a.

Preotul Ursăcescu a tratat la fel toți soldații, fie că erau români sau străini. „Nu voi uita nici odată pe un prizonier sârb de religie mahomedană din Bosnia care la trimiterea în țară mi-a mulțumit în limba lui, după care mi-a tradus un Dobrogean, mi-a sărutat mâna și lacrimile au început să-i curgă, căci eu m-am purtat la fel și cu prizonierii”¹⁰, scria în scrisoarea adresată Episcopiei Hușilor. A botezat un soldat evreu în religia creștină și i-a pus numele Gheorghe Obuzieru în loc de Haim Mendel. Acest soldat va fi avansat sergent pentru eroismul de care a dat dovadă pe front.

În ziua de 2 septembrie 1917 Regele Ferdinand vizitează spitalul de la obuziere, interesându-se despre felul cum ofițerii și-au făcut datoria.

După 10 luni jumătate de stat în Armata a II-a, este mutat în Armata I. S-a lovit de o atmosferă mai rece, aici preotul fiind privit cu o oarecare neîncredere, dar prin slujbele făcute și prin discuțiile purtate la întâlnirile organizate în timpul liber, a reușit să readucă credința în inimile soldaților și medicilor. Le vorbea despre influența psihică asupra celei fizice, despre rolul descântecelelor în medicina populară și felul cum privea

⁸ *Ibidem*, f. 60.

⁹ Maria Regina României, *Povestea vieții mele*, vol. III, București, Editura Eminescu, 1991, p. 173.

¹⁰ S. J. A. N. Vaslui, *Fond Episcopia Hușilor...*, f. 59.

săteanul pe medic și medicamente, despre rolul sentimentului religios în trecutul nostru românesc.

Șederea lui în Armata I a fost până la 1 iulie 1918, când a fost demobilizat.

În încheierea acestei scrisori, preotul V. Ursăcescu spune: „*Din acest războiu dacă sufletește îs mulțumit, că pe cât mi-a fost cu puțință mi-am îndeplinit datoria, apoi fizicește am suferit și voi suferi, căci m'am întors cu o boală internă și cu un reumatism și în plus cu o boală comună tuturor intelectualilor ce au luat parte în războiu, o ațâțare a sistemului nervos..... Conștiința, cel mai bun răsplătitor, mi-i împăcată că mi-am făcut datoria și în păstoria militară. Comunic totuși cele de mai sus P.I. Voastre cu aceiași dragoste cu care li-am și săvârșit, nedorind alt nimic decât ca Dzeu să ție seamă de jertfele ce fiecare li-am făcut în acest războiu și să hărăzească un viitor frumos și potrivit aspirațiilor noastre naționale*”¹¹.

¹¹ *Ibidem*, f. 60.

EPISCOPUL PARTENIE CIOPRON - UN EROU AL PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL

Oana AMBROSĂ*

Cuvinte cheie: *Episcop, Mănăstirea Slatina, Primul Război Mondial, Episcop al Armatei Române.*

Keywords: *Bishop, Slatina Monastery, the First World War, Romanian Military Bishop.*

Abstract

The study is presenting an important and historical moment from the life of the Bishop Partenie Cipron, before becoming a monk, during the time he was a church singer when he was enrolled to fight in the First World War, in 1916. During this battle, he was wounded in 1917 on the battlefield of Cașin-Oituz.

Episcopul Partenie Ciopron s-a născut¹ la 30 septembrie / 12 octombrie 1896 într-o familie de bucovineni gospodari, fiul lui Ion Ciopron și al Anei Ciopron, în satul Păltiniș, azi județul Botoșani, primind la botez numele de Ștefan. A mai avut patru frați și o soră: Ion, Constantin, Vasile, Gheorghe și Maria (maica Augustina).

Urmează primele cinci clase ale școlii primare în satul natal, și din anul 1910, timp de trei ani, Școala de cântăreți bisericești de pe lângă Mănăstirea Gorovei.

Apoi, începând cu anul 1922, efectuează 8 clase la Seminarul Teologic „Veniamin Costachi” din Iași, urmând apoi cei patru ani de facultate la Cernăuți în cadrul Facultății de Teologie Ortodoxă.

Dezvoltarea sa intelectuală ajunge la un nivel și mai înalt, realizând doctoratul în teologie ortodoxă la Universitatea din Cernăuți. După această etapă, între 1934 - 1935, urmează la Iași, Institutul pedagogic universitar, obținând calificarea de profesor.

Personalitate de seamă pentru istoria României, Episcopul dr. Partenie Ciopron și-a început activitatea sa de slujire a Patriei cu mult înainte de a îmbrăca haina monahală și pe cea de Episcop al Armatei și anume ca soldat pe frontul Primului Război Mondial, luptând pentru libertatea națională.

Despre această marcantă experiență aflăm de la însuși Episcopul dr. Partenie Ciopron: „*Dacă n-aș fi fost soldat ca și voi, îndurând aceleași greutăți în războiul pentru întregirea neamului, primind și gloanțele dușmanului în trupul meu, a căror semne le port și azi cu mândrie de român, poate că n-aș avea destulă greutate în cuvântul meu. Însă, legătura sufletească ce o am cu părinții voștri, alături de care am*

* Muzeograf, Muzeul Județean „Ștefan cel Mare” Vaslui.

¹ Comandor (rtg.) prof. dr. Aurel Pentelescu, Ionuț - Constantin Petcu, *Pro Memoria: 120 ani de la nașterea Episcopului Dr. Partenie Ciopron (1896 - 2016)*, în „Misiunea”, anul III, nr. 1 (3), 2016, p. 10.

luptat pe front, îmi dă tot dreptul să vă cer cu hotărâre să-mi dați toată ascultarea, iar cuvintele mele să le sădiți în inimile voastre”².

Înainte de perioada zbuciumată a războiului, Ștefan Ciopron era cântăreț bisericesc la Mănăstirea Slatina, din județul Suceava, din 1913 până în 1916. Este recrutat în 1916, urmând serviciul militar obligatoriu la Regimentul 29 Infanterie, Dorohoi (1916 - 1921). În anul 1917 este rănit pe frontul Cașin - Oituz.

La 1 aprilie 1921 este demobilizat cu gradul de sergent³ și se întoarce la Mănăstirea Slatina, unde va fi tuns monah la 4 iunie 1921, fiind apoi hirotonit diacon la 24 iunie 1921⁴.

Pentru vocea sa extraordinară de cântăreț bisericesc este adus la cererea Mitropolitului Pimen Georgescu al Moldovei și Sucevei, la Catedrala Mitropolitană din Iași. Peste ani, în 1934, este hirotonit preot la 8 aprilie 1934, pe seama Catedralei Mitropolitane din Iași și hirotesit Arhimandrit la 13 aprilie 1934, fiind numit exarh al mănăstirilor din Eparhia Iașilor.

„Chemarea sub arme a venit firesc, la împlinirea vârstei de 20 de ani, întrucât tânărul Ștefan Ciopron nu era călugăr, doar frate, viețuitor al Mănăstirii Slatina, înscris în registrele mănăstirii din anul 1913, ocupând ascultarea de copist la cancelaria mănăstirii. A satisfăcut stagiul militar obligatoriu, luptând pe front, cu Regimentul 29 Infanterie din Dorohoi, unde a fost încorporat la 1 noiembrie 1916. Potrivit fișei de evidență aflată în Arhivele Militare Române (Unitatea Militară 02405 Pitești), la 15 februarie 1917 a fost trimis la Centrul de Instrucție din Roman pentru a urma școala de caporali la 15 mai 1917. În perioada 15 mai 1917 - 21 februarie 1918, deci timp de 9 luni calendaristice, a fost pe front cu Regimentul 29 Infanterie, când, conform Ordinului de Zi nr. 1328 din 21 februarie 1918 s-a înapoiat rănit”⁵.

Timp de aproximativ 5 ani a stat „sub arme” de la 1 noiembrie 1916 și până la 1 aprilie 1921. *„A fost avansat sergent la 22 aprilie 1918. Pentru ca la 13 iulie 1918 să fie mutat din Regimentul 29 Infanterie Dorohoi la Compania de Jandarmi Botoșani, de unde a fost demobilizat și trecut în completare la 1 aprilie 1921. Așadar, sub arme, de la 1 noiembrie 1916 la 1 aprilie 1921, adică aproape 5 ani, din care 9 luni și jumătate pe front și rănit”⁶.*

Despre acest episod din viața sa, Arhimandritul Dr. Partenie Ciopron spunea: *„De la strana Sfintei Mănăstiri Slatina, acolo unde căutam să psalmodiez cele mai alese melodii bisericești, de lângă mormântul marelui Veniamin Costache, țara m-a chemat, la vârsta fragedă de 20 de ani, sub drapel, în octombrie 1916, ca să contribuie cu prețul vieții mele la făurirea idealului visat de veacuri: întregirea neamului sub sceptrul monarhiei noastre. Situația era peste măsură de grea. Trei sferturi din teritoriul țării era cotoplit de dușmani”⁷.*

²Idem, *Episcopii Armatei Române. Biografii. Documente (1921 - 1948)*, Editura Militară, București, 2016, p. 28.

³Idem, *Jertfă de sânge pentru făurirea României Mari. O pagină luminoasă din viața Episcopului Dr. Partenie Ciopron (1896 - 1980)*, în „Misiunea”, anul V, nr. 1 (5), 2018, p. 9.

⁴Ibidem, p.10.

⁵Ibidem, pp. 10 - 11.

⁶Ibidem, p. 11.

⁷Ibidem, pp. 11 - 12.

Pe front este rănit și situația dificilă și îngrozitoare de la acel moment a fost relatată de însuși Arhimandritul Dr. Partenie Ciopron: „În zorii zilei Sfinților Apostoli Petru și Pavel (29 iunie 1917) când altădată cântam în mănăstire la priveghere, un glonț dușman m-a rănit greu. Ore întregi am stat între viață și moarte, uitat între grămezile de cadavre. Cine se mai putea interesa de cei căzuți, când preocuparea de căpetenie era apărarea frontului cu orice sacrificii. Când mi-am recăpătat conștiința, în cumplite dureri fizice mi-am dat seama cât de puțin contează viața unui om în asemenea împrejurări tragice.” (...) Dar Bunul Dumnezeu m-a scăpat cu viață ca să-L slujesc mai departe, iar pământului țării i-am dat belșug din sângele meu, vărsat pe frontul de la Oituz”⁸.

Nu înainte de a pleca pe front, la vreme aceea, cântărețul Partenie Ștefan, a făcut o promisiune, aceea că dacă va scăpa cu viață, se va călugări la Mănăstirea Slatina: „N-am uitat însă promisiunea făcută la plecarea pe front (către obștea Mănăstirii Slatina, n.n.) că, dacă voi scăpa cu viață, voi intra în monahism, consacrându-mă vieții călugărești; dimpotrivă, la fiecare moment de pericol (pe front, n.n.) ziceam: „Doamne, dacă scap cu zile, Ție îți voi sacrifica restul vieții mele»”.

Pe front este rănit grav la brațul drept iar amintirea episcopului de această perioadă și grija călugărilor și a starețului de la Mănăstirea Slatina, din acea vreme, pentru fratele lor, Ștefan plecat pe front este de neuitat: „În acest timp de cumplită restriște, bătrânii monahi de la metania mea (Mănăstirea Slatina, n.n.) se rugau pentru tânărul frate trimis pe front”. „Ba, starețul a avut grija de mi-a făcut și pomenirile pentru răposați, căci timp de câteva luni neavând nicio știre de la mine, mă socotea trecut în lumea dreptilor. Ce contează un biet ostaș în timp de război, își dă bine seama orișicine. (...) În consecință, am purtat pe umeri situația și astfel, bandajat sumar, am luat drumul spre un spital din spatele frontului. Chin și durere, speranțe și rugăciune către Dumnezeu. Am trecut prin mai multe spitale (Onești, Bacău, Dorohoi, Iași), și în cele din urmă am fost repartizat la spitalul din Târgu Frumos, târg cu nume atât de ilustru în care mizeria abundă și azi (anul 1937, n.n.) până la refuz. Aici, pe un pat comun acoperit cu paie, am fost sortit să aștept vindecarea. Eram mulțumit, căci un călugăr - așa cum mă socoteam de pe atunci - trebuie să fie totdeauna mulțumit. Confort prea bun nu era nici la mănăstire, căci așa cere pravila”⁹.

Starețul Mănăstirii Slatina, de la acea vreme, protosinghelul Vasian Bucovineanu, după ce a aflat că fratele de mănăstire Partenie Ștefan, trăiește dar este rănit a venit pe un viscol năprasnic să-l vadă la spitalul din Târgu Frumos. „Nu am putere de a zugrăvi momentul când, din îndepărtata mănăstire, pe un ger și un viscol năprasnic, starețul, cu o traistă în spate, își căuta ucenicul anonim prin barăcile pline de bolnavi. Întrevederea mea cu el a fost emoționantă până la lacrimi. «Iată iubitul meu ucenic - mi-a zis el -, Dumnezeu te-a încercat pentru a vedea cât ești de tare în credință. De te vei vindeca, să vii iarăși în mănăstire, să nu te duci în lume». Asigurările mele că îi voi urma sfatul, i-au luminat fața. Și de aceea, la 2 - 3 săptămâni, el venea

⁸ Ibidem, p. 12.

⁹ Ibidem.

iarăși cale îndelungată, pe jos, ca să-și vadă ucenicul”. (...) Cât de frumoasă și de neuitat mi-a rămas pentru totdeauna această pildă de dragoste creștină”¹⁰.

Experiența frontului, a participării sale în calitate de soldat pe frontul Primului Război Mondial, l-a marcat pe cel care avea să devină Episcopul dr. Partenie Ciopron - Episcop al Armatei Române cu titlul „de Alba Iulia” în formarea sa ca om ales în a lupta pentru țară, credință și neam. Din acest motiv, acesta sublinia importanța preotului militar în mobilizarea și motivarea soldatului în a-și apăra cu prețul vieții țara și credința: *„Ca ostaș, îmi dau seama ce influență are cuvântul preotului, mai ales în împrejurări grele. Și astăzi după douăzeci de ani, am înaintea ochilor figura preotului militar de pe front (preot căpitan rezervă Ioan Dănălache, confesorul Regimentului 29 Infanterie Dorohoi, n.n.), la care mă uitam ca la un trimis al lui Dumnezeu și îmi amintesc cu emoție de cuvintele ce ni le spunea înainte de începerea luptelor, oțelindu-ne sufletele: «Viața unui om - spunea el - oricât de lungă ar putea fi, nu reprezintă aproape nimic față cu veșnicia; deci, a-ți încheia viața mai târziu sau mai devreme, n-are importanță, însă foarte important este felul ți-ai schimbat viața și ce moștenire ai lăsat urmașilor tăi. Acel om se poate socoti pe deplin fericit pe care sfârșitul vieții l-a găsit făcându-și datoria»”¹¹.*

Aceasta a fost pagina de istorie scrisă, în timpul Primului Război Mondial, de cel care avea să devină Episcopul Dr. Partenie Ciopron.

¹⁰ *Ibidem.*

¹¹ Aurel Pentelescu, Ionuț-Constantin Petcu, *Episcopii Armatei Române* , p. 85.

ȘCOALA VASLUIANĂ ÎN PRIMUL DECENIU DUPĂ MAREA UNIRE

Melania IONESCU^{*}
Nicolae IONESCU^{**}

Cuvinte cheie: școli, profesori, război, educație, Vaslui.

Keywords: schools, teachers, war, education, Vaslui.

Abstract

The school, army and church have had a major contribution to the promotion of the cultural unity and conscience of the Romanian nation. In the year of the Great Union Centenary, we distinguish the changes from the educational area, generally speaking, the one from Vaslui, in particular, in the first years after this important moment in the national history.

Two big problems have been outclassed by the Romanian School after 1918: the integration of the four educational systems of the old historical provinces and the school's connection to the new needs of the time, the country's modernization and industrialization. Spiru Haret's system has been continued and improved, adjusting it to the conditions of Greater Romania.

Many schools have been founded in the villages and communes of Vaslui, also industrial and all-girls high schools and classical education has been simplified. At the same time, the technical school has been significantly improved for providing workers to the factories that were being built in the country at the time.

*„Cum arată astăzi școala, așa va arăta mâine Țara”
(Spiru Haret)*

Școala, armata și biserica au avut o contribuție majoră la promovarea conștiinței, identității și unității culturale a neamului românesc. În anul Centenarului Marii Uniri, se cuvine să evidențiem transformările din domeniul învățământului, în general, al celui vasluian, în special, în primii ani după acest moment cardinal din istoria națională.

Cu 1918, țara noastră intra într-o nouă fază a dezvoltării sale, înregistrându-se o înflorire culturală remarcabilă, care a pus în valoare rosturile unui neam conștient de originea și menirea sa. Noua Românie făurită prin reunirea provinciilor, a însemnat în același timp reformarea societății, lărgirea cadrului democratic.

Înlăturarea barierelor politico-naționale a permis accesul larg la valorile culturii românești, permițând contribuția neîngrădită a energiilor tuturor provinciilor. Numeroase personalități au elaborat opere originale de mare însemnătate, în diferite

^{*} Profesor, Școala Gimnazială „Alexandra Nechita” Vaslui.

^{**} Prof. dr., Liceul Teoretic „Mihail Kogălniceanu” Vaslui.

domenii ale științei, tehnicii și culturii, în „mișcarea de idei” din anii interbelici, contribuind la integrarea mai activă a spiritului românesc în cultura europeană și universală. Se răspundea unui deziderat înțeles și formulat ca atare în acea perioadă „...mai ales acum, după integrarea politică, toate națiunile încearcă să vadă ce vrem să fim și ce loc voim să ocupăm în istoria lumii” - sublinia Simion Mehedinți la încheierea discursului de recepție de la Academia Română, susținut la 6 iunie 1920¹.

Dezvoltarea învățământului, sub aspect calitativ, a răspuns unor necesități izvorâte din consecințele naționale, și, în același timp, din noile aspirații ale păturilor de jos. „*La reluarea vieții publice după război* - remarca cunoscutul om al școlii, Constantin Kirițescu - România crescuse nu numai în întindere prin încorporarea celor trei provincii surori, ea crescuse și în adâncime. Marile reforme agrare și politice au zguduit organismul nostru social și au chemat la viața publică masele adânci ale populației (...). Apariția pe scena vieții publice a maselor țărănești s-a manifestat printr-o sete de școală, necunoscută până atunci, și nu numai de învățătură elementară, necesară țăranului pentru a se descurca în nevoile vieții cotidiene, pe care o dădea școala primară, dar se impunea și o cultură superioară care deschidea drumul spre rolurile de conducere. „*Noi vrem pământ!*” fusese tragicul lait-motiv al țăranilor înainte de război.

După 1918, țăranimea înstărită prin reforma agrară din 1921, striga: „*Dați-ne școală!*” și această revendicare nu era un capriciu, o modă. Instinctiv, țăranul a priceput că participarea lui la viața de stat, hărăzită prin reforme, nu poate să devină realitate decât prin școală. La această formidabilă presiune de jos în sus s-a asociat o puternică și conștientă acțiune corespunzătoare pornită „de sus în jos”².

Învățământul de toate gradele a cunoscut o dezvoltare fără precedent pe întreg cuprinsul țării, constituind o componentă importantă a întregii vieți culturale și a continuării procesului de modernizare a societății românești. În pofida menținerii unor dificultăți materiale, un număr mai mare de copii din toate provinciile românești, inclusiv din rândul minorităților au putut urma diferite forme de învățământ. La aceasta a contribuit și spiritul în care s-a realizat Marea Unire (lipsa șovinismului și tendințelor de răzbumare), concretizat în legislația referitoare la învățământul de toate gradele și profilurile. *Legea pentru învățământul primar al statului și învățământul normal primar din 1924* a dat școlii primare o organizare unitară și, totodată, a consfințit dreptul minorităților de a studia în limbile lor materne. Au urmat alte legi referitoare la învățământul liceal, industrial, profesional, la învățământul pentru adulți, la învățământul universitar etc.

Numărul școlilor a crescut, datorită frecventării cursurilor de tot mai mulți copii. Nu s-a urmărit însă, realizarea unor obiective competitive în sine, ci s-a pus accentul pe realizarea unui învățământ selectiv, de calitate, în special în învățământul secundar și universitar. S-a vorbit mult despre moștenirea grea a analfabetismului din țara noastră. Într-adevăr, deși învățământul primar era obligatoriu, deși s-au organizat și

¹ Simion Mehedinți, *Caracterizarea etnografică a unui popor prin munca și uneltele sale*, în *Discursuri de recepție la Academia Română*, București, 1980, p. 140.

² C. Kirițescu, *Criza învățământului secundar și reforma liceului* (Prelegere susținută la 15 ianuarie 1928 în *Politica culturii, 30 de prelegeri și comunicări* organizate la Institutul Social Român, București, 1928, p. 198.

școli pentru adulți, rezultatele în direcția lichidării analfabetismului au fost slabe, atât din motive materiale, cât și din cauza unei anumite mentalități.

Este necesar, însă, să combatem aprecierile care s-au făcut în legătură cu înapoierea, „întunericul” în care a fost ținut poporul român de către cercurile conducătoare din perioada interbelică³. Nu s-a făcut tot ce era posibil, nu întotdeauna elementul românesc de la sate a fost sprijinit în măsură suficientă de stat, adesea, lucrurile au fost lăsate să meargă de la sine, chiar dacă numeroși învățători, profesori, înalți funcționari din ministerul de resort au depus eforturi remarcabile. S-au realizat progrese notabile, deși inegale la diferite niveluri de învățământ. Ar fi însă greșit, dacă nu chiar grav, să vorbim de analfabetism în general, fără să precizăm natura analfabetismului din țara noastră în raport cu același fenomen din alte zone ale lumii, mai mult sau mai puțin dezvoltate.

Este suficient să amintim aici valoarea culturii și civilizației populare românești pentru a înțelege că știința și neștiința de carte nu trebuie luate separat și judecate în sine. Această cultură, cu o viață spirituală bogată, cu tradiții adânci, diferențiază poporul român de alte popoare sau populații mai mult sau mai puțin analfabete din zone mai apropiate sau mai îndepărtate ale lumii.

Mai trebuie menționat că numărul învățătorilor din țară a crescut de la 13 600 în anul școlar 1918 - 1919 la aproape 48 000 în anii 1937 - 1938. Numărul școlilor secundare teoretice și tehnice a crescut în aceeași perioadă de la 186 la 825, ca urmare, în primul rând, a necesităților dezvoltării industriale, bancare, a nevoilor administrației etc.

Învățământul superior a înregistrat și el progrese însemnate în raport cu cerințele sporite, economico - administrative și cu noua etapă de dezvoltare a științei și culturii. Pe lângă universitățile din București și Iași, s-a integrat în viața culturală a statului român Universitatea din Cernăuți și s-a întemeiat noua Universitate românească de la Cluj, numită, din 1927, Regele Ferdinand I. S-au înființat treptat numeroase școli politehnice, academii comerciale, de arhitectură și s-a dezvoltat învățământul artistic. Statul și unele instituții sau persoane particulare au ajutat material învățământul, au încurajat elevii și studenții merituosi, chiar dacă o serie de probleme privind cazarea în cămine și masa la cantine nu și-au găsit o rezolvare corespunzătoare.

În primii ani după Marea Unire, s-au depus eforturi deosebite pentru înlăturarea urmărilor războiului, pentru reluarea în condiții normale a procesului de învățământ. Cursurile s-au desfășurat la Vaslui cu greutate, într-un local închiriat inițial în clădirea fostei cooperative „Prevederea”, iar, ulterior, în casele Seriany⁴. În octombrie 1918, a fost convocată conferința profesorilor „*pentru a examina situațiunea în care se găsește școala și condițiunile particulare în care ea funcționează*”. S-au discutat probleme privind lipsa manualelor, scumpirea lor, repartizarea sarcinilor didactice și numirea dirigintilor de către directorul școlii.

³ Gh. Platon, V. Russu, Gh. Iacob, V. Cristian, I. Agrigoroaiei, *Cum s-a înfăptuit România modernă*, Iași, 1993, p. 332; vezi și I. Agrigoroaiei, D. D. Rusu, *Istoria românilor, Epoca contemporană*, Chișinău - Galați, 1992, pp. 109 - 111.

⁴ Gh. Stănescu, *Anuarul comemorativ al L.M.K din Vaslui pe anii școlari pe anii școlari 1890 - 1935*, Vaslui, 1935, p. 39.

În *Expunerea asupra situației județului Vaslui* din 1923 a prefectului Gh. Rășcanu, erau menționate 181 de școli primare și rurale, precum și o școală de fete la Zăpodeni. În comuna urbană Vaslui erau două școli primare de băieți cu 14 posturi, alte două pentru fete, cu 12 posturi, „două grădini de copii” care aveau câte un post, iar în cadrul învățământului secundar funcționau un gimnaziu, o școală normală, o școală profesională și o alta particulară, înființată de Societatea Ortodoxă a Femeilor Române, cunoscută sub numele de Liceul Ortodox de Fete, întemeiat în 1919. Există și o școală de meserii, în total fiind 11 unități de învățământ în acei ani, ceea ce însemna destul de mult, având în vedere mărimea localității⁵.

Se menționau și școlile de adulți care aveau un număr de 205 elevi. Se prezentau și unele date ce reflectau slaba preocupare pentru cuprinderea elevilor în școli. „*Astfel, din 22.164 recenzați de vârstă școlară erau înscriși în tot județul doar 15.744, (7.291 rămânând în afara școlii), iar în orașul Vaslui, din 2.096 recenzați, erau înscriși în școli 1.225, nefrecventând școala 422 băieți și 449 fete. Au fost situații când școlile se deschideau mai târziu sau își întrerupeau cursurile din cauza frecvenței reduse*”⁶.

Un loc important în cadrul învățământului vasluian l-a avut Școala normală „Ștefan cel Mare” (1919 - 1937), care avea misiunea să pregătească necesarul de cadre pentru dezvoltarea învățământului primar, în satele județului (învățători calificați). Unitatea, din varii motive, a funcționat de la 1 septembrie 1919 în localul Școlii nr. 1 de fete, în schimbul după-amiază, apoi, de la 1 septembrie 1920 la liceu, iar în decembrie 1923, mai ocupa partea dreaptă a localului fostului Gimnaziu „Kogălniceanu” care fusese construit pentru 160 de elevi, dar atunci învățau 500, pentru că funcționa aici și Școala de meserii. Tot în anul 1923, s-a început ridicarea noii școli pentru care Ministerul Instrucțiunii a dat 2.500.000 lei, iar 1.300.000 de lei s-au strâns din subvenții particulare. Cu multe greutăți Școala a fost terminată în 1926. Pentru internat a fost folosită temporar clădirea Școlii nr. 1. Destinul acestei frumoase clădiri a Școlii Normale este interesant. Aici a mai funcționat Gimnaziul comercial, apoi a fost cedată Ministerului Justiției care a folosit-o ca penitenciar, iar în zilele noastre, se află aici spitalul TBC.

Desigur, unitatea de referință a urbei a fost în continuare Gimnaziul „Mihail Kogălniceanu” Vaslui, înființat în 1890. Aglomerația și greutățile din Primul Război Mondial au perturbat serios cursurile, în special ale gimnaziului, pentru a se da posibilitatea refugiaților să-și susțină examenele. În anii 1917 - 1918 cursurile s-au desfășurat cu mari greutăți. Explozia depozitului de dinamită din 1918 a afectat clădirile școlilor din oraș, inclusiv localul liceului.

Întrucât în localul Gimnaziului „Mihail Kogălniceanu” funcționau, încă două unități de învățământ: Școala Comercială Elementară și Școala Normală „Ștefan cel Mare”, încep să apară discuții între directori. De altfel, lipsa de spații de școlarizare și de cadre calificate a fost resimțită acut în prima jumătate a secolului al XX-lea.

⁵ Gh. Rășcanu, *Expunerea asupra situației județului Vaslui*, 1923, pp. 29 - 32.

⁶ *Ibidem*.

În 1922, unitatea revine la condiția de gimnaziu, pentru ca din anul școlar 1924 - 1925, să redevină și să rămână liceu prin reînființarea claselor superioare. Prima promoție de absolvenți este menționată începând cu anul școlar 1926 - 1927⁷.

Pentru populația minoritară evreiască exista Școala primară „Assey-Tow”, absolvenții acesteia urmând în mare parte Liceul „Mihail Kogălniceanu”⁸.

După Marea Unire din 1918, învățământul din fostul județ Tutova a înregistrat progrese remarcabile, slujitorii catedrei ducând mai departe tradițiile luptei pentru propășirea neamului românesc. Astfel, învățământul preșcolar a cunoscut în perioada interbelică un ritm ascendent. Dacă în 1918 exista la Bârlad o singură grădiniță de copii, „Zânca Crăiescu”, în decurs de două decenii numărul unităților de acest gen a crescut la șase, al educatoarelor de la opt la 12, iar al copiilor de la 88 la 391⁹.

Învățământul primar continua să rămână segmentul de bază al școlii românești. Deși noile prevederi ale Ministerului indicau creșterea obligativității învățământului de la 4 la 7 clase, lipsa bazei materiale adecvate a făcut ca un număr mare de copii să abandoneze cursurile după primele clase.

Desigur, *Bârladul* era orașul cel mai dezvoltat din zonă cu o populație de peste 26.000 de locuitori și o tradiție culturală remarcabilă. Nu este de mirare că învățământul a înregistrat progrese deosebite. În anii interbelici, funcționau în urbe, șase școli primare de băieți și tot atâtea de fete cu peste 2.000 de elevi. Opt dintre ele, își desfășurau cursurile în localuri proprii, iar patru în locuințe închiriate. Amintim aceste unități de învățământ: Școala primară de băieți nr. 1 (str. Popa Șapcă), Școala primară de fete „Maria Șt. Gâlcă” (str. Ana Ipătescu), Școala primară de fete din Podeni (str. Dimitrie Cantemir), Școala primară de băieți și fete nr. 2 „C. Robu” (str. Al. I. Cuza), Școala primară de băieți și fete nr. 3 (str. Petru Rareș, nr. 41), Școala primară de băieți nr. 4 „Catinca Dobranici” (str. C. Hamangiu, nr. 18), Școala primară urbană nr. 5 de băieți și fete (str. Republicii nr. 141), Școala primară dublă (mixtă) nr. 6 „Cotu Negru”. Se adaugă Școala de aplicație și Școala primară israelită - română mixtă „Leizer și Ghizela Kaufman”¹⁰. Aceasta din urmă poate fi considerată prima școală mixtă din Bârlad care s-a format prin fuziunea în 1934, a școlii evreiești de băieți cu cea de fete, rezultând o unitate de învățământ unică într-o perioadă când școlile statului erau încă organizate pe sexe. Documentul de fuzionare a celor două instituții școlare fusese emis, la cererea Comunității Evreiești, de Ministerul Instrucțiunii, Cultelor și Artelor, Direcțiunea Învățământului Particular și Confesional¹¹.

Principalele probleme care trebuiau rezolvate de unitățile școlare bârlădene erau lipsa de mobilier, de material didactic, localuri adecvate, frecvența slabă ca urmare a condițiilor grele în care trăiau majoritatea copiilor, mai ales în cartierele marginase.

⁷ Nicolae Ionescu, Marin Moronescu, *Liceul Teoretic Mihail Kogălniceanu 1890 - 2010*, Editura Pim, Iași, 2011, p. 44.

⁸ Apud Paul Zahariuc, Lucian Lefter, *Vaslui. De la târg la oraș*, Editura PIM, Iași, 2014, pp. 239 - 250.

⁹ Oltea Rășcanu Gramaticu (coord.), *Istoria Bârladului*, vol. II, ediția a-II-a, Editura Sfera, Bârlad, 2002, p. 83.

¹⁰ *Ibidem*, p. 84.

¹¹ Paul Zahariuc, *Școala primară evreiască mixtă „Leizer și Ghizela Kaufman” din Bârlad (I)*, în ziarul „Obiectiv” - ediție de Vaslui”, din 17 decembrie 2013, p. 4.

Dezvoltarea rapidă a unor activități economice a dus la creșterea ponderii învățământului profesional, neglijat în mare parte înainte de 1918. La Bârlad, funcționau, după Marea Unire, patru școli profesionale, dintre care trei erau pentru fete: Școala de Industrie Casnică, Școala de Gospodărie Urbană, Școala Profesională de fete „Clotilda General Averescu” și Școala Industrială de Ucenici.

Concomitent s-a dezvoltat și învățământul liceal. Se constată o diversificare a acestuia. Alături de licee cu vechi tradiții - „Gh. Roșca Codreanu”, Școala Normală de băieți „Principele Ferdinand”, se afirmă și Liceul de fete „Iorgu Radu”, instituție menită să confere și fetelor posibilități de afirmare în domeniul pregătirii profesionale. Mai funcționa Liceul Industrial de fete, care provenea din Școala secundară profesională „Nicolae Roșca Codreanu”, înființată în 1901 și transformată în 1925, în Școala Normală de fete pentru ca în 1940 să funcționeze ca Liceu industrial de fete¹².

În oraș funcționa și un Liceu industrial de băieți, care provenea din Școala Inferioară de Meserii înființată în 1901 și transformată, în 1936, în Gimnaziul Industrial de băieți cu o durată de patru ani (cunoscut sub denumirea de Școala de Arte și Meserii). Liceul avea local propriu și ateliere adecvate pentru practică, favorizând absolvenților angajarea ca meseriași, atât pe raza orașului și în localitățile învecinate.

Dezvoltarea activităților comerciale a impus înființarea, în 1920, a unei școli comerciale cu o durată de trei ani, devenită apoi gimnaziu comercial. În 1926, a luat ființă Școala superioară de comerț, cu o durată de patru ani. Prin unificarea celor două unități, s-au pus bazele Liceului comercial cu 8 clase, sub patronajul Camerei de Industrie și Comerț a județului Tutova¹³. Absolvenții puteau ocupa funcții mărunte în comerț și în sectorul particular.

O instituție importantă de educație era și Școala Normală de băieți „Principele Ferdinand” care dădea anual promoții de învățători pentru lumea satelor. Distrugerile provocate de Primul Război Mondial și de cutremurul din 1940, au impus însă reparații îndelungate. Până în anul 1945, cursurile Școlii Normale au fost absolvite de 61 de serii, totalizând 1700 de învățători. Absolvenților li se elibera Diploma de capacitate pentru învățători, urmând să fie repartizați de Minister în satele din județul Tutova, cu un stagiu obligatoriu de cinci ani. Dintre cadrele didactice care au predat la Școala Normală amintim: poetul George Tutoveanu, Toader Angheluță, Nicolae Gaiu, Petre Todicescu (fost director al liceului), Virgil Apostoleanu, Stan Cucu, Cezar Ursu, Gheorghe Gâlcă (viitor prefect al județului Tutova)¹⁴.

Desigur, Liceul „Gh. Roșca Codreanu”, înființat în 1846, era principală instituție a învățământului bârlădean în perioada după Marea Unire. La reluarea cursurilor, în noiembrie 1918, clădirea era degradată. Directorul de atunci al Liceului, Ion Todicescu, a depus eforturi pentru refacerea ei. An de an, școala a scos promoții bine pregătite, din rândul cărora s-au ridicat cadre și personalități de valoare națională. Conform reglementărilor ministeriale, liceul a funcționat timp de șase ani cu șapte clase, pentru ca apoi să se revină la opt clase, reînființându-se și cele două secții: științifică și literară. Planul de învățământ a suferit ușoare schimbări. Pentru stimularea elevilor buni

¹² Oltea Rășcanu Gramaticu (coord.), *op.cit.*, p. 86.

¹³ Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Vaslui (în continuare D.J.A.N. Vaslui), Fond *Liceul comercial de băieți*, Bârlad, dos. 5/1938, f. 8.

¹⁴ Idem, Fond, *Școala Normală de băieți*, Bârlad, dos. 16/1944, f. 184.

cu o situație precară, se acordau burse provenite atât de la stat, cât și din donații particulare, precum bursa „profesor Toader Angheluță”, bursa „Aristița Pârvan”, dăruită de istoricul Vasile Pârvan, în amintirea mamei sale, bursa „profesor Dumitru Ion Ghimuș”, bursa academician „Constantin Hamangiu” și altele¹⁵.

Cu ocazia aniversării a 70 de ani de la înființare, la propunerea lui Vasile Pârvan, fost elev al școlii, la 6 mai 1924, s-a colectat suma de 34.000 lei cu scopul construirii unui internat, proiect care nu s-a realizat, turnându-se doar fundația, din lipsa fondurilor. În 1954 se va construi pe această fundație spitalul TBC din oraș¹⁶.

În cadrul Liceului activau cele două societăți ale elevilor, societatea literar - științifică „Stroe Belloescu” și Societatea „Matematica bărlădeană”, ambele contribuind la consolidarea cunoștințelor dobândite la ore și la stimularea creativității tinerilor,

Excursiile școlare și activitățile culturale, intrate în tradiție, au contribuit la educația patriotică a elevilor. Liceul a fost vizitat în anii interbelici de diferite personalități ale vieții culturale: Nicolae Iorga, Constantin Angelescu, ministrul Învățământului, Nifon Criveanu, episcopul Hușilor, savantul Vasile Pârvan, C. Hamangiu și alții. În 1926 s-a constituit Asociația Foștilor Elevi ai Liceului „Codreanu”.

După 1918, înființarea unor licee de fete devine o necesitate obiectivă, inclusiv pentru orașul Bârlad. Fetele nu mai puteau fi îndepărtate de la unele forme de instrucție superioară. Prin urmare, Ministerul Educației Naționale a aprobat cererea unui grup de cetățeni bărlădeni, în frunte cu George Tutoveanu, de înființare a unui liceu de fete.

La 11 octombrie 1921, în condiții grele, se deschid cursurile, orele ținându-se după amiaza la Liceul „Gh. Roșca Codreanu” și în localul Școlii primare de băieți nr.1. În urma unor eforturi considerabile din partea statului și a unor persoane particulare, s-au putut strânge fondurile necesare construirii unui edificiu care s-a inaugurat 15 ani mai târziu.

Disciplinele incluse în planul de învățământ erau asemănătoare celor de la liceele de cultură generală. În perioada interbelică, 838 eleve au absolvit această școală, dintre care o parte au urmat și cursurile universitare¹⁷.

Marea Unire din 1918 a avut consecințe profunde și asupra învățământului hușean. În urbea reședință a județului Fălciu - Huși, numită de scriitorul Virgil Caraivan „*orașul bisericilor și școlilor*”, se constituiau cercurile pedagogice cu tradiție până în zilele noastre. La 23 septembrie 1918, gimnaziul clasic „Anastase Panu” se transformă în Liceul de băieți „Cuza Vodă”, având prestigiul celei mai bune școli din localitate. Inaugurarea s-a făcut în prezența secretarului general al Ministerului Învățământului, Cădere Dumitru, și a directorului învățământului secundar, Cezar Papacostea. Ministrul acestui domeniu era cunoscutul geograf, Simion Mehedinți, iar primul director al noii instituții a fost Const. A. Holban¹⁸.

Evoluția Liceului „Cuza Vodă” era influențată în mare măsură de evenimentele politice și militare din prima jumătate a secolului al XX-lea. Unii directori și profesori conduceau formațiuni politice locale, iar cei mai mulți dintre ei ocupau această funcție

¹⁵ Cf. Traian Nicola, *Colegiul național „Gh. Roșca Codreanu” Bârlad*, Editura Sfera, 1996, p. 148.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ N. Iachim, *Contribuții la Monografia Școlii Generale de 10 ani nr.1 Bârlad*, Iași, 1971, p. 18.

¹⁸ *Apud*, Costin Clit, *Liceul teoretic „Cuza Vodă” din Huși - studiu monografic*, Editura Thalia, Vaslui, 2003, p. 42.

datorită afinităților politice, ceea ce în perioada interbelică devenise un obicei. Această instituție centenară a dat mari personalități culturii românești și universale. Unii savanți au învățat sau au predat la „Academia” de la Huși cum o numea marele psiholog Paul Popescu-Neveanu, fost elev al liceului: Mihai Ralea, Nicolae Hortolomei, Radu Cernătescu, Petre Constantinescu-Iași, Constantin Macarovici, Nicolae Gh. Lupu, Ion Gugiuman, Gh. Focșa, Petre Jitariu, Constantin Toma, Petru Ioan, Mihai Iancu etc.

Dintre profesorii liceului din perioada interbelică amintim: Ion Zelea Codreanu, Constantin Holban, Ștefan Bujoreanu, Constantin Enache, Mihai Bejenaru și alții.¹⁹

O altă unitate hușeană înființată în 1919 ca școală particulară a fost Liceul de fete „Elena Doamna” (Liceul „M. Kogălniceanu”), care funcționa temporar în casa lui Iorgu Berea, transformată după al Doilea Război Mondial în Spitalul de copii. În 1922 a fost construită o clădire nouă, cu 15 încăperi, din care șapte săli de clasă, iar în anul următor, a devenit liceu de stat. După 1948 a funcționat ca „școală medie” până în 1964, când s-a unit cu liceul „Cuza Vodă”. În 1919 ia ființă Școala Normală de Băieți, odată cu Seminarul, reînființat la 17 iulie, de episcopul Nicodim Munteanu, viitorul Patriarh al României. Totodată, funcționează în continuare și Liceul agricol, avându-l ca director, timp de 19 ani, pe inginerul Constantin Hogaș. În timpul său, s-a construit un nou local și s-a dat în folosință o crămă cu o vinotecă modernă pentru acea vreme.

O statistică realizată în 1935 de profesorul Petrea Ghenghea, directorul Școlii de băieți nr. 3, arată că la Huși existau trei școli primare de băieți, două școli de fete, două școli mixte, două grădinițe de copii, liceul de băieți, un liceu de fete, o școală comercială inferioară, o școală profesională de gradul I, o școală inferioară de arte și meserii „Ioan Corivan”, o școală de viticultură și o școală de cântăreți. Alte surse menționează clase de școală normală la Liceul „Mihail Kogălniceanu” și o școală normală de băieți, înființată în 1919²⁰.

Activitățile didactice în orașul dintre vii, beneficiau de o bună organizare teritorială, urbea fiind împărțită în cinci circumscripții școlare. Ce-i drept, atunci orașul era reședință de județ, având revizorat școlar, echivalentul inspectoratului școlar județean de azi.

În anii interbelici s-au succedat la conducerea Ministerului Educației Naționale, personalități de seamă din învățământul superior, îndeosebi din rândul partidelor istorice PNL și PNT, care au dus mai departe principiile reformei începută de Spiru Haret, precum: Constantin Angelescu (1920 - 1928), Ion Petrovici, Nicolae Costăchescu (1930), Dimitrie Gusti (1933), Petre Andrei etc. În minister a fost ca inspector general și Vasile Tănase, originar din comuna Delești, județul Vaslui.

Ministrul Constantin Angelescu a continuat spiritul haretian și a vizitat de mai multe ori județele Vaslui, Tutova și Fălciu, participând la inaugurarea unor construcții școlare sau la diferite congrese ale învățătorilor. Era însoțit de inspectorii generali, Vasile Pârvan și Constantin Holban, ambii absolvenți al Liceului „Codreanu” din Bârlad.

După 1918, s-au reorganizat Inspectoratele pe ținuturi. Cele regionale și revizor atele județelor Tutova și Fălciu aparțineau de Inspectoratul Școlar al Ținutului Dunărea

¹⁹ Cf. Th. Codreanu, (coord.), *Istoria Hușilor*, Editura Porto - Franco, Galați, 1995, p. 184.

²⁰ *Ibidem*, p. 182.

de Jos - Galați, iar Revizoratul Școlar Județean Vaslui aparținea de Inspectoratul Școlar al Ținutului Prut - Iași și de Inspectoratul Regional Iași. În fruntea Inspectoratului Școlar Teritorial Iași, s-au aflat profesori secundari renumiți, ajunși, ulterior, cadre universitare: inspectorii generali, N. I. Popa (1923), P. Marinescu (1927), Alexandru Bălănescu (1929), Vasile Tănase (1933), I. Andreiescu (1942), Constantin Bahrim (Murgeni), Dumitru Furtună și N. Negru (1938), Mihai Negură din Vaslui etc. Acesta din urmă va ajunge senator și ministru al Cooperăției²¹.

Revizoratul școlar al Ținutului Dunărea de Jos - Galați a fost condus în perioada interbelică de Gheorghe Caraman, Theodor Radu, Grigore Năfornită și de un eminent profesor de la Liceul „Cuza Vodă” Huși, *Constantin Asimînei*.

Printre revizorii școlari de la Revizoratul școlar Vaslui amintim pe Ilie Rășcanu (1920), Gh. Rășcanu (1922), C. Vasilache (1921 - 1931), Gh. Crețu, Gh. Ungureanu (1934-1935) și Emanoil Trifan (1935); subrevizorii V. Lipșa și Gh. Avramescu (1934 - 1935).

Revizoratul școlar al județului Fălciu aparținea de Revizoratul școlar al Ținutului Dunărea de Jos - Galați. Dintre revizorii cu o activitate îndelungată îi menționăm pe Ion Murgulescu, Marin Benghiu, Octav Agapi, C. Andriescu.

În ceea ce privește învățământul particular, la 10 martie 1926, a fost emis Regulamentul pentru punerea în aplicare a legii pentru acest tip de învățământ. Funcționarea școlilor particulare era condiționată de existența, în medie a cel puțin 10 elevi pentru fiecare clasă și minimum 20 de elevi pentru o școală, în cazul învățământului primar. Fiecare an școlar se finaliza cu un examen ce se desfășura în prezența corpului didactic. Conform unei situații înaintate Revizoratului școlar, în anul 1926, 41 de elevi din orașul Vaslui au solicitat susținerea examenului particular pentru diferite clase²².

După Marea Unire, școlile din fostele județe Tutova, Fălciu și Vaslui, au cunoscut un reviriment: se înființează noi unități de învățământ și se consolidează școlile existente la acea vreme, se generalizează învățământul de șapte clase, crește ponderea școlilor profesionale și de meserii. După Primul Război Mondial, apar două mari licee, la Huși, „Cuza Vodă” și „Mihail Kogălniceanu”, la Vaslui. Totodată, se înființează licee de fete în orașele reședință de județ, în timp ce liceele industriale își începeau acum activitatea.

În primii ani după Marea Unire, deși era în vigoare Legea Spiru Haret, care prevedea „*egalitatea instrucțiunii și educației*”, rețeaua școlară nu a cuprins toate satele și comunele din fostele județe vasluiene.

Urmările primului război mondial își arătau astfel rănila în învățământul din mediul rural. Unii elevi, îndeosebi orfanii de război, nu frecventau școlile și nu erau supuși controlului în această privință. Era de datoria învățătorilor să solicite comitetelor comunale ale societății „Ocrotirea orfanilor” ca aceștia să fie cuprinși la școală și supravegheați. Învățătorii se ocupau și de distribuirea alimentelor, conform cartelelor de autorizații.

²¹ Mihai Ciobanu, *Pagini de istorie a Inspectoratului Școlar Vaslui*, Editura Thalia, Vaslui, 2003, p. 17.

²² D.J.A.N. Vaslui, *Fondul Inspectoratului Școlar Vaslui*, dos. 31, f. 12.

Era o perioadă grea, când învățătorii erau nevoiți să-i ajute pe consilierii agricoli și pe agronomii regionali la executarea muncilor câmpului de către țărani. Ei trebuiau să se implice și în rezolvarea proprietăților funciare, problemă care măcina la acea vreme satele României.

Adresa Ministerului Cultelor nr.1023/1918 aducea la cunoștința învățătorilor mărețul act al Unirii Basarabiei cu țara mamă în neuitata zi de 27 martie 1918. Era nevoie de fixarea unei zile pentru ca apostolii „*să talmăcească elevilor în cuvinte bine alese, acest act de mare însemnătate națională*”²³. Energicul revizor școlar, George Tutoveanu numit, la 1 mai 1918, la Inspectoratul Școlar Județean Tutova, invita învățătorii bărbați, titulari sau suplinitori, localnici și refugiați din localitățile Dragomirești, Avrămești, Corodești, Florești, Micești, Gherghești, Mânzați, Lălești, Lunca, Șendrești, Fătăciuni și Ibănești, în comuna Puiești, unde „*aveau de discutat chestiuni de organizare școlară locală*”. Era nevoie de implicarea învățătorilor în refacerea țării după război și în efectuarea unui recensământ al populației școlare. Revizorul școlar era purtătorul de cuvânt al Ministerului Instrucțiunii și Cultelor: „*Țara întreagă se zbate în suferințe fără seamăn: multe gospodării sunt ruinate, unele sate au fost măcinate de boli, mai peste tot lipsesc vitele și chiar uneltele, iar starea învățământului e cât se poate de întristătoare. Din cei 840 000 de copii de vârstă școlară, abia 30.000 isprăvesc clasele primare. Ceilalți urmează doar o clasă, ori două, iar 300 000 nici nu calcă pragul școlii. Ne arată toată lumea cu degetul (...) altă scăpare nu-i decât să începem o MUNCĂ NOUĂ, iar îndemnul trebuie să vină de la școală și biserică*”²⁴.

La sfârșitul anului școlar 1917 - 1918, examenele de absolvire se țineau după legislația din anul precedent. Elevii școlilor Puiești, Gâlțești, Ruși, Strâmba și Bărtăluși fuseseră arondați Centrului de evaluare Puiești, în ziua de 10 iunie. Președintele comisiei era învățătorul diriginte Gheorghe Năstăsescu. Elevii de la Lălești și Călimănești, împreună cu cei din Avrămești erau repartizați la centrul de examen de la școala Mărășești, sub președinția învățătorului Gh. Mihalache. Învățătorii elevilor absolvenți trebuiau să aibă cu ei: matricola, catalogul, caietele de lucrări lunare, hărțile pentru teze și cerneală roșie pentru trecut notele. La sfârșitul examenului, conform Ordinului Ministerului nr. 27118/1917, toți diriginții școlilor rurale aveau obligația de a colecta și păstra cărțile de la elevi și absolvenți, spre a le folosi în anul școlar viitor. Utilizarea acestor cărți era aprobată la 1 septembrie 1918, prin Ordinul Revizoratului nr. 1654.

Odată cu începerea anului școlar 1918 - 1919 se introducea sistemul claselor în locul diviziei din școala rurală. De asemenea, învățătorii din Revizoratul Tutova au fost anunțați, că de la 1 aprilie 1919, „*ne vom conduce după calendarul gregorian. Ziua de 1 aprilie va purta data de 14 aprilie. Biserica va rămâne, deocamdată, a se conduce după calendarul iulian*”²⁵.

Erau modificări și la nivel administrativ. Județul Tutova era împărțit în trei circumscripții școlare, după numărul revizorilor școlari: Circumscripția 1, la centru (Bârlad), Circumscripția 2, la nord, și Circumscripția 3, la sud. Școlile Puiești - târg,

²³ *Ibidem*, f. 10.

²⁴ D.J.A.N. Vaslui, *Fond Inspectoratul Școlar Tutova*, dosar 22, f. 15.

²⁵ *Ibidem*.

Puiești sat, Rotari, Strâmba, Lălești, Călimănești, Cristești, Bărtăluși, Gâlțești, Ruși, Fântânele făceau parte din Circumscripția 2 și „erau puse sub controlul domnului revizor școlar clasa a II-a, I. C. Antonovici”²⁶.

Ministerul Instrucțiunii și Cultelor a emis Decretul Lege nr. 3138/ 1919 cu privire la organizarea comitetelor școlare, care aveau menirea de a strânge fondurile de carte și a pune în funcțiune școlile. Învățătorul era definit ca „sufletul care trebuie să stăruie mult și mai energic pentru aducerea la îndeplinire a legii învățământului”. Ministrul din acea vreme, dr. Angelescu, menționa că din comitet făceau parte primarul, preotul, fruntași ai satului și învățătorul. Sarcina principală era strângerea de fonduri pentru „satisfacerea nevoilor urgente ale școlii” odată cu începerea noului an școlar. Până atunci, comitetul avea datoria de a organiza serbări și colecte, trebuind să facă apel la proprietarii și oamenii de seamă din comună ca să ajute pe cât posibil școala, întrucât era nevoie urgentă de reparare a localurilor, de combustibili pentru încălzirea instituțiilor de învățământ.

În acele vremuri, învățătorul român a dovedit că munca sa era închinată poporului, fiind un exemplu de dăruire și devotament pentru țărani împroprietăriți prin reforma agrară din 1921. Revizorul școlar I. V. Balmuș îndemna învățătorii să facă „Începutul cel bun și să înceapă cu lucrarea grădinilor școlare și a celor proprii, povățuind sătenii, în mijlocul cărora trăiau, să respecte autoritățile și să nu se atingă de bunurile altora. Țărănimea trebuia să știe că nu a fost făcută proprietară pentru a-i satisface o ambiție, ci i s-a înlesnit să-și arate puterea de muncă. Orice petic de pământ nelucrat era o dovadă împotriva împroprietăririi”²⁷.

Nu toți învățătorii aveau mijloacele financiare necesare pentru a lucra pământul și erau nevoiți să-l arendeze prin licitație publică. Aceasta se făcea în prezența Subrevizoratului Școlar și se aproba în Comitetul Școlar Județean. Arenda se plătea înainte de ridicarea recoltei. În caz de neplată, Comitetul Școlar avea dreptul să vândă recolta, să rețină arenda și să dea arendașului restul din suma obținută.

Pentru punerea în aplicare a Decretului Legii 1407/1920, cu privire la exproprierea pentru „cauză de utilitate națională și împroprietărirea individuală a cultivatorilor de pământ”, învățătorii îndemnau sătenii să cumpere bonuri de împroprietărire pentru plata loturilor care se vor da în virtutea Decretului Lege, până la suma de 3000 de lei.

După reforma agrară din 1921, situația financiară și materială a multor familii din comune s-a îmbunătățit. A crescut interesul pentru învățătură și au apărut fiii de țărani absolvenți a patru clase care urmau școli secundare de meserii sau chiar facultăți.

Prin *Legea Învățământului* din 1924, durata școlii primare se prelungea la șapte ani, respectiv clasele I - IV, curs inferior, și V - VII, curs superior sau supra-primar. Ministerul Învățământului recomanda ca toate școlile primare care funcționau cu învățători plătiți de stat să-și pună firma cu numele „Școala primară de stat”²⁸.

²⁶ *Ibidem*, f. 24.

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ *Ibidem*, f. 14.

La 1 noiembrie se înființau școlile de adulți cu un curs obligatoriu, conform noii legi. Învățătorii trebuiau să ia măsuri de urgență pentru funcționarea acestora. Cursurile urmau să se țină de trei ori pe săptămână, câte două ore, seara.

Școala de adulți cuprindea două secțiuni:

1. Secțiunea analfabeților;
2. Secțiunea celor care au cursul primar neisprăvit.

În acei ani, erau la modă numeroase acte de caritate în școli. Revizoratul Școlar Tutova solicita periodic fonduri de la diferite unități de învățământ care o duceau mai bine pentru cele mai sărmene. De pildă, Școala normală din Predeal a cumpărat un număr însemnat de cărămizi din școlile Puiești, Lălești, Cristești, Călimănești și Fântânele²⁹.

În 1926, aveau loc primele alegeri comunale din România întregită, iar învățătorii de la sate au avut un rol determinant. Au avut au loc și mici altercații între săteni și învățătorii dornici de a convinge cât mai mulți votanți să vină la urne.

La conferințe, cadrele didactice dezbăteau aspecte referitoare la structura anului școlar, notarea elevilor, stabilirea calificativelor, „*asupra purtării, caracterului sau aptitudinilor elevilor*” șamd, cu preocuparea constantă de a menține exigența necesară unui proces-instructiv - educativ de calitate³⁰. Se considera că o anumită indulgență manifestată în anii războiului nu mai putea fi menținută, aducând deservicii calității învățământului.

Cadrele didactice s-au străduit să fie la înălțimea misiunii educative încredințate. Aceste constatări ies în evidență din procesele verbale și notele de control de la diferite inspecții. Ele reflectau preocuparea competentă a corpului didactic pentru problemele de fond ale învățământului românesc.

Dincolo de inerentele schimbări de cadre, era evidentă o anumită continuitate, mulți profesori desfășurau în cadrul unei școli întreaga sau aproape toată cariera didactică. În acei ani, aveau un număr redus de ore în catedră (10 - 12) și puteau să se pregătească pentru lecții.

O circulară a Ministerului Instrucțiunii din primii ani după Marea Unire, arăta că „*datoria școlii nu este numai de a da tinerilor învățătură, ci și de a face educație, adică sa-i obișnuiască cu bune deprinderi și să le formeze un suflet curat*”. Se interzicea elevilor să se plimbe sau să staționeze în grupuri pe străzi, să frecventeze localurile de spectacole, petreceri sau distracții care pot dăuna educației (teatrele cu „*piese frivole*” și imorale, teatrele de varietăți, cabareturile, berăriile, cafenelele, cârciumile, localurile cu jocuri de noroc, cluburile, sălile unde se țin întruniri sau conferințe politice etc.”). Fumatul, atât în școală și în afara ei, era interzis fiind considerat o gravă infracțiune școlară. Regulamentul școlilor secundare prin art. 174, obliga elevii „*să fie îmbrăcați simplu și curat*” (...), „*să poarte uniforma fără excepție și în tot locul, să poarte pe mână stângă un ecuson cu numărul matricol, să se tundă cu mașina nr. 1*”³¹.

Noul cadru social-politic a deschis largi perspective vieții culturale și spirituale a țării. Învățământul de toate gradele a cunoscut o dezvoltare fără precedent în întreaga

²⁹ Ibidem.

³⁰ D.J.A.N. Vaslui, *Fond L.M..K* pachetul 38, dosar 205/1915 - 1924, f. 48.

³¹ Ibidem.

țară. În pofida menținerii unor greutăți materiale, un număr tot mai mare de copii au putut urma diferite forme de învățământ.

La conferința profesorală de la începutul anului școlar 1925 - 1926, cadrele didactice s-au întrunit *„pentru a se consfățui asupra măsurilor prin care să realizăm un însemnat progres, în câștigarea cunoștințelor de către elevi, cerute de programe”*, în vederea *„unei educațiuni care să fie în concordanță cu valorile culturale pe care tindem a le împărtăși școlarilor noștri”*³².

Printre *„legile noi de unificare”* elaborate între anii 1922 - 1926, de o mare însemnătate era *Legea pentru învățământul primar al statului și al învățământului normal primar, din 26 iulie 1924*. Reprezenta un moment de referință dintr-o acțiune amplă de dezvoltare și modernizare a școlilor de toate gradele, în care statul român s-a angajat cu multă hotărâre și cu o contribuție materială substanțială. Se impunea, pe de o parte, reforma învățământului potrivit cerințelor moderne, iar, pe de altă parte, unificarea învățământului primar trebuia să înlocuiască cele patru tipuri de organizare școlară existente la cea vreme. Astfel, se stipula că *„școala trebuie să provoace pretutindeni o primenire a sufletelor, să trezească conștiința națională la cultura și viața românească. Numai luminând și întărind cunoștința națională vom putea spori puterile de viață și de rezistență ale neamului la toate asalturile din afară și dinăuntru în noile granițe ale Regatului”*³³.

Votul universal și împrăștierea sătenilor au impus *„democratizarea învățământului, adică răspândirea cât mai largă a culturii în straturile adânci ale poporului.”* Școala era cel dintâi factor menit să formeze conștiința cetățenească necesară exercitării drepturilor politice în *„interesul țării, și pentru binele obștesc”*, iar împrăștierea *„cerea ca școala să formeze din copiii de plugari oameni luminați, spirite deschise, accesibile la progres, capabile să înțeleagă rostul lucrărilor pe care le impunea cultura sistematică a pământului și întrebuițarea uneltelor agricole perfecționate spre a spori rodirea solului. Democrația dă puțință oricui, fără deosebire de credințe religioase, de stare economică sau socială, să se înalțe până acolo unde munca și puterile sale îi permit, căci numai astfel se poate stabili ierarhia meritului. Dar, pentru ca fiecare să se poată înălța, trebuie ca oricine să aibă libertatea și posibilitatea de a căpăta învățământul cel mai larg pe care țara îl poate da. Numai procedând astfel, țara pune în evidență și poate folosi toate valorile pe care le posedă”*³⁴.

Învățământul primar era declarat *„unitar pe tot cuprinsul țării, obligatoriu și gratuit”*. În școlile statului, învățământul primar se predă în limba română, iar *„în comunele cu o altă limbă decât limba română, Ministerul Instrucțiunii Publice va înființa școli primare cu limba de predare a populației respective, în aceeași proporție ca în comunele românești”*. În aceste școli, studiul limbii române era însă obligatoriu, în numărul orelor stabilit prin regulament³⁵. Legea conținea prevederi referitoare la

³² Ibidem.

³³ I. Agrigoroaiei, *România interbelică*, vol. I, Editura Universității „Al. I. Cuza” Iași, 2001, p. 247.

³⁴ *Legea pentru învățământul primar al statului și pentru învățământul normal primar cu Expunerea de motive prezentată Corpurilor Legiuitoare de Dr. C. Angelescu*, ministrul Instrucțiunii Publice, București, 1925, pp. 4 - 5.

³⁵ Ibidem, pp. 57 - 58.

aplicarea obligativității învățământului primar (inclusiv la amenzile pentru absențe nemotivate, care puteau fi transformate în închisoare), la înființarea și funcționarea școlilor primare, la recensământul populației școlare, la personalul didactic (condițiile de numire, titularizare, distincții și recompense, pedepse, mijloacele de perfecționare, salarii etc.)³⁶.

Întreținerea învățământului primar era în sarcina comunelor, statul contribuind doar cu plata personalului didactic. Comunele aveau sarcina de a construi, repara și întreține localul de școală și locuința directorului, înzestrau școala cu material didactic, se îngrijeau de curățenie, de încălzitul și luminatul localului școlii, plăteau oamenii de serviciu ș.a. Erau precizate atribuțiile comitetului școlar comunal, precum și ale celui județean.

Legea prevedea înființarea „*bibliotecilor școlare cu cărți instructive și morale, cu scopul de a cultiva la copii gustul de citit și a li se îmbogăți mintea de cunoștințele folositoare*.” Pe lângă bibliotecile școlare funcționau și bibliotecile populare „*cu scopul de a răspândi în popor cunoștințe folositoare*”. Ambele biblioteci erau înzestrate cu multe cărți alese din lista întocmită de Comisia bibliotecilor de pe lângă Ministerul Instrucțiunii, pentru alte cărți cerându-se aprobarea revizoratului școlar. Pe lângă școlile normale, urmau a se înființa biblioteci pedagogice, „... *înzestrate cu cărți de literatură, istorie, geografie, științe, pedagogie și didactice, spre a fi utilizate de membrii corpului didactic pentru cultura generală și profesională*”.

Titlul al II-lea al Legii se referea la învățământul normal - primar, prevăzându-se că „*școlile normale sunt așezăminte de stat a căror menire era de a forma corpul didactic al școalelor de copii mici și al școalelor primare. Ele vor avea aceeași organizare în toată țara*”. Pe lângă fiecare școală normală funcționa câte o școală de aplicație, care trebuia să dispună de o bucată de pământ îndestulătoare lucrărilor practice din agricultură, horticultură, pomicultură și silvicultură, precum și de ateliere pentru activități practice. Școlile normale aveau internate, elevii putând fi bursieri, semibursieri și solvenți. Toți elevii se angajau să servească cel puțin zece ani de învățământ, absolvenții care nu intrau în învățământ și învățătorii care-l părăseau înainte de expirarea acestui termen „*vor fi dați în urmărire, ei sau reprezentanții lor legali, fiind obligați să*

³⁶ Salariile membrilor corpului didactic primar se compuneau din *leafă* și din *gradație*. Leafa titularilor se menținea la nivelul adoptării legii, până „ce se fixa prin statul de retribuțiuni al funcționarilor publici.” Gradația se acorda în raport cu timpul servit în corpul didactic și anume: 25% după 5 ani; 50% după 10 ani; 75% după 15 ani; 100% după 20 de ani, și 125 % după 25 de ani. Ca distincție, se acorda gradația de merit, 25% la ultima leafă de bază. „*Membrii corpului didactic primar și normalişti, care nu sunt originari din județele de mai jos și care vor merge să funcționeze în județele: Bihor, Sălaj, Hunedoara, Vișnița, Văscăuți, Coțmani, Zastvana, Hotin, Tighina, Cetatea-Albă, Ismail, Durostor și Caliacra, și-și vor lua angajamentul că vor servi cel puțin 4 ani la școlile din aceste județe, vor primi pentru tot timpul cât vor funcționa la aceste școli un spor de leafă de 50%; termenele gradației li se vor socoti din 4 în 4 ani, iar stagiul cerut (...) pentru înaintări li se va reduce cu un an. Acestor învățători li se va acorda o primă de deplasare egală cu de trei ori salariul lunar cu accesoriile, la cei căsătoriți, și cu de două ori la cei necăsătoriți. Învățătorilor care își iau angajamentul că se fixează pentru totdeauna în localitățile de mai sus, termenele de gradație li se socoate din 3 în 3 ani, vor putea primi și un lot de colonizare de 10 ha, din cele disponibile*”. (Codul Hamangiu) *Codul general al României. Legi noi de unificare*, vol. XI - XII, 1922 - 1926, pp. 554 - 555.

*restituie statului cheltuielile făcute cu întreținerea și instrucțiunea lor în școlile normale*³⁷.

Legea pentru învățământul primar al statului din 26 iulie 1924 cuprindea și școlile particulare. S-a adoptat în acest sens, Legea asupra învățământului particular promulgată la 22 decembrie 1925³⁸ „*Învățământul și educația elevilor - se stipula în art.1, se pot face în afară de școlile statului, și în școli particulare (ale confesiunilor, ale comunităților, ale particularilor) sau în familie*”. Școala particulară se putea înființa numai pe baza unei autorizații date de Ministrul Instrucțiunii și funcționa sub supravegherea și controlul acestuia. Puteau fi școli particulare, școli de copii mici, școli primare, școli de grad secundar cu învățământ teoretic sau practic. Conform articolului 8, „*nu se pot înființa pe cale particulară școli normale și superioare cu grad universitar*”³⁹.

La 8 martie 1925, a intrat în vigoare Legea pentru modificarea legii asupra învățământului secundar și superior, care se referea la modul de promovare a unor clase și trepte, la reintroducerea examenului de bacalaureat și la echivalarea diplomelor și certificatelor obținute în străinătate.

La 15 mai 1928, a fost promulgată Legea pentru organizarea învățământului secundar. Ea prevedea un liceu cu șapte clase și două cicluri, reenunțându-se la clasa-a VIII-a. Această reducere, criticată în epocă, s-a făcut, cum va recunoaște mai târziu însuși, ministrul C. Angelescu, din motive financiare⁴⁰.

Legiuitorul și-a propus să realizeze „liceul unitar”, în care cele trei secții ale clasei a VIII-a (clasică, reală și modernă) au dispărut, fiind înlocuite printr-un „*învățământ unic pentru toți elevii, rămânând ca specializarea să se facă în universitate sau în școlile superioare actuale*”. S-a considerat că alegerea timpurie a specializării (la terminarea gimnaziului de trei clase) ar fi o greșeală și că această specializare s-ar face în dauna culturii generale. Aceste argumente nu vor rezista multă vreme, revenindu-și la liceul de opt clase, cu secțiile literară și științifică. Legea a urmărit să consolideze învățământul gimnazial, să ridice școala secundară practică la nivelul școlii secundare teoretice, să stabilească o legătură cât mai strânsă între diferitele grade și ramuri de învățământ, să elimine deosebiri între școlile secundare de băieți și cele de fete, să reducă numărul elevilor dintr-o clasă, să restabilească prestigiul Bacului reintrodus în 1925 etc.

³⁷ *Ibidem*, pp. 562 - 563.

³⁸ *Ibidem*, pp. 582 - 596.

³⁹ Prin derogare de la acest articol se permitea funcționarea în continuare a școlilor normale particulare care existau înainte de 1 decembrie 1918 și care au funcționat neîntrerupt până în 1924, urmând a se conforma legii de față (*Ibidem*, p. 596).

⁴⁰ „*Reducerea claselor de la opt , câte erau în liceul lui Haret, la 7, câte prevedea legea din 1928, era imperios cerută de starea noastră socială și economică din acest moment. Nevoile noastre în această privință erau foarte mari și foarte urgente. Atât golurile lăsate în urma războiului. înmulțirea serviciilor și necesitatea de a avea cât mai mulți factori producători ne cereau orientarea acestui învățământ, fără a-i periclita, bineînțeles, organizația și rezultatele lui. Această, scădere a anilor de liceu era compensată printr-un an de specializare, un an preparator, înainte ca elevul să intre în adevăratele studii ale universității.*” (C. Angelescu, *op.cit.*, p. 56).

Dincolo de unele prevederi mai greu de acceptat și de aplicat în condițiile de atunci, legea s-a înscris în amplul efort de modernizare care a continuat după depășirea dificultăților generate de criza economică în anii 1929 - 1933. Măsurile adoptate de statul român în anii 1918 - 1928 au condus la unificarea în plan național a sistemului de învățământ și au contribuit substanțial la dezvoltarea rețelei de școli pe întreg cuprinsul României.

Setea de învățătură s-a manifestat puternic în rândurile populației românești de pretutindeni, dar a fost poate mai evidentă în provinciile eliberate, acolo unde au fost înlăturate barierele culturale puse de vechile stăpâniri. Noul cadru legislativ și opera practică realizată puneau în evidență progresele remarcabile obținute într-o perioadă scurtă de timp, la nivelul întregii țări, în fiecare provincie, în fiecare județ. Învățământul românesc în acei ani s-a confruntat cu greutăți materiale, cu insuficienta pregătire a unor cadre, cu anumite inconsecvențe în politica școlară etc. Multe din acestea nu puteau fi înlăturate în câțiva ani. În ansamblu, însă, statul român era într-o acțiune solidară cu largi categorii ale populației, punând la dispoziție specialiști în posturi cheie. Se acorda un sprijin financiar deloc neglijabil învățământului, realizându-se o primă etapă dintr-un plan care cuprindea mai multe decenii. Așa cum s-a spus, la formidabila presiune de jos, s-a răspuns cu o puternică și conștientă acțiune de sus.

În Anuarele liceelor publicate în perioada interbelică, găsim informații interesante cu privire la încadrarea, conducerea și absolvenții. Ele cuprindeau rubrici speciale cu amintiri, aprecieri și sugestii privind activitatea extrașcolară, cât și unele studii ale elevilor și profesorilor școlii. Unele dintre ele făceau referire la disciplinele de învățământ, programe și manuale etc.⁴¹

Dacă până în 1918 erau 25 școli normale, până în 1928 numărul acestora s-a ridicat la 101, iar numărul elevilor a crescut de la 14.500 la 25.410. În 1919 funcționau 32 de gimnazii și 35 de licee de stat, pentru ca în 1928 să se ajungă la 168 de gimnazii și 188 de licee de stat. S-au înființat 35 de școli de meserii, de comerț și profesionale (în afară de școlile agricole care aparțineau de Ministerul Agriculturii), alocându-se sume mai mari pentru dotarea atelierelor. Cu toate aceste rezultate notabile, așa cum s-a observat în epocă, în ceea ce privește numărul învățătorilor, al gimnaziilor și al liceelor de stat raportat la numărul locuitorilor, România stătea mai rău decât multe state din Europa, chiar și față de unele țări vecine⁴².

Marea Unire a influențat și numărul locuitorilor știutori de carte. Se știe că Transilvania și Bucovina aveau un procent de știutori de carte superior Vechiului Regat, de aceea s-au luat măsuri pentru dezvoltarea rețelei de învățământ și în celelalte zone ale țării, îndeosebi în Basarabia, unde populația românească era în mare parte analfabetă. Conform recensământului din 1930, proporția știutorilor de carte în Moldova era de 57% - 71,3% dintre bărbați și 43,3% dintre femei, fiind mai scăzută în mediul rural.

În privința ordinii județelor, situația se prezenta astfel: Brașov- 86,9% știutori de carte, Sibiu - 85%, Odorhei - 85%, Timiș- 80%, Covurlui - 69,6%, Iași - 62,2%,

⁴¹ C.G. Bedreag, *Patruzeci de ani de la înființarea Liceului Internat „C. Negruzzi” din Iași. 1895 - 1935*, Iași, 1937, pp. 133 - 134.

⁴² C. Angelescu, *op.cit.*, p. 14.

Vaslui - 61,2%. Interesant este faptul că 85,1 %, dintre știutorii de carte aveau o instrucție primară, iar în învățământul secundar, era echilibru între bărbați și femei⁴³.

În strânsă legătură cu conținutul programelor școlare și al orarului se aflau, firește, manualele didactice. Materialele de arhivă din școli evidențiază existența listelor de manuale care erau recomandate pe discipline, pentru fiecare clasă de studiu. Au fost și rare situații în care s-a semnalat lipsa manualelor. La clasa a-IV-a programele erau întocmite în grabă și lipsa manualelor au dus la multe nedumeriri. „*Pentru elevul secundar, manualul e indispensabil, iar programele analitice trebuie să fie atent revizuite pentru a le pune de acord cu puterile școlarilor și obligațiile vremii și întocmirilor sociale*”- se arăta, pe bună dreptate, în cadrul consfătuirilor personalului didactic.

Lista manualelor recomandate elevilor în conformitate cu art.179 din Regulamentul de funcționare a școalelor secundare, publicată în „Monitorul Oficial” nr. 184 din 21 august 1929, cuprindea un număr impresionant de manuale, având ca autori nume de prestigiu ai învățământului și culturii românești: Simon Mehedinți, Al. Rosetti, Al. Graur, P.P. Panaitescu, Gh. Țițeica, Andrei Oțetea, I. Petrovici, Tr. Bratu, D. Gusti, Tr. Herseni, M. Ralea, Șt. Bârsănescu, P. Andrei, D. Pompei, C. Brăiloiu etc.⁴⁴

Dintre manualele care au făcut carieră în anii interbelici menționăm pe cele de geografie redactate de Simion Mehedinți. Marele nostru geograf a procedat la descrierea și caracterizarea teritoriului, operând cu două noțiuni al căror conținut nu se suprapun în întregime: hotarele Țării Românești sau marginile pământului românesc și hotarele statului realizat în 1918, pentru a constata fără nici o urmă de revizionism, că ultimele înconjoară un spațiu mai redus decât cel dintâi. „...în ținutul înconjurat de Nistru, Marea Neagră și Dunărea de Jos se cuprinde pământul românesc”- își începea cu această precizare Simion Mehedinți, cartea apărută după Primul Război Mondial, mențiune reluată și în numeroasele ediții care i-au urmat, în colaborare cu George Vâlsan, și, apoi, cu Vintilă Mihăilescu. Numărul mare al edițiilor se explică și prin faptul că ele constituiau manualele care se adresau claselor de la școala primară la școala normală, pentru cursul secundar și cel superior. Chiar dacă unele aprecieri sunt depășite, ca urmare a progreselor înregistrate de cercetarea de specialitate, numeroase abordări metodologice și de sinteză își păstrează întreaga valoare științific-educativă și azi⁴⁵.

Activitatea extrașcolară a cadrelor didactice era diversă, rolul dascălilor din fostele județe Fălciu, Tutova și Vaslui, fiind remarcabil. Ea se desfășura sub forma șezătorilor literare- cu sprijinul bibliotecii, excursiilor, serbărilor. Se adăugau acțiunile cercetașilor și străjerilor, fără a neglija activitatea unor asociații și societăți culturale ale elevilor. Activitățile extrașcolare se desfășurau săptămânal, de regulă, sâmbăta, după-amiază, în cadrul unor societăți literar-științifice.

Evidențiem în această direcție participarea învățătorilor și profesorilor la îndrumarea unor reviste școlare, precum „Vlăstarul” a Liceului „Mihail Kogălniceanu” din Vaslui. Totodată, remarcăm acțiunile cultural-educative din cadrul organizației „Micii dorobanți”, înființată în 1906. Cu certitudine, din 1914 s-a format o cohortă de

⁴³ I. Agrigoroaiei, *op. cit.*, p. 256.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 11.

⁴⁵ S. Mehedinți, G. Vâlsan, *România*, București, 1929, p. 5.

cercetași și la liceul „Mihail Kogălniceanu”, denumită „Peneș Curcanul” și condusă aproape două decenii de I. Vinograschi.

Cercetașii din școli se pregăteau în diferite direcții: sanitari, telefoniști, curieri etc. În anii 1916 - 1918 activitatea cercetașilor a fost intensă și avea drept scop înlocuirea celor imobilizați pe front. S-a înființat atunci, în Vaslui, Colonia cercetașilor refugiați, în care elevii și-au completat studiile întrerupte din cauza războiului și au participat la muncile agricole.

Cercetașii participau la diferite acțiuni și excursii, autoritățile locale implicându-se în sprijinirea lor, cum a făcut-o generalul I. Rășcanu, care a obținut un vagon de transport gratuit pentru cercetașii de la L.M.K., în 1931. Cohorta „Peneș Curcanul” avea un efectiv de 100 de cercetași- 80 de elevi ai liceului și 20 ai școlii de meserii. Lucrările trimise la expoziția cercetașilor pe țară au fost foarte bine apreciate. De menționat este și înființarea unei organizații a „șoimilor” la Școala nr. 2 băieți din Vaslui, cu 90 de copii⁴⁶.

La începutul anului 1929, Revizoratul Școlar Tutova, îi ruga pe învățătorii diriginți să sprijine organizarea unităților de cercetași. Se admitea tunică cercetașului - de culoare kaki, ca uniformă școlară, alături de uniforma obișnuită, menținându-se numărul matricol regulamentar cusut pe mânecă.

În concluzie, două mari probleme au fost depășite de școala românească după 1918: integrarea a *celor patru sisteme* de învățământ existente în vechile provincii istorice și racordarea la noile cerințe ale vremii, de modernizare și industrializare a țării. Un rol esențial în modelarea sistemului de învățământ din primul deceniu interbelic l-a avut ministrul liberal al educației, Constantin Angelescu, care a continuat și dezvoltat sistemul lui Spiru Haret, adaptându-l la condițiile României întregite.

S-au înființat numeroase școli în sate și comune, licee industriale și de fete în orașe, iar învățământul clasic a fost simplificat. Totodată, școala tehnică s-a îmbunătățit semnificativ pentru a furniza lucrători pentru fabricile care se construiau în țară.

Demersul nostru este perfectibil, el fiind un omagiu adus slujitorilor școlii care, prin iubire, dăruire și speranță au contribuit la afirmarea învățământului de pe aceste meleaguri după Marea Unire.

⁴⁶ Al. Mănciulescu, *Anuarul Liceului „Mihail Kogălniceanu”*, 1931, p. 23. În România primele informații despre cercetășie ajung prin intermediul lui Gh. Munteanu-Murgoci. Primele patrulă de cercetași au apărut în anul 1912 la Brașov și București. În timpul Primului Război Mondial, alături de armată și în sprijinul ei, cercetașii au activat în spatele frontului sau chiar pe front, numeroși eroi cercetași înscriind fapte de vitejie. Printre ei amintim, pe Ecaterina Teodorescu și gen. Eremia Grigorescu. Din Asociația Cercetașii României au făcut parte și mari personalități ale vieții politice și culturale românești. Din păcate, în anul 1937, ea este desființată de Regele Carol al II-lea și în locul ei s-a înființat Străjeria. În primăvara anului 2014, Muzeul Județean „Ștefan cel Mare” Vaslui, a inaugurat o interesantă expoziție pe această temă.

GHEORGHE PETRAȘCU O VIAȚĂ TRĂITĂ ÎN DOUĂ RĂZBOAIE*

Daniela ALECSĂ**

Cuvinte cheie: *Orașul Tecuci, cercetaș, Gheorghe Petrașcu, Primul Război Mondial.*

Keywords: *the city of Tecuci, scout, Gheorghe Petrașcu, First World War.*

Abstract

Gheorghe Petrașcu was born in Bucharest in the winter of 1904. He spent his childhood years at Tecuci, where, at the age of 11 he enrolls in the scouting movement of Tecuci. The legion "Miss Oltea" Tecuci cohort, was founded in the winter of 1915. In the Bulletin of Romania's Scouts Association – the year of 1915, here there are published the committee of honour, patronage and local of the cohort they belonged to Nestor Cincu, Teodor Cincu, Diamandi Juvara, as well as military staff.

The notes made by Gheorghe Petrașcu in his scout notebook - a true war journal, are true glimpses of the bombing of Tecuci in the summer of 1917, a terrifying picture of a city that went through fire and destruction, suffering, fear and death. The descriptions are laid on paper like a sequence of events, with precise dates and hours, places and buildings destroyed after bombings.

He will start a military career and, within the Artillery Regiment 5, will be part of the bloody battles of the Romanian Army during the Second World War, on the east front and west front.

He remains dedicated to the Romanian scout movement even after the war, he gets involved in the restoration of the monument - The Statue of the Scout, on its old placement, from where the communist regime moved it and melted it at a Tecuci factory. The statue was made in 1925 in honour of the scout heroes fallen into the battles that took place around the city of Tecuci in 1916.

In the year of 1996, he passes away in Tecuci, a few months after the Statue of the Scout was rebuilt and placed on its old location.

S-a născut în iarna anului 1904, februarie 28 în București. Din manuscrisul biografic înmănat Muzeului de Istorie „Teodor Cincu” Tecuci, nu reiese că ar fi avut și alți frați. Tatăl, originar din zona Sebeșului a lucrat ca funcționar în cadrul Companiei de Căi Ferate Române, mama fiind casnică. Datorită ocupației tatălui, se va muta împreună cu familia în orașul Tecuci, urmând cursurile primare între anii 1910 - 1914 în cadrul Școlii primare nr.1. În anul 1920 va absolvi cursurile Gimnaziului „D. A.

* Toate informațiile biografice au ca sursă manuscrite aflate în patrimoniul Muzeului de Istorie „Teodor Cincu” Tecuci.

** Muzeograf, Muzeul de Istorie „Teodor Cincu” Tecuci.

Sturdza” din Tecuci. Aceștia sunt anii fierbinți pe care copilul Petrașcu îi va simți și trăi din plin.

În anul 1914 se conturau premisele Primul Război Mondial. La început România nu a fost parte a acestui conflict. În această perioadă de aparentă liniște, se dezvoltă mișcarea cercetășească în România. Primele informații ajung în țară în anul 1913 prin intermediul unor publicații străine. (În Anglia se putea vorbi despre cercetășie din anul 1908.) Tinerii, și nu numai, sunt atrași de ceea ce înseamnă și implică cercetășia. În primăvara anului 1914 se constituie Asociația „Cercetășii României” care, un an mai târziu este recunoscută ca „persoană morală” prin lege, publicată în MO din 9 aprilie 1915. Înainte de aceasta, în iarna anului 1915, la Tecuci se constituie Legiunea „Doamna Oltea” cohorta Tecuci, sub patronajul Asociației „Cercetășii României”.

În Revista „Cercetașul” din aprilie 1915 găsim date despre constituirea Legiunii Cercetășești la Tecuci. La început aceasta avea 150 de membri cercetași din rândul tinerilor, conduși de prefectul județului de atunci - Ovidiu Gherghel, acesta fiind și președintele biroului permanent de cancelarie. Din acest birou făceau parte și colonel Nicolae Sinescu - comandantul Reg. 6 Roșiori Tecuci, colonel Nicolau Constantin Pribegi - comandantul Reg. 11 Roșiori și colonel Șoltiș - comandantul Regimentul 6 Tecuci no. 24¹.

Conform legii, conducerea era structurată pe patru comitete din care făceau parte mari oameni de stat și personalități importante ale vremii: principele Carol (viitorul Rege Carol al II-lea), pe atunci în vârstă de 22 de ani, ministru I.G. Duca (care, în anul 1933 avea să fie asasinat de legionari), precum și trei lideri politici locali: Alecu P. Anastasiu, Nestor Cincu și Ionel Georgiade.

În rândul cercetașilor se va înscrie și tânărul Gheorghe Petrașcu, făgăduind că va respecta legământul și legea cercetașului. Printre manuscrisele și documentele donate muzeului, se află un carnet de cercetaș, o chitanță în baza căreia își plătea contribuția către legiune și un jurnal de însemnări. Chitanța este datată în iarna anului 1916. Neavând alte informații, vom considera că aceasta ar fi data de înscriere în legiune. Începând cu acel an, copilăria îi va fi marcată de ororile războiului, cunoscând suferința, spaima, nedreptatea, dând dovadă de curaj.

Carnetul de însemnări seamănă cu un jurnal de război, fiecare eveniment având notate date calendaristice, zi, lună, an, oră. Tabloul terifiant al unui oraș trecut prin foc și distrugere este descris, așa cum poate înțelege și cum se poate exprima un copil de 12 ani. Suferință, nedreptate, spaimă, moarte, toate aceste sentimente și trăiri se regăsesc în foile de însemnări din jurnalul de cercetaș al tânărului Gheorghe Petrașcu. Notițele încep în iarna anului 1916, luna februarie 16 („Astăzi a murit regina Elisabeta, ora 8,30 minute”). Cele mai fierbinți episoade sunt cele din vara anului 1917 când, orașul Tecuci, este bombardat zile în șir, punctul fierbinte fiind gara și triajul CFR.

„Tecuciu 2/ VII 1917

Astăzi la ora 9 ziua a venit un aeroplan de asupra gării acesta a făcut o tumbă și deodată sa auzit o pocnitură ca de tun și un fum negru după vreo 2 minute alta și pe urmă a mai dat trei una a căzut în parc alta a căzut între secție și gară și alta întrun butoi cu gaz acesta imediat a luat foc pe lângă el au fost mai multe grămezi de scânduri

¹ „Cercetașul”, Buletinul lunar al Asociațiunii „Cercetășii României”, aprilie 1915, anul I, nr. 10, p. 9.

acestea au luat și ele foc de la acestea sa întins focul la un vagon cu obuze pentru artileria grea acesta a luat foc și începând a pocni și aruncând bucăți de schije până în strada Elena Doamna iar geamurile sau spart la numeroase case. De la acest vagon au luat foc mai multe vagoane cu gaz păcură și unele cu benzină pe urmă au explodat mai multe vagoane cu proiectile și cartușe după această catastrofă au mai luat foc și vreo câteva spitale lămpăria și magazia de mărfuri luând și ele foc sau dărâmat. La gară sau spart toate fereștile și pe unele locuri a căzut și tencueala La gară au mai luat foc numeroși saci cu urlueală pentru cai grâne faină de porumb și grâu ovăz și bordeele din împrejurimi pentru prizonieri. Furioasa catastrofă a ținut până la ora 5 ½ pe urmă liniștindu-se pocniturile au venit pompierii și deodată iar începând dar mai rar și pe urmă tot mai des pompierii au plecat și pe urmă făcând butoiul cu benzină explozie s-a încins focul și mai tare și pe urmă începând și pocniturile mai dese pe la ora 8 au încetat din nou pocniturile dar nu de tot când a început să se însereze se vedea foarte bine o flacăra foarte mare roșie și din când în când câte o pocnitură ultima pocnitură a fost la 12 și 5 minute când a explodat un alt vagon cu gaz Pe urmă până la ziuă liniște și flacăra din ce în ce mai mică. Înspre ziuă nu sa mai văzut decât la un butoi cu gaz eșind o flacăra și un fum foarte negru și din mai multe grămezi de conserve urlueală și alte alimente. Vagoanele în care au fost obuzele bombele și cartușele sunt foarte rău distruse victime sunt nenumărate linia este ruptă și pe unele locuri distrusă cu desăvârșire” A doua zi, adică luni la ora 9 ½ a venit un aeroplan și iarăși, făcând o tumbă, se auzi o detunătură foarte mare care se sfârși aruncând în sus mai multe bucăți de scânduri și un fum foarte negru. Atunci toată lumea s-a împrăștiat pe câmp fugind și țipând în toate părțile; a doua ghiulea căzuse în același loc (adică zona gării CFR Tecuci), a treia căzu sub coastă și a patra peste linie, a cincea în primul loc (gara CFR) a șasea iar sub coastă și a șaptea peste linie. După aceea, la ora 4 ½ a venit ghiuleaua de tun care a căzut după spitale (spitalele de campanie din zona gării CFR Tecuci), a doua tot acolo și a treia peste Tecucelu în porumb (...) (este vorba de pârâul Tecucelu) Pe urmă a mai dat ghiulea la ora 11 ¼ care a căzut peste linie și pe urmă la 1 noaptea”².

Același episod sângeros al atacului aerian asupra gării și triajului CFR Tecuci este descris și de către Alexandru Daia în cartea sa „Eroi la 16 ani”

„Tranșeele noi de pe linia Tecuci - Doaga, la est de Mărășești, au fost lucrate noaptea. Soldați, bătrâni, femei și copii și îndeosebi cercetașii noștri din Tecuci, adunați în grabă, în pofida bombardamentelor de aviație care incendiaseră gara, depozitele de alimente și muniții – un adevărat infern – au săpat nopți întregi la tranșee pe întregul front. (...) După un atac masiv asupra gării din Tecuci, zile întregi au ars depozitele de carburanți, după ce săriră în aer două trenuri rusești cu muniții, incendiate de bombe ce curgeau ploaie din avioanele dușmane. (...) Sub conducerea comandantului, bunul profesor Victor Alexandrescu, cercetașii tecuceni au evacuat spitalul de la gară care începuse să ardă. (...) Cercetașii din echipele lui Ion Pecuraru, toți cercetași de frunte, ba chiar și micul și firavul cercetaș Petrașcu Gh. înfruntară cu bărbăție dogoarea liniilor de foc”³.

² Gheorghe Petrașcu, *Carnet de cercetaș*, arhiva Muzeului de Istorie „Teodor Cîncu” Tecuci.

³ Alexandru Daia, *Eroi la 16 ani*, Editura Ion Creangă, București, 1981, pp. 208 - 209.

Într-o însemnare din 31 VII 1917 descrie cum într-un interval de aproximativ o oră a fost bombardată strada principală a orașului, Strada Ștefan cel Mare, în urma căruia au murit 4 oameni.

„Tecuci 31/VII 1917

Astăzi după ce a venit un aeroplan inamic și sa tras 167 de ghiulele în el, la un ceas după plecarea lui au venit 6 ghiulele la un interval de 10 minute una după alta, pe urmă după amiaza la ora 7 a mai dat 20 de ghiulele și la interval de un ceas după aceasta 20 de ghiulele; a mai dat 7 ghiulele din care 2 au căzut în str. Ștefan cel Mare unde a omorât 4 oameni și o vacă cu vițelu.”

Din toate însemnările ce se regăsesc în jurnal reiese spiritul de observație, curajul și seriozitatea cu care tânărul cercetaș a privit infernul declanșat asupra orașului.

„Tecuci 11/VII 1917

ore 10 ½ când a venit un aeroplan în care s-a tras foarte multe focuri de tun și în același timp au venit 8 ghiulele de tun în stație (CFR) pe urmă câte una din două în două ceasuri, până la 12 ghiulele, pe urmă a mai venit una la ora 12 și 5 pe peron unde a omorât doi soldați și rănit 12.

Tecuci 13/VII 1917

Astăzi sa dat 14 ghiulele din care a 12 când a ajuns aici a pocnit așa de tare că sa zguduit casele și au ajuns așchii până în strada Elena Doamna

Tecuci. 8/VIII 1917

Astăzi dimineată a dat împrejurul gării 17 ghiulele și după masa la ora 6 ½ a mai dat 28 de ghiulele la spitale din care ultimele trei au pocnit foarte tare aruncând așchii până în strada Bulgari pe urmă au mai dat 96 de ghiulele pe la cazărmi, aviație, cimitir și multe prin oraș din care una a căzut la madam Damian unde a omorât o domnișoară (...) și a rănit două domnișoare și o fetiță (...)

În același an, 1917, rămâne orfan de tată. Nu cunoaștem dacă a decedat în timpul acelor bombardamente sau din cauze naturale.

Se încheie războiul, dar rănilile și amintirile dureroase rămân. Situația financiară precară îl îndeamnă pe tânărul cercetaș să se angajeze în 1920, ca funcționar în cadrul Direcției Generale de Poștă și Telecomunicații, Oficiul Poștal Tecuci și apoi O.P. Galați. Trei ani mai târziu va urma cursurile Școlii Superioare de Poștă și Telecomunicații din Timișoara, pe care o va absolvii în 1925 când, realizează că nu acesta este drumul pe care dorește să meargă în continuare, considerând că o carieră militară ar fi ceea ce îl reprezintă. Se înscrie la Școala Militară de Artilerie din Timișoara pe care o va absolvi în 1927 cu grad de sublocotenent. Din acel an activează în cadrul Regimentului 5 obuziere Tecuci (care, în urma restructurării Armatei Române din anul 1932 va fi întâlnit în documente ca fiind Regimentul 5 Artilerie), parte a Diviziei 21 Infanterie (1941 - 1945). Din această Divizie a făcut parte și Regimentul VI Tecuci nr. 24. Continuă pregătirea militară în cadrul Școlii Speciale de Artilerie Timișoara pe care o va finaliza în 1930 cu grad de locotenent.

Colonelul în rezervă Petrașcu, în manuscrisul biografic înmănat personal Muzeului de Istorie „Teodor Cincu” Tecuci menționează participarea sa, împreună cu Regimentul 5 Artilerie, în luptele sângeroase purtate de Armata Română pe frontul de est pentru eliberarea Basarabiei și Bucovinei, în vara și toamna anului 1941 (luptele de

la Oancea - Țiganca Dalnic și Orașul Cetatea Albă)⁴. În aceste confruntări purtate sub conducerea Mareșalului Ion Antonescu, România lupta alături de puterile Axei, având aliată armată germană. Va lupta și pe frontul de vest, în toamna anului 1944, când configurația războiului se schimbă, Armata Română luptând alături de Aliați. Împreună cu Divizionul de recruți din cadrul Regimentului 5 Artilerie, ia parte la luptele de la Turnu Măgurele, Mediaș, pe râurile Târnava și Mureș, în comuna Sânpaul, sat Chirilău.

O viață trăită în două războaie străbătând frontul românesc de la est la vest, cu schimbări politice și de regim radicale, o viață pe care a trăit-o așa cum i s-a oferit nu cum și-ar fi dorit, însă fără să o disprețuiască. A iubit uniforma militară, a crezut în dreptate și adevăr chiar dacă, după retragerea din activitatea de ofițer, o perioadă de timp nu i s-au recunoscut drepturile de veteran de război.

Într-un citat Nicolae Iorga a spus: „Nu numai că eroismul nu se poate porunci, dar e cu neputință să îl răsplătești”.

A purtat cu mândrie insigna de cercetaș. A fost decorat cu medalia *Crucea Comemorativă a Primului Război Mondial* - brevet 59780/23 mai 1938, medalia *Victoria a Marelui Război pentru Civilizație* - brevet 14338/23 mai 1938. A primit *Ordinul Coroana României în grad de cavaler* prin înaltul decret 460/31 decembrie 1939, publicat în Monitorul oficial 131/8 iunie 1940. Pentru participarea la luptele de pe frontul de est a fost decorat cu *Ordinul Steaua României cu spade în grad de cavaler* prin Decizia 2574/1941, Ordin de zi 29/7.IX.1941 și *Coroana României cu spade* Ordin de zi 941/12.II.1942.

În 1947, prin Înaltul Ordin 1652 va fi trecut din oficiu în rezervă. Doi ani mai târziu în toamna anului 1949, prin Ordinul de zi nr. 171/30.IX.1949 a fost deconcentrat.

Chiar dacă cariera sa militară s-a sfârșit, în toți anii care au urmat a militat alături de alți cercetași, pentru drepturile cercetășiei, și pentru salvarea statuii cercetașului român, ridicată prin subscripție publică în anul 1925 în orașul Tecuci. Această statuie unică în România, în perioada statului comunist, a devenit un „caz de elucidat”, așa cum se menționează într-un referat prin care i se răspunde fostului cercetaș Ion Pecuraru. Tot aici este menționat faptul că statuia a fost dată jos de pe soclu și topită la Întreprinderea de Industrie locală și făcută cuzineți.

Va face multe memorii către comitetul P.C.R prin care cere reconstituirea statuii și repunerea ei pe soclu, argumentând că mișcarea cercetășească din România nu a avut un caracter politic și nu a fost niciodată o mișcare legionară.

Iată ce menționa Gheorghe Petrașcu într-un memoriu adresat comitetului P.C.R în anul 1982:

„(...) Tecuciul, datorită așezării sale geografice la răscrucea drumurilor și foarte aproape de cel mai important teatru de luptă „Mărășești - Doaga - Străjescu”, chiar orașul fiind bombardat puternic de tunuri și aviație zi și noapte, a (oferit) cercetașilor ca să desfășoare o activitate permanentă ce a fost remarcată și apreciată de autorități. Cu (ocazia) retragerii în Moldova, în orașul Tecuci și-au găsit sfârșitul un grup de cercetași care au fost înmormântați în cimitirul orașului (...). După război, un grup de personalități ale orașului, în dorința de a comunica urmașilor înaltul spirit de sacrificiu al tinerelor vârstare ale neamului, în realizarea secularului vis a tuturor

⁴ Gheorghe Petrașcu, *Note biografice*, manuscris - Muzeul de Istorie „Teodor Cincu” Tecuci.

românilor „România Mare”, a luat inițiativa de a ridica în memoria lor, un monument al cercetașului. (...) După cel de-al Doilea Război Mondial, din acel monument nu a mai rămas decât soclu. Totuși, locul și astăzi se cheamă **la cercetaș**. Bătrânii își aduc aminte cu durere de momentul dispariției acestui frumos monument, care pentru tineretul de azi, ar reprezenta rara ocazia pe care au avut-o generația de copii și tineret 1916 – 1919, de a-și concretiza participarea activă la realizarea celui mai înalt ideal din Istoria Românilor, realizarea „României Mari”

Într-o mențiune, făcută pe o bucată de hârtie în vara aceluiași an, colonelul Petrașcu avea să scrie: „S-a aprobat refacerea monumentului cercetașului în municipiul Tecuci. Trimis dosarul cu memoriu la Galați. Propagandă. La 21.06.1983, cu nr. 4439 intervenit din nou și trimis un nou memoriu la Comitetul Executiv, județul Galați, să întrebe pe tov. Perjoleanu unde l-a repartizat”. După trei ani, în 1986 pe soclul statuii a fost așezat un altorelief reprezentând globul pământesc, deasupra având doi porumbei.

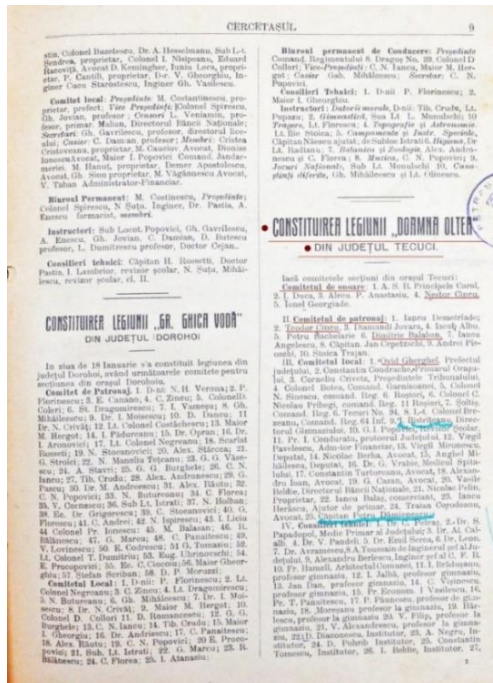
Timp de mai mulți ani, colonelul în rezervă Gheorghe Petrașcu, a făcut demersuri pentru repunerea statuii pe soclu, sprijinit fiind de prof. C-tin Filiță și de prof. Mircea Nicu - pe atunci director al Muzeului de Istorie Tecuci.

După zece ani, în anul 1996, statuia refăcută de sculptorul Dan Mateescu - sprijinit de Muzeul de Istorie Tecuci, este repusă pe soclu și dezvelită pe 19 iunie într-un cadru festiv.

Câteva luni mai târziu se stinge din viață colonelul în rezervă Gheorghe Petrașcu.

În timpul vieții a fost un prieten devotat al muzeului. Din 1982 până aproape de sfârșitul vieții a făcut diferite donații instituției muzeale, devenind principalul donator al muzeului. Aceste donații constau în diferite documente și fotografii personale, documente despre orașul Tecuci, de o mare valoare și însemnătate istorică. A fost cel care, cu o deosebită încredere a donat muzeului o frumoasă mașină marca EGO, astăzi o adevărată bijuterie de epocă.

Anexe:

Revista „Cercetașul”, 1915
(arhiva Muzeului de Istorie „Teodor Cincu” Tecuci)

1.

2.

1. Cercetaș Gheorghe Petrașcu;
2. Carte de identitate cercetaș – Gheorghe Petrașcu
(arhiva Muzeului de Istorie „Teodor Cincu” Tecuci)

41

in care s-au aruncat
209 ghivele

Petrascu

Pecuciu 12/11/1917

stari la ora 9⁰⁰ rina
a venit un aeroplan
de asupra garii, acesta
a facut o tumba
si deodata sa auzit
un pocnitur si sa de
tin si un fum negru
dupa vrea 2 minute
asta si se urma a

42

Poti sbură pe aripi ale altuia, dar nu cu
ele. Un nebun a uisă vulturul ca se poată
sbură cu aripi ale lui.

mar dat trei una
a erut in paze
alta a scut
intre sectie si gara
si alta intunec
cu gaze acesta imediat
a luat foc pe langa
el au fost mai multe
grameri cu scumiduri acestea
au luat si ele foc dela
acesta sa in tins focul
sa un vagon cu obuze
pentru artileria grec
acesta a luat foc si

12 12 25 1, 20 2 3 4

Ferice de stele că se văd numai prin
raze.

Pecuciu 12/11/1917

stari a dat 2 ghivele
dimineata si 2
dupa amiaza toate
au fost date in gara.
Pe vama noaptea
a mai dat 6 ghivele
la orele 12, 12, 25, 1, 20, 2, 3, 4.

Pecuciu 13/11/1917

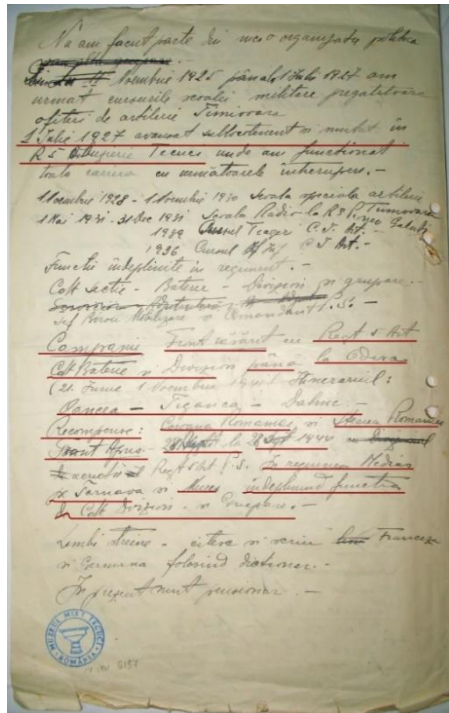
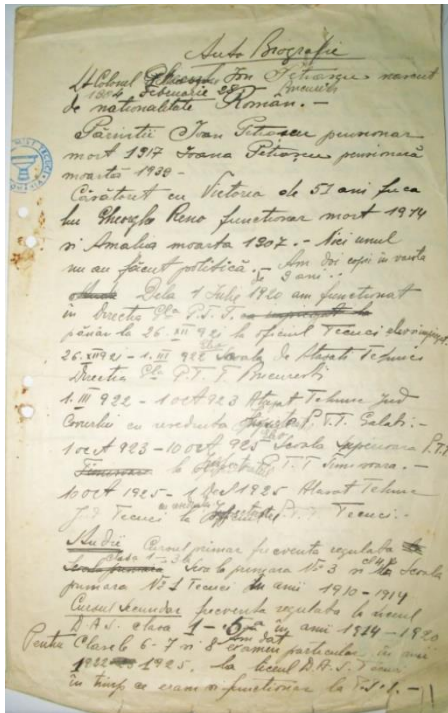
stari sa dat 14 ghivele
din care a 12a cand a auzit
un pocnit asa de
tare incat sa s-a dus
si casele si au ajuns schuri

pana in strada telina
Doamna. Pe vama
Noaptea am mai dat
la 12 12 3 la 12 - 2
si la 3 fara un sfert 2 ghivele
foca dela 12 a pocnit
foarte tare.

Pecuciu 14/11/1917

stari a dat 10 ghivele
3 dimineata si 7 dupa amiaza
4 ghivele n-au fost aruncate
de loc toate au fost aruncate
in gara pe vama

File cu însemnări din carnetul de cercetaș - Gheorghe Petrașcu
(arhiva Muzeului de Istorie „Teodor Cincu” Tecuci)

[illegible]

**File din manuscrisul autobiografic - Gheorghe Petrașcu
(arhiva Muzeului de Istorie „Teodor Cincu” Tecuci)**

1.

2.

1. Sublocotenent Gheorghe Petrașcu;
2. Ofițerii Garnizoanei Tecuci - 1936 (rândul de sus, al doilea din dreapta Gheorghe Petrașcu) (arhiva Muzeului de Istorie „Teodor Cincu” Tecuci)

R E F E R A T

privind modul de rezolvarea scrisorii tev.
 Ien R. Pecuraru din București, sectorul IV,
 Bulevardul Ion Sulea nr. 23, bloc 55, etaj III,
 ap. 147; scara 4, adresată primarului municipiului
 Tecuci.

În scrisoare se scoate în evidență
 faptul că în Tecuci a existat o statuie a
 cercetașilor și cere să fie pusă în drepturile
 sale - adică acolo unde a fost cîndva.

Pentru elucidarea cazului am discutat cu
 diferiți cetățeni mai în vîrstă domiciliați în
 zona fetei statui și a rezultat că aceasta a
 demontată în perioada anilor 1940-1944, iar
 din discuția purtată cu tev. Mihnea Andrei fost
 desenator tehnic la festival sînt popular raion
 Tecuci, a rezultat că statuia a fost tepită de
 festa întreprinderea de Industrie locală și
 din care s-au făcut cizmări.

În prezent^{pe} secul fetei statui Cercetaș
 a fost instalat globul pămîntesc în miniatură
 cu 4 perumbei ca simbol al păcii, iar pe părțile
 laterale s-au aplicat diferite medalioane din
 cupru ce reprezintă diferite discipline
 sportive.

În virtutea obștinței, localnicii spun
 zemei respective - la cercetași.

Scrisoarea a fost rezolvată de tev.

Năstase I.

Documentul în care este prezentată situația monumentului -
 Statuia Cercetașului după al Doilea Război Mondial
 (arhiva Muzeului de Istorie „Teodor Cincu” Tecuci)

1.

2.

Statuia Cercetașului (1 - după 1925; 2 - după 1996)

BIBLIOGRAFIE

- Daia, Alexandru, *Eroi la 16 ani*, Editura „Ion Creangă” București, 1981.
- Petrașcu, Gheorghe, *Carnet de Cercetaș*, arhiva documentară a Muzeului de Istorie „Teodor Cincu” Tecuci.
- *Manuscrise și documente ce au aparținut colonelului în rezervă Gheorghe Petrașcu*, arhiva documentară a Muzeului de Istorie „Teodor Cincu” Tecuci.

CONSIDERAȚII PRIVIND ARMAMENTUL UTILIZAT DE TRUPELE ROMÂNE ÎN CAMPANIA DE ELIBERARE A ARDEALULUI - 1919

Marius RĂDULESCU*

Cuvinte cheie: *divizie, artilerie de munte, cavalerie, cale ferată.*

Keywords: *division, mountain artillery, cavalry, railway.*

Abstract

The work-paper presents some considerations about the military evolutions that conducted to the Transylvania liberation. The huge difficulties were conducted to the situation in the spring of 1919 year could have a result by the efforts of entire Romanian Military capacity. Nor the understanding with Allies, nor the Romanian people choice at the Great National Assembly of December 1st at Alba Iulia were enough to fulfil the national desire of unification. The Romanian Army was necessary to hardly fight in order to accomplish this task.

Introducere

Nici înțelegerile semnate cu Aliații, nici voința exprimată de poporul român locuitor al teritoriilor din Monarhia Austro - Ungară la 1 decembrie 1918 nu au fost suficiente pentru a asigura României desăvârșirea idealului național. Ca de atâtea ori în istorie, acest deziderat a necesitat în cele din urmă intervenția militară pentru apărarea drepturilor naționale.

Contextul strategic

În toamna anului 1918 forțele Puterilor Centrale erau înfrânte pe toate fronturile și antrenate într-o retragere grăbită spre interiorul imperiilor respective.

Armata Makensen se retrăgea din fața forțelor franceze și aliate ale generalului Franchet d'Esperay, ajunse pe linia Dunării. Liniile lor de retragere erau prin Muntenia, peste Carpați, prin Transilvania și de-a lungul Dunării¹.

Armata Imperiului Austro - Ungar era în plin proces de disoluție, formându-se subunități pe criterii naționale care se grăbeau să se alăture luptei de eliberare a popoarelor lor. În multe părți izbucniseră focare de rebeliune comunistă.

Capacitatea de luptă a armatei române

În acest context strategic favorabil, Regele Ferdinand I decretează mobilizarea armatei române și reîntrarea în război alături de aliați. Acțiunea concretă însă, era îngreunată de o serie întreagă de restricții rezultate din situația țării, urmare a armistițiului și păcii de la Bufta.

* Ph. D., CN ROMARM SA - S Electromecanica Ploiești SA.

¹ Petre Otu, *Romania în Primul Război Mondial*, Vol. 4, Editura Litera, București, 2018, p. 97.

Fig.1. Debușarea inițială a trupelor române în Ardeal²

Nu puteau fi mobilizate pe moment decât diviziile din Moldova, restul oamenilor fiind lăsați la vatră în teritoriul ocupat. Armament, muniții, echipament de subzistență se găseau în cantități suficiente dar nu puteau fi utilizate eficient din cauza capacității mici de transport. Lipseau furajele și caii, ceea ce crea mari probleme pentru deplasarea artileriei și mișcarea coloanelor de aprovizionare.

În primele momente s-a putut dispune de următoarele unități:

- Diviziile 9 și 10 Infanterie, Diviziile 1 și 2 Cavalerie - dislocate în Basarabia
- Divizia 8 Infanterie - dislocată în Bucovina
- Diviziile 6 și 7 Infanterie, Diviziile 1 și 2 Vânători - disponibile pentru Ardeal

Unitățile erau încadrate cu efective reduse (1300 - 1500 soldați pentru un regiment de infanterie și până la 800 de soldați pentru unul de vânători) și dispuneau de o artilerie redusă la câteva baterii de divizie.

Instrucția trupelor era bună, comanda experimentată și moralul ridicat.

Primele trupe române peste Carpați

Forțele române au început trecerea Carpaților prin pasurile Moldovei, ocupând inițial Ținutul Secuiesc, pe cursurile superioare ale râurilor Olt și Mureș, utilizându-se bogata rețea de căi ferate din zonă. Debușarea în Ardeal s-a efectuat treptat, unitate cu unitate, ocupându-se o zonă care a fost extinsă spre nord, până la linia Dej - Gherla și spre sud, până la Sibiu. În adâncime, înaintarea s-a oprit pe linia Mureșului. Primele unități transportate au fost cele din Divizia 7 Infanterie, sub comanda generalului Traian Moșoiu - ofițer provenit din armata Austro - Ungară, ulterior unități ale diviziilor 1

²*Ibidem*, schița 3.

Vânători - general Aristide Lecca, apoi 6 Infanterie și 2 Vânători, mai puțin un regiment de infanterie reținut în capitală și un regiment de vânători trimis să securizeze zona minieră Petroșani. În acest fel, structura trupelor române trecute în Ardeal era următoarea:

Unitatea	Batalioane	Escadroane	Baterii
Divizia 6 Infanterie	12	1	3
Divizia 7 Infanterie	9	1	3
Divizia 1 Vânători	6	1	4
Divizia 2 Vânători	8	1	4
Total	35	4	14

Diviziile 6 și 7 Infanterie aveau ca suport câte un batalion de geniu. Din totalul artileriei 8 baterii erau de câmp, 4 de obuziere și 2 de munte.

Fig. 2. Lansarea ofensivei de pe aliniamentul Mureșului³

Unitățile ardelenesti

În Ardeal se formaseră gărzii naționale românești, ungurești și săsești care asigurau o oarecare ordine și siguranță comunităților respective. Se creau primele unități militare românești, formate din ofițeri și soldați de origine română din fosta armată

³George Mărdărescu, *Campania pentru desrobirea Ardealului și ocuparea Budapestei*, Editura Militară, 2009, schița 5.

Austro - Ungară, voluntari și militari repatriați din alte zone ale imperiului, sau din prizonierat. Majoritatea erau echipați și dotați cu efecte și armament din depozitele fostei armate imperiale.

Fig. 3. Armament de proveniență austriacă al unităților ardelenesti:
Pistol Steyr-Roth, Stielhandgranatte, Pușcă și Carabină Manlicher
md. 1895, Pușcă - mitralieră Maxim 08/15, Mitralieră Schwarzlose
md. 1907, Tun de câmp cal. 80 Skoda md. 1905⁴

Aceste unități s-au organizat treptat, pe măsură sporirii efectivelor și sub controlul Comandamentului Trupelor Române cu sediul la Sibiu, condus de Generalul George Mărdărescu.

În lupta de eliberare a teritoriului, aceste unități au acționat astfel

- Regimentul de Infanterie Beiuș - atașat la Divizia 2 Vânători
 - Regimentele Alba-Iulia și Avram Iancu - ordine interioară
 - Diviziile 16 și 18 Infanterie (24 de batalioane fără cavalerie și artilerie)
- rezervă

⁴ În dotarea bateriei de artilerie a regimentului ardelenesc Beiuș.

Ca exemplu se redă organizarea Regimentului de Infanterie Beiuș:

- Stat Major
- 3 batalioane infanterie (9 companii)
- Companie mitraliere (12 piese)
- Pluton cavalerie
- Companie geniu
- 2 plutoane transmisiuni.
- Companie jandarmi
- Baterie artilerie de câmp (4 x 80 mm⁵)
- Grupare servicii
- Spital de campanie

Efectivul total al unității se ridică la peste 4.000 de militari.

Situația forțelor beligerante

Din februarie până în aprilie 1919 comandamentul a dus o susținută acțiune de consolidare a forțelor armate din Ardeal. Astfel, s-au adus toate unitățile organice ale diviziilor, inclusiv artileria, subunități suplimentare de artilerie (de câmp, obuziere, de muniție⁶, autotunuri), subunități speciale (pionieri, motomitraliere) și s-a organizat Grupul Aerian al armatei din Transilvania.

S-au mai adus unități de cavalerie (Divizia 2 Cavalerie - cu brigăzile 2 și 3 și Brigada 5 Roșiori Independența) precum și Regimentul 7 Infanterie, păstrat grupat ca rezervă și pentru siguranța spatelui.

S-au organizat trupe locale de grăniceri și jandarmi însărcinate cu menținerea ordinii. S-au îmbunătățit condițiile de mobilitate prin achiziționarea de cai pe plan local, de la Armata Makensen în retragere și de la armata franceză de la Dunăre.

Forțele maghiare

La linia de contact, ungurii aveau trupe a căror efective se ridicau la peste 22.000 de soldați. Imediat înapoia lor se găseau unități în curs de echipare cu efective de cca. 48.000 de soldați. În dreapta Tisei și la Budapesta erau recrutate și în curs de organizare efective de cca. 80.000 de soldați.

Trupele care puteau interveni direct în luptă aliniau 80.000 de soldați, 137 de piese de artilerie, 5 trenuri blindate, 4 autoblindate și o escadrilă de aviație. Armamentul infanteriei era bun, ea dispunând de numeroase mitraliere și puști mitraliere. Artileria nu era structurată pe calibre și misiuni dar totuși dispunea de un număr semnificativ de piese grele, printre care și o baterie cal. 305 mm. Acoperirea aeriană era asigurată de un număr relativ mic de aparate de vânătoare și observație cu caracteristici bune. Acest număr putea fi menținut operativ prin rezerve aduse din zona Budapestei unde exista un parc important de aviație.

⁵ Dispunea și de muniție cu gaze.

⁶ 5 baterii de munte, la dispoziția comandamentului, au fost alocate în general pe lângă unitățile din prima linie.

Fig. 4. Avioane Fokker D VII și Ufag C.I. ale forțelor maghiare

Unitățile maghiare erau eterogene: alături de trupe foarte bune (regimentele imperiale, divizia de secui), disciplinate și cu o instrucție avansată existau multe unități alcătuite în pripă, pe baza ideologiei bolșevice, aproape neinstruite și lipsite de coeziune. Moralul tuturor era însă înalt.

Forțele române

În ajunul ofensivei, Comandamentul român reușise să completeze unitățile din Ardeal, să aducă noi unități și subunități din Regat, să instruiască și să organizeze unitățile ardelenesti, să asigure armamentul, muniția, echipamentul, subzistențele și furajul necesare operației planificate. În special, se reușise completarea numărului de cai pentru cavalerie, artilerie și coloane, cea ce conferea o bună mobilitate armatei noastre. Tabloul forțelor disponibile se prezenta astfel:

Unitatea	Batalioane	Escadroane	Baterii	Efective
Divizia 6 Infanterie	12	1	8	8400
Divizia 7 Infanterie	12	1	8	9500
Divizia 1 Vânători	8	1	8	6500
Divizia 2 Vânători	8	1	8	6500
Divizia 2 Cavalerie		16	3	3200
Brigada 5 Roșiori		8		1200
Divizia 16 Ardelenască	12			9900
Divizia 18 Ardelenască	12			9900
Regimentul Beiuș	4		1	4000
Artilerie de munte, Autotunuri			5 + 2	
Regimentul 7 Infanterie	3			2100 ⁷
Total	71 ⁸	28	43 ⁹	61200

Forțele române alinau puțin peste 60.000 de soldați cu 172 de piese de artilerie și un tren blindat. Ușoara inferioritate numerică era compensată de disciplină, organizare și instrucție superioară. Cele 28 de escadroane de cavalerie (5600 de săbii), 3 baterii de artilerie călăreață, 2 baterii de autotunuri grupul de motomitraliere

⁷ Diviziile 6 și 7 Infanterie aveau și câte un batalion de pionieri, cu subunități de trecere râuri și comunicații.

⁸ Majoritatea surselor dau totalul de 68 de batalioane - fără Regimentul 7 Infanterie - aflat totuși la dispoziție.

⁹ Numărul bateriilor apare în diferite surse 45, 46 sau 48; am considerat numai bateriile operative.

constituiau un mare avantaj pentru ofensivă, permițând comandamentului să alcătuiască grupuri de luptă suple, mobile și să execute manevre de flanc și în adâncime.

Fig. 5. Armament de proveniență în general francez al unităților românești:

Revolver St-Etienne, Grenada F-1, Pușcă Berthier md. 1907, Carabină Manlicher md. 1893, Pușcă - mitralieră CSRG md.1914, Mitralieră St-Etienne md. 1907, Tun de munte cal. 75 Krupp md. 1912, Tun de câmp cal. 75 Puteaux md. 1897, Obuzier divizionar cal. 105 Krupp md. 1910, Obuzier greu cal. 155 Schneider md. 1915¹⁰

Totodată s-au luat măsuri de organizare a aviației. Având inițial o singură escadrilă cu 4 aparate, s-a ajuns să se dispună de un întreg grup aerian organizat pe 3 escadrile cu un total de 18 aparate (din care 5 de captură).

Fig. 6. Avioane românești de lupta Nieuport - 17 Bis și Sopwith 1 ½ Strutter

¹⁰ Piese de artilerie grea au fost disponibile numai în partea a doua a campaniei, în luptele de pe Tisa.

Escadrilele, atașate în general diviziilor din linia I, au avut o organizare mixtă (atât avioane de vânătoare, cât și bombardiere ușoare de observație) pentru a putea satisface nevoia de informații a comandamentelor și apărarea aeriană a trupelor. Aparatele de captură aveau în general caracteristici bune, fiind exploatate ușor de echipajele noastre.

Fig. 7. Avion Hansa Brandenburg C1 de captură¹¹ utilizat de aviația română

Trupele române erau bine încadrate, disciplinate, perfect instruite și cu o dotare bună. Moralul era ridicat; după 3 ani de zile de luptă în condiții grele cu cele mai bune unități ale imperiilor centrale, după lupta de curățire a ținuturilor estice de bandele rusești bolșevizate, soldatul român nu se temea de nici un dușman.

Ofensiva din aprilie 1919

În vederea ofensivei forțelor românești au fost organizate în două grupări de luptă:

- Gruparea de Nord, sub conducerea generalului Traian Moșoiu, cu:
 - Detașamentul Olteanu (general Marcel Olteanu) la nord, având Brigada 5 Roșiori, Batalionul 14 Infanterie din Divizia 7 și o baterie de artilerie
 - Grupul Holban (după comandantul Diviziei 6) având Divizia 6 Infanterie, Divizia 7 Infanterie și Divizia 2 Cavalerie
 - Divizia 16 Ardelenească - ca rezervă (diviziile ardelenesti dispuneau numai de regimentele de infanterie, cavaleria și artileria organice fiind în curs de constituire)
- Gruparea de Sud, sub conducerea generalului George Mărdărescu, cu:
 - Divizia 1 Vânători
 - Divizia 2 Vânători, având atașat și Regimentul Beiuș
 - Regimentul 17 Cavalerie (de la Divizia 2 Cavalerie)
 - Divizia 18 Ardelenească - ca rezervă generală

Efortul principal se făcea cu flancul nordic, unitățile din sud jucând rolul de pivot. Luptele au avut un caracter înverșunat dar de scurtă durată; în general, după o rezistență inițială puternică susținută de așezări favorabile în teren și de un foc puternic de artilerie și mitraliere, trupele maghiare erau nevoite să se retragă ca urmare a manevrelor pe care unitățile românești le efectuau pe flancuri, speculând direcția predominantă est-vest a defileelor și cursurilor râurilor, precum și lipsa de continuitate a dispozitivelor inamice.

¹¹ Grupul aerian din Transilvania - Grupul 5 Aerian - utiliza 3 astfel de aparate.

Plecând din poziția inițială de pe aliniamentul Mureșului, la 17 aprilie 1919, cu toată opoziția unităților maghiare, în cca. 10 zile de ofensivă forțele românești au ocupat linia marilor centre (Satu - Mare, Oradea, Arad), securizând astfel teritoriul atribuit statului național român de convenția cu aliații.

În această perioadă cele mai dificile lupte s-au dat împotriva Diviziei de Secui. Mare unitate experimentată, disciplinată, aceasta nu fusese contaminată de ideologia bolșevică. Bine condusă de colonelul Kratochwil, animată de puternice sentimente șovine (trupele române ocupaseră Ținutul Trei Scaune - baza de recrutare a acestor unități), această divizie a luptat bine fiind în final manevrată, împinsă în cotul Tisei la Nyregihaza, încercuită de forțe române superioare și silită în final să se predea (peste 10.000 de prizonieri și un bogat material de război).

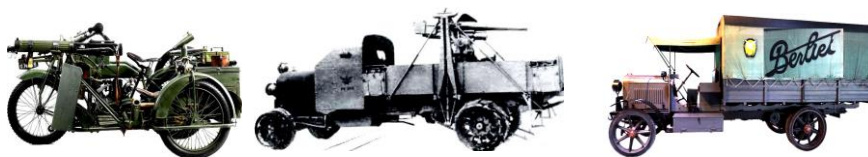

Fig. 8. Motomitralieră, autotun și autocamion din dotarea trupelor române

Factorii principali care au asigurat succesul trupelor noastre au fost:

- Organizarea și concepția operativă a comandamentului
- Calitatea instrucției și disciplina trupelor
- Dotarea cu armament și muniții
- Dispozitivul inamic discontinuu - de-a lungul defileelor
- Spiritul ofensiv
- Mobilitatea reprezentată prin
 - - trupe de cavalerie (28 Esc) - cu artilerie călărească atașată
 - - secții autocamioane la MU
 - - motomitraliere și autotunuri

Urmări

Odată cu ocuparea liniei marilor centre (Satu - Mare, Carei, Oradea, Arad) și a spațiului de siguranță la vest de acestea - granița teritorială convenită cu aliații, nu s-a încheiat campania armatei române în Ardeal. Linia respectivă, lipsită de un obstacol natural, nu putea fi apărată în condițiile în care Ungaria își păstra capacitățile ofensive. Trupele maghiare bătute, dar nu distruse, se retrăgeau spre Tisa și spre bazele de refacere. În zona interioară se desfășura un amplu proces de mobilizare, echipare și instruire a unor noi unități, proces guvernat de multiple susțineri ideologice: noul curent bolșevic, tot mai virulent într-o Ungarie care pierduse în timp scurt poziția sa în cadrul imperiului, dorința de a salva cât mai mult din teritoriile stăpânite odinioară, lipsa de întrebuințare a unor militari, în special corpul ofițeresc, care serviseră în fosta armată imperială.

Echipamente și armament de bună calitate existau din belșug pe teritoriul ungar. Toate acestea, coroborat cu politica agresivă a Budapestei crea un pericol mortal pentru statul român în situația în care ofensiva noastră s-ar fi relaxat pe o poziție în plină câmpie

și fără nici un obstacol natural care să faciliteze apărarea. De aceea comandamentul român, în pofida unor încercări ale comisiei aliate de a bloca avansul trupelor noastre, a luat hotărârea să continue ofensiva până la Tisa, obiectiv care a fost atins la începutul lunii mai 1919.

Concluzii

Când majoritatea țărilor participante la Primul Război Mondial își stabileau structurile postbelice, realizau corsetul diplomatic al recunoașterii drepturilor statale și începeau deja munca de refacere economică și socială, România era nevoită să lupte cu intensitate, pe două fronturi (Tisa și Nistru) pentru câștigarea și apărarea drepturilor sale naționale, motivele intrării sale în război.

Din această încheștare va rezulta în final România Mare, ca încununare a eforturilor complexe și jertfelor poporului nostru susținute de o conștiință națională ajunsă la maturitate.

BIBLIOGRAFIE

- Avram, Valeriu, *Războiul aerian deasupra României 1916 - 1919*, Editura Militară, București, 2017.
- Crosby, Francis, *A handbook of fighter aircraft*, Duxford, England, 2010.
- Kirițescu, Constantin, *Istoria războiului pentru reîntregirea neamului*, Vol. 3, Editura Cartea Românească, București, 1922.
- Mărdărescu, Gheorghe, *Campania pentru desrobirea Ardealului și ocuparea Budapestei*, Editura Militară, 2009.
- Otu, Petre, *România în Primul Război Mondial*, Vol. 4, Editura Litera, București, 2018.
- Preda, D.; Alexandrescu, V.; Prodan, C., *În apărarea României Mari - Campania armatei române din 1918 - 1919*, Ed. Enciclopedică, București, 1994.
- Romanescu, G.; Tudor, G.; Cucu, M.; Popescu, I., *Istoria infanteriei române* - vol. I/II, Editura Militară, București, 1985.
- Stănescu, gl. mr. Gh., *Tancuri și automobile*, Editura Militară, București, 1978.
- Taylor, J. H., *Jane's Encyclopedia of Aviation*, Studio Editions 164, London, 1989.
- Ucrain, C.; Dobre, D., *Personalități ale infanteriei române*, București, 1995.
- *** *165 de ani de existență a artileriei române moderne*, Editura Centrului Tehnic - Editorial al Armatei, București, 2008.
- *** *Infanteria Română - 180 ani*, Editura Centrului Tehnic - Editorial al Armatei, București, 2010.
 - *** *Istoria militară a poporului român*, Editura Militară, vol. IV, 1987.

**„ACȚIUNEA ISTORICII”
SECURITATEA ȘI CONSTITUIREA FONDULUI ARHIVISTIC
NAȚIONAL**

Florian BANU*

Cuvinte cheie: Securitate, România, arhivă, comunism, patrimoniu arhivistic, lideri basarabeni, Pan Halippa.

Keywords: Securitate, Romania, archives, communism, archival patrimony, Bessarabian leaders, Pan Halippa.

Abstract

The present study aims to briefly present a less known dimension of the Securitate's work. Known especially for political police activities carried out between 1948 and 1989, the Securitate was also involved in some activities of identifying and preserving significant historical documents kept in family archives. The study presents some cases of such documents coming mainly from the Bessarabian Union leaders: Pantelimon Halippa, Daniel Ciugureanu, Gherman Pântea, Sinicliu Elefterie, Nichita Smochină, Alexandru Gonța, Onisifor Ghibu, Harea Vasile, Năstase Gheorghe.

Although there are opinions that the historical documents could be kept in the family archives, we consider that their passage in the administration of the National Archives was a beneficial measure, ensuring good preservation and wider access of the researchers to the documents.

Cornete de semințe din pagini de incunabul

„Aruncăm orice nu putem recunoaște, orice ne stă în cale și ne încurcă. Sunt extrem de rare familiile care-și formează o arhivă, din care urmașii ar putea culege ce a fost și în sufletul acelor, duși de mult sau mai de curând, ale căror chipuri, mai mult sau mai puțin asemănătoare, se văd în urâte portrete pe pereți sau în albumele cu legătură veche (...). Între hârtiile care se aruncă se află uneori și ce trebuie pentru a cunoaște viața unor oameni a căror amintire face parte din tezaurul istoric al neamului nostru. Din această oarbă risipă vine că trecutul nostru mai recent îl cunoaștem, calp și șters, după acte publice, după dezbateri parlamentare și articole de gazetă, interesate și nedrepte, și că istoria noastră literară e lipsită și de precizie, dar mai ales de acea intimitate care nu poate veni decât de la aceste revelații intime care nu erau menite publicității. Ce săracă e astfel, în comparație cu ce au alte popoare, povestea oamenilor reprezentativi sau conducători ai românilor!”¹.

*Dr., Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității.

¹ Nicolae Iorga, *Ce e o hârtie veche*, în N. Iorga, *Sfaturi pe întunec. Conferințe la radio*, antologie, ediție îngrijită, note și comentarii de Valeriu Râpeanu și Sanda Râpeanu, studiu introductiv: Valeriu Râpeanu, București, Editura Militară, 1976, pp. 36 - 37.

Aceste reflecții amare îi aparțin lui Nicolae Iorga și au fost formulate în octombrie 1934, după experiențe triste. După propria-i mărturie, i se întâmplase să cumpere în gara din Focșani fructe învelite în „hârtii de pe la 1820” („o întreagă arhivă pare a se fi răspândit așa”, nota Iorga²) sau, în altă împrejurare, semințe de dovleac prăjite puse în cornete confecționate din paginile neprețuite ale unui incunabul! Pe drept cuvânt, în finalul articolului „Ce s-a făcut pentru arhivele noastre”, marele istoric exclama: „A venit vremea ca astfel de sălbătăcii să nu se mai petreacă”³!

Din nefericire, speranța exprimată de Nicolae Iorga s-a dovedit iluzorie! Risipa și nepăsarea față de „urmele scrise ale trecutului” au continuat să se manifeste atât în rândul autorităților civile, militare și ecleziastice, cât și în rândul cetățenilor din familii simple sau cu arbori genealogici multisecolari!

Evacuările, „dispersările”, bombardamentele și alte distrugerii aduse de cel de-al Doilea Război Mondial au produs, din nou, uriașe pierderi pentru tezaurul arhivistic național. Revenirea la starea de pace nu a produs și un reviriment al preocupării (oricum firave!) pentru prezervarea documentelor. Dimpotrivă! Transformările politico - sociale (reforma agrară, exproprierile, naționalizările), dar și măsurile represive care au însoțit instaurarea regimului comunist (arestarea „dușmanilor poporului”, deportările, fixarea domiciliului obligatoriu) au produs noi distrugerii și risipiri. Arhivele unor vechi familii boierești sau biblioteci neprețuite au fost incendiate în curțile conacelor sau au primit întrebuițări prozaice, pierind fără de urmă!

De la *autodafé*-urile luptei de clasă, la Fondul Arhivistic Național

Totuși, odată depășită etapa „revoluției democrat - populare”, precum și cea a „obsedantului deceniu”, când lupta de clasă se ascuțea „ceas de ceas și clipă de clipă”, lucrurile au început să intre, treptat, într-o stare de normalitate. Mințile luminate ale nației au reușit, cu persuasiune și fină diplomatie, să convingă decidentul politic că „noi trăim prin «oameni care au fost»”, după cum se exprima odinioară Nicolae Iorga, și că un regim politic care-și poate extrage legitimitatea din istorie nu are decât de câștigat.

Un prim pas în direcția revenirii la normalitate l-a constituit Decretul nr. 353/1957 pentru înființarea Fondului Arhivistic de Stat, intrat în vigoare la 26 iulie 1957, urmat de Instrucțiunile generale nr. 6.720/1957, pentru organizarea și funcționarea arhivelor organelor și instituțiilor de stat, ale organizațiilor economic socialiste și ale organizațiilor obștești, dar expresia concretă a triumfului viziunii cărturarilor a fost elaborarea **Decretului nr. 472 din 20 decembrie 1971 privind Fondul Arhivistic Național al Republicii Socialiste România**⁴.

La art. 1 al acestui decret se arăta: „*Documentele create în decursul vremii de organele de stat, de alte organizații socialiste, de celelalte organizații sau de persoanele fizice care au îndeplinit funcții sau misiuni de răspundere în stat sau au avut un rol deosebit în viața politică, socială, economică, științifică, culturală sau artistică a țării,*

²Idem, *Ce s-a făcut pentru arhivele noastre*, în N. Iorga, *Sfaturi pe întunerec. Conferințe la radio*, antologie, ediție îngrijită, note și comentarii de Valeriu Râpeanu și Sanda Râpeanu, studiu introductiv: Valeriu Râpeanu, București, Editura Militară, 1976, p. 44.

³ *Ibidem*, p. 45.

⁴ „Buletinul Oficial”, nr. 164, 30 decembrie 1971.

constituie izvor de cunoaștere a istoriei patriei (subl. ns.), *a dezvoltării politice, economice, sociale și culturale a țării, a luptei poporului român pentru cucerirea și apărarea libertății naționale și sociale, a eforturilor depuse pentru edificarea societății socialiste*”.

Potrivit aceluiași articol, aceste documente erau considerate, „oricare ar fi deținătorul lor”, drept „**bunuri de interes național**”, cărora statul le acorda protecție specială, ele alcătuind „Fondul Arhivistic Național”.

Instituția care îndruma, coordona și controla activitatea privind evidența, selecționarea, păstrarea și folosirea documentelor incluse în Fondul Arhivistic Național era Ministerul Afacerilor Interne. Autoritatea acestuia nu se extindea doar asupra Direcției Generale a Arhivelor Statului (D.G.A.S.), aflată în componența M.A.I., ci și asupra Arhivei Naționale de Filme, din subordinea Consiliului Culturii și Educației Socialiste, pentru documentele cinematografice, și asupra Comitetului de Stat al Radioteleviziunii Române, pentru documentele fonice și video și filmele de televiziune.

Întrucât legea prevedea că persoanele fizice care dețineau documente din Fondul Arhivistic Național (F.A.N.) le puteau depune „spre păstrare și folosire” la D.G.A.S., dar și dona sau vinde instituțiilor abilitate să dețină documente din F.A.N., la nivel național a fost declanșată o amplă campanie pentru identificarea unor astfel de documente și luarea unor măsuri pentru includerea lor în F.A.N.

Acțiunea „Istoricii” și documentele Sfatului Țării

În acest efort de identificare a oricăror urme scrise cu relevanță pentru istoria și patrimoniul cultural național a fost angrenată și Securitatea, prin structura sa de specialitate, Direcția I „Informații interne”, care monitoriza foștii lideri politici, oamenii de cultură și artă, instituțiile culturale, radio-televiziunea, presa scrisă, sistemul educațional.

Una dintre cele mai interesante acțiuni derulate de această direcție a purtat numele de cod „Istoricii”. Concret, planul de măsuri pentru operațiunea „Istoricii”, întocmit de Direcția I, a fost aprobat la **25 august 1972** de către ministrul de interne Ion Stănescu și viza, în esență, „influențarea pozitivă a unor fruntași transilvăneni, bucovineni sau basarabeni ori a succesorilor acestora de a preda arhivele personale Direcției Generale a Arhivelor Statului”. Acțiunea avea un caracter mai larg, vizându-i pe toți foștii politicieni și oameni de cultură care dețineau documente de interes istoric.

De un interes prioritar s-au bucurat personalitățile implicate în unirea Basarabiei cu România la 27 martie 1918 și urmașii acestora. Lista persoanelor care trebuiau verificate și contactate în cadrul acțiunii „Istoricii”, 23 la număr, cuprindea nume precum: istoricul literar **Iorgu Tudor**, **Pantelimon Halippa**, președinte al Sfatului Țării în 1918, **Ciugureanu Ludmila Mimi**, soția lui Daniel Ciugureanu, fost prim-ministru al Republicii Democratice Moldovenești, **Pelivan Maria**, soția lui Ion Pelivan, fostul ministru de externe al Republicii Democratice Moldovenești, **Ion Buzdugan**, fost secretar al Sfatului Țării, **Gherman Pântea**, fost membru al Sfatului Țării și primar al Chișinăului în trei rânduri, **Siniciu Elefterie**, fost căpitan în armata Basarabiei, **Cazacu Petre**, fost prim-director al R.D. Moldovenești, **Nichita Smochină**, unul dintre organizatorii Congresului moldovenilor transnistreni de la Tiraspol din decembrie 1917,

sociologul **Zamfir Arbore**, istoricul **Alexandru Boldur**, istoricul **Alexandru Gonța**, pedagogul **Onisifor Ghibu**, pedagogul și filologul **Harea Vasile** și geograful **Năstase Gheorghe**, ambii profesori universitari la Universitatea „Al. I. Cuza” din Iași ș.a.

După cum se poate observa, nu toți cei avuți în atenție mai erau în viață, unii dintre ei sfârșind tragic în temniță pentru „vina” de a fi luptat pentru unire, cum era cazul lui Daniel Ciugureanu (mort în închisoarea din Sighet în 6 mai 1950) sau Ion Pelivan (decedat tot la Sighet, în 24 ianuarie 1954). În astfel de cazuri, Securitatea avea misiunea de a identifica urmașii legali ai acestor personalități și de a stabili existența unor documente cu caracter istoric în cadrul patrimoniului moștenit, în vederea preluării și conservării acestora.

Istoria națională – armă în confruntările politice româno-sovietice

Dar de ce acest interes deosebit pentru a identifica și păstra documente referitoare la istoria Basarabiei și a momentului unirii acesteia cu România? În primul rând, pentru că autoritățile din perioada interbelică dăduseră dovadă de o nepăsare vecină cu inconștienta. Așa cum arăta istoricul Ion Constantin, acest lucru a ieșit la iveală imediat după 6 martie 1945, când autoritățile sovietice de ocupație acționau nu doar pentru recuperarea cetățenilor români originari din Basarabia, ci încercau să identifice și arhiva Sfatului Țării, pentru a o transfera în U.R.S.S.

Chestionat asupra sorții acestei importante arhive, Ioan Pelivan relatează, în 20 aprilie 1945, că încercase, în urmă cu „vreo 10 - 15 ani”, să dea de urma documentelor prin depozitele unor instituții din Chișinău. În cele din urmă, Pelivan aflase de la autorități că, „din lipsa unui local potrivit” și pentru că din arhivă dispăruseră câteva dosare importante, arhiva Sfatului Țării fusese mutată la București și „vărsată” în arhiva Ministerului Afacerilor Interne.

La București a fost primit cu sollicitudine de conducerea ministerului, dar, în pofida eforturilor funcționarilor de la arhivă, „s-au găsit numai două dosare deteriorate, dintre care unul se referea la contabilitatea Sfatului Țării, iar al doilea conținea niște corespondențe de importanță neînsemnată”.

Explicația a venit de la un funcționar cu experiență care a relatat că dosarele Sfatului Țării au fost transportate de la Chișinău la București „în vagoane stricate încă de pe timpul Marelui Război (1916 - 1918), cu acoperișurile sparte, și că ele ar fi sosit la destinație mucegăite și parte putrezite”.

Nici puținele dosare rămase la Chișinău nu au avut o soartă mai bună. Cea mai mare parte a acestora au fost ridicate de autoritățile sovietice în perioada iulie 1940 - iunie 1941, iar restul au fost distruse de un bombardament german. În acest context, este limpede că orice document referitor la activitatea Sfatului Țării și la unirea Basarabiei cu România, păstrat în arhive particulare, căpăta o valoare deosebită pentru istoria națională.

În al doilea rând, trebuie avut în vedere faptul că, după 1960, conducerea P.C.R. a început, gradual, să aducă la lumină istoria Basarabiei și apartenența acesteia la spațiul românesc. Publicarea unor lucrări despre Dimitrie Cantemir, a volumului patru din tratatul de istorie a României, dar mai ales publicarea, în 1964, a volumului „Însemnări despre români (manuscrise inedite)” aparținându-i lui Karl Marx, la scurtă vreme după

așa-numita „Declarație de independență” din aprilie 1964, arătau clar că românii, chiar comuniști fiind, nu au uitat nici o clipă că Basarabia este pământ românesc.

Așa cum remarca Ion Constantin, *„pentru prima oară, într-o formă explicită, problema Basarabiei a apărut în discuțiile româno-sovietice, la nivelul cel mai înalt, în urma unei vizite pe care o delegație oficială a României, condusă de Ion Gheorghe Maurer (delegație din care făcea parte și Ceaușescu), membru al Biroului politic al C.C. al P.M.R., președintele Consiliului de Miniștri al României, a efectuat-o în R.P. Chineză și R.P.D. Coreeană, în perioada 3 - 10 martie 1964”*⁵. Cu acest prilej, Mao a adus în discuție problema teritoriilor ocupate de U.R.S.S., exemplificând cu Basarabia.

La întoarcerea în țară, delegația română s-a oprit în Crimeea, la Pițunda, unde a avut o întrevedere cu N.S. Hrușciiov. Acesta, deosebit de iritat, aflând de faptul că delegația română nu a protestat față de punctul de vedere al Chinei asupra apartenenței Basarabiei, a spus:

*„Eu cred că nu trebuie să discutăm despre această problemă, că atunci în țările socialiste ar trebui să se facă un plebiscit. Dacă românii ar ridica această problemă, eu personal aș fi pentru plebiscit și să lăsăm popoarele să hotărască unde [sic!] vor să aparțină”*⁶.

Atitudinea cinică a sovieticilor a provocat iritare la București, astfel că în ședința Biroului politic al C.C. al P.M.R. din 23 iunie 1964, Gheorghiu-Dej a răbufnit:

*„Și chestiunea Basarabiei cum a putut să fie aruncată așa? Cred că e o obsesie și nu întâmplătoare. Sunt multe de spus aici. Ce fel de plebiscit vreți să faceți? (...) Poate aceasta îi preocupă: plebiscitul. Apoi, dacă este așa, trebuie să fie adusă populația de acolo [din zonele în care fusese deportată după încorporarea Basarabiei în cadrul U.R.S.S. în iunie 1940 – n.n.], dacă dv. v-ați gândit la aceasta. Aduceți populația pe care ați izgonit-o de acolo și să faceți cu o comisie împărțea și să vedem cum o iasă?”*⁷.

Era limpede că un dialog politic pe acest subiect era imposibil, conducerea sovietică plasându-se pe poziții binecunoscute încă din perioada interbelică. Ca urmare, disputele au fost mutate în plan științific, astfel că, începând din 1965, dar mai ales după 1968, a început un veritabil „duel istoriografic” între istoricii din România și cei din R.S.S. Moldovenească, în special, și din U.R.S.S., în general. În aceste dispute științifice, dar cu serioase implicații politice, documentele, dar și mărturiile protagoniștilor, reprezentau „muniția” de bază. De aceea, în paralel cu identificarea și recuperarea documentelor referitoare la Basarabia și la unirea acesteia cu țara, a fost demarată o campanie de istorie orală, prin intervievarea tuturor membrilor Sfatului Țării care mai erau în viață.

Revenind la acțiunea „Istoricii”, trebuie să subliniem faptul că persoanele contactate au fost convinse de angajații Arhivelor Statului, dar și de ofițerii de securitate, care le contactau în calitate oficială sau sub diverse acoperiri, că documentele și lucrările

⁵ Ion Constantin, *Problema Basarabiei în discuțiile româno-sovietice din timpul Războiului Rece. 1945 - 1989*, București, INST, 2015, p. 71.

⁶ Vasile Buga, *Pe muchie de cuțit. Relațiile româno - sovietice 1965 -1989*, prefață de Radu Ciuceanu, București, INST, 2013, p. 340.

⁷Idem., *O vară fierbinte în relațiile româno-sovietice. Convorbirile de la Moscova din iulie 1964*, București, INST, 2012, p. 24.

pe care le posedă vor fi mult mai bine conservate și vor intra în circuitul științific, dacă vor fi donate unei instituții de specialitate. În acest fel, se va evita pierderea sau distrugerea lor, iar faptele din trecut vor putea fi cunoscute de publicul larg.

Materialele documentare ajunse la Arhivele Statului în urma derulării acestei vaste operațiuni au fost dintre cele mai diverse: documente oficiale, scrisori particulare și telegrame, acte de studii, jurnale și memorii, fotografii, hărți, atlase, afișe, cărți.

Unul dintre primii fruntași politici care au înțeles că este bine ca documentele pe care le posedă să ajungă în posesia Arhivelor Statului a fost Pantelimon Halippa. Securitatea, care îi urmărea cu atenție activitatea, intrase în posesia unor informații îngrijorătoare cu privire la documentele deținute de fostul lider basarabean.

Astfel, pe de o parte, ambasadorul S.U.A. la București, Harry Barnes, manifestase un interes deosebit față de unele lucrări scrise de „Horia” (numele conspirativ folosit de Securitate pentru Pan Halippa), intenționând să intre în posesia acestora⁸, pe de altă parte, chiar Pan Halippa își exprimase dorința de a furniza o serie de materiale unor personalități din Occident, precum Anton Crihan din S.U.A., Sergiu Grossu, din Franța și Ioan Păscăluță, din Canada, pentru a fi folosite în activitățile de promovare a adevărului istoric cu privire la Basarabia⁹.

Informațiile obținute de Securitate indicau faptul că exista riscul ca unele dintre documentele deținute de Pan Halippa să ajungă în posesia sovieticilor, întrucât unii dintre basarabenii din emigrație erau în legătură cu serviciile sovietice de informații. În plus, „în jurul lui Pantelimon Halippa începuseră să roiască diverse persoane suspecte de spionaj, printre care și un diplomat occidental suspectat că ar fi fost racolat de K.G.B.”¹⁰

Ca urmare a derulării unei ample acțiuni de persuasiune, la **27 decembrie 1972 Pantelimon Halippa** și fiul său au predat către Arhivele Statului peste 10.000 de documente și lucrări privind mișcarea națională din Basarabia, pregătirea și realizarea unirii cu România, dar și referitoare la alte aspecte de interes istoric despre românii dintre Prut și Nistru, reunite astăzi în Fondul „Pantelimon Halippa”, care poate fi consultat la sala de studiu a Arhivelor Naționale ale României¹¹.

Era vorba de predarea unor documente originale referitoare la „*situația politică, economică și socială a Basarabiei, în perioada 1910 - 1940, împrejurările în care a avut loc procesul istoric al unirii acestei provincii cu România, în 1918, activitățile desfășurate de personalitățile politice din timpul României Mari, vizând Basarabia*”¹². De o deosebită importanță erau cele 48 de caiete care conțineau însemnările făcute de fruntașul basarabean cu privire la viața personală, la activitatea politică, la organizarea Sfatului Țării. O bună parte a acestei importante arhive fusese pusă la adăpost de

⁸ Vezi, pe larg, subcapitolul *Convorbiri cu ambasadorul american Harry Barnes*, în Ion Constantin, *Pantelimon Halippa. O viață dedicată luptei pentru unitate națională*, București, Editura Enciclopedică, 2016, pp. 226 - 232.

⁹ Ion Constantin, *Pantelimon Halippa - neînfricat pentru Basarabia*, cuvânt înainte de dr. Florin Rotaru, București, Editura Biblioteca Bucureștilor, 2009, p. 166.

¹⁰ Vasile Mălureanu, *Apărarea identității culturale naționale - coordonată de bază a activității serviciilor române de informații*, în „Vitalii. Lumini și Umbre”, anul I, nr. 1, decembrie 2009, p. 21.

¹¹ Idem, *Acțiunea „Istoricii”*, în „Vitalii – lumini și umbre”, anul IX, nr. 36, septembrie - noiembrie 2018, pp. 92 - 93.

¹² Ion Constantin, *Pantelimon Halippa - neînfricat...*, p. 167.

Pantelimon Halippa încă din anul 1947, prin plasarea documentelor cele mai importante într-o ascunzătoare zidită în podul casei unde locuia¹³.

Predarea documentelor s-a făcut benevol și, în fața precizării făcute de angajații Direcției Generale a Arhivelor Statului că, după evaluare, va fi acordată o sumă de bani corespunzătoare, Pan Halippa nu a formulat nici o pretenție financiară, menționând doar că dorește ca „documentele să fie folosite în binele neamului românesc, iar cât privește suma de bani, rămâne la aprecierea instituției”¹⁴.

Rezultatul măsurilor de influențare efectuate de Securitate erau consemnate într-un plan de măsuri al Serviciului 3 din Direcția I „Informații interne”, redactat în 5 septembrie 1973:

„În urma măsurilor de influențare întreprinse asupra lui «Basarab», acesta a predat la 28.XII.1972 organelor noastre toate lucrările, documentele, corespondența, cărțile etc., referitoare la Basarabia ce le deținea. De asemenea, în cursul acestui an și-a adus un aport substanțial în determinarea și a altor persoane de a preda organelor competente documentele, lucrările etc. cu conținut istoric (de valoare națională) ce le posedau.

*Pentru această poziție a sa, prin decret al Consiliului de Stat, i s-a acordat o pensie de merit de 3.500 lei, în numerar suma de 30.000 lei și asistență medicală F.I.A.P.”*¹⁵

De exemplu, în 14 mai 1973 Pantelimon Halippa s-a deplasat la Iași, împreună cu lt. col. Badea Constantin, pentru a-i contacta pe Vasile Harea, Gh. Năstase, Atanasie Chiriac și Vasile Bârcă și a-i determina să predea Arhivelor Statului documentele cu caracter istoric pe care le dețineau¹⁶.

În februarie 1973, **Ludmila Ciugureanu Mihai**, fiica lui Daniel Ciugureanu, a acceptat să predea Arhivelor Statului 30 de documente moștenite de la tatăl său, documente ce fuseseră elaborate între anii 1917 - 1935. Printre acestea se număra un document care atesta faptul că, în preajma realizării actului unirii de la 27 martie 1918, Daniel Ciugureanu îl trimisese pe maiorul Adamovici, cu o însărcinare specială, la Alexandru Marghiloman, premierul de atunci al României¹⁷.

Tot în februarie 1973 ziaristul **Bogdan Nicolae**, fost președinte al Uniunii Scriitorilor din România până în 1943, preda Arhivelor Statului „o primă parte din lucrările, corespondența și cărțile sale. Unele dintre cărți erau lucrări rare, editate în secolele XVI - XVIII, prezentând un interes deosebit. De asemenea, a predat 59 de caiete, totalizând 7.570 de pagini, cu o serie de lucrări proprii în manuscris, precum „Miracolul Creangă - Eminescu”, „Tragedia Brâncovenilor și a Cantacuzinilor”, „Sensul experienței napoleoniene”, redactate „pe baza unor documente inedite, aflate în unele biblioteci din străinătate”¹⁸.

Mancaș Ala, fiica lui Ștefan Ciobanu, fost deputat în Sfatul Țării și secretar general în Ministerul Instrucției Naționale, oferea în 22 mai 1973 o parte a bibliotecii

¹³ Vasile Mălureanu, *Apărarea identității culturale...*, p. 24.

¹⁴ A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 161.960, vol. 4, f. 154.

¹⁵ Idem, vol. 3, f. 5.

¹⁶ Idem, vol. 4, f. 104.

¹⁷ Gral. bg. (r) Vasile Mălureanu, *Acțiunea „Istoricii”*, în loc. cit., p. 94.

¹⁸ A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 161.960, vol. 4, f. 134; vezi și vol. 7, ff. 126 - 129.

tatălui său (632 cărți și broșuri despre Basarabia, un manuscris în slavonă cu o vechime de cca. 300 de ani), patru hărți ale Basarabiei, 12 fotografii (membrii Sfatului Țării în medalion, aceiași membri în momentul votării reformei agrare, prima promoție de învățători care au predat limba română în școlile din Basarabia) și mai multe numere din ziarele „Sfatul Țării”, „Ardealul” și „România Nouă”, publicate în toamna anului 1917 și în anul 1918¹⁹.

În **iulie 1973 Lucia Pântea**, soția lui Gherman Pântea, fost președinte al Comitetului Central Ostășesc și ministru de Război al Republicii Moldovenești, membru al delegației române la Conferința sovieto - română de la Viena (1924), a predat Securității, fără nici o pretenție de natură financiară, un important număr de manuscrise, documente, corespondență, cărți referitoare la istoria Basarabiei. O valoare aparte aveau manuscrisele lui Gherman Pântea intitulate: „*Memoriile mele în legătură cu Basarabia*”, „*Conferința ruso - română de la Viena din martie - aprilie 1924*”, „*Convorbiri Titulescu - Litvinov, mai 1933, Geneva*”, precum și un manuscris în limba rusă cuprinzând propunerile ministrului de externe sovietic Cicerin adresate la 24 februarie 1920 guvernului român pentru începerea tratatelor cu privire la Basarabia²⁰.

În **perioada aprilie - octombrie 1973, Maria Pelivan**, soția fostului ministru de externe al Basarabiei, Ion Pelivan, a predat în mai multe tranșe un număr important de manuscrise, documente și lucrări privind Basarabia. Totodată, Maria Pelivan a informat autoritățile că, în anul 1946, soțul său a depus spre păstrare la Arhivele Statului un număr de 1211 documente datând din perioada 1842 - 1945. Întrucât toate documentele privind Basarabia trebuiau, conform dispozițiilor vremii, să fie trimise în U.R.S.S., lucrătorii de la Arhivele Statului au apelat la o strategie de camuflare: fondul a fost ținut neînregistrat și neinventariat până în anul 1965! Printre documentele predate de Pelivan în 1946 se regăseau rapoarte, apeluri, referate, procese verbale, circulare și declarații privind lupta pentru autonomia Basarabiei, organizarea și activitatea românilor basarabeni, unirea Basarabiei cu România²¹. De un interes aparte sunt documentele provenind de la Sfatul Țării: statute, proiecte de organizare administrativă și politică a Republicii Moldovenești, apeluri către populație²².

În **octombrie 1973, profesorul Văleanu Alexandru**, fost deputat în Sfatul Țării și apoi prefect al jud. Tighina, dona Arhivelor Statului lucrarea „*Personalități de origine română în serviciul țarismului și al Uniunii Sovietice*” (321 file, cu 50 de portrete), *manuscrisul intitulat „Catalogul localităților cu denumiri identice aflate pe teritoriile R.S. România și U.R.S.S.”*, fotografii ale lui Pantelimon Halippa, Nichita Smochină, Ion Inuleț, Ion Teofil Iancu, precum și corespondență personală²³.

De un interes aparte s-a bucurat din partea autorităților vremii recuperarea fondului documentar deținut de **Onisifor Ghibu**. La decesul său, survenit în **decembrie 1972**, moștenitorii au preluat o sumă de manuscrise personale, multe inedite, documente

¹⁹ Idem, vol. 7, f. 55 și ff. 64 - 67.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ Vezi „Raport nr. 0064 din 9 martie 1973 asupra materialelor documentare predate de Ion Pelivan Arhivelor Statului în anul 1946”, întocmit de gral. mr. Gh. Titileanu, director al Direcției Generale a Arhivelor Statului - *ibidem*, ff. 99 - 101.

²² *Ibidem*, ff. 78 - 80.

²³ *Ibidem*, f. 6.

privind viața politică din Transilvania, Basarabia, Bucovina și Valea Timocului, corespondență și fotografii cu valoare istorică, precum și o bogată bibliotecă. Prin măsuri de influențare, organele de securitate au obținut acordul moștenitorilor pentru predarea temporară a fondului documentar, în vederea fotocopierii.

Prin acțiunea „Istoriei” nu numai că au fost recuperate din colecții private documente de maximă importanță pentru istoria națională, dar unii dintre deținători au primit pentru ele sume de bani în măsură să le amelioreze situația financiară. De exemplu, Maria Pelivan, soția lui Ion Pelivan, în vârstă de 87 de ani, cu o pensie de urmaș în cuantum de 500 de lei/lună, a primit în 1973 pentru documentele predate Arhivelor Statului suma de 10.000 lei. În cazul arhivei lui Onisifor Ghibu, Arhivele Statului au oferit suma de 30.000 lei pentru preluarea fondului documentar.

În aprilie 1974, Combei Traiana, nora lui Pantelimon Halippa, a predat organelor de securitate „un mare număr de role cu benzi de hârtie, cca. 20 m - conținând comunicări telegrafiate, privitoare la Basarabia, găsite în podul casei”²⁴. În urma studierii benzilor de hârtie a rezultat că acestea conțineau „toate sau o mare parte din comunicările telegrafiate ce au avut loc între Ion Inculeț, fostul președinte al Sfatului Țării, dr. Daniel Ciugureanu, fostul șef al Directoratului General al Basarabiei, aflați la București pentru rezolvarea unor probleme ale provinciei, și Halippa Pantelimon, Theodor Bîrcă și alți frunțași basarabeni, rămași la Chișinău”, în prima jumătate a anului 1919. Deși aceste benzi nu erau documente propriu-zise, se aprecia în mod corect că informațiile păstrate sub această formă au „o deosebită valoare istorico-documentară, permițându-ne să ne formăm o imagine mai clară asupra istoriei Basarabiei, imediat după unirea cu România”²⁵.

Nu mai puțin importantă a fost preluarea, la 9 mai 1973, bibliotecii și arhivei eminentului om de cultură armean Hagop Djololian Siruni, stabilit de peste jumătate de secol în România. Acesta decedase în noaptea de 7/8 aprilie 1973, undeva în centrul Capitalei, într-o căsuță cochetă de pe str. Vaselor, la vârsta de 83 de ani, iar arhiva și biblioteca erau „vânate” de episcopul Dirayr Mardikian, șeful Cultului Armean din România. Printr-o combinație informativă, Kricor Djololian, fratele defunctului (stabilit la Paris), Angèle (Angela) Sakarian, cumnata defunctului, singura rudă aflată în țară, au fost convinși că locul documentelor istorice și al volumelor din biblioteca eruditului orientalist este la Arhivele Statului²⁶.

„Nimic nu trebuie aruncat”!

*„Se poate ca o hârtiuța de pe la 1820 - 30, înainte de a se crea prin Regulamentul Organic Statul cel nou, să fie mai bine venită decât un solemn act de proprietate de la Petru Rareș sau de la Mircea Ciobanul”, susținea Nicolae Iorga în 1934*²⁷. Din păcate,

²⁴ Idem, vol. 3, f. 218.

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ Vezi Florian Banu, *Securitatea versus catholicosul Vazken I - „bătălia” pentru arhiva orientalistului H. Dj. Siruni*, în „Evenimentul istoric”, nr. 4, mai 2018, pp. 92 - 95.

²⁷ Nicolae Iorga, *Ce e o hârtie veche*, în N. Iorga, *Sfaturi pe întunerec. Conferințe la radio*, antologie, ediție îngrijită, note și comentarii de Valeriu Râpeanu și Sanda Râpeanu, studiu introductiv: Valeriu Râpeanu, București, Editura Militară, 1976, p. 39.

această înțelepciune, ajunsă vremelnic și în mintea celor chemați să conducă instituțiile nației și statul român, în ansamblul său, pare să se fi pierdut! În decembrie 1989, prin incendierea Bibliotecii Centrale Universitare, au fost distruse (?) nu mai puțin de șase incunabule. După 1990, inestimabile fonduri arhivistice ale unor instituții au fost răvășiți, distruse sau păstrate în condiții improprii. Aidoma lor, arhive personale și biblioteci cu cărți rarissime au fost risipite, aruncate chiar la gunoi sau își așteaptă încă cercetarea prin locuri neștiute.

Poate ar fi timpul ca acum, la aniversarea a 100 de ani de la Marea Unire, fondul documentar al acestui eveniment crucial să fie digitalizat integral și pus la dispoziția tuturor cercetătorilor, ca o piedică în calea uitării și ca o măsură de precauție față de „accidentele” care, de-a lungul timpului, au șters segmente întregi ale istoriei naționale!

PROGRAMUL DE DOTARE AL AVIAȚIEI MILITARE ROMÂNE - 1943

Viorel GHEORGHE***Cuvinte cheie:** *aviație, artilerie antiaeriană, modernizare, program, industrie.***Keywords:** *aviation, anti-aircraft artillery, modernization, program, industry.***Abstract**

In the year 1943, the Undersecretariat of State was concerned with restoring forces responsible. Programs have been developed regarding the purchase of new aircraft and anti-aircraft artillery pieces. A significant part of them was the Romanian defence industry ordered, proof of maturity achieved by it.

La sfârșitul anului 1942, tehnica de luptă a aviației militare române aflată pe front dădea semne de uzură accentuată. Numeroasele misiuni și lupte aeriene au făcut ca acest echipament să necesite reparații urgente sau chiar înlocuirea cu o altă tehnică, mult mai performantă.

O primă regrupare a mijloacelor aviației aflate pe front a fost comunicată conducerii țării la 12 decembrie 1942, în plină desfășurare a bătăliei de la Stalingrad. Aviația de recunoaștere a fost retrasă definitiv de pe linia frontului, din cauza uzurii extrem de înaintate a avioanelor și a performanțelor tot mai slabe¹. Generalul Richtofen, care era comandantul Flotei a IV-a Aeriene germane a cerut conducerii aviației române reînnoirea rapidă a avioanelor de recunoaștere cu modele mai moderne. A fost de acord cu începerea imediată a instruirii unei escadrelor românești pentru trecerea la avioanele Junkers JU-88. Baza aeriană de la Sarabuz, din Crimeea a fost desemnată pentru această instruire care trebuia încheiată până la sfârșitul lunii ianuarie 1943. Instruirea celei de a doua escadrelor, trebuia demarată cât mai urgent, din cauza situației de pe front. Acest materia nu era nou, iar folosirea lui intensivă și apoi în misiuni pe front nu permiteau aviației militare române să se doteze în mod corespunzător. Ca urmare, se impunea refacerea, cu material nou, a aviației de recunoaștere. Cel puțin patru escadrelor trebuiau incluse în acest program, care trebuia derulat în spatele frontului, în țară. Înlocuirea nu era simplă, pentru că germanii livrau avioanele necesare, doar după ce își dotau propriile unități. Într-o situație similară era Grupul 7 Vânătoare, care aștepta în zona Melitopol, avioanele promise de partea germană. Într-o situație incertă era înlocuirea avioanelor de bombardament ușor cu un grup format din trei escadrelor, toate dotate cu avioane de bombardament în picaj Junkers Ju-87 Stukas. Nici generalul Gerstenberg, dar nici generalul Richtofen nu aveau informații despre această înlocuire, deși ea era prevăzută de o convenție româno - germană încheiată înainte de declanșarea „Operațiunii Barbarossa”².

*Ph.D. In Aerospace Science, CIOR, CRIFST-DIT.

¹ Arhiva Națională Istorică Centrală, (în continuare A.N.I.C.), *Fond Prezidenția Consiliului de Miniștri. Cabinet*, dosar 71/1943, f. 10.

² *Ibidem*, f. 11.

Generalul Richtofen i-a precizat generalului Jienescu că orice livrare de material aeronautic german către aviația română se face doar pentru unitățile de pe front, cu scopul de a fi folosit imediat. Refacerea forței combative inițiale a aviației militare române în această situație era mult îngreunată și era nevoie ca Berlinul să accepte livrarea de material aeronautic pentru unitățile aflate în țară.

O veste relativ bună a venit de la generalul Gerstenberg, care i-a comunicat generalului Jienescu că era foarte probabilă dotarea aviației militare române cu avioane de vânătoare de noapte performante. În acel moment, aviația militară românească folosea avioanele franceze bimotoare Potez-63 ca avioane de vânătoare de noapte. În afara faptului că acestea au fost proiectate ca aparate de bombardament ușor, ele erau foarte uzate și cu o dotare insuficientă în armament și comunicații³.

În ziua de 2 ianuarie 1945, mareșalul Ion Antonescu, cu nota informativă nr.1396/C a Subsecretariatului de Stat al Aerului era anunțat de faptul că generalul Gerstenberg a solicitat date despre personalul aviației militare „*pentru accelerarea înzestrării Aeronautice Regale Române, cu material modern german*”⁴. Gerstenberg dorea date precise despre situația unităților aflate pe front, dotare și personal, despre cele aflate în interior, despre unitățile de școală și instrucție și mai ales despre unitățile desemnate pentru apărarea zonei petrolifere și a litoralului. Generalul Jienescu era destul de nelămurit de aceste dorințe ale germanilor și ca urmare a cerut precizări de la Antonescu⁵. La 26 ianuarie, Antonescu a aprobat informarea generalului Gerstenberg cu situația aviației militare române⁶.

La 4 ianuarie 1943, mareșalul Ion Antonescu era informat de către Subsecretariatul de Stat al Aerului cu nota informativă secretă nr.1320/C, despre încetarea funcționării Cartierului General al Aerului în zona de operațiuni. Această decizie a fost luată ca urmare a uzurii aparatelor de zbor și a evoluției situației operative. În acel moment, ianuarie 1943, pe front se găseau 5 escadrile de vânătoare, 4 escadrile de bombardament, 5 escadrile de observație, 6 divizioane mixte mobile și o Regiune Aeriană Îndepărtată cu o singură bază regională. Erau retrase 3 escadrile de vânătoare și o bază aeriană. Brigada 4 Artilerie Antiaeriană și Regiunea Aeriană Îndepărtată au fost puse sub comanda Grupării Aeriene de Luptă, comandată de generalul Ermil Gheorghiu, care la rândul său a fost subordonată Flotei 4 Aeriene, comandată de generalul Richtofen. Pe lângă Armatele a 3-a și a 4-a se găsea câte un comandament aeronautic. În acest caz, situația acestor comandamente urma să fie decisă în funcție de misiunile primite de aceste două armate și de reorganizare acestora⁷.

Generalul Jienescu considera că era nevoie de Cartierul General al Aerului în țară pentru a ajuta la refacerea forței combative a aviației militare⁸.

La 29 ianuarie 1943, Subsecretariatul de Stat al Aerului îi prezintă mareșalului Antonescu situația în care se găsea aviația militară și programul de dotare. Se estima că în cursul anului 1943 aviația militară urma să dispună de 9 - 13 escadrile de

³ *Ibidem*, f. 12.

⁴ *Ibidem*, f. 31.

⁵ *Ibidem*, f. 32.

⁶ *Ibidem*, f. 33.

⁷ *Ibidem*, f. 16.

⁸ *Ibidem*, f. 17.

bombardament, între 19 și 25 escadrile de vânătoare, 13 escadrile de informații, 2 escadrile de hidroaviație, 6 escadrile de legătură, 2 de transport și o escadrilă sanitară. Acest plan a fost discutat cu partea germană la Consiliul de Colaborare din ziua de 11 februarie 1943⁹.

La 1 mai 1943 aviația militară română avea în înzestrare 53 de avioane de bombardament Savoia S 79 Jumo, din care 4 în rezervă și 6 pentru școală. La 1 iulie 1943 se dorea ca numărul bombardierelor să ajungă la 59, pentru ca la 1 ianuarie 1944 să se ajungă la 6 escadrile cu 77 de avioane. În cazul acestor avioane de bombardament era de așteptat ca programul să fie îndeplinit, pentru că aceste aparate erau produse în țară, sub licență, la IAR Brașov.

Aviația militară deținea și 25 de bombardiere Heinkel He-111, organizate în 3 escadrile. Dintre acestea, 11 aparate erau modelul H3 iar restul H6. Din cele 25 de aparate, 2 erau pentru școală. Nu existau planuri pentru achiziția altor aparate, ci doar păstrarea lor în stare de operativitate. Într-o situație similară se găsea și escadrila de bombardament PZL-37 Loss. Se dorea ca cele 10 aparate să rămână în stare de operativitate până pe 1 ianuarie 1944. Avioanele de recunoaștere IAR-37 erau în număr de 33 și dotau 2 escadrile cu 22 de exemplare. Restul de 11 avioane se găseau în rezervă. Conducerea aviației militare dorea înlocuirea celor 2 escadrile de IAR-37 cu 3 escadrile de Junkers Ju-87 Stukas, avioane de bombardament în picaj.

Coloana vertebrală a aviației de vânătoare o reprezenta avionul IAR-80/81. La 1 mai 1943 erau în înzestrare 267 de avioane, din care 50 pentru școală, 20 la rezervă, iar restul alcătuiau 12 escadrile operaționale. Se dorea ca numărul acestor aparate să crească foarte mult, pentru că erau produse în țară la Brașov. La 1 iulie se dorea ca numărul lor să ajungă la 291, la 1 octombrie la 327, pentru ca la 1 ianuarie 1944 să se ajungă la 363 de avioane, dintre care 50 pentru școală, 14 la rezervă iar restul de 299 să doteze 16 escadrile. Dintre acestea, 14 escadrile erau dotate cu 17 avioane, o escadrilă cu 16 avioane și alte trei escadrile cu 15 avioane.

Alături de IAR-80/81, aviația de vânătoare avea în dotare și aparate germane Messerschmitt Me-109, care erau foarte performante. În total erau 66 de avioane, din care 51 formau trei escadrile operaționale, iar 15 erau folosite pentru școală. Se dorea dublarea numărului de escadrile cu avioane livrate de partea germană. Tot la propunerea Germaniei se aștepta livrarea a 10 avioane Messerschmitt Me-110 pentru a forma o escadrilă de vânătoare de noapte.

Pentru aviația de recunoaștere îndepărtată aviația militară română folosea avionul Bristol Blenheim, achiziționat înainte de război din Anglia. La 1 mai 1943 erau în înzestrare 21 de aparate din care 11 formau o escadrilă operațională și 10 se găseau în rezervă. Pentru că nu se puteau achiziționa piese de schimb și pentru că avioanele erau uzate se intenționa înlocuirea lor cu avioane germane Junkers Ju-88 A4 și alcătuirea a trei escadrile.

Un alt avion emblematic din dotarea aviației militare române a fost IAR-39, proiectat și produs în țară și folosit pentru recunoaștere, legătură sau bombardament ușor. La 1 mai 1943 în înzestrarea aviației militare erau 142 de aparate, dintre care 30 folosite pentru școală, 2 la rezervă iar restul de 112 echipau 9 escadrile. În acest caz se

⁹ *Ibidem*, f. 108.

intenționa creșterea numărului de avioane IAR-39 la 182 de bucăți. Dintre acestea 112 rămâneau operaționale, 42 de rezervă și 30 pentru școală.

Hidroaviația era reprezentată de 7 aparate Heinkel 114, care erau operaționale și 3 Heinkel 42 care erau utilizate pentru școală. Cele 10 aparate formau 2 escadrile iar în cazul lor se dorea doar ramânerea în stare operativă.

Aviația de legătură era dotată cu 72 de avioane Fleet F-10 G, construite în licență în România și 18 avioane germane Fiesler-Storch Fi-56, care formau 6 escadrile. Nu se intenționa achiziția de noi aparate ci doar păstrarea lor în stare operativă.

Pentru transport existau 2 escadrile, dotate cu 21 avioane Junkers Ju-52. Operaționale erau 18 avioane, iar la rezervă trei exemplare. Nu erau planuri de noi achiziții. Aviația sanitară era formată dintr-o singură escadrilă, care era înzestrată cu 15 avioane R.W.D.-XIII produse în Polonia înainte de declanșarea războiului. Un singur avion se găsea în rezervă¹⁰.

După cum se poate constata, acest program era realist și în conformitate cu amenințările viitoare. Cea mai mare parte a avioanelor ce urmau să fie comandate se produceau în țară. Achiziția de avioane performante germane era destul de problematică, pentru că Germania nu putea livra materialul achiziționat de România într-un timp previzibil. Aviația germană avea propriile urgențe, care erau prioritare pentru industria germană. Ca urmare, industria românească de aviație, reprezentată de IAR-Brașov, SET-București, ICAR-București, uzinele deținute de ASAM, trebuiau să livreze în anul 1943 aviației militare române, 24 de bombardiere Savoia JRS-79, 94 de avioane de vânătoare IAR-80/81 și 40 de avioane IAR-39. Din Germania se intenționa cumpărarea a trei escadrile de bombardiere în picaj Junkers Ju-87 Stukas, trei escadrile de vânătoare Messerschmitt Me-109, o escadrilă vânătoare de noapte Messerschmitt Me-110, trei escadrile de recunoaștere îndepărtată Junkers Ju-88 A4. Era un plan ambițios, dar cu destule incertitudini, datorate capacității industriei românești de a produce avioane comandate în cantitățile cerute precum și lipsei de predictibilitate a Germaniei în livrarea avioanelor dorite de aviația militară română. Comanda masivă de avioane IAR-80/81 nu trebuie să ne mire. Acest avion, la nivelul anului 1942 și în prima parte a anului 1943 era în continuare performant și se putea lupta cu aproape toate avioanele de vânătoare sovietice. Situația a devenit critică abia în primăvara și vara anului 1944, când au trebuit să se confrunte cu avioane de vânătoare mult superioare, cum a fost P-51 Mustang, considerat de toți experții, cel mai bun avion de vânătoare din istoria aviației mondiale.

Programul de dotare cu noi avioane nu era singurul propus de Subsecretariatul de Stat al Aerului. În subordinea acestuia se afla și artileria antiaeriană împreună cu apărarea pasivă. La fel ca și în cazul aviației și aici industria autohtonă avea o parte importantă din noile comenzi. La începutul anului 1943, SSA-ul avea în subordine o artilerie antiaeriană destul de numeroasă și diversificată, din punct de vedere al calibrelor. La est de Bug în zona de operații se găsea o brigadă de artilerie antiaeriană, formată din două regimente a câte 3 divizioane fiecare. Aceste unități aveau 12 baterii grele Vickers de calibru 75 mm, 16 baterii de tunuri Rheinmetall calibrul 37 mm, 2 baterii tunuri Oerlikon calibrul 20 mm și 3,5 baterii de mitraliere antiaeriene Hotchkiss,

¹⁰ *Ibidem*, f. 101.

de calibrul 13,2 mm. În zona interioară se găsea un Comandament al Artileriei Antiaeriene la București, 3 brigăzi și 5 regimente operative și Centrul de Instrucție al Artileriei Antiaeriene. Toate acestea dispuneau de 25 baterii Vickers de calibrul 75 mm, 10 baterii, model vechi, de 75 și 76,5 mm, 8 baterii Bofors de calibrul 40 mm, 12 baterii Reinmetall de 37 mm, 3 baterii Gustloff de 20 mm, 14 baterii de mitraliere antiaeriene Hotchkiss de 13,2 mm, 9 baterii cu proiectoare de calibrul 130 mm și 6 baterii de pândari¹¹. La bazele regimentelor antiaeriene mai erau în formare 4 baterii Vickers de 75 mm, 4 baterii Rheinmetall de 37 mm și 6 baterii Oerlikon de 20 mm. Toate acestea însemnau 420 de tunuri Vickers, 188 de tunuri Rheinmetall, 420 de tunuri Gustloff, 72 tunuri Bofors, 45 tunuri Oerlikon, 200 mitraliere Hotchkiss și 108 proiectoare¹².

Cu toate acestea, conducerea SSA aprecia că exista un deficit destul de mare în dotarea cu artilerie antiaeriană. Mai era nevoie de cel puțin 24 baterii grele, fie Vickers de 75 mm, fie Krupp de 88 mm, și de 21 baterii ușoare de 20-40 mm.¹³

Industria românească de apărare a contribuit substanțial la dotarea artileriei antiaeriene. Până la 1 ianuarie 1943, fabrica "Astra" a livrat 41 de baterii Vickers a 164 de piese, din care 8 baterii a 32 de piese erau importate din Anglia înainte de 1940. Aceeași fabrică a livrat și 32 de baterii Rheinmetall de 37 mm, adică 288 de piese, din care 24 importate din Germania, restul fabricate în țară. Conform planului de înzestrare pe anul 1943, fabrica brașoveană trebuia să livreze lunar 4 piese Vickers și 12 piese Rheinmetall. În paralel, Ministerul Înzestrării Armatei și a Producției de Război a mai comandat în străinătate, pentru dotarea trupelor terestre, 422 piese Oerlikon, 268 piese Hotchkiss de calibrul 25 mm și 35 piese Gustloff¹⁴.

SSA a decis ca în zona de operațiuni să trimită 9 divizioane noi formate, compuse din 2 baterii grele și 3 ușoare, iar pentru protecția aeroporturilor militare să mai alocă încă 3 divizioane, formate tot din 2 baterii grele și 3 ușoare¹⁵.

La terminarea acestui program de înzestrare, SSA estima că, în varianta maximală, pentru apărarea zonelor sensibile din țară se putea baza pe 80 de baterii grele și 70 de baterii ușoare, la care se mai adăugau bateriile de mitraliere, proiectoare și baloane care existau în acel moment¹⁶.

Programul de înzestrare al Subsecretariatului de Stat al Aerului pentru anul 1943 era unul ambițios și presupunea consolidarea aviației și artileriei antiaeriene, prin achiziția de noi avioane și piese de artilerie. Este de remarcă că industria românească de apărare era implicată în toate aceste programe, dovadă a maturității la care ajunsese.

¹¹ *Ibidem*, f. 94.

¹² *Ibidem*, f. 87.

¹³ *Ibidem*, f. 83.

¹⁴ *Ibidem*, f. 84.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ *Ibidem*, f. 85.

Anexe:

**Fig. 1. Linie de avioane IAR-80.
Colecția Valeriu Avram**

**Fig. 2. Avion de bombardament Heinkel He 111.
Colecția Valeriu Avram**

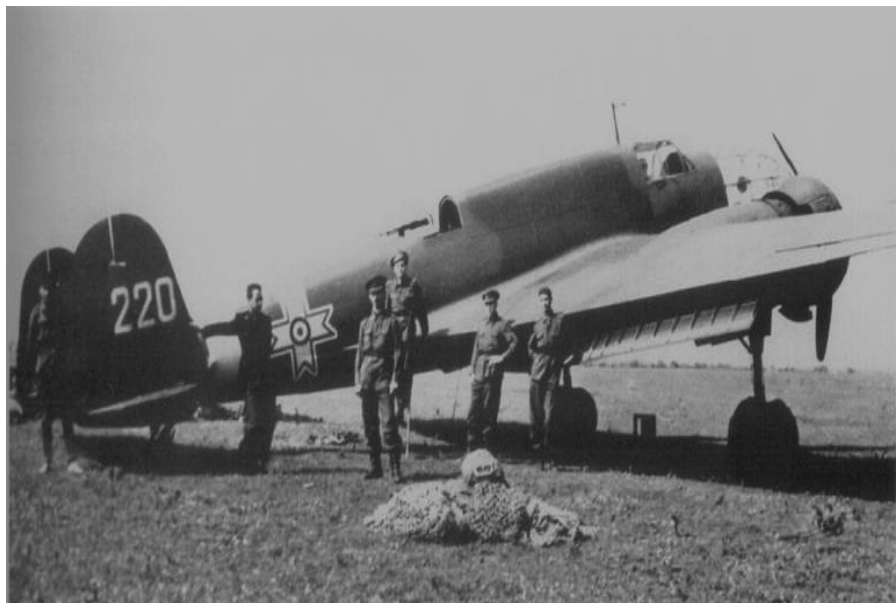

Fig. 3. Avion de bombardament PZL-37 Los

**Fig. 4. Avion de vânătoare Messerschmitt Me-109.
Colecția Valeriu Avram**

**Fig. 5. Avion de bombardament JRS-79.
Colecția Valeriu Avram**

**Fig. 6. Avion de bombardament în picaj Junkers Ju-87 Stukas.
Colecția Valeriu Avram**

**Fig. 7. Avion de recunoaștere și bombardament ușor IAR-39.
Colecția Valeriu Avram**

**Fig. 8. Avion de bombardament și recunoaștere îndepărtată Junkers Ju-88 A4.
Colecția Valeriu Avram**

**Fig. 9. Hidroavion Heinkel He 114.
Colecția Valeriu Avram**

**Figură 10. Hidroavion de școală Heinkel He-42.
Colecția Valeriu Avram**

**Fig. 11. Avion sanitar R.W.D.-XIII.
Colecția Valeriu Avram**

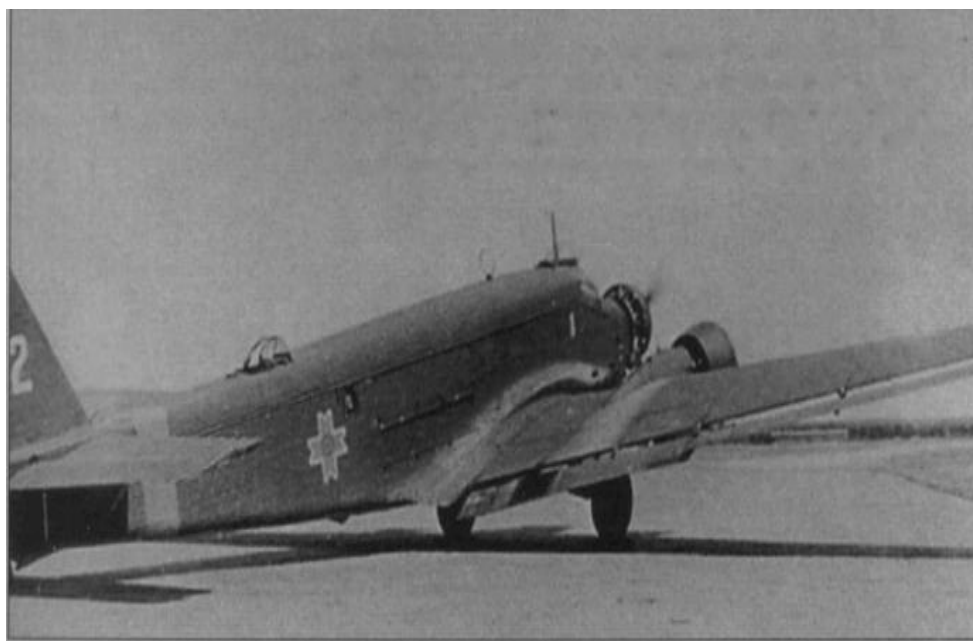

Fig. 12. Avionul de transport Junkers Ju-52.

**Fig. 13. Avioane de vânătoare IAR-80/81 în misiune de apărare a teritoriului.
Colecția Valeriu Avram**

DESTINE AERONAUTICE VASLUIENE. ZBURĂTORI VASLUIENI AI ROMÂNIEI MARI

Jănel TĂNASE*

Cuvinte cheie *Vaslui, destine aeronautice, aeronautică, aviație, pilot, misiuni aeriene, avion.*

Keywords: *Vaslui, aeronautical destiny, aeronautics, pilot, air missions, airplane.*

Abstract

The beginning period of the Romanian Military Aeronautics is marked by the contribution of exceptional personalities of the Romanian wings. From this perspective, the Vaslui area can boast fascinating aeronautical destinies, places, facts, extraordinary people, which made the history of the air force, the elite weapon of the Romanian Army to be richer and more vigorous. From this perspective, important national and international contributions to the development of some basic aeronautical domains are the fruit of the exceptional creation of exceptional personalities of Vaslui: Mihail Cerchez - the visionary and entrepreneur who created the first pilot school in Romania, Gheorghe Negrescu - the officer who took part of the first group of pilots of the Romanian Army, patented on July 17, 1911, pilot and aviation engineer, flying of Great Romania, with indisputable merits in the development of aeronautics in the interwar period, Victor Anastasiu - physician and pilot, the first physician in the world who participated in military actions as a pilot, fabulous personality that laid the foundations of aeronautical medicine in Romania.

Începutul de secol XX aducea la nivel global o nouă realitate istorică și științifică, care avea să schimbe fizionomia socialului, în orice stare ar fi fost acesta, pace, criză sau război. Din această perspectivă spiritualitatea românească are meritul său, bine-cunoscut și recunoscut în cucerirea spațiului aerian, pentru că, în această competiție de pionierat, România are priorități semnificative.

Încă de la sfârșitul secolului al XIX-lea în spațiul românesc a fost abordată exploatarea baloanelor, inclusiv în Armata Română, pentru ca, puțin mai târziu, la început de secol XX, savanții români să proiecteze, construiască și exploateze, printre primii din lume, aeroplanе și alte aparate de zbor care vor revoluționa ulterior acest domeniu fundamental al vieții oamenilor.

De la legendarul meșter Manole, la pleiada de inimoși care au încercat în trecut să câștige bătălia cu oceanul aerian, la Traian Vuia, Aurel Vlaicu, Henri Coandă și mulți alți români talentați nu a fost decât un pas mic, dar uriaș, de dezvoltare, progres și continuitate istorică. Acest proces, această activitate de pionierat a atins toate

*Comandor aviator (rez.), lect. univ. dr., Academia Forțelor Aeriene „Henri Coandă” Brașov.

componentele cuceririi spațiului aerian, de la balon la avion, de la avion la alte tipuri de aeronave sau racheta intercontinentală și spațială.

Această realitate de excepție s-a manifestat plenar și prin mari personalități, locuri sau fapte în arealul vasluian.

Astfel, în anul 1909, o mare personalitate a aviației române, primul care a înțeles necesitatea exploatarea mijloacelor aeriene în scopuri militare și comerciale, avocatul Mihail Cerchez, originar din Bârlad, a înființat la București prima societate comercială cu această destinație. Având ca model marile realizări care aveau loc în occident, în special în Franța, acesta a dezvoltat la Chitila, lângă București, un adevărat complex aeronautic, modern, unic în sud-estul Europei, dotat cu tot ce era necesar pentru activități aeronautice de școală, mentenanța aeronavelor și chiar pentru construcția unor asemenea aparate de zbor.

Aceasta mare personalitate bărlădeană a pus bazele industriei aeronautice din România și a înființat, în micul regat dunărean, prima școală destinată formării piloților din țara noastră. A intuit necesitatea construcției de avioane, fiind astfel și primul întreprinzător care punea bazele dezvoltării unui nucleu de industrie aeronautică națională¹.

În atelierele de la Chitila au fost construite primele avioane sub licență franceză. Au fost construite șapte avioane tip FARMAN III, patru dintre acestea fiind vândute Armatei Române, care începea astfel dotarea cu aparate de zbor, pe lângă aeroplanelor *Vlaicu nr. 1 - model 1910*, care fusese construit la arsenalul armatei și, ulterior, *Vlaicu nr. 2 - model 1911*².

Mari merite a avut avocatul Mihail Cerchez, pe lângă construcția de aeronave, prin cererile adresate Ministerului de Război pentru a detașa primii militari care să învețe arta pilotajului. Primii dintre aceștia vor proveni din arma geniu, armă de elită a Armatei Române, în sânul căreia se va dezvolta aviația în țara noastră, de la batalionul de căi ferate. Unul dintre aceștia a fost și sublocotenentul Gheorghe Negrescu, originar din zona Bârlad.

Continuând cu seria destinelor aeronautice vasluiene trebuie să amintim că primul eveniment aeronautic din acest areal a avut loc la Bârlad și este legat tot de personalitatea marelui aviator Gheorghe Negrescu, care la începutul afirmării aviației în România a deschis seria raidurilor aeriene naționale. Istoria a consemnat faptul că, la data de 26 mai/7 iunie 1912, la ora 4.20, sublocotenentul aviator Gheorghe Negrescu a decolat în raidul Cotroceni-Iași, cu intenția de a duce salutul tinerei aviații la dezvelirea monumentului domnitorului Alexandru Ioan Cuza, în ziua de 27 mai/8 iunie, la Iași. Datorită unei defecțiuni tehnice, pilotul a reușit să aterizeze la Bârlad în data de 27 mai/8

¹ Comandor av. Gheorghe Negrescu, *Un sfert de veac de Aviație Românească*, „Revista Aeronauticii și Marinei”, ianuarie 1937, p. 49.

² La data de 17 iunie 1910 inginerul Aurel Vlaicu reușea, pentru prima dată, să zboare pe câmpul Cotroceniului cu avionul proiectat și construit pe pământ românesc. Este o zi istorică, de naștere a Aviației României pentru că avionul a fost construit cu fonduri alocate de Armata Română, iar inginerul Aurel Vlaicu, această minte luminată a poporului român, se va instrui pentru nevoile armatei și va acționa în primele misiuni aeriene în țară, fiind din acest punct de vedere și primul nostru pilot militar. „...Primul zbor al lui Vlaicu a fost o victorie a întregului neam românesc care, prin aceasta s-a afirmat și în acest domeniu al tehnicii, din nou, după zborul lui Vuia, alături de marile state din Occident, care au luptat pentru cucerirea aerului...” (Documentul original se află în patrimoniul Muzeului Aviației).

iuin, fiind în imposibilitate de a mai evolua la sărbătoarea de la Iași. În ziua următoare, 28 mai/9 iunie, sublocotenentul Negrescu a participat la revista trupelor din garnizoana Bârlad efectuată de regele Carol I, prilej cu care pilotul a executat un scurt program de zbor în prezența acestuia. Sublocotenentul aviator Gheorghe Negrescu a decolat a treia zi în zori, 29 mai/10 iunie (stil nou), aterizând la Focșani, unde, din cauza unor defecțiuni apărute la motor, a îmbarcat avionul în tren.

Raidul aerian efectuat a reprezentat *„un succes al aviațiunii noastre tinere și a pregătirii excepționale a sublocotenentului Negrescu Gheorghe, care s-a încumetat să zboare cu un aparat care avea motorul vechi și nu mai funcționa normal, dând semne de oboseală...”,* prilej de sărbătoare pentru toți iubitorii aviației din România și, în special, pentru cei din județul Vaslui³.

Un alt destin aeronautic important care a marcat istoria acestei zone de largă vibrație națională este prilejuit de participarea noastră la Primul Război Mondial. După cum se știe, la 15 august 1916, România, în conformitate cu Convențiile politică și militară încheiate la 4 august 1916, s-a alăturat Antantei și a intrat în război cu dorința de a-și îndeplini idealul de unitate națională, trecând în Transilvania prin trecătorile Carpaților.

Cu tot elanul și spiritul de sacrificiu dovedite de trupele române, copleșită de forțele inamicului, Armata Română s-a văzut nevoită să se retragă, luptând pas cu pas, spre sud și est. Concomitent cu ofensiva din Transilvania, o armată germană a trecut Dunărea pe la Zimnicea. Amenințate să fie prinse din două părți, ca într-un clește, după o încercare neizbutită de a opri ofensiva inamicului pe râul Neajlov, trupele române au fost nevoite să se retragă în Moldova, Oltenia și Muntenia fiind ocupate de trupele inamicului.

La aceste acțiuni de luptă, aviația a participat cu totalitatea forțelor și mijloacelor existente în organica sa, executând în principal, misiuni de recunoaștere la vedere și fotografice asupra coloanelor inamicului în deplasare, concentrărilor de forțe, aliniamentelor atinse de trupe în diferite etape ale luptei, precum și misiuni de legătură în folosul comandamentelor marilor unități române, dând și primele ei jertfe.

Sosirea în țară a misiunii militare franceze, comandată de generalul Berthelot și ulterior, a unei misiuni aeronautice comandată de colonelul Malherbre, în luna decembrie 1916, formată din 35 de ofițeri, 11 adjutanți, 38 de sergenți, 28 caporali și 165 soldați, a condus la reorganizarea completă a Aeronauticii Române. Observatorii și piloții francezi au fost repartizați la grupuri și escadrile alături de zburătorii români. Metodele franceze au fost predate în Școli de observatori, antenă, comandament și aplicate la unități⁴.

Pentru completarea pierderilor și asigurarea condițiilor optime de pregătire a cadrelor necesare aviației în scopul continuării ducerii acțiunilor de luptă, prin ordinul Marelui Cartier General din 27 septembrie 1916, școlile militare de aviație au fost evacuate pentru scurt timp la Tecuci și apoi la Bârlad, unificate și dislocate ulterior la Botoșani, fiind puse sub comanda unică a căpitanului aviator Constantin Beroniade, asul

³ Arhivele Militare Române (în continuare A.M.R.), *fond Direcția 4 Geniu*, dosar 404, f. 151.

⁴ Comandor dr. Jănel TĂNASE, *Transformări în învățământul militar de aviație pentru pregătirea personalului aeronavigant (1 aprilie 1912 - 1 august 2003)*, Editura Universității Naționale de Apărare „CAROL I”, București, 2011, pp. 78 - 79.

aviației române din Primul Război Mondial, iar atelierele de reparații avioane și motoare de la Cotroceni și Băneasa au fost dislocate la Iași, unde au constituit nucleul pentru înființarea Rezervei generale a aviației⁵.

Situația tot mai grea a trupelor române, pe măsura apropierii frontului, care periclita desfășurarea activității școlilor, a determinat Marele Cartier General să decidă mutarea, la 27 iulie 1917 a Școlii de observatori aerieni, care funcționa pe lângă Școala de pilotaj, la Vaslui, iar a Școlii de pilotaj la Odessa. La comanda acesteia din urmă a fost numit căpitanul Ștefan Protopopescu.

Școala de observatori aerieni, ajunsă în următoarele două săptămâni pe noua locație, și-a reluat activitatea. Această școală și-a desfășurat activitatea la Vaslui din august 1917 până în anul 1918, când a fost dislocată la Tecuci unde s-a înființat Grupul IV Instrucție Aviație, prima unitate de învățământ aeronautic din România Mare.

Pentru realizarea misiunii de formare a observatorilor aerieni la dispoziția școlii a funcționat Escadrila Farman 7 din organica Grupului 2 Aeronautic Tecuci, comandat de celebrul maior aviator Andrei Popovici, escadrilă care va utiliza pentru misiuni de zbor și aerodromul de la Huși.

Un alt moment cu semnificații aeronautice pentru istoria Vasluiului este prilejuit de declanșarea operației Armatei Române pentru eliberarea Basarabiei la 22 iunie 1944.

În operațiile aeriene pentru eliberarea Basarabiei, Bucovinei de Nord și cucerirea Odessei din anul 1941, Aeronautica Română a ocupat un loc distinct, de importanță majoră, alături de forțele terestre și navale, desfășurând acțiuni militare cu toate categoriile de aviație (bombardament, vânătoare, informații, hidroaviație, legătură, transport, sanitară), precum și cu artileria antiaeriană și aerostația.

Gruparea Aeriană de Luptă, ca mare unitate operativă a constituit principala forță de acțiune a Aeronauticii Române în campania din Basarabia. Ea a cuprins întreaga aviație de bombardament, majoritatea aviației de vânătoare, escadrile de recunoaștere și legătură, precum și unități de artilerie antiaeriană, o companie de transmisiuni radio și fir.

Comandamentul și unitățile de aviație ale Grupării Aeriene de Luptă au fost dislocate în cea mai mare parte în Poarta Focșanilor și în zona adiacentă acesteia, astfel:

- P.C. al GAL - Vila Săveanu, 3 km. V Focșani;
- *E 1 Rec.* - TB, TL – Jorăști;
- *E 116 Leg.* - TB, TL – Pătești;
- *Fl. 1 Vt.*— PC, TB - Focșani Nord;
 - *Gp. 5 Vt. He. 112* - TB – Focșani Nord, TL - **Bârlad Vest**, Roman, TD - Pufești;
 - *Gp. 7 Vt. M. 109* - TB - Rm. Sărat, TL - Frunzeasca Slobozia, TD - Vâlcelele;
 - *Gp. 8 Vt. IAR 80* - TB – Focșani Nord, TL - Roman, **Bârlad Nord**, TD –Jorăști;
- *Fl. 1 Bomb.* - PC, TB – Buzău;
 - *Gp. 4 Bomb. LOS* - TB, TL - Buzău, TD Cioara Doicești, Tăriceni;

⁵ *Ibidem*, p. 78.

- *Gp. 5 Bomb. He 111*, TB, TL Ziliștea, TD - Țândărei, Boteni;
- *Gp. Bomb. SAVOIA 79* - TB, TL - Pogoanele, TD - Padina, Grindu, Petrești;
- *Fl. 2 Bomb.* - PC, TB – Sihlele;
- *Gp. 1 Bomb. POTEZ 63* - TB, TL - Sihlele, TD – Ciorăști;
- *E IAR 37* - TB, TL - Sihlele, TD – Erculești;
- *E 82 BLOCH 210* - TB, TL - Sihlele, TD – Erculești;
- *Fl. 2 Av. Gardă* - PC, TB, TL - Sihlele, TD - Bogza⁶.

În noaptea de 22 iunie 1941 **Grupul 7 Vânătoare**, cel mai modern grup de aviație de vânătoare din Aeronautica Militară Română, înzestrat cu avioane germane Me 109G, a decolat în prima misiune pentru eliberarea Basarabiei de pe aerodromul **Bârlad**. Până la 23 august 1941, când Armata Română a trecut Nistrul, iar unitățile de aviație au fost dislocate în Basarabia, cele două aerodromuri de la **Bârlad**, precum și aerodromul **Huși** au fost utilizate în misiuni aeriene de unitățile Grupării Aeriene de Luptă, ulterior fiind puse la dispoziția Regiunii Aeriene Iași în misiuni aeriene ale unităților de aviație din organica sa.

După 23 august 1944, în contextul restrângerii activității aeronautice naționale, practic a distrugerii aviației române prin Convenția de Armistițiu din septembrie 1944 și Tratatului de Pace de la Paris din 1947, aceste aerodromuri și-au pierdut importanța aeronautică, așa cum se manifestase aceasta în plin război mondial.

Istoria aeronauticii aici, la Vaslui, este obligată să rețină și să promoveze marile sale personalități care au contribuit la dezvoltarea acestui domeniu pe întregul spațiu românesc, iar prin această primă intervenție dedicată istoriei aviației din zona Vaslui am să abordez cariera de excepție a trei destine aeronautic impresionante, mari personalități ale aviației din România: avocatul Mihail Cerchez, unul dintre primii inițiatori ai aviației din țara noastră, la care m-am referit în partea de început, generalul aviator Gheorghe Negrescu, care a dat numele unei flote de aviație înființată după anul 1990, Flotila 70 Aviație, de asemenea formator al aviației, cu merite incontestabile în dezvoltarea reglementărilor aeronautice la început de drum și în perioada interbelică și generalul aviator doctor Victor Anastasiu, inițiatorul medicinei aeronautice în România.

Generalul aviator Gheorghe Negrescu s-a născut la 26 ianuarie 1888 în satul Furțișeni, județul Tutova, aflat la 15 km de orașul Bârlad⁷, fiind unul dintre protagoniștii perioadei de început a formării primei serii de piloți brevetati în țara noastră. Pilotul cu brevetul numărul doi al României, așa cum era înscris în registrele de brevetare, reconsiderat în 1930 ca pilotul cu brevetul numărul trei, a trecut proba aspră a primului zbor în simplă comandă la 17 iulie 1911. Aceasta mare personalitate își va pune amprenta asupra evoluției aviației militare din țara noastră până la începutul celui de-Al Doilea Război Mondial.

În perioada Primului Război Mondial a îndeplinit funcții de comandant de escadrilă și de grup de escadrole, cu misiuni executate în folosul Armatei a II-a Române în campania anului 1916, comandant al Grupului 1 Aeronautic la dislocarea în Moldova,

⁶ Arhivele Militare Române, fond 8564, Copia Jurnalului de operații al Grupării aeriene de luptă din campania anului 1941, dosar 803-1, ff. 3 - 4.

⁷ Valeriu Avram, *Zburătorii României Mari*, Editura ALPHA MDN, Buzău, 2007, p. 254.

ofițer de stat major la comandamentul Corpului 6 Armată și șef al Serviciului Tehnic la Rezerva Generală a Aviației de la Iași. În campania anul 1918 a participat la misiuni aeriene pentru apărarea României Mari, când a acționat în cel puțin 20 de recunoașteri aeriene în zona de sud a Basarabiei, fapte de arme pentru care a fost decorat în mai multe rânduri.

După război a ocupat funcții importante în conducerea Aeronauticii Române, respectiv comandant de școală militară, comandantul Arsenalului Aeronautic din București, comandant al Flotilei 1 Aviație Iași, director al Aeronauticii în Ministerul de Război, director general al Aerului în Ministerul Aerului și Marinei, comandant al Regiunii Aeriene nr. 2 Iași, comandant de flotilă de luptă, comandatul Apărării Antiaeriene a Teritoriului, fiind foarte intransigent cu toate afacerile care s-au făcut în importul materialului de aviație.

În anul 1941, înainte de intrarea în război a României a fost pensionat, când abia împlinise 53 de ani, deoarece se considera ca fiind un ofițer incomod pentru conducerea aeronauticii⁸.

După război a fost persecutat de noul regim comunist, ulterior fiindu-i recunoscute valoarea și meritele în dezvoltarea și afirmarea aviației naționale, iar după anul 1955 a-fost o prezență marcantă la evenimentelor aviației militare. A plecat discret din această lume la 27 noiembrie 1977, mare sa personalitatea luminând însă destinul unei epoci care a consacrat aripile românești ca armă de elită în panoplia armelor de luptă.

A treia mare personalitate a istoriei aviației române și Județului Vaslui este reprezentată de generalul aviator doctor Victor Anastasiu. S-a născut la 5 octombrie 1886 la Huși, fiind cel de al patrulea fiu al familiei judecătorului Anastasiu, a absolvit liceul la Iași, după care a susținut examenul de admitere la Institutul Medicino-Militar din București. Clasându-se, din cei o sută de candidați, pe primul loc, a fost decorat prin Decretul Regal nr. 5384 din 28 decembrie 1905 cu „Medalia jubiliară Carol I”. În anul 1911 a susținut teza de doctorat, obținând titlul de Doctor în Medicină și Chirurgie.

La izbucnirea celui de-Al Doilea Război Balcanic a fost mobilizat și a participat la campania Armatei Române din 1913 cu rezultate extraordinare în eradicarea epidemiei de holeră, într-un timp scurt și cu pierderi relativ mici. Datorită profesionalismului dovedit pentru combaterea acestei maladii pe front, va continua să combată holera în zona Filiași-Gorj, reușind să stopeze răspândirea în aproximativ 30 de zile.

Fiind încadrat începând cu anul 1914 la Batalionul 1 Pionieri, unitate de geniu din care făcea parte și aviația, a asigurat asistența medicală pentru personalul navigant și trupă, devenind astfel medicul aviatorilor militari.

În această calitate realizează primele studii de medicină aeronautică în Armata Română, iar pentru cunoașterea influenței mediului aerian asupra organismului uman este admis, la cererea sa, la Școală de Pilotaj, pe care a absolvit-o la 3 martie 1916, obținând brevetul de pilot nr. 82. Victor Anastasiu va deveni astfel al doilea medic pilot brevetat, după doctorul francez Reymond, care însă n-a acționat ca pilot operațional, ocupându-se numai cu latura sportivă a aviației.

⁸ *Ibidem*, pp. 262 - 266.

A continuat studiile ca medic dar și ca pilot, prin executarea mai multor zboruri la diferite înălțimi pentru a analiza modificările survenite în starea de sănătate a personalului navigant generate de acest fenomen. Toate aceste zboruri, dar și verificarea atentă a piloților unității, i-au permis să fundamenteze și să realizeze primul studiu de medicină aeronautică în România, intitulat „Boala de înălțime și centrul zborului în aviație”, studiu publicat în Revista Sanitară Medicală nr. 3 - 4/2016.

La declanșarea mobilizării Armatei Române, Victor Anastasiu a fost încadrat la Corpul de Aviație, iar în perioada primei campanii a acționat, în lipsa unui serviciu medical special al aeronauticii, pentru asigurarea acest serviciu medical piloților și personalului tehnic în toate escadrilele din organica acestei structuri.

Datorită încadrării precare cu personal navigant, dar și atras de mirajul zborului a efectuat în campania anului 1916 numeroase misiuni de luptă, devenind astfel primul medic militar pilot de război din lume.

Rănit de mai multe ori în dificilele misiuni executate la inamic, în special pe frontul de sud, datorita meritelor sale excepționale a fost, în mai multe rânduri, decorat și avansat în grad.

După vindecare în urma traumelor suferite a revenit pe front și a participat, în calitate de medic specialist și pilot la asigurarea medicală a personalului navigant și la multiple misiuni de luptă în cadrul Grupului 2 Aeronautic de la Tecuci comandat de maiorul aviator Andrei Popovici. Pentru meritele sale ca medic și pilot de front acesta l-a propus pentru decorare cu Ordinul „Coroana României” cu spade în gradul de ofițer și înaintarea în mod excepțional la gradul de maior. Propunerea era sugestiv fundamentată de celebrul comandant al Grupului 2 Aeronautic, cu merite, de asemenea incontestabile la dezvoltarea aviației în țara noastră: *„Întemeiez propunerea mea pe următoarele: medic și pilot în același timp, dr. Anastasiu este medicul pe care îl poate visa orice grup de aviație. Starea sanitară a personalului navigant fiind mult influențată de consecințele zborului asupra organismului, nimeni nu este mai bine chemat a-și da seama de aceasta, decât un medic care ste și pilot în același timp. Acestui fapt se datorește că, cu toată perioada extrem de încordată în zborurile duse de acest grup de două luni de zile, în condițiuni atmosferice extrem de grele, starea sanitară a personalului navigant este foarte bună. Ca medic al grupului 2, dr. Anastasiu are extrem de mult de lucru, din cauză că, nici una din cele 11 unități ale sale nu se găsesc pe același teren una cu alta, ci toate izolate între ele, la depărțări variind între 7 și 35-40 km. Cu toate acestea, printr-o muncă extremă, printr-o pricepere remarcabilă, starea sanitară a tuturor unităților este bună. Prin măsurile luate de el, grupul nu a avut de suferit de tifos, febră tifoidă, cu toate că staționa în mijlocul unor focare de tot felul de epidemii. Ca aviator, activitatea dr. Anastasiu este destul de cunoscută: rănit de două ori în avion în timpul zborurilor de recunoaștere, a adus servicii extrem de importante aviației și comandanților cu care a lucrat. Majestatea Sa Regele l-a decorat la finele anului 1916 cu Ordinul „Steaua României” în gradul de cavalier. Acordarea decorației la care-l propun este răsplata unei munci intense, cinstite și cu bune roade constante, și va fi stimulentele ce-l va îndemna la continuare pe aceeași cale.*

Dacă acestui grup aeronautic prin modul său de lucru, i s-a făcut înalta cinste de a fi citat prin Ordinul de Zi al Armatei nr. 96, subsemnatul, comandant al Grupului, ca om drept, trebuie să recunosc că o mare parte din meritele arătate mai sus în citatul

ordin se datoresc numai dr. Anastasiu Victor, care prin munca sa extraordinară, prin vizitele sale aproape zilnice la unități, prin măsurile luate contra diferitelor epidemii, dar în special printr-o îngrijire deosebită asupra personalului navigant, a contribuit în cea mai mare măsură ca pilotul și observatorul să n u lipsească, să fie veșnic prezent la serviciu, cu toate focarele de epidemii în care se găseau unitățile, cu toată munca extrem de istovitoare din perioada de preparare de la Nămolosa și a marilor bătălii de la Mărășești, cu toate condițiile atmosferice defavorabile și, în consecință, Comandamentul să fie veșnic la curent cu cea mai mică mișcare a inamicului.

Iată omul de conștiință. Socot că față de împrăștierea cea mare a unui grup aeronautic, față de răspunderea morală ce apasă foarte greu pe conștiința medicului unui grup aeronautic, postul acesta trebui ocupat de un medic maior, la care, în deplină cunoștință a meritelor sale și ca răsplată a serviciilor aduse, propun insistent pe medicul căpitan aviator dr. Anastasiu C. Victor”⁹.

După război a studiat în străinătate progresele înregistrate de statele avansate aeronautic în domeniu organizării serviciilor medicale aeronautice specializate și, grație propunerilor formulate, prin Decizia ministerială nr. 466 din 6 august 1920 au fost aprobate Instrucțiunile pentru funcționarea Serviciului Sanitar Aeronautic și examenul personalului navigant¹⁰.

A condus cu pricepere în cele mai înalte funcții structurile specializate în acest domeniu de vârf pe măsura organizării și dezvoltării Aeronauticii Române, a participat la congresele de specialitate internaționale, având un aport unanim apreciat de comunitatea științifică medicală aeronautică mondială și a militat cu toate puterile sale pentru înființarea unui serviciu sanitar aerian, lucru care se va realiza în preajma intrării României în cel de-al Doilea Război Mondial.

Deși îndeplinea toate condițiile, la trecerea în rezervă în toamna anului 1939, nu i s-a acordat gradul de general, acest merit fiindu-i recunoscu mult mai târziu, în luna iunie 1940.

După război a fost persecutat și arestat în anul 1950 pentru fraude închipuite, dar în urma numeroaselor demersuri și dovedirea nevinovăției sale, prin Ordinul telegrafic nr. 1348 din 1953 al Prezidiului Marii Adunări Naționale, generalul aviator doctor Victor Anastasiu a fost eliberat și pus în toate drepturile, inclusiv pentru practicarea medicinei.

La inaugurarea Institutului de Medicină Aeronautică a fost invitatul de onoare a acestei prestigioase instituții și a avut marea satisfacție de a-și vedea visul realizat.

Cel care are meritul de a fi pus bazele medicinei aeronautice în România s-a stins din viață în anul 1972, recunoașterea activității și contribuție sale la dezvoltarea acestui domeniu fundamental pentru activitatea aeronautică fiind răsplătită prin acordarea denumirii onorifice „General dr. Victor Anastasiu”, Institutului Național de Medicină Aeronautică și Spațială.

Intervenția cu această temă în acest cadru extraordinar de dezbateri științifică oferit de Muzeul Județean de Istorie „Ștefan cel Mare” din Vaslui, for cultural și științific unanim recunoscut pe plan național și nu numai, a avut ca semnificație nevoia,

⁹ A.M.R., fond Memorii - Bătrâni, dosar 14/10, f. 12.

¹⁰ Monitorul Oficial nr. 111 din 21 august 1920, p. 3932.

dovedită, de altfel, prin acceptarea prezentării sale în acest cadru, de a relansa dezbaterile în acest fascinant domeniu al istoriei Aeronauticii Române, în toate timpurile și în toate locurile în care aceasta s-a manifestat. În acest sens, este imperios necesar să aprofundăm cercetarea și aici, în acest areal de legendă și istorie, a acestui fenomen care s-a manifestat pregnant prin personalități, locuri și fapte, iar reluarea tradițiilor și valorilor aeronauticii promovate într-un anumit orizont de istorie să dea o dimensiune nouă și să împlinească tot ceea ce Vasluiul a dat spiritualității românești.

FUNERAL STRUCTURES IN TEBAN NECROPOLIS, (EGIPTO) (2nd C, B.C.)

Mónica M. MARCOS***Cuvinte cheie:** *Arhitectura, piatră, Dinastia a XVIII-a, Luxore.***Keywords:** *Restoration, conservation, necropolis, Egypt.***Abstract**

Within the framework of the Conservation and Restoration of the Architectural Heritage, the purpose of the present study is the analysis of building materials in funeral architecture, throughout the XVIII Dynasty in the ancient Thebes (Egypt).

The objective will be the determination of stone, limestone and sandstone lesions, for possible techniques of repairing structural and constructive problems arising from material degradation, in order to achieve structural stability.

Within the framework of the Conservation and Restoration of the Architectural Heritage, the base of study is the construction works in stone, carried out in the Teban Tombs, located in the Asasif necropolis, Luxor, in Egypt. The period in which these were built is approximately, from 1,550 to 715 B.C.

The object of study is the material used and constructive methods in the funeral sets, characterization and use of the stone, as well as injuries to the material.

The area began to be excavated by European archaeologists, at the beginning of the 20th century. Most remain unexcavated. The tombs are excavated in the rock of the area, mashing each other, despite belonging to different periods and times. Some have already been excavated and enabled to visit them, but not all have access to the public, due to their structural state.

Funeral concept; religion, thought and typologies

Religion as a way of life, politic and society was a constant throughout the entire Egyptian civilization. Without this concept, none of the aspects of culture can be explained. Everything is governed by the religious conception as a unique pattern of behavior, government and education. The world is structured according to religion, which is a complex system of beliefs and rites.

Pharaoh is the divine incarnation of God on Earth. Politic-Religion, is a unique concept. The divine representation on earth and the human in heaven, is the intermediary between the earthly and the divine world.

Cosmogonies and beliefs are varied according to the historical period and geographical area, being important its impact.

* Architect, UNESCO, Spain.

- * The idea of God is a complicated concept, and religion is polytheistic with different gods.
- * Cosmogonies and Theogonies are numerous. As significant to understand the funeral rites, the most important god is Osiris. After his death he became the king of the world of the dead, creating eternal life in the other world. The deceased kings identified with him, creating a continuity, where the dead king identified with Osiris, thus overcoming death.

Osiris and the Four Sons of Horus, Nebamun and Ipuky Tomb (1400–1352 B.C.)¹.

- * There is religious anthropology, with gods with human, animal and mixed form. Cults and rituals depend on the different gods.

As for the thought; religious and political power are joined throughout the history of Egypt. Construction is used as a religious symbol. Starting from the concept of divine monarchy; Architecture, sculpture and painting have ritual purposes, all artistic representation does not exist as such if it is not linked to a ritual and symbolic function.

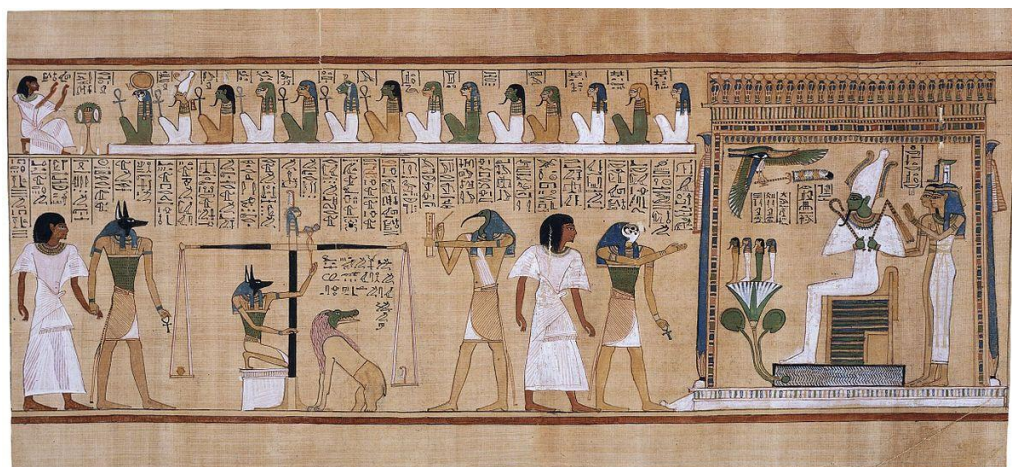
In ancient Egypt death was understood as the beginning of a new life in another world. Every man besides the body possessed a soul (*ba*) and a spiritual double (*ka*). When the person died, the *ba* was still living on earth and at night he rested on his body. The *ka*, came and went between the earth and the other world. Both *ba* and *ka* had to recognize the body to be able to materialize, so it was so important to preserve the body itself in the best conditions, so mummification was born. As this new life after the resurrection could last forever, the powerful made themselves build large and

¹ MET. Osiris and the Four Sons of Horus, Nebamun and Ipuky Tomb (1400–1352 B.C.).

sumptuous stone tombs, while the humblest social classes tried to emulate them with adobe tombs and simple hypogea.

Funeral burials or tombs are created with two functions. On the one hand, to protect the body from exposure to the weather, on the other, to hide them from thieves looking for the grave goods or treasure. The higher the person's social rank, the more luxurious and important the tomb was. After death the pharaohs became gods.

Another characteristic of religious beliefs is that the deceased also required all kinds of objects to be able to comfortably continue with life in the afterlife. Apart from all kinds of everyday tools, there was also a statue of the mummified person, and a copy of the Book of the Dead. The walls are usually painted with scenes of daily life. The goodness of the person guaranteed his transit to the other world, and many of the tombs included the Judgment of Osiris. It is represented weighing on a scale the heart of the deceased with a pen, a symbol of truth. The scribe of the gods, Thot, pointed the result in the presence of Osiris. Those who did not pass this test were condemned forever.

The Judgement of the dead, Hunefer papyrus (1275 BCE)².

Liturgies and rites are proposed for magical purposes, in order to guarantee the access of the soul of the deceased to the other world, and the spiritual well-being of society.

The main constructive typologies are produced as a result of certain needs. Most of the daily constructions were made in adobe, so they have not been preserved, but the symbolic ones were made in stone to guarantee their permanence in time.

- * Temples. They are the symbol of eternity, with a basic structural axis.
- * Palaces. Royal residences, self-sufficient complexes, with all kinds of facilities.
- * Tombs. Complex funeral sets, where religious beliefs set the architectural concepts. 3 different spaces; for the solar cult, the cult of the deceased and the

² BRITISH MUSEUM. Page from the Book of the Dead of Hunefer, c. 1275 B.C.E., 19th Dynasty, 45.7 x 83.4 cm, Thebes, Egypt © Trustees of the British Museum.

osiriatic space. There are 3 determining factors in the approach of the tombs, which are:

- Orientation, along an axis.
- Location, to the west of the river, where the sun sets, and in determined places, according to the time and Dynasty in which they were built.
- Sacred geography, with locations where topography and landscape refer in some way to religious elements.

The main burials of kings and nobles were Pyramids, Mastabas and Hypogeums. The cost of the first two types, and the incessant looting gave way to the Hypogeum. The Hypogeum is a type of tomb carved into the rock, with great length and depth. In the Middle Kingdom this type was already used in Beni Hasam, however, until the New Empire its use was not generalized. It was in Thebes, in the Kings and Queens Valley, where these burials were built for several dynasties.

Initially the structure was simple, consisting of a corridor and a funeral chamber. Later it was expanded, with more rooms, and luxurious decoration on the walls. They were complemented by a funerary temple beside the river. The main hypogea are located in the Kings Valley, and in the nearby necropolis of the western shore.

Structures Types, morphology and construction systems

The Teban Necropolis are located in the valleys that make up the funerary area located on the west bank of the river, very close to the monumental complex such as Deir el Bahari.

They extend from north to south, along 3 km between the hills that delimit the desert and the Nile river bank. They are divided into several sectors; El Tarif, Dr. Abu El Naga, Asasif, El Joja, Sheikh Abd el Gurnah, South Asasif and Gurnet Murrai. The area of Deir el Bahari, object of study, is located in the small valleys that make up the funerary area on the west bank of the river.

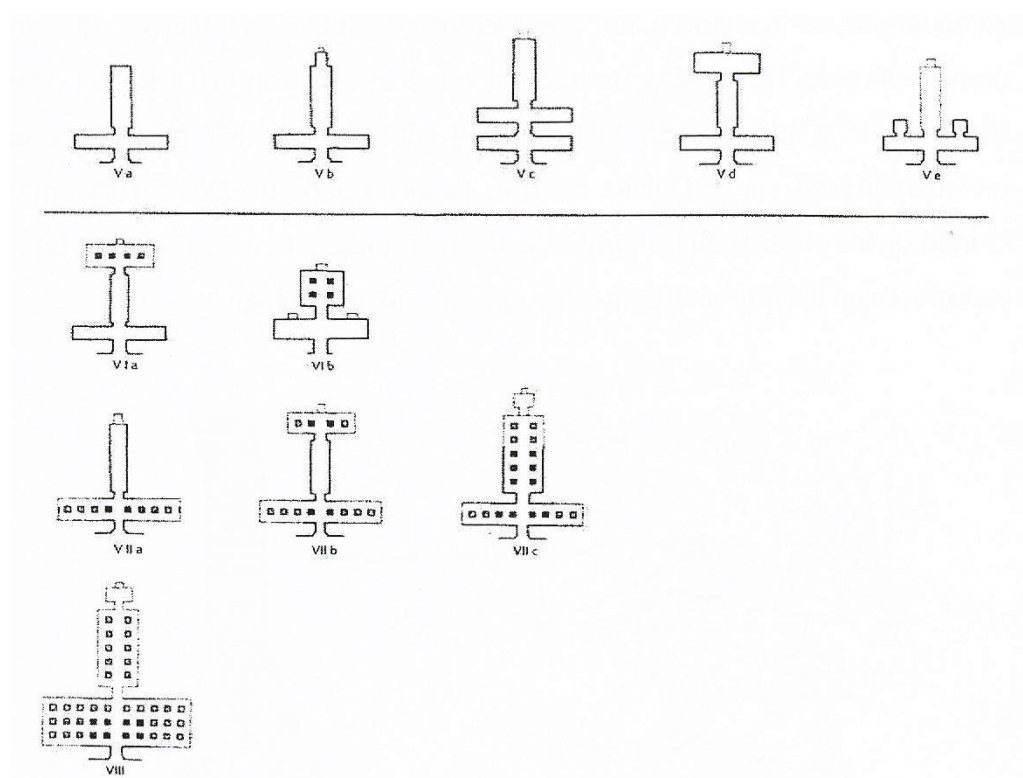
The periods range from Dynasties XI to XXII (2.061-1.080 B.C).

The types and morphology vary according to the time they were built, and the dynasty prevailing at the time. They evolve in distribution, proportion and dimensions, according to the funeral rites, and the prevailing ideology at each stage.

The types of tomb, as well as the architectural plan changes, evolving over time, according to the beliefs of each period, and the funeral ritual.

The functional scheme is very similar, only that more importance is given to certain parts of it, as well as to the decorative program.

The typologies varied according to the construction factors of each burial, but the religious conception that determined the architecture was a constant in the area.

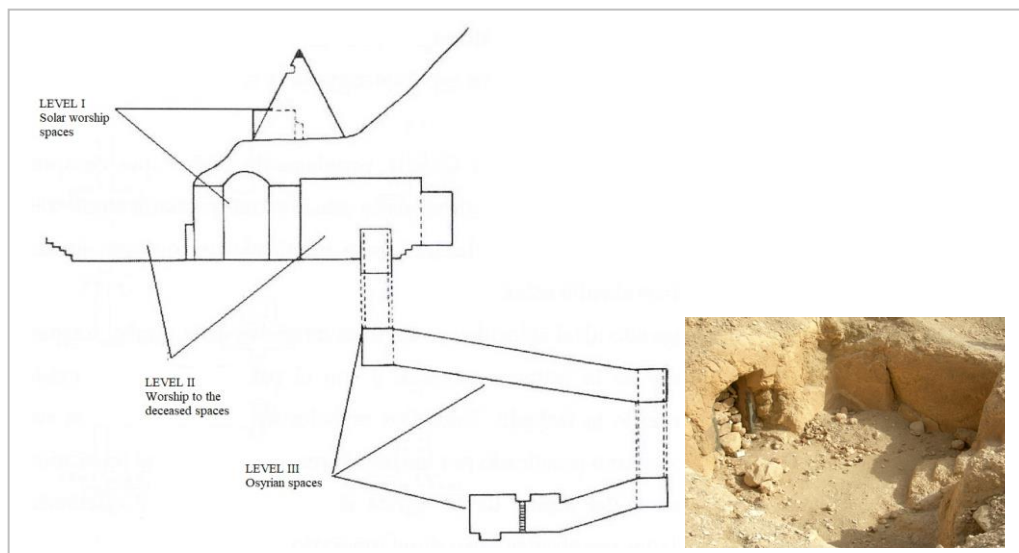
Typological classification of the Teban tombs (F. Kampp)³.

Its dimensions vary, depending on the importance of the nobility character to which they belong, and are composed of a columnar room and the solar patio.

The architectural structure is defined by religious beliefs, each space is destined to a different part of the cult or ritual.

In this way, the components of the spaces are separated; the space to the solar cult, the space for the cult of the deceased, and the osiriac space, collected in the scheme that differentiates 3 levels.

³ Kampp-SeyFried, F. 2003 *The Theban necrópolis: an overview of topography and tomb development from the Middle Kingdom to the Ramesside period*, en Strudwick, N. y Taylor, J. (eds.): *The Theban Necrópolis: Past, Present and Future*, London: 2 - 10.

Ritual levels of the Theban tomb (K.J.Seyfried)⁴

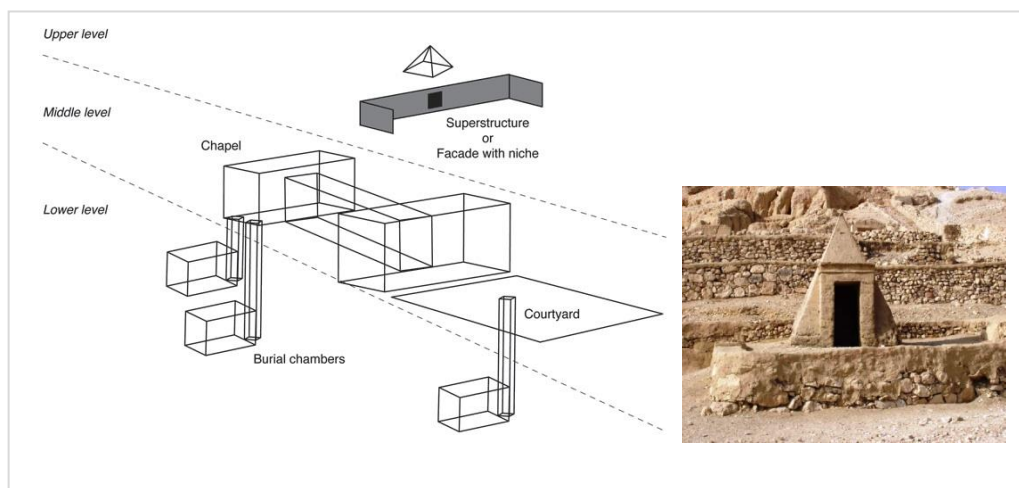
The orientation of the funerary constructions follows a longitudinal main axis in the east-west direction, on which the solar patio is located, a room with columns and the closed part that contain the funerary area.

The patio was accessed from a ramp, and it is common for this access to be shared for several tombs. This is because the funerary space was subsequently reused in other Dynasties.

The Egyptian tomb was divided into three parts; the outer chapel, the shaft and the burial chamber.

- The outer chapel: With several rooms, accessible to relatives of the deceased and priests. There the family went to make offerings. It was also used to celebrate religious rites. In it the deceased showed how his life had been, his achievements and the wealth obtained
- The vertical well: Located next to the chapel, to introduce the coffin in the burial chamber.
- The burial chamber: It kept the mummy, and was closed to preserve it.

⁴ K.J. Seyfried, *Entwicklung in der Grabarchitektur des neuen Reiches als eine weitere Quelle für theologische Konzeptionen der Ramessidenzeit*, in Assmann J, Burkard G, and Davies V (eds), *Problems and Priorities in Egyptian Archaeology* (Studies in Egyptology, London 1987), p. 219-53.

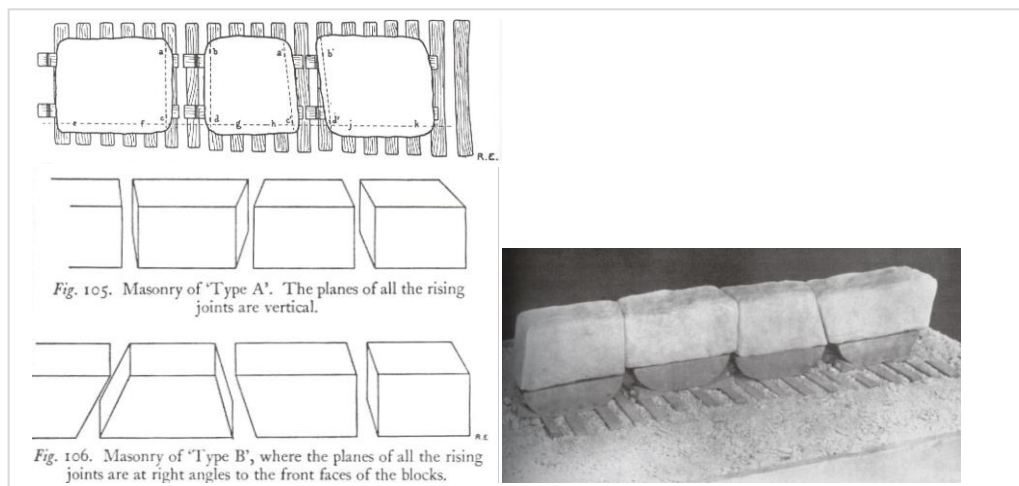
In Thebes a great necropolis was developed for the tombs destined for the kingdom great characters, and the royal tombs were located in the Kings Valley.

The chapels were located in the area accessible to the population, in order to facilitate the worship of family and religious rituals. Over time, many became temples (Goornah, Rameseum, Medinet Habu and Deir el Bahari).

Once the material had been extracted, the construction system was simple. The cutting procedures of the ashlar were varied, but the ultimate goal was to get contiguous pieces whose joints would perfectly match to ensure the flatness of the built walls.

Fragmented pieces of the same rock were chosen and placed on wooden boards stretchers. The fractures were used, so each block was adjacent to the one from which it had separated. Then the sides of each block were worked and polished, so the planes were matched.

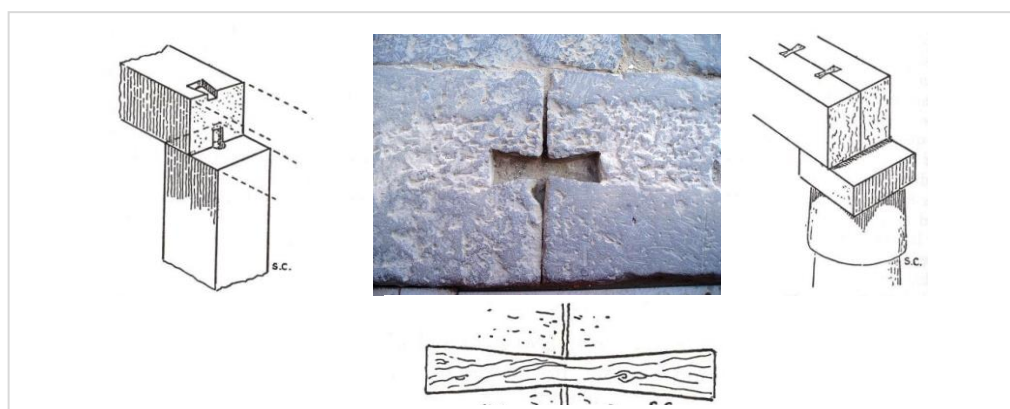
The joints between blocks could be oblique, not necessarily at right angles, and these oblique joints appeared either in the horizontal joints, or in the vertical ones. Although attempts have been made to find a mechanical justification for this method, both types of joints appear in the same buildings, as well as orthogonal joints, so that the randomness of their arrangement can be justified by a better optimization of the stone.

Stone cutting, and joint (S. Clarke)⁵

The blocks joined together without any type of mortar, instead wood or metal staples shaped like a dovetail were used. Occasionally in large stone blocks corners a light mortar was used to finish off the edges. On the exterior facade carved into the stone a block coating was added to match the exterior finish. In the courtyards area the exempt blocks were placed, forming walls or perimeter porches.

The use of this technique is dated from the time of the Old Empire, and was used especially in important constructions. The pillars or pilasters joint with architraves was done by pins, while the union with columns used a double piece of architrave. In this way the structural piece was reinforced and greater lights could be achieved.

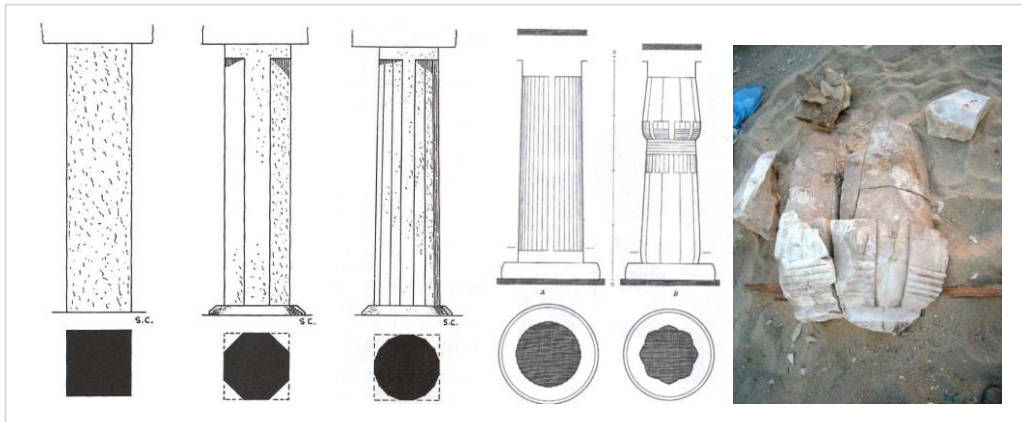

Joints of architrave pieces, dovetail (S. Clarke).

⁵ Somers Clarke, R. Engelbach, *Ancient Egyptian construction and architecture*, in Dover publications, (New York 1990).

Dovetails have been found made in various materials; wood, lead, copper and occasionally stone. Its function was the reinforcement of the masonry. The limit of tensile strength or the ability to oppose the shear, with the dovetail may not be enough to prevent any tendency to buckling on the wall, for which the pieces are also worked horizontally.

The architecture was linteled, with pillars and lintels structures. The columns and pillars typologies were varied, complicating themselves in times of greater wealth and ornament.

Polygonal pillars (left), Striated and papyriform columns, TT192 (right), (F. Ch. Nims).

Materials. Availability and geology

The choice of construction materials was conditioned by the lack or abundance of them in the immediate area. While wood was scarce, and needed to be imported from other neighboring countries such as Lebanon, the stone was abundant and easy to work.

Basalt and quartzite were materials widely used in sculpture and architecture. But limestone is the most abundant material in Egypt, in different varieties, of better and worse quality. The entire Nile Valley is structured by limestone rock formations, so it was the most used stone at all times. The extraction was carried out by quarries located especially in areas close to the works.

In domestic and popular architecture, the use of Nile mud was widespread, being accessible and easily crafted. With it the bricks were elaborated, that once dried in the sun they were used in the construction of public and private buildings.

However, the appearance of the stone as a material was conditioned by two factors;

- * The intention of durability of some buildings associated with worship and religious beliefs. The eternity concept, directly linked to death, required a material that did not disappear over time.

- * The abundance of quarries and stone materials, which took advantage of the supply of the stone for the constructions.

Geologically, the Nile Valley was mostly made up of extensive sandstone and limestone strata, the stones used for the main buildings. Limestone deposits were mainly in southern Upper Egypt, while sandstone deposits were found along the rest of the Nile. Deposits of other stones such as granite, basalt and calcite were more localized, and the material was transported large distances from quarries specifically valued for its stone characteristics.

In the attached images we can identify the main sites in Upper and Lower Egypt.

Deposits of sandstone (left), and limestone (right).

The geographical location of the material determined its use. Thus, the use of certain stones can be identified according to the area;

- * Limestone: Among the most commonly used stones was the lightest and softest material. It was located north of Tura on the border of Upper and Lower Egypt and that of the Gebel Silsila area, Asuan, and the south. It was the most used stone in the constructions of half of the XVIII Dynasty.
- * Sandstone: It was a slightly heavier sedimentary rock, but like limestone relatively easy to work. It was found in abundance in the areas of Tura in the north, in Gebelein, near Thebes, and along the Nile between Luxor and Asuan. Important quarries were located in the regions of Abydos and Amarna.
- * Granite: Igneous rock composed of quartz, feldspar and mica, heavier and more complicated to extract, transport and carve. Of red or black colours, it was used promptly in representative building elements (obelisks, stelae, column bases, door

jams and lintels). In later times its use was reduced to temple structures. The Asuan area supplied enough granite, although the stone was sometimes brought from farther areas.

- * Basalt: A black rock was the heaviest of the stones. Found in the first buildings, it was used for everyday objects and pavements. The main basalt deposits were located in Asuan, Abu Za'bal, Bilbeis and Kirdasa.
- * Quartzite and calcite (alabaster): From the desert they were hardly used in buildings.

The type of material most used in the construction of the Thebes area were sandstone and limestone.

This variety and stone abundance resulted in excellent stonework and carving, reaching up to 40 different varieties. Its hardness and quality required a different use and treatments depending on each type.

The stone for different structures in the same area was often transported by different means, depending on the period. In Theban necropolis, the use of sandstone was gradually replaced by limestone in the middle of the 18th Dynasty, probably due to the sandstone Gebelein quarries depletion, and perhaps because it was believed to be more impermeable and resistant to flooding. In any case, limestone turned out to be a stronger material and allowed the construction of architraves and longer blocks, facilitating the construction of greater lights.

Within the geological aspects related to the stone used in the constructions, the following points can be indicated.

- * Origin
 - Volcanic Rocks Formed by the lava cooling on land surfaces or under the sea (Basalts).
 - Plutonic rocks. Magmatic rocks formed by slow cooling in large magma masses. (Granites, Granodiorite, Diorite, Porphyry).
 - Metamorphic rocks. Formed by pressure and high temperatures. (Blackboards, Shale, Quartzite)
 - Sedimentary Rocks formed by the sediments accumulation subjected to physical and chemical processes. (Sandstone, Limestone).
- * Physical-chemical characteristics and mechanical behavior.

The properties of the materials will be defined by their chemical characteristics. The materials most used in this type of construction were sandstone and limestone. For the granulometric classification, the reference values can be found in the Udden-Wentworth Table.

 - Limestone: Sedimentary rock, mainly composed of calcite (CaCO_3). Occasionally it contained fossils and some impurity such as; dolomite ($\text{CaMg}(\text{CO}_3)_2$), quartz (SiO_2), ferric oxides (Fe_2O_3 , HFeO_3), and clay minerals. The rock is relatively soft and easy to work due to the high proportion of calcite it presents (hardness 3 in E. Mohs), and porosity. The limestone hardening and its duration is due to other components presence that improve its mechanical

behavior; recrystallized limestone in calcite, dolomite of greater hardness (3.5-4 E. Mosh) and quartz. The lower porosity typically associated with the presence of these materials, also contributes to increasing their hardness. This is why crystallized limestones have sometimes been confused with marble.

The limestone deposits were widespread throughout Egypt, from Esna to the north reaching the Mediterranean coast, along the Nile Valley, and to the desert platform to the east, identifying up to eighty-eight limestone quarries. The use of the material was widespread in the Teban necropolis.

Limestone was probably the first rock used for construction purposes, and was replaced by sandstone in the Thebes area from the 18th dynasty

- Sandstone: Sedimentary rock composed mostly of sand grains (0.063-2mm) of debris, and grouped with quartz, calcite, clay iron, oxide and other binders. Like limestone, sandstone deposits spread throughout the country, identifying up to 34 old quarries. It belongs to the Nubian Group stratigraphic sequence. Today, many remain covered by the waters of Lake Nasser.

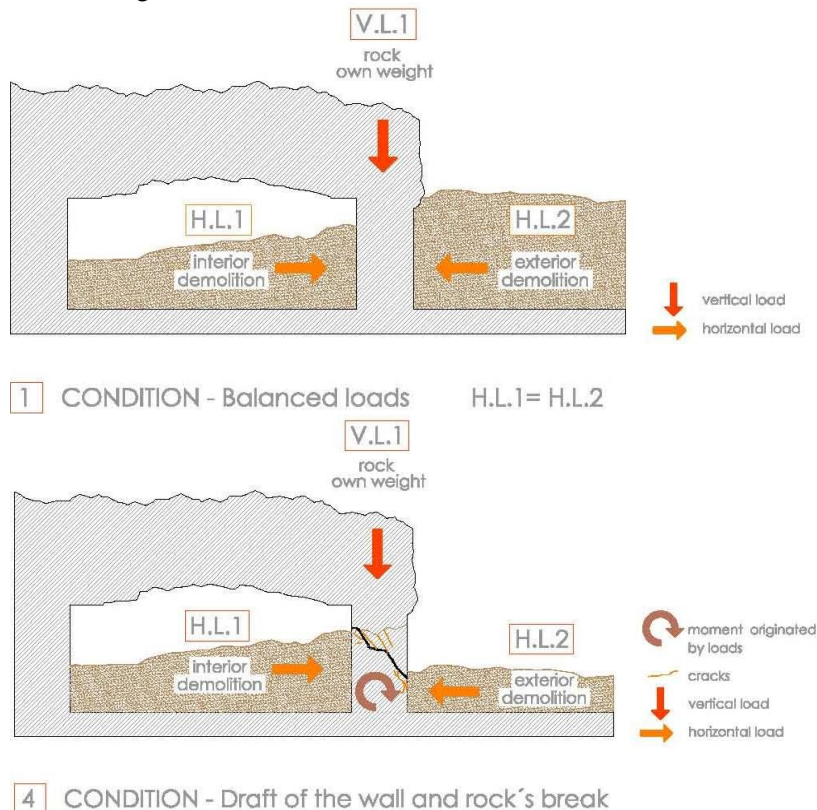
The main composition of the material was 75% quartz, with a remaining percentage formed by feldspars. The sandstone was highly porous and poorly cemented with quartz, iron oxides and chlorite clay. These three binders were almost always present, and often kaolinite clays and occasionally calcite. Not being solidly consolidated, the sandstone is easy to extract and carve. This strength and durability is caused by quartz, which is present on time, and the iron oxide that gives the typical reddish color.

The first building uses dating from the sandstone correspond to the first dynasties, and it is in the 18th when it becomes the main building material of the Thebes area, in tombs and temples. The choice of sandstone in building on other types of stone coincided with the implementation of a new religious and political regime in Thebes with the beginning of the New Kingdom, and with the discovery that the sandstone was superior to limestone in terms of size and strength. These attributes facilitated the construction of large buildings with major lights.

Although the sandstone was easier to work, lighter, and quickly disposed, the limestone was still more solid and durable over time.

Intervention and conservation

Pathological states are important, as are the degradation of monuments due to material, hydrography, and lack of heritage conservation. Excavation works involve earthworks, which give rise to structural failures, as can be seen in the following schemes.

The material degradation is due to its composition, the actions it has suffered, as an impact, for use of quarry, or fire in the reuse of buildings.

Stratigraphic analyzes performed reveal that the formations of the Thebes mountains were deposited during the Eocene (60-52 Ma) in a pelagic marine environment, above the phototropic zone. Shale, marl and limestone, were deposited on a platform rich in carbonate, with a high rate of plankton production. These sediments are of marine origin.

Tomb interior was sometimes used as a quarry. Applying fire, the stone was fragmented for later use in other constructions. They were also reused for burials, or as a shepherd and cattle shelter.

Different types of rock damage in Teban Tombs (Assasif).

The types of damages are varied, mainly due to erosion by wind and water, structural efforts, presence of igneous fuels, presence of salts, and biological or plant sediments.

Urgent actions to be carried out in the work area should be organized in stages.

- * Research and documentation with comparison. Collection of previous technical data, and geotechnical study of the area. Identification of the physicochemical characteristics of the stone materials in the area. Material analysis and characterization for improvements in the restoration.

- * Monument planimetries, for structural analysis and load evaluation. Types of construction and execution study, to establish clamping modes and immediate measures.
- * Restitution of damaged parts, and specific actions on paraments and injection of consolidants. Evaluation of possible loads that affect structures, reinforcement, and land containment systems. Load sharing on new items.
- * Once the structures have been repaired, commissioned, with a technical project.

Conclusions

Architecture was directly linked to religious beliefs. Any space, distribution, planimetry and decoration fulfilled a mystical function.

The possibility of immediate access to the supply of material facilitated the fast construction of temples and tombs.

The durability of the buildings has been thanks to the use of this material, and not other perishable ones (mud, reeds and adobes).

The use of lighter and easier to work stones, guaranteed speed, and easy carving but not the solidity of the monument and its preservation over time.

The structural problems were not completely resolved, since the megalomania of the buildings required excessive use of supports, which in roofed constructions was in detriment of the spatial perspective.

Most of the stone pathologies are the result of the combination of three factors, presence of water, salts and porous structures capable of absorbing them.

Much of present-day Egypt was covered by the Mediterranean Sea millions of years ago. The abundance of limestone is explained by the fossilization of marine wildlife, which implies that the Nile River water has a presence of salt minerals. The old monuments were built with sandstone and limestone, but the salt presence in this type of rocks causes terrible effects on their structure.

The population growth, and the increase of farmland on the banks of the river, causes an ascent of the phreatic level under the monuments. The salts that the rock itself contains chemically react with humidity and water particles. This crystalline compound solidifies, producing cracks in the rock, atomizing it, until it breaks and turns into dust. In this way the structural capacity of the material disappears, and the constructions collapse. This process is more damaging on the walls and columns, since the reliefs of the surface disappear and the paintings flake. It is urgent to take corrective measures to safeguard the heritage.

METODOLOGIA RESTAURĂRII TABLOULUI „ADORAȚIA MAGILOR”

Alexandrina CUȚUI*

Cuvinte cheie: tablou, pictură în culori de ulei, pânză, repictări, atac biologic, fungi, restaurare, conservare.

Keywords: painting, oil painting, canvas, repainting, biological attack, fungus, restoration, conservation.

Abstract

The restoration of the painting "Adoration of the Magi", which represents the scene of the Birth of the Lord, had been an extremely difficult intervention. The canvas that represented the painting's support was in an advanced state of degradation. The binder in the preparation layer had lost its properties. The painting was painted over on 30% of its surface.

Descrierea obiectului:

Tabloul „Adorația Magilor” realizat în culori pe bază de ulei pe suport din pânză. Dimensiunile tabloului sunt 34/47,5 cm. El reprezintă scena Nașterii Domnului. Obiectul este proprietatea Muzeului de Artă din Ploiești. Este realizat în culori de ulei, pe suport din pânză grunduită. Pictura este realizată cu pensula, în tușă groasă¹. El nu este semnat, dar o perioadă de timp s-a crezut că ar fi o operă a lui Veroneze. În urma unor expertize de autentificare, s-a stabilit că, tabloul este doar o copie după Veroneze, realizată la început de secol XIX.

Fig. 1. Ansamblu față înainte de restaurare

Fig. 2. Ansamblu spate înainte de restaurare

* Dr., expert restaurare pictură, Muzeul Bucovinei Suceava.

¹ Liviu Lăzărescu, *Pictura în ulei*, Editura Sigma Plus, Deva, 1996, p. 14.

Tabloul o reprezintă pe Feciaara Maria în partea stângă, stând așezată pe scările exterioare ale unei clădiri, cu Pruncul Iisus în brațe. Lângă Fecioara cu Pruncul se află Dreptul Iosif. Pruncului Iisus I se închină cei trei magi, care îi aduc daruri. Pe lângă magi, mai sunt reprezentate și alte personaje care sunt vădit surprinse de nașterea miraculoasă. În planul superior al tabloului se află, reprezentați printre nori, mai mulți îngeri cu chip de prunci, care zboară fericiți aducând osanale Pruncului abia născut. În planul secundar al tabloului se văd munți și zidurile cetății Betleem².

Descrierea stării de conservare:

Starea de conservare a tabloului este una precară, drept pentru care a fost propus pentru restaurare.

În timp, tabloul a mai fost restaurat. A fost dublată pânza, dar intervenția este atât de veche, încât și pânza dublată este îmbătrânită și fragilizată de vreme și microclimatul necorespunzător³. Pânza tabloului are o rezistență scăzută, iar grundul este fragilizat datorită îmbătrânirii liantului din compoziția sa⁴. Șasiul tabloului este deteriorat datorită atacului insectelor xilofage⁵.

Cel mai probabil tabloul a fost ținut la un moment dat într-un mediu umed. Petele de pe verso confirmă acest lucru. Fragilizarea grundului a provocat cracleuri în stratul de culoare, acesta având totodată și o slabă aderență la suport⁶.

Pe suprafața pictată era depus un strat consistent de murdărie. La o cercetare amănunțită, s-a observat că, la restaurarea anterioară, stratul de murdărie nu a fost îndepărtat. Au fost prezente repictări peste stratul de murdărie. Verniul care s-a aplicat ca și strat de protecție este gros și în timp s-a îngălbenit.

Fig. 3. Detaliu degradări, repictări

² André Lhote, *Tratate despre peisaj și figură*, Editura Meridiane, București, 1971, pp. 34 - 38.

³ Aurel Moldoveanu, *Conservarea preventivă a bunurilor de patrimoniu*, Centrul de Pregătire și Formare a Personalului din Instituțiile de cultură, București, 1999, p. 129.

⁴ Ioana Demetrescu, Sorin Ionescu, Horia Gheorghiu, *Adezivi - proprietăți, utilizări*, Editura Tehnică, București, 1994, p. 32.

⁵ Mariana Mustață, *Insecte dăunătoare bunurilor de patrimoniu*, Editura Universității „A.I. Cuza”, Iași, 1998, p. 12.

⁶ Ioan Istudor, *Noțiuni de chimia picturii*, Ed. Daim, București, 2006, pp. 80 - 81.

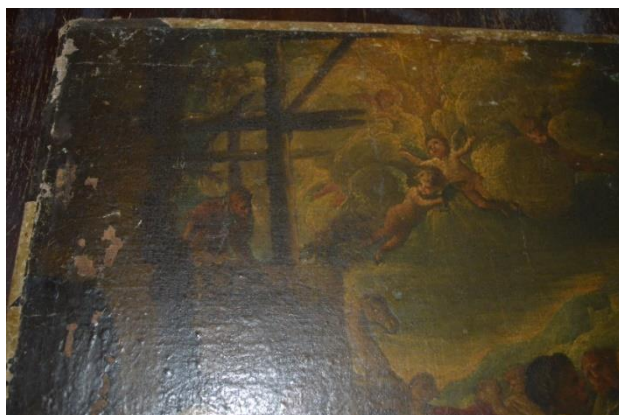

Fig. 4. Detaliu degradări, repictări lumină directă

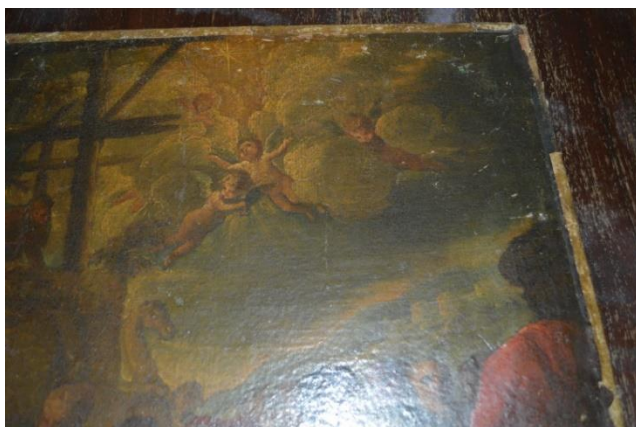

Fig. 5. Detaliu repictări în lumină razantă

Fig. 6. Probe de curățare a stratului pictural

Propuneri de restaurare:

Tabloul va intra în regim de urgență în procesul de restaurare. Conform metodologiei restaurării, asupra tabloului vor fi efectuate următoarele etape:

- va fi aplicată consolidarea profilactică folosindu-se foiță japoneză și o soluție de clei de pește în concentrație de 5%;
- extragerea cuielor care au fost folosite ca sisteme de prindere a tabloului în ramă;
- curățirea reversului tabloului, aplicarea tratamentelor antifungice.
- se va efectua consolidarea definitivă a stratului pictural cu clei de pește 8 - 9%, efectuându-se călcări repetate calde - reci;
- chituirea lacunelor;
- finisarea chiturilor cu bandă abrazivă și bisturiu;
- îndepărtarea murdăriei aderente prin metode fizico - chimice;
- îndepărtarea repictărilor și a integrărilor cromatice anterioare necorespunzătoare;
- integrarea cromatică;
- vernisarea finală;

Etapele de restaurare efectuate:

Tabloul a fost îndepărtat din rama în care a fost prezentat, fiind îndepărtate cuielile. A fost făcută consolidarea profilactică. Pentru această etapă, s-a folosit foiță japoneză care a fost fixată pe suprafața stratului pictural prin lipire, cu soluție din clei de pește, în concentrație de 5 %.

Ulterior s-a efectuat consolidarea definitivă, cu soluție de clei de pește în concentrație de 7%. După ce cleiul de pește a pătruns stratul pictural și a fost aproape uscat, peste suprafața tabloului s-a așezat o coală de hârtie de filtru (pentru absorbția excesului de umiditate din clei) și s-au folosit prese din lespezi din marmură. La 2 - 3 ore, se schimba coala de hârtie de filtru și se făceau călcări calde cu spatula electrică, după care iarși se punea presa rece.

Astfel, prin alternarea preselor calde - reci, s-a urmărit readucerea în plan a stratului pictural și readerea acestuia la suportul din carton. Presa caldă, fluidizează cleiul, acesta pătrunde prin stratul pictural și se face aderența la suport⁷. Presa rece, ajută la coagularea cleiului pătruns prin stratul pictural și-l fixază. Prin greutatea presei, se face și absorbția apei de către hârtia de filtru.

După fixarea stratului pictural, s-a făcut curățirea murdăriei aderente de pe suprafața stratului pictural s-a efectuat prin metode fizico-chimice. Soluția folosită a fost testată în prealabil pe o suprafață mică⁸. Acesta este compusă din: alcool etilic absolut, alcool izoamilic, alcool izopropilic și esență de terebentină⁹. În zonele cu repictări în soluția respectivă, a fost adăugată și dimetilformamidă.

⁷ Cornelia Bordașiu, *Estetică și restaurare*, Iași, Editura StudIS, 2010, pp. 86 - 87.

^{8***}, *L'Arte del Restauro*, a cura di Gino Piva, Editore Urlico Hopeli, Milano, 1992, pp. 182 - 197.

⁹ Nicoleta Melniciuc Puică, *Studiul Materialelor folosite în restaurare*, Editura Tehnopress, Iași, 2001, p. 67.

Fig. 7. Fotografie de ansamblu în timpul curățării stratului pictural

Fig. 8. Detaliu din timpul curățării stratului pictural evidențierea repictărilor

Fig. 9. Detalii repictări

Fig. 10. Îndepărtarea repictărilor

Ulterior s-a făcut chituirea lacunelor. Pentru început, s-a aplicat un strat de clei de pește în concentrație de 8%. După uscare, în cleiul rămas, s-a adăugat praf de cretă, până când soluția a ajuns la o consistență lăptoasă.

Cu ea au fost „tivate” marginile lacunelor, folosind o pensulă subțire. Ulterior s-a mai adăugat praf de cretă până când chitul a devenit dens ca smântâna care curge.

Au fost aplicate 14 straturi de chit. Pensularea acestuia s-a făcut un strat de la stânga la dreapta și următorul strat de sus în jos.

După uscarea grundului, acesta s-a șlefuit cu bandă adezivă de granulație mică, până când stratul de grund a ajuns la nivelul stratului pictural¹⁰.

Fig. 11. Tabloul după curățare și chituire

Integrarea cromatică a fost făcută folosindu-se pentru început culori pe bază de apă, peste care, după vernisarea cu verni de retuș s-a intervenit cu culori de verni. Tehnica reintegrării a fost cu pată de culoare (vellaturra). Ulterior a fost vernisat cu verni de retuș. După uscarea acestuia s-a făcut vernisarea finală, folosindu-se un verni pe bază de rășini naturale Damar.

Fig. 12. Tabloul după reintegrarea cromatică

Fig. 13. Tabloul după restaurare

¹⁰ Alexandrina Cuțui, *Restaurarea tablourilor care reprezintă voievozii: Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul, Dragoș Vodă și Mircea cel Bătrân creații ale lui Gheorghe Tătărescu*, în „Muzeului Militar Național „Regele Ferdinand I” - 90 de ani în slujba istoriografiei și muzeografiei militare, 1923 - 2013”, București, Editura Muzeului Militar Național „Regele Ferdinand I”, București, 2013, p. 371.

CONSOLIDARE ȘI RESTAURARE IMOBIL ÎN VEDEREA ÎNFIINȚĂRII MUZEULUI MUNICIPAL IAȘI

Adrian PUIȘORU*

Cuvinte cheie: *clădire, restaurare, muzeu.*

Keywords: *building, restoration, museum.*

Abstract

The Burchi Zmeu House is the property of the family bearing the same name. The construction presents itself as two bodies executed in different periods. The building was consolidated, restored and given a different function in order to establish here the City Museum of Iași.

Functionally, the main body was organised with museum spaces allowing a continuous and fluent visiting itinerary, with permanent and temporary exhibition rooms, a multimedia and conference room, a numismatic office and an office for the museographer and the conservator. The premises of the City Museum of Iași were arranged with pedestrian alleys and natural stone protection sidewalks. The green area was arranged from the landscape perspective.

Proiectul „Consolidare și restaurare imobil în vederea înființării Muzeului Municipal Iași” a făcut parte din Planul Integrat de Dezvoltare pentru polul de Creștere Iași, pentru accesarea fondurilor derulate prin Programul Operațional Regional – Axa 1, de către Municipiul Iași.

Imobilul este situat în Regiunea de Dezvoltare Nord-Est, județul Iași, municipiul Iași, strada Zmeu nr. 3. Terenul și clădirea monument istoric se află în proprietatea statului român și în administrarea municipiului Iași.

Clădirea monument istoric este înregistrată în lista Monumentelor istorice, actualizată în anul 2004 - la numărul curent - 1306, Cod- IS-II-m-B-04096, având denumirea - Casa Burchi - Zmeu, cu regim de înălțime $S_{\text{parțial}} + P + 1E$.

* Cercetător dr. ing., C.M.N. „Moldova” Iași.

SCURT ISTORIC

Casa Burchi Zmeu este proprietatea familiei cu același nume.

Paharnicul Costandin Sion arăta că în vremea sa existau două familii cu numele de Burchi, ambele de origine moldovenească: o ramură pe care acesta o considera cea autentică era originară din ținutul Romanului și fusese ridicată la boierie „*de vreo 70 de ani*” (adică pe la 1780). Celălalt neam Burchi se numea de fapt Zmău, „*țăran de la Pătrășcani, ținutul Bacău*”. Acest Burchi (Zmău) era în serviciul vistiernicului Iordache Roset - Roznovanu, dobândind rangul de căminar în vremea domniei lui Scarlat Calimachi (1812 - 1819). Ilie Burchi ajunge spătar în vremea lui Ioan Sandu Sturdza (1822 - 1828), postelnic în 1843 și apoi vornic în 1848, în vremea lui Mihail Sturdza. Mihai Dimitrie Sturdza publică recent două din ramurile familiei Burchi, prima reprezentând ramura Burchi din Muntenia, de origine greacă, cea de-a doua din Moldova.

Construcția se prezintă sub forma a două corpuri executate în perioade diferite. Corpul de clădire inițial, realizat în stil clasic eclectic este amplasat adiacent străzii Zmeu, cu accesul principal pe fațada de sud, printr-un portic. Forma în plan a acestui corp inițial de clădire este cea a unui dreptunghi cu laturile aproximativ egale, de 19,05m x 17,27m. Clădirea extinsă ulterior, cu dimensiunile în plan de 14,66m x 8,24m și un acces secundar pe latura de est, realizată cu o plastică ornamentală mult mai săracă decât cea a construcției inițiale, a fost alipită corpului principal pe latura de est, rezultând o construcție cu forma în plan „L”.

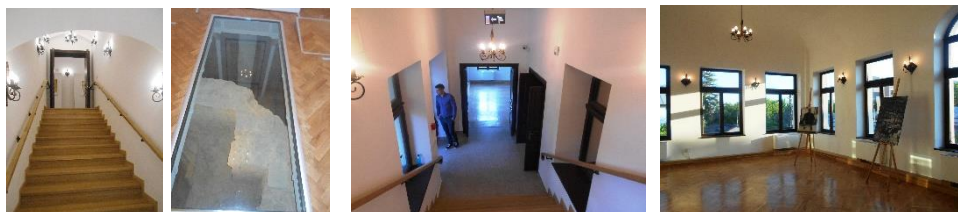
Din punct de vedere al plasticii ornamentale, fiecare fațadă a clădirii inițiale a fost tratată diferit. De asemeni, registrul parterului este mult mai simplu ornamentat, cu bosaje și nișe, spre deosebire de registrul etajului, cu colonete și pilaștri angajați cu capiteli, ancadrame la ferestre, panouri decorative ce încadrează ferestrele pe verticală. Cornișa cu denticuli și profilaturi amplasată la partea superioară a clădirii și cornișa intermediară ce desparte nivelurile sunt realizate perimetral construcției, tratate identic pe toate fațadele, devenind elementele de unitate în plastica arhitecturală.

Acoperișul peste corpul principal de clădire era realizat din patru ape, iar cel peste corpul secundar, din două ape, cu pante aproximativ egale. Sistematizarea verticală era defectuoasă prin lipsa aproape în totalitate a trotuarelor, deteriorarea și lipsa jgheaburilor și a burlanelor, cauzând umezirea și măcinarea zidăriei din cărămidă și a elementelor decorative de pe fațade. Clădirea era lipsită de funcțiuni datorită gradului avansat de degradare. Sub cota $\pm 0,00$ a clădirii se află un beci parțial cu structura de rezistență alcătuită din zidărie de piatră cioplită, prezentând o boltă realizată din același material. Pe nivelul parterului, corpul principal de clădire era alcătuit din zece încăperi, dintre care trei erau realizate cu tavane boltite din tencuieli pe stufit.

Parterul corpului secundar era alcătuit tot din zece încăperi, dintre care holul de acces se desfășura pe toată lungimea acestuia, și face legătura cu clădirea principală.

Legătura pe verticală între nivelul parterului și etaj se realizează prin intermediul unei scări din lemn în două rampe cu podest intermediar și acoperită cu tavan boltit din tencuială pe stufit.

Nivelul etajului era alcătuit din șase încăperi și hol central în corpul principal de clădire, iar în corpul secundar sunt amplasate trei încăperi cu holul principal desfășurat pe toată lungimea clădirii. $Ac=470,20mp$, iar $Adc=1000,60mp$.

Prin proiect s-a propus consolidarea, restaurarea și refuncționalizarea imobilului Casa Burchi - Zmeu în vederea înființării Muzeului Municipal Iași.

Funcțional, corpul principal a fost organizat cu spații muzeale permițând un traseu continuu și fluent de vizitare, cu săli de expoziții permanente și temporare, sală multimedia și conferință, muzeu numismatic, birou muzeograf și conservator.

Traseul de vizitare este pe un sistem circular, cu deschideri ample, astfel încât începutul și sfârșitul traseului să se intersecteze doar la nivelul scării principale de acces la etaj.

În imediata apropiere a începutului de vizitare se află zona info și de supraveghere.

Traseul muzeal cuprinde patru săli de expoziție, la care se adaugă și zona de pivniță unde s-a amplasat muzeul de numismatică.

Sala multimedia s-a ales sala cu înălțimea cea mai mare în zona centrală situată peste porticulul accesului principal.

Corpul secundar s-a amenajat pentru spații anexe funcțiunii muzeului. În acest scop s-a realizat o scară secundară de acces pentru evacuare și echipată cu platformă pentru persoane cu dizabilități.

Pe nivelul parterului s-au realizat camere de depozitare exponate, ateliere creație, oficiu, cameră întreținere și grupuri sanitare pentru femei.

La etaj s-au amenajat spații administrative, încăperi tehnice și grupul sanitar pentru bărbați.

Atât holurile din corpul central cât și cele din corpul secundar au funcțiune expozițională.

Exteriorul clădirii a beneficiat și el de restaurare completă prin refacerea integrală a fațadelor și ornamentelor.

S-a refăcut acoperișul cu tablă de zinc, gri albăstrui, de 6 - 7 mm.

Incinta Muzeului Municipal Iași s-a amenajat cu alei pietonale și trotuare de protecție cu piatră naturală. S-a amenajat peisagistic zona verde.

În incintă s-a amenajat o terasă acoperită în vederea realizării unor expoziții în aer liber sau manifestări cultural - artistice.

S-a reabilitat accesul stradal iar împrejmuirea s-a realizat cu un gard viu de arbuști de înălțime până la 50 cm pentru a nu afecta estetic edificiul ce a rezultat după restaurare.

Construcția era deteriorată și cu multe probleme de structură, având următoarele deficiențe:

Arhitectură

- o uzură generală a elementelor de arhitectură (tencuieli, pardoseli, tâmplărie, învelitoare, dotări);
- pardoseli interioare rupte cu defecte și goluri;
- descompletări ale componentelor artistice interioare;
- degradări ale bolților pe stufit;
- degradări și lipsuri ale tâmplăriei interioare;
- poziționarea inestetică a unor instalații;
- scări din lemn neprotejate la foc, cu deplasări pe verticală, fără mână curentă;
- zidărie umezită și deteriorată;
- tencuieli interioare și exterioare fisurate;
- infiltrații de apă și zone mucegăite la soclu;
- șarpanta și astereala neprotejate la foc și neseptizate;
- învelitoarea era foarte deteriorată, ruginită pe suprafețe mari;
- coșuri de fum cu tencuiala desprinsă;
- fațade degradate din cauza agenților atmosferici și timpul îndelungat de exploatare;
- componente artistice degradate, rupte sau fisurate;
- tâmplărie exterioară degradată din cauza agenților atmosferici, cu vopsitoria exfoliată, cu foi de geam fisurate sau lipsă;
- pardoseli exterioare fisurate;
- scări de acces exterioare fisurate și cu deplasări;
- căi de acces cu denivelări și finisaje necorespunzătoare;
- vegetație excesivă și spații verzi neamenajate.

Lucrări executate

- consolidarea, restaurarea și refuncționalizarea imobilului Casa Burchi - Zmeu în vederea înființării Muzeului Municipal Iași;

- traseul muzeal pe nivelul parterului se desfășoară în patru săli de expunere, cu parcurgere continuă, și cu legături spre muzeul de numismatică amplasat în subsolul parțial al clădirii;

- pe nivelul etajului, muzeul se desfășoară pe același sistem circular, în cadrul celor trei săli de expunere. Sala multimedia, cu o înălțime mai mare decât în restul încăperilor, este amplasată în zona centrală a etajului, avansată peste porticulul accesului principal;

- s-a menținut podul existent datorită faptului că elementele de structură sunt și acum în stare foarte bună și astfel se pot păstra caracteristicile inițiale ale monumentului;

- corpul secundar al clădirii deservește din punct de vedere funcțional spații anexe funcțiunii muzeului. Tot în acest corp s-a realizat o scară secundară și de evacuare, închisă în casă de scară, amplasată în imediata apropiere a accesului secundar și echipată cu platforma pentru persoane cu dizabilități;

- pe nivelul parterului s-au dispus încăperi destinate depozitării de exponate, ateliere pentru creație, oficiu, cameră întreținere și grupul sanitar pentru femei;

- la etaj se regăsesc spații destinate administrației, încăperi pentru centrala termică, echipamentele pentru curenți slabi și grupul sanitar pentru bărbați;

- grupurile sanitare sunt suprapuse pe niveluri și dimensionate conform normativelor pentru persoanele cu handicap;

- atât holurile din corpul central cât și cele din clădirea secundară au funcțiune expozițională, beneficiind de o dimensionare amplă pe tot parcursul acestora;

- incinta clădirii Muzeului Municipal Iași a fost amenajată cu alei pietonale, trotuare de protecție, spații verzi și o terasă neacoperită în vederea realizării de expoziții în aer liber;

- împrejmuirea a fost realizată cu gard viu.

Finisaje interioare

- pardoseli din piatră naturală;

- pardoseli din parchet masiv de stejar în sălile muzeale, birouri și pe holurile de la etaj;

- pardoseli din gresie ceramică și placaj de faianță în grupurile sanitare;

- pereți finisați cu vopseluri silicaticice lise;

- tâmplărie din lemn cu frizuri și tăblii;

- glaf interior din lemn;

- scara principală a fost placată cu dulapi din stejar.

Finisaje exterioare

- învelitoare de tablă de zinc culoare gri - albastrui;

- jgheaburi și burlane din tablă de zinc;

- tencuieli silicaticice - culoare crem deschis;

- colonete angajate și pilaștri angajați finisați cu tencuieli silicaticice - culoare crem deschis;

-
- bosaje finisate cu tencuieli silicaticice - culoare crem deschis;
 - elemente decorative finisate cu vopseluri silicaticice - culoare alb;
 - cornișa cu denticuli și cornișe intermediare finisate cu vopseluri silicaticice - culoare alb;
 - soclu din piatră naturală de carieră - culoare bej;
 - tâmplărie din lemn stratificat cu geam termopan;
 - glafuri piatră - culoare bej;
 - trepte, terase și podest placate cu piatră naturală antiderapantă;
 - parapet metalic cu mână curentă din lemn;
 - trotuar dale piatră.

RESTAURAREA APARATULUI PIANO MELODICO DIN PATRIMONIUL MUZEULUI ȘTIINȚEI ȘI TEHNICII „ȘTEFAN PROCOPIU” IAȘI

Ioan CRISTEA*

Teodora-Camelia CRISTOFOR**

Cuvinte cheie: *pian, restaurare, muzeu, instrument muzical.*

Keywords: *piano, restoration, museum, musical instrument.*

Abstract

Acquired by the museum in 1964 from a private person in Galați, the device called Piano Melodico is part of the mechanical musical collection, bringing a lively interest among the public. Originally presumed to be built by the famous manufacturer Giovanni Racca in Bologna, Italy, however, the object in the patrimony of "Ștefan Procopiu" Science and Technique Museum was produced in Germany, under patent, between 1898 - 1901. After some restoration interventions on the mechanical mechanism and the wooden part, the piece partially regained its functional and original appearance.

Scurt istoric

Un tip de aparat răspândit în Europa de la sfârșitul sec. al XIX-lea până la Primul Război Mondial este pianul mecanic, orizontal sau vertical, la origine de proveniență italiană. Giovanni Racca¹, un producător de instrumente muzicale din Bologna, Italia, produce începând cu 1886, un tip de pian mecanic, patentat sub denumirea de *Piano Melodico*, prezentat la Expoziția Internațională de la Bologna în 1889. Noutatea consta în folosirea cartonului perforat, suport de înregistrare - redare a sunetului, care avea avantajul de a fi pliat, în formă de carte concomitent cu creșterea duratei de audiere a unei bucăți muzicale. Succesul acestui aparat a fost rapid, atât datorită eleganței și rafinamentului piesei de mobilier în care era montat mecanismul, cât și a posibilității de a asculta un repertoriu divers transpus pe cartela perforată (muzică simfonică, de operă, de dans, sacră etc.).

Pianul Melodico este un instrument cu coarde, acționat de o manivelă și destinat utilizării în interior sau ocazional la activități desfășurate în aer liber. Coardele sunt lovite de o serie de ciocanele acoperite cu o pâslă specială, condiție necesară pentru îndeplinirea unor cerințe de rezistență și elasticitate și care sunt controlate de un mecanism complicat compus din roți, arbori, arcuri și ciocane. „Memoria” este o cartelă perforată de carton, similară cu cele folosite și la alte instrumente de muzică mecanică realizate în aceeași perioadă. Aranjamentul muzical transpus pe cartelele perforate erau

* Expert - restaurator metale, mecanică fină și orologerie, Complexul Muzeal Național „Moldova” Iași.

** Muzeograf, expert patrimoniu tehnic mobil, Muzeul Științei și Tehnicii „Ștefan Procopiu” Iași.

¹ Născut în 1832 în localitatea Monasterolo di Savigliano, regiunea Cuneo, Italia, G.Racca se mută la Bologna în 1886. După decesul său din 1902, afacerea este preluată de fiul său Giuseppe și continuată până în 1927, când este închisă.

pentru 30, 48 și 73 de note muzicale, fiind destinate aparatelor special construite în funcție de tipul cartelei.

Giovanni Racca și-a construit pianele în două variante, având coardele dimensionate și acordate pentru producerea unei game cromatice temperate² pe o întindere de patru și șase octave³. După lansarea pe piață a instrumentelor sale, Giovanni Racca încheie un contract de licență cu firma germană Wilhelm Otto Spaethe⁴, cu sediul în orașul Gera. La 11 august 1891 Spaethe obține în SUA brevetul de invenție cu nr.457.445 (fig.1) pentru construcția aparatelor sale denumite Piano Melodico. Späthe a construit un model mai mic, o versiune a Piano Melodico cu 30 de note (trei octave), cu denumirea de Pianophon⁵, lansat pe piață în 1889. Pianele construite de Spaethe sub licență erau de obicei de culoare neagră, cu ornamente simple și marcate pe capac cu inscripția „Piano Melodico Patent” (fig. 2 și 3). Împreună cu Hlawatsch, un alt constructor german de instrumente muzicale, Wilhelm Spaethe aduce unele îmbunătățiri componentelor mecanice ale aparatului, astfel încât la Târgul de la Leipzig din 1891, pianofonul a fost piesa de rezistență. După 1890, Späthe a vândut un model antrenat de un motor cu arc. Acest instrument reda muzica de pe cartoanele perforate timp de 12 minute fără a reîncorda arcul. Se pare că pe piață existau mai mulți vânzători care comercializau o gamă bogată de aparate și modele.

În Germania, pianele mecanice fabricate de Racca la Bologna⁶ au avut un mare succes și au fost comercializate prin intermediul firmei Popper&Co⁷. Mii de pianе mecanice, pneumatice sau electrice, diverse modele, operate de cartelă perforată și antrenate de manivelă au fost vândute în ultimii ani ai sec. al XIX-lea și începutul sec. al XX-lea⁸.

² Gina Solomon, *Metodica predării pianului*, Ed. Muzicală, București, 1965, p. 12.

³ F.C. Christian Greinacher, *Piano Melodico - A family of mechanical musical instruments*, The Music Box. An International Journal of Mechanical Music, Vol. 21, No. 3, USA, 2003, p. 14.

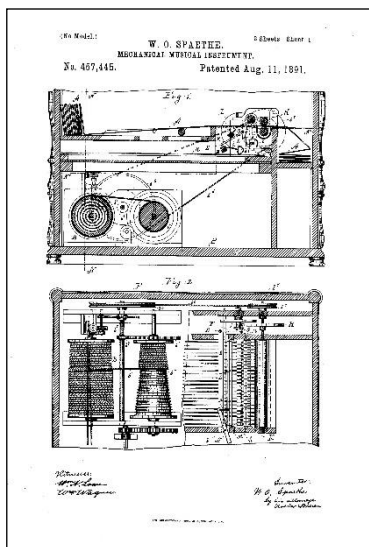
⁴ Firmă fondată în 1858 de Wilhelm Spaethe senior pentru producerea pianelor, pianinelor, armonicilor, instrumente de suflat etc. Din 1950 compania s-a specializat în reparația și restaurarea pieselor de mobilier.

⁵ Christian F.C. Greinacher, *op.cit.*, p. 14.

⁶ David Q.Bowers, *Encyclopedia of Automatic Musical Instruments*, The Vestal Press, New York, USA, 1972, p. 584.

⁷ Firmă înființată la Leipzig de Hugo Popper (1857 - 1910) în 1891 pentru fabricarea și distribuirea instrumentelor muzicale mecanice.

⁸ David Q.Bowers, *op.cit.*, p. 360.

**Fig.1. Brevetul de invenție
nr. 457.445**

**Fig.2. Piano Melodico din patrimoniul
MST „Șt.Procopiu” Iași Nr.inv. 2376 L=
80cm , l= 40 cm , H= 39 cm**

Fig.3. Inscripția denumirii pianului

Componentele mecanice ale aparatului *Piano Melodico* sunt⁹:

- cutia;
- modulul de antrenare pentru transportul de cartelei perforate muzicale și pentru ciocănele;
- bara de urmărire;
- cadrul cu corzi;
- placa de sunet.

Patrimoniul Muzeului Științei și Tehnicii „Ștefan Procopiu” deține un model Piano Melodico, achiziționat în anul 1964 de la Ioanidis Andrei din Galați.

⁹ Christian F.C. Greinacher, *op.cit.*, p. 16.

Restaurare

Procesul de restaurare al obiectului a fost executat în colaborare cu Mircea Gheorghiu, restaurator lemn. După restaurarea părții lemnoase și integrarea cromatică a acesteia, s-a procedat la restaurarea mecanismului muzical, mai precis a pianului și tuturor pieselor care constituie ansamblul în vederea redării sunetului instrumentului. Fără a insista asupra tuturor detaliilor care au necesitat atenție și o muncă minuțioasă pentru a fi aduse în stare de funcționare, o problemă importantă de care s-a ținut cont în cadrul acestui proces a constituit-o faptul că structura de rezistență a piesei, cutia în care este inclus mecanismul, de-a lungul timpului, a fost supusă mai multor influențe ale microclimatului, temperaturii și umidității.

Fig.4. Vedere interioară de ansamblu cu mecanismul pianului

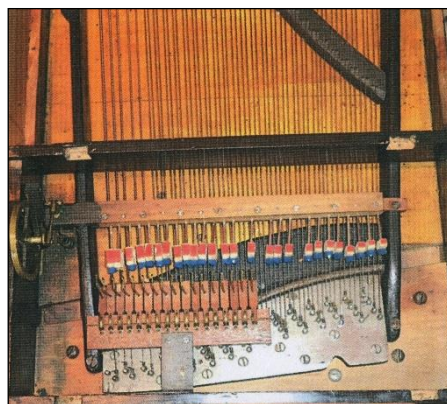

Fig.5. Mecanismul cu placa de prindere a coardelor și cele 30 de ciocănele

În timpul funcționării, un ciocănel lovește o coardă metalică pentru emiterea unei note muzicale. Placa de rezistență (fig. 4 și 5) conține cadrul metalic pe care sunt prinse cele 54 de corzi din oțel, de grosimi diferite. Fiecare coardă este separată, fiind prinsă la un capăt în butonul de acordaj, după care pleacă și este prinsă la capăt într-un pin, fixat solid în placa de rezistență. Pentru acordaj, coarda trebuie să aibă aceeași

grosime de-a lungul ei, altfel, fiind întinsă inegal pe anumite porțiuni, mai mult sau mai puțin, apar oscilații perturbatoare care afectează timbrul Aparatul conține 30 de ciocănele pentru lovirea corzilor, care sunt prinse de o bară orizontală din lemn. Prin acționarea manivelei, amplasată lateral, la exteriorul cutiei, două roți antrenează prin biela manivelă bara cu ciocănele executând o rotire de 90 de grade. O piesă complexă executată din mai multe subansambluri o reprezintă un dispozitiv cu 30 de cârlige, corespunzătoare celor 30 de ciocănele, fixate pe o tijă fixă și cu posibilitatea rotirii acestora (fig.6). În momentul apăsării pe partea superioară, partea inferioară face o mișcare de rotație și nu mai lasă ciocănelul să lovească coarda care îi corespunde.

Banda de carton perforată este antrenată de un tambur prevăzut cu un cauciuc și de două rulouri cu diametre diferite care au o prindere elastică cu un arc ce permite reglarea presiunii pe carton în timpul antrenării acesteia. Practic, banda perforată conține programarea informației având la bază operarea în sistem binar, unde o perforație reprezintă binarul unu, iar lipsa acesteia binarul zero sau, altfel spus, funcționarea după principiul DA sau NU.

Majoritatea cârligelor erau rupte și uzate (fig.7). Aceste cârlige sunt montate într-un profil din lemn, în formă de U și se rotesc pe un ax metalic, subțire. Fiecare cârlig are rolul de a bloca sau debloca ciocănelul care îi corespunde, asigurând transmiterea informației Da sau Nu.

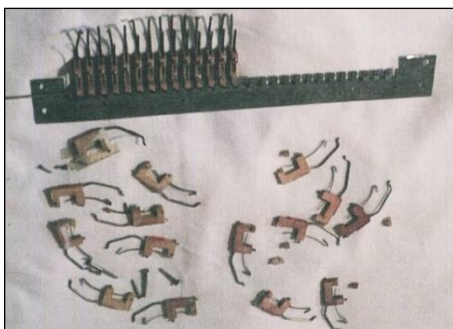

Fig.6. Tijă cu cele 30 de cârlige înainte de restaurare

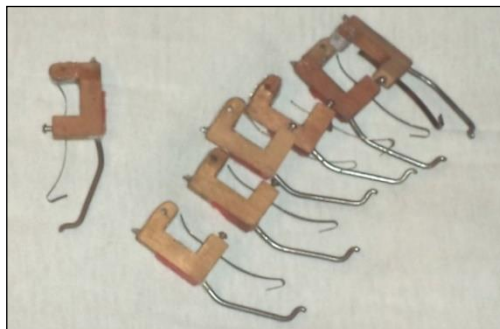

Fig.7. Detaliu cu cârligele deteriorate

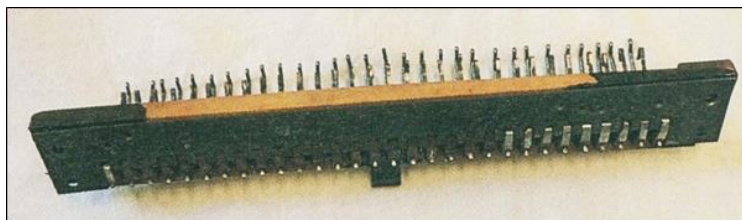

Fig.8. Tijă cu cele 30 de cârlige după restaurare

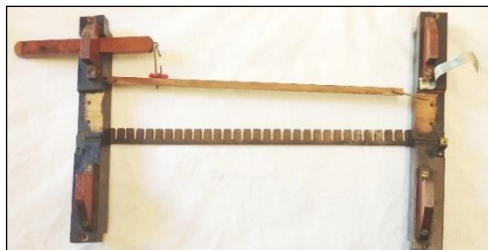

Fig.9. Limitatorul sistemului de ghidare

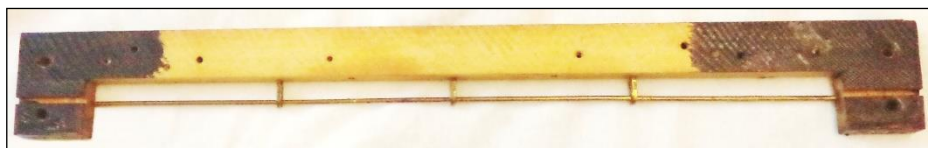

Fig.10. Subansamblu cu sistemul de ghidare al cârligelor

Pentru recompunerea acestor cârlige au fost executate toate lamelele elastice lipsă, din corzi de ceas de buzunar, ținându-se cont de caracteristicile elastice și tensiunile specifice ale materialului (fig.8, 9 și 10). Lemnul a fost consolidat cu adeziv pentru a rezista tensionărilor din timpul funcționării. Tamburii de presiune au fost demontați, arcurile și dispozitivele de presare având o evidentă stare de corodare. Vaselina utilizată era pietrificată ceea ce făcea ansamblul nefuncțional. Pieseile au fost degreșate cu neofalină și unse cu vaselină grafitată. În toate celelalte părți ale piesei unde se punea problema de schimbare a poziției a unor elemente componente s-a folosit ulei de întreținere pentru mecanică fină sau vaselină, după caz. Pentru sistemul de angrenare a roților s-a folosit colofoniu pentru reinstalarea unei bune aderențe. Coardele pianului au fost curățate cu neofalină, s-au acordat sau au fost prinse cele care erau libere din butoanele de fixare de pe placa de sunet.

Fig. 11. Reconstituirea integrală a unor ciocănele lipsă

O atenție aparte și minuțioasă a fost acordată reconstituirii integrale a unor ciocănele lipsă (fig.11). S-a procedat la reglarea și prinderea riguroasă a tuturor celor 30 de ciocănele de dispozitivul care asigură acțiunea de lovire. Etapa finală a constat în protecția generală de conservare și punerea piesei în stare de funcționare, restabilindu-i calitatea sonoră și funcțională necesară reintegrării în circuitul expozițional.

BIBLIOGRAFIE

1. Bonhôte, Daniel; Baud, Frédy, *Au tempe des Boîtes musique. Des origines aux orgues de fête foraine*, Ed. Mondo, Lausanne, Suisse, 1972.
2. Bowers, Q. David, *Encyclopedia of Automatic Musical Instruments*, The Vestal Press, New York, USA, 1972.
3. Chiriță, Lenuța, *De la automate muzicale la computere*, în „Buletinul Muzeului Științei și Tehnicii „Ștefan Procopiu”, An IX, Nr.9, Editura Palatul Culturii, Iași, 2015.
4. Greinacher, F.C. Christian, *Piano Melodico - A family of mechanical musical instruments*, The Music Box. An International Journal of Mechanical Music, Vol. 21, No.3, USA, 2003.
5. Solomon, Gina, *Metodica predării pianului*, Ed. Muzicală, București, 1965.
6. Ursescu, Eugenia, *Muzeul Politehnic Iași. Secția înregistrarea și redarea sunetului*, 1985.
7. *** La Galleria Armonica, *Catalogo del Museo degli strumenti musicali di Roma*, Istituto Poligrafico E Zecca dello Stato, Roma, 1994.

METODOLOGIA DE RESTAURARE A LUCRĂRII „CĂSUȚĂ”, AUTOR A. BĂEȘU, ÎN TEHNICA PICTURII ULEI PE SUPORT TEXTIL

Georgeta TEODORIU*

Cuvinte cheie: *pictură, culori de ulei, restaurare, conservare.*

Keywords: *painting, oil colours, restoration, conservation.*

Abstract

The poor preservation and degradation processes that affected the artwork were directly influenced by improper storage and handling conditions. The major problems were: breaking and cracking of cloth on restricted areas, friability of the painting layer and the presence of a consistent layer of adhering dirt. The main stage of the restoration was the consolidation of the painting layer, as well as its support by the application of patches of cotton cloth on the back of the work, the filling of the gaps and their chromatic integration. These stages led to the reconstruction of the work's structural aesthetics and integrity.

Fig. 1. Tabloul „Căsuță” - Aurel Băeșu (1896 – 1928)

Descrierea lucrării

Lucrarea „Căsuță” face parte din colecția Muzeului de Artă „Ion Irimescu” Fălticeni, cu numărul de inventar 151, având dimensiunile 80/30 cm semnată de autor în colțul din dreapta jos: A. Băeșu (1)913 fiind donată muzeului în anul 1942 de către unchiul artistului.

* Restaurator pictură, Muzeul de Artă „Ion Irimescu” Fălticeni.

Descriere stilistică.

Lucrarea „Căsuță” este o lucrare a operei de tinerețe a artistului plastic, peisajul fiind un gen mult îndrăgit și studiat de autor. Marea majoritate a peisajelor, ca și în cazul de față, reprezintă căsuțe modeste, sfios retrase, imagini panoramice redată în diferite ipostaze climatice.

Compozițional, lucrarea de față, este dominată de imaginea unei căsuțe modeste încadrată în partea stângă de coroana unui copac somptuos în fața acestuia aflându-se un gard de nuiele, iar în partea dreaptă apare în plan îndepărtat un alt copac și o anexă mică a casei care întregesc compoziția.

Cromatic nu putem vorbi de o explozie de culoare. Paleta este destul de restrânsă formată din tonuri calde de verde, griuri colorate, nuanțe de albastru și câteva brunuri sau pete de ocru. Este unanim recunoscută aderența lui Băeșu la impresionism. Ceea ce caută autorul să surprindă în peisaj este apologia luminii, reevaluarea funcțiilor culorii, metamorfozele tușei determinând noi orientări.

Încă din această lucrare observăm că lumina devine una din elementele principale având efecte tactil - termice, o simțim în atmosferă, în reflexele ei, în tonalitățile ansamblului sau cele de detaliu. Consecințele prezenței luminii îl canalizează pe artist spre o lume în care lumina elimină rigiditatea conturilor, „rotunjește” melodios formele. Însă această lumină nu dematerializează contextul de volume și forme, ci dimpotrivă, le relevă specificul.

Dominanta liric - melancolică a peisajului este susținută de concordanța formelor culorilor și prezențelor luminii care rezumă un echilibru și un spirit unitar, specific picturii lui A. Băeșu.

Starea de conservare

Suportul de pânză prezintă spre centrul lucrării o ruptură de aprox. 1,5 cm și alte două mici înțepături de cca.1 cm. De asemenea, versoul pânzei prezintă depuneri de murdărie aderentă.

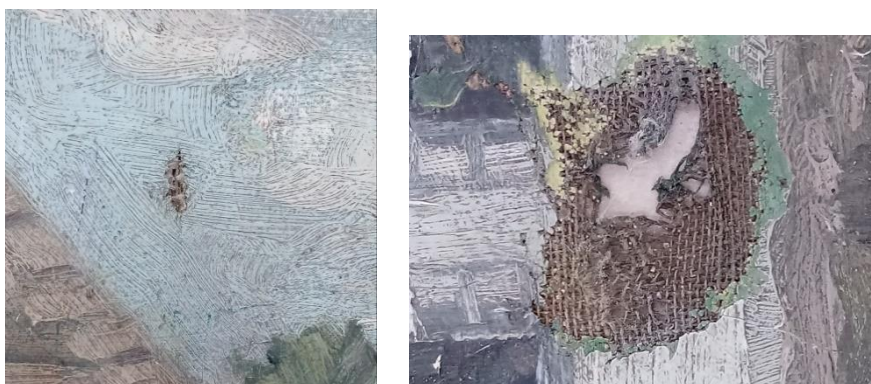

Fig. 2. Degradările stratului pictural

Aderența stratului pictural pe anumite zone este ușor precară datorită condițiilor mediului, a șocurilor mecanice, îmbătrânirii lianților¹ toate acestea ducând la pierderi de strat pictural pe zone restrânse.

Fig. 3. Desprinderi ale stratului pictural

De remarcat este prezența fisurilor fine și a unor anumite striaii, hașurări, care ne duc cu gândul la posibilitatea unei vandalizări.

Fig. 4. Forme de degradare hașuri

Fig. 5. Fisuri ale stratului pictural

Pe întreaga suprafață a tabloului putem observa un strat aderent de depuneri favorizate de condițiile de depozitare și microclimatul neadecvat, cât și degradări de uzură.

Intervenția de restaurare

Prima intervenție de restaurare a fost scoaterea lucrării din ramă și îndepărtarea sticlei. La analizarea atentă a lucrării s-a constatat prezența unui cui bătut în latura inferioară a șasiului, prezență nejustificată și nebenefică lucrării, motiv pentru care s-a optat pentru scoaterea pânzei de pe șasiu și extragerea cuiului.

¹ Nicoleta Melniciuc Puică, *Studiul Materialelor folosite în restaurare*, Editura Tehnopress, Iași, 2001, p. 23.

Curățarea șasiului (pornind cu părțile mai curate) cu soluție de Contrad 10% diluat în apă distilată urmată de neutralizarea șasiului cu apă alcoolizată (apă distilată + alcool etilic în proporții egale). Curățarea a fost efectuată mecanic cu ajutorul tampoanelor mici de vată umectate și a bisturiului pentru îndepărtarea stratului de murdărie ancrasat.

Fig. 6. Șasiul tabloului după scoaterea pânzei - față/verso

Consolidarea stratului pictural s-a făcut prin aplicarea foiței japoneze cu clei de pește în concentrație de 6% pe întreaga suprafață a lucrării.

Fig. 7. Protejarea stratului pictural cu foiță japoneză

Curățarea pânzei pe verso a fost efectuată cu apă alcoolizată 10% + glicerină 2% cu ajutorul tampoanelor de vată și a bisturiului².

² Maria Papuc, *Restaurarea unei pălării descoperită pe șantierul arheologic de la Mănăstirea Probota*, în „Suceava” Anuarul Muzeului Bucovinei, an XLII, Editura Universității „Ștefan cel Mare” din Suceava, Suceava, 2015, p. 230.

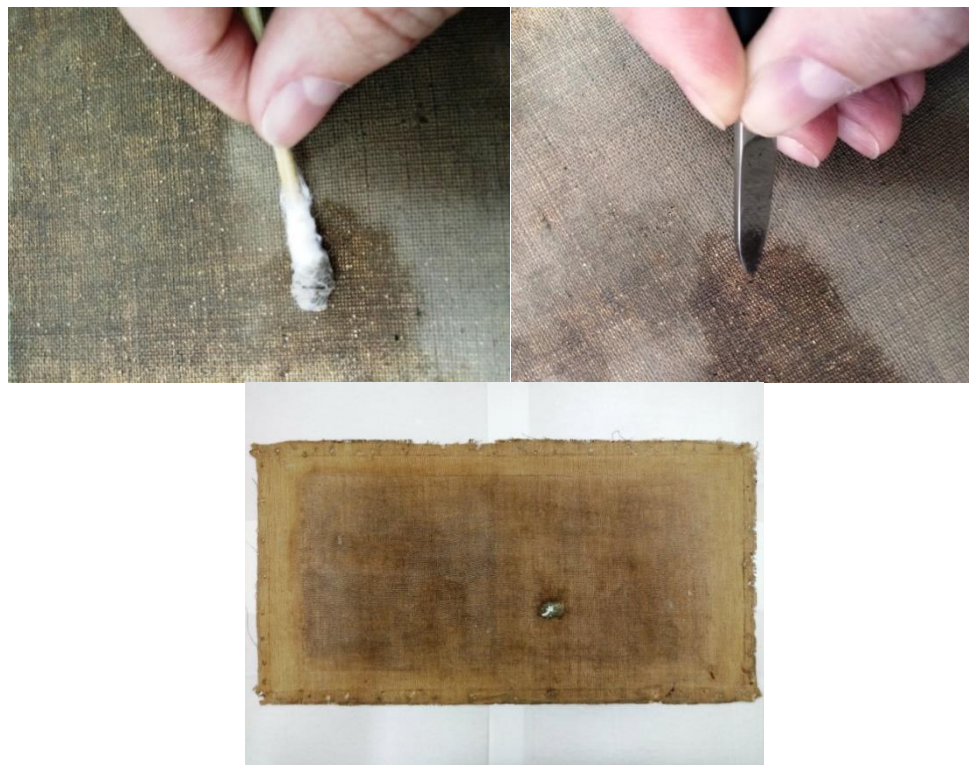

Fig. 8. Curățarea versoului tabloului

După curățarea suportului pe verso acesta a fost acoperit cu o coală de filtru și călcată cu fierul ușor călduț pentru a absorbi surplusul de apă urmând presarea la rece, suportul fiind protejat și pus la presă sub o piatră de marmură.

Fig. 9. Consolidarea stratului pictural

După protejarea stratului pictural cu foiță japoneză suportul va fi acoperit cu o pânză de bumbac ușor umezită peste care se așează o folie de melinex urmând a se

efectua presarea la cald cu ajutorul spatulei electrice pentru activarea cleiului în vederea aderării peliculei de culoare la grund – stratul preparator³.

Urmează apoi presarea la rece. Această operațiune se repetă de mai multe ori până când se obține consolidarea straului pictural.

Fig. 10. Călcări calde cu spatula electrică

După ce a fost stabilizată pelicula de culoare, pentru redarea integrității imaginii originale a fost necesară îndepărtarea depunerilor aderente. După testele de solubilizare efectuate s-a optat pentru folosirea următoarelor substanțe: alcool etilic 70%, terebentină 10%, alcool izopropilic 10%, alcool izoamilic 10%⁴. Îndepărtarea mecanică s-a realizat cu ajutorul tamponului de vată umectat în soluție și prin acțiunea mecanică cu bisturiul.

Fig. 11. Curățarea fizico/chimică a straului pictural

Pe verso-ul pânzei, în zonele în care pânza prezenta rupturi au fost aplicate petice de pânză de bumbac folosindu-se pentru aderența lor rășină epoxidică presate la rece.

³ Cornelia Bordașiu, *Estetică și restaurare*, Iași, Editura StudIS, 2010, p. 52.

⁴ Ioan Istudor, *Noțiuni de chimia picturii*, Editura Diam. București, 2006, p. 47.

Fig. 12. Aplicarea unor fragmente de material textile pe lacunele din pânză

Fig. 13. Chituirea lacunelor cu praf de cretă și clei de pește (9%)

Integrarea lacunelor a fost efectuată utilizând tehnica velatura pe suprafețele mici și tehnica *tratteggio* vertical sau orizontal utilizat pentru racordarea lacunelor cu fondul, pentru a se obține suprafețe relativ uniforme, pe suprafețele mai mari. Culoarele folosite la integrare au fost acuarelele⁵. După uscare pictura a fost vernisată cu verni de Damar reversibil.

Fig. 14. Lacună după chituire și după reintegrarea cromatică

⁵ Alexandrina Cuțui, *Restaurarea tabloului „Pansele” opera pictorului Octav Băncilă*, în „Suceava” Anuarul Muzeului Bucovinei, an XLII, Editura Universității „Ștefan cel Mare” din Suceava, Suceava, 2015, p. 257.

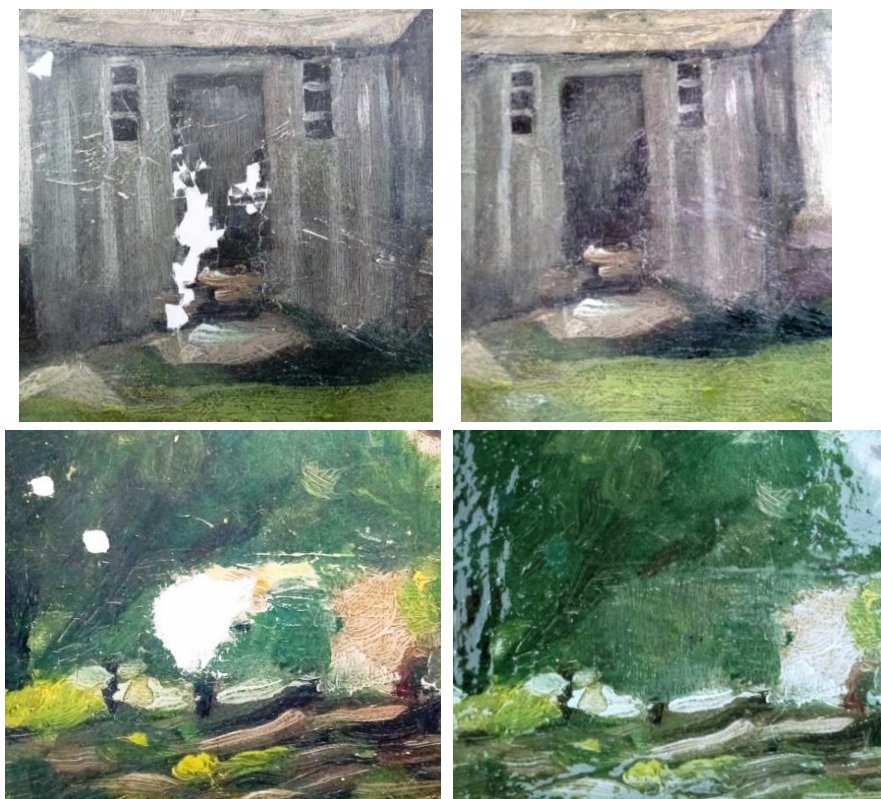

Fig. 15. Lacune după chituire și după reintegrarea cromatică

Fig. 16. Vernisarea lucrării

Curățarea ramei pe verso și înlăturarea mecanică cu bisturiul a vechiului adeziv.

Fig. 17. Șasiul înainte de curățare și după curățare

Următoarea operațiune a fost retensionarea pânzei pe șasiul original și înrămarea lucrării.

Fig. 18. Tabloul după restaurare

INTERVENȚII DE CONSERVARE - RESTAURARE APLICATE UNEI EVANGHELII DE SECOL XVIII

Cristina-Camelia GHÎTESCU^{1*}

Cuvinte cheie: *Evanghelie, carte religioasă, conservare, restaurare.*

Keywords: *Gospel, religious book, conservation, restoration.*

Abstract

This paper presents aspects of restoration and conservation interventions applied to a 18th century religious book.

Fondul de carte veche din zona Olteniei are o importanță deosebită cuprinzând lucrări de interes major pentru istoria culturii naționale, valori bibliofile din tipografiile vremii: Râmnic, Blaj, București, Iași, Buda, Sibiu, Snagov, Neamț.

O bună parte din cărțile vechi ale patrimoniului nostru au aparținut bisericilor, care au folosit cărțile la toate slujbele, cartea, fiind legată de Biserică, de aceea primele tipărituri sunt cărți de ritual. Cartea era privită și ca o operă de artă, făcând parte, alături de icoane, patrafire, și chivoturi, din tezaurul Sfântului lăcaș. În fiecare colț de țară, unde se află o bisericuță, veche și uitată, ea are încă un mic muzeu în care se găsesc câteva cărți cu buchii vechi, fără foaia de început sau cu paginile unsuroase și adeseori mâncate de carii. Toate aceste cărți, pretutindeni, oriunde s-ar afla, reprezintă fărâme din patrimoniul culturii românești.

Cărțile constituie mijloacele de căpătâi ale cultului ortodox. În funcție de diferiți factori, ele pot fi clasificate în următoarele categorii tipologice: cărțile Sfintei Scripturi (Biblia, Evanghelie, Noul Testament, Psaltire), cărți ritualice (Triod, Antologhion, Octoih, Mineie, Liturghier, Catavasier, diferite canoane, rânduieli). Toate aceste scrieri constituie suportul de bază pentru viața liturgică pe tot parcursul anului bisericesc.

„Sfânta și Dumnezeiasca Evanghelie” ce face subiectul comunicării de față, a fost tipărită la anul 1750 în Sfânta Mitropolie a Bucureștilor de Barbu Bucureșteanul și Grigorie (tipograf), în timpul domniei lui Grigorie Ghica și cu blagoslovenia și toată cheltuiala a prea Sfințitului Kir Neofit Criteanul, Mitropolit a toată Ungrovlahia². În prezent această Sfântă Carte aparține Sfintei Mănăstiri Frâsinei, ea cuprinde 200 de file, acestea fiind grupate în 45 fascicule (caiete) a câte 4 file și 11 fascicule (caiete) a câte 2 file, de dimensiunile 28 x 19,5 cm, cu textul așezat pe două coloane, cu o încadrare simplă, într-un chenar, titlurile fiind tipărite cu roșu, iar restul textului cu negru, fiecare

* Expert restaurator carte veche/document, Muzeul Olteniei Craiova.

¹ Ion Bianu, Nerva Hodoș, *Bibliografia românească veche - BRV - Vol. II (1717 - 1808)*, Biblioteca Academiei Române, București, 1910, p. 113.

coloană normală având 35 de rânduri. Lucrarea este în totalitate în limba română, cu caractere chirilice.

În Evanghelia din 1750 apare frontispiciul cu Isus Hristos între Maica Domnului și Ioan Botezătorul, principalii sfinți intercesori care se roagă pentru iertarea păcătoșilor. Importantă în iconografia bizantină, tema poartă numele de Deisis (în grecește, Rugăciune). La începutul fiecărei Evanghelii se află câte o xilogravură, cu fiecare Evanghelist, de asemenea în cuprinsul cărții se găsesc numeroase gravuri, frontispicii, letrine fitomorfe, colofonii, etc.

Fig. 1. Aspectul cărții înainte de restaurare

Cartea inițial a fost legată în coperti din lemn învelite în piele cu închizători metalice și curelușe - elemente ce la momentul intrării în laborator au lipsit în totalitate; A fost cusută pe 4 nervuri profilate și 2 lănișoare marginale în cusătură discontinuă; tranșa era uniformă. Volumul a suferit de-a lungul timpului intervenții de restaurare (realizate empiric) atât la corpul cărții cât și la elementele de legătură – coaserea fasciculelor s-a făcut nerespectându-se punctele de coasere originale și numărul nervurilor (în loc de 4 s-au folosit doar 3).

În urma testelor de laborator și a analizării structurii hârtiei s-a identificat natura fibrelor: pastă celulozică din fibre naturale vegetale – in, cânepă; metoda de producere: manual; hârtia este marcată cu opt linii de apă verticale la o distanță de 25 mm.

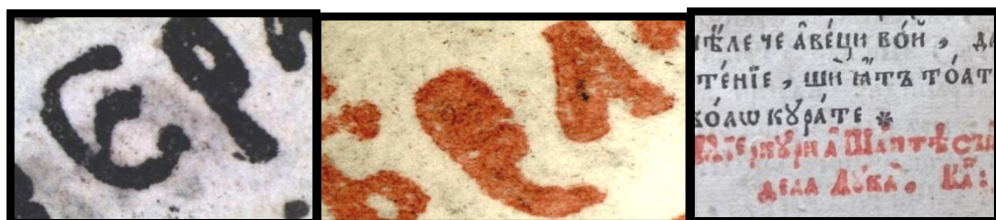

Fig. 2. Cerneluri tipografice

Cerneala de tipar, neagră și roșie, folosită la redactare este insolubilă în apă și alcool etilic, nu a prezentat tendință de solubilizare la nici unul din testele folosite: picurare, tamponare și frecare.

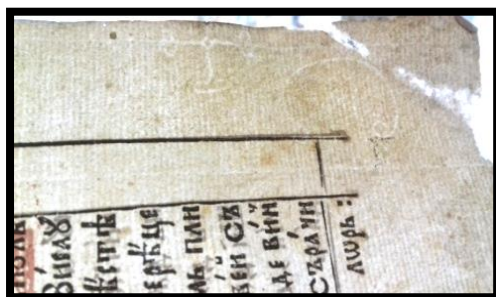

Fig. 3. Filigran prezent

Fig. 4. Fir textil - bumbac

Determinarea pH-ului a fost realizată cu pH - metrul digital cu electrod de contact având o valoare cuprinsă între 5,4 – 6,7; hârtie acidă³.

În urma examinării stereomicroscopice, analizelor vizuale și testelor microchimice s-a constatat prezența deteriorărilor biologice, fizico - mecanice și chimice, volumul aflându-se într-o stare avansată de degradare determinată de vicisitudinile vremii și de intervențiile empirice realizate de-a lungul anilor.

Deteriorări fizico-mecanice: cartea și-a pierdut integritatea lipsindu-i în totalitate elementele de legătură; intervenție empirică în ceea ce privește coaserea cărții. Corpul cărții prezintă: plieri, franjurări ale tranșelor, pierderi masive de material suport purtător de informație scrisă și nu numai, restaurări empirice, pierderi de material în zona de pliere a filelor și fragilizarea hârtiei.

³ Marinela Boicea, investigator chimist, *Buletin de analiză*, 11.04.2018.

Fig. 5. Degradări fizico - mecanice

Deteriorări fizico - chimice: ca urmare a păstrării și manipulării improprie, volumul ce face obiectul intervenției de restaurare a suferit mai multe forme de degradare chimică, după cum urmează: pete datorate migrării apei împreună cu impuritățile prezente, depozite masive de ceară, prezintă patină grasă funcțională (la colțuri), slăbirea rezistenței și îmbrunirea hârtiei suport ca urmare a acțiunii luminii și a acidității ușor crescute (degradare oxidativă și fotochimică), fragilizarea hârtiei suport ca urmare a pierderii unei anumite cantități din agentul de încheiere (în condițiile îmbătrânirii naturale, cumulată cu activitatea biologică).

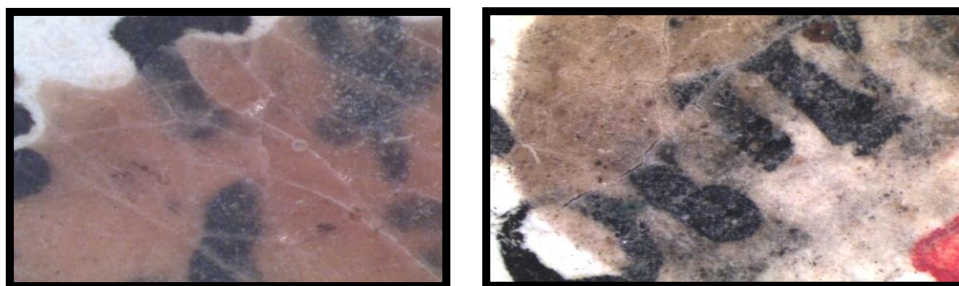

Fig. 6. Depozite de ceară și materie grasă

Fig. 7. Degradarea cernelii

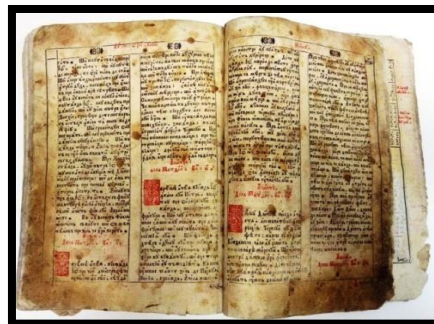

Fig. 8. Halou umezeală

Deteriorări biologice: fragilizarea generală a materialului suport pe fondul unui atac fungic, atac masiv de rozătoare mai ales în prima parte a volumului, deteriorări provocate de activitatea umană acestea fiind rezultatul unei păstrări și manipulări necorespunzătoare.

Fig. 9. Degradări microbiologice

Fig. 10. Degradări biologice

În urma acestor rezultate s-a stabilit maniera de restaurare a cărții, etapele și tratamentele de laborator, compatibile cu acest caz.

Cauzele deteriorării patrimoniului pe suport papetar sunt multiple: catastrofele naturale, precum inundațiile sau incendiile, dezastrele provocate de om, dar și deteriorarea progresivă în timp datorată unui număr mare de factori și adesea datorită neglijenței sau ignoranței cu privire la modalitățile elementare de conservare. Impactul major al factorilor de degradare generează incidența crescută a degradării artefactelor, care impune tratamente individualizate și laborioase de stabilizare a suporturilor celulozice⁴.

Tratamente de restaurare - conservare aplicate:

În urma propunerilor făcute s-a optat pentru desfacerea volumului, date fiind degradările multiple, menționate mai sus.

Au fost propuse și realizate următoarele intervenții:

- păstrarea corpului cărții în atmosferă de formaldehidă 37%, în etuvă, timp de 48 ore, numerotarea filelor de carte în vederea reconstituirii caietelor după restaurare (oglindea filelor de carte);
- întocmirea documentației fotografice înainte de restaurare și bineînțeles pe tot parcursul procesului de restaurare;
- desfacerea din cusătură, concomitent cu aceasta s-au notat toate elementele caracteristice în vederea relegării volumului;

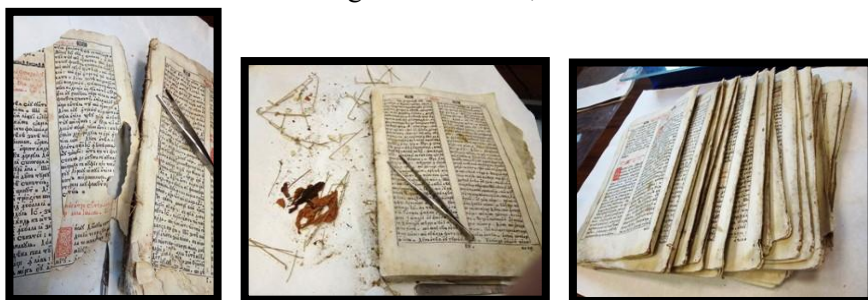

Fig. 11. Desfacere din cusătură

⁴ A. Giovannini, *De Tutela Librorum: La Conservation Des Livres Et Documents D'archives*, Ed. de l'Institut d'études sociales, Genève, 1955, pp. 55 - 194.

Fig. 12. Curățare uscată

- îndepărtarea depozitelor de ceară și a impurităților cu ajutorul bisturiului, prin creșterea depozitului în X și desprinderea lui de pe suportul de hârtie fără afectarea suportului.

După efectuarea tratamentelor de curățare uscată ce au avut drept scop: desprăfuirea, îmbunătățirea aspectului vizual prin eliminarea depozitelor de murdărie și îndepărtarea sau estomparea petelor de grăsime, a diferitelor substanțe insolubile în apă care au fost prezente pe suprafața hârtiei (curățire locală cu solvenți: acetona, white spirit, alcool etilic, esență de terebentină), s-a trecut la tratamentele de curățire umedă (spălarea).

Fig. 13. Tratament umed

Scopul aplicării tratamentului de curățare umedă este acela de îndepărtare a murdăriei depusă în spațiile dintre fibrele de celuloză, precum și rolul de regenerare și reîmpăslire, prin refacerea legăturilor chimice la nivelul macromoleculelor de celuloză. În general, curățirea umedă influențează diferit proprietățile fizico - mecanice ale hârtiei, în funcție de compoziția lor fibroasă: gradul de alb crește în cazul hârtiilor din fibre textile și din celuloză chimică și scade în cazul celor din paste mecanice.

Curățarea umedă a filelor a fost realizată prin imersie în soluție hidroalcoolică la 25°C - 30°C urmată de băile de limpezire până când apa a rămas incoloră și astfel s-au eliminat toate impuritățile. În timpul spălării s-a realizat și o îmbunătățire a valorilor pH-ului, datorită faptului că odată cu murdăria, prin spălare se îndepărtează și o parte a acizilor solubili (H_2SO_4). În timpul tratamentului umed s-a realizat și operația de îndepărtare a benzilor de hârtie lipite empiric.

Uscarea liberă s-a făcut pe hârtii de filtru și rastel, la valori ale U.R. și temperatură adecvate, ceea ce a permis o bună evaporare a apei din hârtie. După uscarea filelor s-a realizat reîncleierea acestora cu C.M.C. 1,5% pe o singură față a filei iar după uscare s-a aplicat o presare intermediară între foi de filtru, platane și presă, presare ce a avut rolul de rearanjare a fibrelor de la suprafața hârtiei.

Fig. 14. Pregătirea materialului suport pentru completare și consolidare

Fig. 15. Completarea și consolidarea materialului suport

Următoarea fază de lucru a fost pregătirea filelor curățite și presate pentru completarea zonelor lacunare și consolidarea fisurilor și a zonelor fragilizate după cum urmează: curățirea părților biodeteriorate, unde nu este prezent text, în vederea completării lacunelor cu hârtie japoneză, subțierea și defibrarea marginilor porțiunilor cu text (fără a afecta scrierea), în vederea completării lacunelor cu hârtie japoneză, măsurarea grosimii hârtiei s-a realizat cu micrometrul digital. În cazul de față am optat pentru completarea prin metoda la dublu cu hârtie japoneză 29g/m², vâl japonez 6g/m² de culoare adecvată iar fisurile și zonele fragilizate au fost consolidate cu vâl japonez 9g/m². Adezivul folosit a fost C.M.C. 3% pentru completarea lacunelor iar pentru consolidarea cu vâl C.M.C. 1,5%.

După o presare intermediară a filelor de carte s-a realizat degajarea surplusului de hârtie japoneză și vâl ce s-a făcut cu bisturiul pe masa luminoasă, pe o parte și pe cealaltă, astfel încât grosimea locului de "sudură" dintre cele două suporturi, să nu depășească grosimea suportului de text. Pe porțiunea de lipire s-a aplicat un strat subțire de C.M.C., și s-a uniformizat suprafața cu ajutorul fâltuitorului din os.

Fig. 16. Corpul cărții după colaționarea pe fascicule

A urmat apoi refacerea dimensională a filelor prin tăierea surplusului de hârtie japoneză și presarea finală a cărei durată de timp a fost cât mai îndelungată. În acest fel s-a realizat o presare corectă, fără riscul apariției pliurilor, iar foile s-au stabilizat dimensional și fibrele s-au rearanjat.

După recompunerea caietelor și reformarea blocului de carte s-a trecut la etapele restaurării legăturii: fixarea nervurilor pe gherghef și coaserea cărții pe patru nervuri profilate din sfoară groasă de cânepă și două lănișoare marginale, încheierea cotorului interior cu pap de făină din grâu, căptușirea cotorului interior cu pânză de bumbac, coaserea cu ață de bumbac, cusătură discontinuă și aplicarea capitalbandurilor.

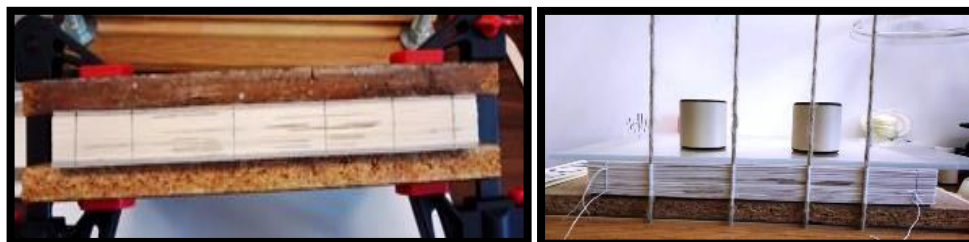

Fig. 17. Aspecte privind legătura corpului cărții

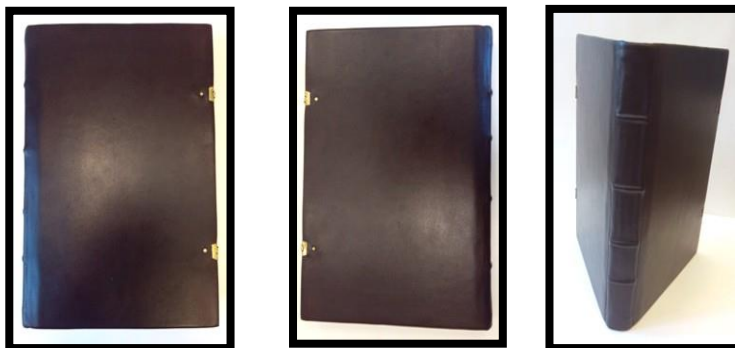

În ceea ce privește restaurarea învelitorii și a scoarțelor am optat pentru reconstituirea după o legătură similară cu aceasta: croirea, șerfuirea și vopsirea unei învelitori din piele tăbăcită vegetal, iar pentru scoarțe s-a folosit carton de legătorie cu pH - neutru.

Fig. 18. Fixarea scoarțelor la corpul cărții

Au urmat, apoi, celelalte etape ale restaurării legăturii: fixarea scoarțelor la corpul cărții prin lipirea capetelor nervurilor pe interiorul acestora, lipirea învelitorii pe suprafața cărții, modelarea nervurilor profilate, a capișoanelor și a aînșlagurilor, confecționarea noilor curelușe din piele, fixarea închizătorilor metalice la acestea, atașarea forțăturilor originale ce au fost restaurate odată cu filele de carte prin lipirea acestora pe interiorul scoarțelor, emolieria învelitorii din piele a fost realizată cu cremă emolientă pe bază de lanolină.

**Sfânta și Dumnezeiasca
Evanghelie după restaurare**

După finalizarea procesului de restaurare s-a realizat o casetă specială de protecție din materiale neutre (carton pH neutru, hârtie japoneză, vinavil NPC) în vederea depozitării, etalării și manipulării corespunzătoare.

**File Sfânta și Dumnezeiasca
Evanghelie după restaurare**

Fig. 19. Sfânta și Dumnezeiasca Evanghelie în caseta de protecție

Procesul de conservare - restaurare a restabilit, pe cât posibil în parametrii optimi, starea fizică și chimică a cărții, redând astfel sănătatea materialului suport asigurând totodată menținerea în timp a durabilității și funcționabilității acesteia.

Fig. 20. Sfânta și Dumnezeiasca Evanghelie înainte și după restaurare

După restaurare s-a constatat că Sfânta și Dumnezeiasca Evanghelie și-a recăpătat însușirile inițiale. Astfel, a fost redată patrimoniului național o carte valoroasă pentru cercetările în domeniul istoric, religios și lingvistic, a cărei existență va fi, sperăm, cât mai îndelungată.

ASPECTE PRIVIND RESTAURAREA ȘI CONSERVAREA UNUI EVHOLOGHION DE SEC. XIX

Rodica Florentina OPRÎTESCU*

Cuvinte cheie: restaurare, conservare, hârtie, factori de degradare.

Keywords: restoration, conservation, paper, degradation factors.

Abstract

The topic of this article is represented by a case study regarding of a religious book belonging to the Museum of Oltenia. In this paper are described the deterioration that weakened the book and the treatment established for restoration.

Descrierea cărții

Textul cărții este tipărit în limba română – caractere chirilice, cu cerneală neagră și roșie, pe hârtie manuală, are 8 linii de apă dispuse pe orizontală, la o distanță de 23 mm. Fila de început prezintă un medalion central cu reprezentarea lui Is. Hr., înconjurat cu elemente vegetale de o parte și de cealaltă, are inițiale accentuate cu roșu, ornate cu motive vegetale, vignete, frontispicii.

Ornamentații file

* Expert restaurare, Muzeul Olteniei.

Starea de conservare

Volumul și-a pierdut integritatea datorită condițiilor improprie în care a fost păstrat dar și a unei manipulări necorespunzătoare. Întreaga structură a cărții este deteriorată atunci când unul dintre elementele structurale ale acesteia este afectat de acțiunea factorilor de mediu.

Temperatura favorizează apariția atacurilor microbiologice iar pentru a-și păstra suplețea și elasticitatea hârtia are nevoie de un procent al U.R. de aprox. 50%.

Efectul acestor variații microclimatice conduc la pierderea proprietăților optice, culoarea, opacitatea, stabilitatea hârtiei.

Hârtia prezenta halouri de umezeală, depozite grosiere de ceară și murdărie (inclusiv pe zona scrisă), plieri, pierderi de material suport, fragilizare, restaurare necorespunzătoare.

Cartea prezenta patină grasă funcțională (la colțuri), cernelurile folosite la tipărire erau estompate.

Îmbrunirea filelor datorită acidității prezente în hârtie, cearcăne de apă către extremitățile acestora, atac biologic (mușegai, atac al rozătoarelor) s-au putut vizualiza cu ușurință la o primă examinare.

Cartea nu avea copertă, cotorul interior era frânt și deformat, capetele nervurilor, ața de coasere și lăntișoarele marginale erau rupte.

Tranșa era deformată, cu pete de murdărie, în special în zona tranșei frontale și inferioare.

Tratamente de restaurare – conservare aplicate

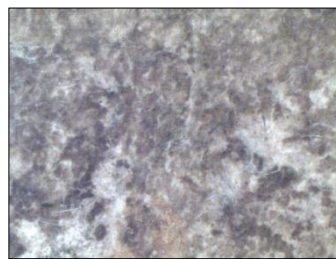
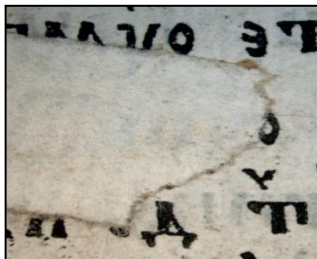
Coroborarea examenului vizual cu rezultatele analizelor de laborator, natura și dimensiunile degradărilor au permis stabilirea unui diagnostic în urma căruia am ales tratamentul de restaurare. Acestea vizează toate modalitățile și tehnicile de interacțiune directă astfel încât, la final, obiectul restaurat să poată intra într-o nouă stare de echilibru.

În urma *investigațiilor fizico - chimice* s-a constatat că cerneală de culoare neagră și cea de culoare roșie erau insolubile în apă (H_2O) și în alcool etilic (C_2H_5OH).

Fragilizarea suportului (ruptură)

Fragilizarea suportului (pete ceară)

Degradarea cernelii/Halou umezeală praf și Restaurare necorespunzătoare

Depozite grosiere de murdărie

Multiplele deteriorări, prezente atât la corpul cărții cât și la legătură, m-au condus la luarea deciziei de a restaura acest volum. După tratamentele de dezinfectie au urmat operațiile de conservare – restaurare a cărții. Trebuie să precizez că tratamentele de dezinfectie s-au realizat prin păstrarea în etuvă a blocului de carte în atmosferă de formaldehidă timp de 48 h.

Prin operația de *curățire mecanică* (filă cu filă) am îndepărtat depozitele solide (de ceară), de praf. Acest tip de curățire are o importanță fundamentală deoarece determină eliminarea impurităților revizibile care în timpul imersării suportului în baia de spălare, ar putea pătrunde între fibre și să rămână fixată acolo.

Curățire umedă a urmărit înlăturarea tuturor impurităților rămase după curățirea uscată și s-a realizat prin imersie (soluție hidroalcoolică 10%), temperatura apei de splălare fiind de 35°C.

Operațiunile de consolidare a zonelor fragilizate, a fisurilor și completarea părților lipsă s-au realizat folosind materiale asemănătoare cu cele originale. Pentru completarea zonelor lacunare am folosit (metoda la simplu) hârtie japoneză 29 g/m² iar

pentru consolidarea fisurilor și a zonelor puternic fragilizate vâl japonez 6 g/m². Ca adeziv am folosit carboximetilceluloză (CMC) în concentrație 3% (pentru completare) și 1,5% (pentru consolidare).

Coaserea volumului s-a realizat pe 3 nervuri profilate cu două lănișoare marginale.

Aceasta s-a făcut după presarea finală și colaționarea pe fascicule a blocului de carte. A urmat, apoi, încheierea (pap de făină din grâu) și căptușirea cotorului interior (pânză de bumbac), coaserea capitalband-urilor la extremitățile cotorului interior, fixarea scoarțelor (confecționate din carton multistratificat) la corpul cărții prin lipirea capetelor nervurilor și pânzei de căptușire a cotorului pe interiorul acestora, modelarea capișoanelor și a aînșlagurilor.

Croirea, șerfuirea și integrarea cromatică a învelitorii noi de piele și atașarea forțăturilor s-a realizat prin lipirea acestora pe interiorul scoarțelor de lemn. Emolieria învelitorii din piele s-a făcut cu cremă emolientă pe bază de lanolină – CIRE 213.

La final a fost confecționată o casetă de protecție în vederea depozitării și manipulării corespunzătoare.

Operațiile de restaurare efectuate au avut în vedere înlăturarea efectelor produse de factorii de degradare, care au determinat apariția a numeroase deteriorări: modificări cromatice, patina funcțională, fisuri, rupturi, pierderi de material suport. De aceea, este obligatoriu ca lucrarea să fie păstrată în condiții corespunzătoare, care să nu îi afecteze integritatea obținută în urma procesului de restaurare.

Aspectul cărții după restaurare

BIBLIOGRAFIE

- Calvini, P., *Cauzele chimice ale degradării materialelor*, în „Probleme de Patologie a cărții”, Culegere de material documentar, vol. 31, București, 1995.
- Schweidler, M., *The restoration of engravings, drawings, books, and other works on paper*, The Getty Conservation Institute, 2006.
- Shahani, C. J., Hengemihle, F. H., Weberg, N., *The effect of variations in relative humidity on the accelerated ageing of paper*, ACS Symposium Series 410, American Chemical Society, 1989.

ASPECTE PRIVIND RESTAURAREA-CONSERVAREA UNUI EPITRAHIL

Alina Maria GĂRĂU***Cuvinte cheie:** *epitrahil, biserică, restaurare, conservare.***Keywords:** *epitrachelion, church, restoration, conservation.***Abstract**

The paper presents the methodology for the restoration of an epitrachelion from the Oltenia Museum Collection. The peculiarities of the object, the difficulties encountered during the restoration process were a challenge, and the problem-solving mode, a proof of professional experience.

Descrierea piesei

De-a lungul mai multor ani, preotul craiovean Ioan Popescu Cilieni, a întocmit studii documentate privind bisericile de lemn din Gorj, și a achiziționat câteva veșminte preoțești valoroase, majoritatea din biserica de lemn din comuna Budieni. În anul 1943 acestea au fost expuse în cadrul expoziției „Săptămâna culturală a Olteniei”.

Fig. 1.

* Expert restaurator, Muzeul Olteniei Craiova.

Confecționat dintr-o catifea de bumbac, de culoare maro, cu firele tăiate, cu urzeală și bătătură compuse din 3 serii de fire. Căptușeala este din țesătură de bumbac legătură pânză de culoare albastră și este prinsă de față cu fire de bumbac, utilizând o cusătură în urma acului.

Elementele auxiliare sunt: un galon țesut din fire metalice, cusut pe tot perimetrul epitrahilului, 4 cruci, confecționate din același galon, trei cusute pe piept și una pe spate și franjuri prinși pe marginea inferioară și orizontal, la o distanță de 28 cm de aceasta. Accesoriile sunt cusute manual, în urma acului, cu fire de bumbac (fig. 1 a, b).

Consemnarea stării de conservare

Degradările fizico - mecanice apărute ca urmare a acțiunii factorilor de mediu sunt puse în evidență de depunerile de materie anorganică și organică atât pe fața cât și pe dosul piesei, cu preponderență în zona interioară a gâtului și interiorul poalelor.

a.

b.

Fig.2.

Pe porțiuni mari, elementele componente sunt descusute (fig. 2 a, b).

În urma unor accidente și ca urmare a depozitării necorespunzătoare de-a lungul timpului, a faptului că țesătura de catifea s-a fragilizat, în zonele cu expunere mare există sfâșieri masive, paralele, de-a lungul fibrei de urzeală (în zona pieptului și pe umeri). Rezistența diminuată a dus la apariția de lacune și pe căptușeală (fig. 3 a, b).

a.

b.

Fig. 3.

Galonul din bandă metalică răsucită pe fire de bumbac a suferit degradări fizico-mecanice masive, cu lipsă de material, descoaseri pe suprafețe mari, depuneri masive

de murdărie. Banda metalică de pe firele metalice s-a derulat de pe firele de bumbac și s-a pierdut pe porțiuni mari (fig. 4).

Fig. 4.

Țesătura de bumbac a căptușelii, supusă la frecare ca urmare a utilizării frecvente s-a rărit pe margine, pe suprafețe mari. Degradările fizico - mecanice constând în pierderea firelor de băteală și flotarea celor rămase apar pe zone întinse (fig. 5).

Fig. 5.

Mai ales în partea inferioară, există depuneri accidentale de ceară (fig. 6).

Fig. 6.

Rezultatele biodegradării se vizualizează prin modificarea de către mușci și bacterii, în anumite zone, a culorii (fig. 7).

Fig. 7.

Utilizarea permanetă în biserică a dus la pătarea masivă a piesei cu substanțe grase (cel mai probabil ulei de la candelă) dar și mizerie, substanțe lichide care au difuzat vizibil pe căptușeală și dos (fig. 8).

Fig. 8.

Degradările fizico - chimice constând în deshidratarea și pierderea higroscopicității firelor de mătase și bumbac, îmbătrânirea și fragilizarea acestora se vizualizează pe întreaga suprafață a epitrahilului. Există și o decolorare în nuanță a culorilor maro și albastru ca urmare a acțiunii factorilor externi, decolorare vizibilă în momentul dezasamblării accesoriilor.

Operațiuni de conservare și restaurare efectuate

Fotografiile digitale efectuate înainte de a începe fluxul obișnuit al restaurării, în timpul și la finalul procesului de restaurare, au pus în evidență toate aspectele privind starea piesei.

După dezasamblarea epitrahilului în părțile componente (față, căptușeală, galoane, franjuri), s-au îndepărtat cu ajutorul unui aspirator manual toate particulele de impurități.

Cu ajutorul bisturiului am îndepărtat depunerile de ceară prezente. Pentru rigurozitate, cu tampoane din bumbac îmbibate în benzen am curățat uscat aceste zone. Înainte de utilizarea solventului organic am testat sensibilitatea materialului de bază la acesta.

Petele de natură necunoscută, cu contururi difuze, culoare translucidă, sunt vechi, solid fixate în țesătură, fragilitatea țesăturii de mătase nu a permis un tratament

foarte energic. Cu tampoane îmbibate în white spirit, solvent cu volatilitate mare, am atenuat aceste pete cu aspect urât.

Rezultatele testelor de stabilitate a coloranților au arătat că toți sunt stabili în soluție de detergent 5%. Pentru țesătura de catifea a feței și țesătura de bumbac a căptușelii am realizat o curățire umedă prin imersare. Detergentul utilizat a fost soluție de radix saponaria în concentrație de 5%, parametrii fizico - chimici care intervin urmărindu-se permanent. Îndepărtarea soluției de spălare s-a făcut tot prin repetarea imersării în băi de apă distilată până la îndepărtarea în totalitatea a detergentului. Îndepărtarea surplusului de apă s-a realizat cu hârtie de filtru presată deasupra și sub bucățile de țesătură. Uscarea s-a efectuat pe suprafață plană.

Pentru zonele feței epitrahilului care prezentau sfâșieri și lacune ca urmare a uzurii am folosit ca material suport bucăți de pânză de bumbac, pregătită în prealabil (spălată cu apă și detergent, călcată) pe care am prins marginile lacunelor, îndreptând firele flotante cu fir de bumbac vopsit în nuanța firelor originale. Friabilitatea specifică firelor de catifea îmbătrânite, materializate în acest caz prin dezintegrarea foarte ușoară din țesătură, au pus probleme majore (fig. 9).

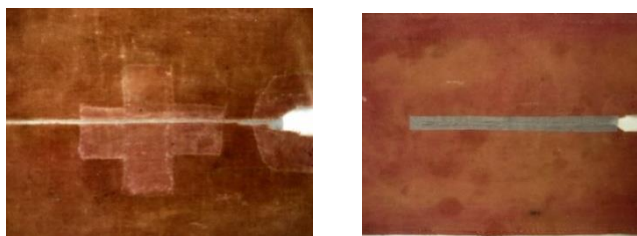

Fig. 9.

Căptușeala confecționată din pânză de bumbac, aflată într-o stare avansată de degradare, am consolidat-o prin fixarea pe țesătură de bumbac a zonelor lacunare sau cele foarte mult rărite și trasarea peste firele flotante a unei rețele din fire de bumbac vopsite asemănător originalului (fig. 10).

Fig. 10.

Galonul din fire metalice detașat și așezat pe suprafață plană, a fost imersat în soluție de detergent 5%, pensulat cu pensule moi pe ambele fețe, urmat de clătiri repetate până la îndepărtarea spumei. Uscarea controlată și aranjarea în poziție firească s-a efectuat cu atenție pe un suport fix după îndepărtarea surplusului de apă prin presare ușoară cu hârtie de filtru, la temperatura camerei (fig. 11).

Fig. 11.

Franjurii au fost curățați cu aceeași soluție.

Consolidarea acestuia am realizat-o pe un suport din bumbac pe care l-am pregătit în prealabil, prin coasere cu fir de bumbac, îndreptând și prinzând cu atenție toate firele din băteala țesăturii, care practic nu mai aveau suport.

Fața și căptușeala le-am prins una de cealaltă cu o cusătură identică cu cea originală după schițele și fotografiile efectuate înainte de restaurare. Coaserea am efectuat-o astfel încât să nu producă tensiuni asupra epitrahilului, am încercat ca acul să fie introdus pe vechile urme. A urmat atașarea galoanelor, crucilor și a franjurilor (fig. 12 a).

a.

b.

Fig. 12.

Pentru o unitate estetică a piesei am hotărât ca pe porțiunile unde galonul lipsește în totalitate să confecționez un pseudogalon dintr-o țesătură atlas care se integrează bine în ansamblul piesei (fig. 12 b).

În fig. 13 este prezentat epitrahilul în ansamblu (față și spate), după operațiile de restaurare - conservare.

Fig. 13.

Fig. 14.

Concluzii

Prezentarea detaliată a problemelor ridicate de conservarea și restaurarea acestei piese și felul cum acestea au fost remediate în urma studiului efectuat înainte, este un mod de a împărtăși din experiența personală.

Colecția de veșminte preoțești deținută de secția de istorie - arheologie a Muzeului Olteniei a fost completată cu încă o piesă încărcată cu o fărâmbă de istorie și de valori estetice, religioase, culturale.

BIBLIOGRAFIE

- *Paper and Textiles conservation*, National Museum of Australia, 2011
- Lenard, Frances, Ever, Patricia, *Textiles Conservation*, Editura Butterworth - Heineman, 2010.
- Eastop, Dinah, *Conservation as Material Culture*, London, 2006.
- Evseev, I., *Enciclopedia simbolurilor religioase și arhetipurilor culturale*, Editura Învierea Arhiepiscopiei Timișoarei, 2007.

TRATAMENTE MODERNE UTILIZATE ÎN RESTAURAREA UNUI REVOLVER

Leonard IONESCU*

Cuvinte cheie: *metal, restaurare, conservare, tratament cu laser, revolver.*

Keywords: *metal, restoration, conservation, laser treatment, revolver.*

Abstract

This paper presents an alternative method on metal conservation by using laser technology on a revolver.

Restaurarea metalelor trebuie sa fie în egală măsură acțiune tehnologică, științifică și riguroasă. Cunoașterea metodelor de realizare a pieselor metalice, proprietățile fizico - chimice, acțiunea și reacțiunea acestora au făcut obiectul multor studii de specialitate. Pentru aceasta este necesară aprofundarea tehnologiei originale, cunoașterea materiei și materialelor componente și respectarea unor tratamente diferențiate. Baza conceptelor moderne de conservare și restaurare este respectarea autenticității obiectului și cel al reversibilității acțiunilor prin minima intervenție sau consolidare prin procedee atent elaborate și adaptate la fiecare situație.

Piesa ce face obiectul acestei lucrări este un revolver militar pentru ofițeri, realizat pentru armata austriacă model Gasser - Kropatschek, 1876, cal. 9 mm Kropatschek, marcat cu seria de fabricație nr. 157605. Este o armă de foc individuală, cu repetiție, dotată cu un cilindru rotativ ce conține mai multe camere de ardere pentru cartușe, care prin rotație vin pe rând în dreptul țevei. Este o armă portativă, care se mânuiește cu o singură mână, având camera cartușului în afara țevei, într-o piesă specială numită „butoiaș” care are 6 camere de cartușe. Este prevăzut pe flancul drept cu siguranță deblocare iar pe batiu este montat o tijă ce culisează de-a lungul țevei cu rol de extragere a tuburilor cartușelor trase prin aceeași fereastră prin care se încarcă cartușele pline (Foto 1).

Foto 1. Revolver Gasser. Înainte de restaurare.

* Expert restaurator metale, Muzeul Olteniei Craiova.

Mecanismul de tragere este unul cu „dublă acțiune”. La aceste arme cocoșul se armează simultan cu apăsarea pe trăgaci, obținându-se astfel o mânăuire mai simplă și un tir cu repetiție mai rapid. Apăsarea pe trăgaci (care are o cursă mai lungă decât la revolverele cu „simplă acțiune”) generează trei efecte: „cocoșul” este tras spre înapoi, în poziția armat; simultan, cilindrul rotativ („butoiașul”) este rotit cu o poziție, aducându-se următorul cartuș în dreptul țevii; percutorul este eliberat pentru a lovi capsă cartușului, executându-se astfel focul.

Țeava are secțiune octogonală la exterior iar la interior este ghintuit cu 6 ghinturi. Lungimea totală a acestuia este de 23,5 cm, având o greutate de 763 g iar lungimea țevii este de 118 mm sau $4 \frac{5}{8}$ " (1 inch = 2,54 mm) și are calibrul 9 mm. Modelul original, produs în 1870 avea calibrul 11,25 mm dar pentru a-i reduce greutatea a fost modificat la calibrul 9 mm. Prezintă marcaje pe partea stângă a batiului: "L. GASSER PATENT WIEN " (Foto 2).

Foto 2. Marca de producător "L. GASSER PATENT WIEN ". Înainte de restaurare.

Plăselele patului sunt din lemn gravat, cu gravură delimitată în chenar, clapetă pentru ejector cu șurub cu cap plat, inel de șnur. O parte din piesele componente sunt placate cu nichel iar altele sunt pasivate prin brunare (Foto 3).

Foto 3. Placare cu nichel și brunare. Înainte de restaurare.

Piesa prezenta degradări fizico - chimice și mecanice care au făcut improprie expunerea în cadrul unei expoziții. Revolverul prezenta un strat continuu și neuniform

de compuși de coroziune, pierderi ale stratului de nichel, depuneri de praf și murdărie pe toată suprafața piesei, fiind nefuncțional. Elementele de fixare prezentau uzură mecanică, acestea nereușind să realizeze o prindere sau o fixare fermă a elementelor ce trebuiau îmbinate. Mânerul din lemn prezenta de asemenea urme de uzură funcțională și depuneri de praf și murdărie (Foto 4).

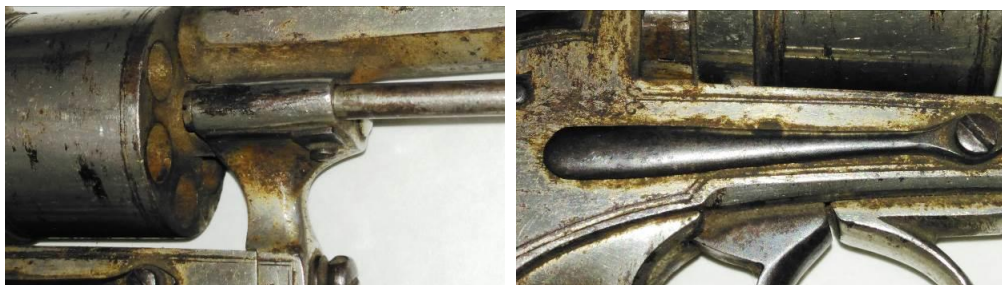

Foto 4. Degradări chimice. Înainte de restaurare.

Clapeta de acces la camerele cartușelor din butoiș avea butonul de manevrare lipsă și șurubul de fixare rupt în corpul său (Foto 5).

Foto 5. Clapetă cu buton rupt. Înainte de restaurare.

Investigațiile fizico – chimice realizate au scos în evidență nivelul de degradare și au identificat fără echivoc natura materialului constituant prin analize de spectrometrie de raze X realizate în laboratorul de investigații fizico - chimice de către specialistul nostru investigator chimist Marinela Boicea, cu un spectrometru portabil de raze X model Bruker S1. Cele 2 determinări realizate au arătat că pistolul este construit din oțel (Foto 6) și este placat cu nichel (Foto 7).

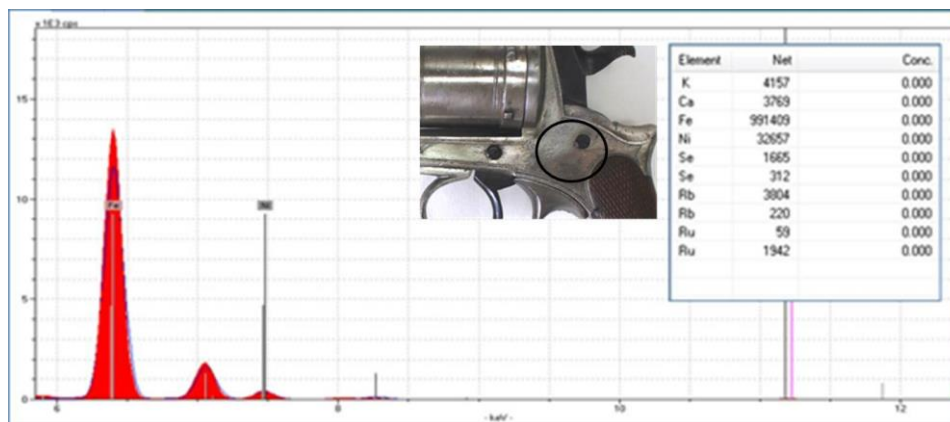

Foto 6. Analiză XRF material constituent. Înainte de restaurare.

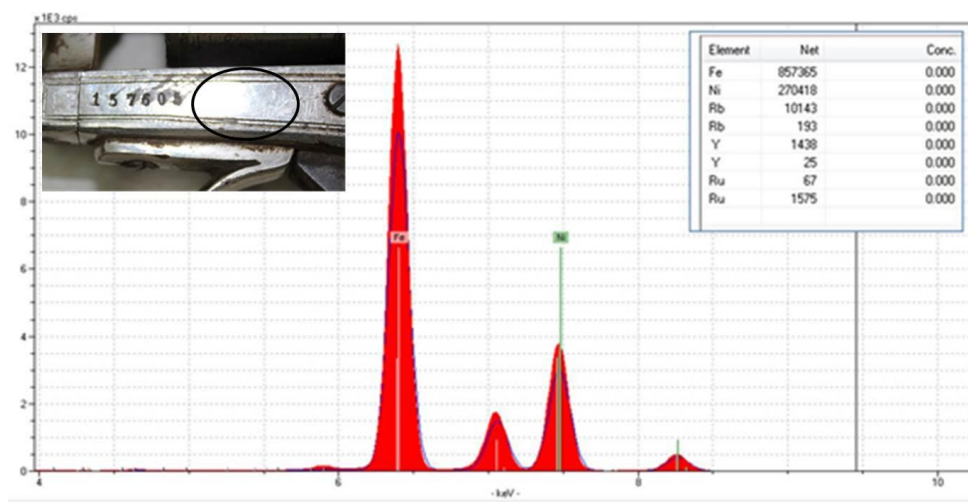

Foto 7. Analiză XRF placare cu nichel. Înainte de restaurare.

Piesa se afla într-un proces evolutiv de degradare necesitând intervenția stopării coroziunii, tratamentul aplicat urmărind îndepărtarea compușilor de coroziune, stabilizarea suprafețelor metalice și conservarea acestora.

Metodele convenționale pentru curățarea obiectelor din metal se bazează pe îndepărtarea mecanică și chimică a produșilor de coroziune și necesită multă pricepere, sunt consumatoare de timp și nu sunt complet controlate. O metodă alternativă este tehnologia laser care, în comparație cu metodele convenționale, oferă selecție, precizie și un nivel ridicat de control. Tehnica laser a fost introdusă pentru prima oară la începutul anilor 1970 și este acceptată în prezent ca metodă de restaurare, utilizată cu

succes pe mai multe materiale și tipuri de degradări, permițând un proces de curățare progresivă¹.

Laserul este o sursă unică de energie, oferind o formă pură de lumină intensă, direcțională, care poate transmite energie unei suprafețe într-un mod foarte controlabil. Cele mai frecvent utilizate sisteme de curățare cu laser în restaurarea metalului emit pulsuri foarte scurte de lumină infraroșie, de obicei la o lungime de undă de 1064 nm. Lumina la această lungime de undă tinde să fie absorbită puternic de multe tipuri de straturi de murdărie și contaminanți ai suprafețelor, în timp ce suprafața piesei reflectă puternic această lumină. Într-o anumită măsură, fasciculul laser este capabil să diferențieze între suprafețele murdare și corodate și cele curate.

Energia absorbită de stratul de murdărie și coroziune este aproape instantaneu transformată în căldură; acest efect de încălzire extrem de rapid generează forțe suficient de puternice pentru a scoate particulele de pe suprafață. În multe cazuri, lumina interacționează doar slab cu suprafața piesei, iar procesul de îndepărtare a straturilor de compuși de coroziune se oprește imediat ce suprafața curată este expusă. Controlul oferit de curățarea cu laser permite eliminarea straturilor nedorite fără a afecta suprafața valoroasă a piesei cum sunt patina și detaliile fine ale suprafeței².

Dat fiind faptul că revolverul prezenta depunere generalizată de murdărie aderentă și pe zone extinse degradări chimice, s-a ales soluția de curățare a acestuia cu solvenți organici pentru degresarea uleiurilor folosite anterior pentru lubrifierea mecanismelor. Pentru tratamentul de îndepărtare a compușilor de coroziune, care au afectat mult stratul de placare cu nichel s-a optat pentru cu un aparat de curățire cu rază laser, model Pheonix, cu lungimea de undă de 1064 nm și o energie pe puls de 500 mJ. Acest aparat oferă o plajă largă de reglaje a energiei, a numărului de pulsuri pe unitatea de timp și a dimensiunii spotului de lumină. Eficiența aparatului de curățire cu laser este indiscutabilă. Un avantaj major prezentat de tehnologia laser în restaurare este datorat nivelului minim de intervenție invazivă, laserul fiind caracterizat prin absența unui contact fizic între instrument și suprafața de tratat.

Nivelul ridicat de control permite îndepărtarea stratului de degradare și afectează doar o grosime de câțiva microni din materialul sănătos constituent iar caracteristica selectivă a materialelor de a absorbi radiația optică în funcție de culoarea lor (negrul având cea mai mare capacitate iar albul cea mai mică) face ca acțiunea laserului să fie și mai selectivă.

Înalta precizie în procesul de curățare afectează numai zona luminată de fasciculul laser, care poate fi definită în funcție de nevoile reale. Nu există nici un efect asupra materialelor adiacente.³

Acest aparat intrat de curând în dotarea Laboratorului de Restaurare Conservare al Muzeului Olteniei a permis ca la această piesă tratamentele chimice de îndepărtare a compușilor de coroziune să fie eliminate și mai mult, a permis ca intervenția asupra mecanismului să fie redusă ca desfășurare, dar foarte eficientă ca rezultat.

¹ <http://www.lightforart.com/en/>.

² <http://www.conservationlasers.com/laser-cleaning/4533647284>.

³ <http://www.lightforart.com/en/>.

Având în vedere starea de conservare și complexitatea mecanică a revolverului s-a impus tratarea fiecărui element component în parte, pentru aceasta fiind necesară, în prima etapă de lucru, demontarea pistolului (Foto 8).

Foto 8. Demontarea pistolului în piese componente. În timpul restaurării.

Au fost detașate mânerele din lemn, inelul de prindere, garda, țeava și butoiușul și s-a realizat degresarea cu solvenți organici a componentelor.

Piesele care au fost placate cu nichel au fost tratate cu laser.

Țeava, butoiușul, garda, patul revolverului, inelul de prindere și șuruburile, după degresarea prealabilă au urmat același tratament de curățare cu laser, modificând permanent setările laserului prin variația ratei și numărul de pulsuri la 10 – 15 Hz la pulsații duble, sau 10 Hz la pulsații triple (în acest caz fiind vorba de oțel, energia folosită a fost mai mare) (Foto 9).

Foto 9. Piesele nichelate tratate cu laser. În timpul restaurării.

Interiorul camerelor cartușelor din butoiuș au fost curățate foarte bine cu ajutorul laserului, de asemenea și interiorul țevii, îndepărtându-se depunerile de murdărie și coroziune foarte ușor, rapid și eficient (Foto 10).

Foto 10. Tratament cu laser în interior. În timpul restaurării.

În urma acestui tratament au fost identificate diferite marcaje pe piesele componente (Foto 11).

Foto 11. Marcaje poansonate. În timpul restaurării.

Șurubul rupt în clapetă a fost extras operând o gaură cu diametrul de 1,5 mm pe mijlocul acestuia și extrăgând filetul cu un extractor de șuruburi. A fost construit un bumb cu filet corespunzător filetului original (filet metric de 3 mm, cu pas normal) și montat rigid (Foto 12).

Foto 12. Completare la clapetă. În timpul restaurării.

Pentru aducerea la luciul metalic a tuturor pieselor componente am folosit diferite perii, batoane de fibră de sticlă, iar suprafețele au fost șlefuite cu lână fină de oțel 0000.

Piesele ce erau brunate au fost degresate, curățite punctual cu laser, lustruite cu lână de oțel 0000 și degresate cu acetonă (Foto 13).

Foto 13. Piese brunate curățite. În timpul restaurării.

Brunarea este o metodă de pasivare a coroziunii oțelului prin oxidare la suprafață și s-a făcut la rece cu o soluție de brunare care conține dioxid de seleniu, acid azotic și azotat de cupru divalent. Tratamentul constă în aplicarea unui film de soluție uniform aplicat cu o pensulă de păr fin, o perioadă de 10 minute de reacție urmată de o neutralizare prin spălare cu apă distilată și o uscare cu îndepărtarea surplusului de apă cu o lavetă de finet. Procedura se aplică de două ori iar după uscarea completă se gresează piesele cu ulei de arme Balistol (Foto 14).

Foto 14. Piesele brunate și gresate. În timpul restaurării.

Mânerele din lemn au fost curățate mecanic cu perii diferite pentru îndepărtarea materiei pulverulente iar decaparea lemnului s-a realizat cu decapant Dec Universal, pentru îndepărtarea depunerilor de murdarie aderentă. La final, mânerele s-au lustruit cu ulei Balistol, în straturi succesive. Înainte de montare, piesele din oțel nichelat au fost peliculizate cu rășină acrilică Paraloid B 72, în două straturi. După uscare, toate piesele au fost gresate cu ulei de arme Balistol (Foto 15).

Foto 15. Componentele revolverului înainte de montaj. În timpul restaurării.

În timpul montării tuturor componentelor în ordinea firească s-a urmărit ca toate componentele să se îmbine fără tensiuni la strângeri și mecanismul de tragere să funcționeze lin fără sincope. Acesta a fost gresat cu ulei de arme Balistol, s-a aplicat alt strat de Balistol și s-a verificat funcționarea mecanismelor (Foto 16).

Foto 16. Detalii după montare. După restaurare.

Restaurarea acestei piese și-a propus stoparea acțiunii de degradare a coroziunii active și redarea aspectului potrivit valorificării expoziționale, în limitele impuse de obiect și respectând principiile restaurării. Prin folosirea metodei de curățire cu laser și totodată îndepărtarea de la suprafața metalului a compușilor de coroziune se poate spune fără tăgadă că metoda este minim invazivă, eficientă și respectă toate condițiile și normele care ne ghidează în activitatea de restaurare a bunurilor de patrimoniu (Foto17)

Foto 17. Revolver model Gasser. După restaurare.

BIBLIOGRAFIE

- Cumpston, Mike, *Percussion Pistols and Revolvers: History, Performance and Practical Use*, (2005).
- Serven, J. E.; C. Metzger, *Paterson Pistols, First of the Famous Repeating Firearms patented and promoted by Samuel Colt*, 1946.
- <http://s144812367.onlinehome.fr/category/poincons-marquages-des-armes>.
- <https://books.google.co.uk/books?id=7RIAQAIAAJ&q=Lenormand+Revolver&dq=Lenormand+Revolver&hl=en&sa=X&ved=0ahUKEwjQ5pKb08jLAhXGtBoKHdmXC8Q4FBD0AQhOMAY>.
- <http://www.conservationlasers.com/laser-cleaning/4533647284>.
- <http://www.lightforart.com/en/>.

PĂSTRAREA ȘI REINTEGRAREA RESTAURĂRILOR EMPIRICE ÎN CAZUL DOCUMENTELOR MANUSCRIS

Consuela CIOBOTEANU*

Cuvinte cheie: restaurare empirică, hârtie, manuscris, conservare, document, investigații.

Keywords: empirical restoration, paper, manuscript, preservation, document, investigations.

Abstract:

The present work is meant to be a continuation of a study conducted by the specialists of the Restoration Laboratory from the National Museum of Romanian Literature regarding the restoration of the heritage paper-based objects which presented old and unprofessional interventions. The article brings forward the restoration of various manuscripts which presented empirical restorations. One of them was a document that belonged to Vasile Conta, "Birth document" – 1848, and another one, "Tetraevanghel", a Slavic manuscript – 16th century. This paper also presents the restoration of a manuscript that belonged to Ion Minulescu, "Letter" – 1922.

Lucrarea de față se dorește a fi o continuare a unui studiu al specialiștilor din Laboratorul de Restaurare al Muzeului Național al Literaturii Române privind restaurarea obiectelor de patrimoniu pe suport papetar care prezentau intervenții vechi și neprofesionale. Preocupări pentru conservarea cărților și a manuscriselor au existat dintotdeauna. Până în secolul al XVIII-lea, tehnica restaurării s-a menținut într-un stadiu empiric. Astăzi, restaurarea este mult mai complexă, bazându-se pe cercetare interdisciplinară și pe munca în echipă.

Articolul aduce în prim plan restaurarea unor documente manuscris care prezentau restaurări empirice. Unul dintre ele a fost un document al lui Vasile Conta, *Act de naștere*, 1868, iar un altul, *Tetraevanghel*, manuscris slavon, sec. XVI. Lucrarea mai prezintă și restaurarea unui manuscris Ion Minulescu, *Scrisoare*, 1922.

I. *Act de naștere Vasile Conta*, 12 august 1868, Primăria comunei Cahul.

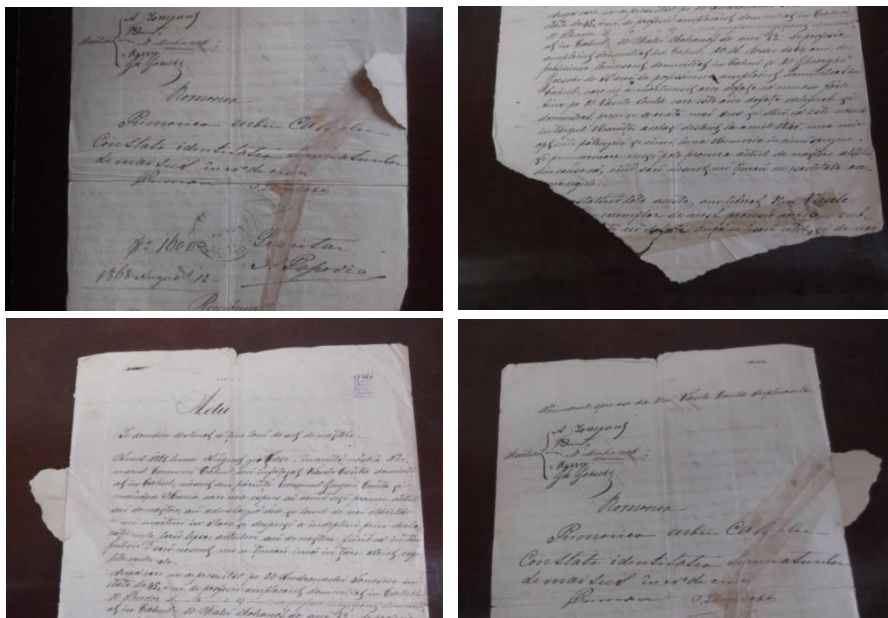
Descrierea documentului:

O filă manuscris, de dimensiuni 21/31,5 cm, scrisă față - verso cu cerneală ferogalică. Textul reprezintă un act care ține loc de certificat de naștere al lui Vasile Conta. Pe verso este prezentă o ștampilă cu tuș negru. Hârtia este fabricată din fibre textile vegetale în amestec cu pastă de lemn parțial delignificată, fabricată mecanic iar cerneala este ferogalică, neagră. Manuscrisul este depozitat la etajul I, în depozitul de manuscrise, în cutie de carton, protejat în foiță japoneză, în poziție orizontală.

* Expert restaurator carte, document, Muzeul Național al Literaturii Române București.

Starea de conservare:

Hârtia documentului este fragilizată mai ales în lungul liniilor de pliere și ușor îngălbenită. În partea inferioară a filei sunt prezente lacune în material, de dimensiuni mari, afectând zona scrisă. O lungă ruptură a fost restaurată empiric prin lipire cu hârtie, iar pe partea de jos a filei este prezentă o altă restaurare empirică cu bandă adezivă. Documentul prezintă plieri, ondulări ale filei și mici fisuri precum și pete de cerneală neagră, grăsimi, urme adeziv.

Rezultatul investigațiilor fizico-chimice și diagnostic.

Tip de material - hârtie fabricată din fibre textile vegetale în amestec cu pastă de lemn parțial delignificată, grosime file 0,08 mm, pH 5,2, hârtia este foarte înțeleasă, metoda de înțeliere în masă, mod de fabricare - mecanic - sită rotativă. Agent de înțeliere - colofoniu, tip de cerneală - ferogalică, solubilitate cerneală - insolubilă în apă și alcool etilic 90% (soluție apoasă). Nr. de inventar a fost înregistrat cu cerneală neagră insolubilă în apă și alcool etilic 90% (soluție apoasă). Ștampila instituției deținătoare (MNLR) a fost aplicată cu cerneală insolubilă în apă și greu solubilă în alcool etilic 90%. Ștampila (verso) a fost aplicată cu cerneală insolubilă în apă și alcool etilic 90% (soluție apoasă).

Comisia de restaurare a stabilit faptul că manuscrisul a suferit degradări fizico-chimice, biologice și a propus tratamentul necesar pentru restaurarea manuscrisului.

Operații de restaurare și conservare efectuate. Materiale și substanțe folosite.

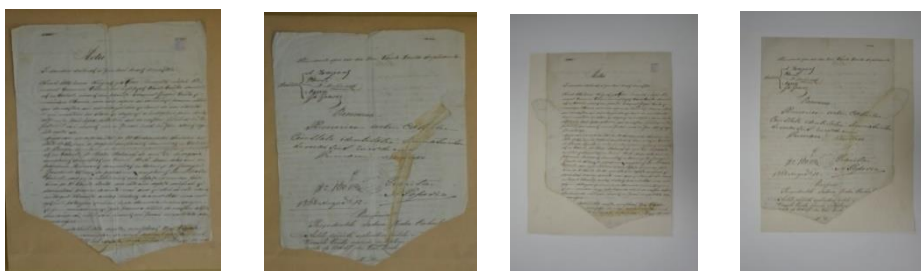
Fotografierea în ansamblu și în detaliu a manuscrisului. Testarea cernelurilor: apă distilată, hârtie filtru. S-au aplicat metode clasice de curățire mecanică folosind radieră, tampoane vată hidrofilită, pensulă cu păr natural, fâșuitor. Prin umezire ușoară am îndepărtat restaurarea empirică de pe verso-ul manuscrisului și am curățat la umed urmele de adeziv corectând astfel și aciditatea. Am încercat cu diverși produși chimici

să îndepartez și banda adezivă de pe fața documentului și am constatat faptul că scrisul s-a imprimat pe aceasta. Am reușit să îndepartez foarte puțină bandă adezivă și am optat pentru păstrarea acesteia pentru a salva scrisul. Presarea intermediară după acest tratament s-a făcut între pâsle. Fisurile și marginile fragilizate au fost consolidate cu vâl japonez pe ambele părți iar lacunele marginale au fost completate cu hârtie japoneză corespunzătoare hârtiei suport prin metoda „la dublu”. Îndepartarea surplusului de vâl japonez și aducerea la forma inițială a manuscrisului s-a făcut prin tăierea cu ghilotina. Presarea finală s-a făcut între pâsle, hârtie de filtru, platane, în presa de legătorie.

Îndepartarea și păstrarea restaurărilor empirice

Observații: Îndepartarea restaurărilor empirice nu a fost în totalitate posibilă. După încercări eșuate de îndepartare a benzii adezive cu diverse substanțe și amestecuri de substanțe chimice, am optat pentru păstrarea parțială a acesteia, pentru a proteja scrisul deoarece cerneala era imprimată pe bandă adezivă.

Imagini ale documentului înainte și după restaurare

II. *TETRAEVANGHEL*, manuscris slavon , sec. al XVI-lea.

Manuscrisul slavon, *Tetraevangel*, din colecția Muzeului Național al Literaturii Române reprezintă un document de o valoare inestimabilă atât din punct de vedere al vechimii, cât și din punct de vedere al conținutului, fiind valoros pentru cercetările de specialitate (istorie, religie, lingvistică, artă). Conservarea și restaurarea

sunt activități absolut necesare pentru redarea funcționalității acestui manuscris, precum și pentru valorificarea acestuia.

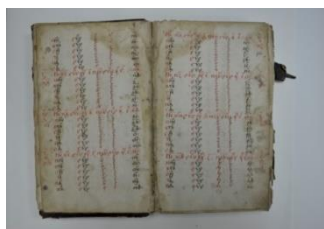

Starea de conservare

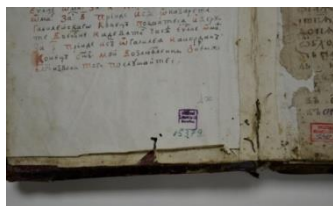
- **Degradări fizico – mecanice.** Pierderea unității și deformarea volumului; depozite de praf și murdărie pe suprafața filelor și în zona cotorului; restaurări empirice numeroase la primele și ultimele file dar și în restul blocului de carte; lacune în materialul suport, fisuri marginale, file rupte, plieri; fibre textile, fire de păr, impurități în zona cotorului; desprinderea unor particule din ornamentul frontispiciului; filele corpului cărții au fost tăiate la nivelul tranșei frontale.

- **Degradări fizico – chimice.** Îmbătrânirea naturală a materialelor componente; halouri de apă datorate migrării apei împreună cu impuritățile prezente; pete și depozite de ceară, patină vulgară; depozite de clei de origine animală; hârtia are valori diferite ale acidității pH 4,9 - 5,6; fragilizarea hârtiei datorată variațiilor de umiditate și temperatură; modificări cromatice, pete de culoare brună, pete de diverse naturi; deformarea tranșei, aspectul de ondulare al filelor determinat de factorii abiotici; pierderi din agenții de încheiere.

- **Degradări biologice.** Rare galerii de carii la nivelul forțărilor; factori biotici, bacterii, insecte, ciuperci; fragilizarea și pătarea hârtiei în urma unui atac microbiologic.

După o analiză temeinică a fiecărui element component privind starea de conservare, natura materialelor, investigațiile fizico - chimice, comisia de restaurare a constatat faptul că volumul a suferit degradări chimice, fizice și mecanice care permit restaurarea filelor fără desfacerea cusăturii volumului.

Tratamentul de restaurare al blocului de file

Desfacerea primelor și a ultimelor file desprinse din cusătura volumului și restaurarea lor prin tratamente clasice de restaurare: - fotografierea în ansamblu și în detaliu pe tot parcursul procesului de restaurare înainte, în timpul și după restaurare; - desprăfuirea și îndepărtarea mecanică a depozitelor de impurități prin pensulare ușoară; - curățarea uscată cu gume moi și vată; - deacidificare prin tratamente chimice de neutralizare; - curățarea umedă prin imersia filelor în apă, pe site de protecție, cu apă distilată și săpun neutru insistând asupra zonelor mai murdare urmată de clătiri abundente cu apă rece; - îndepărtarea restaurărilor vechi, neprofesioniste care acopereau scrisul și menținerea completărilor empirice care completau informația scrisă; - uscarea liberă a filelor pe rastel, pe hârtii de filtru; - presarea intermediară a filelor spălate; - pregătirea filelor pentru completarea lacunelor din materialul suport; - consolidarea cu vâl japonez a zonelor fragilizate sau fisurate; - completarea lacunelor din materialul suport, cu hârtie japoneză corespunzătoare;

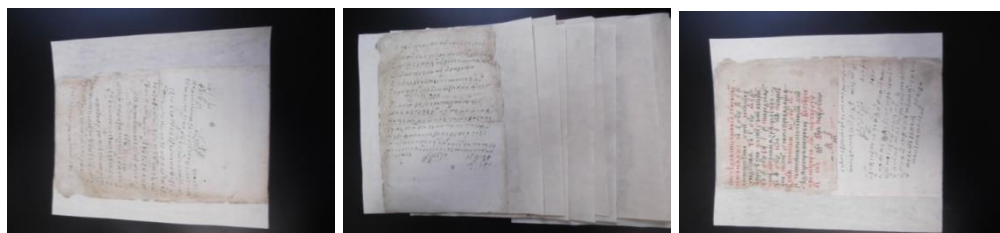
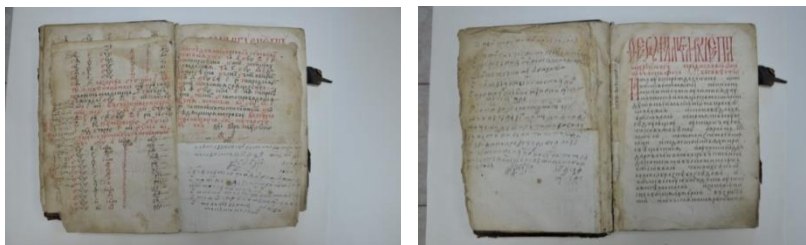
- îndepărtarea cu bisturiul a surplusului de hârtie japoneză pentru realizarea unei suduri perfecte între hârtia suport și cea adăugată;
- aducerea filelor completate cu hârtie japoneză la formatul cărții;
- presarea finală a filelor la umed și uscat între hârtii de filtru, voal, pâsle, platane.

Restaurarea filelor prinse în cusătura originală s-a făcut pe corpul nedesfăcut al volumului : - curățare uscată; - deacidificarea prin tratamente specifice de neutralizare; - testarea cernelurilor; - selectarea foilor cu însemnări și stampile solubile în apă și protejarea acestora cu soluție de CMC aplicată în straturi succesive; - curățarea umedă pe suport de plastic prin tamponare, și îndepărtarea restaurărilor empirice care obturau informația; - uscarea prin sugativări cu hârtii de filtru și uscare liberă prin expunerea filelor umede între hârtii de filtru în formă de evantai; - presarea ușoară a blocului cărții cu greutate; - consolidarea cu vâl japonez a zonelor cu text fragilizate sau fisurate; - completarea lacunelor din materialul suport, prin tehnica *la dublu*; - îndepărtarea cu bisturiul a surplusului de hârtie japoneză (pentru realizarea unei suduri perfecte între hârtia suport și cea adăugată) pe suport de plexiglas; - aducerea filelor completate cu hârtie japoneză la dimensiunile originale ale blocului cărții; - presarea finală a blocului cărții (cu greutate).

Păstrarea restaurării empirice cu completare de text.

Corpul cărții după restaurare

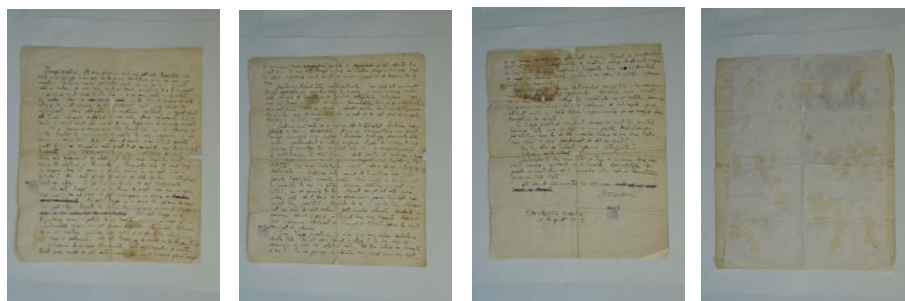

Intervențiile de restaurare au avut rolul de a stagna procesele evolutive de degradare în timp a cărții. Astfel, a fost redat patrimoniului național un valoros manuscris, el fiind reintrodus în circuitul expozițional și documentar.

III. *SCRISOARE*, manuscris Ion Minulescu

- Restaurarea unei **scrisori de secol XX** a poetului Ion Minulescu, datată 15 august 1922, achiziționată de către MNLR de la doamna Suzana Stanovici în anul 1964.

Descrierea manuscrisului: Trei file de 22/28 cm scrise pe o singură față cu cerneală neagră, cu ștersături cu cerneală violet. Textul reprezintă o scrisoare a lui Ion Minulescu adresată „Dragă prietină” și semnată „Nebunul”.

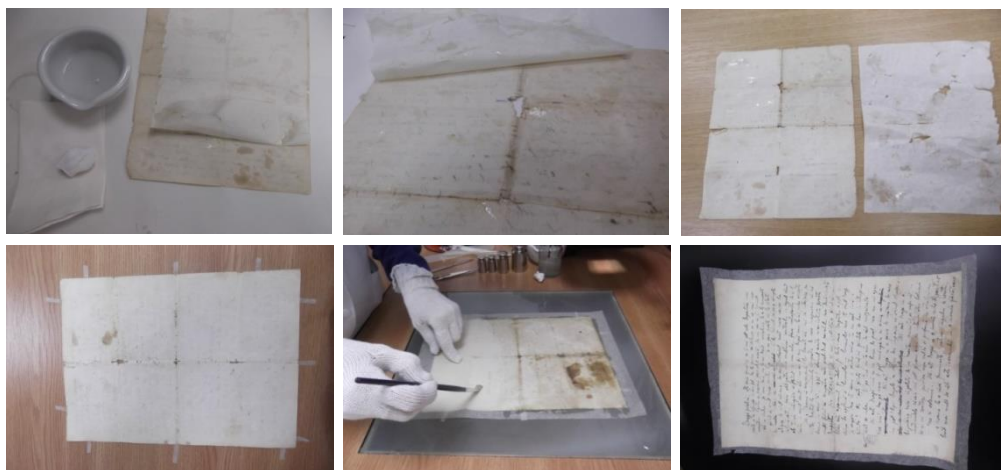
Starea de conservare: Toate cele 3 file au fost restaurate empiric prin lipirea pe verso a unei foițe. Pete de culoare brună, cu contur neregulat, sunt prezente pe toate filele (mai amplă pe fila 3 – colțul superior stâng și fila 1 – colțul inferior drept). Filele prezintă urme de pliere în 8, hârtia fiind fragilizată pe liniile de pliere, ceea ce a dus la apariția de lacune în material. Multe din aceste lipsuri de material sunt chiar din zona cu text. Mici cute datorate plierii și fisuri sunt prezente în colțuri și pe marginile filelor.

Rezultatul investigațiilor și diagnostic: Hârtia fabricată mecanic din pastă de lemn delignificată (pastă chimică) imită liniile de apă specifice hârtiei fabricate manual și este foarte înțeleasă, metoda de înțeluire - în masă, agent de înțeluire - colofoniu; grosimea filei – 0,08 mm., pH 4,4; cerneala ferogalică este insolubilă în apă și alcool etilic 90% (soluție apoasă). Cerneala violet este insolubilă în apă și greu solubilă în alcool etilic.

Nr. de inventar a fost înregistrat cu cerneală neagră insolubilă în apă și alcool etilic 90% (sol. apoasă), dar sensibilă la presare atunci când hârtia este umedă. Ștampila instituției deținătoare (MNLR) a fost aplicată cu cerneală insolubilă în apă și foarte greu solubilă în alcool etilic 90% (sol. apoasă). Deși este fabricată din fibre textile vegetale hârtia este acidă și brunificată din cauza înțeluirii cu colofoniu și scrierii cu cerneală ferogalică. Hârtia de pe verso folosită pentru consolidarea neprofesionistă a manuscrisului a fost fixată cu clei pe bază de gelatină.

În urma investigațiilor fizico - chimice și biologice comisia de restaurare a stabilit faptul că manuscrisul a suferit degradări chimice, fizice, mecanice și sociale necesitând restaurare integrală.

Îndepărtarea restaurării empirice și dublarea manuscriselor

Operații de restaurare - conservare efectuate. Materiale și substanțe folosite:

Fotografierea în ansamblu și în detaliu a manuscrisului. Testarea cernelurilor: apă distilată, hârtie filtru. S-au aplicat metode clasice de curățire mecanică, folosind radieră, tampoane vată hidrofilă, pensulă cu păr natural, fâșuiitor. Restaurarea empirică s-a îndepărtat prin tamponare ușoară cu apă caldă și desprinderea din aproape în aproape a foiței aplicate empiric pe verso-ul celor 3 file. Curățarea umedă a fost necesară pentru îndepărtarea depozitelor de adeziv (gelatină) rămase pe verso celor 3

file după înlăturarea restaurării empirice. Aceasta s-a făcut cu apă caldă prin tamponări locale cu vată și sugativări succesive cu hârtie de filtru. Deacidificarea s-a făcut prin pulverizare cu pulbere de carbonat de calciu, metodă neapoasă. Hârtia manuscriselor fiind puternic fragilizată, toate cele 3 file au fost dublate cu vâl japonez.

Presarea intermediară s-a făcut prin metoda sandwich în hârtii de filtru umede și voal. Fisurile au fost consolidate cu vâl japonez iar lacunele au fost completate cu hârtie japoneză prin metoda „la simplu”. Presări intermediare succesive în hârtii de filtru umezite așezate între filtre uscate au îndreptat liniile de pliere ale celor 3 file. Îndepărtarea surplusului de vâl japonez și aducerea la forma inițială a manuscriselor s-a făcut prin tăierea cu ghilotina. Presarea finală s-a făcut între păsle, hârtii de filtru, în presa de legătorie.

Documentul se păstrează în depozitul de manuscrise, în cutie de carton protejat în hârtie pelur în poziție orizontală.

Concluzii

Restauratorul trebuie să hotărască ce trebuie păstrat din restaurările empirice astfel încât fiecare caz să fie rezolvat ținând seama de normele de restaurare pentru realizarea ansamblului de operațiuni menite să prelungească viața documentelor manuscris.

BIBLIOGRAFIE

- Olteanu, Virgil, *Din istoria și arta cărții, Lexicon*, București, 1992.
- Oprea, Florea, *Manualul de restaurare a cărții vechi și a documentelor grafice*, București, 2013.
- <http://revistapeuce.icemtl.ro/wp-content/uploads/Arhiva-Peuce-Serie-veche/13-Peuce-SV-XIII-2000/46-pop-interv.pdf>.

MINIME INTERVENȚII EXECUTATE ÎN RESTAURAREA UNUI DRAPEL ȘI A UNUI STINDARD, MODEL 1872

Aurora - Florentina ILIE*

Cuvinte cheie: restaurare, drapel, artilerie, regiment, degradare.

Keywords: restoration, flag, artillery, regiment, degradation.

Abstract

The restoration of the flags has been and will remain a priority in restoring the objects of the National Military Museum King "Ferdinand I" but also a difficult problem to solve, given the diversity of the materials they are composed of. Before arriving in the museum, the flags had a well-defined function, they were functional, worn on the battlefield, outside, in the weather; with the temperature and humidity variations, all of these factors leaving traces.

The restoration procedures and techniques used to restore of these flags did not jeopardize the physical and informational integrity of these pieces, being reversible and non-destructive.

Colecția de drapele din cadrul Muzeului Militar Național „Regele Ferdinand I” este cea mai importantă colecție de acest gen din țară¹. Întregul patrimoniu de la Arsenalul Armatei a fost transferat Muzeului Militar Național care funcționa încă din 1919, dar care a primit un statut juridic abia în anul 1923².

Denumirile de drapel și stindard se dau numai steagurilor militare, deoarece forma, dimensiunile și accesoriile acestora (cravate, decorații, panglici de decorații), sunt hotărâte prin legi și regulamente militare și sunt puse în serviciu sau retrase numai prin Decret Regal sau prin Decret Prezidențial; toate celelalte sunt denumite steaguri³.

La început drapelul a servit la recunoașterea unităților militare pe câmpul de luptă, iar mai târziu a căpătat caracter de simbol⁴. Dragostea și respectul față de steag s-au consolidat puternic de-a lungul timpului în conștiința popoarelor. De apărarea lui au fost legate năzuințele de libertate, independență și unitate. Steagurilor li s-a dat un caracter sacru fiind păstrate cu venerație în timp de pace și de război. Având acest caracter, drapelul a fost și este astăzi însemnul pe care se depune jurământul de credință al ostașilor așa cum este consemnat și în regulamentele militare. Drapelul reamintește de iureșul luptelor neobosite pentru apărarea meleagurilor dintre Carpați, Dunăre și

* Expert restaurator textile, Muzeul Militar Național „Regele Ferdinand I” București.

¹ Maria Radovici, *Drapelele de luptă ocrotite de Muzeul Militar Central – nesecat izvor de educație patriotică* în „Studii și materiale de muzeografie și istorie militară”, M.M.C., nr. 16, București, 1983, p. 56.

² *Fond documentar M.M.C., Div. I, 414, p. 3 și p. 9.*

³ Corneliu Andonie, Camelia Cristea, *Drapele* în „Istoricul Muzeului Militar Național 1923-2003”, p.153-155.

⁴ Anton D. Velcu, *Memorialul drapelelor oștirii române*, în „Buletinul Muzeului Militar Național”, nr. 1, București, 1937, pp. 16 - 24.

Marea Neagră, pe care le-au întregit străbunii noștri daci sub Burebista și le-au apărât sub Decebal. Dacii erau însoțiți în lupte de „draco”, steagul lor cu cap de lup și trup de șarpe (dragon).

La romani simbolul vitejiei și al onoarei purtat de signiferi și vexilari⁵ era întruchipat de cele mai multe ori de o acvilă. Tijele (hampele) drapelurilor erau împodobite de falere (distincții acordate legiunilor și trupelor auxiliare pentru fapte de bravură). Despre aceste simboluri daco - romane ne vorbesc documentele vremii figurate pe Columna lui Traian.

Steagurile au existat și în orânduirea feudală. Poporul român nu a făcut excepție de la această regulă, chiar dacă pentru o lungă perioadă din istorie nu avem documente sau mărturii care să ateste existența acestor însemne în jurul cărora oștile cnezilor și voievozilor români se adunau în lupta lor pentru libertate⁶.

Documentele sporadice ale vremii abia amintesc de existența steagurilor din secolul al XIV-lea. Aceste mărturii ne dovedesc că existau atât pentru Moldova cât și pentru Țara Românească două categorii de steaguri: steagul mare, care era și steagul țării sau steagul domnesc, dar și steagurile mici ale oștirii⁷.

Colecția de drapele a Muzeului Militar Național deține un număr însemnat de drapele datând din perioada de început a epocii moderne, perioadă marcată de mari evenimente care au produs puternice transformări în evoluția societății românești: revoluțiile din 1821 și 1848.

Din această epocă revoluționară există un număr de drapele și stindarde de o mare valoare istorico - documentară, ce vorbesc despre renașterea armatei noastre naționale și despre care documentele scriu cu precizie instituirea lor.

În Moldova au fost înmânate primele drapele unităților de cavalerie și infanterie, în prezența domnitorului și a dregătorilor țării. Înalta poruncă de Zi nr. 27 din 4 noiembrie 1834 semnată de domnitorul Mihail Sturza arăta că sultanul a întărit „...*Miliției Noastre dreptul de a avea steag, după modelul de Noi propus*”⁸. Culoarele drapelurilor militare erau roșu și albastru, fixate prin Regulamentul Organic, care se vor menține până în anul 1859⁹.

Tot în 1834, în Țara Românească domnitorul Alexandru Dimitrie Ghica distribuie drapele celor trei regimente de infanterie și regimentului de cavalerie. Pentru prima dată în Țara Românească apare „falnicul tricolor”¹⁰, care va fi apărât întotdeauna cu sfințenie. Drapelul reprezenta simbolul vitejiei și onoarei militare.

Tricolorul a însoțit masele populare pe timpul Revoluției de la 1848 din țările române. Pe flamurile steagurilor înălțate pe Câmpia Libertății de la Filaret și de la Islaz era înscrisă deviza FRĂȚIE-DREPTATE. Decretul nr. 1 al guvernului Țării Românești

⁵ Drapelele romane purtau denumirea de „*vexillum*”, iar stindardele „*signum*”.

⁶ *Memorialul drapelurilor oștirii române*, în „Buletinul Muzeului Militar Național”, nr.1, București, 1937, pp. 18 - 19.

⁷ Idem, p.20-21; Anton Velcu, *Steagurile României*, în „Enciclopedia Română”, vol. 1, București, 1938, p. 74.

⁸ *Buletin, foaie oficială*, Iași, nr. 83, din 28 octombrie 1834, p. 457.

⁹ Col. P. V. Năsturel, *Steagul, stema română, însemnele domnesci, trofee*, București, 1903, pp. 47 - 48.

¹⁰ Gl. Radu R. Rosetti, *Când s-a adoptat steagul tricolor la noi*, în „Memoriile secțiunii istorice”, seria a III-a, tomul XI, București, 1930, pp. 8 - 10.

din 14 iunie 1848 stabilea că „*Steagul național va avea trei culori: albastru, galben și roșu*”¹¹.

În 1859 a fost adoptat drapelul de stat tricolor, cu însemnele ambelor țări.

După unirea Moldovei cu Țara Românească și după constituirea unei singure armate, la 1 septembrie 1863, pe platoul de la Cotroceni, oștirea noastră a primit drapele noi, care exprimau pe plan militar simbolul unității.

Dobândirea independenței naționale din 1877 - 1878 a avut o puternică influență asupra întregii evoluții istorice a României. De la această dată poporul român a putut să se afirme tot mai mult ca o națiune de sine stătătoare, iar despre acest moment important ne vorbesc și drapelele și stindardele armatei noastre acoperite de glorie.

La Grivița, Rahova și Plevna, la Smârdan și Vidin, bravii infanteriști, dorobanți, călărași, roșiori și artileriști români au săvârșit minuni de vitejie. Însuflețiți de acest ideal național, unitățile armatei noastre au luptat până la sacrificiu la Dragoslavele, Jiu, Olt, Robănești, Prunaru, Mărașești, Măraști, Oituz și în apărarea Capitalei. Pentru fapte de vitejie au fost decorate numeroase drapele de regimente în timpul ofensivei din vara anului 1917, cu *ordinele „Mihai Viteazul”* și „*Steaua României*”.

Toate aceste sacrificii și acte de eroism au contribuit la înfăptuirea actului de la 1 Decembrie 1918, iar prezența tricolorului românesc la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia simboliza împlinirea dorinței de veacuri a poporului nostru - realizarea Statului Național Unitar Român.

Prin Tratatul de la Adrianopol, încheiat la 2 septembrie 1829 între Rusia și Turcia s-au acordat unele drepturi popoarelor balcanice în detrimentul Turciei.

Într-un articol special al tratatului se menționa dreptul Principatelor Române de a-și înființa propriile armate. Administrația Principatelor Române a fost încredințată generalului Pavel Kiseleff, în timpul căruia au fost elaborate Regulamentele Organice, puse în aplicare în 1831, în Muntenia și în 1832 în Moldova¹².

Anul 1872 a marcat, prin elaborarea noilor legi de reorganizare, o nouă etapă în procesul dezvoltării armatei române moderne și a istoricului drapelelor din dotare.

Prin Legea din 8 Martie 1872¹³, s-a stabilit drapelul țării, iar prin Legea din 27 martie, din același an, a fost înființată armata teritorială. Experiența *Războiului de Independență* și perfecționarea tacticii militare, sub influența performanțelor noului armament, intrat treptat în dotare, au impus elaborarea unor noi regulamente militare.

În vara anului 1914, la izbucnirea războiului, *Trupele de Uscat* erau organizate în Corpuri de Armată, Divizii de infanterie, Brigăzi de infanterie, de călărași și de artilerie. Unitatea de bază a Infanteriei era regimentul, organizat pe batalioane, iar acestea pe companii. Fiecare divizie de infanterie avea și câte un batalion de vânători. Corpul de Armată avea în compunere 2 divizii de infanterie, o brigadă de călărași, un regiment de obuziere, un batalion de pionieri, o subunitate de transmisiuni și formațiuni de servicii. Divizia de infanterie era organizată pe 2 brigăzi de infanterie, un batalion de vânători, o brigadă de artilerie, o subunitate de transmisiuni și formațiuni de servicii. Brigada de

¹¹ *Anul 1848 în Principatele Române*, vol.1, București, 1902, p. 567.

¹² Mr. I. Popovici, *Organizarea Armatei Române*, Roman, 1910.

¹³ Col. P. V. Năsturel, *op. cit.*, p. 110.

infanterie avea 2 regimente, fiecare a câte 2 - 3 batalioane și o companie de mitraliere cu 4 piese.

La începutul anului 1919, existau 5 Corpuri de Armată, fiecare a câte 2 divizii de infanterie operative, o divizie teritorială și o brigadă de călărași.

Diviziile de infanterie operative erau organizate pe 2 brigăzi, a câte 2 regimente de infanterie, 1 batalion de vânători, o brigadă de artilerie cu 2 regimente, elemente neîndivizionate și servicii. Diviziile teritoriale aveau în compunere 3 brigăzi de infanterie, fiecare a câte 2 regimente.

DRAPELUL REGIMENTULUI 1 ARTILERIE DE ASEDIU, MD. 1872

Regimentul 1 de Artilerie de asediu a fost înființat prin Înalțul Decret nr. 394 din 18 februarie 1915, iar de la 01 martie 1915 s-a aflat în subordinea Comandamentului Cetății București (M. Oastei, partea neoficială).

Conform Înalțului Decret nr. 2354 din 28 octombrie 1915, de la 01 noiembrie 1915 **Regimentul 1 de Artilerie de asediu** devine **Regimentul 1 de Artilerie grea**, la fortul Jilava.

Reședința la înființare a fost în București, iar Patron al regimentului este *Sfântul Alexandru* (26.10.), conform Înalțului Decret nr. 1679 din 26 iunie 1915.

Drapelul a fost înmănat de către regele Ferdinand I la 10 mai 1915 și a fost în serviciu până la 10 mai 1929, când a fost depus la Muzeul Militar Național.

Decorațiile primite sunt: „*Steaua României cu spade*” în grad de cavaler, cu panglică de *Virtutea militară*, acordată prin Înalțul Decret nr. 1521 din 27 iunie 1918; medalia „*Crucea comemorativă a războiului 1916 - 1918*” cu bareta „*Mărășești*” acordată prin Înalțul Decret nr. 1744 din 08 iulie 1918 și medalia „*Victoria*” acordată prin Înalțul Decret nr. 3390 din 20 iulie 1921.

Conform fișei de obiect (nr. inv. 9582) este un „*drapel de mătase tricoloră, având în centru stema țării cu armele Casei de Hohenzollern (scutul din interior) înconjurată de un chenar galben. În cele patru colțuri este pictat cifra lui Carol I. Drapelul este confecționat după 1882.*”

Hampa de lemn, cu acvilă, placă și brățară. De hampă este prinsă cravata drapelului. Are învelitoare de mușama”.

Proveniență: Arsenalul Armatei, 1919.

Inscripții: pe placă: **ONÓRE și PATRIA / REGIMENTUL N° 1 de ARTILERIE DE ASEDIU**

Dimensiunile pânzei: L (h) = 75 cm; l = 110 cm.

De-a lungul timpului, asupra acestui stindard au fost făcute intervenții de restaurare și conservare, ce au constat în acoperirea cu tul de protecție și consolidări locale, cu fire din mătase integrate cromatic, unele dintre acestea decolorându-se, ca urmare a oxidărilor produse sub influența luminii și a oxigenului din aer. Mătasea a fost protejată între cele două bucăți de tul, spațiul creat între mătase și acesta a dus la menținerea unui mediu cu o umiditate constantă și ventilație permanentă. Tul-ul din bumbac a menținut un mediu relativ curat pe suprafața piesei.

Degradări fizico – mecanice, chimice și biologice înainte de restaurare: pânza prezintă deteriorări fizico - mecanice având zone mari cu lipsuri din suportul de mătase, stratul pictural este desprins pe alocuri și decolorat, pânza a fost restaurată prin consolidare în tul, iar pentru etalarea corespunzătoare normelor de conservare necesita confecționarea unui manșon (Foto 1).

Foto 1: Ansamblu fața 1 și 2, înainte de restaurare

Cele mai multe dintre procesele care provoacă degradări sunt procese de natură chimică ele ducând la producerea de transformări în structura și compoziția obiectelor. Asemenea procese, afectează piesele care, prin structură și compoziție, sunt mai sensibile și predispuse la o evoluție mai rapidă a proceselor de degradare, în comparație cu alte obiecte. În această categorie de piese vulnerabile se încadrează și piesele pe suport textil, dintre toate acestea, cele din mătase fiind cele mai expuse.

La baza producerii mișcărilor dimensionale, care reprezintă dilatățile și contractările fibrelor textile, stă higroscopicitatea, una dintre principalele proprietăți ale materialelor de natură organică. Aceasta constă în absorbția și desorbția umidității din aer; acest proces continuu duce la deformarea pieselor textile, iar în cazul în care uscarea se produce lent, pot apărea efecte nedorite, cum ar fi cearcănele de umezeală, care, la rândul lor, pot favoriza apariția petelor de mucegai pe materialul textil. Efectele degradării care apar și sunt vizibile sunt tocmai acele rupturi, găuri și sfâșieri în material, care fac să fie necesară restaurarea.

Drapelul fiind restaurat anterior nu a impus o intervenție majoră asupra lui. După curățirea mecanică, pe ambele fețe ale sale, a fost fixat un manșon în vederea etalării. La intervenția anterioară fuseseră cusute trei bride în partea superioară, pentru susținerea pe verticală dar, metoda s-a dovedit a fi defectuoasă. S-au produs tensionări

la pânza drapelului datorate greutateii; manșonul a preluat greutatea piesei, în mod uniform, evitând tensionările asupra pânzei (Foto 2).

Foto 2: Ansamblu fața 1 și 2, după restaurare

STINDARDUL REGIMENTULUI 11 DE CĂLĂRAȘI, MODEL 1872

Conform fișei de obiect (nr. inv. 9633) este un „stindard de mătase tricoloră, având în centru stema țării înconjurată de o ghirlandă de frunze de laur. Scutul este scartelat peste tot cu armele Casei de Hohenzollern (scut împărțit în patru, două cartiere negre și două argintii). La cele patru colțuri, cifra lui Carol I înconjurată de o ghirlandă de lauri. Hampa de lemn are șase caneluri și este prevăzută cu o vergea și un inel mobil metallic. De hampă este prinsă cravata stindardului. Are port stindard de piele îmbrăcat cu paspol și fir tricolor. Stindardul este confecționat în 1873. Are husă din doc.”

Proveniență: Arsenalul Armatei, 1919.

Inscripții: pe placă: **ONÓRE și PATRIE / XI REGIMENTU DE CĂLĂRAȘI**

Dimensiunile pânzei: L (h) = 44 cm; l = 45 cm.

De-a lungul timpului, asupra acestui stindard au fost făcute intervenții de restaurare și conservare, ce au constat în acoperirea cu tul de protecție și consolidări locale, cu fire din mătase integrate cromatic, unele dintre acestea decolorându-se, ca urmare a oxidărilor produse sub influența luminii și a oxigenului din aer. Mătasea a fost protejată între cele două bucăți de tul, spațiul creat între mătase și acesta a dus la menținerea unui mediu cu o umiditate constantă și ventilație permanentă. Tul-ul din bumbac a menținut un mediu relativ curat pe suprafața piesei.

Degradări fizico - mecanice, chimice și biologice înainte de restaurare: depuneri de praf; lipsuri mari din pânza stindardului; lipsuri din franjuri în zona superioară, lângă hampă; oxidarea firelor metalice de la broderii și de la franjuri, precum și ale bentițelor de pe margini care fixează franjuri și înconjoară stindardul; decolorarea și deshidratarea mătăsii; pete de mușgai la suportul din bumbac apărute ca urmare a formării cearcănelor de umezeală (uscarea lentă a dus la apariția gonflărilor și ale cutelor, în

anumite zone); deshidratarea tul-ului de consolidare și de protecție de deasupra (Foto 3).

Foto 3: Ansamblu fața 1 și 2, înainte de restaurare

Cele mai multe dintre procesele care provoacă degradări sunt procese de natură chimică ele ducând la producerea de transformări în structura și compoziția obiectelor. Asemenea procese, afectează piesele care, prin structură și compoziție, sunt mai sensibile și predispuse la o evoluție mai rapidă a proceselor de degradare, în comparație cu alte obiecte. În această categorie de piese vulnerabile se încadrează și piesele pe suport textil, dintre toate acestea, cele din mătase fiind cele mai expuse.

După curățirea mecanică, pe ambele fețe ale sale, au fost fixate două manșoane, unul în partea superioară, pe orizontală, iar altul pe marginea benzii albastre, înspre hampă, în vederea etalării. La intervenția anterioară fuseseră cusute trei bride în partea superioară, pentru susținerea pe verticală dar, metoda s-a dovedit a fi defectuoasă. S-au

Foto 4: Ansamblu fața 1 și 2, după restaurare

produs tensionări la pânza stindardului datorate greutateii mari ale broderiilor lucrate în tehnica pasmanteriei, care sunt cusute direct pe mătase și pe materialul suport din bumbac; ca și la piesa prezentată anterior, manșonul a preluat greutatea în mod uniform, evitând tensionările asupra pânzei stindardului (Foto 4).

BIBLIOGRAFIE

- Andonie, Corneliu; Cristea, Camelia, *Drapele*, în „Istoricul Muzeului Militar Național 1923 - 2003”, Editura Total Publishing, București, 2003.
- Idem, *Însemnele vexilologice folosite de armata română în Războiul pentru Independență 1877 - 1878 (drapele, stindarde, pavilioane, jaloane, fanioane, flamuri) aflate în colecția Muzeului Militar Național*, în „Buletinul Muzeului Militar Național „Regele Ferdinand I”, serie nouă, nr. 7 - 8, București, 2010.
- Lahovari, George, *Hârtii vechi*, București, 1903.
- Macri, Spiridonia, *Studiu asupra unor coloranți textili folosiți în procesul de restaurare*, în „Cercetări de conservare și restaurare”, Editura M.N.I.R., București, 1982.
- Moisil, C., *Stema României*, București, 1931.
- Moldoveanu, Aurel, *Conservarea preventivă a bunurilor culturale*, Ministerul Culturii, Editura Museion, București, 1993.
- Năsturel, P. V., *Steagul, stema română, însemnele domnesci, trofee*, București, 1903.
- Popovici, I., *Organizarea Armatei Române*, Roman, 1910.
- Potocki, A.; Velcu D., *Catalogul colecțiilor: steaguri, stindarde, fanioane*, mss., Biblioteca Muzeului Militar Național, București, 1931.
- Radovici, Maria, *Drapelele de luptă ocrotite de Muzeul Militar Central – nesecat izvor de educație patriotică*, în „Studii și materiale de muzeografie și istorie militară”, M.M.C., nr. 16, București, 1983.
- Rosetti, Radu R., *Când s-a adoptat steagul tricolor la noi*, în „Memoriile secțiunii istorice”, seria a III-a, tomul XI, București, 1930.
- Sinescu, N., *Istoricul întregirii cavaleriei române în războiul mondial 1916 și până la 1926*, vol. I, București, 1926.
- Stroea, A.; Dragomir, N.; Ivan, N.; Condruz, V., *Infanteria Română. 180 de ani*, Editura Centrului Tehnic - Editorial al Armatei, București, 2010.
- Șuța, Ion, *Infanteria română. Contribuții la istoricul armei*, vol. I, București, 1977;
- Idem, *De la primul război mondial până în zilele noastre*, vol. II., Editura militară, București, 1982.
- Velcu, Anton D., *Memorialul drapelelor oștirii române*, în „Buletinul Muzeului Militar Național”, nr. 1, București, 1937.
- Idem, *Steagurile României*, în „Enciclopedia Română”, vol. 1, București, 1938.
- *** *Anul 1848 în Principatele Române*, vol. 1, București, 1902.

- „Fond documentar M.M.C.”, Div. I, 414.
„Buletin, foaie oficială”, Iași, nr.83, din 28 octombrie 1834.
„Monitorul Oastei”, nr.10 din 15 aprilie 1880.
„Monitorul Oastei”, nr.25 din 19 august 1880.
„Înalt Decret”, nr. 2027 din 22 iulie 1880 „Relativ la deschiderea unui credit, necesar Ministerului de Război pentru cumpărarea a patru drapele pentru regimentele de călărași nou înființate”.
„Monitorul Oastei”, nr.17 din 3 aprilie 1893.
„Istoricul Armatei Române”, București, 1902.
„Anuarul Armatei Române”, 1899.
„Anuarul Armatei Române”, 1904.
„Anuarul Armatei Române”, 1905.
„Anuarul Armatei Române”, 1911.
„Anuarul Armatei Române”, 1914.
„Anuarul Armatei Române”, 1915.
„Lupta de la Robănești, 10 noiembrie 1916”, Craiova.

Fișă de restaurare „Drapelul Regimentului 1 de Artilerie de asediu. Model 1872”, Arhiva Laboratorului de Conservare - Restaurare al Muzeului Militar Național „Regele Ferdinand I”, București, 2007.

Fișă de restaurare „Drapelul Regimentului 11 de călărași - Botoșani. Model 1872”, Arhiva Laboratorului de Conservare - Restaurare al Muzeului Militar Național „Regele Ferdinand I”, București, 2007.

Coordonare științifică: dr. Corneliu Andonie - profesor, muzeograf, specialist în domeniul drapelelor și decorațiilor militare, armament defensiv (armuri), harnașamente și mijloace de transport hipo, în arheologie medievală (bizantină), expert în bunuri arheologice și istorico - documentare, al Ministerului Culturii și Patrimoniului Național, Muzeul Militar Național „Regele Ferdinand I”, București.

Investigații fizico – chimice: Ing.chim. Doina Cîrnu - expert în restaurare – conservare metale, investigații fizico - chimice, Muzeul Militar Național „Regele Ferdinand I”, București.

Conservare: Ing. Gabriela Tuas - expert conservator în bunuri de patrimoniu pe suport textil, papetar și artă plastică, Colecția Drapele, Muzeul Militar Național „Regele Ferdinand I”, București.

Realizare fotografică: Adrian Simionescu - expert tehnoredactare și foto, Secția Documentare, Muzeul Militar Național „Regele Ferdinand I”, București.

Realizare grafică: Adrian Ilie

ASPECTE PRIVIND STAREA DE CONSERVARE A BUNURILOR CULTURALE CERAMICE RESTAURATE ÎNTRE ANII 1970 - 1985 ȘI PÂNĂ ÎN PREZENT – RESTAURAREA - INTERVENȚIE EMPIRICĂ VS ȘTIINȚIFICĂ?

Consuela Elena GRECU*

Cuvinte cheie: muzeu, colecție, ceramică, olărit, vas, restaurare, conservare.

Keywords: museum, collection, ceramic, pottery, pot, restoration, preservation.

Abstract

The paper presents some aspects regarding the formation of the collections of the Câmpulung Municipal Museum, the conservation status of the ceramic cultural goods restored by the specialists of the museum between 1970 and 1985, data on the art of pottery, as well as the description of the restored pieces according to the scientific register, the person who performed the reunification and the current conservation status.

Lucrarea prezintă câteva aspecte privind formarea colecțiilor Muzeului Municipal Câmpulung, starea de conservare a bunurilor culturale ceramice restaurate între anii 1970 și 1985 de către specialiștii muzeului, date despre arta olăritului, precum și descrierea pieselor restaurate conform registrului științific de evidență, persoana care a efectuat reîntregirea și starea de conservare actuală.

Muzeul din Câmpulung Muscel a fost înființat oficial în anul 1889 prin decretul semnat de Grigore Tocilescu, directorul Muzeului Național de Arheologie, a fost printre primele muzee înființate în România și a funcționat în trapezăria mănăstirii Negru-Vodă până în anul 1952 când a fost mutat în Vila Ștefănescu (clădire datând din anul 1735, restaurată în anul 1928), locația unde astăzi își desfășoară activitatea secția de Etnografie și Artă Populară, secție a Muzeului Municipal Câmpulung.

În Muzeul Orășenesc Câmpulung, astăzi Muzeul Municipal Câmpulung, activitățile de conservare preventivă au început încă din anul 1952, când în urma campaniilor organizate de angajații instituției, localnicii au început să doneze costume populare, obiecte etnografice, cărți, documente, monede, păsări și animale împăiate, obiecte vechi găsite în podurile caselor, formându-se colecțiile de etnografie, istorie și științele naturii. La început toate obiectele au fost aduse în locația unde astăzi funcționează secția de Etnografie și Artă Populară, atunci însumând piese etnografice, artă plastică, piese de științele naturii, bunuri memorialistice, documente și piese descoperite în săpăturile arheologice. Toate aceste obiecte au fost atent selectate și etalate în expoziția mixtă din Vila Ștefănescu. În urma donațiilor și achizițiilor colecțiile s-au mărit, acestea trebuind selectate pentru a fi etalate sau depozitate corespunzător. În

* Expert - conservator, Muzeul Municipal Câmpulung.

anul 1976, spațiul fiind neîncăpător s-a stabilit ca obiectele etnografice să rămână în aceeași clădire formând secția de Etnografie și Artă populară. Celelalte obiecte s-au mutat în clădirea Prefecturii județului Muscel, astăzi Primăria Câmpulung, care a fost transformată în muzeu de istorie, artă plastică și științele naturii. În anul 1980 s-a hotărât politic mutarea muzeului în actuala clădire care aparține Administrației Financiare, construită între anii 1934 - 1936 după planurile arhitectului Statie Ciortan.

Organizarea expoziției în clădirea Prefecturii s-a efectuat de către Cooperativa Decorativa din București, cea care a organizat tematica majorității muzeelor din țară. După cinci ani, mutarea bunurilor din clădirea Prefecturii în clădirea Administrației financiare s-a realizat de către angajații muzeului, care au transportat bunurile culturale în condiții de siguranță și stare de conservare bună între cele două instituții, pe o distanță de 350 metri. Etalarea pieselor pentru a doua oară s-a efectuat tot de aceeași Cooperativa Decorativa împreună cu angajații muzeului, respectiv muzeografi, un conservator, muncitori și un restaurator în formare. S-au realizat următoarele săli: istorie veche, istorie medievală, istorie modernă, artă plastică și științele naturii, care cuprindeau obiecte din epoca neolitică (ciocane, dălți, topoare din piatră, vase ceramice, cărămizi romane și obiecte din fier descoperite în cercetările arheologice), numismatică (monede românești și străine), armament (pistoale cu cremene, flinte, săbii, iatagane turcești, vârfuri de săgeți), documente, tablouri, piese de științele naturii. Atunci a început la propriu conservarea și restaurarea bunurilor culturale de către specialiștii muzeului. Datorită faptului că în anii '70 în muzeu nu exista laborator de restaurare, muzeografii pasionați care au efectuat în facultate practica de specialitate în laboratoare de restaurare ceramică, au reîntregit fragmentele ceramice descoperite în săpăturile arheologice pentru a completa expoziția de bază a muzeului de istorie. Astfel, muzeograful arheolog Flaminio Mărtzu și apoi doamna muzeograf Tămârjan Crina au restaurat majoritatea fragmentelor ceramice provenite din săpăturile arheologice efectuate între anii 1952 – 1968 la Cetățeni și Pescăreasa. Aceștia au reîntregit un număr de 116 vase formate din două sau trei fragmente, vase care se regăsesc și astăzi după 40 de ani în expoziția de bază în stare de conservare relativ bună și bună. Pentru restaurarea vaselor mici ceramice realizate prin tehnica olăritului s-a folosit ipsosul, iar la cele mari s-a adăugat plasa metalică, intervenție empirică pentru anul 1970 vizavi de intervențiile științifice realizate în zilele noastre.

Olăritul este unul dintre primele meșteșuguri practicate încă din neolitic, care s-a perpetuat pe teritoriul României de astăzi, de la strămoșii noștri cu rădăcini în culturile primordiale ale Europei precum Cucuteni, Gumelnița sau Hamangia. În perioada cuprinsă între secolul I î. H și secolul I d. H, acest meșteșug ajunge la o dezvoltare deosebită, iar obiecte specifice ceramicii geto dacice și romane au forme deja conturate precum ceașca, vasul borcan, cana cu toartă, fructiera și vasele de provizii, vase care se găsesc în expoziția de bază.

Tehnica de realizare a obiectelor ceramice era fie manual fie lucrate la roată, apoi lustruite prin utilizarea lustruitoarelor din argilă. Putem spune că ceramica este comună și fină, prima fiind lucrată manual din lut brut iar ceramica fină obținută din pastă de lut ales și spălat. Colorarea vaselor era realizată prin ardere oxidantă când se obținea culoarea roșie și arderea reductivă prin care se obțineau vasele colorate în cenușiu sau negru. Unele vase comune sunt simple, fără ornamente, în timp ce altele

sunt decorate cu motive în relief ca: brâul, șnurul, alveola, brădulețul, romb, linia incizată și banda, vase care se găsesc în expoziția de bază sala dacică.

Asemeni meșterilor geto - daci și romani, restauratorii și muzeograful muzeului nostru au redat aspectul și frumusețea vaselor pe care le-au reîntregit din sutele de fragmente descoperite în săpăturile arheologice.

În continuare voi prezenta descrierea pieselor restaurate conform registrului științific de evidență, persoana care a efectuat reîntregirea și starea de conservare actuală:

- Vas mare chiup dolium cu nr. inv. 179, pastă cărămizie cu pietricele, fundul inelar, ornamentat cu 5 cercuri proeminente, a fost descoperit la Valea Chiliilor, Cetățeni, în anul 1965, restaurat în anul 1970 de muzeograful arheolog Flaminu Mărtzu, este etalat pe suport în sala 2; stare de conservare relativ bună;

- Vas provizii cu nr. inv. 180, chiup pentru păstrarea alimentelor, partea superioară buza răsfrântă și nativ linii incizate sub formă de opturi și cercuri între ele, a fost descoperit la Cetățeni în anul 1960, restaurat în anul 1970 de muzeograful arheolog Flaminu Mărtzu, este etalat pe soclu în sala 2; stare de conservare relativ bună;

- Dolium cu nr. inv. 466, pentru provizii, ceramică roșcată, tehnica la roată, fără gât, pânțe foarte mare, fundul mic, ornament în apropierea buzei, linie sinusoidală; restaurat în anul 1970 de muzeograful arheolog Flaminu Mărtzu cu plasă metalică pe interior, este etalat pe suport în sala 4; stare de conservare relativ bună;

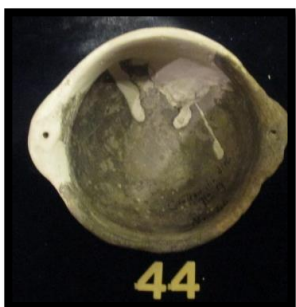
- Țiglă romană cu nr. inv. 634, restaurată din 4 bucăți, culoare cărămizie cu 2 extremități ciobite, restaurată în anul 1970 de muzeograful arheolog Flaminu Mărtzu, este etalată în vitrina cu obiecte descoperite la Castrul Roman Jidova în sala 4; stare de conservare relativ bună;

- Vase funerare cu nr. inv. 891, 1508, 1509, 1510, 1511, 1512, 1513, 1514, 1515, 1 516 descoperite la Câmpulung, restaurate de muzeograful arheolog Flaminu Mărtzu, etalate în sala 6, în stare de conservare relativ bună;

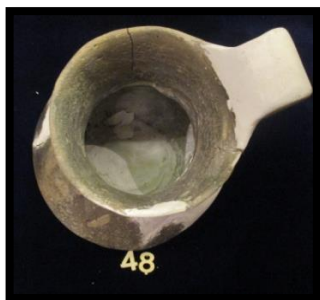
- Vas funerar cu nr. inv. 42 descoperit la Pescăreasa în anul 1960, din pastă cenușie, prevăzut cu orificii pentru atârnat și bumbi ornamentali de mărime mijlocie; restaurat în anul 1975 de muzeograf Tămârjan Crina, se află etalat în vitrina 2, sala 1; prezintă depuneri de murdărie din cauza inaccesibilității în vitrină, stare de conservare relativ bună;

- Vas ceramic cu nr. inv. 44, cu 2 tortițe pentru agățat din pastă cenușie, descoperit la Cetățeni în anul 1952; restaurat în anul 1975 de muzeograf Tămârjan Crina, este etalat în vitrina 3, sala 1; prezintă depuneri de murdărie, surplus de culoare, stare de conservare relativ bună;

- Vas ceramic cu nr. inv. 47, din lut ars, format oală coadă, gura largă, mijlocul mai îngust iar către fund forma globulară, pastă cenușie, calitate medie, descoperit la Micloșani Dâmbovița în anul 1958; a fost reîntregit 2/3 cu ipsos în anul 1975 de muzeograf Tămârjan Crina, este etalat în vitrina 3, sala 1; prezintă depuneri de murdărie, lipsă material din buza superioară, stare de conservare relativ bună;

- Vas ceramic cu nr. inv. 48, de formă globulară cu mănășă aplatizată, supraînălțată, cu gura largă, baza dreaptă, gât înalt, din pastă neagră cenușie, lustruită, tehnica manuală, aflat în mormântul cistă descoperit la Pescăreasa în anul 1960; a fost restaurat 40% cu ipsos în anul 1975 de muzeograf Tămârjan Crina, este etalat în vitrina 3, sala 1 în stare de conservare relativ bună;

- Cupă mică cu nr. inv. 55, buza rotundă din pastă cenușie de calitate, arsă uniform, tehnica la roată, descoperită la Cetățeni în anul 1952, restaurat în anul 1975 de muzeograf Tămârjan Crina; se află în vitrina 3, în stare de conservare bună;
- Cupă cu picior cu nr. inv. 56 din ceramică cărămizie, descoperită în așezarea dacică de la Cetățeni în anul 1962, a fost restaurată 1/3 în anul 1975 de muzeograf Tămârjan Crina, se află în sala 2 în stare de conservare relativ bună;
- Fructieră cu nr. inv. 58, din lut ars culoare roșcat cenușiu, fabricat cu mâna, cupa la roată, mai negricioasă, descoperită la Stoenеști în anul 1952, restaurată în anul 1975 de muzeograf Tămârjan Crina; se află în sala 2, în stare de conservare relativ bună;
- Cupă, nr. inv. 57, în stare de conservare relativ bună;
- Ceașcă dacică, nr. inv. 59, din ceramică cenușie - roșiatică, fabricat cu mâna, restaurată 1/3;
- Afumătoare, nr. inv. 60, ceașcă afumătoare cu tortiță din lut ars, culoare cărămizie palidă, fabricație manuală, descoperită la Stoenеști în anul 1952;
- Ceașcă afumătoare, nr. inv. 61, 62, cu tortiță din lut ars, culoare cărămizie, Stoenеști, 1952;
- Vase, nr. inv. 63, 64, dacice, cu buza rășfrântă, fundul plat, pastă cenușie;
- Ceașcă dacică, nr. inv. 65, cu o toartă, cu fundul îngust și gura largă, tehnica de mână, Stoenеști;

- Oală cu butoni cu nr. inv. 67, din pastă cărămizie cu 4 butoni, pe fiecare dintre ei încrustat două drepte încrucișate ca o cruce, buza incizată cu șanțuri, descoperită la Cetățeni în anul 1962; a fost restaurată în anul 1975 de Tămârjan Crina și în anul 1985 de restaurator Poștoacă Donia, iar în prezent se află expusă în sala 2.

-Vase diferite cu nr. inv. 66, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 145, 146, 147, 152, 159, 165, 172; vase ceramice din lut ars, fabricație manuală, descoperite la Cetățeni, expuse în sala 2, stare de conservare relativ bună.

-Vas ceramic cu nr. inv. 166, tip borcan cu pânțe foarte bombat, fund plat, cu exteriorul barbouile, cu 4 butoni lățiți la orizontală deasupra liniei mediane a pântecelui, buza ornamentată spre exterior cu caneluri oblice, culoarea pe alocuri roșu violet; în prezent se află expus în sala 2, stare de conservare relativ bună.

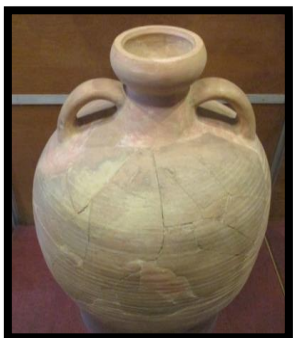

- Amforă grecească cu nr. inv. 176, reîntregită 2/3 în anul 1975 de Tămârjan Crina, fragmentele originale provin din săpăturile de la Cetățeni din anul 1952; se află etalată în sala 2, stare de conservare relativ bună.

- Amforă grecească cu nr. inv. 178, reîntregită 2/3 în anul 1975 de Tămârjan Crina, cu o capacitate de 30 litri, cu care se aduceau uleiurile grecești, fragmentele originale descoperite la Cetățeni în anul 1952 se află în sala 2, stare de conservare relativ bună;

- Vas provizii cu nr. inv. 181, din lut ars, cenușiu, partea superioară buza cu șanț pe mijloc cu motive ornamentale dacice, brăduț, rozeta și șnur șerpuitor; a fost descoperit la Cetățeni în anul 1952. A fost restaurat în anul 1975 de Tămârjan Crina și în anul 1985 de restaurator Poștoacă Donia, iar în prezent se află expus în sala 2 în stare de conservare relativ bună.

- Amforă romană cu nr. inv. 294 din pastă cărămizie pentru lichide, cu brăuri paralele, pântecos, cu două mânuși scurte și curbate, gura largă, buza curbată, descoperită la Jidava, restaurată în anul 1975 de Tămârjan Crina se află în sala 3 în stare de conservare relativ bună.

- Fragmente gât amforă, nr. inv. 228, 255, restaurate, din lut ars, cărămiziu roșcat, descoperite la Stoenеști; se află expuse în sala 2 în stare de conservare relativ bună.

- vas de provizii, nr. inv. 295, de tip chiup, cărămiziu roșcat, cu brîuri paralele specific romane, cu gura mică și fundul neterminat, restaurat $\frac{3}{4}$ cu ipsos, descoperit la Jidava, restaurată în anul 1975 de Tămârjan Crina se află în sala 3 în stare de conservare relativ bună.

- ulcior roman, nr. inv. 303, cu o toartă și gât subțire, cu buza lată și răsfrântă, fundul îngust, partea mediană a trunchiului foarte bombat; realizat din pastă roz gălbuie prin tehnica la roată, descoperit la Jidava în anul 1957, restaurat în anul 1975 de Tămârjan Crina, se află în sala 3 în stare de conservare relativ bună.

- strachină, nr. inv. 299, cu fund plat, buza răsfrântă în interior, pastă neagră cenușie, descoperit la Jidava în anul 1962, restaurat în anul 1975 de Tămârjan Crina, se află în sala 3 în stare de conservare relativ bună.

- vas ceramic cu nr. inv. 401, oală, gâtul lung, pânțece bombat, fundul inelar mic, buza cu caneluri orizontale cu 2 mânuși cu 2 proeminențe conice; a fost descoperit la Jidava în anul 1962, restaurat în anul 1975 de Tămârjan Crina, în anul 1985 de restaurator Poștoacă Donia, iar în prezent se află expus în sala 4 în stare de conservare relativ bună.

- vase diferite cu nr. inv. 301, 303, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 361, 362, 397, 691, 692, 694, 849, 876, plus alte 8 fragmente de cahle și teracote, plus 18 fragmente de fresce cu nr. inv. 676 - 690, precum și discuri și farfurii din lut cu nr. inv. 913, 914, 915, 916, 917, 938, 951, 1517, 1518, 1519, 1520, 1521, 1524, 1525, 1526 restaurate de Tămârjan Crina se află etalate în sălile 2, 3, 4, 5, 6 și 7 și se prezintă în stare de conservare relativ bună.

Sala 2

Sala 2

Sala 6

Sala 7**Sala 7**

Din totalul celor 101 de piese reîntregite și restaurate de dna muzeograf Tămârjan Crina în anul 1975, doar șapte vase care au fost afectate de cutremurul din anul 1977 când polițele pe care erau etalate au cedat iar vasele s-au spart, au necesitat restaurare în anul 1985 de către restaurator Poștoacă Donia. Alte 13 vase restaurate de Poștoacă Donia din fragmente descoperite în săpăturile arheologice se află în depozitul de istorie în stare de conservare relativ bună:

- castron ceramic restaurat, nr. inv 14417;
- castron ceramic restaurat, nr. inv 15036, 397;
- vas borcan ceramic restaurat, nr. inv. 15037;
- ulcior lipit, nr. inv. 11773;
- farfurie restaurată nr. inv. 11767;
- ceașcă restaurată nr. inv. 360;
- strachină restaurată nr. inv. 10354, 10384, 167, 300, 302, 371.

Vase restaurate de Poștoacă Donia

În concluzie, piesele reîntregite și restaurate prin intervenția empirică de acum 43 de ani se prezintă în stare de conservare relativ bună și bună, datorită restaurării durabile și conservării ulterioare conform normelor în vigoare. Conservarea acestora cuprinde o gamă largă de lucrări, de la operații simple de întreținere și reparații, până la măsuri complicate de consolidare. Conservarea - restaurarea nu-și propune modificarea aspectului lucrării, ci păstrarea sa în forma în care a ajuns. Obiectele, în speță cele ceramice trebuie urmărite zilnic pentru că în funcție de caracteristicile fizico - chimice

fiecare tip de ceramică răspunde individual la variațiile microclimatice. În expoziție, temperatura și umiditatea relativă se încadrează în valori normale conform normelor de conservare, T - între 18-22° C și UR - între 45 - 65%. Contează foarte mult și natura materialului, modul în care a fost prelucrat sau microclimatul local, în anumite cazuri având loc deteriorări deși obiectele sunt din același material și sunt expuse alături. Problemele și cauzele trebuie identificate și găsită rezolvarea lor. Este de preferat să previi degradările, de multe ori ireversibile, decât să intervii ulterior pe piesă, aceasta însemnând că deteriorarea deja a avut loc. Originalul poate fi stabilizat dar nu poate fi înlocuit. Prin prevenirea degradării bunurilor muzeale înțelegem găsirea metodelor cele mai adecvate prin care ele să nu fie supuse acțiunii distructive a diversilor factori fizico - chimici și biologici, cel puțin a celor mai ușor de identificat. Pe lângă toate acestea, conservatorul are în vedere natura materialului din care a fost confecționat, procesul natural de îmbătrânire, uzura funcțională și stadiul de fragilizare al piesei. Asigurarea unor condiții corespunzătoare de microclimat, precum și cerințele de mănuire, transport, ambalare, expunere și depozitare sunt în mare cumulate în normele de conservare, deși e greu de găsit un compromis optim pentru probleme atât de diferite. În prezent, un laborator modern de restaurare și conservare cuprinde următoarele secții: investigații fizico - chimice, restaurare ceramică, sticlă, porțelan, metale, textile, carte veche, documente și conservare în care își desfășoară activitatea specialiști acreditați ca experți în restaurare și conservare bunuri culturale. Se experimentează tehnici noi de restaurare, se fac teste și experimente asupra unor rășini pentru asamblarea fragmentelor ceramice și înlocuirea poliacetatului de vinil cu materiale noi de completare în restaurarea ceramicii și înlocuirea ipsosului.

Se utilizează laserul unic în România la Muzeul Olteniei, Compact Phoenix care este creat și utilizat exclusiv în procesul restaurării artefactelor pe suporturi diverse: oase, piatră, sticlă, ceramică, hârtie, textile. **Curățarea cu laser a obiectelor de patrimoniu – o metodă neinvazivă și de maximă precizie** reprezintă una dintre cele mai performante tehnici utilizate, în ultimii ani, în restaurare și conservare, fiind o metodă neinvazivă (absența contactului fizic dintre instrument și suprafața piesei de patrimoniu). Totodată, aceasta prezintă o maximă precizie, vizând doar aria deteriorată, fără alte efecte mecanice negative asupra altor arii ale piesei supuse restaurării¹. De asemenea, posibilitatea operării cu laserul asupra unor zone extrem de fragile sau deteriorate, fără consolidarea preliminară a piesei – ceea ce ar presupune utilizarea unor materiale abrazive sau a unor substanțe chimice asupra pieselor și așa expertizate ca fiind extrem de fragile –, anulează astfel o serie de intervenții agresive și este de natură a salva piesa în forma ei naturală. Publicul vizitator ar trebui să devină beneficiarul direct al utilizării aparatului laser în conservare, în condițiile în care restauratorii și muzeografilor muzeelor din România vor avea posibilitatea reală de a reda circuitului expozițional piese extrem de valoroase din bogatul tezaur deținut, dar nevalorificat până în prezent, din cauza stării de degradare în care diferite artefacte se află, urmare a stării precare de conservare în care au fost descoperite sau a vechimii lor.

Concomitent cu activitatea de restaurare - conservare, specialiștii laboratoarelor desfășoară o intensă activitate științifică, participând la numeroase sesiuni de

¹ <http://www.radiooltenia.ro/audio-laser-unic-in-romania-la-muzeul-olteniei/>.

comunicări, simpozioane și expoziții naționale și internaționale de restaurare, toate acestea fiind concretizate în publicații de specialitate.

BIBLIOGRAFIE

- Moldoveanu, Aurel, *Conservarea preventivă a bunurilor culturale*, București, 1999.
- <http://www.radiooltenia.ro/audio-laser-unic-in-romania-la-muzeul-olteniei/>.

STUDIU PRIVIND STAREA DE CONSERVARE A MONUMENTULUI FUNERAR C. D. ARICESCU - CIMITIR FLĂMÂNDA – CÂMPULUNG - MUSCEL

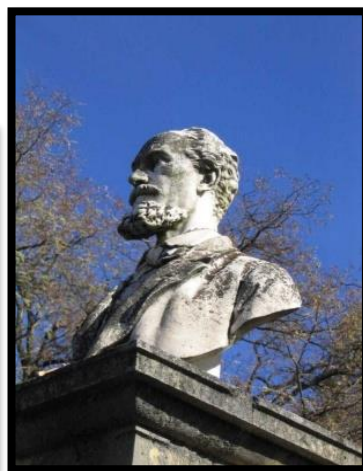
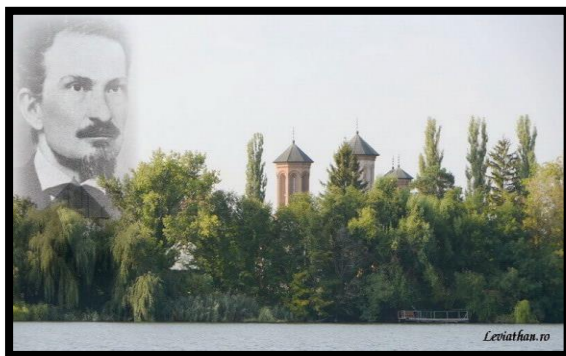
Rodica NIȚU*

Cuvinte cheie: *Personalitate, diagnoză, degradare, întreținerea curentă a monumentului.*

Keywords: *Personality, diagnosis, degradation, current maintenance of the monument.*

Abstract

The paper presents an analysis of the degradation of the C.D. Aricescu funerary monument, located in the neighbourhood of the Flămânda church, on the hill of the same name. The degradation or alteration of its initial state is the response of the matter to the passage of time, mainly to the action of various physical, chemical or biological degradation agents. The analysis of these degradations is particularly complex, but at the same time, it is the only possibility to know and remedy them, knowing that successive degradation can damage the actual existence of the architectural edifice.

**Biserica Flămânda - Bustul lui C.D. Aricescu - monument funerar, amplasat în
fața bisericii Flămânda, alea personalităților.**

* Conservator, Muzeul Municipal Câmpulung.

Istoric, prozator, dramaturg, poet, publicist și om politic, C. D. Aricescu vede lumina zilei la Câmpulung Muscel, la 18 martie 1823¹, într-o familie înstărită, burgheză, fiind fiul serdarului Dimitrie Aricescu și al Elenei Chiliașu. Este îndrumat mai întâi de dascăli greci, își continuă studiile la școala românească din orașul natal² și la Colegiul Sf. Sava din București, între anii 1837 - 1844, unde la secția *umanioare*, erau profesorii Petrache Poenaru, Florian Aaron și Costache Aristia³.

Activează în mai multe domenii precum, inginer de poduri și șosele, copist la Ministerul de Finanțe în anul 1847, director al Arhivelor Statului, în perioada 1869 - 1876, revizor școlar (1877 - 1879), director al Domeniilor Statului și al Tipografiei (Imprimeriile Statului), avocat, redactor și administrator al ziarelor *Român*, *Pressa și Buciumul*, colaborator al mai multor publicații cum ar fi *Reforma*, *Naționalul*, *Trompeta Carpaților*⁴ sau *Foaie pentru minte, inimă și literatură*, director al internatului Matei Basarab din Câmpulung.

C.D. Aricescu activează ca revoluționar pașoptist, lucru care l-a costat luni de detenție la Snagov (1850) și Văcărești (1863). Cele trei poezii *Adio la Colegiul Sf. Sava*, *Odă la Grecia* și *Marșul Libertății* sunt cele care-i aduc detenția, iar perioada de condamnare o mare suferință tatălui său, care neînțelegând marea importanță istorică a evenimentelor politice și nici evoluția societății, îi scrie dojenindu-l: „*Tu o să te prăpădești în închisoare, fiind slab și pipernicit și biata maică-ta se topește, fiind pătimașă, dornică și fricoasă. Dumnezeu să te scape și din asta și să-ți dea minte, că deși ești de 27 de ani la primăvară, dar minte n-ai nici cât un copil de 7*”⁵. Ca deputat în Adunarea ad-hoc (1857) de la București, desfășoară o intensă activitate unionistă, fiind secretar al comitetelor locale și coordonatorul celui din Câmpulung-Muscel⁶.

În timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza, este deputat și susținător înfocat al politicii reformatoare a domnului.

Debutază în 1846 în *Curierul românesc* și publică mai multe poezii cu iz revoluționar: *Rugă libertății* sau *Libertate României*, *Adio la colegiul Sf. Sava*⁷ și un volum de *Memorii*, scrise în detenția de la Snagov. Editează mai multe volume de versuri, scrie despre viața monahală, făcând mai multe observații critice la adresa acesteia. C.D. Aricescu este autor al unor piese de teatru cu caracter satiric, patriotic, educativ, cele mai multe reprezentate la teatrul pe care l-a fondat la Câmpulung (1846)⁸ dar și în alte orașe, precum și la Teatrul Național din București. *Trupa de teatru* organizată și condusă de C. D. Aricescu, și-a desfășurat activitatea artistică, cu întreruperi, până în anul 1859, având pe lângă obiectivul principal de creare a unei

¹ Ion Cruceană, *Momente și figuri argeșene*, I, Palatul Culturii, Pitești, 1980, p. 11.

² Pe vremea aceea se numea școala națională și era condusă de Dumitru Jianu - primul dascăl al școlii, originar din Grojdibod - Romanai, presupus frate al lui Iancu Jianu, renumitul căpitan de haiduci.

³ Ion Cruceană, *Momente și figuri argeșene*, I, Palatul Culturii, Pitești, 1980, p. 11.

⁴ <https://en.calameo.com/read/0012181716e43fad07183>, Grigore Constantinescu, *Câmpulung Muscel Ansamblul Medieval Modern*, p. 116.

⁵ Ion Cruceană, *Momente și figuri argeșene*, I, Palatul Culturii, Pitești, 1980, p. 12 - 13.

⁶ <https://en.calameo.com/read/0012181716e43fad07183>, Grigore Constantinescu, *Câmpulung Muscel Ansamblul Medieval Modern*, p. 94.

⁷ Ion Cruceană, *Momente și figuri argeșene*, I, Palatul Culturii, Pitești, 1980, p. 11.

⁸ <https://en.calameo.com/read/0012181716e43fad07183>, Grigore Constantinescu, *Câmpulung Muscel Ansamblul Medieval Modern*, p. 117.

adevărate școli de morală patriotică și un alt obiectiv, social, deoarece cu puținii bani ce rămâneau după acoperirea cheltuielilor, erau ajutați copiii orfani și văduvele de război. Reprezentația de debut a avut loc cu piesa *O soarée la mahala*, a lui Costache Caragiali. Apoi joacă comedia în două acte *Coconul Panaiotache*, pe care a scris-o Constantin D. Aricescu însuși și în care tot el juca rolul principal⁹.

Reprezentațiile teatrale organizate de către C. D. Aricescu aveau loc, la început în casa părinților săi, apoi în *Casa Moraitului*, mai apoi în casa lui Dimitrie Rucăreanu. În toate trei locațiile fusese amenajată mai întâi *sala de spectacol* cu scenă prevăzută cu cortină și scaune sau bănci pentru spectatori, costumele fiind împrumutate de pe la diferiți cetățeni ai urbei. Trupa artiștilor amatori câmpulungeni a interpretat, cu predilecție, *comedii satirice*, în scurtă vreme ajungând să fie cunoscută, în împrejurimi, la Pitești și București, unde a fost invitată să dea reprezentații¹⁰. Iată ce spunea C.D. Aricescu în *Memoriile sale*, care constituie primul document autorizat privitor la teatrul din Câmpulung¹¹.....*junii câmpulungeni ca să-și întrebuițeze timpul cu folos pentru dâșii și ceilalți au improvizat, ca prin farmec, un teatru în miniatură, un teatru de societate, o adevărată școală de morală patriotică, la care au luat parte toți junii gratis; cu modesta plată a intrării se acopereau cheltuielile serale și se ajutau orfanii și văduvele de război.*

Ca istoric, elaborează prima monografie a orașului său natal, *Istoria Câmpulungului, prima reședință a României* (1855 - 1856). Publică, într-un volum, mai multe documente referitoare la revoluționarii pașoptiști: *Capii revoluțiunii de la 1848, judecați prin propriile acte* (1866), *Istoria revoluțiunii de la 1821* (1874), prima monografie a mișcării de la 1821 - *Istoria revoluțiunii române de la 1821*, care este considerată cea mai importantă lucrare a sa în domeniul istoriei¹², în care un rol important îi este rezervat inițiatorului Tudor Vladimirescu, *Correspondența secretă și acte inedite ale capilor revoluțiunii de la 1848*, în trei volume (1873 - 1874). Dintre lucrările memorialistice pot fi amintite: *Memoriile mele*, *Biografia mea*, *Procesul și exilul meu la Snagov*. Pașoptist din eșalonul doi al literaturii române, spirit extrem de cultivat, plin de idei novatoare, C.D. Aricescu a fost atent la mișcarea literelor și mentalităților epocii, activismul său fiind dublat de o înțelegere specifică a militantismului scriitoricesc.

Este unul dintre cei mai aprinși publiciști ai vremii afirmându-și încrederea în progres, pledează pentru democratizare și moralitate, apără drepturile țăranilor și are opțiuni antimonarhice. Încurajat de Ion Heliade - Rădulescu, un mentor literar generos, el publică, în chiar anul debutului în presă și cel dintâi volum de versuri - *Câteva ore de colegiu* (1846). Tânărul scriitor versifică într-o manieră pretențioasă, cu o sentențiozitate greoaie, multe dintre motivele romantice consacrate, cum va face și în *Arpa română* (1852) sau *Lyra* (1858). Poemul epitalamic *Florica* (1847), având ambiția transpunerii unei iubiri ideale, este o superficială proză rimată. Prin temperament și prin

⁹ Ion Cruceană, *Momente și figuri argeșene*, I, Palatul Culturii, Pitești, 1980, p. 12.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ Anca Costa – Foru, *Contribuția lui C. D. Aricescu la dezvoltarea teatrului românesc*, în „Studii și cercetări de istoria artei”, 1 - 2, 1954, p. 227.

¹² Vasile Maciu, *Activitatea istoriografică a lui C.D. Aricescu, Societatea de științe istorice și filozofice din RPR*, București, 1957, p. 54.

experiență, C. D. Aricescu este mai degrabă un adept al liricii militante, cu sursa în evenimentele timpului. Scrie *Marșul libertății* - 1850, *Mircea*, *Hora Unirii*, numeroase alegorii, fabule, satire, pamflete, balade istorice care în lipsa unui sigiliu de originalitate, întrețineau doar un climat literar specific. Târziu, în 1884, mizând pe valoarea documentară a unor astfel de producții, va publica într-o antologie, *Satire politice* care au circulat în public, manuscrise și anonime, între anii 1840 - 1866, scrieri aparținând mai multor autori.

Având calități de dramaturg, C.D. Aricescu include în repertoriul teatrului pe care îl înființase la Câmpulung¹³ și comedii proprii, cum ar fi *Coconul Panaiotache*, *Neaga rea* sau *Găina cântă, nu cocoșul*, *Boierul Vlăduță* sau *Ș-a spart dracul opincile*, *Peșitorul (Samsarii de căsătorii)*¹⁴. Romanul *Misterele căsătoriei*, apărut în trei volume (1861 - 1886), împrumută idei și aforisme din *La Physiologie du mariage* de Balzac, din Michelet, din J.J. Rousseau și mulți alții, clișee din romanele lui E. Sue și Paul de Kock, într-o încercare, până la urmă ilară, de a alcătui un îndreptar și de a găsi o cheie pentru bunul mers al căsniciei. Ca și la alți prozatori ai secolului, moravurile sociale sunt adesea surprinse adecvat. La vârsta de 63 de ani, după o viață agitată, dar frământată permanent de dragostea de a-și sluji patria cu cea mai nobilă armă, scrisul, C.D. Aricescu, se stinge din viață la București, la data de 18 februarie 1886, fiind înmormântat în orașul său natal, în fața bisericii de pe dealul Flămânda, unde încă din 1862 își manifestase dorința să i se odihnească *țărâna*.

Biserica Flămânda/Monumentul funerar C.D. Aricescu.

În fața *Bisericii Miresei* din Câmpulung - *Biserica Flămânda*, există câteva monumente funerare, opere de arhitectură aparținând unor personalități ale vremii, realizate de sculptori de renume. Lângă capela bisericii, de peste 100 de ani pe partea dreaptă a aleii ce duce spre intrarea în biserică, se află monumentul personalității câmpulungene C.D. Aricescu.

¹³ <https://en.calameo.com/read/0012181716e43fad07183>, Grigore Constantinescu, *Câmpulung Muscel Ansamblul Medieval Modern*, p. 117.

¹⁴ *Ibidem*.

Corpul - postament este realizat din calcar numulitic de Albești¹⁵, iar bustul din marmură albă, operă a sculptorului Carol Storck (1854 - 1926)¹⁶. Corpul - postament are formă de trunchi de piramidă, având baza mare de 1,21/1,21 m, baza mică pe care este așezat bustul 0,60/0,60 m, cu înălțime totală de 3,35 m, din care bustul are înălțimea de 0,70 m și lățimea de 0,60 m, fiind așezat pe o bază cu dimensiunile 0,28/ 0,28 m.

Pe fațetele monumentului se află mai multe inscripții: la bază pe partea vestică este încrustat textul „*Aci repauzează pentru eternitate, după a sa dorință, Constantin D. Aricescu, născut în anul 1823 martie 18 și mort la anul 1886 februarie 18.*” Pe aceeași fațetă cu greu se pot descifra versurile: *A ta creastă Flămândă cu flori profumătoare/Cu al păsărilor cântu/Doresc parmassu, iubite, doresc cu înfocare/Să fii al meu mormântu/ C.D.Aricescu.* Mai sus este realizat în relief un blazon.

Pe fațeta dinspre miazăzi sunt dăltuite versurile: *Ve recomandă dară/Voi tuturilor/Virtutea tezaur sfânt nemuritor/Aici totul ne lasă la al nostru mormânt/Un vissu fiind toate/Pe acest pământ.* Pe fațeta dinspre est, spre biserică la baza postamentului este încrustat textul cu numele celor care au ridicat monumentul: *Acest monument s-a ridicat anul 1890 noembrie de către socia sa Iulia C. Aricescu născută Ciocîrdia fii sei Constantin C. Aricescu, Dimitrie, Teodor și fiucele sale Elena Munteanu, Maria Gregoriade, Florica Oprescu.* Mai sus este reliefată o cruce.

După datele înscrise pe postament la dorința familiei, monumentul a fost ridicat în anul 1890, autorul operei fiind sculptorul de origine germană, stabilit în București, Carol Storck (1854 - 1926). În anul 1865, în cadrul Școlii de Arte Frumoase din București, se înființează catedra de sculptură al cărei prim dascăl avea să fie sculptorul Karl Storck. Această etapă a însemnat un punct important în cadrul familiei sculptorului Storck. Karl Storck (1826 – 1887) este tatăl lui Carol și al lui Frederic Storck, sculptori ce animează sfârșitul de veac XIX și începutul de veac XX al sculpturii moderne românești¹⁷. În anul 1880, tatăl său îl cheamă pe Carol la București, în vederea colaborării la încheierea unei comenzi. Arta sa îl impune rapid printre reprezentanții de marcă ai sculpturii moderne și mai ales ai statuarelor civile și ai statuarelor

¹⁵ Localitate atestată documentar încă din anul 1572/(7080) ianuarie 19, conform Documenta Romaniae Historica B. Țara Românească, volumul VII, doc 84.

¹⁶ Carol Storck (prenumele de botez Johann Ludwig Carl) s-a născut în 10 mai 1854 și a murit în 25 august 1926 la București. Este fiul din prima căsătorie a sculptorului Karl Storck (1826 - 1887) cu Clara Ihm (1852 - 1864) originară din Hanau. Studiază sculptura la Florența și la Philadelphia, după care se întoarce în România pentru a lucra în atelierul tatălui său. Formează împreună cu tatăl și fratele său o familie artistică reprezentativă pentru începuturile sculpturii românești, cea mai tânără dintre artele plastice de la noi, reprezentant al stilului academist și al realismului-naturalist. La începuturile ei, sculptura românească avea ca obiectiv reprezentarea tridimensională în materiale durabile fie a busturilor și portretelor de personalități politice și culturale, fie realizarea unor statui alegorice destinate arhitecturilor reprezentative, fie crearea unor monumente funerare ale oamenilor de seamă ai epocii. Carol Storck le include pe toate acestea în activitatea sa de sculptor. Astfel, statuile alegorice ce împodobesc Palatul de Justiție din București, statuia lui Carol Davila, executată în bronz, statuile lui Theodor Aman, Dimitrie Bolintineanu, Iulia Hașdeu, pentru a enumera doar câteva dintre ele, poartă semnătura lui Carol Storck, constituind totodată adevărate documente vizuale, menite să păstreze vie în contemporaneitate chipurile unor personalități de odinioară. Carol Storck a lucrat în marmură și bronz cu reală măiestrie, conferind distincție și monumentalitate operelor sale.

¹⁷ Adriana Botez - Crainic, *Arta românească modernă și contemporană (Manual de istoria artelor plastice)*, Editura Sigma, București, 2000, p. 37.

monumentelor funerare din Cimitirul Bellu. Opera sa cuprinde trei secțiuni: portrete, statuara monumentală și monumentele funerare. Deși abordarea sa este una de tip Neoclasicist, amprenta proprie se distinge prin interpretarea liberă, subliniată de trăirile afective ale personajelor sau de latura dramatică a acestora. Dintre protretele personalităților vremii pot fi exemplificate busturile lui: Constantin Aricescu, Theodor Aman, Bogdan Petriceicu Hașdeu. Monumentele sale funerare se regăsesc atât în cimitirul Bellu din București, cimitirul Sineasca din Craiova¹⁸, precum și la Câmpulung, cimitirul Flămânda, monumente realizate din bronz sau marmură¹⁹.

Monumentul funerar studiat se află într-o stare de conservare precară, atât corpul - postament, cât și bustul având nevoie de intervenție de conservare - restaurare. În zona dealului Flămânda de-a lungul timpului s-au produs alunecări de teren, ceea ce poate explica modificarea poziției de verticalitate a monumentului. Înclinat spre sud, monumentul prezintă pe partea sudică o mare crăpătură transversală. Corpul monumentului realizat din calcar numulitic de Albești, este acoperit aproape în totalitate de cruste biotice de alge și licheni, de mușchi. De asemenea prezintă multiple desprinderi de material, exfolieri multiple constând în desprinderea sub formă de felii subțiri, a două sau mai multe straturi, diferite ca dimensiune și formă. În anumite zone sunt prezente desprinderi granulare de rocă la cea mai mica solicitare mecanică, ceea ce înseamnă o scădere a rezistenței mecanice originale a materialului și o creștere a porozității. Pierderile de material pot fi datorate unor eroziuni prin rodare, sau unor agresiuni fizice. Roca de acest tip - calcarul numulitic, având o porozitate mai accentuată decât alte roci, expusă factorilor de mediu precum, ploi, zăpezi, agresiuni eoliene sau umane, radiațiilor solare, este predispusă deteriorărilor vizibile, căpătând o patină care implică o deteriorare vizibilă a monumentului, dar implicit o modificare vizibilă a culorii originale a materialului. Toate acestea schimbă aspectul vizual al ansamblului.

Datorită factorilor de mediu, a intemperiilor, perioadei lungi de expunere și bustul asemeni corpului edificiului, a suferit modificări majore, mai ales cromatice, datorate acoperirii cu straturi succesive de natură organică, numit de restauratori crustă neagră. Acest tip de degradare, se produce gradual în timp și ajunge până la câțiva milimetri. Pe rocile bogate în calcit, cum este marmura, care vin în contact cu atmosfera umedă, poluată cu dioxid de sulf, crusta neagră se instalează și avansează cu mare ușurință, contrastează puternic cu culoarea originală a rocii, diminuând astfel valoarea estetică a operei. De asemeni pe suprafața litică sunt prezente și depuneri de crustă carbonatică, provenită din apa de ploaie sau topirea zăpezii, înprăștiindu-se ca o peliculă continuă și relativ uniformă.

Depunerile de praf, în compoziția cărora se găsesc de obicei particule mici de cuarț și filosilicați, mai pot conține și alte cristale provenite din mortarele de var, fibre vegetale, dar care nu pot fi identificate decât printr-un examen microscopic. Și acestea pot produce o ușoară cimentare a peliculelor combinate și implicit o aderență mai puternică de stratul litic, grăbind reacțiile de degradare a stratului suport. Pornind de la modificările cromatice datorită multiplexelor depuneri de microorganisme, culoarea

¹⁸ *Ibidem*, pp. 39 – 40.

¹⁹ Marmura provenea din străinătate, posibil din Germania sau zona Mediteraneană.

naturală a materialului respectiv culoarea albă, s-a transformat în brun spre negru, cu mici porțiuni deschise în zonele mai puțin expuse.

Datorită poziției, neavând posibilitatea contactului direct cu bustul nu mi-am putut da seama de granulația materialului petrografic. De asemeni nu am avut posibilitatea pentru stabilirea compoziției mineralogice a marmurei și a compoziției chimice. Examinarea cu ochiul liber mi-a permis o evaluare sumară a situației. Examinarea în situ, cu ochiul liber, fără alte instrumente, nu mi-a permis o apreciere mai amplă a degradărilor. Desigur că din punctul meu de vedere ar trebui luate probe înainte de intervenție, iar intervenția să fie realizată de un specialist restaurator. De remarcat este faptul că acest monument funerar este înscris în lista monumentelor istorice, la poziția 855. AG-III-m-B-13867, ceea ce îi conferă un statut special și la nivel de intervenție.

Procesele de degradare ale materialului litic sunt foarte complexe, depinzând pe de o parte de caracteristicile fizico-chimice și mineralogice specifice fiecărui tip de piatră, în cazul de față fiind folosite două tipuri de rocă, calcar numulitic și marmură albă, iar pe de altă parte de natura, intensitatea și frecvența factorilor agresivi și posibilele interacțiuni ale acestora.

De-a lungul timpului s-au emis ipoteze multiple, considerându-se că principalii factori agresivi implicați în procesele de degradare sunt cei de natură fizică (variații de temperatură, îngheț, etc.). Experiențele specialiștilor în materie, tind să acorde prioritate explicării fenomenelor de degradare pe baza acțiunilor de natură chimică și chiar biologică. Conform studiilor de specialitate, în cazul pietrei se disting trei grupe mari de acțiuni generatoare de degradări: acțiuni fizice (variații termice, de umiditate, acțiuni mecanice, acțiuni eoliene), acțiuni chimice (alterări ale silicaților, carbonaților, mineralelor de fier), acțiuni biologice (macro și micro-organisme). Toate aceste tipuri de degradare pot fi observate în cazul studiat, degradări care pot fi observate și în materialul fotografic.

Orice intervenție asupra unui bun cultural clasat se face numai pe baza și cu respectarea avizului emis de către Ministerul Culturii sau, după caz, serviciile publice deconcentrate ale acestuia (Legea Nr. 422 din 18 iulie 2001, republicată, privind protejarea monumentelor istorice, art. 23).

Degradări semnalate, postament și bust

Relevu fotografic

- ✓ depuneri aderente, atac biologic, cruste negre și eroziuni datorate intemperiilor, eroziuni și lacune, atac biologic prezent pe întreaga suprafață.
- ✓ licheni în faze diferite de dezvoltare.
- ✓ Datorită fenomenului de îngheț - dezgheț suprafața pietrei prezintă diferite forme de pierdere a coeziunii și a adeziunii.
- ✓ Exfolierile multiple constau în desprinderea paralel cu planul de stratificație a molonului, a doua sau mai multe straturi.

- ✓ Dezagregarea și coroziunea prin dezagregare. Cauza principală - dizolvarea selectivă a cimentului dintre granule.

Propuneri

- Îndepărtarea crustelor negre prin microsablare.
- Aplicarea tratamentelor de biocidare, în vederea îndepărtării agenților biologici.
- Refacerea mortarelor de rost dintre moloane.
- Îndepărtarea depunerilor aderente urmată de chituirea la nivel a lacunelor și a rosturilor lipsă.
- Îndepărtarea depunerilor aderente, prin metode chimice.
- Îndepărtarea depunerilor aderente prin gommage.
- Îndepărtarea intervențiilor necorespunzătoare.
- Chituire cu mortare de restaurare, întregire volumetrică.
- Întreținerea curentă a monumentului.

BIBLIOGRAFIE

- Botez - Crainic, Adriana, *Artă Românească Modernă și Contemporană (Manual de istoria artelor plastice)*, Editura Sigma, București, 2000.
- Cruceană, Ion, *Momente și figuri argeșene*, I, Palatul Culturii, Pitești, 1980.
- Oprescu, Gheorghe, *Fritz Storck*, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, București, 1955.
- *Studii și cercetări de istoria artei*, 1 - 2, Editura Academiei RPR 1954.
- Maciu, Vasile, *Activitatea istoriografică a lui C.D.Aricescu, Societatea de științe istorice și filozofice din RPR*, București, Editura Academiei RPR, 1957.
- <https://en.calameo.com/read/0012181716e43fad07183>, Grigore Constantinescu, *Câmpulung Muscel Ansamblul Medieval Modern*.

ASPECTE PRIVIND STAREA DE CONSERVARE A CRUCII JURĂMÂNTULUI/CRUCEA PÂRGARILOR DIN CÂMPULUNG MUSCEL

Rodica NIȚU*
Sanda SAFTA**

Cuvinte cheie: *Cruci votive, conservare/restaurare, factori de degradare, intervenție.*

Keywords : *Votive crosses, conservation / restoration, degradation factors, intervention.*

Abstract

Outdoor monuments are permanently subject to environmental factors. That is why most of the problems they face are similar on a case-by-case basis, some of which may be considered natural. However, some of the problems that arise come from ignoring them, checking for certain periods of time and recovering if necessary. Various causes may cause one or more types of degradation, and at the same time may give rise to a sequence of degradations that result from one another. The paper presents a study on the current state of preservation of the Historic Monument of the Cross of the Oath / The Cross of the Pergars, the interventions carried out over time, a study that is the first step in the conservation / restoration action, the purpose of which is to preserve one of the epigraphic monuments Câmpulung municipality.

1

* Conservator, Muzeul Municipal Câmpulung.

** Șef Serviu, Muzeul Municipal Câmpulung.

¹ Cele două cruci ale jurământului. În fundal, zidită, este crucea originală (foto Carol Popp Szathmary) - Carmen Oprescu, *Centrul Câmpulungului Muscelan în evoluția istorică a orașului*, în „Revista de istorie a Muscelului- Studii și comunicări”, vol. X, Ed. Universității din Pitești, 2009, p. 65.

Cele mai vechi materiale de construcții folosite de-a lungul timpului, sunt piatra, lemnul, pământul bătut, chirpicul. Urmează cărămizile arse, varul obișnuit, varul hidraulic, cimentul, betonul simplu, fierul forjat, fonta, oțelul, betonul armat, lemnul lamelar, aluminiul.

Componenta structurală a construcțiilor monumente istorice care aparțin patrimoniului arhitectural câmpulungean, deși nu au o tipologie care să reflecte particularități deosebite, au totuși caracteristici specifice, care trebuiesc amintite. Materialele întrebuițate au caracteristici deosebite de cele întrebuițate în alte zone cu tradiție într-un anumit domeniu. Dacă în zone cu tradiție, din punct de vedere al materialului predominant, s-a dezvoltat o „civilizație a pietrei”, în zona Câmpulungului se poate vorbi, și de o „civilizație a lemnului” și de o „civilizație a pietrei”. Datorită acestui aspect un impact deosebit asupra durabilității construcțiilor monumente istorice sau de patrimoniu arhitectural din această zonă la diferite acțiuni, trebuie subliniat că în general, acțiunile climatice, cu acțiune și repetabilitate mare, au un caracter distructiv asupra edificiilor. Majoritatea edificiilor monumente istorice sau de patrimoniu arhitectural din Câmpulung Muscel, au nevoie de intervenții, care trebuie realizate în cât mai mare măsură cu materialele, tehnicile și meseriile tradiționale, adaptate și îmbunătățite cu părțile pozitive ale tehnicii contemporane, cu caracter reversibil și care să nu altereze, ci pe cât este posibil să pună în valoare caracterul istoric al acestora.

Municipiul Câmpulung este așezat în depresiunea subcarpatică cu același nume, având coordonatele geografice 25° 39' longitudine estică, 45 ° 15' latitudine nordică și o altitudine de 578 m peste nivelul mării, fiind considerat cel mai vechi oraș medieval din Țara Românească. Hrisoavele domnești îl datează în sec. al XIII- lea, iar inscripția de pe lespedea tombală a comitelui Laurențiu de Longo Campo, existentă și astăzi în interiorul Bărației, menționează anul 1300 ca an al formării sale. Orașul, s-a format, ca majoritatea orașelor de la noi din țară, pe teritoriul unei puternice obști sătești care a evoluat spre faza de târg și apoi spre cea de oraș, datorită dezvoltării schimburilor economice cu alte așezări din țară, sau din Transilvania, schimburi care aveau ca punct final târgul permanent fixat în jurul datei de 20 iulie (Sf. Ilie) și la care veneau negustori din întreaga Peninsulă Balcanică.

În decursul secolelor orașul a cunoscut largi perioade de prosperitate, datorită privilegiilor de care s-au bucurat locuitorii săi, precum și traficului intens de mărfuri. Crucile Jurământului sunt cele mai importante dintre documentele medievale care există în Câmpulung. Prima Cruce, originalul din 1674, este o cruce care se află astăzi încastrată în pereții casei Ionescu - Berechet, pe bulevardul Negru Vodă, la numărul 102, iar a doua este așezată în Piața Centrală și este o copie a primeia executată în anul 1790, (cea a cărei stare de conservare o vom prezenta în acest studiu). Textul inscripționat pe aceste monumente este compus din trei părți. Prima parte este o invocație a Sfintei Treimi și a sfântului în memoria căruia erau ridicate, în a doua parte se pomenește Nașterea Domnului și în a treia parte sunt expuse privilegiile de scutire ale orașenilor câmpulungeni, de care se bucurau încă de la întemeierea Țării Românești și pe care domnitorii Țării Românești le înnoiau periodic la începutul altei domnii.

Crucile votive au o însemnătate aparte pentru oraș, fiind scrise în chirilică, slavonă și chirilică românească și au o semnificație jurisdicțională. Există multe cruci de piatră ce marchează răscrucile drumurilor din Câmpulung, dintre care pot fi

exemplificate crucea ridicată în timpul domnitorului Mihai Viteazul (1593) și al lui Constantin Brâncoveanu (1697), frumos ornamentate cu motive care amintesc de tradiție populară și chiar cu motive de tradiție dacică (transmise din generație în generație), care atestă în acest fel o continuitate de locuire pe aceste meleaguri.

În urma studiului și cercetărilor efectuate în decursul lunilor iulie, august 2014 și martie 2018 pe teritoriul orașului Câmpulung Muscel (studiu realizat de conservatorii instituției noastre, Nițu Rodica și Grecu Consuela), au fost identificate un număr de 37 de cruci din piatră realizate din calcar numulitic de Albești de către meșterii pietrari din zonă, fiind ridicate în vechile cartiere ale orașului, mutate ulterior odată cu modernizarea urbei. Din cele 37 de cruci, un număr de 17 sunt identificate în jurul bisericilor, una se găsește în curtea Muzeului Municipal Câmpulung, cea mai importantă se află încastrată în fosta casă a arhitectului D.I. Berechet fiind numită „Crucea Jurământului”, o alta numită „Crucea Pârgarilor”, cea care face obiectul studiului nostru și se află amplasată în Piața Centrală a orașului, iar restul le identificăm prin cartierele orașului la intersecțiile străzilor.

Crucea Jurământului, reprezintă dacă nu cel mai important monument istoric din Câmpulung, cel mai original, datorită unicității, nemaicunoscându-se alta asemănătoare în istoria țării noastre. A primit acest nume pentru că *județul* nou ales, împreună cu cei 12 pârgari, după ce erau recunoscuți ca aleși la biserica mănăstirii „Negru - Vodă”, se deplasau într-o procesiune solemnă, la monumentul lapidar „Crucea Jurământului” pe care erau săpate toate privilegiile acordate orașului Câmpulung de către voievozii Țării Românești. Aleșii repetau jurământul din biserică și apoi, în semn de respect, erau ridicați de trei ori pe brațele oamenilor, cu strigătul: „*Să trăiască jupân județul!*”. Toți cei de față răspundeau atunci în cor: „*Să trăiască !*”

Apariția mănăstirii Negru Vodă a marcat începutul unui proces îndelungat de destrămare a obștii câmpulungenilor (1521 - 1831) și a privilegiilor ei. Este procesul care, prin conștiința colectivă, a generat reacții de apărare: a apărut pânza cu hrisoavele ce consemnau privilegiile orașului² (pânza se păstrează la Direcția Arhivelor Naționale din București, cuprinde 39 de documente, și are o lungime de 7,17 m și o lățime de 0,70 m), a apărut Crucea jurământului³.

Deși nu se cunoaște exact amplasamentul inițial al primei cruci a jurământului, el trebuie să fi marcat, din acel moment, secolul al XVII-lea, „centrul” orașului Câmpulung. Conform mărturiilor adunate în studiul dedicat ei de D. Băjan, Crucea Jurământului ar fi fost amplasată undeva în calea unor viituri ce traversau în lung centrul actual, probabil pe traseul „Bulevardului Pardon” de mai târziu, viituri ce au determinat, în scurt timp, spargerea crucii. Copia ei trebuie să fi fost amplasată în același spațiu central al orașului, a cărui amenajare urbanistică s-a realizat către sfârșitul secolului al XIX-lea⁴.

Crucea amplasată în Piața Centrală datează din secolul al XVIII-lea, a fost salvată prin grija negustorului Gheorghe Rucăreanu, epistatul orașului în anul 1787 și a

² Ștefan Trâmbaciu, Gheorghe Pârnuță, *Pânza (Ocolnica) cu vechile privilegii ale orașului Câmpulung Muscel/1215 - 1747*, Editura Cultura, Pitești, 1997, p. 10.

³ Dumitru I. Băjan, *Crucea jurământului. Studiu analitic și istoric*, Editura Tipografia Gh. N. Vlădescu, Câmpulung, 1929.

⁴ Carmen Oprescu, *op.cit.*, p. 65.

județului Sterea, copia crucii aflate în zidul casei Berechet, cunoscută de localnici drept Crucea Jurământului/Crucea Părgarilor.

Monumentul este foarte important, pentru că el cuprinde nu numai privilegiile de scutire de care s-au bucurat câmpulungenii, dar și privilegiile privitoare la judecata orășenilor. Acestea menționau că orășenii câmpulungeni erau judecați, pentru faptele lor, de județ și de cei 12 părgari ai orașului împreună cu bătrânii lor. Nimeni nu avea voie să se amestece în treburile orășenilor, iar hotărârile județului erau „stătătoare” și față de domnie. Orășenii erau iertați de vama de pâine, de vama domnească sau de orice altă vamă pe tot ce vor vinde, toate documentele făcând trimitere la Negru - Voievod în anul 1215 (6723).

Data fiind importanța acestor monumente epigrafice, se impune necesitatea menținerii lor într-o stare de conservare bună, în așa fel încât povestea lor istorică să poată fi perpetuată generațiilor viitoare. Vom face o descriere a crucii votive conform studiului efectuat de Grigore Constantinescu asupra crucilor de piatră din județul Argeș și publicat în cartea *Monumente memoriale din județul Argeș. Cruci de piatră*, Ed. Europroduct, Pitești, 1999, pag. 147 - 148.

- Tipologia morfologică a crucii – latină cu soclu cvasi - sferoidal și cilindric.
- Dimensiuni - 276 x 98 x 46 x 28 cm.
- Ornamentică – Chenar în motive fitomorfe; medalioane în ghirlande; stele radiale. Pe coloană, în medalion, stema cu acvila cruciată.
- Inscripții – Litera excizată de 6 cm.

Text cruce:

„Întru numele Tatălui / și al Fiului și al Duhului Sfânt, rădicatu-s-au acia(s)ță cinstită / și dumnezeiască cruce întru / slava și cinstea nașterii / Domnului nostrum IS HS și întru / pomeana domnii mele / IO Duca voevod și a d/oamnei domniei mele, Anastasia, și / a fiului domnii mele, Io Costandin voevod. / Văzând domnia mea <<la oraș>>ului / Cămpulung, cum să fie <<ertat de vama>>de pâine / să nu dea vamă domnească. Așijderea și / oroșanii să nu dea vamă ori de ce vor vin/de, cum au fost ertați de răposatul Radul Negru / voevod când au fost leatul 6723 și de A/lixandru vodă Iliș, fost-au leatul 7136 și / de alți bătrâni răposați domni, precum / <<scrie>> în cărțile ceale bătrâne și în / pisanii sfintei mănăstiri, care iaste pusă / deasupra ușii bisericii, întărită de răposatul Matheiu voevod cu mare blestem / iar când au fost acum, în zilele domnii mele, / Pe latura nordică: -venit-au județul cu oroșanii / cu jalbă la domnia mea, spu/ind cum că le strică căligării mila / orașului, ce au avut de la alți /domni bătrâni. Jntre aceia, d(o)m(nia)/ mea, văzând cărțile ceale bătrâne / și ce scrie în pisanii / sfintei mănăstiri, domni(ia) / mea încă am întărit mila cu / aciașă cinstită cruce / ca să fie ertați. Așij/derea și pentru judeca/ta orașului, pe oroșani / să-i judece județu cu 12 / părgari și cu bătrânii orașului, iar călugării / sau părcălabii sau măcar / alți(i) să nu aibă a se ameste/ca casă strice judeca/ta și obiciaiul lor ce au / fost de la alți domni bătrâni / ci toate legile și jude-/ Pe latura sudică: - cățile lor să fie stătătoare / și nici județul să nu /aibă voe a lua vamă de la / oroșani, ori de ce vor / vinde și de domnia mea / de acestea căte scrie / mai sus. Iar cine nu va / întări mila orașului / să fie proclat și anathe/ma. Și ispravnic au fost Andrea / județu cu 12 părgari. Dec.25 / vă

leat 7183. Îns(ă) la leat 1787, fiind rogmighiță⁵ «răzmiriță»⁶, / s-a stricat aciastă sfântă cru/ce ce se vede zidită / în zid. Dar văzând dumnealui / slugeriu Gheorghe Rucăr (eanu) / epistatu orașului, au rădi(cat) / (a) ciastă sfântă cruce cu cheltuiala (dum)/nealui, ca să fie spre întărire orașului, județ fiind Neculae Cocoș/. Pe extremitatea brațului transversal sudic: - și doi părgari, Ion / Strecheriu și savu B/uduluca, la leat 1790. / Însă la ridicare au fost / în stare Sterea județu./”

În urma observațiilor directe asupra monumentului, s-a constatat că se află într-o stare de conservare precară, dată fiind expunerea directă la toți factorii de mediu, precum și perioadei lungi de expunere (și datorită modificării condițiilor climaterice de-a lungul secolelor), fiind necesară intervenția de conservare - restaurare. Au fost identificate diverse forme de degradare al întregului ansamblu arhitectonic. Tipul petrografic folosit în edificarea monumentului este un calcar organogen, bogat în fosile, denumind numuliți, sursa fiind cariera de calcar numulitic de Albești.

Au fost identificate degradări specifice acestui tip de calcar, precum **text parțial distrus în zona fracturată, alterare chimică, dezagregare, exfoliere, fisuri, desprinderi, dislocări, fracturi, pierderi de material, biodegradare respectiv colonii de alge și licheni, melano - cruste, leuco - cruste, intervenții empirice, oxizi la nivelul corpului metalic de susținere, corpuri străine.**

Expunerea directă a suprafeței litice la contactul cu apa, face posibilă continuarea procesului de dizolvare la nivelul acesteia, cum este firesc, având în vedere natura calcaroasă a rocii. Fenomenul se remarcă prin dispariția nuanței specifice. Astfel se poate remarca o dizolvare selectivă a componentelor din rocă, numuliții având în componență calcit fibros, care comparativ cu liantul, au grad mai redus de dizolvare, având drept consecință transformarea suprafeței într-o suprafață rugoasă. Soluția saturată de carbonat de calciu apărută prin dizolvare a părții superioare, a făcut posibilă prin evaporarea apei din soluție, precipitarea calcitului microcristalin ca o peliculă/crustă pe suprafața litică inferioară. Această crustă, împiedică fenomenul de dizolvare, dar conferă un aspect urât ansamblului.

⁵ A fost citit de D.I. Băjan, cu semnificația scurgere mocirloasă.

⁶ Citit de I. Răuțescu, cu semnificația o cauză de altă natură.

Fig. 1. Cruste negre, erodări de text, exfolieri și zone lacunare. atac biologic, depuneri aderente de mușchi.

Corpul monumentului ca și soclul, este acoperit aproape în totalitate de cruste biotice de alge și licheni, de mușchi, fiind necesară intervenția de înlăturare a acestora.

Fig. 2. Atac biologic, cruste negre, licheni, mușchi, fractură, carență material litic.

De asemenea monumentul, este fracturat în două bucăți, crăpătură transversală, la nivelul r. 20 al inscripției (din această cauză și o parte din textul crucii este distrus în zona crăpăturii) fapt ce a dus la consolidarea printr-un cadru metalic, cu prindere cu șuruburi și piulițe metalice. O intervenție empirică de consolidare realizată cu zeci de ani în urmă, rezistă totuși și astăzi. Atât cadrul metalic, cât și prinderile, prezintă urme vizibile de oxidare punctiformă și scurgeri oxidante pe corpul litic. Lanțul care leagă cei patru stâlpi ce delimitează un mic spațiu de protecție prezintă aceleași degradări.

Fig. 3. Atac biologic, cruste negre, mușchi, licheni, depuneri aderente, fracturi, pete datorate oxidării suportului metalic.

Fig. 4 .Atac biologic, cruste negre, mușchi, licheni, fracturi, pete, scurgeri oxidante datorate suportului metalic

Multiple desprinderi de material, exfolieri parțiale a materialului litic, curențe de material, toate la un loc alterează și produc o incoerență optică, afectând aspectul cromatic în ansamblu. Diferite ca dimensiune și formă, în anumite zone sunt prezente desprinderi granulare de rocă la cea mai mică solicitare mecanică, ceea ce înseamnă o scădere a rezistenței mecanice originale a materialului și o creștere a porozității. Pierderile de material pot fi datorate unor eroziuni prin rodare, sau unor agresiuni fizice. Roca de acest tip, calcarul numulitic având o porozitate mai accentuată decât alte roci, expusă factorilor de mediu, ploi, zăpezi, agresiuni eoliene sau umane, radiațiilor solare, este predispusă deteriorărilor vizibile, căpătând o patină, care implică o deteriorare vizibilă a monumentului și implicit o modificare vizibilă a culorii inițiale a materialului. Toate acestea schimbă aspectul vizual al ansamblului.

Fig. 5. Zale și suport metalic cu oxizi, zone lacunare, atac biologic - licheni, cruste negre.

Fig. 6. Infiltrațiile și toate procesele de degradare aferente, au dus la apariția unor suprafețe extinse cu fisuri și degradări ale pietrei.

Fig. 7. Datorită fenomenul de îngheț - dezgheț suprafața pietrei prezintă diferite forme de pierdere a coeziunii și adeziunii.

Întrucât amplasarea monumentului se află într-o zonă pietonală foarte circulată, în jurul lui se găsesc de obicei diverse resturi menajere lăsate cu intenție, sau persoane care stau cu bună știință pe elementele componente, fenomen care alterează aspectul vizual al ansamblului, știrbindu-i semnificația istorică.

Fig. 8. Crucea Jurământului/Crucea Pârgarilor, secolul al XVIII-lea, salvată prin grija negustorului Gheorghe Rucăreanu, epistatul orașului în anul 1787, și a județului Sterea, amplasată în Piața Centrală.

Fig. 9. Crucea Jurământului/Crucea Pârgarilor, în zilele noastre.

Fig. 10. Atac biologic-alge, licheni în diferite faze de dezvoltare, prezența vegetației-mușchi, plante, eroziunea eoliană – vânt + praf, praf, fisuri, crăpături, dislocări, zgârieturi, ciobituri, spărturi

Examinarea în situ, cu ochiul liber, nu a permis o apreciere mai amplă a degradărilor. Înainte de orice intervenție asupra monumentului de piatră, sunt necesare prelevarea de probe, iar intervenția să fie realizată de un specialist restaurator și în conformitate cu legile în vigoare.

Faptul că acest monument epigrafic, este înscris în lista monumentelor istorice, la poziția 817. AG-IV-m-A -13924, îi conferă un statut special și la nivel de intervenție, iar intervenția de restaurare trebuie să se bazeze pe un studiu mult mai amplu, respectându-se normele de conservare.

Situl urban „Orașul istoric Câmpulung”, înscris în Lista monumentelor istorice cod LMI AG-II-s-A-13545, este unul dintre cele mai valoroase nuclee urbane istorice din țară. Elementele de bază ale țesutului urban istoric al orașului – tramă stradală, parcelar, fond construit, amenajări peisagistice, împreună cu relațiile stabilite între ele - modul de ocupare al terenului, raportul spațiu construit-spațiu liber, retragerile și aliniamentele, încadrarea în relief, la care se adaugă valoarea deosebită arhitectural-istorică a clădirilor, alcătuiesc un ansamblu unic, care și-a conservat, în foarte mare măsură, autenticitatea și integritatea, făcând din orașul istoric Câmpulung cel mai bine conservat centru urban istoric din Țara Românească. Am moștenit un patrimoniu arhitectural de valoare ținând cont că în lista monumentelor istorice, Câmpulungul are înscrise în LMI, 151 monumente istorice. Situația în sine ne obligă să le păstrăm valoarea, identitatea, prin măsuri preventive, iar acolo unde situația o impune, să intervenim pentru înlăturarea factorilor de risc care le-ar putea afecta starea de conservare.

Propuneri de măsuri în vederea protecției monumentului:

- Campanie de conștientizare asupra comunității prin amplasarea de indicatoare, plăcuțe de monument istoric și spațiu de protecție asupra monumentului istoric (soluție valabilă și pentru restul crucilor votive din urbe);
- Intervenții de conservare - restaurare;
- Aplicarea tratamentelor de biocidare, în vederea îndepărtării atacului biologic prezent pe toată suprafața monumentului, soclu precum și perimetrului de protecție;
- Refacerea spațiului pietonal din jurul monumentului;
- Găsirea unei soluții pentru punerea în valoare a monumentului;
- Întreținerea curentă a monumentului;

- Instituirea unui program de pază specializată monumentelor istorice înscrise în L.M.I. în vederea conștientizării păstrării integrității monumentului.

Educația pentru patrimoniu ar trebui să devină, pe lângă informare și conștientizare asupra importanței sociale a domeniului patrimoniului cultural și un factor de implicare civică, care să facă posibilă dezvoltarea socială și culturală a comunității din care facem parte, păstrând în același timp și o legătură vie cu istoria și tradițiile sale. Simpla existență a unei legi sau pachet de legi, nu salvează patrimoniul arhitectural. Protecția este modalitatea prin care patrimoniul este pus în valoare, însă cu o condiție prealabilă: acesta să fie cunoscut, evaluat, reabilitat, conservat.

BIBLIOGRAFIE

- Aricescu, C., D, *Istoria Câmpulungului Prima rezidență a României*, Ed. Ars Docendi, 2007.
- Băjan, I, Dumitru, *Crucea jurământului. Studiu analitic și istoric*, Ed. Tipografia Gh. N. Vlădescu, Câmpulung, 1929.
- Calinic, Argeșeanul; Constaninescu, Grigore, *Monumente memoriale din județul Argeș. Cruci de piatră*, Ed. Europroduct, Pitești, 1999.
- Cantacuzino, Ghe. I.; Dragomirescu, Șerban; Iacob, Dumitru, Dan (coord.), Carmen Oprescu, *Atlas istoric al orașelor din România Câmpulung*, Academia Română/Comisia de istorie a orașelor din România, Editura Enciclopedică, București, 2008.
- Chița, Gheorghe, *Povestea străzilor din Câmpulung Muscel*, Ed. Larisa, Câmpulung, 2014.
- Constaninescu, Grigore, *Argeș- Dicționar etnocultural*, Ed. Alean, Pitești, 2006.
- Hurdubețiu, I. și colectivul, *Câmpulung - Muscel, ieri și azi*, Câmpulung - Muscel, 1974.
- Mavrodin, Teodor, și colectivul, *Argeșul și Mușcelul, spații istorice ale românismului*, vol.II, Ed. Tiparg, Pitești, 2013.
- Olteanu, Iulian, *Piatra în patrimoniul românesc Degradări specifice și tratamente adecvate*, Editura ACS, București, 2015.
- Radu, Cezar, *Argeș - Ghid turistic*, București, 1966.
- Răuțescu, Ioan, *Câmpulung - Muscel Monografie istorică*, Ed. Ars Docendi, București, 2009.
- Trâmbaciu, Ștefan, Pârnuță, Gheorghe, *Pânza (Ocolnica) cu vechile privilegii ale orașului Câmpulung Muscel 1215 - 1747*, Ed. Cultura, Pitești, 1997.
- *** *Revista de istorie a Muscelului - Studii și comunicări*, vol.X, Ed. Universității din Pitești, 2009.
- *** *Studii și cercetări de istoria artei*, 1 - 2, Ed. Academiei R.P.R., 1954.
- *** *Câmpulung Muscel cetatea întemeitorilor de țară*, Regio, 2011.
- *** *Schițe pentru o monografie arhitecturală Câmpulung Muscel*, Igloopatrimoniu, 2012.

-
- <http://en.calameo.com/read/0012181716e43fad07183>, Grigore Constantinescu, *Câmpulung Muscel Ansamblul Medieval Modern*.

RESTAURAREA A DOUĂ EXEMPLARE ALE ZIARULUI „SFATUL ȚĂRII” - 1918

Cristina Maria CÎMPIANU*

Cuvinte cheie: *ziare, Basarabia, conservare, restaurare, degradare.*

Keywords: *newspapers, Bessarabia, conservation, restoration, degradation.*

Abstract

The following material brings into attention two issues of the Bessarabian newspaper Sfatul Tarii, the press body of the Parliament of the Republic of Moldova, from 1918. We reveal the conservation status of the two specimens and the methods of restoration that were used to safeguard these valuable testimonies of our national history.

„Sfatul Țării” este organul suprem legislativ, reprezentativ și electiv al Basarabiei ce a luat ființă la 21 noiembrie 1917, în conformitate cu decizia Congresului al II-lea ostășesc din Chișinău¹. Ziarul „Sfatul Țării” a reprezentat organul de presă al parlamentului basarabean ce apare pentru prima oară la 24 noiembrie 1917 cu subtitlul „*Veștile organului suprem din ținutul Basarabia*”, devenind primul cotidian din Basarabia. Directorii ziarului, așa cum reiese din nr. 4 din 30 martie 1918, sunt I. Costinși N. Alexandri. Redacția și administrația gazetei se află în localul Ministerului de Interne (Fost Gubernskie Upravlenie)². Ziarul apare inițial în limba rusă, în patru pagini format mare. În decembrie 1917 este anunțată apariția în timp scurt a variantei românești, fapt ce se concretizează la 18 martie 1918. De două ori pe săptămână, joia și vinerea, va apărea o pagină în limba română cu caractere latine în calitate de supliment al ziarului ce se va separa de varianta rusească, rămânând însă sub egida aceleiași administrații, din iulie 1918. Ziarul va trata aceleași subiecte ca și varianta rusă: problemele restructurării economice, politice, sociale, culturale, doar că vor diferi limba și informațiile. Ziarul românesc are o echipă foarte bună de colaboratori: Ion Costin (director, împreună cu N. Alexandri), Apostol Culea, Ștefan Ciobanu, Pantelimon Halippa, Leon Donici - Dobronravov, Tudor Pamfile. Publicația beneficiază, de asemenea, de colaborarea lui Mihail Sadoveanu, Nichifor Crainic și Nicolae Iorga³.

În laboratorul de restaurare al Muzeului Județean „Ștefan cel Mare” Vaslui au fost aduse spre restaurare două exemplare ale ziarului „Sfatului Țării”, provenite dintr-o colecție particulară, ziare apărute vineri, 30 martie 1918, respectiv o ediție specială a ziarului datată duminică, 28 octombrie (10 noiembrie) 1918. Despre ziarului „Sfatului Țării” cu subtitlul „*Organ al Parlamentului Republicii Moldovenești*” avem

* Expert restaurator carte, document, Muzeul Județean „Ștefan cel Mare” Vaslui.

¹ Lidia Kulikovski, *Presa basarabeană de la începuturi pînă în anul 1957* Catalog, Chișinău, 2002. p. 16, <https://ro.scribd.com/document/351556848/Presa-basarabeana-pana-in-1957-pdf>, 18.08.2019, 10:49.

² *Sfatul Țării*, nr. 4 din 30 martie 1918, p. 1.

³ Lidia Kulikovski, *op. cit.*, p. 16.

informația că „foaea apare în românește deocamdată de două - ori pe săptămână: Joiă și Dumineca”. În coloana a doua a primei pagini a numărului din 30 martie 1918, într-o știre din partea redacției se comunică următoarele „Vestim pe cititorii noștri că începând de Sâmbată, 31 martie, ediția românească a „Sfatului Țării” va ieși în fiecare zi”⁴.

Fig. 1. *Sfatul Țării*, vineri, 30 martie 1918, pagina de titlu

Fig. 2. *Sfatul Țării*, duminică, 28 octombrie (10 noiembrie) 1918, pagina de titlu

Textul este scris în limba română cu caractere latine, cu cerneală tipografică neagră, avînd patru pagini și dimensiunea de 41 x 59 cm. La momentul intrării pieselor în laborator, acestea se aflau într-o stare avansată de degradare datorită condițiilor improprie de păstrare. Hârtia de ziar este un produs extrem de sensibil de decolorare și fragilizare accelerată, datorită materiei prime din care este fabricată. Pasta mecanică, din care este fabricată hârtia de ziar, se obține mecanic, prin defibrarea buștenilor de lemn sub acțiunea apei fierbinți și a unui disc abraziv defibrator. Fibrele de celuloză sunt scurte (au în medie 3 - 4 mm), groase, inflexibile și nu sunt foarte rezistente. În hârtia obținută în acest mod rămâne o cantitate mare de lignină, precum și taninuri, săruri metalice etc. Conținutul ridicat de lignină ce rămâne în hârtie constituie o problemă deosebită și indică o hârtie instabilă din punct de vedere chimic. Lignina duce la îngălbenirea hârtiei, oxidarea celulozei, degradarea fotochimică și creșterea acidității

⁴ *Sfatul Țării*, nr. 4, vineri, 30 martie 1918, p. 1.

hârtiei. Hârțiile cu conținut ridicat de lignină sunt foarte sensibile la lumină - în special lumina solară, cât și la căldură și umiditate.

(a)

(b)

(c)

Fig. 3. *Sfatul Țării*, vineri, 30 martie 1918: (a) înainte de restaurare, (b) consolidarea zonelor fragilizate cu vâl japonez, (c) curățarea apoasă prin imersie

Procesul de restaurare a fost unul dificil cauzat de starea de conservare a hârtiei ce era sensibilă la atingere, cu pierderi de suport și fisuri numeroase. De aceea, inițial s-a făcut o consolidare a zonelor fragilizate cu vâl japonez și carboximetilceluloză 1,5%. Deoarece hârtia avea un pH acid, respectiv 4, și întrucât în urma consolidării cu vâl japonez s-a reușit o stabilizare a suportului papetar, s-a optat pentru curățarea apoasă prin imersie urmată de neutralizarea acidului tot prin imersie în soluție de $\text{Ca}(\text{OH})_2$. Curățarea cu apă prin imersie este una din cele mai benefice operații de curățare pentru hârtie. În urma testelor de solubilitate s-a stabilit că imersarea nu are nici un efect negativ asupra cernelurilor, spălarea apoasă îmbunătățind considerabil aspectul hârtiei, mai mult decât orice alt tratament de curățare neapos. Procesul de spălare duce la o îmbunătățire pe termen lung a stabilității hârtiei prin îndepărtarea produșilor de degradare solubili. Acest tratament este foarte utilizat în restaurarea hârtiei de aceea este important ca restauratorul să înțeleagă impactul pe care spălarea o are asupra acesteia. S-au făcut trei băi de spălare la o temperatură de aproximativ 37°C , în apa de spălare observându-se eliminarea produșilor de degradare prin îngălbenirea apei. Foile de ziar au fost imersate în apă între site (Fig. 4 c). Băile s-au repetat până când apa de spălare a avut un pH neutru. Neutralizarea s-a făcut cu soluție de $\text{Ca}(\text{OH})_2$ 2%, și a adus hârtia

la un pH de 8, oferindu-i astfel și o ușoară rezervă alcalină. Consolidarea fisurilor s-a făcut cu vâl japonez, iar completarea lacunelor cu hârtie japoneză prin metoda la simplu și CMC 4%. S-a efectuat dublarea pe ambele fețe cu vâl japonez și CMC 2%.

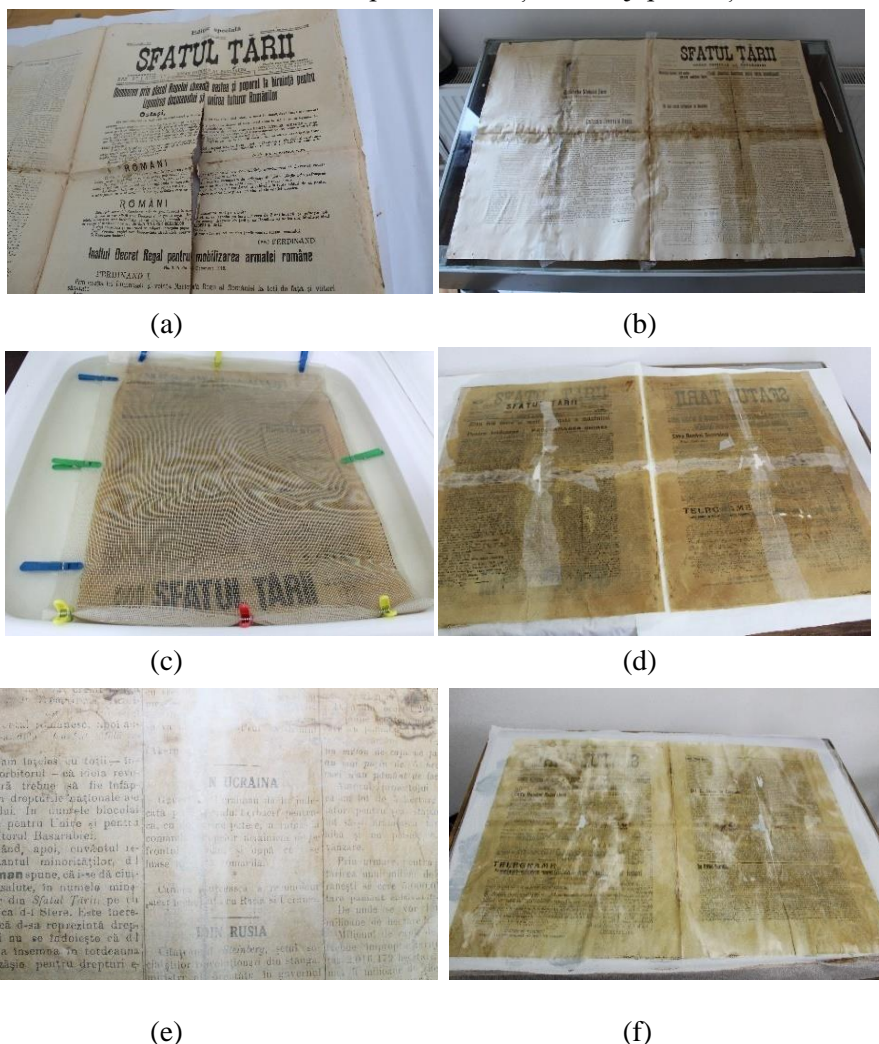

Fig. 4. Sfatul Țării, 28 octombrie (10 noiembrie) 1918: (a) înainte de restaurare, (b) consolidarea zonelor fragilizate cu vâl japonez, (c) curățarea apoasă prin imersie, (d) uscarea pe hârtie de filtru, (e) completări cu hârtie japoneză, (f) consolidare cu vâl japonez

Se recomandă ca pe viitor ziarele să fie păstrate în condiții stabile din punct de vedere al microclimatului, nivelurile recomandate sunt: pentru temperatură, 18°C, iar pentru umiditatea relativă, se recomandă menținerea acestuia în intervalul 50 - 65%. Este important să se păstreze un nivel scăzut al luminii, nivelurile recomandate sunt 50 - 80 lux. De asemeni, un fapt ce nu trebuie neglijat este cel al evitării fluctuațiilor temperaturii și umidității relative.

Fig. 5. *Sfatul Țării*, vineri, 30 martie 1918, după restaurare

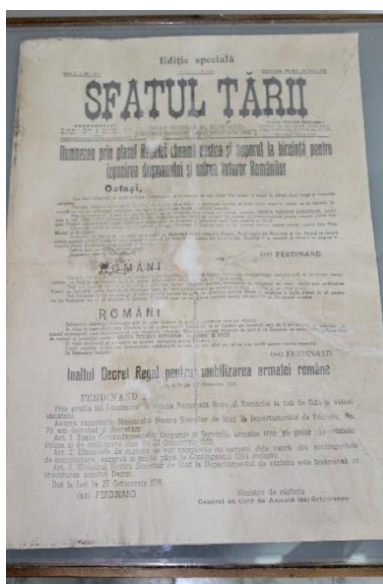

Fig. 6. *Sfatul Țării*, 28 octombrie (10 noiembrie) 1918, după restaurare

TIPURI DE DEGRADĂRI LA TEXTILELE ETNOGRAFICE

Elena BOTEZ*

Cuvinte cheie: *Textile, degradări, țesături etnografice, microclimat.*

Keywords: *Textiles, degradation, ethnographic fabrics, microclimate.*

Abstract

The paper presents a brief history of ethnographic fabrics and the evolution of the loom to let us understand their importance and their age, the importance of keeping them in good condition in order to be able to pass on the heritage of the soul of our people.

Textilele ne-au însoțit pe tot parcursul istoriei ajutându-ne să putem studia o latură a civilizației de la începuturi până în prezent. La capitolul textile putem vorbi de hainele cu care ne îmbrăcăm, țesăturile care ne împodobesc casa și fac din ea un loc confortabil, uneltele de pescuit, coșurile de provizii etc., parte din viața noastră de zi cu zi.

Putem afirma că din preistorie omul folosește fibrele vegetale (în, cânepă) și pieile de animale pentru a se acoperi. Primele tehnici textile au fost cele de a împleti firul (fibra) pentru a confecționa sfori, corzi, podoabe etc.

Comunitățile neolitice creează războiul de țesut: războiul orizontal pe sol, războiul vertical cu greutate, războiul tip ramă, țesutul devenind o îndeletnicire obișnuită a omului prin care își rezolvă una din necesitățile elementare, de protejare a corpului de factorii din mediul înconjurător (frig, arșiță, ploaie, vânt). Putem spune că apare țesătura ca rezultat al încrucișării în unghi drept a unor fire de urzeală și de băteală. „Cu timpul războiului de țesut i se aduc o serie de îmbunătățiri. Documente și reprezentări din jurul anului 1000 atestă existența unor modele de războaie verticale la care urzeala nu mai este întinsă cu pietre ci este trecută peste bare orizontale iar țesătura se formează în partea inferioară. Această formă de război a fost preluată mai târziu la producerea goblenurilor și de aceea a primit denumirea de război pentru goblen”¹.

Datorită importanței țesăturii în toate aspectele vieții (vestimentară, decorativă) se dezvoltă o adevărată industrie textilă. Întâlnim centre în Italia, Constantinopol, Spania, Anglia. Cu timpul componentele războiului de țesut au evoluat, ducând la o calitate superioară a țesăturii: în 1733 John Kay inventează suveica zburătoare care permite realizarea unor țesături mai late; în 1764 James Hargreaves inventează mașina „jenny”, mașina de tors care avea mai multe inele, putându-se obține mai multe fire în același timp; în 1769 Richard Arkwright inventează roata de tors hidraulică. În 1779 Samuel Crompton realizează mașina capabilă să producă un fir suav și rezistent pentru

* Restaurator textile, Muzeul Județean „Ștefan cel Mare” Vaslui.

¹ Ioan Cioară, *Tehnologii de țesere*, vol 1, Editura Performantica, Iași, 2008, p. 29.

urzeală cât și pentru băteală. La început s-a folosit pentru bumbac dar mai târziu s-au tors cu ajutorul ei și alte fibre.

Odată cu revoluția industrială și folosirea motorului cu abur se realizează un salt cantitativ și calitativ. Perfecționarea a culminat cu inventarea mecanismului Jacquard, care a fost prezentat pentru prima oară în Expoziția industrială de la Paris din 1801.

Transformările înregistrate în sectorul textil pe plan mondial se regăsesc în anumite forme și pe teritoriul țării noastre. Astfel, în anul 1843 ia ființă la Tunari, lângă București, prima țesătorie mecanică de postav din Țara Românească cu mașini aduse din Austria. În anul 1853 Mihail Kogălniceanu înființează lângă Tg. Neamț prima fabrică de postav din Moldova. Înzestrată cu cel mai perfecționat utilaj din acel timp, de producție austriacă, fabrica funcționa în anul 1860 cu 120 de lucrători și avea o structură organizatorică ce includea secțiile de spălare a lânii, filatură, țesătorie, apretură și boiangerie. În anul 1865 Carol Vesper înființează la Tg. Neamț un atelier de producere a firelor, țesăturilor și sumanelor de lână. Evenimentul are o importanță deosebită pentru dezvoltarea sectorului lânii din țara noastră, deoarece a stimulat înființarea de ateliere similare la Craiova (1865), Buzău (1884), Buhuși (1885), Azuga (1886) și Ploiești (1887). În anul 1904 ia ființă la Brănești (jud. Dâmbovița) prima fabrică pentru prelucrarea firelor de bumbac care-și începe activitate la sfârșitul anului 1905 cu un război de țesut mecanizat (antrenat de forța hidraulică) și cu șase războaie manuale².

Principalele fibre textile folosite au fost cele naturale, de origine vegetală și de origine animală. Fibrele au forma unor fășii sau filamente subțiri, cu lungimea mai mare decât grosimea și din care se obțin firele textile. Fibrele de origine vegetală sunt inul, cânepa, bumbacul, iuta, ramia, sisalul, cocosul, rafia, stuful, papura și altele, cele de origine animală sunt lâna, părurile (capră, cămilă, capra de Angora, lame) și mătasea. Muzeele dețin o mare cantitate de țesături etnografice. Țesăturile etnografice pot fi incluse în arta populară, artă realizată de țărani, meșteșugari, este o artă spontană cu o răspândire largă, mai mare decât „arta cultă” care se îndreaptă spre o anumită clasă socială. Cei care realizează arta populară nu se consideră artiști, nu așteaptă recunoașterea, nu se semnează, eventual își pun „semnătura” prin o anumită îndemănare, am putea spune „stil” în a realiza obiectul. Este arta care ajunge la toate clasele sociale indiferent de civilizație și cultură de la urban, agricol, pastoral, respectând tradiția, ținând cont de particularități, formă și decor cu rădăcini în valorile și credințele populare. Meșteșugarul nu încearcă să inoveze, respectă și transmite cunoștințele primite³.

Țesăturile etnografice pe teritoriul țării noastre au vechime milenară, cea mai veche mărturie materială a reprezentării unor elemente de port este aceea a unor statuete de lut, înfățișând femei îmbrăcate în cămașă, catrințe și „bete” cu unele detalii ornamentale descoperite în necropola de incinerare a stațiunii arheologice de la Cârna, din sudul Olteniei, aparținând epocii bronzului, datate între 1500 - 2000 î.e.n. Documente care sunt mărturie peste ani a portului populației autohtone geto - dacice sunt basoreliefurile Columnei lui Traian și ale monumentului de la Adamclisi. Putem

² Ioan Cioară, *Tehnologii de țesere*, vol 1, Editura Performantica, Iași, 2008, p. 31.

³ Henry de Morant, *Historia de las artes decorativas*, Editura Espasa - Calpe, Madrid, 1980, p. 428.

vorbi despre port popular românesc abia după formarea poporului român. În urma cristalizării voievodatelor, acele „țări” cu dezvoltare socială, economică, culturală proprie, vom observa unele elemente specifice, unele diferențieri în structură, ornamentală și cromatică portului popular⁴. Indiferent de specificul fiecărei provincii în tot spațiul românesc, în arta populară se observă o nevoie de frumos, o materializare a dragostei pentru natură și respectul pe care țăranul îl poartă acesteia. Toată dragostea, care se poate citi pe portul popular este tributul țăranului român plătit naturii.

Țesăturile etnografice pot fi clasificate după funcționalitatea lor: țesături de uz gospodăresc: ștergere, cearșafuri (prostiri), fețe de masă; țesături decorative: lăicere, scoarțe, fețe de pernă, perdele; țesături cu caracter ceremonial: ștergere pentru botez, nuntă, înmormântare, perne, scoarțe și țesături utilizate în realizarea costumului popular. Putem observa din înșiruirea tipurilor de țesături etnografice că acestea însoțesc omul de la naștere până la moarte, chiar și în lumea celor drepți.

Datorită materialului organic din care sunt realizate aceste țesături pot suferi diferite degradări, agresiuni pe care obiectul le suportă. Factorii care duc la degradarea textilelor sunt multipli, fiind interni și externi. Factorii interni derivă din degradarea naturală a fibrelor și de procesul de fabricare al țesăturii: tăierea, coaserea, folosirea mordanților, uscarea la soare, spălarea. Factorii externi sunt cei care vin din jurul obiectului cum ar fi lumina, umiditatea, temperatura, praful, contaminarea, poluarea. Degradările se pot întâlni sub diferite forme: lacune de material, pete, fragilizarea suportului, migrări de culoare. Putem vorbi de degradări fizico - mecanice, care distrug structura fizică a materialelor componente, tehnica de realizare, de degradări chimice care produc reacții chimice ducând la modificarea structurii interne a materialului și degradări biologice provocate de microorganisme și insecte, acestea afectând atât fizic cât și chimic.

După cum am mai menționat, avem mai multe tipuri de degradări, putem începe cu cele care au o vizibilitate mai mare pe suportul textil, și anume:

Lacune sau lipsa suportului. Acestea sunt degradări fizico - mecanice, provocate de uzura funcțională, de factorul uman, de atacul unor insecte. Degradările fizico - mecanice au loc de-a lungul întregii vieți a obiectului. Factorul uman poate provoca degradări uneori ireversibile. Insectele au un rol important în degradarea naturală a materialelor organice. În cazul insectelor cele care atacă cu prioritate textilele sunt moliile, care pot fi: molii de haine, molii de blană, molii de tapiserie. Molia de haine poate depune 100 de ouă în diferite locuri, de obicei mai ascunse. Larva are corp cilindric, fălci de masticare și cap. Pe durata dezvoltării își crează o cămașă pe care o schimbă de mai multe ori, după o perioadă de câteva săptămâni până la câteva luni, în care are loc transformarea iese din cămașă sub formă de fluture.

⁴ Ileana Romanescu, *Tehnologii de obținere a țesăturilor. Continuitate și modernism*, Editura cadrelor didactice, 2012, Bacău.

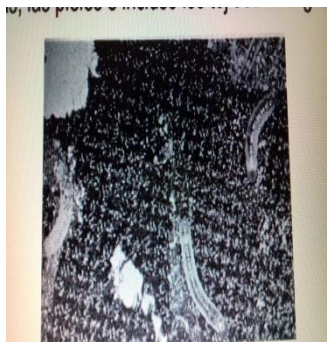

Fig. 1. Larvă

Fig. 2. Cămașă (cocon)

Fig. 3. Fluture

Fig. 4. Suman atacat de molie

Pete, cauzate de atacuri biologice (culoarea gri, verde sau neagră indică deteriorări cauzate de ciuperci), pete de rugină, pete de origine necunoscută, pete de ceară, pete de transpirație.

Fig. 5. Pată atac biologic

Fig. 6. Pată rugină

Fig. 7. Pată origine necunoscută

Fig. 8. Pată de ceară

Migrarea culorilor, se poate datora unei curățări umede sau în urma unor accidente.

Fig. 9. Migrarea culorilor, față

Fig. 10. Migrarea culorilor, revers

Dezintegrarea firelor folosite în realizarea modelelor. Aceasta poate fi provocată de existența unei iluminări puternice sau a unei uzuri funcționale.

Fig. 11. Dezintegrarea firului

Destrămări ale suportului, este o degradare fizico - mecanică datorată fragilizării suportului, microclimatului neadecvat, manipulării și depozitării în condiții impropii.

Fig. 12. Scoarță

Fig. 13. Lăicer

Fig. 14. Cămașă

Pe lângă degradările menționate se mai pot întâlni și altele provocate de factorul uman în diverse situații: încercarea de a repara unele lacune, manevrarea necorespunzătoare a obiectelor, nerespectarea normelor în depozitarea și expunerea obiectelor.

Fig. 15. Scoarță, coasere defectuasă

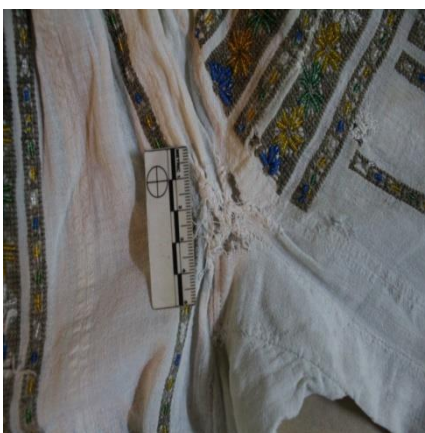

Fig. 16. Ie, coasere defectuasă

Pentru a evita degradările textilelor trebuie să se respecte normele de conservare și restaurare, mai bine previi decât să restaurezi, în aplicarea normelor este necesară o colaborare strânsă și o bună comunicare între toți colegii din muzeu, deoarece se începe cu:

- păstrarea unui microclimat adecvat (temperatură 18 - 21°C, UR 45 - 65%) atât în spațiul expozițional cât și în depozite;
- monitorizarea și controlul nivelului de iluminare (50 lucși ar fi ideal);
- verificarea periodică a obiectelor din depozit și expoziție cu scopul de a constata starea de conservare și identificarea unor eventuale probleme;
- schimbarea la o anumită perioadă de timp a obiectelor din expoziția permanentă;

- aerisirea frecventă;
- elaborarea unui plan precis de curățenie;
- ambalarea obiectelor cu material neutru și depozitarea în mobilier adecvat;
- folosirea detergenților neutri în curățirea umedă;
- folosirea capcanelor (unele cu feromoni) care atrag insectele;
- verificarea țevilor, caloriferelor, sistemului de ventilație;
- dezinfectare și dezinsecție regulată;
- echiparea cu detectoare de fum, sisteme antiincendii, camere video, alarma, etc.

Toate aceste măsuri sunt puține, ținând cont de patrimoniul cultural pe care îl dețin muzeele, împreună putem îngriji și servi societatea prezentă și viitoare prin colecționarea, conservarea, cercetarea, restaurarea expunerea în scopul cunoașterii, educării și recreerii, măturii materiale și spirituale ale existenței și evoluției comunităților umane, precum și ale mediului înconjurător.

BIBLIOGRAFIE

- Cioară, Ioan, *Tehnologii de țesere*, vol.1, Editura Performantica, Iași, 2008.
- Morant, Henry, *Historia de las artes decorativas*, Editura Espasa - Calpe, Madrid, 1980.
- Romanescu, Ileana, *Tehnologii de obținere a țesăturilor. Continuitate și modernism*, Editura cadrelor didactice, Bacău, 2012.

**CONSOLIDAREA ȘI REFACEREA PATINEI STATUII DIN GHIPS
„PENEȘ CURCANUL”, APARTINÂND MUZEULUI JUDEȚEAN
„ȘTEFAN CEL MARE” VASLUI**

Radu Anicolaesei*

Cornel Hobincu**

Cuvinte cheie: *statuie din ghips, stucatură, patinare ghips.*

Keywords: *statuette made of plaster, stucco, gypsum plaster.*

Abstract

Plaster statues are widely produced because they are easy to fabricate and costs are low. The artisan creates a clay model, then makes a casting mould. Strengthening the newly created object will be done with hemp fibre, and if the object is massive, a light wooden frame is necessary. The imitation option of the gypsum object is varied like; bronze, wood, marble, steel, gold, silver, etc.

The "Ștefan cel Mare" Museum - Vaslui, has a collection of gypsum objects, including the statue of "Peneș Curcanul", (Constantin Țurcanu - his real name), a vasluiian hero of the independence war between 1877 - 1878. The gypsum object is a bronze imitation and was made to be exposed at the official opening of the museum in 1975. The article below describes the technique of consolidation and rendering of the bronze imitation.

Tehnica ghipsului este una rapidă și ușor de folosit. În general, este utilizată în artele decorative. Materialul își are originea în zona Parisului și este o formă de sulfat de calciu. Se prepară prin încălzirea rocii de ghips pentru a elimina conținutul de apă al ipsosului (sulfat de calciu hemihidrat), care este apoi măcinat într-o pulbere. Pentru a face un obiect, această pulbere este amestecată cu apă și turnată într-o matriță sau, ocazional, modelată folosind mici cantități de ipsos semi - lichid. Ipsosul „se usucă” sau se fixează prin reacție chimică exotermă. Odată uscat, ghipsul este moale și fragil, ca urmare, obiectele, încorporează de obicei, un sistem de susținere, cum ar fi o armătură metalică sau din lemn. Cănepa sau alte materiale fibroase pot fi încorporate în tencuială sau pot fi folosite ca suport. Ghipsul este un material des folosit pentru a realiza busturi, figuri, statuete, panouri în relief și mulaje arhitecturale¹.

Obiectele din ghips sunt fragile multe dintre acestea, în special cele mai mari, sunt goale. Ele sunt adesea turnate în mai multe secțiuni care se îmbină apoi în timpul construcției, uneori și cu armături de sprijin. Ca urmare, turnarea ghipsului variază în funcție de grosime. Zonele în care sunt separate secțiunile tind să fie mult mai groase, față de zonele atașate armăturii unde putem întâlni și puncte de 3 mm grosime. Obiectele

* Restaurator, Muzeul Județean „Ștefan cel Mare” Vaslui.

** Restaurator, Muzeul Județean „Ștefan cel Mare” Vaslui.

¹ <http://www.vam.ac.uk/content/articles/c/caring-for-plaster/>.

din ghips sunt foarte vulnerabile la impact, loviri sau precipitări. Dacă sunt goale, un mic șoc poate provoca daune mari.

Ghipsul, de asemenea, este foarte poros, absoarbe ușor murdăria, scurgerile sau substanțele de curățare lichide. Este relativ moale și ușor degradabil în contact cu materialele abrazive. Artiștii și sculptorii, conștienți de această problemă, au tratat de multe ori suprafața pentru a reduce porozitatea.

Un rol important în conservarea lucrărilor din ghips o are păstrarea microclimatului specific, cu umiditate relativă cuprinsă între 50 – 65 % și temperatură constantă.

Descrierea și starea de conservare a lucrării „Peneș Curcanul”

Statuia îl reprezintă pe erou stând în picioare, cu privirea scrutând spre linia orizontului, atitudine semeață, triumfătoare, victorioasă. Este îmbrăcat militar, în uniforma de dorobanț; cușmă cu pană de curcan, veston cu însemne de sergent și medalie pe piept, centura, pantaloni, obiele, bocanci. Pe spate are o pelerină ce cade până la bază. În mâna dreaptă, flexată la șold, în dreptul centurii, ține o goarnă. În mâna stângă, lăsată de-a lungul corpului, are un steag de captură desfășurat. Acesta are însemn otoman (semilună) și este îndreptat înspre sol, ca simbol al înfrângerii.

Lucrarea formată din două piese este realizată din ghips armat cu fibre vegetale de cânepă pe structură de lemn interior. Prima piesă conține bustul și zona abdomen - șolduri, iar cealaltă șoldurile, picioarele și baza. Practic, statuia se îmbină, pe verticală, la zona șoldurilor (**Fig. 3**). Din punct de vedere cromatic, se imită bronzul patinat.

Statuia măsoară 2,5 metri, amprenta la sol: 1x1 m 2, greutatea aproximativă: 150 kg. Starea de conservare era mediocră, obiectul, în întregime prezentând pe suprafață praf și murdărie neaderentă. Cușma avea, în zona superioară, o lacună a stratului cromatic (zgârietură) de 10 cm, orientată vertical. Piesa inferioară prezenta, la nivelul bocancilor, multiple fisuri, lacune și desprinderi profunde de material, lăsând la vedere scheletul de lemn interior. Datorită acestora, lucrarea nu avea stabilitate verticală, fiind în pericol de prăbușire. Factorii microclimatici neadecvați au produs decolorări și migrații.

Având în vedere masivitatea lucrării, colapsul structurii inferioare s-a datorat manipulărilor necorespunzătoare.

Stabilirea operațiilor

După o analiză minuțioasă a stării de conservare, s-au stabilit principalii pași tehnologici:

1. Separea pieselor. (**Fig. 1 și 2**)
2. Așezarea în poziție orizontală a piesei inferioare pentru a înlătura tensiunile interne și pentru a avea acces la bază. Pentru a evita eventualele degradări, se vor folosi plăci din polistiren expandat cu o grosime 10 cm pentru a forma un pat. Partea superioară nu prezintă degradări de structură interioară, prin urmare va fi așezată în poziție verticală, tot pe un suport de polistiren expandat, pentru a evita degradarea zonei de îmbinare.
3. Curățarea de praf cu ajutorul unui aspirator cu peri lungi și moi, dar și cu pensoane delicate.
4. Îndepărtarea murdăriei neaderente cu materiale textile umede prin ștergere ușoară a suprafețelor. Imediat se va șterge cu materiale textile moi și uscate pentru a nu lăsa apa să producă degradări cromatice.
5. Zonele de desprindere și fisurile se vor îmbiba cu apă, prin folosirea de comprese ude în vederea unei prize mai bune cu ghipsul de lipire.
6. Se assemblează fragmentele mici detașate din partea inferioară în vederea asamblării fragmentelor mijlocii și mari și de ansamblu a lucrării. Fragmentele vor fi prinse cu gips, consolidându-se apoi suprafața interioară cu câlți. Înainte de aplicare, câlții se spală și se storc de mai multe ori pentru a scoate gălbeneala din ei. Această operație este obligatorie deoarece murdăria pătează suprafața lucrării.
7. Lacunele vor fi completate cu pastă de ghip amestecată cu câlți de cânepă aplicate cu mâna, mergând din interior spre exteriorul lucrării. Se vor folosi cleme pentru fixarea și lipirea materialului ghipsat cu fragmentele originale.
8. Lucrarea se va arma în interior cu armătură din șipci de lemn, acolo unde e cazul, legate de masa lucrării cu gips și câlți.
9. Lacunele din suprafața plastică se vor remodela. Fragmentele lipsă vor fi refăcute, pe baza suprafețelor clare din jur.
10. După efectuarea ultimelor remodelări de mici fragmente și chituiere, lucrarea se va curăța de gălbeneala ieșită din câlții vechi cu hipermanganat de potasiu și metabisulfid de sodiu.
11. Se vor repatina diferențiat atât micile fragmente care au fost refăcute, cât și crăpăturile chituite din zona rosturilor. Patina lucrării se va prepara din culori tempera amestecate în apă, astfel încât să imite bronzul.
12. După patinarea lucrării se va aplica pe toată suprafața o soluție de ceară și terebentină, cu o pensulă moale, după care se va șterge ușor cu o cârpă (molton).
13. Se vor face fotografii înainte de restaurare, în timpul și după terminarea operațiilor².

² Chicu Horia, *Restaurarea unei sculpturi din ipsos*, Bucuresti-Materiale-de-Istorie-si-Muzeografie-XI-1992_307.pdf.

Descrierea operațiilor

Curățarea de praf

- s-a efectuat cu ajutorul unui aspirator ce avea atașat la furtun o perie cu peri lungi și moi. Zonele inaccesibile s-au curățat manual cu un penson cu păr moale. Operația a fost urmată de curățarea umedă cu materiale textile îmbibate în apă. Impuritățile hidrosolubile au fost înlăturate și cu tampoane de vată muiate în apă. În urma acestei operațiuni s-a stabilit ca stratul cromatic e format din culori tempera dispuse pe suprafețe neuniforme. Predomină sienna arsă, umbră naturală, verde smarald, negru, alb, pulbere de bronz.

Pregătirea fragmentelor pentru lipire

- lipirea era imposibilă datorită existenței câlților și gipsului sfărâmat în zona interioară a bazei și bocancului drept (**Fig. 5**). S-a efectuat o curățare a câlților și a fragmentelor de lemn rupt în interior.

Asamblarea fragmentelor, completarea și chituirea

Pentru piesa inferioară s-a urmărit ca fragmentele desprinse de la suprafața lucrării să fie lipite la locul lor, pentru a păstra cât mai mult din materialul original (**Fig. 4**). Pentru a se înlesni aderența ghipsului, la locul de intervenție, fragmentele au fost udate, în această zonă, cu apă. După umezire, fragmentele au fost asamblate și așezate într-o poziție fixă, după care s-a turnat ghipsul. Fragmentele astfel lipite au fost lăsate jumătate de oră pentru priză. În funcție de zonele în care era necesară intervenția de completare, piesa inferioară a fost rotită după uscarea ghipsului. Operația s-a făcut progresiv prin asamblarea în primul rând a fragmentelor mici și mijlocii între ele, pentru obținerea unor suprafețe mai mari. Bucățile mari obținute, care reîntregeau lucrarea, au fost clădite din aproape în aproape, începând cu partea inferioară, pentru a evita deformările. S-a trecut la înlocuirea șipciilor rupte din interiorul bazei. După fixarea noilor șipci, s-a consolidat cu pastă de ghip și câlți, pentru fixare (**Fig. 6**). Pe exterior s-a chituit și integrat cromatic, bocancul și muchiile bazei, conferindu-le aspectul plastic specific lucrării (**Fig. 7**).

Piesa superioară nu a necesitat o astfel de intervenție de completare cu ghips și câlți. Lacuna de suprafață, existentă în partea superioară a cușmei, a fost chituită și integrată cromatic (**Fig. 8**).

Asamblarea lucrării

După uscarea completă a intervențiilor, timp de două săptămâni (ce s-a datorat fibrelor vegetale din cânepă, ce au proprietatea de a îngloba și reține apa), s-a procedat la ridicarea statuii pe postament. Primul pas a fost așezarea cât mai judicioasă a bazei, urmărind poziția verticală perfectă a centrului de greutate. După montarea și verificarea primei piese s-a adăugat piesa superioară, verificând îmbinarea perfectă la nivelul

șoldurilor. Odată cu acest pas ne-am asigurat că lucrarea e perfect asamblată și stabilă (**Fig. 9**).

Patinarea

Pentru această operație s-au folosit culori tempera; siennă arsă, umbră naturală, galben, verde smarald, alb, negru, pulbere de bronz. Toate au fost combinate în proporții diferite pentru a se integra cromatic în zonele unde au avut loc intervențiile, urmărindu-se un aspect vizual uniform. Aceste culori, diluate în apă, s-au aplicat ștergând surplusul de pe porțiunile proeminente și redând, astfel, efectul patinei originale.

În final s-a aplicat soluția de ceară și terebentină cu o pensulă cu peri moi, ștergând surplusul cu o cârpă din material textil fin (**Fig. 10**).

Conservarea

Având în vedere că expoziția de bază nu a fost deschisă publicului la acel moment, s-a procedat la conservarea lucrării prin ambalarea ei în folie de polietilenă, pentru a-i conferi o barieră împotriva factorilor de degradare fizico - chimici (**Fig. 11**).

Fig. 1

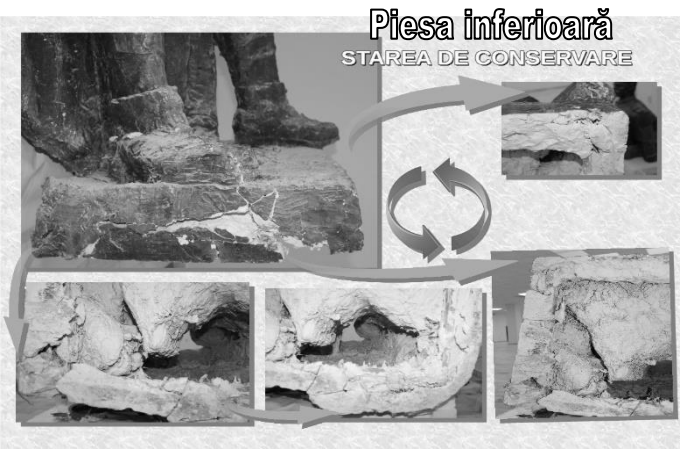

Fig. 2

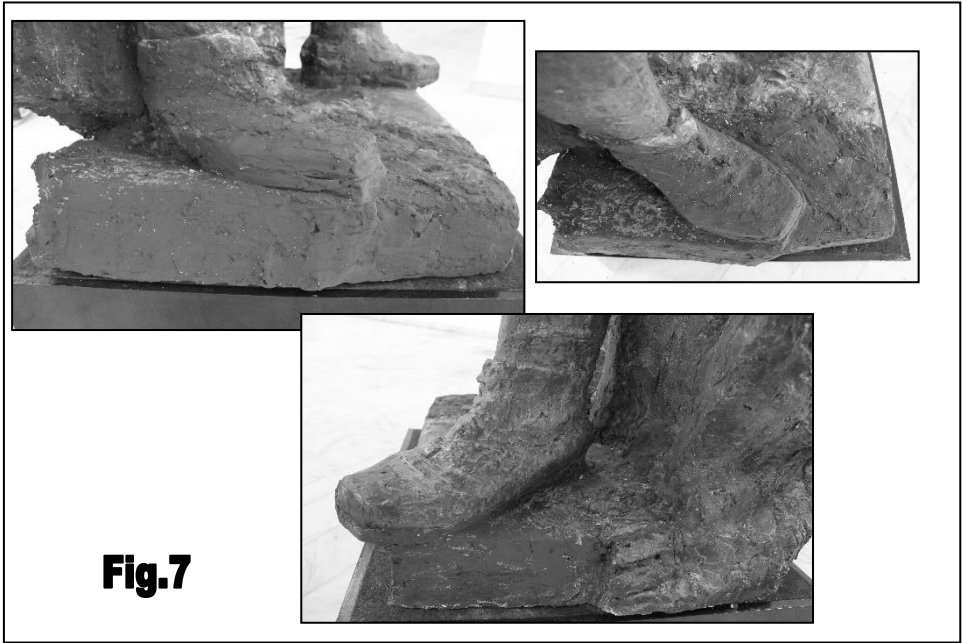
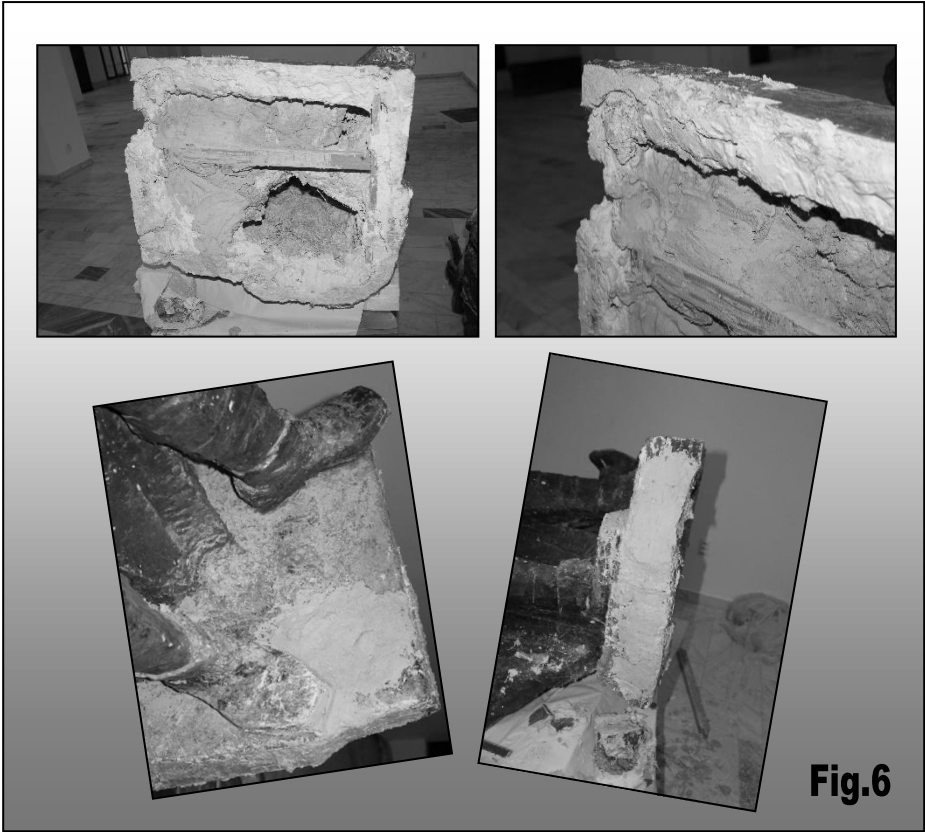

Fig. 3

Fig. 4

BIBLIOGRAFIE

- Brăileanu, Maria, *Controlul sistematic al mediului ambient și al obiectului de muzeu și rolul său în conservarea patrimoniului*, în „Cercetări de conservare și restaurare a patrimoniului muzeal”, nr. 1, Muzeul Național de Istorie București, 1981.
- Chicu, Horia, *Restaurarea unei sculpturi din ipsos*, Bucuresti-Materiale-de-Istorie-si-Muzeografie-XI-1992_307.pdf.
- Daniel, E. Henderson; Rodney, L. Henderson, *The art of plaster repair and re-stucco*, Create Space Independent Publishing Platform, 2013.
- Moldoveanu, Aurel, *Conservarea preventivă a bunurilor culturale*, Ministerul Culturii, Centrul de Pregătire și formare a Personalului din Instituțiile de cultura, București, 1999.

CONDIȚII DE PREZENTARE A MANUSCRISELOR PENTRU PUBLICARE

OBSERVAȚII PRELIMINARE:

- Sunt publicate materiale bine documentate științific și care nu au mai fost publicate.
- Lucrările vor fi trimise în vederea **publicării** până la data de **1 mai 2020**.
- Se acceptă doar lucrări originale, aflate la prima publicare și care cuprind maximum **25** de pagini (textul lucrării, note bibliografice, bibliografie, figuri, desene, schițe, tabele, etc.).
- Responsabilitatea asupra conținutului materialelor revine în exclusivitate autorilor.
- Textele/lucrările vor fi redactate în limba **română** cu diacritice și vor fi însoțite obligatoriu de un **rezumat** redactat în limba română și într-o limbă de circulație internațională (engleză, franceză – după preferința autorului) precum și de **cuvintele cheie** redactate atât în limba română cât și în limba de circulație uzitată la realizarea rezumatului (maxim 5 cuvinte cheie).
- Lucrările vor fi trimise colegiului de redacție pe hârtie și suport electronic la adresa: Hagi Chiriac, Nr.2, Vaslui, județul Vaslui, cod poștal – 730138, România; sau pe e-mail la: muzeu_vaslui@yahoo.ro; museumvs@gmail.com cu precizarea pentru Anuarul muzeului „Acta Moldaviae Meridionalis”.
- **Textele** care nu respectă cerințele colectivului de redacție vor fi **retrimise spre modificare**.
- **Lucrările** care nu se încadrează în **normele de redactare** cerute de colegiul de redacție vor fi **respinse de la publicare**.

REDACTAREA LUCRĂRII:

- Așezarea în pagină se face în următoarea ordine: (1) titlul, (2) numele autorului (autorilor), (3) cuvintele cheie, (4) rezumatul lucrării, (5) textul lucrării, (6) note bibliografice, (7) bibliografie, (8) lista figurilor, tabelelor, fotografiilor, etc.
- **FORMATUL LUCRĂRII**: este particularizat la dimensiunile 17 cm lățime și 24 cm înălțime, având următoarele margini – 2,2 cm sus și 1,5 cm jos, 1,75 cm stânga - dreapta; și cu orientare tip portret sau orientarea tip vedere pentru hărți, tabele, figuri și alte elemente cuprinse în anexe.
- **TITLUL**: să fie scurt și sugestiv, redactat cu Times New Roman, caractere de 11, Bold, Centrat și cu majuscule.
- **AUTORUL/AUTORII**: redactat cu Times New Roman, 11, Normal, aliniere Dreapta (Right), se poziționează la un rând față de titlu.
- **CUVINTE CHEIE**: se poziționează la un rând față de autor (autori), redactat cu Times New Roman, 11, Stânga-Dreapta (Justify), spațiere la 1 rând; se aleg cuvinte sugestive, întâlnite frecvent în textul lucrării.
- **REZUMATUL**: se poziționează la două rânduri față de cuvintele cheie, redactat cu Times New Roman, 11, italic, aliniere Stânga-Dreapta (Justify), și să conțină o prezentare succintă a lucrării originale, fără citări, prescurtări și în limba de circulație internațională, aceeași ca și în cazul cuvintelor cheie.

• **REDACTAREA TEXTULUI LUCRĂRII:** textul se poziționează la două rânduri față de rezumatul lucrării, cu spațiere la 1 rând și se redactează cu Times New Roman, font 11, aliniere Stânga-Dreapta (Justified); orice aliniat al unui început de text se realizează cu Ctrl + Tab.

• **CITAREA AUTORILOR:** se va face numai sub forma notelor de subsol, și se redactează cu Times New Roman, font 9, după următorul model: autor, lucrare, editură, localitate, an, pagină (Ioan Opriș, *Istoricii și Securitatea*, Editura Enciclopedică, București, 2004, p. 710.). Pentru doi autori: Virgil Mihălescu-Bîrliba, Ioan Mîtea, *Tezaurul de vase romane de la Muncelul de sus*, în „Carpica”, X, 1978, p.163-177. Pentru trei sau mai mulți autori: Dumitru Preda *et alii*, *În apărarea României Mari – Campania armatei române din 1918-1919*, Editura Enciclopedica, București, 1991, p. 100.

- Caracterul ***Italic*** va fi uzitat pentru abrevieri de genul: *et alii*, *apud*, *cf.*, *Ibidem*, *op. cit.*; Idem va avea caracter normal.

• **BIBLIOGRAFIA:** titlul BIBLIOGRAFIE va fi redactat cu font 11 în Times New Roman, centrat și cu majuscule și va cuprinde autorii citați în lucrare (autorii figurilor, planșelor, fotografiilor, etc.) în ordine alfabetică, iar în cazul unui autor cu mai multe lucrări, acestea vor fi redactate în ordine cronologică. Nu se admite prescurtarea titlurilor lucrărilor, revistelor, cărților, enciclopediilor și a editurilor citate.

• **FIGURILE, FOTOGRAFIILE ȘI TABELELE:** se trimit inserate în cuprinsul articolului în format JPG iar fiecare să conțină indicații clare, precise asupra a ceea ce reprezintă. Figurile și tabelele se vor indica pe o listă separată, iar citarea lor în texte se va face după modelul Fig. 1, Tab.1. Hărțile să indice scara și Nordul geografic.

S.C. IMPRIMATE S.R.L.
Str. Nicolae Iorga, nr. 64, Vaslui
Tel/Fax: 0235315205
E-mail: imprimatevaslui@yahoo.com

